Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՀՈՎԻՒ ՀՈԳԵՒՈՐ

ՀՈՎՀԻ ՀՈՎԵՒՈՐ

ՏԷՐ ՄԻՔԱՑԷԼ ՓԻԱՆՈՑ

ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏԻՆ

ՅՈՐԴՈՐԱԿՆԵՐԸ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

Ե. ԵՓՈՒԱՐԴ ՀԻՒՐՄԻՒԶԵԱՆ

ՀԻՒՐԱԿԱՑ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԸ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵՆԷՆ

Հատոր Ա.

ՎԵՆԵՏԻԿ

ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐՈՍ ՏՊԱՐԱՆԸ

1856

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԳԱՐԱՍԱՐ

1-590ach

ԹԱՐԳՄԱՆՉԻՆ

ՅԱՒԱՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ոչ հոգեւոր խրատներն որ երկու հա-
ւասիւր յորդորակէն աւելի են՝ մէկ ածարեալ
գիտուն ու փորձ ժողովրդապետ մը իր ժո-
ղովրդեանը համար շարադրեր, ու կիրակիէ
կիրակի մէյմէկ հատը խօսեր է, անոնց
հոգեւոր կարօտութիւնը լեցընելու համար,
իբրեւ հայր մը իր որդւոցը կերակուր պատ-
րաստելով։ Ոչսոնց հարկաւորութեանը վրայ
աւելորդ է որ ես հոս խօսիմ, վասն զի ինքը
հեղինակը բոլոր աւջն գլխուն մէջն աս բա-
նիս վրայ կը խօսի։ Հայց աս կըսեմ որ հո-
գեսէր քրիստոնեայ մը աս գիրքը կարդալ
սկսելէն ետքը՝ չի կրնար չխմբընցընել. այն-
չափ խելքով, այնչափ փորձով, այնչափ սէր-
տով ու այնչափ քնական ոճով գրած է։
Ու եւ իցէ վիճակի ու հասակի մարդ ըլլայ
կարդացողը, չեմ տարակուսիր որ օգուտ
պիտի գտնէ աս գրքէս, ու պիտի օրհնէ ա-
սոր Թարգմանիչը։ Ոչ օրհնութիւնն առ-
նելու և կարդացողներուն օգտին աւելի
ըլլալու համար՝ աս գիրքս Թարգմանեցի։

ՀՈՎՀԻ ՀՈՐԵԼՈՐ

ՏԷՐ ՄԻՔԱՑԷԼ ՓԻԱՆՈՑ

ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏԻՆ

ՅՈՐԴՈՐԱԿՆԵՐԸ

ՅՈՐԴՈՐԱԿ Ա.

Հոգևոր խրատ լսելու հաբէաթարուհիին ու Ասպուհիոյ խօսքերուն ուղիը։

"Եկայք որդեակք իմ և լսեարուք ինձ, և զերկիւղ տեառն ուսուցից ձեզ,,. (Սաղմ. լԳ. 12։)

Սիրելի որդիքս, թէպէտ ես չեմ կրնար Պօղոս առաքեալին պէս ըսել որ Յիսուսի սուրբ աւետարանը քարոզելով ձեզի հայր եղած ըլլամ. "Զի ի Քրիստոս Յիսուս աւետարանաւն ես ծնայ զձեզ,,. բայց ուրախ եմ նախանձամտութիւնը իս ձեզի հովիւ ըրաւ, որպէս զի զձեզ արածեմ, զձեզ մնուցանեմ, ձեր հոգւոյն պէտք եղած կերակուրը տամ, ինծի միխիթարանք մըն է՝ որ ես պատճառաւ կրնամ զձեզ իմ սիրելի որդիքս կոչել. ու զձեզ իմ զաւկրներս սեպելով չեմ կրնար ձեզի ասկէց մեծ բարիք մը ընել, ինչպէս հրաւիրել որ չիգանդաղիք գալ խրատներս մասին ընելու. "Եկայք որդեակք իմ և լսեարուք ինձ,,։ Ես ձեզի աշխարհային խնամատարութիւն պիտոր չխոստովեցընեմ, որ այ առջին յիմարութիւն մըն է. և ոչ թէ ինչպէս փառք պատիւ կրնաք վաստկիլ, հարստութիւն դիզել, աշխատիլը վայելել, որ բոլորն ալ ունայնութիւն ունայնութեանց է ու սիրամաշուք. (Ժող. ա. 1. 2.) այլ այ վախը ձեզի սիրոյ սովրեցընեմ, մանուկներուն վախչիլ, առաքինութիւն գործել, որպէս զի ձեր վեր-

ջին նպատակին համնիք, որ է յաւիտենական եր անու-
թիւնը. "Եկայք որդեակք իմ՝ և լուարուք ինձ, և ղե-
կիւղ տեառն ուսուցից ձեզ,,: Ակնկ հարկաւոր ի՞նչ
կայ աշխըքըքիս վրայ, ասկէց մեծ ուրիշ ի՞նչ բանի կրնաք
եաւէ ըլլալ. ասկէց ուրիշ ամեն բան անօգուտ է կըսե
Քրիստոս տէրն մեր. "Ձի՞նչ օգտիցի մարդ եթէ զաշ-
խարհ ամենայն շահեսցի, և զանձն իւր տուժեսցէ,,.
(Մաթէ. ԺԶ. 25:) Ի՞նչ օգուտ հարստութիւն փառք
գլուսանք ու աշխըքըքիս ամեն գեղեցիկ ու ախկէ բա-
ներն ունենալնիս, թէ որ եաքը մեր հոգին կոր-
սընցընենք, թէ որ յաւիտենական տանջանքներու մէջ
խնամք: Ուրեմն որպէս զի չանաք ամենքիդ ալ դալ
ու ձեր հովիւին խրատները լսել, կրսեմ՝ աւօրուընի
ցցընել ձեզի՝ որչափ հարկաւոր բան է որչափ օգտա-
կար ամենուն՝ հոգւոյ խօսքեր լսելը: Եւ ոյ՞ զի ամենքդ
ալ հասկընաք, պարզ ու գիւրիմաց ոճով կը խօսիմ:

Թէ որ զօրավար մը պարտըկան է սորվիլ ու ախկէ
գիտնալ պատերազմելու արուեստը, մէկ փաստաբան
մը պարտըկան է սորվիլ ու ախկէ գիտնալ օրէնք ու ի-
րաւադիտութիւն, մէկ բժիշկ մը պարտըկան է սորվիլ
ու ախկէ գիտնալ հիւանդութիւնները ու անոնց դե-
ղերը, երկրագործ մը պարտըկան է սորվիլ ու ախկէ
գիտնալ մշակելու, վարուցան ընելու, այդպէս ու ծառ
անկելու կերպը, վերջապէս թէ որ ամեն մարդ պար-
տըկան է սորվելու և ախկէ գիտնալու իր արուեստին
վերաբերեալ ամեն բաները, անանկ որ՝ ոչ ախկէ զի-
նուոր մը կրնայ ըլլալ առանց պատերազմել գիտնա-
լու, ոչ ախկէ փաստաբան մը առանց օրէնք գիտնա-
լու, ոչ ախկէ բժիշկ մը առանց բժշկութիւն սորվելու,
ոչ ախկէ երկրագործ մը առանց մշակութեան վերա-
բերեալ բաները գիտնալու, բնականապէս կը հետևի
որ քրիստոնեայ մըն ալ պարտըկան է սորվելու և ա-
խկէ գիտնալու ինչ է Քրիստոսի կրօնքը, և ինչ կը հրա-
մայէ. ուստի և ախկէ քրիստոնեայ չի կրնար ըլլալ ով
որ աս բաները չի գիտեր: Բայց ինչպէս կրնաք սորվիլ
ու գիտնալ Քրիստոսի օրէնքին ինչ ըլլալը. քրիստո-
նեի մը պարտքերը որչափ և որոնք ըլլալը, և անոնք կա-
տարելու կերպը, թէ որ անկրճնիդ գոցէք ձեր հո-
վիւին՝ որ ձեզ դրեր է ձեզի խրատ տալու և սորվեցը-
նելու համար, թէ որ հոգւոյ խօսքի մտիկ չդնէք:

"Ձ֊ամբդ հաւատասցեն, կըսէ առաքեալը, որում ոչ լուան. կամ զինդ լուիցեն առանց ուրուք քարոզելոյ,,։(Հռ֊ն. Ժ. 14։) Ինչպէս հաւատան Ձշմարտութեան, թէ որ չիլսեն. ինչպէս լսեն, թէ որ քարոզող ջլլայ։ Ազէկ ուշ դնենք սա խօսքին. ինչպէս լսեն, կըսէ, թէ որ քարոզող մը ջլլայ. "Ձ֊ամբդ լուիցեն առանց ուրուք քարոզելոյ,,։ Ահաւասիկ հարկը, որ զնա կը պարտաւորէ ձեզի քարոզելուս՝ ձեր հովիւն ըլլալովս։ "Ձ֊ամբդ հաւատասցեն որում ոչ լուան,,։ Ահաւասիկ հարկը, որ զձեզ կը պարտաւորէ գալու մօկ գնելու իմ քարոզներս։

Իրաւ, ինչ գիտութիւն կրնաք ունենալ այ վայ, Քրիստոսի վայ, իր օրէնքներուն և իր աւետարանին վայ, թէ որ անոնց վայօք քարոզ չիլսեք։ Ինչ հաւասք կրնաք ունենալ մեր ուղղափառ կրօնքին Ձշմարտութիւններուն, ինչ արիւթիւն, ինչ յորդոր կըրնաք ունենալ զանոնք՝ի գործ դնելու՝ թէ որ մօկ չիգնենք զանոնք ձեզի մեկնողին ու սորվեցընողին։ Կը կարծեք որ կարենաք գիտնալ հաւատալ ու գործադրել ինչ որ բարի քրիստոնեի մը պարտքն է՝ առանց հոգևոր խրատ լսելու. առանկ կարծելը՝ զձե փորձել կըլլար կըսէ սուրբ Օգոստինոս, այսինքն ուզել որ ձե հրաշք ընէ. "Մի փորձասցուք զձե, չկամիլով ունկնդիր լինել քարոզողացդ բանին այ,,։ (Ջրէպ֊վարդապետ֊ Գէր֊ ա։) Ինչ կրսեիր թէ որ մեկը գիտութիւն մը կամ արուեստ մը ուզէր սորվիլ, ու չուզէր գաս առնել լսել վարպետ մը քիչ քիչ ան գիտութեան կամ արուեստին վերաբերեալ բաները։ Կրսեկիր որ խենթ է, անմիտ է, ոչ երբեք սորվելիք ունի։ Ուրեմն և ոչ քրիստոնէական կրօնքին վերաբերեալ բաները կրնայ մեկը սորվիլ, և ոչ Ձշմարիտ քրիստոնեայ կրնայ ըլլալ, ով որ չուզեր հոգևոր հովիւներուն խրատները քարոզները վարդապետութիւնը լսել, որոնք տատուձմէ ըրուած են քրիստոնէական կրօնքին ու քրիստոնեին պարտքերը մեկնելու և սորվեցընելու. "Շրթունք քահանային զգուշասցին գիտութեան,,, կրսէ ձե Մալաքիա մարգարեին բերնովը, "և օրէնս խնդրեսցեն ի բերանոյ նորա,,։ (Մաղ. բ. 7։) Քահանաները, հովիւոր հովիւները գիտեն այ օրէնքները, կրօնքի պարտքերը. և ամենքն անունդմ սկեսք է որ սորվին ան բա֊

նեբը։ Ասոր համար է որ յաճախենք երկրորդ օրհնաց գբքին մէջը յիշ իր օրհնութիւնը հրաստարակելէն ետքը՝ ըսաւ. “Դիմիք ղբանս զայս ի սիրտս ձեր . . . ուսուսցիք որդւոց ձերոց խօսել զսոսա՝ ի նստել ի տան և ի գնալ ի ճանապարհի ի ննջել և ի յառնել. և գրեսջիք զնոսա ի վերայ սեմից տանց ձերոց և ի դրունս ձեր ,,. (Ժո. 18։) Ահեկ մտքերնիդ գրեք ասոնք, ու դուք հայրեր ու մայրեր սորվեցուցէք ասոնք բաները ձեր զաւկընեբուն, որպէս զի միշտ մտքերնին ըլլայ. տանց վրայ խօսեցէք տունը, ճամբան, պառկած ելած տեղնիդ. ու տներնուդ դրան վրայ գրեցէք զասոնք։ Բայց դուք ով հայրեր ու մայրեր, մինչ պէս կրնաք ձեր օրհնքը ձեր զաւկընեբուն սորվեցընել, ընտանեբար խօսել անոնց վրայ ու մեկինել զանոնք մինչ պէս որ ձեր պարտքն է, թէ որ դուք ալ չէք գիտեր ան բաները։ Ինչպէս կրնաք գիտնալ, թէ որ չէք սորվեր. ու ինչպէս կրնաք սորվիլ, թէ որ հոգևոր հովիւնեբնուդ խրատները չէք լսեր, որ կը մեկնեն ու կը պարզեն զանոնք. թէ որ խրատի քարոզի քրիստոնէականի տաեն որեբնիդ հրապարակը, որեբնիդ փողոցը պարապ կեցած, որեբնիդ տունը, որեբնիդ խանութը, որեբնիդ դասարկաբանութեան հետ, որեբնիդ խաղալու հետ է. կրնայ ըլլալ որ ոմանք ալ գինովութեան ու սիրահարութեան հետ ըլլան՝ անի օրն անարգելով ու չար օրինակ տալով ուրիշներուն։ Ձիտեսնուելու բան. քահանան, հոգևոր հովիբը ժամուն մէջ այ խօսքերը կը քարոզէ, կրօնքին ճշմարտութիւնները կը մեկնէ, քրիստոնեին պարտքերը կը ցցնէ, ու քրիստոնեականէն որ այնչափ սորվելու կարօտութիւն ունին հրապարակի մէջ, փողոցներու մէջ, տներու մէջ, բոլորովին ուրիշ բանի զբաղած. ահ, չի տեսնուելու չլսուելու բան. և ոչ անհատաներուն հետ բեսիկոնեբուն մէջն տասնիկ բան կը տեսնուի կամ կը լսուի։ Երբոր իրենց վարդապետները կը քարոզեն, ամենքը պարապ կը տեսնեն ներկայ գտնուիլ, և իրենց եկեղեցիներէն դուրս չեն տեսնուիր։ Ինչ մենծ պայծակղութիւն, ինչ մենծ ինաս, մանաւանդ տղոց։ Ինչէն է որ տղաք ժամ չեն գար խրատ ու քրիստոնէական վարդապետութիւն լսելու. վասն զի կը տեսնեն որ մենծերն ալ չեն իգար, վասն զի կը տեսնեն որ

և ոչ հայրերնուն մայրերնուն հոգին է գալու : Բայց առջի առենի հաւատացեալներն առանկ չէին . (Փլէօրե . Կենդան .) երբոր իրենց հոգւոյն հովիւն եկեղեցին կերթար քարոզելու , ամենքն ալ հարուստն ու աղքատը , պզտուառնուն ու ռամիկը , մեծն ու պզտիկն եաևէն կը վազեին մեկ դնելու : Իսկ հիմա քանիներ , ամիս կանցնի , տարի կանցնի , ամենևին հոգւոյ խօսք մը չեն լսեր , ինչուան ուշակուռնին կըլլայ երթոց քարոզ ընելը : Խեղճ քրիստոնեաներ , ա՛ն է հոգիներնուդ վրայ ուշեցած հոգեվնիդ , ա՛ն է ձեր յաւիտենական փրկութեանը համար ուշեցած փոյթերնիդ :

Թէ որ փրկութեան հասնիլ կուզես , կըսէ Քրիստոս աէրն մեր , պէտք է որ այ պատուիրանքները , աւետարանին խրատներն ու քրիստոնէի մը պարտքերը բոլորն ալ պահես . “ Եթէ կամիս մտնել ի կեանս , պահեա զպատուիրանս ,, . (Մտթ . ԺԹ . 17 :) Բայց թէ որ աղէկ սորված չէք աս պատուիրանքները , աս խրատները , աս պարտքերը , ինչպէս կրնաք պահել աատնք : Խեղճ ողորմելիներ , յաւիտենական կորուստն առջևնիդ է : “ Ապա թէ ոք ոչխոնայցէ , ոչխոնայցի ,, , կըսէ առաքեալը . (ա . Կորնթ . ԺԶ . 38 :) Շատ աղէկ կըսէ պատուական հայրն Սենեկէ (Կընոնէն էրնպոնէէ) , թէ քրիստոնէական վարդապետութիւն հոգւոյ խրատ ու այ խօսքերը լսելու զանցառութենեն առաջ կու գայ ան սոսկալի ոչխոնութիւնն որ քրիստոնէից մէջ տիրեր է , և աս ոչխոնութենէս ալ առաջ կու գան մեղքերուն չատութիւնը , որուն հետևանքն է դատապարտութիւն : Քանիներ կը գանուին չէ թէ միայն ոտոց՝ այլ և մեծերուն մէջ , թէ անոնցմէ որ պահպանելու կու գան , և թէ անոնցմէ որ արդէն աշխարքը մոռած են , նաև ծերերուն մէջը , որ (սոսկալի բան) հաւատքի կարևոր մասերը չեն գիտեր , որ քրիստոնէի մը առջև դիտալու բաներըն՝ հայր մեր , հաւատամք , հաւատոյ յուսոյ սիրոյ ու ղղջման ներդործութիւնները , այ և եկեղեցւոյ պատուիրանքները չեն գիտեր . և սանկ մեղապրելի ոչխոնութեան մէջ ընկղմած , որով միշտ մահացու մեղքի մէջ են , փոյթերնին չէ սորվիլը , ինչուան կամընչնան ալ քրիստոնէական վարդապետութեան դալ , ու դրեթէ դժարնին կու գայ՝ թէ որ ժողովրդապետը կամ խոստովանահայրը

հաւատքի մասանցը վրայ իրենց հարցմունք մը ընելու ըլլայ: Առնք հաւատալու բաները չէին, թէ որ ժողովրդապետներն ու խոստովանահայրները չհաւանէին շարունակ ու ձեռքով չիշոչափէին: Բայց խոստովանահայրներուն կողմանէ ես ձեզի կիմացընեմ որ քրիստոնէի մը դիտնալու և հաւատալու հարկաւոր բաները չեն իսցող խոստովանօրդիներնուն՝ չեն կրնար արձակում տալ մինչև որ առաջ չիսորվին, կամ գոնէ հարկաւոր դիպուածի մէջ ինչուան որ առաջ չիղջան իրենց մեղադրելի տգիտութեանը վրայ, ու գիտնալով դէթ հարկաւորութեամբ միջոցի անտեղեակ բանները՝ չիխոստանան շուտով մը սորվելու ուրիշ պատուիրանքներն ալ: Իսկ ժողովրդապետներն ամենևին չեն կրնար պահել ոչ մանչ ոչ աղջիկ, ոչ այրի կին կամ երիկ մարդ, թէ որ բաւական չեն գիտեր գոնէ իրենց կարողութեանը չափ՝ քրիստոնէական վարդապետութիւնը. ու ես յայտնապէս կիմացընեմ ձեզի, որ ոչ երբեք իմ ժողովրդենէս մէկը կը պահեմ՝ թէ որ չիգիտնամ օր սորված է քրիստոնէի մը հարկաւոր բաները:

Բայց ենթադրենք որ սուրբ հաւատքին առջի հարկաւոր բաները գիտնաք, կը կարծէք որ ատով ազատ կըլլաք քարոզ ու խրատ լսելէն: Կը խաբուիք. ձշմարիտ քրիստոնեայ մը պէտք է որ այ և իրեն կատարելութեանը վրայ պատշաճ տեղեկութիւն ունենայ, ձեծ սիրելուն պաշտելուն ու ծառայելուն կերպը գիտնայ: Ճշմարիտ քրիստոնեայ մը պէտք է որ գիտնայ մեծ վարձքերն ու յաւիտենական երանութիւնները՝ որն որ ձեծ պատրաստեր է զինքը սիրողներուն ու իրեն ծառայողներուն, թէ ինչ կերպով կրնայ հասնիլ անոնց: Պէտք է որ գիտնայ սոսկալի պատիժներն ալ՝ որ ձեծ կրպատռնայ իրեն ծառայել չուզողներուն, և ինչ կերպով կրնայ անոնցմէ խուսափիլ: Պէտք է գիտնայ ինչ ըրաւ ձեծ մարդուս համար, և ինչ որ մարդս այ համար պարտական է ընելու: Ասոր համար բաւական չէ հաւատալը ու հաւատոյ յօտոյ սիրոյ ներգործութիւնները բերնուց գիտնալ, հապա պէտք է անոնց միտքն ու նշանակութիւնները հասկընալ. հերիք չէ այ և եկեղեցւոյ պատուիրանքները սեբանել, հապա անոնց միտքն աղէկ հասկընալ ինչուան ուր կը հասնին: Երբեմն կը լսես ոմանց բերնէն որ կըսեն. Թող տուր, աս

բանը այ պատուիրանքներուն մէջը չկայ։ Տգէտ մարդիկ, որ չեն հասկընար այ պատուիրանքներն ու անոնց ուժը. ապա թէ ոչ, կը տեսնէին որ այ ամէն հրամայածը՝ ուղղակի կամ անուղղակի իր պատուիրանքներուն մէջը կիմացուէին։ Ուստի հերիք չէ գիտնալն որ Քրիստոս աչքն մեր հոգիը խորհուրդները մեր բարւոյն համար հատատեց, հապա գիտնալու ալ է որ ՚ի բրբ և ինչ պատրաստութիւններով զանոնք պարարկան ենք ընդունելու, և ինչ զարմանալի ներգործութիւններ ունին արժանապէս ընդունողներուն վրայ։ Ասկէց ՚ի զատ մէկ ձշմարիտ քրիստոնեայ մը պարարկան է գիտնալու որ անտնօրինելի հարկ է ամէնուս աղօթք ընելը, ու երբ և ինչպէս պէտք է աղօթենք՝ որ ընդունելի և օգտակար ըլլայ աղօթքնիս. պէտք է գիտնայ սուրբ աւետարանին խրատներն ու բարոյական ձշմարտութիւնները՝ որ Քրիստոս աչքն մեր կամք սորվեցուց մեր վարքին կանոն ըլլալու համար, ու մեր պարտքն ու կերպը զանոնք գործադրելու։ Պէտք է նաև գիտնայ ուրն է ապիկը ուրն է գէշը, ուրն է առաքինութիւնը ուրն է մեղութիւնը. պէտք է գիտնայ բարի քրիստոնեկան մը պարտքերն ընդհանրապէս, և մանաւանդ պատկանելի վճռականին պարտքերը։ Հիմա ըսէք ինծի, ասոնք ամէն բաներն ինչպէս կրնաք սորվիլ ու գիտնալ՝ թէ որ հոգ չտանիք գալու և քարոզ քրիստոնեական վարդապետութիւն ու հոգևոր խրատ լսելու առնցմէ, որ ձեզ դերը է՝ ձեզի մեկնելու և հասկըցնելու համար զանոնք. «Ջհաւդ լուիցեն առանց ուրուք քարոզելոյ. զնաւդ հաւատայցեն որում՝ ոչն լուան»։ Ուրեմն անտնօրինելի հարկ ու պարտքերնիդ է գալ ու այ պատգամները լսել. չի բաւեր մեծ պաքին քարոզներէն մէկ քանին, կամ սուրբ Հաղորդութեանը բաղմոց դրուած առեղը մէկ քանի յորդորակ լսելը։ Վասն զի սա քարոզներուն ու յորդորներուն մէջ՝ ձեզի հարկաւոր եղած բաներուն հարուրին մէկը չէք սորվիր. պէտք է որ ստեպ ժողովրդապետական կրթութիւններ խրատներ քրիստոնեական վարդապետութիւն լսելու գաք, ուր որ քիչ քիչ ամէն բան կը լսէք կը սորվիք ու կիմանաք։ Անոր համար սուրբ եկեղեցին արեւելեան սուրբ ժողովքին սահմաններուն մէջը այնչափ յորդորանք կընէ ու կը հրամայէ պատրիարքներուն աբբեպիսկո-

պատերազմն Եպիսկոպոսներուն ու Ժողովրդապետներուն՝ որ ամեն ատեն ու ամեն կերպով հոգևոր բան խոսին Ժողովրդեան : Վասն զի սուրբ Եկեղեցին այսմէ լուսաւորուած ըլլալով կը ճանչնայ ու գիտէ ուրչափ հարկաւոր է ամենուն՝ այ խօսքերը լսելը , ուրչափ հարկաւոր է ամենուն՝ աղէկ կրթուիլ ու սորվիլ սուրբ Հաւատքին բանները , վասն զի առանց ասոր չեն կրնար բարի քրիստոնեայ ըլլալ , չեն կրնար փրկուիլ :

Կրնայ ըլլալ որ ըսէք . ասո բաներդ սորվեր ենք ու աղէկ գիտենք , ուրտի հարկ չկայ որ քարոզն գանք : Բայց ուրչափ կը խաբուիք . վասն զի ամէն հոգևոր ու յաւիտենական փրկութեան վերաբերեալ բաները ոչ երբեք այնչափ կրնայ գիտնալ մեկը՝ որ հերիք ըլլայ , միշտ կարօտ կըլլայ դեռ սորվելու : Վասն զի սորված բաները գիւրաւ ալ մոռցին կ՚ելլեն ու կը մոռցուին , թէ որ երբեմն երբեմն նորէն չկրկնես : Վասն զի ուրիշ բան է քրիստոնէի մը պարտքերը գիտնալ , ուրիշ բան է զանոնք գործադրելը . ու գործադրելու համար մեր ուժը հերիք չէ , այլ այ շնորհն ու օգնութիւնը պէտք է . և ամէն իր շնորհն ու օգնութիւնը աստուածաշունչ միայն կու տայ՝ որ իր խօսքերը կը լսէն : Ասիկայ ՀՀամարտութիւն մըն է , որ վրանիս կը փորձենք . քիչ մը երկան առեւ առանց հոգևոր բան լսելու առանց խրատ մտիկ ընելու կեցածնուս պէս , քիչ քիչ կը դաղջանք կը պաղինք , չենք ախորժիր բարի գործքերէն , դեռ ի գեշը կերթանք : Դառնանք քիչ մը սկսինք քարոզի հոգևոր խօսքեր լսելու երթալ առեք , մեկեն կարթնանք , սրտերնիս կը վառի , կը յորդորուինք , ներսէն շարժմունք մը կըզգանք դէպ ի բարին :

Ո՛հ այ Հայրը , կրսէ առաքեալդուն , որ իր սուրբ պաշտօնեից բերնովը մեզ կը խօսի , անանկ մեկ ազդուութիւն մը ունի՝ անանկ զարմանալի ուժ մը ունի որ մեր մտաց մշուշը կը ցրուէ , մեր միտքը կը լուսաւորէ . ՀՀՅայտնութիւնն բանից քոց լուսաւորէ և խմաստուն առնէ զտղայս ,, . (Սաղ . ՃԺը :) Ո՛հ այ խօսքերուն զօրութիւնն անպատմելի է , որ և իցէ խիստ սիրտը կը Հալածանցէ կը ՀՀնէ կը կակղցնէ . ՀՀկենդանի է բանն այ և ազդող և հաստատ քան զամենայն սուր երկսայրի , և անցանէ մինչև ցօրոշումն շնչոյ և յոգւոյ և ուղղոց ,, . (Եբր . դ . 12 :) Աստնկ կրսէ առաքեալը , այ խօսքերն

երկու բերնով դանակին նմանցընելով, և "սուսեր հոգւոյն,, կանուանէ զանիկայ, վասն զի սուրն պէս կը կարէ ներս կանցնի՝ որչափ ալ խիտ ըլլայ մարդուս սիրտը. անոր համար կը յորդորէ ալ զմեզ՝ որ սաէտ գործածենք զանիկայ. "Եւ առէք զսուսեր հոգւոյն, որ է բանն Աստուծոյ. (Եփես. Ը. 17.) Դաւիթ մարգարէն ալ կըսէ որ՝ ձեռ ինչ իր խօսքերուն զօրաւոր ձայն մը կու տայ. "Ահա տայէ զձայն իւր՝ ձայն զօրութեամբ,, (Սաղ. կէ. 34.) Թէ որ հարցընես թէ ինչ է ձայն զօրութեան ըսածը, ինքը կը մեկնէ ըսելով, Այ ձայնը մարդի ծառերն ալ կոտրտելու ուժ ունի, այսինքն ամենէն խիտ ու մեղքի մէջ խասացած սրտերը. "Ձայն տեառն փշրէ զմայրս,, (Սաղ. իը. 5.) Երկնիներն աւրհացընելու ուժ ունի, այսինքն երկչոտները՝ որ կը հաւանին վախնալով Աստուծոյ քրիստոնէի վարք վարել ուղղութեան գիմացն ելած գժոխարութիւններէն. "Ձայն տեառն հատատաւ զբոցբերս,, (անդ.) մարդութիւններէ կուբացողները լուսաւորելու ուժ ունի, ու ցըրնելու անոնց զհնամարտութիւնը՝ որ անտառի պէս աճած մեղքերուն մէջը ծածկուեր աներեւոյթ եղեր է, և առաջնորդելու իրենց որ պաշտեն ու փառաւորեն զինձ. "Ձայն տեառն յայտնի առնէ զանտառս. ի տաճարի նորա ամենեքեան ասացեն զփառս նմա,,: Փորձով ալ կը տեսնենք ինչպէս մեղաւորները դարձի կու գան՝ այ ձայնը լսելով: Բեր ինծի մեղաւոր մը որ ամենևին հոգւոյր խրատ մը չկրնայ, դարձի կու գայ այնպիսին, կըզգաստանայ, ոչ երբեք, այլ միշտ նոյն մեղաւորն է: Ընդհակառակն բեր ինծի մեղաւոր մը որ սաէտ հոգւոյր խրատներ լսէ, կրհնազանդութիւններ ընէ. տեսնես որ ան ձշմարտութիւնները՝ այ անտառս պատգամներն ուշադրութեամբ մտիկ ընելով, որչափ ալ մեղքերու մէջ մալակոնած ըլլայ՝ կամաց կամաց ինքն իրեն կու գայ կրզգաստանայ տեղիք կու տայ, վերքը կը փոխէ, առ ձեռ կը գառնայ, կը փրկուի:

Աստուծոյ խօսքերուն սա զարմանալի ուժին իրեն վայ փորձեց մանաւանդ կերպով սուրբն Օգոստինոս: Խիստ ու յամառ էր մանիքեցւոց ազանդին մէջը. բայց իր աւելի գժբաղդութիւնն ան էր որ ինչուան վիզն ընկղմած էր անպարկեշտութեան մեղքերու մէջ, ու ձամբայ մը չէր գտներ դուրս ելլելու: Խղճքը կը ղար-

նէր միշտ իր անկարգ վարուցը համար, կուզէր դառնալ առ ՅԻՆ, բայց սիրտ չէր ընէր. շատ անգամ զՅԻՆ կը մտածէր, բայց նորէն իր զգայարանքներուն ուղածին կը գառնար. կրակեր բարի ըլլալ, բայց չէր շարունակէր. աս ամէն ըսածներս ինքներէն իր խոստովանութեանցը գլխին մէջը կը խոստովանի: Երբեմն կաղաչէր զՅԻՆ որ զինքը խաղաղ ան մոլի կեանցը վիճակէն, բայց աղօթք ընելու առները կը վախնար որ չըլլայ թէ ՅԻՆ ընդունի իր աղօթքը. այնչափ չէր ուզեր իր մոլութիւնները թողնել, քրիստոնէական վարք ունենալ ու ապաշխարել. "Երկնչէի թէ գուցէ լսէիր ինձ վաղ, և բժշկիէիր զիս ի բոցոյ բաղձից ապականութեան ,,. (Խոսք:) Ո՞վ կրնար հաւատալ որ աստուն խըստասիրտ անձ մը, աստուն մեղքի մէջ ունակացեալ, կարենար յաղթել ամէն գժուարութիւններու՝ որ իր գարձին դէմը կելլէին, ու ՅՆՆԴԱՊԱՏԱԿ առ ՅԻՆ դառնալ: Այսու ամենայնիւ յաղթեց, ու բոլորով սրտիւ առ ՅԻՆ դարձաւ, յարատևեց իր դարձին մէջը, հակայակայ առաջ գնաց առաքինութեան ճամբան, ու եղաւ մեծ սուրբերէն մէկն ու վարդապետ եկեղեցւոյ, որն որ հիմա ամենքիս կը յարգենք: Բայց մը բանն եղաւ աս հրաշալի գարձը սուրբ Օգոստինոսի սրտին մէջ ներգործողը: Հոգևոր խրատները, յոյ խօսքերը՝ ՅՆՆԴԱՅԻՆ շնորհքին հետ մեկտեղ: Ըլլայ որ իր գարձը Պօղոս առաքեալին ան խօսքին եղած ըլլայ՝ որ կըսէ. "Մի՛ անառակութեամբք և արբեցութեամբք, և մի՛ խառն անկողնօք և պղծութեամբք. այլ զգեցարուք զՏէրն Յիսուս Քրիստոս ,,. (Հռոմ. ԺԳ. 13.) զորն որ երկնքէն ձայն մը լսելով թէ առ կարգա, առաւ սուրբ գիրքը բացաւ ու կարդաց. (Յիշուէի նկնդէս. պաոմ.) կամ թէ ըլլայ որ սուրբ Ամբրոսիոսին քարոզներէն գարձի եկած ըլլայ, որ իր մօրը սրբուհի Մոնիկային յորգորանքը առեղ կերթար լսելու, միշտ ՅՆՆԴԱՐԻՍ էր՝ որ հոգևոր խօսքեր լսելը կամ կարդալն եղած ըլլայ իր սիրտը շարժողը, իր կամացը յաղթողը, ու եաբը եաբը զինքը գարձի բերողը: Ի՞նչպէս գարձի եկաւ սուրբ Աստուածքան, ու մեծ սուրբերէն մէկն եղաւ: Լսելով սուրբ առաքեալին ան խօսքը՝ "Եթէ կամիս կատարեալ լինել, երթ վաճառեա զինչ քո և տուր աղքատաց ,,. (Մատ. ԺԹ. 21:) Ի՞նչպէս գարձի և

կաւ սուրբ Փրանչիսկոս քաւաբեւանը։ Լսելով Քրիս-
տոսի պատգամը՝ «Չլինիք օգտիցի մարդ եթէ զաշ-
խարհս ամենայն շահեսցի և զանձն իւր տուժեսցէ»։
(Մաթ. ԺԶ. 25։) Իսկ ինքն ինչպէս գործուց հրնդ-
կաստան այնչափ բիւրաւոր հոգիները Քրիստոսի սուրբ
հաւատքը. քարոզելով այ խօսքերը։ Ի՞նչպէս գործի
եկաւ Պետգիա գայթակղելի մեղաւոր կինը. վերջին
դատաստանին վրայ քարոզ լսելով՝ Ո՛րչափ ասոր նման
ուրիշ օրինակներ ալ կան եկեղեցական պատմութեան
մէջ. բայց ինչ պէտք է որ պատմութիւններու մէջ
օրինակ փնտրուինք այ խօսքերուն զօրութիւնն ու օգ-
տակարութիւնը ցցնելու. սուրբ գիրքն գիտէնք որ
Պետրոս առաքեալին առչի քարոզին իրեք հազար հոգի
դարձան. (Գործ. ԱՄ. ը. 41։) Իսկ երկրորդին հինգ
հազար։ (անդ ը. 4։) Դարձեալ սուրբ գիրքն գիտենք,
որ Ա՛ն աէրն մեր աշխարքս իր սուրբ հաւատքը դարձը-
նելու համար մեկհատիկ հնարք սորվեցուց իր առա-
քեալներուն՝ այ պատգամն քարոզել. «Երթայք յաշ-
խարհս ամենայն, և քարոզեցէք զաւետարանն ամենայն
ծոց»։ (Մարկ. ԺԶ. 15։) Առաքեալները գնացին քա-
րոզեցին, ու աշխարքս գարձի եկաւ։ Ուրեմն եթէ որ այ
պատգամը դլխաւոր ու մեկհատիկ միջոց մըն է՝ որ
տուեր է ամէն մարդս գարձի գալու փրկուելու հա-
մար, անհնար է որ այ խօսքը ինքիրմէն զօրութիւն չու-
նենայ օգուտ ու պտուղ գործելու անոնց որ ինչպէս
պէտք է մտիկ կընեն։ Ուրեմն, սիրելիք, եթէ որ մենք է
ու խիստ մենծ պատուն ու չահը՝ որ այ խօսքերը մտիկ
ընելէն կընաք հանել, եթէ որ անանձրևելի է հարին ու
պարտքերնիդ է մտիկ ընելու այ խօսքերը, անանկ որ
մահացու մեղք կը գործէ ով որ բոլորովին անհոգ է
զանոնք մտիկ ընելու, ու չի կրնար արձակում ընդու-
նիլ եթէ որ ջանկի առեպ քարոզի երթալ, ինչպէս կըր-
նաք այնչափ անհոգ ըլլալ ձեր հոգւոյն յաւիտենական
փրկութեանը՝ որ չնփութաք գալու հոգւոր բան լսե-
լու. մե՛ն, շատ գեշ նշան կըլլայ ասիկայ ձեզի, շատ
գեշ. «Որ էն յայ, զբանս այ լսէ», կըսէ սուրբ աւե-
տարանը. «և դուք վասն այնորիկ ոչ լսէք, զի չէք
յայ»։ (Յհ. ը. 47։) Որոնք որ ձեռ ապաշաւ են, այ
խօսքը սիրով կը լսեն. մնաք անոնք չեն ուզեր լսել,
որոնց որ փոյթերնին չէ ձեռ ապրելը կամ մեռնիլը։

ՀԱՄԱՐ

I-590uch

“Եկայք առ իմ, որդեակք իմ, և լուարուք ինձ, և զերկիւղ տեառն ուսուցից ձեզ,,: Եկէք, սիրելի զաւկընեբս, եկէք մօկ ընելու, սերով եկէք: Մենծ եղեր էք, պզտիկ եղեր էք, եկէք ամենքդ ալ ձայ խօսքերը լսելու, վասն զի ամենքդ ալ անոնց կարօտուելէն ունիք: Մանաւանդ դուք հայրեր ու մայրեր, դուք տանուտէրեր, դուք վերակացուներ, յորդորեցէք սիրելեցէք ձեր որդիքը, ձեր դաւեերքը, ձեր ծառաներբը, ձեր հպատակներբը, որ գան քրիստոնէական վարդապետուելէան մօկ դնեն. դուք բերէք հոս ընենք, դիտեցէք որ կու գան ու ջերմեռանդուելեամբ կը կենան մօկ ընելու. սերտ տուէք իրենց ձեր բարի օրինակովը. “Եկայք, եկայք որդեակք իմ և լուարուք ինձ,,: Որովհետև Աստուած իր անհուն ողորմուելեամբը ընայելով իմ տկարուելեանս՝ ինս ձեր հոգիբը դրած է, ու ես ալ պարտկան եմ ձեզ արածելու, մանաւանդ Աստուծոյ խօսքերովը, ու ձեզն համար հալելու մօկ պէս, որ ուրիշներուն լաւ տալու համար՝ ինքը կը հալի, ոհ, մի ընէք որ պարապ տեղը հալիմ, որ փուճ տեղն աշխատիմ, ձայնս օգուս մէջ ցրուի, ու տեսնեմ որ դուք տգիտուելեան ճամբան կերթաք դէպ’ի դժոխք. երբոր ես կաշխատիմ քարոզներովս սուրբերուն գիտուելիւնը ձեզի տալվելչընելու, ձեզի սուրբ կրօնքին լուսաւոր ճամբան առաջնորդելու որ չիտակ արքայուելիւն կը տանի: Եկէք ուրեմն մօկ ընելու, եկէք ձայ սուրբ վասը սորվելու. “Եկայք որդեակք իմ և լուարուք ինձ, և զերկիւղ տեառն ուսուցից ձեզ,,:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ Բ.

Ինչ պատճառաւ հոգեւոր խրատները անպտուղ կը ճան, ու ինչ կերպով պէտք է լսել զանոնք՝ որպէս չի պղծուիլ ըլլան:

Ինչպէս որ առջի յորդորակին մէջն ըսի, այ խօսքը արև մըն է՝ որ մեր մտքին լոյս կու տայ Աստուածութիւնը ճանչնալու. երկայրի սուր մըն է՝ որ կը թափանցէ մեր սրտին ներսի դին, ու կը շարժէ կը հրէ զայն դէպ ի բարին: Առաւածոյ խօսքը, կըսէ սուրբ Ամբրոսիոս, դեղ մըն է՝ որ զմեզ կըռնտացընէ մեր հոգւոյ հիւանդութիւններէն, ճրագ մըն է՝ որ լոյս կընէ մեզի երկընքին ճամբան երթալու, աղբիւր մըն է՝ ուսկից այ հոգիքեր մեր վայ կը ղեղանին. (Ասող. խգ:) Քրիստոս ուերն մեր ասկեց աւելին ալ կըսէ. այ խօսքը կենդանի մըն է՝ որ մարդուն հոգին կը մնուցանէ կըսէ, մեզի հասկըցընելու համար որ ինչպէս մեր մարմինը չի կրնար ապրիլ՝ թէ որ իրեն կերակուր չտանք՝ այնպէս ալ հոգինիս չի կրնար այ հոգիին մէջն ապրիլ՝ թէ որ այ խօսքերովը զինքը չկերակրենք: "Ոչ հացիւ միայն կեցցէ մարդ, այլ ամենայն բանիւ որ ելանէ ի բերանոյ այ ,,. (Մտթ. դ. 4:) Աստուածոյ խօսքը սերով լսելը՝ սոյգ նշան մըն է կըսէ յաւիտենական փրկութեան, ինչպէս չուզելն ալ մահկ դնել՝ սոյգ նշան է յաւիտենական դատապարտութեան: "Ոչխարք իմ ձայնի իմում լսեն, և ես տամ նոցա կեանս յաւիտենական, և մի կորիցեն յաւիտեան. (Յհ. Ժ. 24:) Ուրեմն ամենուն ալ հարկաւոր է, ամենուն ալ օգտակար է այ խօսքերը լսելը:

Բայց թէ որ այսպէս այ խօսքերը հոգեւոր խրատներն այսչափ ուժ այսչափ ազդուութիւն ունին, ինչպէս կըլլայ որ ասանկ քիչ պտուղ կընեն: Ինչպէս կըլլայ որ հոգւոյ կրթութիւններէ հեռն ալ, առաքելական քարոզութիւններէ հեռն ալ, այսչափ քիչ ուղղութիւն, այսչափ քիչ վախխութիւն կը տեսնուի նաև անոնց վայ՝ որ կը խոստովանին ու դարձի կու գան:

Ինչպէս կը լսեմ որ այնչափ քարոզներով դարձեալ մարդութիւնները մեղքերն անօրէնութիւնները կը յաղթահանեն : Կը տեսնեմ որ կուզէք ասոր պատճառն իմանալ. ուրեմն լսեմ, ու լսելու առնենա ձեղի սովրեցնեմ ինչ կերպով պիտք է ձեր խօսքը լսել որ օգտակար ըլլայ :

Նախ թէ որ ձեր խօսքը, հոգևոր խրատները, և մանաւանդ հոգևոր կրթութիւնները, շատերուն պատճառ կըլլան դարձի, ուրեմն աս ալ մեծ պատուոյ մըն է : Իսկ թէ որ դարձի եկողները չեն յարատևեր, շատով առջի ճամբանին կը դառնան, պակասութիւնը ձեր խօսքերունը չէ՝ հապա անոնցն որ չեն յարատևեր բարւոյն մէջ, որ կը դադրին մտածելէն քարոզներուն մէջը լսած ան մեծ ճշմարտութիւնները, որ չեն գործածելը իրենց տուն արուած հնարքները՝ բարի ճամբուն մէջը յարատևելու համար. պակասութիւնն անոնցն է որ ալ չեն յաճախեր ձեր խօսքերը լսելու, սուրբ խորհուրդներն ընդունելու, աղօթք ընելու, ու նորէն զիրենք վատնդելու և մեղայ առնելու մէջ կը դնեն, ուստի չեն կրնար յարատևել իրենց դարձին մէջը : Բայց թէպէտ շատերը չյարատևեն, ու քիչ ուղղութիւն տեսնես, այսու ամենայնիւ ձեր խօսքերուն պատուոյը մեր կարծածէն միշտ աւելի է : Գոնէ քիչ մը առեն կը դադրին մեղք գործելէն, գոնէ մեղքերնուն թիւը կը քիչցնեն, գոնէ առջինին պէս համարձակութեամբ և ուրիշներուն այնչափ գայթակղութիւն տալով չեն մեղանչեր : Թէ որ հոգևոր խրատը մէկ մեղք մըն ալ պակաս ընել տայ, քիչ օգուտ է : Հերիք է որ մեղքին ինչ մեծ չար ըլլալը գիտնանք, աս օգուտն առնէկ կրմբռնենք : Իսկ թէ որ հոգևոր խրատը չկարենայ ալ միշտ դէշերն աղէկցընել, գոնէ չի թողներ որ աղէկները դէշնան, ու դէշերուն ալ կը ձանչցնէ որ ըրածնին դէշ է, չշմարտութիւնը ճանչնալ կուտայ, հաւատքնուն միջը հաստատուն կը պահէ, միշտ խղճմտանքին կը խայթէ, բարի խորհուրդներ մտքերնին կը ձգէ, սրտերնուն դէպ ի բարին շարժմունք մը կուտայ : Պզտիկ օգուտ է աս, հոգևոր խրատներուն պատուոյը չէն մի տանք՝ որոնց եռանդն երբեմն շշմարիտ գարձ և ուղղութիւն կուգայ : Չի պատահիր շատ անգամ որ նախապատրաստակ մը որսորդին զարհուրած չերևնայ,

բայց քիչ մը առաջ կերթայ չերթար՝ կկրկնե կը մեռնի։ Առանկ ալ չառերը հոգևոր խրատներէն չարժած չեն երևնար. բայց անոնց բարի սերմին որ սրտերնուն մէջը կը ձգայ, ան բարի խորհուրդները, ան բարի բարի ըղձացմունքները, ան խղճմտանքի զարնելները երբեմն երբեմն նորէն կու գան, նորէն կերևնան, ու սիրտը կը շարժեն. ուստի կամաց կամաց կըսկսին սիրտերնին չափաւորել, չար ընտկուելիւնին թողնել, կըսկսին գէշ ճամբէն ետ դառնալ. ու թէ որ յանկարծ դըժբաղդութիւն մըն ալ վրանին գայ, հիւանդութիւն մը հասնի, կամ վտանգ մը ղրկենք սարսռ, խելքնին գըլխնին կը ժողվեն, կըղջաստանան, տեղը կու գան, բոլորովին վարքերնին կը փոխեն, կըսկսին բարի ըլլալ։ Վերջապէս ձեռք առնենք խել մը մարդիկ՝ որ սկսով կը յաճախեն հոգևոր խրատներուս, բաղդատենք զանոնք ուրիշներուս հետ՝ որ գրեթէ ամենուն հոգևոր բան մը չեն լսեր. միշտ կը տեսնենք որ հոգևոր լսողները՝ չի լսողներէն աւելի ջերմեռանդ աւելի երկիւղած աւելի աղէկ մարդիկ են. փորձով կը տեսնենք, ձեռքով կը շօշափենք աս ճշմարտութիւնը։ Ուրեմն յայտնի եղաւ որ ձայ խօսքերը հոգևոր խրատները օգտակար ու պատուական են։ Իրաւ է որ այնչափ քարոզներէն, խրատներէն եաքը դեռ կը տեսնենք որ մոլութիւնները մեղքերն ու անօրէնութիւնները կը յաղթահարեն. բայց ըսէք ինծի, թէ որ այսչափ քարոզներէն ու խրատներէն եաքը դեռ չարիքը չի պակսիր, ինչ կըլլար թէ որ քարոզներ ու խրատներ չըլլային. վայ էր ան տեղը, չատ աւելի կըլլար չարիքը, քրիստոնեականերն ամեն բարի սկզբունք կը կորսընցնէին, ամեն բարի զգացմունքներէ զուրկ կըլլային, ոչ օրէնք ոչ կրօնք կանէնային. խղճմտանքը մեկդի դնելով, հասարակ ալ կը կործանէին, անբան անասուններէն ալ գէշ կըլլային, ալ աշխարհիս մէջ կեանք չէր ըլլար. յայտնի կը զուրցե աս բանը Եսայի մարգարէն (ա. 9.) "Եթէ ոչ տեսան զօրութեանց Թողեալ էր մեզ զաւակ, իբրև զՍոդոմ լինեաք, և Գոմորայ նմանեաք"։ Վայ էր մեզ թէ որ ձեզ Թողուցած չըլլար իր խօսքերուն սերմը, մեր երկիրը Սոդոմ կը գառնար, որուն վրայ կրակ ինկաւ երկնքէն։ Կը տեսնենք ալ որ ձեզ իր խօսքերէն ղրկելը զմարդիկ՝ ամեն չարի-

քէն մինձ սեպելով, ամէն պատիժէն ու հարուածէն՝ որ կրնայ խրկել վրանիս՝ սաստիկ համարելով, կրօ-
պառնայ Ամովս մարգարէին բերնովը. "Առաքելից
սով յերկիր, ոչ սով հացի, և ոչ ծարաւ ջրոյ, այլ
սով լսելոյ զբանն տեառն ,,. (Ը· 11 ։) Ձեր վրայ կարօ-
տութիւն մը խաւրեմ, չէ թէ հացի ու ջրի, հապա
հոգևոր բան լսելու. բաշձաք, ու չկրնաք լսել. փնտը-
ռէք ինձ որ ձեզի այ խօսքերը խօսի, ու չկրնաք ։
Ա վանդին մէջն ընկնինք մէյմը, ձե տայ որ մէյմըն
ալ չընկնինք ։

Սարդկային օրէնքները կրնան խափանել շատ ան-
կարգութիւն, կրնան սանձել շատ չարագործներ.
բայց չեն կրնար արգիլել ամեն մեղք, չեն կրնար սան-
ձել ամեն մոլութիւն. վասն զի կրնայ մարդ ծածուկ
ու առանց պատժի անոնց դէմ ընել ։ Մինակ այ վախն
է որ ամեն անկարգութեանց դէզ ու դարման կընէ,
ան վախնալը, կըսեմ, այմ՝ որ բարիքներուն վարձա-
րիչն է, ու չարերուն պատժողը. ան վախնալը այմ՝
որ ամեն բան կը տեսնէ, ամեն բան գիտէ. ամեն բան
կը ճանչնայ՝ ինչուան սրտերնուս մէջն եղած ծածուկ-
ները ։ Իսկ աս վախը՝ այ խօսքերովը միայն կը ծնա-
նի մեր սրտին մէջ. անոր համար աշխըրքիս վրայ ե-
ղած ամեն ազգ, ինչուան Հրեայն, անհաւատն ու
հերետիկոսն ամեն տեղ գնդրդիկ երեց պարաքին
մէջը բռնելու համար, աղէկ բաղը խոթելու և պա-
հելու համար, կրօնքի քարոզները պակաս չեն ը-
ներ ։ Ուրեմն որչափ ալ քիչ երևնայ այ խօսքերուն
օգուտն ու պտուղը, միշտ մեր կարծածէն աւելի մեծ
ու աւելի շատ է ։ Փրիստոս տէրն մեր օր մը քարոզե-
լու առեներն ըսաւ. "Որ ունիցի ականջս լսելոյ, լսե-
ցէ ,,. Ով որ լսելու անկաճ ունի, կը լսէ ։ Ուրեմն
Փրիստոսի տեառն մեզմէ խօսքին յայտնի է, որ ոմանք
այ խօսքերը լսելու անկաճ ունին, ոմանք չունին. պատ-
ճառն ան է որ այ խօսքերն ան օգուտն որ պիտի ընէին՝
չեն ըներ, ու միշտ մոլութիւններնիս մեզքերն ու անօրէ-
նութիւնները կը յաղթանակեն ։

Նախ և առաջ անոնք որ ոչ երբեք կամ հազիւ եր-
բեք կու գան հոգևոր խրատ մտիկ ընելու՝ այ խօսքերը
լսելու անկաճ չունին ։ Շատ շատ՝ մեծ պաքին քանի
մը քարոզները կը լսեն, աղէկ կընեն. մեկ քանի նե-
րը

բողեան, որոնց մէջ հարուրին մէկը չէն սորվիր ան
բաներուն՝ որ պարտական են սորվելու և դիտնալու,
շատ անգամ քիչ կամ ոչինչ կը հասկրնան։ Խակ ժո-
ղովրդապետական խրատներն ու վարդապետութիւն-
ները, որոնց մէջը մեկիկ մեկիկ կը մեկնուի ինչ որ հա-
ւատալքին ամեն մէկ մասանցը վրայ դիտնալու բաներ
կան, ինչ որ հայրերուն և ուրիշ աղօթքներու վրայ,
ինչ որ ՚ի և եկեղեցւոյ պատուիրանացը վրայ, ինչ
որ առաքը խորհուրդներուն ու պատարագին վրայ, ինչ
որ ՚ծաբանական ու բարոյական առաքինութեանց
վրայ, ինչ որ մահուչափ մեղքերուն ու մոլութեանցը
վրայ տեղեկանալու բաներ կան. վերջապէս հոն ամեն
բան քիչ քիչ կրսե ու կը սորվեցընէ ժողովրդապետը,
ան ամեն բաները կը մեկնէ՝ որ մեծ պաքն ու առաքե-
լական քարոզներու մէջ չէն մեկնուիր։ Խակ անոնք որ
առ խրատներն առ վարդապետութիւնները լսելու չէն
գար, կարծելով որ դիտեն ամեն հարկաւոր եղած
բաները, ու կը ՚ինան դեղացիներէն ու ռամիկներէն
եւս լափա ու անմիտ, կրսէ Պօղոս առաքեալը. ՚՚Զան-
ձինս առ խմասուսնս ունէին, յիմարեցան ,,. (Հռոմ.
ա. 22։) Քրիստոնեայ ուղղափառ տիկին մը ամե-
նեին հոգևոր խրատ ու քրիստոնէական վարդապե-
տութիւն չկսեչէն՝ անանկ մոռցաւ քրիստոնէի մը
դիտնալու հարկաւոր բաները, որ վերջին հիւանդու-
թեանն առենը հարկ եղաւ ամեն բան նորէն սորվեցը-
նելու երեն՝ որպէս զի կարենայ բարի վախճան ունե-
նալ։ Անոր համար մեր Ազգայն ժողովքին մէջ առհմա-
նուեցաւ որ վերապահեալ մեղքերուն կարգն ըլլայ՝
իրենք կիրակի վրայ վրայ քրիստոնէական վարդապե-
տութիւն լսելու ՚երթալը։ Ուրեմն ինչ զարմանք որ
՚ի խօսքերը չառներուն անօգուտ ըլլայ՝ պտուղ մը չը-
նէ, երբոր չեն յաձախեր՝ չեն երթար մեկի դնելու.
՚՚ Զիմրդ հաւատայեցեն որում ոչն լուան ,,։

Երկրորդ անունք են ՚ի խօսքերը մոկի ընելու ան-
կամ՝ չունեցողները, որ իրաւ կը լսեն հոգևոր խրատ-
ներ, բայց նկատելէս՝ առանց ուշադրութեան։ Որո-
գինեմ, ան մեծ մարդը, որ մը առբը գրոց մեկնութիւն
ընելու առենը տեսնելով որ շատ ժողովուրդ եկեր էին
մոկի դնելու, ըսաւ. Ո՛րչափ շատ մոկի ընող ունիմ
այսօր։ Բայց եաևէն եւ եցոյց. կը վախնամ որ շատ

մարդ ընդունելու հետ քիչ մարդ ընդդունում. վասն զի այսչափ բազմութեան մէջ սակաւ ուշադրութեամբ մարդ կընդունի ըստ ծննդեանց, սակաւք գիտեանց կերևնայ որ մարդ կընդունի՝ բայց իրօք մարքերին ու սրտերին բաղդատվին ուրիշ տեղ է: Որո՞նք են սակաւք. անոնք որ հազարամեկ աշխարհային զբաղմունքներով մարքերնին զբաղած ժամ կու գան. սակաւք առաւօտուընին մոռացելով, սակաւք ասկամ ան չարը, մեկին ասխաղին միտքը տուած, մեկալն ան զբօսանքին, մեկին ասանձին, մեկալն ան սիրած բանին: Դեռ կը շարունակէ իր խօսքը Որոգինէս. ան օրհնած հնկաքն ու աղջնիկները՝ որ գլխընին փուճ մտոք ունայն բաներով լցուած ժամ կու գան. որը ալան կը մոռնայ, որը բըրդելենները, որը հերմակելենները, որը սանը գործքերը, որը նորելոյք հագուստներն ու զարդերը, սա տիկինն ինչպէս հագուստ է, ան տիկինն ինչպէս զարդարուած. որը պարբեռնելը կը մոռնայ, որը կենցաղավարութեան մէջ երևնալը, որը զբօսանաց տեղուանք երթալը. կան ալ որ ինչուան կը մոռնան թէ արդեօք իր նշանածը կամ սիրածը ժամ եկեր է թէ չէ: Ասանկով թէպէտ անկաճ ունին, բայց ոյ խօսքերը լսելու համար չէ. գրսբանց կարծես որ կը լսեն, բայց իրօք չեն լսեր, վասն զի բոլորովին ուրիշ բաներու վրայ է միքերնին. ուսոի ինչ զարմանք որ ոյ խօսքն ինչ պտուղ որ սիրոյ ըներ՝ չըներ անոնց: Ապառաժի վրայ ցանած ցորենը, ինչպէս գրիսոստոս ասէն մեր սուրբ աւետարանին մէջը կըսէ, չի բուսնիր, ինչու որ՝ հող չի գտներ որ մոռնդ առնէ և արմատ ձգէ: Փշերու մէջ ցանուածն ալ՝ իրաւ կը բուսնի, բայց չի կրնար աճիլ, չի կրնար պտղաբերել. ինչու որ՝ փշերը չորգին կառնեն կը խղդեն. այսպէս ալ, կըսէ, ոյ խօսքն անունց միքին մէջը, որ աշխարհական խորհուրդներու զբաղած ու ցրուած դլխով մարդ կը դնեն: Հաղիւ բարի խորհուրդ մը միքերնին կը ձգէ, բարի զգայմունք մը սրտերնին, բարի բաղձանք մը կամքերնին, մէյմըն ալ մեկալ մտածմունքները վասն կը թափին կը խղդեն զանոնկայ և պտուղը կը հանեն. "Խակ որ ի մէջ փշոյն սերմանեցաւ այն է, որ իբրև լսէ զբանն, և հոգը աշխարհիս հեղձուցանեն և լինի անպտուղ,,. (Մատթ. ԺԳ. 22:) Ուրեմն թէ որ կուզէք որ ոյ խօսքն օգտա-

կար ըլլայ ձեղի, պէտք է որ լսելու եկած առեններիդ՝ մաքրելիդ ժողվեք, աշխըրքիս հոգերը մոռնամոռնք. նեըը մէկդի ձգեք. ապա թէ ոչ, ձեղի օգուտ մը չըլնելը՝ ոյ խօսքերուն ուժ չունենալէն չէ, հապա բոլորովին ձեզմէ, որ ինչպէս պէտք է՝ չէք լսեր: Սուրբն Բեռնարդոս այնչափ մեծ բաներու գըտաղած, այնչափ գործքեր ունենալով որ գովելի ալ էին հոգևոր ու եկեղեցական բաներ ըլլալով, այսու ամենայնիւ ժամ մնալու առենն առանկ կըսեր. Հոս գրանն եաևը կեցէք իմ մոռնամոռնքներս, հիմա ոյ և իմ հոգևոյս ուղեցած պարտքերս կատարելու առենն է, միաքս մի ցրուէք, գուրս ելլելու առենս նորէն ձեղ կառնեմ: Դուք ալ առանկ պէտք է որ ընէք, սիրելի որդիքս, երբոր ժամ կու գաք պատարագ առնելու կամ հոգևոր բան լսելու, պէտք է որ մաքրնէդ մէկդի ձգէք ամեն աշխարհային խորհուրդները, ու միտակ քարոզին խօսքերուն ուշ դնէք: Թէ որ ոյ խօսքերը՝ մաքրնիդ ու սրտերնիդ աս կերպով պատրաստած լսելու ըլլաք, ներս կը թափանցէ, կարմատանայ, կաճի և առատ կը պտղաբերէ:

Ուրիշներ ալ կան որ անկաճ ունին, բայց ոյ խօսքերը լսելու համար չէ, որոնք միշտ աչուընին առջիս անդին կը պատցընին ժամուն մէջ՝ դիտելով որ ով կերկե ով կը մանէ, ով ինչ ունի գլուխը, ով ինչ ձեռը, ով ինչ հագեր է. կը դիտեն Թէ առ ան անձն իրենց պատին ուղածն է, առ ան անձը հոս է որ հեռը խօսին ու ծիծաղին, ակնարկուելուն ընեն կամ ժպտին: Կան ալ որ կուգեն հանգչիլ քնանալ, կամ ան առենն պղտիք ընելնին կը բռնէ, ինչպէս առաւր եմ օրհնած չըլսեւանգներ հնկատցիմ՝ որ քարոզն առեն վարդապան կը դարձընեն: Չարմանք բան, կարծես որ առենն է պղտիք ընելու. ամեն բան իր առենն ունի կըսէ հոգին սուրբ: Ոմանք ալ մարկ կընեն, բայց ձանձրուելնուն ու այնչափ չուզելով որ կարծես Թէ ժամ չէ՝ հապա բանաի մէջ կեցեր են: Անկաճ ունին երթ լսելու, նուագարան երաժշտուելուն լսելու, կատակերգուելուն բամբասանք անպարկեշտ խօսքեր լսելու. իսկ հոգևոր խօսքեր լսելու համար կարծես որ խուլ են, կը ձանձրանան ու բունի անկաճ կը դնեն: Չամբ բուելուն ունին իրենք չորս ժամ կենալու ըզեղնին ցամ-

քեցընելու Թաւորմն ու ընդունելութեան սրահ-
ները, ժամերով հրապարակի մէջ կենալու նաև տղմի
ճիւնի տառի վայ խեղճատանիներու դառարկաբանու-
Թիւնները մոխ դնելու, կամ հեռաբերբերական քան մը
առնելու և լսելու. եաքը կը ձանձրանան ժամի մը
չափ եկեղեցին կենալ ՚ի խօսքերը լսել որոնց այնչափ
պէաք ունին. ու Թէ որ սիրով և ուշադրութեամբ
կենային՝ առանց զգալու կանցնէր առաւնը, ու կանցնէր
ախորժանօք ու հոգիներնուն օգուտ ընելով: Յօրան-
ջողները էին լսեր, կըսե Աբիսաոսէլ, ձանձրութեամբ
խրատ լսողները՝ չէին հասկընար լսածնին: Խոկ սուբբ
գիրքը կըսէ. "Ունին լսողի ցանկասցի խմաստութիւն,,.
(Սիրաք. Ի. 32.) այսինքն ախորժանօք ու ցանկութիւն
պէաք է լսել ՚ի խօսքերը: Երբոր մէկն ախորժանօք
կուտէ, կըսեն որ կերածն օգտակար կըլլայ. սանակ
ալ ՚ի խօսքերն որ մեր հոգւոյն կերակուրն է՝ ախոր-
ժանօք լսողին օգտակար կըլլայ: Խոկ ձանձրութեամբ
ու գժկամակութեամբ լսողին օգուտ չըներ. չէ Թէ օ-
գուտ ընելու ուժ չունի, հապա ինչպէս որ պէաք է՝
անանկ չընկալուն համար:

Ուրիշներ ալ կան որ անկաձ ունին, բայց ՚ի խօս-
քերը լսելու համար չէ. որոնք առանց ուշիկ վախ-
ճանի կը լսեն, չէ Թէ սորվելու՝ այլ հեռաբերբերութեան
համար, Թէ արդեօք քարոզչին աղեկ զուրցելու կերպ
ունի՞, Ճարտասան է, որպէս զի անոր գեղեցիկ զուր-
ցուածքը, Ճարտասանական ձևերը, հմտութիւնը, խե-
լացի խօսքերը լսեն, ու անոնց համն առնեն. կամ որ-
պէս զի ծաղր ընեն ու պակսութիւնն գտնեն Թէ քա-
րոզչին և Թէ ըսածներուն վրայ: Առջիններն ան Հրեա-
ներուն կը նմանին, որոնց համար կըսէ սուբբն Օգոս-
տինոս՝ որ կը զարմանային Քրիստոսի տեսուն մերոյ
աղօտոր խօսքերուն վրայ, ըսելով. "Ուսոմ՞ է սմա այս
իմաստութիւն,, և Թէ "Մարգարէ սին մեծ յարու-
ցեալ է ՚ի մէջ մերում,,. բայց զարմանքով միայն ա-
մէն բան կը լսէնաը, կը զարմանային՝ բայց դարձի չէին
գար. "Չարմանային, այլ ոչ դառնային,,. (Ձաոեիճ.
՚ի Յոհ.) Աւանկ կը պատահի քրիստոնեից մէջէն ալ
շատերուն, որ քիչ մը գրականութեան տեղեկութիւն
ունին. Թէ որ քարող մը կամ խրատ մը լսեն՝ որ քիչ
մը Ճարտասանական ոճ ունենայ, անոր միայն ու ը-

սած Աշմարտութիւնները նայելու տեղը՝ ընթերցողը, Հարատասնական ձեւերը, օրինակները, չարժուածքը կը դիտեն, ու ժամէն ելլելու տեսնելն՝ ինչ ազդու քարոզ էր, ինչ դեղեցիկ զուրցուածք էր՝ ըսելով կելլեն։ Առանկով մարդու խօսք կը լսեն, չէ թէ Աստուծոյ։ ուստի սրտով ժամ կը մտնեն, ու առած սրտով ժամէն կելլեն, առանց օգուտ մը քաղելու, առանց դարձի գալու. „Չարմանայիք, այլ ոչ գառնայիք„։ Թէ որ կուզենք որ Աստուծոյ խօսքը օգուտ ընէ մեզի, պէտք է որ ուշիզ ականջով լսենք, սորվելու, վանիս առնելու, և անոնցմով օգտուելու դիտաւորութեամբ։ Խոհերիզորդներն անունք են, որոնց համար ոսկեբերանը կըսէ. „Ականջս ունին, ոչ լսելով՝ այլ խոժառելով և խայթելով„. (Ճառ ՟ի. առ ՟բ. Թէսաղ.) այսինքն անհամ ունին, չէ թէ Աստուծոյ լսելու համար, հապա բամբասելու և պահսութիւն դանելու քարոզչին վրայ. կամ խնամ երկան է լսելով, կամ խնամ կարճ. կամ խնամ բարձրն կը խօսի, կամ խնամ հասարակ։ Թէ որ անանկ խօսի որ ամենն ալ նմանան՝ ինչպէս իրեն պարտքն է, խնամ պարզ կը խօսի կըսեն։ Թէ որ Աշմարտութիւնն առանց մարդկային նկատման յայտնի ու համարձակ խօսելով ամենուն՝ ինչպէս ձեռ կը հրամայէ, անանկ բաներ զուրցի որ կը դպչի իրենց, անխոհեմ է կամքը զուրցել կըսեն, Թէ և քարոզչին մտքէն ալ անցած չըլլայ. ու կը դժուարին, կը զայրանան, կը բամբասեն, կը հալածեն խեղճ քարոզիչը։ Քանիներն ալ կամք կերեւան որ բերնէն խօսք մը որսան զինքն ամբաստանելու, ինչպէս փարիսեցիք Քրիստոսի տեսան մերոյ կընկեին. „Չի՞ պիտ որսասցեն բանիւ„. (Մատ. ԻԲ. 13։) Առանկով ինչ զարմանք է որ այ խօսքն անանկ նեղուն անօգուտ ու անպտուղ ըլլայ. հրաշք սեպելու էր Թէ որ անանց օգուտ մը ընէր։ Առանկ գիտցողիս հպարտ չարամիտ ու սուրբ աւետարանին Աշմարտութեանցը թշնամի մարդկի չէ Թէ միայն քարոզչին օգուտ մը չէն առներ, հապա նաև պահսութիւներ դանելով արհամարհելով ու ծիծաղելով Թէ քարոզչին և Թէ քարոզչին վրայ՝ սրամ կը ցանեն ցորեններին մէջը, սատանային սպասածը կընեն, կարգիլեն ան պտուղն ալ որ ուրիշներուն պիտոյ ընէր, ու սոսկալի վնաս կընեն հոգիներու։ Ի՞նչ պատասխան պիտի տան աստուածնեան

ձայ առեներն : Բայց Թող պակասութիւն գտնեն որչափ որ կուզեն, Թող արհամարհեն, Թող հալածեն ձայ պաշտօնեակաները. անոնք չեն դադրիր աներեսիւղ քարոզելուս ճշմարտութիւնն ինչպէս կը հրամայէ ձեզ, ու ինչպէս ըրին միշտ ամեն մարգարէներն առաքեալները հոգւոյս հովիւները՝ բանի տեղ չիդնեցով ոչ ուրիշներուն դատաստանը, ոչ արհամարհուիլը, ոչ հալածուիլը, և ոչ կեանքերնին կորսընցնելը :

Աստոց կարգը, որ անկաճ ունին՝ բայց ձայ խօսքերը լսելու համար չէ, կրնանք դնել անոնք ալ՝ որ քարոզ կը լսեն չէ Թէ իրենց վրայ առնելու և անկէց օգուտ քաղելու համար, հապա ուրիշներուն վրայ յարմարցընելու, ուրիշներուն բաժնելու : Վայ սա բանն ինչպէս կը յարմարի ան անձին կրսեն, երանի Թէ հոս ըլլար ու լսէր : Ջարմանք բան. Թէ որ ատանկ բաժնել գիտեն ամենուն իր մասը, գոնէ իրենց բաժինն ալ առնէին. բայց չէ. բոլորն ալ ուրիշներուն կը բաժնեն, իրենց բան մը չի մնար. անոր համար ալ ձայ խօսքերէն ամենևին չեն օգտիր, ինչու որ՝ պէտք եղածին պէս չեն լսեր, ուշադրութիւն չեն ըներ, իրենց վրայ չեն առներ, ուղիղ վախճան չունին :

Կը մնայ հիմա որ անոնց վրայ ալ խօսինք, որ ձայ խօսքերը լսելու անկաճ ունին, ու կը լսեն ալ ուշագրութեամբ ու բարի դիտաւորութեամբ, բայց այսու ամենայնիւ չեն քաղեր ան պտուղն որ պէտք էր քաղէին : Ինչո՞ւ, դիտէք. վասն զի մտքերնին չեն պահեր բաժնին, սրտերնուն մէջը չեն դներ, փոյթ չունին գործադրելու : Ժամէն կելլեն չեն ելլեր՝ կը ցրուի մրտքերնին, կղզեաղին, գլխուին հազարումէկ մտածմունքներով կը լեցուի, հազարումէկ աշխարհային բաներու վրայ կըսկսին խօսիլ. մանաւանդ կանայք իրենց վուշ-վուշ անոսի և ունայն բաներուն խելք կուտան. սասնկով մկկէն կը ցրուի մտքերնուն ան աղուոր լոյսը, ու սրտերնուն ան բարի ղգացմունքն որ քարոզէն մնացեր էր, ուսոի ամենևին օգուտ մը չեն քաղեր : Օգուտ քաղելու համար, քարոզը լսելէն եսքը որչափ կարելի է՝ քիչ զբաղելու է, քիչ ցրուելու է, ինչ ճշմարտութիւն ինչ խրատ որ կը լսէք՝ մրտքերնիդ ամէկ պահելու է, սրտերնուդ մէջը տպաւորելու է, որպէս զի կարենաք յիշել ու մտածել

միշտ. "Երանի ,, , կըսէ Փրիստոս աէրն մեր, "երանի այնոցիկ է որ լսեն զբանն այ և պահիցեն ,, . (Ղուկ. ԺԱ. 28:) Երանի որոնք որ այ խօսքեր լսէլէն ետքը, զանոնք սրտերնուն մէջը կը պահեն: Պէտք է անանկ ընել՝ ինչպէս որ ամէ իր օրէնքները տալէն ետքը հրամայեց իսրայէլացւոց. "Դիմիք զբանս զայս ի սիրտս ձեր ,, . (Բ օրէնք. ԺԱ. 18:) Ըսածներս սրտերնուդ մէջը դրէք, մտածեցէք տունց վրայ, խօսեցէք ձեր մէջը, որպէս զի յիշէք միշտ: Մանաւանդ դուք հայրերը ու մայրերը, վերակացուներ, տանուտէրներ, որչափ աղէկ կըլլար որ երբոր տուն կը դառնաք՝ խօսկիք ձեր զաւկրներուն ձեր ընտանեացն ու ծառաներուն քարոզն հոգևոր խրատներու և քրիստոնէական վարդապետութեան մէջ լսածնիդ, որպէս զի մոքերնուն ու սրտերնուն մէջն ալէկ մը տպաւորուէր ու չմոռնային: Մարդ չի հաւատար կըսէ սուրբ ոսկեբերանը, օրչափ օգտակար են աս քարոզներն ու խրատներըը՝ որ տունը քաղցածք կընէք: Ասանկով այ խօսքերը մոքերնուն ու սրտերնուն մէջը կը հաստատուի կարմանայ կաչի ու կը պտղաբերէ: Ինչ օգուտ այ խօսքերը լսել, թէ որ մեր մէկ անկըշէն մանկ ու մկկալէն ելլէ, և ալ չիմանանք վրանին. ասիկայ կործանումն է աշխըրքիս, կըսէր Երեմիա, երբոր այ խօսքերը սըրտերնուս մէջը չենք դներ. "Ապականեցաւ ապականուեցաւ ամենայն երկիր, զի ոչ գոյ մարդ որ դնէ ի սրտի ,, . (Իր. ԺԱ: 11:) Ո՛հ թէ որ լուսաւորուէնք այ խօսքերին ու սորվէնք Աշմարիտ քրիստոնեի մը պարտքերը, ինչ մոլութիւններէ պէտք է որ փախչինք, ինչ առաքինութիւններ գործեինք, ու ատով մտածեինք ուշագրութեամբ սուրբ հաւատքին Աշմարտութիւնները ու յաւիտենական փրկութեան հարկաւոր բաները՝ որ քարոզչներին կը լսենք, թէ որ մտածեինք ջորից վերջնոց վրայ, ան սոսկալի Աշմարտութեանը վրայ որ առաքեալը կըսէ. "Կայ մնայ մարդկան միանգամ մեռանել ,, . (Եբր. Թ. 27.) և թէ ժամ ի ժամ կրնանք մեռնիլ. "Ոչ ոչ գիտէք զօրն և ոչ ժամն ,, . (Մտթ. ԼԵ. 13.) և թէ անվիջապէս մահուընէ եռքը զարհուրելի դատաստան մը, յաւտահաւատից յաւիտենական մը պատրաստուած է մեղաւորներուն, "Եւ յեսո այնորիկ դատաստան ,, . (Եբր. անդ:) "Գնաց

մարդ 'ի տուն իւր յաւիտենից ,, · (Ժող· Ժէ· 15 ·) և թէ աշխարքիս զուարճութիւնները չուտ կանցնին, զըՅոհքին տանջանքը չի լմընար · “ Վայրկենական են հաճոյք, յաւիտենական տանջանք ,, · (Սուրբն Գրիգոր մեծն ։) Ո՛հ թէ որ աղէկ ըմբռնէինք սա ու առնոց նման ճշմարտութիւնները, ան առենը այ խօսքերը տեղը կընէին մեր սիրտը, ան առենը կըզգայինք յօժարութիւն մը քարոզիչներէն լսածնիս գործադրելու , ո՛րով այ խօսքերը մեզի օգտակար ու ուղղաբեր կըլլային։ Անօգուտ է հոգևոր խրատներ լսելը · անօգուտ՝ նաև ուշադրութեամբ ու բարի դիտաւորութեամբ անոնք մտիկ ընելը, անօգուտ՝ լսածնիս մոռցնելու ու սրտերնուս մէջը պահելը, թէ որ կըցածնուս չգի չկընանք գործադրելու ան ճշմարտութիւններն ան խրատները՝ որ կը սորվինք մեր վարքին ու գործքերն անոնցմով կանոնաւորելու համար : Պօղոս առաքեալը յայտնի կըսէ որ չէ թէ այ խօսքը լսողները՝ այլ գործադրողները կը փրկուին · “ Զի ոչ լեթէ որ լսելիք օրինացն են՝ արդարասեալ են առաջի այ, այլ առնելիք օրինացն արդարացին ,, · (Հռոմ· ը· 13 ։) Յակոբոս առաքեալն ալ կըսէ որ այ խօսքերը լսելը հերիք չէ, հապա պէտք է նաև գործադրել· վասն զի ով որ կը լսէ միայն ու չի գործադրէր՝ հայելի նայողի նման է, որ մէկէն կանցնի տեսածը · “ Լինիջիք առնելիք բանին, և մի լսելիք միայն համարեալք զանձինս · զի թէ ոք լսող միայն իցէ բանին և ոչ առնելի, նման է նա մարդոյ, որ պղտոցեալ հայիցի ընդ երեսս իւր՝ որ ծնանիցին ի հայելւոյ· զի հայեցեալ եառս զինքն և գնաց ապաք , և անդէն մոռացաւ թէ որպիսի ոք էր ,, (ը· 22։) Գրիսաոս աչքն մեր սուրբ աւետարանին մէջն ալ աւելի յայտնի կըսէ · (Մ ոպ· է· 24 ։) Ով որ այ խօսքերը կը լսէ ու չի գործադրէր՝ անմիտ մարդու մը կընման է, որ իր տունն աւազի վրայ կը շինէ · վասն զի անձրևն, գետերուն յորդութիւնն, սաստիկ քամիէ մը կինին կը կործանի։ Ընդհակառակն ով որ այ խօսքը կը լսէ ու կը գործադրէ՝ խելացի մարդու մը կը նմանի, որ իր տունն ամուր քարի վրայ կը կանգնէ · անձրև գայ, գետերը պատռին, հովերը փչեն, տունն անշարժ կը մնայ՝ քարի վրայ հաստատուած ըլլալով : Բայց ինչպէս կրնանք այ խօսքերը գործադրել։ Այսինքն, սրտանց

աղօթք ընելով, որ ձեզ մեղմ իր հնազքը տայ օգնել մեզի. "Տէր իմ, ինծոր որ քու խօսքերովդ իս լուսաւորեցնիր, ինծոր որ քեզ կամքդ ինձի յայտնեցուցիր, օգնէ ինձի, հնազանդ տուր ինձի, որ ձեռնէք կատարեմ,,: Եթէ մեր կողմանէ ալ չանայնք բռնադատել զմեզ, յաղթել մեզի, ու գործադրել այն մեր լսած ճշմարտութիւնները ու իրաւունքը. վասն զի առանց աս չանքին աս բռնադատութեանն անօգուտ է կրսէ Քրիստոս աերն մեր, յուսալ որ կարենանք բարիք մը ընել, ու փրկութեան հասնիլ. "Առանց ինձմէ բան չէք կրնար ընել,,: (Մաթ. ԺԳ. 13:)

Ուրեմն, սիրելիք, համառօտեցէք ըսածներս. հոգևոր լսելը հարկաւոր է ամենուն, մանաւանդ ժողովրդապետական իրաւունքը. անոր համար ամենքը պարտական են լսելու, ու թէ որ անհոգ լլլան, մահուընչան մեղք կը գործեն: Հոգևոր խրատը շատ օգտակար ու պարտաւոր բան է. իսկ թէ որ պէտք եղած պատուղը չբերէ, պահանջութիւնն այ խօսքերէն չէ՝ այլ մեր յանցանքն է՝ որ կամ չենք ուզեր մեխ գնելը, և կամ ինչպէս որ պէտք է անանկ մեխ չենք գներ: Ուրեմն, տես վերջի հեռանքը, ուրեմն թէ որ կուզէք որ ձեզի օգուտ ընէ՝ նախ սերով եկէք, ու որչափ կրնաք սաստ եկէք մեխ գնելու: Գէշ նշան է, նորէն կըսեմ, բանի ու ձանձրանալով լսելն այ խօսքերը. լսել է որ ուշադրութեամբ մեխ գնելու է այ խօսքերը, այսինքն սատանային կողմնակից է, այ կողմը չէ. "Ո՛տն այնորիկ ոչ լսէք, զի չէք յայ,,: (Յհ. Ը. 47:) Երկրորդ ուշադրութեամբ մեխ ըրէք այ խօսքերը, այսրաժանոք ու բարի դիտաւորութեամբ սորվելու և անկէց օգուտ քաղելու: Երրորդ մաքրութիւն տալու բերէք լսածնիդ, պատրաստուած մէջը պահեցէք, մասնաբեցէք ու պրոճացէք: Այս ամեն բանէն եաքը որչափ ալ կրնաք չանացէք լսածնիդ գործադրելու, ինդրելով այմէ՝ որ ձեզ օգնէ ընազը այ: Թէ որ սա կերպով այ խօսքերը լսէք, ձեր ներսիդին կը թափանցեն, ու սրտերնիդ պատրաստ դանելով հոն կարմատանան, կը բուսնին, կաճին ու կը պտղաբերեն, չէ թէ հարուրին երսուն միայն՝ հապա վաթսուն ու հարիւր, ու բերած պտուղը կըլլայ յաւիտենական կեանքը. "Իսկ որ յերկիրն բարի սերմանեցաւ՝ այն է, որ իբրև լսէ զբանն և՛ ի միտ առնու, այ զպտուղ է որ երեսուն, է որ վաթսուն, և է որ հարիւր,,: (Մաթ. ԺԳ. 23:)

ՅՈՐԴՈՐԱԿ Գ.

Ապաշխոյ գոյութեանն ու իր նպատակութեանցը վրայ։

Չեզ այնչափ յորդորելն որ անհոգ ջըլլաք գալու հոգևոր խօսքեր մխիթ դնելու։ Առը նպատակին է ձեր հոգւոյն օգուտը, ձեր հոգւոյն սրբութիւնը։ Ուստի ինչպէս հոգին սուրբ սրբութեան ժողովքին բերնովը կըսէ որ՝ Հաւատքն է արմատ և հիմն ամենայն արդարութեան, (Նէպ. ՚ի. գլ. ը.) այսպէս ես ալ ձայնէ դրուած ըլլալով որ ձեղի իր խօսքերը քարոզեմ, ամեն բանէն առաջ պարտքիան եմ սուրբ հաւատքը ձեր սրտին մէջն արմատացընել։ Ինչ որ պարտիզպան մը իր պարտէզին բոյսերուն կընէ, պէտք է որ ես ալ նոյնը ընեմ ձեղի։ Պարտիզպանը նախ և առաջ արմատը կը խնամէ, կը պարարտացընէ, կը ջրէ, որպէս զի արդէկ մը խորտնկը ձգէ տարածի ուժովցայ. վասն զի Թէ որ արմատն արդէկ է, բոյսն ալ արդէկ կըլլայ ու կը պտղաբերէ. իսկ Թէ որ արմատը տկար է, բոյսն ալ տկար կըլլայ, պտուղ չի տար։ Նոյնպէս ալ պէտք է որ ես ձեր սրտին մէջը հաւատքն արմատացընեմ. վասն զի Թէ որ արմատն արդէկ մշակած ըլլայ, կուռնաքնայ կուժովցայ, Աստուծոյ շնորհքին մէջը ձեզ կենդանի կը պահէ, և առատ պտուղ կը բերէ՝ ձեր սրբութիւնն ու յաւիտենական կեանքը. ՚՚ Չի արգասի իմ՚ի հաւատոց կեցցէ ,,. (Եբր. Ժ։) Իսկ Թէ որ արդէկ մշակած ջըլլայ ու տկար ըլլայ, ափսոս, բարիք մը չի բերեր ձեղի, ուստեցածնիդ ալ բան մը չարժեր, վասն զի առանց անոր չէք կրնար հաճոյ ըլլալ ՚ուդ. ՚՚ Առանց հաւատոց անկնար է հաճոյ լինել ՚ուդ ,,. (անդ։)

Չէ Թէ ըսել կուզեմ որ հաւատք չունիք. վասն զի Թէ որ չունենայիք՝ ուղղափառ քրիստոնեայ չէիք ըլլար՝ ինչպէս որ էք, այլ անհաւատ կամ հերետիկոս կըլլայիք։ Մեկայն կըսեմ ըլլալ որ ձեր հաւատքն անանկ ջըլլայ ինչպէս որ պէտք է, այսինքն ճշմարիտ, հաստատուն, կենդանի. հապա մարդկային, տկար, մեռած

կամ կիսամեռ։ Ինչո՞ւ համար աշխարքիս մէջ այսչափ չարիք կան, այսչափ մեղք, այսչափ անօրէնութիւն, բամբասանք, սուտութիւն, գողութիւն, յափշտակութիւն, մարդասպանութիւն, շնութիւն ու պղծութիւն։ Ովսէէ մարգարէն կը պատասխանէ. վասն զի աշխարքիս վրայէն վերցած է այ գիտութիւնը, վասն զի այ վրայ, ճշմարիտ ու հոգևոր բաներու վրայ քիչ կամ ոչինչ գիտութիւն մնացեր է. ոչ գիտցող կայ և ոչ գիտնալ ուզող այնչափ այ յայտնած ճշմարտութիւնները՝ որ մեզի հաւատալու և գործադրելու համար յայտներ է. "Ոչ գոյ գիտութիւն այ՝ ի վերայ երկրի, անէծք և սուտութիւն և սպանութիւն և գողութիւն և շնութիւն հեղեալ՝ ի վերայ երկրի, և արիւն ընդ արիւնս հասանեն,,. (Ովսէ. դ. 2։) Անոր համար այսչափ չարիք կան աշխարքիս վրայ։

Հիմա կը հարցընեմ, սիրելիք, աս հոգևոր ու այ գիտութիւնն ունի՞ք ամենքնիդ։ Ունիք հարկաւոր տեղեկութիւնները հաւատքի վրայ, այ տուած օրէնքներուն ու ճշմարիտ քրիստոնէի մը պարտքերուն վրայ։ Ո՛հ անոր տեղն աշխարքի բաներուն մէնծ տեղեկութիւն ունիք, խորհնակ գիտութիւն ժամանակաւոր բաներու. իսկ այ և հոգևոր բաներու, ափսո՜ս, բոլորովին տգիտութիւն։ Սատկով կրնա՞ք իրաւունք ան ճշմարիտ հաստատուն կենդանի հաւատքն որ պէտք է՝ ունենալ։ Ո՛հ, քէ որ ունենայիք, մոլութիւնները չէին յաղթանակեր, ամենուդ վրայ կը ծաղկէին առաքինութիւն բարեպաշտութիւն ու կրօնք։ Եւ իրաւ. քէ որ հարցընեմ ձեզի, ինչո՞ւ պարտական ենք հաւատալու որ Ճշմարիտ հաւատք մէր հաւատքն է, միայն մէր ուղղափառ կրօնքն է Ճշմարիտ կրօնք. ինչո՞ւ պարտական ենք հաւատալու ամէն Ճշմարտութիւնները՝ որ աս մէր կրօնքը կը սորվեցընէ, չեմ գիտեր քէ ամենքնիդ ալ կրնա՞ք ալէկ ու միտք պատկեցնող պատասխան մը տալ։ Բժիշկ մը կրնայ, կրսէ սուրբ սկսկբերանը, իր բժշկական գիտութեան պատճառները տալ. փառաբան մը իր օրէնսգիտութեանը. հիւսն կամ դարբին մը ատաշնակ մը որ և իցէ արուեստաւոր մը կրնայ իր արուեստին իր գիտութեան պատճառները տալ. ամէն բան, մինակ քրիստոնէներուն մէջ քիչ են անոնք, որ իրենց հաւատքին իրենց կրօնքին պատճառները գիտ-

նան: Եւ սակայն առանց պատճառը գիտնալու որ ինչ մեր հաւատքը ճշմարիտ հաւատք է, ու անոր հաւատալ ալ ինչ ճշմարտութիւն որ կը սորվեցընէ՝ բոլորն ալ ՅԱյտնուած են, ՅԱծ սորվեցուցեր է ան ճշմարտութիւնները, դիւրին անհնար է հաստատուն հաւատք ունենալ, անհնար է հաւատոյ ներգործութիւն մը ընել անանկ ինչպես որ ՅԱծ կը պահանջէ մեզմէ: Ըստ չատ՝ կրնան պատասխանել որ կը հաւատանք վասն զի մեր մայրը սուրբ եկեղեցին ասանկ կը հաւատայ ու կը սորվեցընէ ան բաները հաւատալ իբրև ՅԱյտնուած: Բայց որովհետեւ ան պատճառը շատ տուն միտքը չի պառկեցըներ, վասն զի չեն ալ գիտեր ինչ է սուրբ եկեղեցի ըսածնին, ու ինչու կը հաւատայ ու կը սորվեցընէ հաւատալ ան կամ ան բանը, որ մատքերնին պառկի ու չխտարակուսին կամ չուրանան հաւատքի ճշմարտութիւնները, անոր համար կուգամ ոչ միայն խօսիլ ձեզի հաւատքի վրայ, այլ նաեւ երկար խօսիլ ու աշխատիլ պատկեր գտնել գոնէ ամենէն յայտնի եւ հաստատուն պատճառները՝ որ բարոյապէս կապահովեն զմեզ մեր ուղղափառ կրօնքին սրբութեանն ու ՅԱյտնուած ըլլալուն, այսինքն զմեզ տպաւորել կընան որ մեր հաւատքին սորվեցուցած ճշմարտութիւնները բոլորն ալ ՅԱծ ՅԱյտներ է, որպէս զի մեր հաւատքն ՅԱյտնապէս ՅԱյտնութիւնը վրայ հիմնած ըլլալով չըլլայ մարդկային, այլ իրաւցընէ ՅԱծային, ու այնչափ աւելի հաճոյ ըլլանք ՅԱյ, որչափ անհաճոյ են անոնք՝ որ կամ անհաւատութիւն մէջ ծնած են, կամ դժբաղդաբար հաւատքնին կորսընցուցեր են. "Առանց հաւատոյ անհնար է հաճոյ լինել ՅԱյ ,,:

Ձեռք զարկած գործքս մեծ ու ընդարձակ է, պէտք է որ այլեւայլ յորդորանքներ բաժնեմ: Եւ որպէս զի տեղնիւսէղքը հասկրցընեմ ու խելըընդ պահի ըսկըսիքնեըսս վրայ, պէտք է որ բանին սկիզբէն առնեմ, ու ՅԱյ գոյութենէն հիմ դնեմ. այսինքն նախ և առաջ ցոյնեմ որ ՅԱծ կայ. վասն զի առ հիմնական ճշմարտութենէն առաջ կուգան մեր սուրբ հաւատքին ուրիշ ամեն ճշմարտութիւնները: Աստուծոյ գոյութիւնը ցոյնելէն ետքը՝ իր մեծութիւնն ալ խմայցնելս համար պէտք է որ հասնիմ՝ բայց պատշաճ ու բաւական ըսես մը առմ իր առորոգելեացն ու ՅԱծային կա-

տարեվերջ ինձ ասում էր, որ ասորական յորդորա-
կան նիւթն է։ Պիտի ցցենք ձեզ, թէ Աստուած
մը կայ, ուրեմն հարկաւ պէտք որ աշխարհիս մէջ
կրօնք մըն ալ ըլլայ, որով կարենան մարդիկ ընծայել
այն պաշտօնը պատիւն ու փառքը՝ որ պարտական
են. ու պէտք է ալ որ աս կրօնքը նոյն այժմ յայտ-
նուած ըլլայ։ Պիտի ցցենք ձեզ, որ աշխարհիս վրայ
եղած ամէն կրօնքներուն մէջ միայն ուղղափառ կրօն-
քը Ճշմարիտ կրօնք է, այսինքն անմիջապէս երկնքէն
ինչուան ու այժմ յայտնուած. ու հետևաբար ինչ Ճշմար-
տութիւն որ կը սորվեցնէ աս կրօնքն իրեն այժմ յայտ-
նուած, իրօք անանկ են, և անոր համար պարտական
ենք հաւատալու զանոնք հաստատուն ու անդրդուելի
հաւատքով։ Եթէ եթէ մեկնեմ պիտի ձեզի հաւատա-
քին հարիւրաւոր ըլլալն ու իրեն պէտք եղած ապացոյ-
ները, և ինչ պատճառ ու շահ անկեց կրնանք քա-
ղել։ Ա՛ս յորդորականներն որ ձեզի պիտոր ընեմ, անանկ
հարիւրաւոր են, անանկ օգտակար ամէնուն, որ եթէ
կարելի ըլլար՝ կուզէի որ աս ժամը միշտ լեցուն ըլլար
լսողներով։ Գէշ ժամանակի հասեր ենք, սիրելի որ-
գիներս, գէշ օրերու. հաւատքի թշնամիներէն անկրօն
խօսքեր մեզ ապականող վարդապետութիւններ սրբազնիդ
ծաղրածուներ առնելով ու լսելով, ախտա-
քանիներ հաւատքներնին կը խախտին, քանիներ բո-
լորովին հաւատքնին կը կորսընցնեն։ Ասանկներուն
համ յորդորականներս ալ կ՚ըսեն՝ նորէն հաւատքնուն
վրայ հաստատուելով, ինչպես ուրիշ ճանչնորներուս
եղաւ։ Իսկ անոնք որ միշտ հաւատքին պահեր են,
աստղմով իրենց հաւատքն աւելի հաստատուն ու
ձեռնային կըլլայ, ինչպես որ ձեռ կը պահանջէ մեզմէն։

Աստուած մը կայ՝ որ երկինք երկիր ու ամէն բան
ստեղծեր է ըսելը՝ անանկ բարձրաձայն Ճշմարտութիւն
մըն է, որ անոր ձայնը լսելուս համար բաւական չէ
անկըճնիս թմրելը, հապա պէտք է որ օձէն ու քարքէն
ալ աւելի խուլցնենք զմեզ. անանկ բացայայտ Ճշմար-
տութիւն մըն է, որ ղինքը չհաւատնելու համար բաւա-
կան չէ աչուընիս դոցելը, հապա պէտք է որ տեղացը
հանենք. անանկ դիւրիմաց Ճշմարտութիւն մըն է, որ
ղինքը չճանչնալու համար բաւական չէ քիչ խելք ու-
նենալը, հապա բոլորովին ըղեղնիս կորսընցուցած խենթ

ու անզգայ պիտոր ըլլանք. "Աստ անզգաման՝ ի սրտի խրատ թէ ոչ գոյ ձեզ ,, : Աչքդ ուր որ կուգես դարձուր, կրսե սուրբ Օգոստինոս, ամեն դիէն ամեն բան կաղաղակէ կխմացընէ քեզի՝ որ ստեղծող մը կայ. "Ամենայն ինչ ամենուստ գոչէ զարարիչն ,, . (Ի ՊՂ. իր:) Ուստի կրնան ըլլալ ուղղիներ որ ձեզ չըլլայ, վասն զի կը վախնան իր սոսկալի արդարութենէն. բայց թէ ըլլան իրաւցընէ անձեզ մարդիկ, որ քիչ մը քննելէն ետքը՝ չիճանչնան որ ձեզ մը կայ, չի կրնար ըլլալ:

Այսու ամենայնիւ ձեզի համառօտ մը ցցընելու և ձեռքով շօշափելի տալու համար աս Ճշմարտութիւնը, ըսէք ինծի. աշխարքս ու ամեն բան դեռ չստեղծուած ի՞նչ բան կար. չէք կրնար ըսել որ բան մը չկար. ինչու որ՝ եթէ անստեղծը բան մը չկար, հիմա ալ պիտոր չըլլար: Վասն զի ոչնկից կրնար առնել իր ըլլալը. ինքիրմէն չէր կրնար, ինչու որ՝ պէտք կըլլար որ ինքն իրմէն առաջ ըլլար, որ խելքի դէմ է. և ոչ կրնար ոչընչէն առնել իր ըլլալը, ինչու որ՝ ոչընչէն բան մը չի կրնար առաջ գալ: Ուրեմն թէ որ աշխարքս չէս առաջ բան մը կար, հարկ է ըսել որ ի յաւիտենից կար ան բանը, այսինքն մէկ առաջին պատճառ մը անստեղծ, միաք մը ամենիմաստուն, ամենակարող, որ կրցաւ ինքիրմէն ստեղծել երկինք երկիր և ամեն բան. և աս առաջին պատճառն անսկիզբն անստեղծ ամենիմաստ է որ ձեզ կը կոչուի. ուրեմն ձեզ մը կայ:

Ա՛լ յայտնի ըսեմ. տարակոյս չկայ որ գործք մը ինքիրմէն չի կրնար ըլլալ, պէտք է որ պատճառէ մը առաջ եկած ըլլայ. այսինքն բան մը ինքիրմէ չըլլար, հարկ է որ ընդ մը ունենայ: Ինչպէս աս ամպիսին աս եկեղեցին իրենք իրենց եղած չեն, չինող եղեր է զանոնք. այսպէս մարդ մը ինքիրեն եղած չէ, ուրիշէ կը ծնանի: Աս առանկ ըլլալով, անցնինք բուլոր մարդկանց յաջորդութիւնը. կը տեսնենք որ որդին հօրմէն ծներ է, հայրը պապէն, պապն ուրիշմէ, ան ալ մէկ ուրիշէն, ինչուան երթանք հասնինք ան մարդը՝ որ առանձին առաջ ստեղծուած է, այսինքն անիկայ որ առջի մարդն եղեր է աշխարքիս վրայ: Հիմա ըսէք ինծի, աս առջի մարդն ուսկից եղեր է, ո՞վ ստեղծեր է զնքը: Ինքիրմէ չէր կրնար ըլլալ. ուրեմն առաջին անստեղծ անսկիզբն պատճառէ մը ստեղծուեր է, որ է ձեզ:

Ինչ որ մարդկանց համար ըսինք, նոյնը պէտք է որ ըսենք անբան կենդանիներուն վրայ ալ, որ կը տեսնենք ամէնքն ալ մեկզմեկէ կը ծնանին. նոյնը պէտք է ըսել նաև անպտուղ արարածներուն վրայ, որոնք կը տեսնենք որ մեկմեկէ կըլլան, ինչպէս կեղեւոյ կը հասնինք առաջին պատճառը՝ որ ուրիշէ եղած չէ, անսահման ու անսկիզբն՝ ուրիշ ամէն բաներուս արարիչ, որ է Աստուած։ Ուրեմն պէտք է ըսենք որ Աստուած մը կայ։

Կրնայն ձեզի ասոնց Աստուածութիւնը հազարումեկ ուրիշ բնական համոզական ու բարոյական պատճառներով ցցընել. բայց ի՞նչ պէտք է ցցընել այն բանին որ ինքնիրեն աչքի կը զարնէ։ Ո՞վ կայ, կրնէ ուրեք Աստուած, որ կարենայ երկրիքին անհուն ընդարձակութիւնը գիտել, մոլորակներուն լուսաւոր գեղեցկութիւնը, այնչափ ասպէրուն զարմանալի զանազանութիւնը, ու բոլորը մեկին աշխարքիս խելքի մէջ գուբս կազմուածքը, առանց Ճանչնալու որ ասոնկ վեմ ասոնկ մեծադործ ասոնկ զարմանալի բան մը չէր կրնար ըլլալ, թէ որ ամենիմաստուն ամենակարող անհուն միաք մը չըստեղծէր զանիկայ. Թէ որ եղած չըլլար այսմէ՝ ուրուն նմանը չկայ։ Ո՞վ կրնայ քննել, կրնէ Գաղիլեոս բժշկապետը, ու անոր հետ ամէն բժիշկները, ով կրնայ քննել մեր մարմնոյն կազմուածքը, այնչափ ոսկորներուն զարմանալի կցորդութիւնը, ջլերուն, երակներուն, յօդուածներուն, հիւթերուն, կենդանական ոգիներուն ու հազարումեկ ուրիշ մասնոյը մեկզմեկու հետ կապակցութիւնը, առանց մեկին ըսելու որ՝ մեկ մասնկ հանձարեղ մասնկ զարմանալի գործք մը չէր կրնար ըլլալ՝ Թէ որ ամենիմաստուն ու ամենակարող միաք մը չըլլար իր չինողը, Թէ որ այսմ եղած չըլլար՝ որուն համեմատ մեկը չկայ։ Աննր համար կը տեսներ Տերտուղիանոս, որ մենք մեզի ապացոյց մըն ենք՝ որ Աստուած կայ։ Ի՞նչ կրսեմ մենք մեզի. մեր դէմքը միայն բաւական է մեզի Ճանչցնելու որ Աստուած կայ։ Դիտեցէք որչափ մարդ որ կայ աշխարքիս վրայ. այնչափ բիւրաւոր ու միլիոնաւոր բազմութեան մէջը մեկը մեկալին բոլորովին նման չէր գտներ, միշտ տարբերութիւն մը ունին։ Ուրեմն ասս բանիս ուրիշ պատճառ չի կրնար ըլլալ, բայց միայն անհուն իմաստութիւն մը՝ որ այնչափ դէմքերն ամէնքն ալ մեկզմեկէ

սարբերը սահմաներ է։ Վերջապէս այդ գոյութիւնն ա-նանկ սոսկ անանկ տպաւորով անանկ բացայայտ բան մըն է, որ աշխարքիս ամեն ազգերը՝ առանց մեկը գուբս հանելուս՝ միշտ հաւատացին, ու ամենուն վրան չիտա-րակուսեցան։ Կիկերոն հեթանոս մարդ՝ կը վկայէ. "Չկայ ազգ մը որ չիքն ու ազդ վայրենի և գազանամիտ, որոյ թէպէտ և տգիտացեալ սրտիկն արժան էր նշեղ ունենալ ամեն, սակայն չգիտիցէ թէ պարտ է ունենալ,,. (Յղ. օրինաց. ա։) Չէ եղած աշխարքիս վրայ ազգ մը, կրսէ, որ որ-չափ ալ բարբարոս սրչափ ալ վայրենի եղած ըլլայ՝ ամեն մը Աստուած չըլլայ, հաւատացած չըլլայ որ ամեն մը կայ։ Պլուտարքոս փիլիսոփան կրսէր որ աւելի գիւ-րաւ կրնաս գտնել քաղաք մը առանց արևի, քան թէ առանց այ և առանց կրօնքի։ Բայց թէ որ այ գոյու-թիւնը սխալ մը կամ խաբէութիւն մը ըլլար, ինչպէս կրնանք ըսել որ աշխարքիս վրայ եղած այսչափ կրօ-նական ազգերէն մեկն ատ խաբէութիւնը գտած չըլլայ։ Կրնան խաբուիլ երկու երեք հոգի կամ քանի հոգի, բայց աշխարքիս վրայ եղած ա-մեն մարդկանց մեկտեղ խաբուիլ, ու ամենուն իրենց սխալը ճանչնալ անկարելի է։ ուստի առած մը ե-ղած է որ կրսուի. "Ոչ ոք զամենեսին, և ոչ զոք ա-մենեքին երբեք խաբեցին,,։ Ուրեմն թէ որ բոլոր աշ-խարքը միշտ հաւատացած որ ամեն մը կայ, յայտնի է որ ատ հաւատքը ստոյգ է, ատ անսխալ վարդապետութիւնը բնական է՝ բնութիւնը կը սորվեցնէ։

Իրաւ է որ դուն չեներ տեսներ. վասն զի դուռ հոգի է. բայց միթէ աչքով տեսածնիս միայն պիտի հաւ-ատանք. թէ որ այնպէս ըլլար, մեր հոգի ունենալնուս ալ պիտի չհաւատայինք, վասն զի հոգիներս չենք տեսներ։

Կրնայ ըլլալ որ ըսէ մեկը. հոգիներս չենք տեսներ, բայց կրզգանք որ ունինք, վասն զի կենդանի ենք, կը մտածենք, կը տրամաբանենք, յիշողութիւն միտք կամք անձնիշխանութիւն ունինք, կուտենք, կը խմենք, կը քալենք, կաշխատինք. ատ բաներէն մեկն ալ չենք կրնար ընել՝ թէ որ հոգի չունենայինք։ Ով անմիտ, կը-սէ սուրբն Օգոստինոս, մարմնոյդ գործքերէն կիմա-նաս որ կենդանի ես հոգի ունիս. այսչափ տրտրած ոգ գործքերէն, այսչափ տեսղծուածներէն՝ որ աչքիդ առջևն են, ինչպէս չես ճանչնար տեսղծողը. (Ի սաղմ.

հէ։) Ըն՝ն Ճանչնար զանիկայ, որն որ ամեն ազգ կը դաւանի՝ որ աշխըրքիս ու ամեն բանի սահեզծողն ած է. (Ի Յ-Բ. գլ. ՃՀ։) Հաստարակօրէն կրսուի Թուրքին ըրաւ ու կընէ ամեն բան. բայց սա Թուրքիան ուսկից եղաւ, ով սահեզծեց զինքը. պէտք է որ ան ալ իր ա-րարիչն ունենայ. ուրեմն Թուրքեան արարիչն է ած, ինչպէս ամենքը կընդունին. ուրեմն ած մը կայ։

Բայց թէ որ հարկ է որ ած մը ըլլայ, ուրեմն ած ինծի բան պիտոր ըլլայ։ Աստուած ըսածնիս է պատ-ճառել, կըսէ սուրբ Օգոստինոս, ինչ որ չէ ած, այսինքն որ ած մէկ սահեզծուած բանի մը ամենևին չնմանիր, ամեն բանէ անանկ վեր է որ չի կրնար համեմատիլ. բայց հասկընալ ու մեկնել ինչ է ած, իր Էութիւնն ու բնութիւնն իմանալ, և իր վրայ որոշ ու համեմատ դաղափար մը ունենալ, բացարձակապէս անկարելի է։ Ինչու որ ած անհուն է, սահման չունի, չափ չունի, սիկզբ չունի, եաք չունի. իսկ մեր միտքն ընդ հակա-ռակն չափաւոր անձուկ բան մըն է, ան ալ սկզբնա-կան մեղքով խաւարած. ուրեմն ինչպէս կրնայ հաս-նիլ ու ըմբռնել այ պէս անսահման բանը։ Ծովը որ-չափ ալ ծայր ու եզերք ունի, այսու ամենայնիւ ա-նանկ մեծ ու ընդարձակ է, որ չկայ սրտաւս աչք մը՝ որ ծովեզերքէն բոլոր ծովուն ընդարձակութիւնը տես-նէ. ուրեմն ինչ զարմանք որ մեր չափաւոր միտքը, մեր պզտիկ խելքը չկրնայ հասնիլ ու ըմբռնել այ էութիւնը՝ որ եզերք չունի ծովուն պէս, այլ անեղ և անհուն է։

Բայց թէ և չենք կրնար զած ինչպէս որ է՝ ըմբռը-նել, վասն զի անանկ ըմբռնելուս համար պէտք էր որ ած ըլլայինք, այսու ամենայնիւ կրնանք կերպով մը Ճանչնալ իր որպիսութիւնները, սաորոգելքը, կա-տարելութիւնները, ու մեր կարողութեանը չափ իր վրայ բաւական ու համեմատ գաղափար մը ունենալ։ Ուրեմն թէ որ ած մը կայ, հարկ է որ յաւիտենական ու անեղ ըլլայ, այսինքն սկիզբ չունենայ, ուրիշէ ե-ղած չըլլայ. վասն զի թէ որ անեղ չըլլար՝ ուրիշէն ե-ղած պիտոր ըլլար, ան ուրիշն ալ ուրիշէ մը, ինչուան պէտք կըլլար միշտ հասնիլ ան մէկին՝ որ ուրիշէ եղած չըլլայ, այսինքն է ած անսկիզբն և անեղ։

Աստուած անսկիզբն ու անեղ ըլլալուն համար,

նաև անհուն ու ամենակատարեալ է, այսինքն ամենայն կարելի եղած կատարելութիւններն ունի առանց հաք ունենալու, առանց եղը ու չափ ունենալու: Վասն զի թէ որ ուրիշէ մը եղած չէ, և ոչ բան մը առած է ուրիշէ. ուստի ինչ որ ունի՝ իրմէն ունի. ուրեմն ինչ որ կարելի է ունենալ՝ ունի, ամէն կարելի եղած կատարելութիւններն ունի, անհուն ու ամենակատարեալ է: Իրաւցընէ թէ որ Աստ ամէն կատարելութիւն չունենար, և ոչ կրնար ուրիշներու տալ զանոնք, ու իր այնչափ զարմանալի արարածներուն մէջ մէկ քիչ իր կատարելութիւններէն մաս չանիլ. վասն զի կարելի չէ որ մէկն իր չունեցածն ուրիշի տայ, ըստ առածին. "Ոչ ոք կարէ տալ զոր ոչն ունի": Ուստի Աստ ըսելը՝ անհուն բարի ըսել է, կեդրոն ու աղբիւր ամէն բարեաց, ամէն աղէկութեան, ամէն գեղեցկութեան, ամէն զուարճութեան, ամէն հաճոյից, ամէն կատարելութեան, առանց հաք ու ծայր, չափ ու սահման ունենալու: Ուստի արժանի է ամէն սիրոյ, ամէն մեծարանաց, ամէն յարգութեան:

Թէ որ Աստ ամենակատարեալ է, ուրեմն նաև բարի է. ուստի չի կրնար բարին չսիրել, ու չարը չատել. ուրեմն նաև ողորմած է, կը գթայ, կը ներէ. անոր համար պէտք է որ զղջացեալ մեղաւորները յուսան իրմէ թողութիւն գտնելու, և իր խոստացած արքայութեանը հասնելու: Ուրեմն նաև արդար է, վարձք ու պատիժ կու տայ ամէն մարդուն իր գործոցը համեմատ, առանց մէկուն զլկում մը կամ անիրաւութիւն ընելու. անոր համար յամառեալ մեղաւորները պէտք է որ վախնան իր սոսկալի դատաստանէն ահագին պատիժներէն, ու զգաստանան: Ուրեմն նաև ամենիմաստուն է, ամէն բան գիտէ, ամէն բան կը ճանչնայ, ամէն բան կրմբռնէ, ամէն բան աղէկ կրնէ՝ և վախ չկայ որ խաբուի կամ սխալի. ուստի չի կրնար ամենևին չար գործել: Ուրեմն նաև ամենաճշմարիտ է, ու բոլորովին ճշմարտութիւնն իր էութենէն, չի կրնար խաբել կամ խաբուիլ. ուստի չի կրնար ալ չսիրել ճշմարիտն ու չատել սուտութիւնը խաբեութիւնն ու երգմնազանցութիւնը: Ուրեմն նաև ամենակարող է, ամէն բան կրնայ ընել ուզնչէն, ամէն բան որ հակասական չէ ու իր կատարելութեանը դէմ չելլէ՝ կարող է ընելու:

Ներեմն նաև անսահման է, տեղ մը չկայ՝ ուր որ չըլ-
լայ ինքը, երկինք երկիր ու ամեն տեղ. վասն զի թէ
որ ամեն տեղ չըլլար, տեղն մը մէջ կը սահմանուէր,
ու իրմէ մեծ ու ընդարձակ բան մը կը գտնուէր, ուս-
տի եղը ու ծայր կունենար, ու չէր ըլլար անսահման
ու ամենակատարեալ:

Աստուծոյ անսահման ու ամեն տեղ ըլլալը իրեք
կերպով է, կըսէ սուրբն Թոմաս. "Էսէնեամբ, կարո-
ղութեամբ, ու ներկայութեամբ": Էսէնեամբ ամեն
տեղ է, ըսել որուամ իրօք նաև ազատելն և անմաքուր
տեղութեանը իր գոյութեամբն ու յատուկ եղանակով
ներկայ է, բայց իրեն արժանի կերպով՝ առանց անկէց իրեն
անարգանք մը ըլլալու. ինչպէս արևն իր ճառագայթ-
ներն ամեն տեղ կը ծագէ ալէկ ու գէշ ու նաև ալ-
տուտ բաներու վրայ, ներս կը թափանցէ կը տաքցնէ
զանոնք առանց ինքն աղտոտելու, ասանկ ալ ինչ կը
թափանցէ իր էսէնեամբը նաև աղտեղի տեղութեանը,
առանց անկէց աղտ մը իր վրան առնելու. ուստի
Դաւիթ մարգարէն հետևալով կըսէ. "Թէ ելանեմ
յերկինս՝ դուն անդ ես, և թէ իջանեմ ի դժոխս՝ և
անդր մոտ ես": (Սղ. ՃլԹ:) Կարողութեամբ ալ ա-
մեն տեղ է, որովհետև ինքն է որ կը պահէ, կուղղէ
կը կառավարէ ու կը տրամադրէ ամեն բան: Իսկ ներ-
կայութեամբն ամեն տեղ է, ըսել որուամ ամեն տեղ
ամեն բան ինչ որ կընենք կը խօսինք կը մտածենք՝ կե-
տեղայ կը տեսնէ ու կը լսէ: Ո՜հ, սիրելիք, Թէ յոր քիչ
մը մտածէնք սա մեծ Աշխարհակալութիւնը՝ այ ամեն տեղ
ներկայութեանը, Թէ որ մտածէնք միշտ որ ամեն տեղ
կը տեսնէ, ամեն գիս կը տեսնէ, ինչպէս կրնայինք իր օ-
րինացը դէմ ընել, իր արգիլած բաները գործել, ան
բաներն որ իրեն անհաճոյ են, զինքը կը բարկացընեն,
և ան ալ իր առջևն իր ներկայութեանը գործել: Ոչ-
չափ ալ մարգկանցմէ ծածուկ գործենք, մեկը չիտես-
նէ ըրածնիս, բայց ամեն կը տեսնէ, ան որ կրնայ նոյն
վայրկենին մէջը մեղ մահ խրկել, ու դժոխքին տակը
գահավիժել:

Պէտք է որ հոս ձեղի սուրբ Բեռնարդոսին ըսածն
ալ եւ ըսեմ. (Ճառ ամ. ի սաղմ. Որ բնակեաս:) Ինչպէս
որ հոգինիս մեր բոլոր մարմնոյն մէջը կայ, բայց իր
գլխաւոր տեղը գլխուղեղն է, այսպէս ալ ամեն Թէ

և ամեն տեղ է, բայց իր գլխաւոր բնակութիւնը երկինքն է։ "Տէր յերկինս յաթոռ իւրում,։ (Սղմ. Ճ. 8։) Ինանկ որ՝ եթէ մտածենք այ ինչ կերպով երկինքը բնակելը, կարծես որ երկրիս վրայ չըլլար պիտոր։ Ուրան ալ հոն վինքը կը ցցընէ ինչպես որ է. "Տեսանելոց եմք զնա որպէս և էն։։ Հոն վինքը կը ցցընէ հիանալի, վսեմ, իր ամեն փառաքն ու մեծութիւնքովը. իսկ հոս աչքս ու մեզին կերպով վինքն իր գործքերովը ու արարածներովը միայն կը տեսնենք. "Այժմ տեսանելիս իբրև ընդ հայելի, օրինակաւ։։ Կորնթ. Ժէ. 12։)

Մէկը կրնայ ըսել որ եթէ ամէն հիմա ամեն տեղ է, հապա երկինք ու երկիր սահմանելէն առաջ ո՞ւր էր։ Կը պատասխանէ սուրբն Բեռնարդոս։ Աշխարքս դեռ չըստեղծած՝ բան մը չկար բայց ոչմէ. ուրեմն ամէն ինչ իր մէջն էր բոլորովին. "Բայց յինքենէ չէր ինչ, ապա ուրեմն յինքեան էր։։

Դառնանք հիմա մեր առջի խօսքին. Թէ որ ամէն տեղ է, ուրեմն չի կրնար մարմնաւոր ու նիւթական ըլլալ, այլ պէտք է որ ըլլայ ղուտ պարզ հոգի մը. ուրեմն մի Թէ որ մարմնաւոր ու նիւթական ըլլար, տեղ մը կը բռնէր, ու հետևաբար անսահման ու ամեն տեղ չէր կրնար ըլլալ։ Ինչպես Փրիստոս ասէրն մեր արդէն ոչ երբոր մեզի համար մարդ եղաւ՝ մեզի պէս մարմին ունենալով, երբև մարդ՝ անսահման ու ամեն տեղ չէր, այլ երկինքը միայն և սուրբ Հաղորդութեան մէջը։

Վերջապէս Թէ որ ամէն զուտ ու ամենակատարեալ հոգի մըն է, ու ամեն կարելի եղած կատարելութիւններ ունի, ուրեմն մէկ ամէն մը միայն կրնայ ըլլալ։ Ան Աչմիածնութիւնը խիստ դիւրին է բմբռնելը. վասն զի Թէ որ մէկէն աւելի ըլլար, կամ մէկմէկ տարբեր պիտոր ըլլային և կամ մէկմէկու նըմանան։ Թէ որ մէկմէկ տարբեր ըլլային, ուրեմն մէկուն ունեցած կատարելութիւնը մէկալը չունենալով ամենքն ալ պակասաւոր կըլլային, մէկն ամենակատարեալ չէր ըլլար, մէկը ամէն չէր ըլլար։ Իսկ Թէ որ մէկմէկու նման ու հաւասար ըլլային, մէկը չէր ըլլար որ ունենայ ան ամեն բաները մեծ կատարելութիւնը՝ որ այ կը վայելէ, ամենէն վեր ըլլալ, մէկը չունենալ իրեն հաւասար. ու հետևաբար մէկը չէր ըլլար կատարեալ, մէկը չէր ըլլար ամէն։

Թէ որ անոնցմէ մէկը բաւական ըլլար, մէկալներն ա-
ւելորդ կըլլային ու ՅԱԾ չէին ըլլար. վասն զի անկէց
անկեղք բան չի կրնար ըլլալ՝ ըսել որ ՅԱԾ մը աւելորդ
ու անպիտան ըլլայ, կարենանք իրեն պէտք չունենալ:
Իսկ եթէ մէկ հատը բաւական չըլլար, անսահմանը մէկ-
մէկու կարօտութենէն կունենային, ամենքն ալ տկար
կըլլային ու իրենք իրենց անկարող. ուրեմն և ոչ մէկին
ամենակարող կըլլար, և ոչ մէկը ՅԱԾ: Ինոր համար
խելքով ըսաւ Տէրտուղիանոս, որ ՅԱԾՆԵՐՈՒՆ թիւը
բազմացընելը՝ զանոնք ոչնչացընել է. "Աստուած ե-
թէ չկայ մի, ոչ ևս է,, (Գիրք ՅԱ. ընդէմ Մարկ. գլ.
Բ:) Իրաւ է որ հին առեն հեթանոսները շատ աս-
տուածներ կը պաշտէին, ու անանկ անմիտ էին որ՝ այ
տեղ փայտէ ու քարէ արձանի մը երկրպագութենէն
կրնէին. բայց սա Թանձր մոլորութիւնը վերցաւ ամեն
կրթուած ազգերուն մէջէն: Մանաւանդ գիտենք ալ
որ հին փիլիսոփաները միշտ հաստատին ու սորվեցու-
ցին՝ որ ՅԱԾ մէկ է. ու գիտուններըը կրսեն որ՝ հեթա-
նոսներն ալ թէ և այ այլևայլ անուններ կու տային՝
ինչպէս Ապամազդ, Արէս, Կռոնոս և այլն, բայց իրօք
մէկ ՅԱԾ մը միայն կը ճանչնային ու կը պաշտէին:

Բայց քրիստոնեաներըը Ճշմարիտ հաստատին պայ-
ծառութեանը մէջ միթէ ամենքը մէկ ՅԱԾ մը միայն կը
պաշտեն: Վա՜յ, քանիներ կան որ հեթանոսներէն ա-
ւելի կապաշտ են: Որը մարմին կը պաշտէ, և անոր
կու տայ իր սիրտը բոլոր, և այմէ վեր կը դնէ զանի-
կայ: Որը կերուխումէ կը պաշտէ, և առաքեալն ըսա-
ծին պէս՝ իր փորը այ աեղ կը դնէ. "Որոց ՅԱԾ որո-
վայնն իւրեանց է,, (Փիլ. Բ. 19:) Որն արծաթ ոս-
կի ու հարստութիւն կը պաշտէ, մինչև կը մոռնայ զՅԱԾ.
"Եւ զագահութիւն՝ որ է կռապաշտութիւն. (Կող.
Գ. 5:) Ո՛հ, սա ինչ մեծ անարգանք ընել է այ. աշ-
խըրքիս ազգերուն և անցաւոր բաներնէրէն վար սեպել
զինքը՝ որ ամեն բանէ վեր է, միակ, ամենակատար, աղ-
բիւր ամենայն բարեաց. որն որ կարելի չէ ըսա բաւա-
կանին մեծարդել պատուել ու սիրել՝ որն որ գերա-
զոյն և մի միայն բարին է: Ախտա՜ն, ինչպէս խաբուած
գանուին պիտոյ ասանկներէն իրենց մահուան առենը.
ախտա՜ն, ինչ պատիժ կրնեն պիտոյ յաւիտեան: Ա-
տուած ամենքիս պահէ ան պատիժներէն:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ Դ.

Ապաշխարոյ նախանձախնդրութեանը վրայ։

Պատուած մը կայ ամենակատարեալ՝ որ երկինք երկիր ու ամեն բան ստեղծեր է ըսելը, անանկ յայտնի ու պայծառ ճշմարտութիւն մըն է՝ որ ասոր վրայ տատակաբանելու համար պէտք է որ մեկին իր խելքը կորսընցուցած ըլլայ։ Ի՞նչ ճամբայ կը գտնէն ուրեմն անկրօն ու անկարգ մարդիկ՝ որ երեսնց կամքին կուգեն տալրել, երեսնց մոլութիւնները գոհ ընել, ու երեսնց հաճոյքին եռեւէն ըլլալ, առանց համար տալու այ և իր տոհմալի պատուիրաններուն վրանալու։ Ցեանելով որ այ գոյութիւնը չէն կրնար ուրանալ՝ առանց անբան անտառն երեւնալու, կերեւակայեն ուծ մը՝ որ նախախնամութիւն չունենայ, այսինքն ան աքանչելի արուեստն ամեն բան իր վարձանին ուղղելու երեսնց չյարմար միջոցներով։ (Բ-յեաց ։ ղ։ ֆխիւ ։) Պատուած ամպերուն եռաւը նստած՝ չի նայիր, կըսեն, ինչ որ մենք երկրիս վրայ կընենք։ "Ամպ ծածկութիւն նորա, չի արտայ մեզ տէր ,,։ (Յոբ։ իբ։ 14։) Պանի կամ անանկ տալրեր ենք՝ երեսն ի՞նչ հոգն է։ ինք իր փառքին ու երանութեամբը գոհ՝ աշխարքս Թողուցած է մեր կամքին։ "Երկինք երկնից տէառն են, և զերկիրս եա որդւոց մարդկան ,,։ (Սղ։ ճժէ։ 16։) Ըհ, թէ որ ձեզ դիտէը ինչ որ աշխարքիս մէջը չէ թէ միայն մարդիկ՝ այլ և ամեն անբան ու անզգայ մանր ու անարգ արարածները կընեն, ինչուան ինչ որ ճանճերը մրջիւնները սէրմակներն իրենց մէջը կընեն, երեն պէս ամենակատարեալ էակի մը անարժան գըտնուելնիք ըլլալէն եարը՝ նաև անտառնելի աշխատանք մը ու գլխացաւ կըլլար իրեն։ Պանկ կը խօսին չէ թէ հեթանոսները, վան զի անոնք ասանկ բան բնաւ չունին, հապա իրենց սխալերէն կուրցած անբանի նման մարդիկ՝ որ կուգեն համարձակ իրենց մոլութիւնները գոհ ընել։ Բայց քիչ մը ինծի մտիկ ըրէք, կիմանաք որ ինչ անմտութիւն է բնաւ ինծի։

Աստուծոյ նախախնամութիւն ունենալը, այսինքն թէ ան ամէն բան կը մտածէ, ամէն բան կը տեսնէ, աշխըրքիս ամէն բաներըը կը կարգաւորէ ու կուղղէ ան բարձր ու իրեն պիտացած վախճաններուն, կրնայի ցցընել ձեզի Գրիսոստոսի տեառն մերոյ աւետարանին խօսքերովը, որ Թռչուններուն չուշանելուն խոտերուն ու ուրիշ մանր բաներու վրայ խօսելէն եաքը՝ կըսէ. Թէ որ ան այս բաներուն վրայ այնչափ հոգ ու խնամք ունի՝ որ առանց իրենց վարուցան ընելուն մանելուն ու գործելուն կը կերակրէ, ու Սողոմոնին փառաւոր հագուստներէն ալ կը հագուեցնէ, որչափ աւելի հոգ ու խնամք կունենայ ձեզի համար՝ որ իր բանաւոր արարածներն էք, Թռչուններէն խոտերէն ու բոյսերէն այնչափ աւելի. (Մաթ. ը. 28։) Կրնայի ցցընել ձեզի որ աս Աշմարտութիւնը հաւատքի մասն է, ան յայտներ է, ամէն գարերուն աւանդութիւնը սորվեցուցեր է, սուրբ գիրքը կը հաստատէ, մանաւանդ Սողոմոնին իմաստութիւնը որ կըսէ. ան ամէն բան կը հոգայ, ամենայն բանի խնամք ունի. "Եւ ոչ ան այլ գոյ բայ ի քէն, որում մոյթ իցէ վասն ամենեցուն,,. (Ժբ. 13։) Ննդեցոյ գիրքին մէջն ալ կըսէ՝ որ ան մինչև յարէն ալ բարի կը հանէ. "Դուք խորհեցարուք զնոյն չարութիւնն, և ան խորհեցաւ վասն իմ ի բարութիւն,,. (Ծ. 20։) Բայց որպէս զի ամէն մը խելքընդ պառկի այ նախախնամութեանը վրայ, կուգեմ բնական խելքով ցցընել ձեզի աս ալ, ինչպէս որ այ գոյութիւնը ցցուցի։

Նախ և առաջ ըսէք ինծի. մեկ տանուտէրըոջ մը իր ընտանեացը վրայ՝ իր տանն ու անասկան բաներուն վրայ հոգ ունենալը, ամէն մարգու իր գործքերն ամէկ կարգաւորելը, դիւաւոր ու էական կատարելութիւն մը չէ. զանկներուն վրայ խնամք ունենալ, կերակրել զանոնք, պէտքերնին հոգալ, պահել պահպանել, ամէն կատարելութենէ վեր չէ, զորն որ անբան անասուններն ալ՝ առիւծն ալ վագրն ալ ունին։ Յակ մինք որմէն արարածներն ենք, որոնն որդիքն ենք. ան տեղծեր է մեզ, այմէ եղեր ենք, ան է հայրերիս, ան է տէրերնիս, ինչպէս որ ամէն երևելի փիլիսոփաներ կրսեն։ Ուրեմն թէ որ ան չի մտածէր մեզ, չի հոգար մեզ, մէկ դիւաւոր կատարելութենէ մը զուրկ կըլար, որ չէ թէ միայն մարդկի՝ այլ և անբաններն ունին. ուսոյ

չէր ըլլար ամենակատար, չէր ըլլար ձեծ։ Ի՞նչ բան է աշխարքս, ի՞նչ է աս մեծ մեքենան. Թագաւորութիւն մը, որուն իշխեցողն ինքնակալն է ձեծ։ Ի՞նչ են բոլոր աշխարքիս արարածները, բանաւոր ըլլան՝ անբան ու անզգայ ըլլան. մէկ մեծ տուն մը, որուն տանուտէրն ձեծ է։ Խելացի փիլիսոփաներէն և ոչ մէկին աս բանիս վրայ տարակուսեցաւ. ուրեմն Թէ որ ձեծ հոգ ու խնամք չտանէիար աշխարքիս ու ամեն անոր մէջն եղած բաներուն՝ որ բոլոր իր արարածներն են, ի՞նչ զարմանալի ձեծ մը կըլլար. չէզոծի պէս կըլլար, քարէ արձան մը կըլլար, անմիտ ու անզգայ ձեծ մը կըլլար. ինչպէս մէկ իշխան մը կամ Թագաւոր մը՝ որ ամենևին չհմտանայ կարգաւորելու և ապէկ կառավարելու իր տէրութիւնը, կամ տանուտէր մը՝ որ հոգ չտանէիայ փոյթ չտանէիայ իր տանն իր ընտանեացը։ Ո՞վ կրնայ երևակայել տասնի ձեծ մը. անանկ ձեծը ձեծ չէր ըլլար։ Ուրեմն Արիստոտէլն ալ ըսածին պէս, կամ պէտք է ուրանալ այ գոյութիւնը, և կամ Թէ որ ձեծ կայ՝ պէտք է որ նախախնամութիւն ունենայ։ Ասիկայ արևէ պէս լուսաւոր պատճառ մըն է. բայց մարկ ըրէք մէկ ուրիշ պատճառ մըն ալ։

Բնաբաններն ու աստղաբաշխները կըսեն միաբան, որ երկնային մարմիններըը՝ այսինքն արևը լուսինը մոլորակներն աստղերն անհամեմատ աւելի մեծ են բոլոր աշխարքիս դունետէն. ու տասնի մեծ ըլլալով, չէ Թէ միայն կը շարժին՝ հապա տասներկ կը վազեն, մէկ ժամու մէջ բիւրաւոր մղոն ընելով։ Աւելի զարմանքն ալ ան է որ՝ աս երկնային մարմիններըը չէ Թէ միայն կը շարժին ու կը վազեն, հապա երբեմն վազելուն ու շրջանակներուն մէջ կարգ կանոն ունին, և ան կարգ կանոնէն ամենևին դուրս չեն ելլեր. անանկ որ աստղաբաշխներըը՝ որ անոնց շարժմունքներուն տեղեակ են, դիտեն տարի ու կը դուշակեն որ աս կամ ան տարի պիտի երևնայ, աս կամ ան ամիսը, աս կամ ան ժամն արեգակը կամ լուսինը պիտի խաւարի, ու տասը նման բաներ։ Բայց աս երկնային մարմիններըը՝ որ այսչափ ահագին մեծութեամբ անզգայ ալ են, ինչպէս կրնային երբեք երբեք չարժիլ վազել, ու վազել միշտ կանոնով մը և անփոփոխ կարգաւ, Թէ որ ձեծ ամենակարող անոնց ստեղծողը չկրնար չիսահէ,

չինամ, իրենց շարժմունք չեսայ, իրենց ընթացքն ու ջղաձգութիւնները չկհասկնալուն ու չուզել անվնաս անպատասխան՝ որ ինքը գրեր է։ Ինչ որ երկնային մարմիններուն վայ ըսի, աշխարքիս ուրիշ բաներուն վայ ալ խմացիք. լինչպէս է կրակը, ջուրը, ծառերը, խոտերը, ծաղկները, և այլն. որոնց ամեն մեկը կը տեսնենք որ մէյմեկ պաշտօն ունին, ու իրենց պարտքը ճիշդ կը կատարեն, միշտ կը դիմեն ան վախճանին՝ որուն համար եղած են. ղոր օրինակ կրակը տաքցնելու և այրելու համար ստեղծուած ըլլալով կը տաքցնէ ու կայրէ. բոյսերն ու խոտերը պաղաբերելու համար ըստեղծուած ըլլալով պաուղնին կը բերեն, տասնի ալ ուրիշ բաներ. որ անկարելի էր Թէ կարենայինք ընել, Թէ որ ձեռ զիրենք չկպահէր չկհասկնայինք ու իրենց կարողութիւն չեսար իրենց պաշտօնն ընելու։ Ուրեմն ձեռ պէտք է որ նախախնամութիւն ունենայ։

Ուրիշ մեծ պատճառ մըն ալ այ նախախնամութենէն է ամեն տեսակ կենդանիներուն պահպանութիւնը։ Դիտուած բան է որ աշխարքիս մէջն եղած այնչափ տեսակ կենդանիներէն ու գազաններէն, նաև մանաւանդ սիկներէն ու անարգներէն մեկը չէ կորսուած, որչափ ալ Քանացեր են մարդիկ ընդհատ զան։ Աշխարքիս մեջը նպատատակէն աւելի հալածուած կենդանի կայ. խեղճ անասնիկ, հեզ ու վախկոտ, ձանձրի մը պէսս չընեռ. այսու ամենայնիւ Թէ մարդկանցմէ Թէ ուրիշ կենդանիներէ կը հալածուի, ամենքը կը Քանան բռնել զինքն ու սպաննել։ Բայց լինչուան հիմա կրցան սպաննել զամենքը, կրցան լմընցնել իր տեսակը, ոչ եր. բեք. լինչու, վասն զի այ նախախնամութիւնը հոգ ունի վրանին ու կը պահէ զիրենք. Թէ և կը Թուլնէ որ շատերը սպաննուին կերակուր ըլլան մարդուս՝ որուն համար ստեղծուած են, կամ ուրիշ կենդանիներու պէտքը լեցնեն. բայց չուզեր որ բոլորն ալ սպաննուին, որպէս զի տեսակնին չկհասնի։

Հիմա ըսէք լինդի. Թէ որ ձեռ այսչափ հոգ ունի քանմը ունի աշխարքիս ու անոր մէջն եղած բաներուն ու անբանից վայ, կարելի բան է որ մարդուս վայ հոգ չունենայ՝ որ աշխարքիս վայ եղած բաներուն ամենէն դիւրագին է ու կարող զձեռ Քանչնալու սիրելու հետզհետէ իրեն, ծառայելու, պաշտելու զինքն ու

վայելելու : Կարելի բան է որ ձեզ մոտածէ հոգւոյ մահը ու անարգ բանները, ու չխնամէ զմարդ՝ որ աւելի մեծ ու աշխուատական արարած է : Փորձով կը տեսնենք, ու Բրևելի փիլիսոփաները կըսեն, որոնց մէջը նաև Պլինիոս, որ ձեզ մարդուս համար սահմաներ է ու կը պահէ աշխարքս ու ինչ որ աշխըրքիս վրայ կայ, որպէս զի մարդս վայելէ զանոնք ու իր պիտոյիցը գործածէ : Ասկէց ալ յայտնի է որ ձեզ կը հոգայ զմարդս. յայտնի է որ ձեզ մարդկային բաներու վրայ հսկողութիւն ունի. ու այնչափ յայտնի է, որ Պղատոն ան մեծ փիլիսոփան՝ որուն դիմացը հիմակուան չնչահաւասները որամ մը չեն կշռեր, կըսէ որ այ մարդկային էրայց վրայ հոգ ու խնամք ունենայն ոչըտյողը՝ անձամբ ներկայ ի զատ ալ մեծ ոձիր մը և ալ մեծ ամպարշտութիւն մը կը գործէ. (Գ. Բէ. Ժ. յղ. օրին :) Լրջ՝ անուանելու խորին իմաստասէրն աւելի առաջ կերթայ, ու սուրբ հաւատքին վարդապետութեանը համաձայն կըսէ որ, ինչպէս աշխարք մարդուս համար, այնպէս ալ մարդս այ համար ստեղծուած է՝ որ զինքը ճանչնայ ու սիրէ, իրեն ծառայէ, զինքը մեծարէ ու պաշտէ. և այնչափ ճշմարիտ է ատ որչափ ճշմարիտ է որ արեգակը կը ծագի, և մանրամասնութեան պատճառներէն պահ չէ ատ ճշմարտութեանն ապացուցութիւնները (Գ. Բէ. Ժ. գլ. Ժէ :) Որեւէն անկարելի է որ ձեզ չհոգայ զմարդ, չիգիտէ անոր գնացքն ու գործքերը՝ թէ արդեօք իր պարքերը կրնէ թէ չէ առ իր ստեղծողը :

Որեւէն սոսկալի է, պատկառելի է, անապարակոյս է, հաւատքի մոտ է, որ ձեզ ինչպէս որ ամէն բան ստեղծեր է՝ անանկ ալ ինքը կը կարգաւորէ ու կը կառավարէ ինչպէս մարդկային բաներն ալ, ու ամենը կուղղէ ան բարձր նպատակներուն՝ որ իրեն միայն յայտնի են. անանկ որ, կըսէ սուրբն Օգոստինոս, թէ որ այ նախախնամութիւնը չըլլար՝ աշխարքս չէր կրնար կենալ, վասն զի ինչպէս որ աշխարքս չէր ըլլար՝ թէ որ ձեզ զինքը չստեղծէր, սանանկ ալ չէր կրնար կենալ՝ թէ որ ձեզ զինքը չպահէր ու չկառավարէր. գոնէ կարգ կանոն չէր մնար աշխըրքիս վրայ առանց այ նախախնամութեանը, ամեն բան անկարգ ու խառնափնթոր կըլլար, ինչպէս ժամացոյց մը՝ որ չի կրնար գալել ու առնէրը ցցընել, թէ որ մէկը հոգ չտանէնայ չեղարձ չիշահէ զանիկայ :

Խոկ կարծելն որ ամեն նաև մանր ու անարգ բաներըը դիտել Հոգալ ու կառավարելը ձանձրալի նեղանալի և անվայել գբաղմունք մը ըլլայ այ մեծ ուշադրութեանը, անմիտ ու ապեր մարդու մտածութիւն է, և ոճ մեր վրայ չափել ինչպես որ սուրբ Օգոստինոսը կրսէ. (Յդ. գաղատ. այ. խա. 17:) Ա՛ան զի ինչպես մենք տակաւ ըղեղ մը և սրտիկ գլուխ մը ունենալուս համար քիչ մը գբաղմունքով կը շփոթինք ու կը ձանձրանանք, այլ ըլայ ալ ասանկ կը կարծենք. բայց սխալ է ամենևին ու սուտ: Աստուած ամենիմաստուն ամենակարող անսահման է, ու ամեն բանի մէջ ըլլալով իւրաքանչիւրը միշտ ու ամեն տեղ ներկայ է, և ամեն բան կրնէ անհնարին գիւրութեամբ. զինքը մտածելով ամեն բան կը մտածէ, զինքը տեսնելով ամեն բան կը տեսնէ. ուզելովը միայն՝ ամեն բան մեկէն կընէ կը կարգաւորէ ու կը կառավարէ: Թէ որ առանց սրտի դժուարութեան մը, իր ամենակարող կամքին մեկ ուզելովը կրցաւ ամեն բան ստեղծել, նոյն դիւրութեամբ ալ կրնայ պահել զանոնք ու կառավարել: Սուրբ Ամբրոսիոս աս ալ խիստ ազեկ կըսէ, որ եթէ աշխարքիս ամեն նաև մանր ու անարգ բաներըը Հոգալն ու կառավարելն այ բարձրութեանն ու մեծութեանն անվայել բան ըլար, շատ աւելի անվայել կըլար զանոնք ստեղծելը: Աստի ինչպես անվայել չէ եղած զանոնք ստեղծելը, և ոչ զանոնք Հոգալն ու կառավարելն անվայել կրնայ ըլալ:

Աստուծոյ նախախնամութեանը քիչ մը դէմ կրնայ երևիլ աս բանս որ, աշխարքիս մէջ այսչափ չարիք, պատերազմ ժանտախտ սով հիւանդութիւն ցաւ ու հազարումէկ ուրիշ վշտեր կը հանդիպին, որ այ անհուն բարութեանը դէմ կերևան. և մարդկանց մէջ որ ամենքնիս ալ նոյն Հօրն այսինքն այ որդիքն ենք՝ այսչափ տարբերութիւն կայ, մեկը հարուստ՝ մեկալն աղքատ, մեկն առատութեան մէջ մեկալը կարօտութեան, մեկն երջանիկ՝ մեկալը թշուառ, մեկը գոհ՝ մեկալը խեղճ, որ այ անհաւասար արդարութեանը հետ չի համեմատիր:

Բայց աս իրօք դէմ չըլալուն խելքընիս հասկընելուս համար, բաց ի դիտնալին որ աշխարքիս մէջ եղած չարիքը մեր մեղքին արդար պատիժն է, պէտք է սուրբ Թոմաս ապուինացիին անդրադարձութիւնն ընել՝ որ

ած պարարտական չէ ամէն մէկ բանի մանաւանդ բարեքը հոգալ, այլ գլխաւորապէս բոլոր աշխարքքին հասարակաց բարիքը. անոր համար պէտք կըլլայ որ երբեմն Թողնէ ոմանց մանաւանդ չարիքը, որպէս զի անհնից հասարակաց բարիքը հանէ բոլոր աշխարքքին: Անոր համար կը Թողնէ ած որ պատերազմներ ըլլան, սով ըլլայ, աղքատութիւն ու Թշուառութիւններ ըլլան, որպէս զի ոմանց եղած չքաւորն օգնած ըլլայ, ու մէկ կողմէն եղած չքաւորը՝ մէկալ կողմէն բարիք բերէ, և ընդհանուր աշխարքքիս օգուտն ըլլայ: Ինչպէս հիւանդութիւններ՝ բժիշկներուն վերաբերմունքն ու գեղավաճառներուն ապրուստ կուտան. վէճերը փաստաբաններուն գործակիցներուն ու գատաւորներուն. կրակն ու կործանումը՝ արուեստաւորներուն որմնադիրներուն հիւսներուն ու դարբիններուն. ամանի ալ ուրիշ չարիքները: Կան մանաւանդ չարիքներ ալ՝ որ անոնցմէն բոլորին բարիքն ու կատարելութիւնը կելլէ, որ ոյ նախախնամութեանը գլխաւոր գիտումն է: Վարպետ նկարիչ մը ի՞նչպէս կը նկարէ աղէկ կեն. դանագիր մը. պայծառ կենդանի ու աղուոր դէմքը միայն կը գործածէ. ոչ երբեք. շուքեր ալ կը դնէ մուԹ ու տգեղ դէմքերով. տպա Թէ ոչ աղէկ չըլլար նկարքը: Ասոր ներհակ՝ գեղեցիկ գոյնը տգեղին հետ խառնելով, պայծառը մթնոյն հետ, ու ամէն մէկին իր յարմար տեղը դնելով, հոս կենդանի գոյն մը, հոն սև շուք մը, կը տեսնես որ վարպետ ընտիան ու աքսէլէլի կենդանագիր մը գործ կելլէ: Ասանկ կրնէ ած աշխարքքիս կարգաւորութիւնը, կը Թողնէ որ ըլլան չարիքն ու բարիքը. եւքն ինքը զանոնք մէկզմէկու հետ խառնելով, այսինքն չարիքը բարիքի փոխելով, բոլորին կատարելութիւնն ու բարիքը գործ կը հանէ:

Ուրեմն ի՞նչ զարմանք որ աշխարքքիս մէջ ըլլան հարուստներ ու աղքատներ, գոհն ու ողորմելին, բարեբաղդն ու Թշուառը, երբ Թէ ած արգարութիւն չընելու սէնս: Խեղճ ենք, մեր աչքը մեզմէն հեռուն չի տեսներ. բայց ած ամէն բան աղէկ կը տեսնէ ու գիտէ: Թէ որ ոմանք հարուստ են, պատճառն ան է որ ած կը տեսնէ անոնց հարուստ ըլլալուն օգուտը. Թէ որ ուրիշներն աղքատ են, պատճառն ան է որ ած գիտէ անոնց աղքատ ըլլալուն օգուտը. ոմանք առողջ են,

վան ալ ձեռ գիտէ անոնց առողջ ըլլալուն ապէկու-
թիւնը. ուրիշները հիւանդ են, վասն զի Աստուած
գիտէ անոնց հիւանդ ըլլալուն ապէկութիւնը. ա-
սանկ ալ ուրիշ ամեն բան: Ա՛ս տարբերութիւնն ու
զանազանութիւնն է՝ որ կը գիտեցկացնէ աշխարքս,
ու կը բերէ ընդհանուր բարիքը, ինչպէս գոյներուն
զանազանութիւնը կը գիտցկացնէ կենդանադիրը:
Կտաւ գործող մը ինչպէս կը գործէ մէկ ալուր գի-
ւակ մը. միեւնոյն ամեն ներկը նման ու հաւասար կընէ,
ամենքը մեռաքս կամ արծաթի կամ ոսկի կը գործածէ.
ամենքը նոյն տեղը նոյն կերպ կը բանեցընէ. ոչ երբէք:
Հազար տեսակ տեսակ գոյներ ու նիւթեր, բեհեզ,
արծաթ, ոսկի. ու կերպ կերպ կը շարէ զանոնք, որը
շիտակ որը ծուռ. որը գետ ի երկանքը, որը գետ ի
լայնքը. որը վրան՝ որպէս զի տեւտուին, որը տակը՝ որ
չխանգուտին. և աս զանազանութեամբը, աս վարպետ
հիւսուածքովը կը ձևացընէ աղուոր գիւտակ մը. տալա
թէ ոչ, տգեղ կըլլայ ու բան մը չարժէր: Ասանկ ալ
ձեռ աս տարբերութիւնէն՝ որ ազգասէն ու հարուս-
տին, խեղճին ու բարեբաղդին մէջ կը տեսնենք, ընդ-
հանուր բարին ու կառավարութիւնը կը հանէ: Ա՛ս-
նուանգ թէ առանց աս զանազանութեանն աշխարքս
չէ թէ միայն գեղեցիկ չէր ըլլար, այլ և ոչ մարդիկ
կրնային ապրիլ: Վասն զի թէ որ ամենքը հաւասար
հարուստ ու անկարօտ՝ ըլլային, ո՛վ երկիր կը գործէր,
ո՛վ աշխատանքի արուեստներըՙ որ այնչափ հարկաւոր
են՝ չանձ կառնէր, հիւանդութիւն դարձնութիւն կոշ-
կակարութիւն ու ասոնց նման արուեստներ: Թէ որ
կարօտ մարդ չըլլար, մեկը չէր ուզեր աշխատիլ. ուս-
տի մեկը մեկալին ալեւոյիցը չգնահատիլ, ամեն բան ան-
յաջող կերթար: Ուրեմն մարդկանց անհաւասարու-
թիւնն ու տարբերութիւնը՝ շատ օգտակար չըլլային՝ ի զատ,
օգտակար ալ է մարդկային ընկերութեան: Թէ որ կա-
ռավարութիւն չըլլար՝ իշխանները չըլլային՝ որ արդա-
րութեան ուժովը կը սանձեն չարագործները, վայ եր
մեզի, և ոչ ոսն մէջ փակուած՝ ապահով կրնայինք
ըլլալ: Թէ որ հաւասարիմ հպատակներ չըլլային, ոչ
իշխանները կրնային հրամել, և ոչ թագաւորու-
թիւնները կանգուն մընալ: Ասանկ ալ թէ որ փառասէր-
ներ չըլլային, բժիշկներն իրենց դեղերովը չէին կրնար

իրենց գաւառաւանն առաջ տանիլ իրաւունքներին ձեռք բերել. իսկ Թէ որ բժիշկները ջըլային, Թող վաստա-բաններն իրենց օրէնսգիտութեամբն ըրընծայեն հիւ-անդութենէ: Աւանկ ալ Թէ որ աղքաւոները ջըլային, էէր գանուէր մէկը՝ որ հարուստներուն ծառայէ. ու Թէ որ հարուստները ջըլային, աղքաւոը էէր գտնէր մէկն որ իրեն վաստակ տայ, իր կարօտութենէն օգնէ: Վերջապէս Թէ որ աղէկ քրիստոնեայ մը մէկն եղած տարբերութիւնն ու անհաւասարութիւնը, աս կարօ-տութիւնն որ մէկզմէկու ունինք, աս է որ զանոնքնիս մէկզմէկու հետ կը կապէ՝ փոխադարձ վարկու՛մ մը բարեկամութիւն ու մէկզմէկէ կախումնէք մը պատ-ճառելով, ու մէկզմէկու շահաւոր աղէկ ընկերութիւն մը առաջ բերելով, որ առանց անոր կարելի էէր ապ-րիլ: Ուրեմն չէ Թէ պակասութիւն դնել այ նախախ-նամութեանը, հապա պէտք է որ զանոնք իր ա-տանկ նպատակն կերպով աշխարքս կառավարելուն:

Աստուծոյ նախախնամութեանը դէմ եղողները չեն լսեր. աղէկ աղէկ, կըսեն, բայց Թէ որ ձեռ կը կառա-վարէ ամէն բան՝ ինչու՞ չարգիլեր մեղք ընելը, սրուն համար այնչափ մարդիկ դժոխք կը Թափին: Թէ որ ինքն ուզէր՝ մէկը չէր մեղանչեր, ու ամէնքն արքայու-Թիւն կերթային: Մէյմըն ալ՝ ինչ պէտք էր Թողնել աշխարքիս վրայ այնչափ անզգամ անօրէն մարդիկ՝ որ ուրիշներուն տանջանք ու կործանում են. աղէկ կա-ւավար մը տանէիները պէտք չէ Թողնէ: Ակէց ալ դէ-ղը ան է որ՝ կը տեսնէս չարերուն բանը կը յաջողի, բարիներըը կը տառապին. մոլութիւնը կը յաղթանակէ, առաքինութիւնը կը պատժուի. ինչ կերպ նախախնա-մութիւն է՝ չի գիտցուիր: Ուրեմն կամ՝ ձեռ չի կառա-վարեր ամէն բան, և կամ Թէ որ ինքն է կառավարողը՝ կերևնայ որ արդարութեամբ ու աղէկ չի կառավարեր:

Ա՛ս խնդիրը խօսքերը, աս սոսկալի հայհոյութիւննե-րը, մարդուս խելքը դլխէն գնացած տեղը՝ բարկու-Թեան կատաղութեան մէջ ըսողներ կըլլան. ամենց գժոխային բերնէն կելլէ աս նզոված մոլորութիւնը՝ որ ձեռ արդարութեամբ ու աղէկ չի կառավարեր, և ա-նանկ կերևնայ՝ երբ Թէ իրաւունք ունին ըսելու. բայց Թէ որ մէկը քիչ մը մտածէ, կը տեսնէ որ անիրաւ է ըսածնին: Մանրի ըրէք, և ամենուն պատասխանը կառնէք:

Պէտք էր որ, կըսեն, մեզ ընելը չներողնէր։ Բայց ի՞նչ կուզեին՝ որ ընէր ձեզ մեղքին արդիւնքը համար. պէտք էր որ մեր անձնիշխան կամքն ու ազատութիւնը վերցնէր բարի կամ չար գործելուս, և բռնադատեր զմեզ բարի գործելուս։ Թէ որ այսպէս ընէր, ինչ արդիւնք կունենայինք բարին գործելնուս համար. առակին ալեկ կըսէ՝ որ բանի եզած բարիքը բան մը չարժէր։ Ուրեմն թէ որ չունենայինք անձնիշխան կամք ու ազատութիւն չարն ու բարին գործելու, թէ որ հարկաւորէինք բանի բարին գործելու, արդիւնք մը չէինք ունենար, ուստի չէինք կրնար և ոչ երկինք երջանկութիւնն ստանալ, որն որ ձեզ չուզեր ձրի տալ մեզի, հապա մեր առաքինութիւններուն ու արդեանցը վարձք։ Ուրեմն թէ որ ձեզ ամեն մեղք արգիլեր, բարիք ընելու սեղը՝ մեծ չարիք ըրած կըլլար։ Առաւած չուզեր մեղքը, կը գարշի մեղքէն, հապա զանիկայ ամեն բանէն հեռի ու կարգիլէ սպառնալով ծանր ծանր պատիժներ, այսչափը բաւական է. բայց ազատութիւննիս անձնիշխան կամքերնիս կը թողնէ բարին կամ չարը գործելու, որպէս զի բարին գործելով կարենանք արքայութիւնը վաստակիլ. իսկ թէ որ չար գործենք, չէ թէ ձեզ է որ մեղքը կուզէ, այլ մենք որ մեր կամքը կը մեղանչենք։

Ականջ լ՚ընդ՝ թէ որ ձեզ ամեն մեղքը խափաներ, մեկ անօրէն մը չներողնէր աշխարքիս վրայ, ի՞նչպէս կընաար իր բարութիւնը, իր ողորմածութիւնը՝ որով կը ներէ զմեզաղող մեզաւորներուն. ի՞նչպէս կերեւնար իր արդարութիւնը, թէ որ չհատաժէր անպէտ մեզաւորները՝ որ իրեն դէմ կը յանդգնին պատերազմելու։ Թէ որ աշխարքիս վրայ ոչ մեղք և ոչ մեզաւոր ըլլար, ի՞նչպէս կարելի էր լ՚ի գործ դնել այնչափ առաքինութիւնները՝ որ Փրկաւոս տէրն մեր կը պատուիրէ։ Թէ որ չըլլային մեղք ու մեզաւոր, և ոչ ապաշխարութեան առաքինութիւնը կըլլար. Թէ որ չըլլային բռնաւորները՝ որ հալածեին քրիստոնեաները, և ոչ այնչափ կարիճ ու սրի մարտիրոսները կըլլային. Թէ որ զմեզ նախատոսները ու հալածողները չըլլային, մեզի չարիք ընող չըլլար, և ոչ մենք խոնարհութիւն ու համբերութիւն կրնայինք ունենալ նախատինք ու հալածանք կրելու, և ոչ եղբայրսիրութիւն՝ զմեզ ատելոներուն ու հա-

ըսծ ողնեբուն նեբելու, և մեր չարարարնեբուն բարիք հատուցանելու: Սանկ ալ ուբիշ առաքինութիւնները չեինք կրնար ի գործ դնել, թէ որ ձեռ առիթ չունար՝ Թող տալ չարիքներն ու մեղքերը, որոնք մեկալ կողմանէ ալ սասակի կարգիլէ: Ինչ մեծ յանդգնութիւն է ուբիշին բանը՝ թէ ձեռ պարտքիան էր: Աստուած ընդհանուր նախախնամող է, ուստի պէտք է որ Թողնէ մասնաւոր բաներու մէջ անկարգութիւններ ու պահպանութիւններ, որպէս զի անոնցմէ առաջ գայ ընդհանուր բարին ու կատարելութիւնը՝ որն որ դէմառնրապես պէտք է որ դիտէ:

Կը մնայ հիմա ան մեծ դժուարութիւնը՝ որ չարերն ու մոլութիւն ունեցողները երջանիկ կըլլան, իսկ բարիներն՝ առաքինի եղողները խեղճութիւն կը քաշեն: Բայց աս առարկութեանն ալ պատասխանը կայ: Նախ կը պատասխանեմ որ իրաւ չէ որ ամէն չարերն ու մոլներն երջանկութիւն կը գտանեն աշխարքիս վրայ. պատմութիւնը յայտնի կը վկայէ որ անոնցմէ քանիները պատժուեցան աշխարքիս վրայ ալ, ու վերջին խեղճութեան մէջ ընկան՝ սոսկալի վիշտ ու նեղութիւն քաշելով: Փորձով ալ կը տեսնենք որ անոնցմէ մեծ մասին աս կամ ան կերպով եաքերնին դէշ կըլլայ:

Երկրորդ կը պատասխանեմ որ, եթէ ձեռ երբեմն կը Թողնէ որ չարերն ու մոլներն երջանիկ ըլլան՝ արդար վարձանի համար կընէ: Թէ որ միշտ պատժէր զանոնք, կը կարծուէր որ անդին աշխարքը յաւիտենական պատիժ ալ տար չունենայինք. իսկ Թէ որ միշտ յաջողութիւն տար անոնց, կրնար կարծուիլ որ ձեռ կուզէ ու կը հաւնի անոնց բռնած ճամբուն: Ասոր երկու ծուռ կարծիքին ալ դիմացն առնելու համար Ի՞նչ կընէ. երբեմն չարերուն յաջողութիւն կուտայ աս աշխարքիս վրայ, որպէս զի ամենքը դիտնան որ ուրիշ յաւիտենական պատիժ մը կայ անոնց. շատ անգամ ալ կը պատժէ զանոնք, որպէս զի ամենքը հաւատան որ կաւէ մոլութիւնն ու կը գարշի անկէց: Հիմա ըսէք ինծի, Աստուծոյ խորհուրդի իմաստութեանն ապացոյց չէ՞ աս կերպ կառավարելը: Բայց Թէ որ ալէկ ալ դիտէք, չարերը ոչ երբեք այնչափ երջանիկ են՝ ինչպես որ կը կարծուին դիտնանց: Ան խղճմտանքին զրնեները, ան մահուան վախը՝ որ միշտ կը խառնէ զիրենք ու չի Թող

նէր որ Աշմաբիա խաղաղութիւն ունենայ սրտերնին, ան տեսնելը զիրենք միշտ այ երեսէն ընկած, միշտ գըժոխքին եզերքը կեցած, մոքերնին կոտրցած, սրտերնին քարացած, զուրկ մտանաւոր շնորհներէն՝ որ ետ կու տայ ուրիշներուն փրկութեան համար, սակայն պատիժներ չէն որ ետ կը խրկէ անոնց ատ աշխարքիս վրայ: Վերջապէս ատ ալ մտածելու է որ չիկայ աշխարքիս վրայ անանկ չարագործ մը, որ իր մեղութիւններուն հետ բարիք մը կամ առաքինութիւն մըն ալ չունենայ. և որովհետև ետ արդար է, ու չարչար և ոչ մէկ առաքինութիւն մը անվարձ թողնել, անոր համար երբեմն աշխարքիս վրայ ժամանակաւոր վարձ կու տայ անոնց, անդիի աշխարքը պահելով մեղութիւններնուն յաւիտենական պատիժը: Ա՛ս ամեն բաներն մէջը պակասութիւն գտնելու տեղը՝ ով է որ չի զարմանար որ այ խմաստուն ու արդար նախախնամութիւնը վրայ:

Հիմա ամեն բանն որ չարերուն երջանկութիւնը վրայ ըսի, համեմատաբար բարիներուն դժբաղդութիւնը վրայ ալ կըսեմ: Կըսեմ որ բարիներուն ամենքն ալ խեղճութիւն չէն քաշեր աշխարքիս վրայ. այլ մանաւանդ կը դանուին անոնցմէ սրտերնին անանկ գոհ, որ Թագաւորի հետ իրենց վիճակը չեն փոխեր: Կըսեմ որ ետ երբեմն ատ աշխարքիս վրայ անոնց նեղութիւն կը խրկէ՝ զիրենք առաքինութեան մէջ աւելի կրթելու համար, ինչպես ցօղ երանելին ըրաւ, ու անդին իրենց աւելի վարձք տալու համար. երբեմն ալ ատ աշխարքիս վրայ զիրենք կը մխիթարէ, որպես զի Ճանչնան ամենքն որ կը սիրէ ու կը յարգէ առաքինութիւնը: Կըսեմ դարձեալ որ չիկայ աշխարքիս վրայ անանկ առաքինի անձ մը որ պակասութիւն մըն ալ չունենայ պատժոյ արժանի. իսկ թէ որ ետ ինչպես որ արժանի ենք՝ ուզեր պատժել զմեզ ատկին, մէկ նեղութիւն մեղքի մը համար բոլոր աշխարքիս չարիքները պէտք էր որ վրանիս խրկեր: Ա՛ս ամեն բանն որ եւ իրեքեան ալ կընայի ըսել ատ նիւթին վրայ՝ ըսելէն եաքը, թէ որ մէկը կրնայ դեռ պատճառ մը գտնել՝ թող մեզպրեծ ետ նախախնամութիւնն ըսելով՝ որ արդարութեամբ ու աղէկ չի կառավարեր:

Չէ սիրելիք, ետ նախախնամութիւնը չէ որ մեզի կը պակսի, այլ մենք ենք որ ետ նախախնամութեանը կը

պահանջ։ Մենք ենք որ չենք ուզեր զինքը մեր բացար-
ձակ տերը ճանչնալ՝ մեր ամեն բաներուն իշխող։ Մենք
ենք որ չենք ուզեր իր ըրած կարգաւորութիւններուն
դէմ ձայն, ու իր սուրբ կամացը հպատակիլ։ Ապա
թէ ոչ, ամեն բան ալ՝ ուզածի պէս կանոնով կը գըտ-
նէինք։ Կարգանք սրբոց վարքը, կը տեսնենք որ ա-
մենքն ալ խաչի նեղութեան ձախորդութեան ու հա-
լածանքի ճամբէն անցեր են. բայց չենք տեսներ որ ոյ
դէմ ու իր նախախնամութեանը դէմ երթեր որմնդա-
կեր են. այլ մանաւանդ գոհութիւն կուտային ոյ,
գիտնալով որ իրենց բարւոյն համար նեղութիւն կը
խրկէր, որպէս զի իրենց մեղքերուն քաւութիւն ըլ-
լայ, ապաշխարեն, առաքինութեան մէջը կրթուին, ու
երկինքին համար արդիւնք դիզեն։ Զարմանք բան. ո-
մանք այնպէս կարճամիտ են՝ որ չեն կրնար որոշել սեր
Ճերմակէն, ապէկը դէղէն, առաքինութիւնը մոլու-
թենէն. չեն գիտեր իրենց տունը իրենց գործքերը կառա-
վարել. չեն գիտեր իրենք զիրենք իրենց մտածութիւն-
ներն իրենց խօսածն իրենց ըրածը կարգաւորել, եաթը
կուզեն ոյ գաղտնիքը քննել, իր ըրած կարգաւորու-
թիւններուն պատճառն իմանալ, իր ձեռքի կշռաքը
շահիլ՝ որ ապէկ կշռէ, օրէնք դնել իրեն, կարգ կանոն
տրվէցընել բոլոր աշխարքս կառավարելու, ու միշտ
բան մը կը գտնեն սրբադրելու և փոխելու իր գրած
կարգերուն մէջ, ըսելով՝ "Այս բանն ասանկ պէտք էր
որ ըլլար, ասանկը ապէկ էր, ապէկ կըլար որ ծծ ա-
սանկ կամ անանկ ըրած ըլլար,,. որոնց վրայ Տէրտու-
ղիանոս ապտէլով կըսէ. "Դատաւորը բաղմաթիւ ծծ-
պետականին՝ ասելով. Զայս այսպէս պարտ էր առնել
ոյ. և ոչ այնպէս,,. (Գիրք ա. գլ. ը. ընդդէմ Մարկիոնի։) Ինչ յանդգնութիւն, ինչ ծծընդդէմ պար-
տամբութիւն։ Կարելի բան է, կըսէ սուրբն Օգոստի-
նոս, որ մեկին այսչափ անմիտ այսչափ խելոք ըլլայ. ինչ
որ քեզի ապէկ չերևնար՝ թէ որ ապէկ չըլլար, կամ
ինչ որ քեզի աւելի ապէկ կերևնայ՝ իրաք այնպէս ըլ-
լար. դուն որ կը ճանչնաս սա բանը, կուզես որ չի-
ճանչնայ ծծ՝ ան որ քեզի խելք ու ճանաչում տուած
է. (Գիրք ա. գլ. ժգ. ընդդէմ անօր։) Իսկ թէ որ ծծ ալ
կը ճանչնայ, կուզէս որ ապէկը կամ ինչ որ աւելի ա-
պէկն է՝ ըրած չըլլայ։ Չեր կրնար չընել, որովհետև ա-

մենակատարեալ ըլլալով՝ պէտք է որ աղէկին ընէ, ու որչափ որ կարելի է՝ աւելի աղէկը։

Ուրեմն Թող պապանձին ան դժոխային լեզուները՝ որ կը չանդգնին ինչուան այ գէմ արտնջալ ու մեղադրել իր նախախնամութիւնը. մեկզի ձգեն իրենց հայհոյամբարտաւանութիւնը՝ որով կ'ուզեն ինչուան կարգ կանոն դնել այ. և ամենքնիս խոնարհութեամբ հաղորդինք մեր կուրութեանը մեր տգիտութեանը վայ, և ըսենք ինչ որ մեկ խելացի խոստուն մը ըսաւ. Ողորմելի ապէտ մարդ մըն եմ, խելքս չի հասնիր. անոր համար չեմ իշխեր այ դատելիքը քննել ու իր նախախնամութիւնը մեղադրել։ Ինչ դիպուածն որ ըլլայ. ինչ որ պատահի, միշտ սուրբ Օգոստինոսին գիրքին խրատը պահենք, հաւատանք որ ինչ որ ալ կ'ընէ կամ կը թողնէ որ ըլլայ կամ կը կարգադրէ՝ ամենքն ալ արդար ու աղէկ են, թէ և մեզի՝ որ խլուրդի պէս կոյր ենք՝ այնպէս չերեւնայ. (Գիրք վճռոց. Ջ. 300։) Ապա թէ ոչ, վայ է մեզի. օր մը պիտոր ճանչնանք որ ամեն բան աղէկ ըրած է. "Ջամենայն ինչ բարւոք գործեաց գա,,. ու ան ալ աղէկ կրնէ՝ որ մեր հպարտութիւնն ու չանդգնութիւնը կը գտատպարտէ յաւիտենական գժոխոց մէջը Թաղուած մնալու։ Ատոնք հեռու ընէ։

ՅՕՐԴՈՐԱԿ Ե.

Ո՞ղղաբար կրօնքին հիմունքը, և նախ հրաշներու վրայ։

"Ա կայուԹեանց քոց մեք յոյժ հաւատացաք,,. (Սղմ. ղԵ. 5։) Կաղաղակէ ԴաւիԹ մարգարէն. քու տուած վկայուԹիւններդ խիստ հաւատալու վկայուԹիւններ են, անհնար է ուրանալ։ Ակիզ առջի յորդորակին մէջը տեսանք որ հեԹանոսաց ամենէն ազնուական փիլիսոփաները կը վիպասանին ուղղափառանելուն հետ որ ձեռ ընչացիս աշխարքս ու աշխարքիս վայ եղած բաները մարդուս պիտոյքին ու օգտին համար առեղծեց, ատանկ ալ մարգս այնմ առեղծուեցաւ, որպէս զի աշխարքս ու ինչ որ աշխարքիս վայ կայ՝ զձեռ

Ճանչնալու և սիրելու համար բանեցընէ, իրեն հնազանդելու և ծառայելու, զինքը պաշտելու և փառաւորելու։ Ուրեմն յայտնի է որ սէրը է հարիւր աշխըրքիս վրայ կրօնք մը ըլլայ, որով կարենանք ընծայել այն պաշտօնը, այսինքն ան կախումը հնազանդութիւնը, պատիւն ու փառքն որ պարտական ենք իրեն, վասն զի կրօնքն ուրիշ բան չէ, բայց եթէ սիրել զնոյն, իրեն հնազանդիլ, զինքը պաշտել, փառաւորել։ Աթիկայ մէկ անանկ յայտնի ճշմարտութիւն մըն է, որ չէ թէ միայն փիլիսոփաներէն՝ հապա նաև աշխըրքիս ամեն ազգերը ճանչցան և ընդունեցան. ուստի Պլուտարքոս անուանի փիլիսոփան կըսէ որ՝ "Կը գտնուի ազգ կարգալ չիգիտցող, անտէրունչ, տունն տեղ չունեցող, անկիրթ, դրամ ինչ ըսել է՝ չիգիտցող, առանց ամենևին տեղւոյ ունենալու գեղարուեստից. բայց չի գըտնուիր ազգ մը առանց Աստուծոյ, առանց կրօնքի, ուխտ ևրդում արարողութիւն ու զոհ չունեցող որով զնոյն պաշտէ, ու արժանի ըլլայ՝ որ նոյն զինքը չարչին խաղցան և իրեն բարիք ապ,,։ Բնական խելքն ալ ու մեր ներքին զգայմունքն ալ զմեզ կը համոզէ որ խիստ իրաւացի բան է որ զաւակ մը իր հայրը սիրէ, ծառայ մը իր տիրոջը հնազանդի, հպատակ մը իր միծաւորն իր իշխանը յարգէ։ Ուրեմն նոյն միր ստեղծողն ըլլալով, միր հայրը, միր տէրը, ու երկինի և երկրի ինքնակալը՝ իրաւունքը կը պահանջէ որ միենք իր բանաւոր արարածներն ըլլալով իմացական ու ընդունակ զինքը ճանչնալու և սիրելու, իրեն հնազանդելու և զինքը պաշտելու, իրրև իր ոգիքը՝ զինքը սիրենք, իրրև իր ծառայքը՝ իրեն հնազանդինք, իրրև իր հպատակներըը՝ զինքը յարգենք ու պատուենք։ Եւ որովհետև սա բանս արդարացի է, նոյն որ ինքն է արդարութիւն ու հարկաւ կուզէ ինչ որ արդարացի է, չի կրնար չկատարուիլ մեզմէ սեր հնազանդութիւն ծառայութիւն ու միւս բոլոր ինչ որ ինքը կը պահանջէ, պարտական ենք տալու իրեն։ Ուրեմն պէտք է որ հարկաւ մեկ կրօնք մը ըլլայ աշխըրքիս վրայ, որով մարդս կարենայ իր պարտքը կատարել առ նոյն։

Բայց մարդս ինչպէս կրնայ նոյն միտքը գիտնալ՝ ինչ բան իրեն հաճոյ է, ինչ կերպով կուզէ որ սիրենք զինքը, հնազանդինք ու ծառայենք իրեն, ու պատուենք

զինքը: Ինչպես ծառայ մը չի կրնար ապիկ ծառայել ու գոհ ընել իր տէրը՝ թէ որ տէրը չկրնայ իր կամքը՝ իր անկեց ուզած ծառայութիւնը. նոյն պէս ծառան չի կրնալով գուշակել տիրոջը միտքը՝ կրնայ ըլլալ որ անոր չուզածն ընէ, կարծելով որ անոր հաճոյ բան մը կընէ կոր. սանկ ալ չէր կրնար մարդս ապիկ ծառայել այ ուզած ընել զինքը, թէ որ ան չկրնայ մարդուս իր կամքն ու իր ուզածը: Ուրեմն թէ որ ան կուզէ որ մարդս իրեն հնազանդի ու ծառայէ ու պաշտէ զինքը, հարկաւ պէտք է որ յայտնած ըլլայ մարդուն, (չէ թէ ամեն մէկուն որ աշխարքը կուգան՝ այլ գոնէ սմանց, որպէս զի անկէց ուրիշ ամենքն ալ իմանան.) պէտք է որ յայտնած ըլլայ մարդուն ինչ կերպով կուզէ որ իրեն հնազանդի ու ծառայէ ու զինքը պաշտէ: Ուրեմն չէ թէ միայն պէտք է որ կրօնք մը ըլլայ աշխարքիս վրայ, այլ նաև հարկ է որ այն յայտնուած կրօնք մը ըլլայ:

Ա՛ինչափ ճշմարիտ է աս բանն որ՝ ամեն ազգ ամեն ժողովուրդ սանկ հաւատայ միշտ, ու սանկ սորվեցուց: Կարդանք ամեն հին հեղինակները, չէ թէ միայն քրիստոնէկանը Հրեաներուն ու սահմանները, այլ նաև հեթանոսներուն պատմիչները փիլիսոփաները բանաստեղծները օրէնսդիրները ու թագաւորները. երեթանք քաղենք աշխարքիս ամեն կողմը՝ նաև հեռու երկիրներ, այցելենք ընենք ամեն բարբարոս ու վայրենի ազգերու ալ՝ ինչպես ըրին այլևայլ անուանի ճանապարհորդները, կը տեսնենք որ ամեն տեսի մարդիկ, ամեն ըզգս խօսող ազգ, ամեն տեղ ոյ բնակիչք հաւատային միշտ ու կը հաւատան որ ոյմէ յայտնուած կրօնք մը կայ: Տեսեր մը չէ եղած, գաւառ մը չէ եղած, որ իր կրօնքն ունեցած չըլլայ. կրօնք մը չէ եղած, որ իր խորհուրդներն իր հաւատքն բաները չունենայ իրեն ոյմէ յայտնած, ինչպես Մոփերթիւի գիտուն փիլիսոփան կըսըղնէ, (Խոտոփեբուհեան բարոյ. համառօտ. գլ. է.) ու ինչպես կը վկայեն հինհունուան ամեն ճանապարհորդները՝ որ աշխարք կը քալեն, որոնց մէկը Լաֆիթեան անուանի ճանապարհորդը, իր Բարք վայրենեաց կոչուած գրքին մէջը (հտ. ա. էջ 205.) կըսէ՝ որ Յոյները, փիւնիկեցիները, եգիպտացիք, քաղդեացիք, արաբացիք, հնդիկները, ամերիկացիք, ու գրեթէ աշխարքիս ամեն ազգերը, թէև կրթուելուն ու տեսնելուն

չունենալով, բայց երբեմն ապականած ըլլալով, ու իրենց անփոյթ ու անհոգ ըլլալուն համար, ամէնքն յայտնութեան վերաբերեալ շատ բան մոռցեր են, բայց այսու ամենայնիւ միշտ ծանօթութիւն մը ունին հաւատքի գլխաւոր բաներուն վրայ, ինչպես այդ գոյութեանը, իր նախախնամութեանը, հոգիներնուս անմահ ըլլալուն, բարիներուն ամէն վարձատրուելուն անդին ու չարիքուն պատժուելուն, դիտեն նաև խաւար անդունդը, մարդուս այսինքն Ադամայ հոգի առեղծուածը, անոր անմեղութեան վիճակը, օձը՝ որ զինքը խաբեց ու մեղանչել տուաւ, կնոջ մը այսինքն Եւային պատճառ ըլլալը աշխարքիս ամէն չարիացը, ու ասոնց նման բաներ. որ բոլորն ալ յայտնի կը ցցընեն որ աշխարքիս վրայ եղած ամէն ազգայ մէջ եղած է միշտ, և հիմա ալ կայ ծանօթութիւն մը այս յայտնուած կրօնքին: Ուրեմն թէ որ բոլոր աշխարքը միաբան հաւատացին ու կը հաւատան որ այս կրօնքիս կրօնք մը կայ, հնար չէ ուրանալ որ ասոնց կրօնքնիս պէտք է որ ըլլայ. վասն զի անկարելի է որ բոլոր աշխարքը մեկտեղ խաբուի ասանկ մեծ բանի մը մէջ, ու ոչ երբեք ճանչնայ իր խաբուիլը. ուրեմն յայտնի նշան է որ ասոնց ճշմարտութիւն մըն է ամէնուն սրտին մէջը տպաւորած՝ որ բնութիւնը կը սորվեցընէ, և ամէն մարդ դիւրաւ կը ճանչնայ զանիկայ՝ թէ որ իր կիրքերը մեկդի թողնէ, ու բանեցընէ իր միաքն ու բնական լոյս բանին:

Թէ որ ասանկ է, ուրեմն շատ թանձր մոլորութիւն մըն է և անբանի մտածութիւն՝ ըսելը, ինչպէս կան որ կըսեն, թէ կրօնքը դաստիարակութենէ առած նախապաշարմունք մըն է, այսինքն կը հաւատանք՝ վասն զի պզտիկուց այնպէս սորվեր ենք: Ո՞նչ կըսես, նախապաշարմունք. դաստիարակութեան հետևի է, ու հետևի հաստատուն սորտ անելիքայելի, անանկ որ ինքն ալ ատկաւ սորվեցընել զայն առջի մարդուն այսինքն Ադամայ. Ադամ ալ իր որդւոցը սորվեցուց, իր որդիքն ալ իրենց յաջորդներուն աւանդեցին: Անանկ հետևի մըն է դաստիարակութեան, որ ինքն ալ նոյնն սորվեցուց զայն Մովսէսի մեծ մարգարէին, և անոր ձեռքովը բոլոր Հրէից ազգին: Անանկ հետևի մըն է դաստիարակութեան, որ եկաք եկաք ալ իր որդին ալ խրկեց Քրիստոս աշխարհը, որպէս զի գայ հաստատէ զանի-

կայ, լուսաւորէ, կառաւարէ ապագային, և իր առաքելոցը ձեռքովը բոլոր աշխարհը հրաւարակէ։

Ուրեմն անգամն խօսք է ըսելը, ինչպէս կան որ կը-սեն, Թէ կրօնքն իշխաններու և թագաւորներու քա-զաքականութեան դիւա՛ մը եղած ըլլայ՝ ժողովուրդը ձայնէ պատժուելու ձայնովը վախցնելու համար, որ-պէս զի կարենան սանձել զինքն ու նուաճել։ Ա՛ս ը-սողները Թէ որ բոլորովին ապիկա՛ չըլային՝ ինչպէս որ են, Թէ որ հին պատմութիւնները կարդացած ըլլային, կը գիտնային որ կրօնքը շատ աւելի հին է քան զթա-գաւորներն ու իշխանները, կը գիտնային որ դեռ աշ-խարհիս վրայ իշխան մը թագաւոր մը չեղած՝ կրօնքը կար, ինչպէս Ադամի երեւելի փիլիսոփան յայտնի ցոյց։ ուրեմն անկարելի է որ կրօնքը թագաւորներ-ու և իշխաններու գիւա՛ եղած ըլլայ։ Թէ որ այսչափ ապիկա՛ չըլային հին պատմութեան, կը գիտնային որ կրօնքն ամեն առեն եղած է, աշխարհիս հետ սկսած է, ուսոի այնչափ հին է որչափ որ աշխարհս։ Ընոր հա-մար Պլուտարքոս երեւելի խմաստասէրը կըսէ. “ Որչափ որ փնտռտելէն ու հասկնալէն ընկայ, չկրցայ գտնել կրօն-քին ոչ սկիզբը ոչ հիմնակը ,, ։ Նոյն բանն ըսին նաև Սենեկա Կիկերոն ու Պղատոն խմաստասէրները ։ Ու-րեմն Թէ որ կրօնքին սկիզբն ու հիմնակը կարելի չէ գտնել աշխարհիս վրայ, յայտնի նշան է որ երկնքէն է անոր սկիզբը, և անոր հիմնականն ինքն ՅԱ է։

Թէ որ ինքն ՅԱ յայտներ ու սորվեցուցեր է մեզի կրօնք մը՝ որ անով զինքը պաշտենք ու պատուենք ըստ արժանւոյն, ուրեմն աւելի անհնարին աւելի ամբարիշտ ու անասնամիտ մարդու խօսք է ըսելը՝ որ ամեն կրօնք սխալ է. վասն զի այ յայտնած կրօնքին ի զատ չի կրնար ըլլալ ուրիշ կրօնք մը որ ՅԱ տուած ըլլայ. ուրեմն այ ուզած կրօնքը չէ անիկայ, ուրեմն սխալ կրօնք չէ։ Ինչ-պէս որ ծառայ մը իր տիրոջը սխալ ծառայելու և զինքը գոհ ընելու համար պէտք է որ անոր ուզածն ընէ՝ չէ Թէ իրենը, անոր հաճոյ եղածն ընէ՝ չէ Թէ իր հաճոյքը, ապա Թէ ոչ՝ զինքը գոհ կընէ, չէ Թէ իր տէրը. սանկ ալ մարդս զՅԱ գոհ ընելու համար պէտք է որ իրեն հնազանդի ու ծառայէ ու զինքը պաշտէ ան կերպով՝ որ ՅԱ կուզէ, ան բաներով՝ որ այ հաճոյ են, ան կրօնքով՝ որ ինքը յայտներ է. ապա Թէ ոչ, այ հնա-

զանգել ու ծառայել ու վնիքը պաշտել չէր ըլլար: Սէյմին ալ որ որովհետև այնպէս կրօնքները թէ հաւասար և թէ բարոյականի մէջ միմիանց ներհակ են, ուրեմն թէ որ ամենքն ալ ազիկ ըլլային, ամենքն ալ ոչ հաճոյ, պէտք կըլլար ըսել որ ոճ միմիանց ներհակ բաներ կուզէ ու կը հաստատէ, պատիւ ու անարգանք, ճշմարտութիւն ու սուտ, հաւատք ու անհաւատութիւն, արդարութիւն և անիրաւութիւն, երախտագիտութիւն ու ապերախտութիւն, զգաստութիւն ու շռայլութիւն, պարկեշտութիւն ու անպարկեշտութիւն, առաքինութիւն ու մոլութիւն, բարին ու չարը: Ո՞վ կրնայ մտածել տանկ անհաւնի հակասական խեղթի գէմ բան: Ուրեմն հասարակաց անսխալ բոլոր աշխարհքիս ընդունածին պէս՝ իրաւցընէ ոչմի յայտնուած կրօնք մը կայ. ուրեմն ան կրօնքը միայն ճշմարիտ ու ազիկ է, անկէց 'ի զատ ամենքն ալ սուտ են. ուրեմն ան կրօնքովը միայն կրնանք պաշտել ըստ արժանւոյն պատուել ու փառաւորել զնոճ:

Հիմա բանն ան է որ՝ աշխարքիս մէջ եղած այսչափ կրօնքներուն մէջէն կարենանք գտնել ան կրօնքը՝ որ ուղիղ ու ճշմարիտ է, այսինքն ան՝ որ ոճ յայտներ է, մարգկանց գիւտ չէ. ան՝ որ երկնքէն անմիջապէս ընծած է, երկրիս վրայ հնարած չէ: Բայց ասկից զատ մը ժար բան մը չէ. ճշմարիտ կրօնքը սուերէն որոշելուս համար՝ բաւական է զանոնք միմիանց հետ բաղդատել, այսինքն հեթանոսներուն՝ Հրեաներուն ու Հերետիկոսներուն՝ մեր քրիստոնէական ուղղափառ կրօնքին հետ, ու եթէ ճշմարիտ ու աստուածային անիկայ սեպել՝ որուն վրայ որ աւելի մեծ ու երեւելի նշանները կը տեսնենք: Ճշմարիտ ու ոճ ծային ըլլալուն: Ա՛ն նշանները կերպ կերպ ու շատ են, երկան բարակ ատենց վրայ խօսելու համար՝ մարի մը չի բաւեր: Ես որովհետև ես հոս անհատներ գարձընելու համար չեմ խօսիր, հապա միայն ձեզ զգուշացնելու համար ան գէշ սկզբունքներէն, ան սոսկալի ժանտախտներէն, որ ամենքն կը տարածուեր են, ու աւելի հաստատելու ուղղափառ հաւատքին մէջը՝ որ արդէն կը գտնուիք, ուրիշ բան չեմ ըներ՝ բայց եթէ ձեր աչքին առջևը դնել գլխաւոր նշանները՝ որ մեր ուղղափառ

հաւատքին Աշմարիա ու ամէնային ըլլալը կը ցցընեն, ուրիշ ամէն կրօնքները դուրս ընելով. որպէս զի ճանչնալը ինչու հաւատալնիդ, ու հետեւաբար ձեր հաւատքին յայտ յայտնուած ու գերբնական ըլլալը, ինչպէս որ կը պահանջէ ամէն:

Կրօնքի մը Աշմարիա ըլլալը ճանչնալուս ապահով նշանները մեկը՝ հրաշքներն են. անանկ որ՝ եթէ կրօնք մը մեկ հասիկ հրաշք մը կարենայ ցցընել որ ամէն ըլլայ իրեն համար, որ կրօնքն ալ ըլլայ՝ պէտք է հաւատալ որ Աշմարիա ու ամէնային է: Եւ իրաւ, ինչէ հրաշքը: Սուրբ Թովմայ առանկ կը սահմանէ. "Հրաշքն է՝ բոլոր արարածական բնութեան կարգէն դուրս եղած բան մը,,. այսինքն անանկ բան մը որ արարածական բնութեան ուժը չի հասնիր ընելուս. բոլոր մարդիկ, բոլոր դիւանք, հրեշտակները բոլոր, որ ամէնքն ալ արարած են, կրնան զարմանալի աքանչելի գործքեր ընել. բայց չեն կրնար մէկ Աշմարիա հրաշք մը գործել: Աշմարիա հրաշք միայն արարիչն ամ կրնայ ընել. որ ինչպէս ինքը դուրս բնութեան կարգն ու օրէնքը, առանկ ալ ինքը միայն աւր է ուզած առենն առնոց սահմանէն դուրս ելլել: Ուստի երբոր կըսենք որ առըքեները հրաշք ըրեր են, չէ թէ իրենք կրնեն կամ ըրեր են, այլ ամ՝ որ իրենց ձեռքովը կրնէ, առըքերն իրեն գործիք ընելով: Առանկ ըլլալով, հիմա թէ որ մէկը գար պատմէր կարգ գուրս բան մը, ըսր օրինակ Ընտանեացին Թագաւորը քահանային կրծնաւորս եղեր է, և ըսածը մեզի հաւատացընելու համար Աշմարիա ու իրօք հրաշք մը ընէր, ըսր օրինակ մեկ խօսքով հոտած մեռեալ մը յարուցանէր, պէտք էր բացարձակապէս հաւատայինք որ ըսածը Աշմարիա է. ինչու որ՝ եթէ սուտ ըլլար, ամ՝ որ է անսուտ Աշմարտութիւնն՝ հրաշք չէր ըներ սուտ թիւնը հաստատելու համար: Այնպէս թէ որ մեկը գար նոր կրօնք մը հրատարակէր, ու մեզի հաւատացընելու համար որ ան կրօնքը ամէն յայտնուած է իրեն՝ իրաւ ընէ հրաշք մը կամ հրաշքներ ընէր. ինչպէս վարկենի մը մէջ մարդ մը քարէ արձան գարձնէր, պէտք էր հաւատայինք որ ան կրօնքը Աշմարիա է. ինչու որ՝ եթէ սուտ ըլլար, ամ հրաշք չէր ըներ ու չէր կրնար ալ ընել սուտը հաստատելու համար:

Ա՛ռ առանկ ըլլալով, թող դան հիմա աշխարքիս վրայ

եղած ամեն կրօնքներըը, բաղդատենք զանոնք մեր ուղղափառ կրօնքին հետ ու տեսնենք անոնց համար մեկ հրաշք մը Թող ըլլայ՝ ըրեր է ած : Առեններս պարապ խօսքերուս չհիմնցընենք . յայտնի և ապահով է ամ-խըրբիս ամեն պատմութիւններէն, որ հեթանոսներն ու կռապաշտները մեկ հրաշք մը չեն կրնար ցցընել՝ որ ած ըրած ըլլայ իրենց անպաշտութեան ու կռապաշտութեանը համար , ու հաստատելու իրենց հեթանոսական կրօնքը : Բայց եթէ մեկ քանի տուտուզմուտ առասպելներ :

Իսկ հրեաներըը , ինչ ազգէդ ըլլան Թող ըլլան, կրնան ցցընել մեկ հրաշք մը : Ոչ երբեք . պատմութիւններըը կը վկայեն որ հրաշք մըն ալ չունին : Եղան ալանդապետներ՝ որ փորձեցին հրաշք ընելու , բայց չկայացուեցաւ : Լուսաբեն ուզեց դիւահար կին մը առողջացընել . բայց դիւահարը գժոխային կատաղութեան ալս անտեղ իր վրայ յարձակեցաւ որ՝ եթէ սանդուխին վար չիմուէթար գլխարկը ձգած փախչելու , կեանքն ալ հոն կը Թողնէր : Կալուխն ալ ցցընելու համար որ կրնար հրաշք ընել՝ մեռելները յարուցանել, դեշ կնկան մը հետ խօսք դրաւ որ մեռած ձայցընէ իր երկիրը , ու գայ ալաչէ և ըսէ . հասիր , խեղճ երկիս մեռաւ՝ կենդանացուր : Ըսածն ըրաւ կնկիը , և ինքն ալ շուռով մը գնաց , բայց ինչ կը տեսնես . ան որ մեռել ձայցեր էր , իրօք մեռած գտաւ . անուշը կուտար կը կանչէր կը չարժէր , բայց պարապ տեղը . վերջապէս չկրցաւ մարդը կենդանացընել : Ուսոի կինը երկանը մահուանը համար բարկացած , ամենուն պատմեց Կալուխինին ընել ուզած խաբեութիւնը : Առնիք ալուսար հրաշքներ չէ՞ն որ հեթեոիկոսները կրցան ընելու . մենք ալ կրնանք ըսել ինչ որ Տերտուղիանոս իր առեղի հեթեոիկոսներուն համար կըսէ . առաքեալներըը մեռելներըը կոզջացընեն , ասոնք ողջերը կը մեռցընեն : Ա բաներըը պատմութիւններուս մէջ գրած են , ու վաւերական պատմութիւններուս . ուսոի ոչ ոք կրնայ ուրանալ :

Իսկ Հրեաներըը . ոՀ Հրեաներըը կրնան ցցընել հրաշքներ , ու մեծամեծ հրաշքներ , Հնմարիա ու իրական հրաշքներըը , բոլորն ալ սուրբ գրքին մէջը գրուած՝ որ չի կրնար սխալիլ : Կրնան ցցընել մանաւանդ ան հրաշք-

նէրն որ Մովսէս գործեց Եգիպտոս ան սոսկալի հա-
րուածներովը՝ որ փարաւոնին աչքին առջեւն ըրաւ, ին-
չուան օձը գաւազան մը դարձընել: Ու բոլոր հրեա-
ներով Եգիպտոսէն փախչելու առեն, գիշերները
կրակէ սիւն մը առջեւէն կերթար, ցորեկներն ամպէ
սիւն, որ ճամբայ կը ցցըներ: Եօթը կարմիր ծովէն անց-
նելու առեն՝ ջուրն երկու կողմէն պարսպի պէս
բարձրացան իրեն ճամբայ տուին. ու բոլոր ան երկան
ճանապարհորգուհեան առեն անապատին մէջ, տեղ
մը քարէն ջուր բխեցուց, ուրիշ տեղ երկնքէն մա-
նանայ ինչեցուց. երբեմն ալ օձէն խածուածներն ողջ
ընցընելու համար՝ պղնձէ օձ մը կանգնեց, որ նայե-
լով միայն անոր՝ ամէնքն ալ բժշկուին: Բայց խեղճ
ողորմելի կռապաշտ Հրեաները, գիտէ՞ն ինչու համար
ած այնչափ հրաշքները գործեց: Ա՛ան զի իրենցն էր
Ճշմարիտ կրօնքը, ինչպէս հիմա մերն է, ու ինչպէս
առջի նահապետներուն էր բնական օրինաց առենը,
որ միշտ նոյն Ճշմարտութիւնները կը հաստատին, միշտ
նոյն պաշտօնն ու պատիւը կընծայեին այ: Ա՛ան զի
Ճշմարիտ կրօնքը միշտ մէկ մը եղած է քանի որ աշ-
խարքս աշխարք է. աշխարքիս հետ սկսեր, ու աշխարք-
քիս հետ պիտի լմընայ: Բոլոր սարբերութիւնն ի-
րենց ու մեր կրօնքին, մեր ու անոնց մէջը, սա է որ՝
իրենցը մոռթ ու անկատար էր, իսկ մերը Քրիստոս
տէրն մեր բացատրեց ու կատարելագործեց իր բերնո-
վը. իրենք կը հաստատին որ Մեսիան գար պիտի, մենք
Մեսիային եկած ըլլալը կը հաստատնք: Բայց Թող ցըց-
նեն Հրեաները մէկ հրաշք մը՝ որ ած իրենց համար
գործած ըլլայ Քրիստոսի առեն մերոյ աշխարքը գա-
լէն ետքը, որ մենք կը հաստատնք Ճշմարիտ Մեսիան ըլ-
լալը՝ ինչպէս որ իրաք է: Իրենք իրենց ալ կը խոստովա-
նին անկէ զատ, որ Քրիստոսի մահուընէն ետև չեն
կրնար ցցընել մէկ հրաշք մը: Ուրեմն Հրեաները ալ
չունին հրաշք մը, որով կարենան ցցընելու իրենց հա-
ւատքին Ճշմարիտ ըլլալը՝ որ գէտ Մեսիան չեկած կը
հաստատեն:

Տեսանենք հիմա որ մեր ուղղափառ հաւատքին ու
կրօնքին վրայ ալ նոյն բանը կրնայ ըսուիլ: Օրհնեալ է
ած. միայն Քրիստոսի առեն մերոյ կեանքը նայելու
ըլլանք, անհիւ հրաշքներ կը գտնենք մեկմեկէ զար-

մանալն : Հրաշք չէ՞ լուրը մեկին գինի ընել, ու ապին գինի . լրեք կամ չորս հացով հազարաւոր անոթի մարդիկ կշտացընել : Հրաշք չէ՞ մեկ խօսքով մը յանկարծ կուրերուն լոյս տալ, և՛ ծնէ կուրերուն . խուլերուն անկաճը բանալ, համր մարդկանց խօսելու կարողութիւն տալ, անդամալոյծները քալեցընել, մեռելներն ոտքի կանգնել, ու չորս օրուան մեռելները՝ արդէն հոտած ապականած, ինչպէս Ղազարոսը : Հրաշք չէ՞ հովերուն մրրիկներուն հրամել, ու մեկին հնազանդեցընել՝ ծովուն ալիքները հանդարտեցընել, ու ջրին վրայ համարձակ քալել՝ ցամաք երկրի վրայ քալելու պէս : Հրաշք չէ՞ որ Քրիստոսի տեառն մերոյ մահուան առնը առաջուին վարագոյրը վերէն՝ ի վար պատռեցաւ, ժայռերը ճեղքուեցան, գերեզմանները բացուեցան, մեռելները կենդանացան, արևն անանկ խաւարեցաւ որ ցորկը մութ գիշեր դարձաւ, անանկ խաւարեցաւ որ անոր նման խաւարում չէ տեսնուած, անանկ առեն խաւարեցաւ որ բնական կերպով չէր կրնար խաւարիլ, ուստի աստղաբաշխներն ալ կը վկայեն որ բոլորովին կարգէ դուրս աքանչելիք մըն էր . երկիրս շարժեցաւ, ու անանկ շարժել մը՝ որ Դիանէսիոս արիապագացին ան մեծ մարդը գոչեց . կամ բնութեան տերը կը չարչարուի կոր, կամ բոլոր աշխարքս կը քայքայի կոր : Վերջապէս Քրիստոսի տեառն մերոյ անեծք ու մեծամեծ հրաշքներ ընելը՝ իր աստուածութիւնն իր հաւատքն ու իր կրօնքը հաստատելու համար՝ անանկ ճշմարիտ ու ամենուն յայտնի բան է, որ նաև Պիղատոս գրեց Հռոմ Տիբեր կայսեր՝ թէ Քրիստոսի հրաշագործութիւնն անցուց ամեն մարգարէներուընը : Անանկ որ Տիբեր կայսրը կուզէր Քրիստոսի տեառն մերոյ արձանը Կապիտոլիոնին մէջն ուրիշ արձաններուն հետ կանգնել . բայց այ նախանձամոլութիւնը չթողաւ որ ճշմարիտ ածը կուռքերուն հետ խառնուի, որ չէր վայելէր : Իսկ թէ որ պատմէ ուզեմ բոլոր աշխարհներուն աշխարքս դարձընելու համար ըրած հրաշքները, բոլոր սրբոց ինչուան մեր տեառներնըրած հրաշքնին, չի լմընար, վասն զի անթիւ են . բաւական է վերջերնին կարդալ, ուր ամենն ալ գրած է . միևնոյ տուրքն Բհագնարդոս ինչպէս իր վերջին մէջ կը պատմէ՝ այնչափ հրաշք կը գործէը, որ հետն եղողները չէին հաւներ գիտելու և գրելու :

Կան չարամիտ կամ ոգեւոմարդիկ որ կըսեն, "Այն չափ հրաշքներէն որ կը պատմուին՝ մենք մէկ հատն ալ չենք տեսած ,, . բայց ասոնք ըսողը՝ ձշմարտութիւնն ոտքի տակ կառնէ : Ասիկայ Թանձրամիտ ու մարմնասէր մարդկանց խօսք է՝ կըսէ սուրբն Օգոստինոս : Թէ որ աս ըսելու խօսք ըլլար, ուրեմն ես ալ կրնայի չհաւատալ որ Հոռմ կայ, որովհետեւ չեմ տեսած . և ոչ կը հաւատայի որ Ներոն աշխըրքիս վրայ եղած է՝ ան անգութ բռնաւորը , և ոչ Աղեքսանդր մեծ աշխարհակալը , և ոչ կիկերոն երեւելի ճարտասանը , թէ և բոլոր պատմութիւններէն անոնց վրայ կը խօսին , և ամենքը կը վկայեն ու կը հաւատան : Քրիստոսի աւետարանիչ , իր առաքեալներուն ու սուրբերուն հրաշքները չէ թէ ծածուկ գործուած հրաշքներ են, այլ յայտնապես ու երբեմն հազարաւոր մարդկանց առջեւ . այնպիսի հրաշքներ՝ որ ժամանակակից ու ականատես պատմիչներ գրեցին . անանկ հրաշքներ՝ որ բերնէ բերան աւանդութիւն միշտ ու ամեն տեղ պատմուեցան ու լսողներն հաւատացին , և պատմուին ու պիտի հաւատան քանի որ աշխարքս աշխարք է : Ուրեմն ինչպէս խենթ կը սեպուի ով որ չի հաւատար որ ծով կայ՝ վասն զի ինքը չէ տեսեր , ով որ չուզեր հաւատալ ուրիշ այնչափ յայտնի բաներ՝ որ ամեն պատմիչ գրեր է ու ամենքը կը հաւատան , ասանկ ալ խենթ սեպելու է , և յիմարանոցը կապելու խենթ , ով որ չուզեր հաւատալ այնչափ յայտնի ու բոլոր աշխըրքիս ծանօթ հրաշքներուն , որոնց ամենքն ընդհանրապէս կը հաւատան ու բացայտ և ապահով կը համարին :

Իրաւ է , ես ալ կընդունիմ ու չեմ ուզեր ծածկել , կան զարմանալի ու խելքէ վեր բաներ՝ որ հրաշք կը կարծուին , բայց չեն , բնութեան ու արուեստի ուժէն վեր բաներ չեն , ուստի սուտ հրաշքներ են : Ասանկ եգիպտոսի մոգերն իրենց կախարդութեան արուեստովն այլեայլ բաներ ըրին փարաւոնի առջեւ՝ որ Ճշմարիտ հրաշք կը կարծուէին , ու չէին . բայց եթէ երբոր տեսան որ Մովսէս իրենց չկրցած բաներն ալ կընէ՝ օձը գաւազան կը դարձընէ , հարկաւորեցան խոստովանիլ որ Մովսէս Աստուծոյ զօրութեամբը կընէր ան հրաշքները . " Մատն Աստուծոյ է այդ ,, . (Ելից . ը . 19 :) Աստուծոյ ձեռքը կայ , ըսին , սա բանե-

բուն մէջը։ Բայց ուրեմն սուտ հրաշքները դանուելուն համար՝ մեկ Աշմարիա ու իրական հրաշք մըն ալ պիտի չըլլայ։ Մանաւանդ ընդ հակառակին սուտ հրաշքները ալ ըլլալուն համար՝ պէտք է որ Աշմարիանները ալ ըլլան. վասն զի թէ որ Աշմարիա հրաշք մը չըլլար, և ոչ սուտ հրաշքները կրնային ըլլալ, որովհետև սուտը Աշմարիան նմանելով կըլլայ. ինչպէս թէ որ Աշմարիա դրամներ չըլլային, և ոչ սուտ դրամ կը գտնուէր. վասն զի սուտ դրամները Աշմարիանեբուն նմանցընելով շինած են։ Իրաւ է որ կան Ճարտարութեամբ աչք խաբող մարդիկ, իրաւ է որ սուտ հրաշքներն ալ կըրնան ըլլալ. բայց սաուԹիւնը միշտ դուրս կելլէ, միշտ կը Ճանչցուի, միշտ յայտնի կըլլայ որ մարգկային Ճարտարութեամբ ու հնարքով եղած բան է։ Բայց Քրիստոսի սեռուն մերոյ և իր սրբոցն ըրած հրաշքներն ով կրցաւ ցցընել որ սուտ են, ով կրցաւ ցցընել որ Աշմարիա հրաշք չէ. զոր օրինակ խաչելնելով մը խօսքով մը՝ հոտած ու ապականած մեռեալ մը մեկէն ողջընցընելը. կամ խել մը չորցած ցամքած ոսկորներու հրամանէն որ դառնան առջևին պէս կենդանի մարմիններ ըլլան, ու սեռներէն որ մեկէն ան ոսկորները քովիքով գան ամեն մեկն իր տեղը՝ մսով ու մորթով ծածկուին, մարմին ձևանան, ելլեն կայնին ու ըլլան կենդանի մարդիկ, ինչպէս ըրաւ Եզեկիել մեռած գաշտի մը մէջ. (Եզեկ. լէ։) Թող հիմա գան կալուխնականները ու ասանկ հրաշք մը ընեն նայինք։

Ա՛ս ամեն բանէն եաքը դեռ կը գտնուի այնգպէսի անհաւատ մը, որ պատմուած հրաշքները Աշմարիա չեն ըսէ։ Ասանկներէն մեկը Թէ որ կայ հոս, մեկ գնէ, և ցցընեմ իրեն հրաշք մը ամենէն զարմանալի ամենէն մեծ։ Մեկը չէ պատ որ ուրանայ՝ Քրիստոսի հաւատքին օրէնքին ու կրօնքին բոլոր աշխարք սարած ուելը սասուերկու պարզամիտ աղքատ պատառած հագուստներով տգէտ առաքեալներու ձեռքովը, որոնցմէ շատը ձկնորս էին։ Ա՛ս բանն ամեն պատմութիւններէ վեր կայնած յայտնի և ամենուն ծանօթ է։ Հիմա աղեկ մը հասկընալու համար սա ձեռնարկութեանս ուժը՝ ենթադրենք որ ամենևին ոչ Քրիստոսի վրայ լսած ըլլայինք, ոչ իր օրէնքին վրայ, և ոչ իր կրօնքին. եաքը երևակայենք որ քաղքիս հրապարակին մէջը մեր ձըկ-

Նորանեղէն առաւելութիւն հոգի ապահա մարդկի՝ բոպիկ առաւելութեամբ, քաղցրէր հագած, ցանցկերնին և ուռկաններնին մէկդի ձգած, մէյմէկ ցուպ ձեռնուրնին առած, համբայ ելլելին։ Հարցնենք մէյմը սըւոնց, ոբր բարով։ — Կուզենք բոլոր աշխարք երթալ։ — Ինչ ընելու համար, սառի մոբարլու։ — Չէ չէ, այլ բոլորվին ուրիշ բանի համար, կերթանք մեծ ու գըժաւարին գործք մը ընելու, աշխարքիս վրայ մեկ կրօնք մը հիմնելու՝ որ ամենեին չէ լսուած։ Հռոմէն սկսինք պիտոր աշխարքիս մայրաքաղաքէն, եաքը բոլոր աշխարք տարածենք պիտոր նոյն կրօնքը։ Կուզենք որ ամենքը հաւատան՝ որ երսուհնուիրենք տարուան մարդ մը, անունը Յիսուս Քրիստոս, որ Հրեաներըը չարչարեցին, ու խաչին վրայ երկու աւազակներու մէջ մեռաւ, Ճշմարիտ որդի այ է՝ երկրնքէն ինջած, տասանային գերութենէն փրկելու համար զմարդիկ։ Կուզենք որ ամենքն ալ հաւատան՝ որ աս մարդը մեռնելէն իրեք օր եաքը իր զօրութեամբը յարեաւ փառաւոր ու յաղթող, ու իր օրէնքը մեզի սորվեցընելու համար քառասուն օր ալ աշխարքիս վրայ կենալէն եաք երկինք դարձաւ, ու նորէն պիտի գայ անկէց աշխարքիս եաքը՝ որ բոլոր մեռելներն աղբընդրնէ ու դասէ վերներք, ամեն մէկուն իր գործոցը համեմատ վարձք կամ պատիժ յաւիտենական տալու համար։ Կուզենք որ ամենքը ճանչնան ու պաշտեն իբրև այ ստեղծողն պէս գտաւպարտուած մարդը, ամենքն իրեն հնազանդին, ամենքն իր կրօնքն ընդունին, ամենքն իր նոր օրէնքը պահեն։ Ասոնք կուզենք որ ամենքը հրաժարին իրենց կիրքերնէն, իրենց անկարգ ախտերուն բաղձանքը չկատարեն, ամենքը վերներք մահացընեն, տալաշտարեն, ճգնուելնեն, համբերնին ու իրենք վերներք ուրանան. կուզենք որ ընդհանքն ուխոտանինքը պատիւ ու փառքէն լաւ սեպեն, թշնամանք ու անիրաւութեան դէմ բարիք հատուցանեն, ու վերներք երջանիկ ու բարեբաղդ համարին երբոր վիշտ նեղութիւն ու հալածանք կրեն։ Ու կուզենք որ ամենքը չէ թէ միայն աս բաներս և ուրիշ շատ աստնց նման քարոզած բաներնիս լսեն ու հաւատան առանց տարակուսելու, այլ նաև պահեն ու գործքով կատարեն։ Կուզենք որ հաւատան ու գործքով կատարեն չէ թէ միայն պատուականները, պարզամիտները, անկիրթ ու

ոգէա մարդիկները, հապա նաև աշխարքիս երևելի խ-
մասաուններըը, փիլիսոփաները, բանասաեղծները, դա-
տաւորները, սասեանները, իշխանները, թագաւորնե-
րը, ինչուան ինքնակալները։ Ու թէ և կը սեսնէք ըզ-
մեզ որ աղքատ ողորմելի քուրջեր հագած ոգէա ան-
ուսումն գրեչ կարդալ չիգիտցող անարդ սասէլի և
ամենէն հալածուած մարդիկ ենք, բայց կարենաք սի-
սոր քարոզել, կարենաք սիսոր ամեն լեզու խօսիլ,
ամենքը մեկ ընեն սիսոր միզի, ամենքը հաւասան ու
հնազանդին սիսոր։ ու այնչափ խօսիք այնչափ ընիք
սիսոր, ինչուան սա նոր օրէնքն ու կրօնքը սարածուի
ամեն սեղ, ամենքն ընդունին, ու անանկ հաստատուի
որ մինչև աշխարքիս վերջը սեւ։

Ինչ խելք։ երբոր լսեինք ան ողորմելի ձկնորսներէն
սա կարգէ դուրս խորհուրդը, սասնկ մենծ ու չյա-
ղոզեալ գործքի ձեռք զարնելնին, սասնկ խելք
դուրս մասնուները, ինչ կրսէինք։ սասիք խեն-
թեցեր են, խենթնանոց դնելու սասիճան փախուցեր
են։ խեղճ ոգէա քուրջեր հագած անարդ մարդիկ
խելոցընին սասնկ մենծ գործք դնել, որ թէ աշխար-
քիս սասուներկու ամենէն խիստուն ամենէն հարուստ
ու պատուաւոր մարդիկն ալ ըլլային՝ չեր կրնար յա-
ղոզել։ Ուզել որ բոլոր աշխարք սարածուի մեկ կրօնք
մը՝ որ չէ լսուած, կրօնք մը որ մուեի ու խորսունկ բա-
ներ կառաչարկէ հաւասալու, կրօնք մը որ խիստ ու զը-
ժուարին՝ աշխասալի ու մարգուս ուզածին դէմ բա-
ներ կը հրամայէ։ սասնկ կրօնք մը՝ ուզել որ չէ թէ
միայն աշխարք սարածուի, այլ նաև ընդունելի ըլլայ
ամեն սեսակ՝ ամեն վիճակի և սասիճանի մարդիկ
յանձն առնեն, մանաւանդ ան սեսեները որ կամ
պաշսուելիքնը սիրեր էր, ամենքը մարմնասոր հեշսու-
թիւններու մէջ թաղուած էին, ամենքն ունակացած
սոված իրենց ամեն սեսակ կիրքերն ու մոլուելիւնե-
րը գոհ ընելու։ Սասնկինէրուն հաւսանիցընել որ սա
ամեն բաներէն մէկդի կենան, ու սասոնց սեղը խաչէր՝
մահացուցմունքներ՝ պաքեր՝ ծոմեր՝ ձգնուելիւններ՝
սպաշխարանքներ ընեն. չէ, ասիկայ բնական բան չէ,
ասիկայ բոլորովին անհնարին է։

Այսու ամենայնիւ Քրիսոսէ խօսուած ան սաս-
ուերկու ձկնորսներն սա ամեն բանն ըրին, ու սա ա-

մեն բանը յաջողեցաւ : Քրիստոսի նոր օրէնքը բոլոր աշխարք տարած ուներ։ ընդունելի եղաւ, ու անանկ հետեողներ ունեցաւ որ առջի քրիստոնեականերն իրենց կարգէ դուրս առաքելութիւններովը զարմանալի եղած էին ամենուն, ինչպես քրիստոնէութեան Թշնամիներն ալ զանոնք կը գովէին : Ուրեմն մի՛ Եգիպտոսի մոգերուն պէս չի զարմանար ու ըսէր հոս տեղը՝ որ ոչ ձեռքը կայ ոս բանիս մէջ, " Մատն ոչ է այդ ,, : Ոսոի հիմա ես ոսանկ կը տարամաբանեմ. ու ոս տարամարանութիւնն իմս չէ՝ հապա սուրբ Օգոսթինոսինն է, և անանկ զօրաւոր՝ որ որ և իցէ անհաւատ պէտք է որ տեղիք տայ : Առաքեալներըը կամ հրաշքով դարձուցին աշխարքս Քրիստոսի սուրբ հաւատքը, կամ առանց հրաշքի . երկուքին մէկն է : Թէ որ հրաշքով դարձուցին, ուրեմն Ճշմարիտ է որ ոձ շատ հրաշքներ գործեց մեր ուղղափառ հաւատքը հաստատելու համար : Իսկ Թէ որ առանց հրաշքի գարձուցին, ահա ձեզի հրաշք մը ամեն հրաշքներէ մեծ, հրաշք հրաշից . աշխարքս դարձընել մեկ ոսանկ խիստ՝ ոսանկ գժուարին՝ ոսանկ աշխատալի ու մարգուս սրտին ուզածնեըսն դէմ կրօնքի մը, ու դարձընել առանց հրաշքի մը : Չէ, չի կըրնար ըլլալ ասկէց մեծ՝ ասկէց զարմանալի հրաշք մը, այնչափ անհներէ՝ այնչափ հաստատուն, որչափ որ աչքով կը տեսնենք ու ձեռքով շօշափելու պէս գիտենք աշխարքիս դարձը :

Ուրեմն խօսքս լմընցընելու համար՝ ոսանկ կը համառօտեմ ըրած ձեռնարկութիւնս : Առաջած միայն կըրնայ հրաշագործել, բայց ոձ ալ չի կրնար սուտ բան մը հաստատելու համար հրաշք գործել . կրօնք մը չի կայ որ կարենայ ցցընել՝ որ ոձ իրեն հաստատութիւնը համար հրաշք մը ըրած ըլլայ, բայ՝ի մեր ուղղափառ կրօնքէն . ուրեմն մի միայն մեր ուղղափառ կրօնքն է Ճշմարիտ կրօնք, այսինքն ան կրօնքը՝ որ ոձ յայտներ է, ան կրօնքը՝ որ անվիջապէս երկընքէն ինկած է : Ուրեմն ան ամեն Ճշմարտութիւններն որ մեր ուղղափառ կրօնքը կը սորվեցընէ իբրև ոյմ յայտնուած՝ իրօք ալ անանկ են, ոսոի պէտք է որ հաստատուն հաւատքով ընդունինք զոնոնք :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ Զ.

Ո՞ղջախոհ հաւատքին հաստատութիւնը համար եղած հրաշքներուն վրայ նորին գերազնիւթիւն։

Սուրբ Փիլիպպոս Ներսէսը կըսէր որ՝ պատճառ չի հասկըցող մեղաւորին անհաւատութեան համար սրբոց վարք կարդալէն աղէկ բան չկայ։ Վասն զի սեւ նեղով մարդ անոնց այնչափ զարմանալի առաքինութիւնները, անոնց Աշմարիտ հրաշքները, որոնց վայ ամենեւին չի տարակուսիր մարդ, որովհետեւ յայտնի ամենուն առջին եղած բաներ են, ու այնչափ ախտնամաս վկաներէ հաստատուած, սիրտը կը շարժի, ու խելքը կը պաղկի մեր հաւատքին Աշմարտութեանն ու ուղղափառ կրօնքին սրբութեանը վրայ։ Ես հոս հիմա սա ամէն հրաշքները թէ որ պատմելու ըլլամ, ինչպես անցած անդամ ըսի, չի լմընար. վասն զի անթիւ են. բայց աղէկ է որ անոնցմէ մէկ քանին ըսէք։

Ան ողբալի աղքատ անկիրթ ոգեկոչ ձկնորսներէն՝ որ և ոչ կարդալ գիտէին, վերնատունէն ելան չեղան՝ ուր որ փակուած կեցած էին, ամենքն ալ հոգեւով սրբով լցուած՝ սկսան Երուսաղէմի փողոցներուն մէջ քրիստոսի սուրբ հաւատքն օրհնելն ու կրօնքը քարոզել. (Գործ. ե։) Ան տաճարը Երուսաղէմի մէջ ամէն ազգէ կը գտնուէին, Պարթեւք, Մարք, Իլամացիք, Հռոմայեցիք, կեսարացիք, արաբացիք, ու միջագետաց, Հրէաստանի, Կապադովկիայի, Պոնտոսի, Ասիայի, Փռիգիայի, Պամփիլիայի Եգիպտոսի և Ափրիկէի բնակիչ Հրէին այնչափ ազգ, ամենուն լեզուն մէկմէկ սարբեր. և սակայն նոյն քարոզն իւրաքանչիւր ազգ իր լեզուովը կը լսէր, ամենքը կը հասկընային, ամենքն աղէկ կիմանային. ուստի զարմացած ապշած մէկմէկու կը սէին. Ինչպես կրնայ ըլլալ սա բանս, որ մենք գալիլեացի ոտիօտ սիմաթ մարդիկ են, Ինչպես կրնան սանակ աղէկ քարող տալ. Ինչպես կրնայ որ Իրենց Գալիլեացի լեզուովը կը խօսին, ու մենք ամենքս մեր լե-

զուռվը կը լսենք, արաբացին արտերէն, եգիպտացին խոհերէն, հռոմայեցին լատիներէն, եբրայեցին հրէաբէն, տասնկ ալ ուրիշ ամենքս: Ակիզ զարմանալի, ասկէց առտիւ, ասկէց յայտնի ամենուն ի՞նչ հրաշք կրնայ ըլլալ: Ուստի անանկ սրտերնին շարժեցաւ ու խելքնին պահկեցաւ լսողներուն որ՝ Պետրոս առաքեալին առջի քարոզովը իրենք հազար հոգի դարձի եկան, իսկ երկրորդ քարոզին հինգ հազար:

Շար Հրեաները տեսնելով որ շատերը կը դառնային քրիստոնէայ կըլլային, արդիլեցին առաքեալներուն որ չքլլայ Թէ Յիսուն ալ Քրիստոսի վրայ խօսին, բրնեցին զիրենք բանտը դրին, հատա երկաթներով ամուր փականքներով դռներն ապահովեցին, զինուորներ ալ պահապան դրին. (Գործ. Ե:) Հետևեալ օրը Ժողովք ըրին, մարդիկ խրկեցին որ զիրենք առնեն բերեն քննելու և դատաստան ընելու համար: Բայց ի՞նչ կը նայիս, դնացողները բանտը կը հասնին, դռները դոց կը դտնեն ամեն երկաթներով ու փականքներով, բոլոր զինուորները դրան առջին. կը բանան, ներս կը մտնեն, մեկը չեն դտներ: Կու դան կը պատմեն ժողովքին. ան միջոցին ալ մեկը կը հասնի, լուր կը բերէ որ՝ առաքեալներն ամենքը տաճարին մեջը նորեն առջինին պես կը քարոզեն: Բայց ի՞նչպես կրցան ամուր դոցուած ու զինուորներով պահած բանտեն ելլել խալըսիլ. բանը հոս է: Ուրիշ մեծ հրաշք մըն ալ պատահեր, որ բոլոր Երուսաղէմ քաղաքն ապշեցուց:

Օր մը Պետրոս առաքեալն Յոհաննէս առաքեալին հետ տաճարը կերթան, դրանն առջին կը տեսնեն մեկ ի ծնե անդամալոյծ մը՝ անանկ անկարող շարժելու՝ որ ուրիշները զինքը կը վերցընեն հոն կը բերեն ամեն օր որ տաճարը մտնող ելլողներէն ողորմութիւն մուրայ. (Գործ. Գ:) խեղճը տեսնելով որ երկու առաքեալները ներս կը մտնեն, կանչեց ու ողորմութիւն խնդրեց: Ան տասնը Պետրոս առաքեալ ըսաւ իրեն. ըստակ չունինք որ ոսկի քեզի, բայց ունեցածնիս առ ես, յանուն Յիսուսի Քրիստոսի ոտք ելլիր ու գնա: Ա երկու բառն ըսաւ չըսաւ, մեկմեկ ալ ի՞նչ կը տեսնես, ի ծնե կաղը քառասուն տարիէն ի վեր շարժել չկրցոդ անդամալոյծը, ոտք ելաւ կայնեցաւ, սկսաւ քալել վազել ցաթկրտուել. և այսպէս վազելով ցաթ-

կըտեսնէ ձեզ օրհնելով տաճարը մտաւ ամենուն աչքին առջեւն, եթէ դուրս ելաւ որ բոլոր քաղաքը վրնդէ տեսնէ. և ամենքը տեսած ըլլալով վրնդէ միշտ տաճարին դուռը, տալէցւոյն մեացեալն տասնակ յայտնի՝ տասնակ հիանալի հրաշքի մը վրայ, որ ձեզ ըլուա Քրիստոսի սուրբ հաւատքը հաստատելու համար:

Այսչափ հրաշքներն որ տեսաքեանները կրնեին, մանաւանդ անոնց գլխաւորը Պետրոս, ամեն տեղ ըսուեցաւ, ու ամեն մարդ քաղաքներէն ամեն տեսակ հիւանդներ կը բերէին Երուսաղէմ, որպէս զի գոնէ որբոյն Պետրոսի շուքը վրաներէն անցնի որ ըրընտանան. ու ամենքն ալ գիտէին որ ինչ և որչափ հիւանդ կամ դիւահար կը տանէին՝ ամենքն ալ երկու խօսքով կամ մէկ խաչակնքելով մը ողջ առողջ կը դառնային. թէ որ տասնք տասդ հրաշքներ չեն, ինչո՞ւ մէկը չերթար որ տասնք տուա հանէ. թէ որ բնական կերպով եղած բաներ են, ի՞նչպէս կըլլայ որ տասնց չհաւատացողներըր՝ իրենց ամեն գիտութեամբն ու հանճարովը չեն կրնար տասնակ բան մը ընել:

Խոկ տուրբերուն ըրած հրաշքներուն թիւը չկայ. կարգանք իրենց վարքը՝ հիներէն սկսեալ ինչուան նորերը, և կը տեսնենք որ ամենքն ալ իրենց արբունքեն առատացրեր շատ հրաշքներով տուեր են, և անանկ տասդ և անտարակուսելի հրաշքներով որ՝ ականատես ու արժանահաւատ անձինք կը վկայեն. բայց պատմելու ըլլամ չի լրընար:

Ուրեմն, ինչպէս անցած հեղուլսի, թէ որ մի միայն ձեզ կրնայ հրաշագործել, թէ որ ձեզ այնչափ հրաշքներ ըրաւ մեր ուղղափառ հաւատքին համար, ուրեմն յայտնի է որ Աշխարհիս հաւատքն առ է, առ է Աշխարհիս կրօնքը. վասն զի թէ որ սուտ ըլլար, ձեզ որ բոլորովին Աշխարհաւեթիւն է՝ ոչ կրներ և ոչ կրնար ընել հրաշք մը տուեթիւնը հաստատելու համար: Ուրեմն, ահա ուրիշ հեռանք մըն ալ լոյսի պէս յայտնի. թէ որ մեր ուղղափառ հաւատքն է Աշխարհիս հաւատքը, ուրեմն ինչ որ ինքը մեզի կը տուրվեցընէ իրեւ յայտնած, իրաւցընէ յայտնած են. վասն զի թէ որ անանկ չըլլային, տուտ բաներ տուրվեցուցած կըլլար մեզի, ու տուտ կրօնք մը կըլլար: Ուրեմն թէ որ իր տուրվեցուցած բաներն յայտնած Աշխարհաւեթիւններն

էն, պէտք է որ հաստատուն հաւատքով ընդունինք զանոնք, աչքով տեսնելէն՝ ձեռքով շօշափելէն աւելի։ Վասն զի աչքերնիս ու ձեռքերնիս կրնան խաբել զմեզ, բայց Աստուած անսուտ Աշխարհաստեղծութիւն ըլլալով չի կրնար խաբել։ Ա՛ս բանիերուս դէմ մարդ չի կրնար զուրցել։

Հիմա գանք որ ձեզ յայտնած Աշխարհաստեղծութիւններուն մէջ՝ որ մեր սուրբ կրօնքը կը հաւատայ ու կը սորվեցնէ մեզի հաւատալ, գլխաւորներուն մէկն ա՛ս է որ՝ ձեզ մէկ է, իրիք անձ ունի մէկմէկէ իրօք բաժանեալ, որ են Հայր որդի և Հոգին սուրբ։ ա՛ս իրիք անձանց մէջէն որդին երկրիքէն ինչաւ՝ աշխարք եկաւ, մարմին առաւ մարդ եղաւ, չարչարուեցաւ, խաչին վրայ մեռաւ, որպէս զի մեզ ամենքիս սատանային գերութենէն խլասէ, ու մեզի բանայ նորէն արքայութեան գուռը՝ ոտկից գուրս վռնտուած էինք մեր նախահօրը մեղքին համար։ Ուրեմն պէտք է որ ա՛ս ամեն բանը հաստատուն հաւատքով ընդունինք, և սատնց վրայ տարակուսիլ ալ չենք կրնար՝ առանց անհաւատութեան մեղքի մէջ կրնալու։ վասն զի “ Ցարակոյս ի հաւատոյս անհաւատութիւն է ,, ։ Մէկ գլխաւոր Աշխարհաստեղծութիւնն ալ ան է որ ձեզ մեզի օրէնք առած է պահելու համար, և ա՛ս օրէնքները գլխաւորապէս սատը պատուիրանքի մէջ ամփոփած են, որոնց սակից ուրիշ ամենն ալ կիմացուին։ Ուրեմն պէտք է որ ընդունինք ու պահենք զգուշութեամբ ա՛ս պատուիրանքները։ Ա՛ս պատուիրանքներուն մէկը չի գողնալն է, մէկն ալ պատնէշութիւն ու չնութիւն չընել։ ուրեմն հաւատքի մասն է որ գողութիւն ընելը մեղք է, չնութիւն պահնիկութիւն որ և իցէ անպարկեշտութիւն ընելը մեղք է։ և սատը ներհակն ըսել, ինչպէս կան հիմայ անբանի պէս մարդիկ որ կըսեն, խոտ մեծ հերետիկոսութիւն է։ Ուրիշ Աշխարհաստեղծութիւն մըն ալ ան է՝ որ որդին ձեզ հիմնեց կաթողիկէ սուրբ եկեղեցին, անոր գլուխ դնելով Պետրոս առաքեալն ու իր յաջորդները, այսինքն Հռոմայ քահանայապետները, և անոր իշխանութիւն տուաւ ամեն հաւատացեալց հաւատոցն ու բարեկարգութեանը հոգ ունենալ և պէտք եղած օրէնքները տալ։ Ուրեմն պէտք է որ ա՛ս ալ ընդունինք. ուրեմն հաւատոյ մասն է որ պարտական ենք պահելու ինչ որ մայ-

բեբնիա սուբը եկեղեցին մեղի կը հրամայէ. մանաւանդ զաակական խոստովանանքն ու հաղորդութիւնը, մեծ պաք և ուրիշ հրամայեալ ծոմերն ու պաքերը պահել, չրբեբաբեթի և ուրբաթ պաքերնիս չաւրել: Ա՛ս բանեբուս դէմը խօսելը՝ ինչպէս կան հիմա ամբարիշտներ որ կը խօսին՝ նղովքի արժանի մոլորութիւն է: Մեկ ՀԱՅ մարութիւնն մըն ալ ան է որ Յիսուս Քրիստոս ոդին ու հոգին խորհուրդ հաստատեց մեր հոգւոյն բարեաց համար, և ասոնցմէ մեկին է ապաշխարութեան խորհուրդը, այսինքն խոստովանանքը. առանց անոր չենք կրնար յայտ թողութիւն գտնել մեր մկրտութենէն ետքը գործած մեղքերնուս. անանկ որ եթէ մեկն իր մահացու մեղքը կրնալով խոստովանիլ՝ չի խոստովանիր ՀՀմարիտ զղջմամբ, չի կրնար յայտ թողութիւն գտնել՝ թէ որ աշխարքիս ամէն ապաշխարանքներն ալ ընելու ըլլայ: Ուրեմն ասանկ պէտք է հաւատանք, և ասոր ներհակին ըսելն՝ ինչպէս կան զԺոխային բեբանները որ կըսեն թէ հարկաւոր չէ խոստովանիլը՝ անիծած հերետիկոսութիւն մըն է: Ասանկ ալ եօթը խորհրդոց մեկն է սուբը հաղորդութիւնը, որ դրսուանց հաց ու գինի կերևնայ մեր աչքին, բայց Ճշմարտապէս Քրիստոսի որդւոյն ՀՀյ մարմինն և արիւնն է, և ան սրբագործած հացն ու գինին է իրապէս որդին ՀՀյ Յիսուս Քրիստոս իր մարմնովը հոգւովը և ՀՀոգեմարդ. ուրեմն հաստատուն հաւատքով աս ասանկ գաւանինք պէտք, ու ասոր ներհակին ըսելը՝ ինչպէս կան մարմնաւոր սատանաներ որ կըսեն թէ սուբը հաղորդութիւնը կամ օրինակ է Քրիստոսի մարմնոյն, կամ թէ Քրիստոս հացին ու գինւոյն հետ միացած է հոն, անօրէն նուիթիան է ու սուտալի մոլորութիւն: Ինչպէս ալ չեն վախնար որ ասանկ խօսելու աւետնին՝ լեզուներնին չորնայ կամ երկիրը ոտքնուն տակը բացուի ու կրլլէ զիրենք ինչպէս Կորհի ու Դաթանն ու Աբիրոնը կրլլէց: Լուգովիկոսի Գաղղիոյ թագաւորին օրը՝ Փարիզ եղած հրաշքը՝ որ սրբագործած հնձաքերին առջը մանուկ Յիսուս յայտնապէս երևցաւ, ու բոլոր քաղաքը հոն վազեցին առնելու. Թուրքին քաղաքն եղած հրաշքն ալ՝ որ բոլոր Թուրքիոյք աւանդութեամբ գիտեն, ու ան հրաշքին յիշատակը պահելու համար շինուած սուբը հաղորդութեան եկեղեցին՝ որ մինչև հիմա կեցեր է,

յայտնի կը վկայեն Քրիստոսի առաւն մերոյ իրական Ներկայ ըլլալը սուրբ խորհրդին մէջ։ Վասն զի Թէ որ Աշմարիտ ջերմեռանդ, ան՝ որ բոլորովին Աշմարտութիւնն է հրաշք ըրած չէր ըլլար սուտ բանը հաստատելու համար։ Թողնենք ուրիշ ամէն Աշմարտութիւնները՝ որ կան ծոցիկ սուրբ Եկեղեցին կը սորվեցընէ, մեզի ալ ան է՝ որ մեզի համար ուրիշ կէտեր մըն ալ կայ՝ յաւիտենական երանութիւն երկինքը, երանութիւն կատարեալ, ուր ամէն ուզածնիս՝ ամէն ախորժած բաներնիս պիտի գտնենք, ու մեր սրտին ամէն կողմանէ բոլորովին գոհ ըլլալը ոչ վերջ պիտի ունենայ, ոչ չափ և ոչ սահման։

Ո՛հ Թէ որ ուրիշ բան չըլլար հաւատալու ասախորժելի Աշմարտութիւնէն ի զատ, հնմակուան չար անհաւատներն ալ՝ նոր փիլիսոփաներն ալ՝ գժուարութիւն մը չէին ունենար հաւատալու, այլ մանաւանդ յօժարութեամբ կը հաւատային, ու կը սիրէին կը յարգէին կամքոնկէ կրծքը, և անիկայ կը սեպհէին այ յայտնած Աշմարիտ հաւատքը։ վասն զի անոնց ալ հաճոյ է երջանիկ ըլլալը, իրենք ալ կըզգան սրտերնուն մէջն ան սաստիկ ու բնական բաղձանքը՝ որ ամենքնիս ունինք բոլորովին գոհ ու երջանիկ ըլլալու։ Բայց հաւատալ որ գտաւորը մը կայ վարձատրող անդին աշխատքը, այսենքն Ած, որ ամէն բան կը տեսնէ, ամէն բան կը գիտէ, ամէն բան կը քննէ։ ու կը տեսնէ կը գիտէ կը քննէ չէ Թէ միայն մեր ըրած ու խօսածը՝ հապա նաև մեր մտքին ծածուկ խորհուրդները, մեր սրտին կիրքերը, մեր կամքին բաղձանքներն ալ. ասալ բանական չէ, տեսնելէն գիտելէն ու քննելէն ետքը՝ տեսնը սահմանած է ան ամէն բաները սաստիկ խստութեամբ գատելու, և մեծ վարձք պիտի տայ մեզի անդին՝ Թէ որ առաքինութիւն ըրած գտնուինք, և ծանր պատիժ՝ Թէ որ յանցաւոր գտնուինք, պատիժ մը յաւիտենական՝ որ վերջ չունենայ պիտոր, պատիժ մը չարաչար կրակով հանդերձ՝ որ ամէն տեսակ տանջանքի տեղ պիտոր բռնէ։ Ո՛հ ասիկայ է՝ որ զանոնք նեղը կը խոթէ, կը խռովէ, մէջքերնին կը կոտրէ, կը սոսկացընէ, խելքերնին գլխընուն կը տանի, ու սրտերնին առաջ չերթար հաւատալու։ Թէ և վերնինք մեծ փիլիսոփաներու տեղ դրած են, բայց տեսնել չանձ կատ-

նեն նուաստանալ անբաններուն կարգն անցնիլ, ուրանալ իրենց հոգւոյն անմահութիւնը, ըսել որ մարմնոյն հետ ամեն բան կը լմննայ, մարդ մը մեռաւ է՝ շուն մը մեռաւ է՝ ամենը մէկ բան է, կամ թէ որ հոգին անմահ է ալ՝ թէ որ ճշդ գտաւ ու վարձատրէ ալ՝ որ ալ՝ ամեն ունենալոնուն պատիժին պիտի ըլլայ ձայնեսութիւնէն զրկուիլը միայն ու երջանկութիւն չունենալը, բայց ոչ երբեք յաւիտեան այրելու անողորմ պատիժը. ասոնք ամեն բանը յանճ կառնեն, քան թէ հաւատալ Աշխարհաստեղծութիւնը. ինչո՞ւ. վասն զի կուզեն ամեն կիրքերնին գոհ ընել, ուզածնուն պէս կեանք վարել, ու ամեն անկարգութիւն ընել անպատիժ կամ քիչ պատիժ քաշելով։

Խելք ողորմելիներ. ինչ օգուտ հաւատալ չուզելնին ան բանը՝ որ նաև բնութիւնը կը սորվեցընէ, նաև բնական խելքը. ան բանը որ նաև հին բանաստեղծները հաւատացին ու սորվեցուցին, Մուսէոս, Ովիդիոս, Հոմերոս, Եսիոդոս, Պինդարոս, Սոփոկղէս, Եւրիպիդէս, և ուրիշ անհիւ բանաստեղծներ։ Ասանկ հաւատացին ու սորվեցուցին նաև ամենէն անուանի փիլիսոփաները, Սոկրատ հայր իմաստասիրաց՝ յունաստանի պատգամ առուողը, անոր աշկերտը մեծն Պղատոն, Սենեկա, Կիկերոն, Զրադաշտ, Մինոս, Թաղէս, Անաքսիմս, և ուրիշ շատ փիլիսոփաներ։ Ասանկ հաւատացին նաև աշխարհքիս ամեն ազգերը, չէ թէ միայն կրօնաւոր ու գիտուն ազգերը՝ Ցոյնք, եգիպտացիք, պարսիկք, քաղդէացիք, և հնդիկք. ինչպէս ամենահմուտ ձերիկ կարդինալը կը ցցընէ, (Ներո֊գերէ ը֊յօ֊ա֊.) հապա նաև բարբարոս ու վայրենի ազգերը, ինչպէս կը վկայեն անուանի Ճանապարհորդներ։ Ասանկ հաւատացին ամեն տեղի մարդիկ՝ հինեերեն սկսեալ. ուսոի մեծն Պլուտարքոս առ Ապողոնիոս գրած մխիթարական Ճառին մէջը կըսէ որ "Ա հաւատքին ոչ հեղինակն և ոչ սկիզբը կըրցեր է գտնել,, ։ յայտնի նշան՝ որ անոր սկիզբն անվիջապէս ձայ յայտնութենէն է։ Հիմակուան ամբարիշտ խմաստասիրները խաղք ընելու համար, որպէս պատճառ փաստի տալու տգէտ ուրիշ բան չեն գիտեր ընել՝ բայց եթէ ծաղրել ու նախատել սուրբ կրօնքին Աշխարհաստեղծութիւնները, լանք քանի մը վկայութիւն կամ խօսք ամենէն անուանի ու գի-

տուն փիլիսոփաներուն, որովհետև անոնք ՚ձեռաց նուէներնէն վեր կը գնեն փիլիսոփայութիւնը: Երբեմն կըսէ որ "՚ձեզ ամեն բան կը սեպնէ, և ինքը մէկէ մը չի սեպուիր ,, : Պղատոն կըսէ որ "՚ոչ արդարն և ոչ անիրաւը կը ծածկուին ՚ձեր աչքին, որ մեր մտածածներն ալ կը սեպնէ ,, : Սենեկա կըսէ որ "՚օգուտ չունի խղճմտանքիս ծածկելը, ՚ձեզ զմեզ կը ՚ձանչնայ ,, : Սոկրատ բարեգործութիւն ընողին երջանկութիւն կը խոստանայ : Կիկերոն ընդ հակառակն կըսէ. "՚Ով որ ՚ձեր օրինացը չի հնազանդիր, ծանր պատիժ կուգայ վրան ,, : Պղատոն ալ կըսէ որ "՚ձեր քովէն չի զատուիր դահիճը, նաև դէշ խօսքերը պատժելու համար ,, : Ուրեմն հին ատենի աս ամեն երևելի փիլիսոփաներուն հաստատուն կարծիքն էր որ ՚ձեռ ամեն բան կը սեպնէ, ամեն բան կը դատէ, ամեն բանին հատուցումը կուտայ՝ այսինքն բարեներուն վարձք, ու դէշերուն պատիժ, ինչպէս որ աշխարքիս ամեն ազգերը համարեցան : Տեսնք ինչ կը վիայէ Պօլ անուանի փիլիսոփան. "Աշխարքիս ամեն կրօնքները, այսինքն Ջհուդիա ու սուտ կրօնքները, աս մեծ ծղնիին վրայ կը պարծին, այսինքն թէ անեւոյթ դատաւոր մը կայ՝ որ կը պատժէ ու կը վարձատրէ աս կեանքս լմընցնելէն ետքը մարդուս նեղքին ու արտաքին գործքերը ,, : Ու լսեցինք թէ որ այսպէս ջղլաը, կըսէ Սոկրատ, "՚դէշերն ու մոլութիւն ընողները չահաւոր կեղծին ,, քան զբարեներն ու առաքինութիւն ընողները. վասն զի դէշերը գոնէ երևոյ կիրքերն ու ամեն ուզածնին ըրած կը դանուէին. իսկ առաքինութիւն ընողներուն սիրտը կը կոտրէր ու երևոյ վիշտ կըլլար՝ ոչ վայելք մը և ոչ վարձք մը ունենալով : Ուրեմն որովհետև անկարելի է որ ՚ձեր բոլորովին բարութիւն ու արդարութիւն ըլլալով առաքինութիւնը չնվարձատրէ ու մոլութիւնը չպատժէ, և որովհետև կը տեսնենք որ աս աշխարքիս մէջը շատ անգամ դէշերուն բանը կը յաջողի և առեկներէն վիշտ կը քաշեն, հարկաւ պէտք է որ ուրիշ կեանք մըն ալ ըլլայ, որ աղեկներէն վարձք ընդունին ու դէշերը պատիժ :

Տեսնենք մեր հոգւոյն վրայ ալ ինչ մտածեցին հին փիլիսոփաներն ու աշխարքիս ամեն ազգերը : Միշտ ասանկ մտածեցին ըսին ու հաւատացին՝ որ հոգւոյս ան-

մահ է, միշտ ապրի պիտոր, ոչ երբեք վերջ պիտոր ունենայ, ինչպէս ծածկային յայտնութեամբ մեր առաքը կրօնքը մեզի կը սորվեցընէ: Լսենք Սոկրատ մեծ փիլիսոփան. (Տրամախօս. Պղատ. Վան Ափեռդոզի.) "Խելքս տանակ կը վկայէ, կըսէ, ու հաստատուն կը համարիմ, որ ան բանտին ելլող ամեն հոգիներն անմահ են. անոր համար պէտք է որ դուն երջանիկ ըլլաս, ով Աբսիռքոս, վասն զի աղեկ ու բարեպաշտ վարք ունեցար»: Տանակ մտածելս նաև Կիկերոն Հռոմայեցի մեծ փիլիսոփան. (Յղ. Ծէր.) "Իմ միտքս միշտ տանակ պատկած է, կըսէ, որ մեր հոգին չի կրնար անմահ չըլլալ»: Հոգւոյն բնութիւնը պարզ ըլլալով, այնքան անմարմին աննիւթ, չի կրնար լուծանիլ և ոչ բաժնուիլ, ուրեմն և ոչ կորսուիլ. ուրեմն անմահ է: Իսկ աշխարքիս ազգերուն վրայ կրսէ Լուսաբեր անուանի Ճառնապարհորդը. "Կարծիք մը չէ եղած մարդկանց մէջ այնչափ ընդհանուր, ինչպէս հոգւոյ անմահութեան կարծիքը»:

Թէ որ հոգին անմահ է, ուրեմն պէտք է որ աղէկներուն վարձքն ալ անդին աշխարքը յաւիտենական ըլլայ, ու յաւիտենական դժբաղդներուն պատիժն ալ: Տանակ կը սորվեցընէ կաթողիկէ հաւատքը, տանակ հաւատաց ու սորվեցուց նաև Պղատոն մեծ իմաստասէրը. իր խօսքերն տանք են. "Ցանցաւորներն որ չեն ըղգաստանար, երկնից արժանի պատիժ կընկալին տարտարոս. ուստի մէկզմէն ալ չեն կրնար ելլել. իսկ ուրիշները յաւիտեան կապրին, ու կանցնին ուրիշ բնակարան մը, որուն գեղեցկութիւնը գիւրին չէ տարապրել»: (Ի Փեդոն:) Եաքն ոսկիով գրելու արժանի խօսք մըն ալ կեւեղցընէ. "Ուրեմն ջանանք որ հոգինիս գլաստ ու առաքինի ըլլայ, վասն զի հետը կրտանի իր առաքինութիւններն ու մեղութիւնները, որ կըլան պատճառ իր յաւիտենական երջանկութիւնը կամ յաւիտենական թշուառութիւնը»:

Բայց տա անդին աշխարքը քաշելու յաւիտենական պատիժն ինչպէս բան պիտի ըլլայ. թերևս մուխ մէղ մը միայն կենալ ձյմկ հեռուս, ինչպէս կը կարծեն ու կրսեն հիմակուան անհաւատները: Թող Սոկրատ մեծ փիլիսոփային ըսածը լսեն, ու խմտան զի նաև կրակ կայ ան տեղը, ու կրակին հետ տանեն տեսակ տես ու

սանկ ալ ։ Իրեն վերջն է ։ « Ո՛չ ոքի կատարելը քաշկռտելով տարտարոս տանին պիտի մեղաւորները ։ Մէկ տանկ ալը չնչին՝ մէկալն սկսի պիտոր ։ Չոն գաղանները չորսդինին առնեն պիտոր, բոցերով անգադար պիտի տուչորին, ու ամեն առատ տանկ նեղով ու խեղքեն մղքեն վեր ցառերով ողիկ ողիկ պիտի գան ,, ։ Թող լսեն անոնք որ կը ծաղրեն կաթողիկէ սուրբ հաւատքին նաև սոսկալի ճշմարտութիւնները ։ Հաւատքը միտակ չէ որ կը սորվեցընէ աս բաները, հապա նաև հեթանոս գիտուն փիլիսոփաները ճանչցան ու հաւատացին, ճանչցան ու հաւատացին ընդհանրապէս նաև աշխարքիս ամեն ազգերը ։ Ո՞վ սորվեցուց իրենց ։ բնութիւը, բնական խելքը լուսաւորութիւով այ յայտնուելիներէն՝ որ աւանդութեամբ անցած անոնց մէջ նախածնողներէն ։ Թէ որ ասանկ է՝ ալ կրնայ դէմ կենալ բոլոր աշխարքիս ձայնին, որ Կիկերոնին ըսածին պէս՝ բնութեան ձայնն է ։ « Ամենուքեան համաձայնութիւն ձայն է բնութեան ,, ։ (Տուսկ. գլ. ԺԶ ։) Ուրեմն անառարակելի այժմ յայտնուած կրօնք մը կայ ։

Ուսոր նորէն կը կրկնեմ իմ ձեռնարկութիւնս ու կրսեմ ։ Ես միայն կրնայ հրաշք գործել, բայց ես ալ չեմ կրնար սուտութիւն մը հաստատելու համար հրաշք գործել ։ Աստուած, ինչպես որ ցցուցի, խիստ շատ հրաշքներ գործեց մեր կաթողիկէ սուրբ հաւատքը հաստատելու համար, ուրեմն մի միայն այ յայտնած ճշմարիտ կրօնքն աս է ։ Եւ թէ որ աս է, ուրեմն ինչ որ աս կրօնքը կը սորվեցընէ մեզի՝ այժմ յայտնած ճշմարտութիւններ են ։ Ասոնց մի թէ որ անանկ չըլլային, աստուածութիւն կըլլար սորվեցուցածը, ուսոր և ինքը աստուած կրօնք կըլլար ։ Ուրեմն պէտք է որ կամ հաստատուն հաւատքով ընդունինք այ յայտնած աս ճշմարտութիւնները, և կամ յանիսան դատապարտութիւնք ի դժոխս ։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ Ե.

Մարգարէութիւններուն վրայ։

Պրպտէս զի աւելի ձեր հաւատքին վրայ հաստատուիք, որպէս զի ձեր հաւատքը անշարժ ու անյաղթելի ըլլայ ամէն խենթութիւններու խօսքերէն որ կը լսէք, հրաշքներուն վրայ խօսելէս եառքը՝ հիմա մարգարէութիւններուն վրայ ալ խօսիմ, որ մեր ուղղափառ հաւատքին ճշմարիտ ու սուրբ ըլլալուն մեկ յայտնի ապացոյցն ալ սոսկը են։

Ընեւլիքներս առիկ հասկընալու համար՝ պէտք է գիտնաք որ մարգարէութիւնն ընդհանրապէս իր բուն նշանակութիւնը նայելով կը ցցրնե մեկ ծածուկ անծանօթ ու միաք չկրնար քանի մը առտյ պիտութիւնը, անանկ որ ոյմէ՛ի զատ մեկը չկրնար իմանալ ու գիտնալ։ Ինչպէս իմ մտքիս անցածը, իմ սրտիս բաղձանքները, թէ որ ես գրսեւանդ նշան մը չկտամ, մեկը չկրնար գիտնալ բաց՛ի ոյմէ որ միայն կը տեսնէ ամենուս սիրտը. "Չի մարդ հայի յերկուս, և ոճ հայի՛ի սիրտս ,,. (ա. Թագ. ԺԶ. 7։) Ուրեմն թէ որ մեկին առտյ ու ապահով գիտութիւն իմանայ ու ճանչնայ որոշ իմ բաղձանքներս, անանկ որ կարենայ մեկի մեկին զուրցել, ինչպէս շատ սուրբեր ըրին, ասիկայ կըլլայ մարգարէութիւն։

Բայց մանաւանդ ասիկա մարգարէութիւն ըսելով կիմացուի առտյ ու անվեհեր գիտութիւնը կամ յայտնութիւնն ապագայ ըլլալու բաներուն, որ ոյմէ՛ի զատ մեկը չկրնար գիտնալ. այսինքն գիտնալ ու ըսել առանց սխալելու ինչ որ առեղծ պիտի ըլլայ, ինչ որ բաց՛ի ոյմէ ոչ ոք կրնայ գիտնալ։ Անոր համար Եսայի մարգարէն համարձակ ըսաւ ան հեթանոսներուն՝ որ աստուածային գիտութիւն ունեցողի պէս կը պարծենային։ Զեզ նայիմ, ըսէք ինծի ինչ որ առեղծ պիտի ըլլայ, ան առաջինը կիմանամ որ ոճ էք ու ոյ գիտութիւն ունիք. "Առացէք մեզ, պատմեցէք մեզ որ ինչ

'ի վախճանի լինիցի, և գիտասցուք եթէ աստուածք ի-
ցէք ,, · (Եսայ · խա · 23 ։)

Մարգարէութիւնն սայդ գիտութիւն մըն է ըսի ,
որպէս զի օրաշուի պարզ գուշակութիւնէն՝ որ եզած
ու երեցող բաներէն կը մակաբերէ ու կը հետեցընէ
հաւանականաբար աս կամ ան ըլլալու բանը ։ Ինչպէս
ամպուռ օդէն կը գուշակենք որ հաւանականաբար պի-
տի անձրև գայ · տեսնելով անկիրթ զաւկընեբ՝ որ գեշ
ընկերութիւններ կը սիրեն , կը գուշակենք որ եաքը-
նին գեշ պիտոր ըլլայ · տեսնելով աէրութեան մը մէջ
առաքինութիւնը կրօնքն ու բարի վարքը ծաղկած , կը
գուշակենք որ ան աէրութիւնը պիտի բարձրանայ ու
յաջողի · անոր ներհակը տեսնելով որ մոլութիւններն
ու անկարգութիւնը կը յաղթանակեն , կը գուշակենք
որ ան աէրութիւնը պիտի կնայ կործանի , ինչպէս ա-
վետական կարգը ցցնելով կըսէ սուրբ գիրքը · “ Ար-
դարութիւն զազգ բարձրացուցանէ , նուաղեցուցանէն
զազգս մեղք ,, · (Առակ · ժԴ · 34 ։) Ու մեր աս ու ա-
նոր նման գուշակութիւնները շատ անգամ կելլեն ·
բայց մեր գուշակութիւնն սայդ և անվրէպ չէ , հա-
պա մեկ մակաբերութիւն մը՝ որ եզած ու երեցող բա-
նեբէն կը հետեցընենք հաւանականաբար ։ Բայց կընայ
սխալիլ , ուսոի մարգարէութիւն չէ ։

Բսի ալ որ մարգարէութիւնն է սայդ գիտութիւն
մը ապագայ ըլլալու բաներուն , որ ոչմէ՛ի զատ ոչ ոք
կրնայ գիտնալ · վասն զի թէ որ անանկ բան մըն է որ
երեցած կամ ծանօթ կամ ճանաչելի բաներէն կրնայ
մակաբերուիլ , անանկ որ ան պատճառը դրածիդ
պէս՝ անվրէպ կը հետևի անոր գործքը , թէ և սայդ
գիտութիւն մըն է անեկայ մակաբերելը՝ բայց մարգա-
րէութիւն չէ · վասն զի անմիջապէս ոչմէ յայտնուած
չէ ան գիտութիւնը , հապա ուրիշ ծանօթ պատճառէ
մը ։ Ինչպէս գիտնալը որ մեկը զինքը կրակի մէջ ձգե-
լու ըլլայ՝ կայրի , մարգարէութիւն չէ · վասն զի սայդ
գիտենք որ կրակին բնութիւնն է այրելը ։ Սանկ ալ
աստղաբաշխները գիտնալով մոլորակներուն անվրէպ
շրջանն ու մեկզմեկու հանդիպիլը՝ սայդ կը գուշակեն
նաև շատ տարիներով առաջ , որ սա տարին՝ սա ամիսը՝
սա օրը՝ սա ժամը՝ արևը կամ լուսինը խաւարի սի-
տոր , կամ սա մոլորակը դառնայ սիտոր , կամ սա

գիտուրյուն երևնայ պիտոր։ Բայց տոմնք մարդա-
բնութիւն չեն, հապա բնական գիտութիւններ՝ որ
առաջ կու գան գիտնալէն, որ առ կամ ան պատ-
ճառէն բնականաբար և անվրէպ առ կամ ան գործքը
կը հետևի։ Մարդաբնութիւնն է առդր և անսխալ
գիտութիւն ապագայ անգիտելի և անդուշակելի բա-
նի մը, այսինքն ըլլալու բանի մը՝ որ ոչ ոք բնական կերը-
պով կրնայ գիտնալ, վասն զի չկան երևցող ու ծա-
նօթ պատճառներ՝ որոնցմէն կարելի ըլլայ մակաբերելն
որ առ բանն առդր պիտի պատահի. անանկ որ այմէ
ի զատ մեկը չի կրնար ան բանը գիտնալ։ Ինչպէս ըսէն
առաջուց անվրէպ առուգութեամբ հետևու և գժուա-
րաւ պատահելու բան մը՝ որ մարդուս ապառ կամքին
և անձնիշխանութենէն կը կախուի։

Մարգարէութեան ինչ ըլլալն իմանալէն հաքը՝ հի-
մա տեսնենք ինչ պայմաններ պիտի ունենայ, որ ըլլայ
ճշմարիտ մարգարէութիւն։ Չորս են առ պայմանն-
րը։ Մէյմը որ մարգարէութիւնը մարգարէացած բա-
նէն առաջ եղած ըլլայ. վասն զի թէ որ հետն եղած
ըլլայ, ինչպես Վիրգիլիոսին Ավգուստոսին Աբիսոթայ-
ին՝ և ուրիշ բանաստեղծներուն՝ որ արդէն եղած բա-
ները կը գուշակեն, մարգարէութիւն չէ. վասն զի
գուշակողը գիտէր կամ կրնար գիտնալ ան բանին
պատահած ըլլալը։ Երկրորդ պայմանը՝ որ մարգա-
րէութիւնը յայտնի և իմանալի ճշդ ու որոշ բա-
ռերով յայտնուած ըլլայ, չէ թէ մութ երկիմի ան-
յայտ ու քաշկռատած բառերով՝ որ կրնան այլևայլ նե-
հակ միտք ու նշանակութիւն ունենալ, ինչպես էին
հին կռապաշտներուն պատգամներն ու գուշակու-
թիւնները. “ Երթիցես և դարձցես մի, մեռցես ի պա-
տերազմի ,, ։ Անանկ որ եթէ ոչք ալ գառնար պատե-
րազմէն՝ կըսուգուէր պատգամն ուրիշ կերպ կար-
գալով, այսինքն “ Երթիցես և դարձցես, մի՝ մեռցես ի
պատերազմի ,, ։ Սակայն Աշմարիտ մարգարէութիւն
չըլլար. վասն զի ոչ ոք ապահով կրնայ ըլլալ որ պա-
տահած բանն իրաւ գուշակողն բսածն է։ Եր-
րորդ՝ որ մարգարէութիւնը կատարուի, անանկ որ ա-
նոր բսածներն ելլեն։ Անոր համար կրսէ Մովսէս մար-
գարէն. Մեկը կրնայ ըսել որ ինչպես կրնամ որոշել
մարգարէին սուտը Աշմարտեն, ինչպես կրնամ գիտնալ

որ ըսածը ՚ի՛մ չէ. "Չ՚ամբդ դիտասցուք զբանն, զոր ոչ խօսեցաւ ՚ինձ" (ԲՒ. օրին. ԺԸ. 21։) Եւ թէպէտ կը պատասխանէ. Այս ըլլալ տպահով նշան, թէ որ մարգարէին ՚ի՛ւր կողմանէ խօսածը չկատարուի. "Զոր ինչ խօսիցի մարգարէն յանուն տեառն, և ոչ լինիցի բանն և ոչ դիպիցի, այն բան է զոր ոչ խօսեցաւ ՚ինձ" թէ որ ըսածը չելլէր, ուրեմն ՚ի՛մ չէ ըսածը՝ այլ իրմէն, որ հպարտութեամբ կուզէ մարգարէ սեպուիլ. ուստի մի հատուածք իր մարգարէութեանը. "Այն բան է՝ զոր ոչ խօսեցաւ ՚ինձ, ամպարշտութեամբ խօսեցաւ մարգարէն, մի ԹողուցուքՀ նմա" Իսկ չորրորդ պայմանն է որ, անանկ կատարուի մարգարէութիւնն ու այնպիսի պարագաներով որ չկրնայ պատահմունք մը սպասել, այլ յստակաբար դառնալով յայտնի երևնայ որ գուշակողն ստոյգ դիտէր որ գուշակածը պիտի կատարուէր։ Զոր օրինակ օրացոյցին մէջը կը տեսնես գըրած՝ տարի օդ, խառնակ օդ, արև, անձրև, մրրիկ, փոթորիկ և այլն, և երբեմն ըսածը կելլէ. բայց ամենքը դիտեն որ մարգարէութիւն չէ՝ հապա դիտուած մը, պարզ դուշակութիւն մը, որ ՚ի՛մէ յայտնուած չէ՝ հապա հաւանական անաստղ ջլքանէ մը գուշակած, առանց որ և ոչ բոլորովին հատատցող մը կը գտնես։ Իսկ երբոր մէկն ապագայ հեռաւոր բաներ կը գուշակէ՝ որ դիտնալն անհնարին է, հաւանականութիւն մը չունին և անհարթելի բաներ են, ու կը տեսնես որ գուշակածը կելլէ ու ճիշդ կը կատարուի, չէ թէ երբեմն միայն՝ հապա միշտ անվրէպ՝ գարեր անցնելէն ետքն ալ, ան տեսնող չըսուիր որ գուշակածը դիպուած մըն էր՝ այլ յայտնի է որ ստոյգ գիտութեամբ գիտէր ու մարգարէացաւ։ Ա՛ս բաներս դիտնալէն ետքը, տես նենք հիմա ՚ի՛նչպէս մարգարէութիւնները կապացուին գէթ մեր ուղղափառ կրօնքին ճշմարտութեանն ու սըրբութեանը վրայ։

Ամենուն ընդունած բանն է որ տեսնէ ետքն ըլլալը, մանաւանդ երբոր հեռաւոր ու արտաքոյ կարգի բան է, հաւանականութիւն մը չունի, ու մարդուս ազատ կամքին ու անձնիշխանութենէն կը կախուի, ոչ ոք կրնայ դիտնալ ան բանը բայց ՚ի՛մէ, որ ինչպէս ինքն է ամեն բաներն ընողն ու արամադրողը՝ ասանկ ալ գիտէ ամեն ըլլալիքը։ Հարցընենք աշխարքիս ամեն

ազգերուն, ամեն ժողովուրդներուն. կը տեսնենք որ ամենքն ալ հաւանեալ են որ յոյժ՝ ի զատ գիտցող չկայ ըլալիքը. և անանկ համոզուած են սա բանին, որ հեթանոսները ծածկաւոր Թիւն կը կոչեն մարգարէութիւնը, այսինքն յոյժ գիտութեանը հաղորդ ըլալ, յոյժ միայն պահուած բանը գիտալ: Ասանկ ըլլալով, հիմա ես կրեմ. Թէ որ մէկը մարգարէանար հեռաւոր անսովոր ու բոլորովին կարդէ դուրս ու անկարծելի բաներ, զոր օրինակ Թէ ասկից յիսուն տարիէն Մղոլաց ինքնակալը քրիստոնեայ պիտոր ըլլայ, ու որբևայրի միտլով կրօնաւոր պիտի ըլլայ, տասը տարի կրօնաւորութեան եաքը՝ պապ պիտի ըլլայ, եաքը տասը տարի պապութեան ընելէն վերջն ալ՝ սուրբի անուանով պիտի վախճանի, վախճանն ալ սա տարին՝ սա ամիսը՝ սա օրը՝ սա ժամը պիտի պատահի, մեռնելէն եաքն ալ տասնկամ անանկ հրաշքները պիտի ընէ. ու Թէ որ սա ամեն ըսածները մէկիկ մէկիկ կատարուելին ձիշդ. ամեն պարագաներուն ու ժամանակովը ինչպէս որ մարգարեացաւ, հարկ էր ըսել որ ան մարդն որ կրցաւ այնչափ տարի առաջ այնչափ յայտնի ու ձիշդ, և այնչափ մանր մունր պարագաներով մարգարէանալ, սա տուած արեալ մարգ մըն է, ոյմէ յայտնութիւն առած է ան ամեն ըսած բաներուն. վասն զի ուրիշ կերպով անհնար էր որ կարենար այսչափ ապահովութեամբ պատմել ըլալիքը:

Հիմա ուրեմն ով չի գիտեր որ հին ժամանակը շատ մարգարէներ կային՝ որ եաքի ըլալիքներն անվեհեր սաստկութեամբ կը զուշցեին, ու անանկ բաներ որ շատ դարերէն եաքը պիտի ըլլային, անանկ բաներ որ հաւանական կարծելու բաներ չէին, և ոչ ոք կրնար երևակայել: Ա՛ս բանիս կը վկայեն ամեն հոգևոր և արտաքին պատմութիւնները, հրապարակական ու բոլոր աշխարքիս յայտնի բան է, անանկ որ ոչ ոք և ոչ անհաւատ փիլիսոփաներն ալ կը կրցաւ պատճառ մը գտնել տարակուսելու: Բայց միայն հրեական կրօնքին մէջը, որ Ճշմարիտ կրօնք էր, ու Քրիստոս տէրն մեր նոյն կրօնքը մեզի համար կատարելագործեց, մարգարէութեան պարգևը կարծես որ ժառանգութեամբ որդւոց որդի կ՚ընթար, այնչափ մարգարէներ եղան հին հրեից ազգին մէջ, որ ըլալիքներն անվեհեր դուշակե-

ցին : Ուրեմն ան մարգարէները ՝ ծածարեալ մարդիկ էին, ուրեմն ծած էր՝ որ անոնց բերնովը կը խօսէր, և անոնց սրտին կաղդէը եղբի ըլլալիքները : Ո՛հ սրբոյ հիանալի բաներ յայտնի՝ Հիշէ՛ շատ գարերով առաջ՝ ամեն մանր պատահարներով մարգարէացան , ու եթէ ամեն բանն ալ եղաւ , ու մեկիկ մեկիկ հիշէ իրենց ըսածին պէս կատարուեցան : Ո՞վ կրնայ համրել , ոՀ կրնայ ամեն մարգարութիւնները պատմել . չըսիրնա՜ ըսե բան մը կըլլայ , ու ինչպէս առաջուց ձեղ ըսի՝ առջինուս տարին չէր բաւեր աս քարոզներըը լմընցնելու : Ուրեմն մեկ քանին միայն յիշեմ, որպէս ղ մեր սուրբ հաւատքին վրայ ուշէլի հաստատութիւնք , ու փորձութիւններուն հովերէն՝ որ կամ սատանան , կամ ուրիշ մարմնաւոր սատանաներ կը փչեն՝ մըրրական վարդապետութիւններ սիրելով , չէ թէ միայն չիգլորինք չկնանք , այլ և չերեբանք ամենեին :

Նզեկիէլ մեծ մարգարէն կրսկսի՝ Ինչ որ Տիւրոս քաղքին վրայ մարգարէացաւ՝ կրնար անկէց աւելի յայտնի՝ անկէց աւելի որոշ մարգարէութիւն մը ըլլալ : Տիւրոս ամենէն մեծ , ամենէն հարուստ , ամենէն փառաւոր , ամենէն զօրաւոր քաղաքներուն մէկն էր , բոլոր ծովերուն վրայ տիրող : Նզեկիէլ շատ ու խիստ շատ տարիներով առաջ մարգարէացաւ որ՝ օր մը ան քաղաքը կործանիլ պիտի . աս հերիք չէ՝ ան ալ ըսաւ որ՝ նաբուգոդոնոսոր մեծ թագաւորը պիտոր ըլլայ առնողն ու կործանողն ան քաղքին . (Նէէ . է :) Փիչ մը առեղծուածոտ ալ եղաւ . բայց իր անօրէնութիւնը համար Եսայի մարգարէն շատ տարիներով առաջ իրեն նորէն կործանուելն սպառնացաւ , և որչափ ըսաւ որ կվախեցն գար պիտոր իր կործանումը , այնինքն Մակեդոնիայէն՝ Ալեքսանդր մակեդոնացիին ձեռքը . ու թէ և նորէն չինուելր պիտոր , բայց եօթանասուն տարի մոռցուած և անարգութեան մէջ պիտի մնար . իսկ եօթանասունն տարիէն եթէ առջի պայծառութիւնը պիտի դառնար , առջի զօրութիւնը , և առջի անօրէնութիւնները . բայց եթէ սուրբ աւետարանէն լուսաւորուած աս ծած պիտի դառնար ու Ճամբայ պիտի դար . (Ե՝ . իէ :) Ա՛ս ամեն ըսածներն եղաւ , ամեն բան մեկիկ մեկիկ կատարուեցաւ , անանկ որ պատմութեանց մէջն անցած են :

Տալիա բարի ծերունին որ դերի պնացած էր Նե-
նուէ քաղաքը, մեռնելէն քիչ մը առաջ դուշակեց չէ
թէ միայն քաղքին կործանումը՝ ինչպէս որ եաքը պա-
տահեցաւ, հապա նաև իր եղբարցը Հրեից իրենց հայ-
րենիքը դառնալը՝ ինչպէս որ գարձան, այրած ու աւ-
րած տաճարին նորէն շինուիլը՝ ինչպէս որ շինուեցաւ,
և կռապաշտութեան գադրիլը՝ ինչպէս որ գադրեցաւ.
(Տ-Բ. ԺԳ։)

Նոյնպէս երկու մեծ մարգարէներն Եսայի ու Երե-
միա շատ տարիներով առաջ դուշակեցին որ Կաբու-
դոնոսոր իր զինքը Երուսաղէմի վրայ գարձնելը պի-
տոր, տաճարը կործանելը պիտոր, սուրբ սպասներըը
գողցուելին ու պղծելին պիտոր, քաղաքը սոսրի ու կրա-
կի մատնելը պիտոր, ու Հրեաներուն կէսը սրէ անցը-
նելը ու կէսն ալ Բաբիլոն գերի տանելը պիտոր. (Երեմ.
ԼԵ. 11։) Աւելի զարմանալին ան է որ՝ անոնց գերու-
թիւնը եօթանասուն տարի տևելն ալ ըսաւ Երեմիա.
իսկ Եսայի սա ալ եւս ըսաց որ՝ Հրեաներըը եօթանա-
սուն տարիէն Կիւրոս Թագաւորին ձեռքովը ազատելին
ու իրենց հայրենիքը դառնային պիտոր. (Ես. ԽԵ.) և
ան մեծ քաղաքը Բաբիլոն՝ որ աշխարքիս առջի քաղաքն
էր իրեն հարստութեամբը ուժովն ու փառաւորու-
թեամբն՝ ի հնումն պիտի կործանէր, ու գազանևե-
րու լիժերու և օձերու բոյն պիտոր ըլլար, ու մէյմըն
ալ նորէն պիտի չշինուէր։ Ա՛ս ամեն ըսածներըը մէ-
կիկ մէկիկ եղան առնոմէն ու պարագաներովը՝ ինչ-
պէս Յայտնի և որոշ գործերէր էր, և ամեն պատմու-
թիւններն ու բոլոր աշխարքը կը վկայէ։ Զարմանք բան.
ա՛ս մարգարէներն ինչպէս կրնային ասանկ հեռու՝
ասանկ կարգէ դուրս՝ ասանկ ամեն հարկէ աղատ
բաներըը գիտնալ ու ըսել առաջուց Յայտնի և ո-
րոշ հանդերձ մանր պարագաներովը։ Մանաւանդ
Հրեաներուն գերութիւնն ինչպէս կրնային գիտնալ
որ եօթանասուն տարիէն ոչ աւելի և ոչ պակաս պի-
տի տևէր. ինչպէս կրնային գիտնալ որ Կիւրոս Թա-
գաւորը պիտոր ըլլար Հրեաներըը գերութենէ խալը-
սողը՝ հանգերձ անունովը, երբոր դեռ և ոչ ծնած էր
Կիւրոս, այլ իրեք հարիւր տարիէն եաքը պիտի ծնա-
նէր։ Ուրիմն արեւուն լոյսէն աւելի Յայտնի է որ Ա-
ստուած կը խօսէր մարգարէներուն բերնովը, ինքն էր

անոնց օրանին ազդողը, ինքն էր անոնց յայտնողը ինչ որ առնելոջ սկսան պատահիլ։ Երբոյն Թէ առնես բաւէր ձեզի մէկիկ մէկիկ ուրիշ մարգարէներուն վրայ ալ խօսելու. Մովսէսին վրայ՝ որ կարծես Թէ ըլլալիքն աչքին դիմացն ունէր կամ ինքը հրաման կուտար ըլլալու, այնչափ ապահով ու անվրէպ կըսէր առաջուց եաքն ըլլալու բաները. Սամուէլին վրայ՝ որ ամենքն այր ալ կը ճանչնային, ու ինչ որ կըսէր՝ կէլլէր անվրէպ. "Ահա այր ալ... զամենայն զոր ինչ խօսիցի, լինէ լավ լինի ,, (ա. Թագ. Թ. 6։) Դաւիթի, Եղիայի, Եղիսէէի, Բարուքի, Եմիղայ, Ովսէի, և ուրիշ ամեն մարգարէներուն վրայ. ահ, ինչ գեղեցիկ մարգարէութիւններին կրնայի պատմել ձեզի, ինչ աղուոր գուշակութիւններին անոյշ ու շատ տարինէրով եաքն ըլլալիք բաներուս, որ չէ Թէ միայն անկարծելի էին՝ հապա նաև երբեմն խելքի դէմ ու մէկզմէկու հակառակ կերեւնային. և սակայն ամենքն ալ էլան, ամենքն ալ ճիշդ կատարուեցան։ Բայց որչափ ալ կարճ ըլլայ ձեզի խօսելու ժամանակս, չեմ կրնար Դանիէլ մարգարէին վրայ լռել, ու չիպատմել ձեզի իր ճիշդ մեկնութիւնները՝ որ մեզի ու խորհուրդ բաներուս վրայ առաւ, որոնց մէջը հիանալի մարգարէութիւններ կային՝ որ ամենքնալ անվրէպ կատարուեցան։

Նաբուգոդոնոսոր Թագաւորը դիշեր մը սոսկալի երազ մը տեսաւ, բայց առտուընդ բան մըն ալ չէր յիշեր։ Կանչեց ամեն իմաստուններն ու իր տերութեանը մէջ եղած մոգերը՝ որ գուշակին ինչ երազ տեսեր էր, ոչ ոք կրցաւ գուշակել. կանչեց Դանիէլը, Դանիէլ բաւ իրեն, Տէր իմ, տեսած երազդ սա է. մէկ մեծ հսկայաձև արձան մը տեսար, որուն գլուխն ոսկիէ էր, կուրծքն ու թեւերն արծաթէ, փորին ինչուան ծնկունքները պղնձէ, սրունքներն երկաթէ, իսկ ոտներնէրուն կէսն երկաթէ կէսն ալ կաւէ։ Նայեր տեսար որ մէկ պզտիկ քար մը փրթաւ լեռնէն, և կաւ զարկաւ արձանին ոտունքներուն, կործանեց կաւը կաւը ըրաւ, փոշի դարձաւ արձանը, հովերը զինքը ցրուեցին։ Նայեր տեսար որ այն պզտիկ քարը մեծցաւ լեռ մը դարձաւ, ու բոլոր երկիրս բռնեց. (Դան. Բ. 11։) Այն առենը Թագաւորն ըսաւ. իրաւ՝ սա էր տեսածս, հիմա որ ըսիր՝ երազս միտքս եկաւ տեղիսեղը. բայց ինչ կը նշանակէն սա

տեսած բաներու։ Պատասխան տուաւ Դանիէլ. Տէր իմ, տեսած երազդ աշխարքիս չորս մեծ թագաւորութիւնները կը նշանակէ։ Ոսկիէ գլուխն որ տեսար՝ առաջնեայ թագաւորութիւնը կը նշանակէ, որ քուկդ է։ Ուրկէնէդ ետքը պիտոյ գայ Պարսից թագաւորութիւնը. ան է արծաթէ կուրծքին ու թևերուն նշանակութիւնը։ Պարսից թագաւորութենէն ետքը Յունացը պիտի գայ, որ պղընձէ փորին ինչուան ծընկերը ցցուցածն է։ Երկրորդ սրունքն ու ոտքերն ալ կը ցցենն հռոմայեցւոց թագաւորութիւնը՝ որ Յունաց ետևէն պիտի գայ, և աշխարքիս ամեն ազգերն իր տակը պիտի առնէ։ Իսկ ընդհանն փրթած պղտի քարը՝ որ փշրեց բոլորն ալ փոշի դարձուց՝ Քրիստոսի օրհնակն է, որ ետքը պիտոյ հիմնի կաթողնիկ եկեղեցւոյ թագաւորութիւնը՝ որ պիտի տարածուի աշխարքիս ամեն կողմը, ուրիշ ամեն թագաւորութիւններուն ըմլնալն ու կործանիլը պիտի տեսնէ, և ինքը պիտոյ մնայ յաւիտեան. "Յարուսցէ ած երկինից թագաւորութիւն՝ որ յաւիտեանս ոչ եղծանիցի . . . մանրեսցէ և հոսեսցէ զամենայն թագաւորութիւնս, և ինքն կացցէ յաւիտեանս,, : Աս ամեն բաներն ալ ետքը մեկիկ մեկիկ կատարուեցան, ինչպէս ամեն պատմութիւններն գիտենք։

Ուրիշ երազ մըն ալ տեսաւ Նաբուգոդոնոսոր, որ խիստ չխոհեց զինքը։ Բարձր ծառ մը տեսաւ՝ որուն ծայրն ինչուան երկինքը կը հասնէր, ճիւղերը բոլոր երկիրս կը ծածկէին, ու ամեն գազաններն անոր տակը ժողված էին։ Ու յետքն ալ տեսաւ որ ան մեծ ծառը յանկարծ զարնուեցաւ ընկաւ ու վայրենի գազան մը գարձաւ։ Առաջուանց կանուխ կանչեց թագաւորը նորբէն իր տեսութեանը գիտուններն որ տեսած երազը մեկնեն, մեկն ալ չկրցաւ։ Անատենը Դանիէլ մարգարէն համարձակ առաջ եկաւ ու ըսաւ. Բերանս առաջ չերթար ըսելու, տէր իմ. ան մեծ ծառը դուն ես՝ որ քու իշխանութեամբդ բոլոր աշխարքը բռներ ես. ուրեմն դուն գազան մը պիտի դառնաս. քու անձդ ու մարգկանց ընկերութենէն հալածուիս, ու ետքը տարի անապատը պիտի բնակիս, անձրեւի ջուր պիտի խմես, խոտ պիտի ուտես, ու գազաններու պէս երկրի վրայ պիտի պառկիս. (Դան. դ։) Ետքը տարիէն ետև

տեսնելով ած քու խոնարհութիւնդ՝ ալիսի ողորմի քեզի, ու նորին Թագաւորութիւնդ քեզի ալիսի դարձընէ: Ասկէց անհատանական, ասկէց չհետաքրքրուիս, ասկէց աւելի խելքէ դուրս ինչ կրնայ ըլլալ, և սա կայն Դանիէլին ամէն ըսածն ելաւ, ամէնն ամբողջ կատարեցաւ: Տարի մըն ալ սպասեց ած որ Նաբուգոդոնոսոր Դանիէլի տուած խրատը մտիկ ընէ ու դարձի գայ. բայց տեսնելով որ անկայ իր չափէ դուրս հպարտութենէն ու անօրէնութիւններէն ետ չէր կեներ, տարիէն ետքը պատժեց զինքը, և որչափ որ հպարտացեր էր՝ այնչափ ալ զինքը խոնարհեցուց: Աթոռէն ընկած, մարդկանց ընկերութենէն քշուած, դաշտներու հետ կը բնակէր, մարմինն առիւծի պէս մազերով ծածկուած, ըղունգներն երկրնցած, եղեանները պէս խոտ կուտէր, ու բացօթեայ կը քնար: Երբոր եօթը տարին անցաւ, ու սկսաւ Նաբուգոդոնոսոր ալ զղրութիւնը ճանչնալ, խելքը դլուխն եկաւ, խոնարհեցաւ, ած ալ զինքը նորէն իր մարդկային վիճակը դարձուց, ու նորէն իր աթոռը դարձաւ ըսելով. Հիմա կօրհնեմ ու փառք կուտամ այ, վասն զի իր դատաստանն արդար է, ու կրնայ խոնարհեցնել հպարտները, թէ և զօրաւոր Թագաւոր ըլլան. "Արդ ես Նաբուգոդոնոսոր օրհնեմ և փառաւորեմ զարքայն երկնից, զի ամենայն գործք նորա ճշմարիտ են... և զամենեսեան ոյք գնան ամբարտաւանութեամբ կարող է խոնարհեցուցանել,,:

Նաբուգոդոնոսորի Թոռը Բաղտասար՝ որ իբրեն յաջորդն եղաւ, օր մը բոլոր իր մեծերովը սեղան նստած գինուբախանար, սեղանին վրայ անարգելով սուրբ սպասները՝ որ իր պապը յափշտակեր էր Երուսաղէմայ տաճարէն: Մէյմըն ալ յանկարծ ձեռք մը աեսաւ, որ սրահին պատին վրայ սա խօսքերը գրեց. Տաքէ, Բէլէղ, Փարէս: Սահմանկեցաւ, կանչեց մեկնէն իր աերութեան իմաստութիւնները՝ որ մեկնեն ան բառերը. ոչ ոք կրցաւ մեկնել: Իր տիկնին մայրը խրատ տուաւ որ Դանիէլը կանչէ: Դանիէլ նախ յանդիմանեց անոր անօրէն սրբապղծութիւնը, ետքը աներկիւղ յայտնեց երեն այ իր վրայ ըրած վճիռը, ու ըսաւ. "Մանէ,,, այսինքն համրեց ած քու թագաւորութեանդ օրերը, ու վճռեց որ լմննան. "Թեկէղ,,, այսինքն կշռեց ըզ-

քեզ ՝ած ու պակաս գաւաս. "Փարեհս,, այսինքն քուրդ Թագաւորութիւնդ երկու բաժնեց Մարաց ու Պարսից: Բայց ի՞նչպէս կրնար դիանալ Դանիէլ սա ամեն բաները. և սակայն ամեն ըսածներն ալ շուռտով կատարուեցան: Նոյն գիշերը Բաբիլոնի ծովը բաղորովին չամբեցաւ, ինչպէս որ մարգարէացեր էր Երեմիա. պարսկիներն անկէց անցան, ու առանց արգելք մը գանելու գիմացնին՝ մտան Բաբիլոն, Թագաւորին պատասխան չտալնին, սպանեցին Բաղտասար Թագաւորն իր անկողնին մէջը՝ երբոր իր բոլոր պալատականներովը խորունկ քուն կըլլար, և իր դիակին ուրիշ մեռելներուն հետ խառնուած՝ և ոչ Թագաւեցաւ ինչպէս որ մարգարէացեր էր Եսայի: Ասանկով վերջացաւ իր Թագաւորութիւնը, ու բաժնուեցաւ Մարաց ու Պարսից:

Ո՛րչափ ուրիշ մարգարէութիւններ ալ կընայի պատմել ձեզի, որ նմանապէս կատարուեցան. բայց առենս չի բաւեր, և ոչ ալ ատեն ունիմ երկար բարակ դեմ խօսելու ան ափեղգիւղ ու անճառնի խօսքերուն որ անօրէն ու անհաւատ վիպասփանեցին ըսին մարգարէներուն դեմ: Ամենը Թէ պատահմամբ եղած ըլլայ ատոնց խօսքերը, չէ Թէ ատոր գիտնալով ըսած ըլլան: Բայց զարմանք է որ՝ ինչքա՜ն իրենք ալ չէն փորձեր մարգարեանալու ատանկ հեռատես՝ ատանկ անհաւատալի՝ ատանկ հաղար պարագաներով խառնած բաներ՝ ինչպէս որ մարգարէները գուշակեցին. Թող փորձեն, տեսնենք որ՝ մէկ հատը ըլլայ կը պատահի: Դիտուած կրնայ ըլլալ որ առաջուց ըսուած բան մը պատահի, ինչպէս երբեմն օգացուցին խօսքերը կեղծն անձրև ձիւն և այլն. բայց չի կրնար ըլլալ որ ամեն բաներն ալ միշտ ելլէ չորս հինգ դար կարգաւ, ինչպէս հին մարգարէներուն անթիւ ըսածները՝ որ ամենքն ալ ճշդ կատարուեցան:

Ամենք ալ կըսեն որ՝ ան մարգարէութիւնները եաքէն հնարած են, ու բանն ըլլալէն ետև գրուած: Բայց այ նախանձամեծութիւնը՝ որ ոչ երբեք կը պակսի՝ կամք հրեից աղգը պահեց բոլոր աշխարք սփռած, որպէս զի մեզ ատոնք թշնամի ալ ըլլալով վկայեն ան մարգարէութիւններուն ճշմարտութեանն ու լուսոյն կատարուելուն: Վասն զի իրենց նախնիքը աչքովնին

աչսան ու անկըճոլչին լսեցին ան ամեն բանէրն ու պրեցին, ու սրդոց սրդի հասասատուն ու անընդհատ աչանդութեամբ մինչև ասօրս հասուցին։ Իակ թէ սր չինծու, եաբէն գրուած բաներ ըլլային, սրովհետև ա նոնցմէ շատն իրենց ու ազգին նախասիրեք է, կը ծած կէին կամ սուտ ըլլալը գուբս կը հանէին։

Ոմանք ինչուան աս ալ ըսին սր հին մարգարէներն ան բաներըը չէ թէ ձեմէ գիտնալով մարգարէացան, հապա սատանային ձեռքովը։ Եկուր զարմացիր ատոնց բերաբ խելքերուն վրայ. երբոր սատանային՝ սատանայական վորձութիւններու՝ ու գժոխքին սատանաներուն վրայ խօսք մը ըսեն ըլլան, որոնց վրայ սուրբ գիրքն ալ կը խօսի, կը հնտան՝ ծաղր կընեն՝ կըսեն սր սատանայ չկայ. ու եաքը երբոր հրաշքի վրայ՝ մարգարէութիւններու վրայ խօսք կըլլայ, անոնք ուրանալու համար՝ սատանային կը դիմեն, ու հրաշքներուն համար կըսեն սր սատանային ձեռքով եղած բաներ են. իակ մարգարէութիւններուն վրայ՝ թէ սատանաները յայտնած ըլլան մարգարէներուն։ Աանկ մարդկանց հետ ով կրնայ խօսիլ՝ սր շարունակ բամբնին կը փոխեն կամ անոր ներհակը կըսեն, ու ինչպէս բաները նշանակ կու տայ՝ անանկ կը խօսին։ Մարգարէները ձեմ խորունկ խորհուրդները կը մարգարեանային. ինչպէս կրնար սատանան ձեմ մտքին մեջը կարդալ զանոնք, ու ձեմ կամքը գիանալ։ Ուրեմն մեկդի թողունք սա թեզձ սլըմելի փիլիսոփանութը, սր իրենց փիլիսոփայութեամբը հանդերձ շնաակ գժոխք երթալու ճամբուն վրայ են, ու մենք մեր խօսքը գառնանք։

Սաղպ ապահով ու անեղկեայելի բան է՝ սր մարգարէներն ձեմէ ազդեցութիւն ունեցան, ու ձեմ կը յայտնէը իրենց ինչ սր գուշակեին ու քարոզեին պիտոր։ Աա սատանի ըլլալով հիմա մտիկ ըրէք ինչ պիտոր հետևցընեմ. ըրած հետևանքս խնդիր մը միայն կրնայ ուրանալ։ Մարգարէները միշտ ըսին ու քարոզեցին սր մարդութիւնը՝ մեղքը՝ անօրէնութիւնը՝ մանաւանդ անհաւատութիւնը՝ ձեմ պատիժը վրանիս կը կանչեն, ու աս պատիժներէն խալըսելու ուրիշ կերպ չկայ՝ բայց եթէ խելքընիս գլուխնիս ժողվել, գարձի գալ ու ապաշխարել. ուրեմն սատանը ձեմէ յայտնած ճշմարտութիւններ են։ Մարգարէները միշտ ըսին ու քարո-

զեղչին որ բարի մարդիկ՝ որոնք որ ոչ պատուհիրանքներ-
րը կը պահեն՝ յաւիտեան երանելի պիտոր ըլլան եր-
կինքը . իսկ չարերը՝ յամառեալ մեղաւորները յաւի-
տեան դժոխքին մէջը պատժուին պիտոր . ուրեմն ա-
սոնք ալ ոչխէ յայտնուած Աշխարհաւերժականներ են : Մար-
գարէներն ուրիշ շատ բաներէն ի զատ ըսին մանա-
ւորապէս մեր կաթողիկէ կրօնքին գլխաւոր Աշխարհա-
ւերժականներն ու խորհուրդները . ուրեմն յայտնի է որ աս
խորհուրդներն ու Աշխարհաւերժականները ոչխէ յայտ-
նուած են , ուրեմն կաթողիկէ կրօնքը՝ որ աս Աշխար-
հաւերժականները կը սորվեցընէ՝ ոչխէ գրուած Աշխարհա
կրօնքն է : Մարգարէներուն շատ դարերով առաջ՝ Քրիս-
տոսի որդւոյն ոչխէ զմեզ փրկելու համար աշխարք գալը
մարգարէացան . իր ծնունդը՝ իր կեանքը՝ իր չարչա-
րանքն ու մահը՝ ամեն պարագաներովը մարգարէա-
ցան : Ըսին որ Քրիստոս ոչխէ մեր Յուդայի Թագա-
ւորութենէը լմընալէն հետը պիտոր գար , Դաւթի
ցեղէն պիտի ծնանէր , կոյս մը իր մայրը պիտոր ըլլար ,
Բեթղեհէմ գեղը պիտոր պատահէր իր ծնունդը , օ-
տար Թագաւորներ իր առքը պիտոր գային գեռ խան-
ձարուրքի մէջ եղած առենը , իր առջևէն գնացող մը
պիտի ունենար՝ որ եղաւ սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչը ,
ու մեծնալէն հետը պիտոր քարոզէր ու հրաշքներ գոր-
ծէր : Իր չարչարանացն ու մահուան վրայ ալ ըսին որ
իր աշկերտներէն մէկը զինքը մատնէր պիտոր , ու եր-
սուն դահեկանի պիտոր վաճառէր , զինքը ծաղրելին ա-
նարգելին նախատելին պիտոր , երեսը թքնելին պիտոր ,
զինքն ապտակելին կռիւելին աքացելին ու անգթաբար
ծեծելին պիտոր , անմեղ առվը պիտի գառնապար-
տուէր երկու աւազակի մէջ խաչուած մեռնելու ,
ծարաւած առենը լեղիով խառնած քացախ պիտի խմը-
նեին իրեն . Հրեաներէը զինքը հայհոյելին պիտոր , հայրն
ամէ զինքը պիտի թողնէր , իր զգեստներուն վրայ վի-
ճակ ձգելին պիտոր , զինքը խաչ հանողներուն համար
աղօթք պիտի ընէր , պիտոր մեռնէր՝ բայց երէք օրէն
իր զօրութեամբը փառաւոր յաղթանակաւ յարութիւն
պիտոր առնէր , եռքը երկինք պիտի վերանար , ու ա-
մեն աշխարք զինքը պաշտէր պիտի բայ ի հրեաներէն .
անոր համար ալ հրեաներէն երկնից սոսկալի մեղաղը
պատիժը քաշելին պիտոր , ամէ վերջին կուբայներէը ու

ձեռքէ պիտի թողնէր , որպէս զի առանց թափառօրի՝ առանց մարգարէներու՝ առանց զոհի ու պատարագի՝ առանց սեղանոյ ու սաձարի՝ ցրուին Թափառական ըլլոր աշխարհքին երեսը , միշտ փնտռուին ու չգտանեն իրենց փրկութիւնը · (Ջաւ · Մխ · Եսայ · ասղ · Դան · ևն ։)

Ո՞վ կրնայ այնչափ կուրանալ , որ չխոստովանի սա ամէն բաներուն մեկին մեկին Քրիստոսի վրան կատարուիլը , որ Հրեաները խաչին վրայ մեռուցին : Ուրեմն նոյն Քրիստոսն է Ճշմարիտ Մեսիան , Ճշմարիտ որդին Աստուծոյ , Ճշմարիտ փրկիչն աշխարհի : Ուրեմն իր աւետարանը բոլորովին ճշմարիտ է , ուրեմն իր օրէնքն ու հաւատքը Ճշմարիտ է , ուրեմն կամովնիկ կրօնքը՝ որ ան իր աւետարանը՝ իր օրէնքը՝ իր հաւատքը կը գտանի , Ճշմարիտ Աստուծմէ յայտնուած կրօնքն է : Կրնայ ըլլալ ան կէց պայծառ՝ ասկէց ուղիղ՝ ասկէց կարգաւորեալ հետեւանք մը : Իսկ թէ որ Հրեաները դէռ չեն ճանչնար սա Ճշմարտութիւնը , չէ թէ ինքիրեն յայտնի չէ՝ հապա խեղճ ողորմելիներն իրենց ճշտապահութիւնը իրենց յամառութեանն ու իրենց ապերախտութեանը պատիժ՝ սոսկալի կերպով կուրցած են , ինչպէս սա իրենց կուրութիւնն ալ առաջուց ըսին մարգարէները , ու պէտք էր որ ըսածնին ելլէր ան ազգին մեծ թշուառութեան մէջ կտնալովը :

Թէ որ այսպէս է , ինչպէս հաւատքի դէմ սատանային փորձութիւններուն առջեւ կրնանք տալ . ինչպէս կրնանք խաբուիլ ամէն գիսքերէն՝ անհաւատութեան սկզբունքներէն՝ մոլորական վարդապետութիւններէն , որ քանի մը մարմնաւոր սատանաներ ապտիւ անդին կը ցանեն : Ո՛հ , Թէ որ սա հագած մրջուքոր սատանաները ալ ըլլան , Թէ որ հրեշտակ ալ ըլլան՝ կրսէ առաքեալը , նզոված են , տգէտ են , կիրքերնուն կուրցած են , պէտք չէ իրենց հաւատալ : Սատան մի մեր հաւատքն այնչափ Ճշմարիտ է՝ որչափ Ճշմարիտ է որ արեւը լոյս ունի , ինչպէս երեթալով պիտոյ ցցենեմ ձեզի յաջորդ յորդորականերուս մէջը՝ մեկնելով մեր ուղղափառ կրօնքին Ճշմարիտ ու սուրբ ըլլալուն մեկալ նշաններն ալ , որ ուրիշ կրօնքները չունին :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ Ը.

Ներբէն Մարգարէութիւնը Վրայ։

Մարգարէութիւնը, ինչպէս անցեալ անգամ ըսի, է առյոգ գիտնալն ու ըսելն առնոք ըլլալու անյայտ ու անգիտելի բաներըը՝ որ այժմ ի գոյ մէկը չի կրնար գիտնալ։ Մանենք արձանագործի մը խոստում. ով կրնայ գիտալ որ սա նկարէն՝ սա քարէն՝ սա փայտէն սա երկրէն՝ ինչ պիտի շինէ, մանգ թէ գազան կամ ուրիշ բան։ Ո՞վ կրնայ գիտնալ որ նկարիչ մը այլ այլ գոյներէն որ կը պատրաստէ ինչ պիտի քաշէ, մանգ թէ հրեշտակ կամ թէ ուրիշ նկարը մը։ Իրմէն ի գոյ մէկը, միայն թէ ինքն ըսած ջլլայ, չի կրնար գիտնալ, վասն զի իր կամքէն կախուած է ընելիքը։ Այսպէս ալ որովհետև ամէն բան այ կամքէն կախուած է, ինքը կընէ ամէն բան, ինքը կը հրամէ, ինքը կը կառավարէ. ինքը կը կարգաւորէ աշխարքս ու աշխարքիս ամէն բաներըը, անանկ որ՝ ամէն բան իր կամքը կրլլայ, ուստի իրմէն ի գոյ մէկը չի կրնար գիտնալ ան բաներուն ըսելիքը՝ որ յայտնի և առաջուց եղած պատճառ մը չեն կախուիր։ Անոր համար թէ որ մէկն ըսայդ ու անվրէպ գիտութեամբ կրնայ առաջուց ան բաներն ըսել, յայտնի նշան է որ ած իրեն ազդեր է, ած յայտներ է իրեն եաքն ըլլալիքը։

Հիմա տեսնենք. հին մարգարէները չէ թէ միայն գարեբով առաջ Քրիստոսի տեսան մերոյ աշխարքս փրկելու համար գալը՝ ծնանիլը՝ կեանքը՝ չարչարանքն ու մահն ըսին, հապա նաև ուրիշ շատ ըլլալիքներ ալ՝ որ իրօք եղան Քրիստոսի մահուընէ եաքը, ամենքն ալ մեր աչքը և կաթողիկէ եկեղեցւոյն ու կրօնքին վերաբեր եալ մարգարէութիւններ՝ որ զարմանալի կերպով կը հաստատեն անոր ած ալին ու ճշմարիտ ըլլալը։ (Եսայ. Երեմ. Զաք. Ովես. Միք. Դան. և այլն։) Ինչպէս ըսին որ հին կտակարանը խափանուեր պիտոր, Մովսէսին օրէնքներըը ջնջուէին պիտոր, նոր կտակարան

հաստատուէր պիտոր, ընդհանուր օրէնքը չատ ուժգին ա-
ղէկ ու ուժգին կատարուեալ պիտի յաջորդէր. հրեա-
կան ժողովուրդն իր ապերախտութեանն ու իր ըրած
սոսկալի սեղանակատարութեանը պատիժ որ Քրիստոս
որդին ալ սպաննէց՝ կուրնար պիտոր, ալ աչքերն խնայ
ու ձեռքէն թողուէր պիտոր, ու անանկ կուրցած՝ աչ-
քէ ընկած՝ ձեռքէ թողած պիտի ամար ինչուան աշ-
խարքիս եաքը. ամ նոր ուխտ պիտի դնէր, նոր ժո-
ղովուրդ պիտի ընտրէր ուժգին սիրելի իրեն՝ ուժգին հա-
ճոյ, ժողովուրդ մը բարեգործ, ժողովուրդ մը չէ թէ
մէկ ազգէ միայն՝ հապա աշխարքիս ամեն ազգերէն ժո-
ղված, հեթանոսներէն՝ կռապաշտներէն՝ բարբարոս-
ներէն՝ վայրենիներէն, որոնք սուրբ ուխտարանին ա-
մեն աշխարք տարածուած լսելէն լուսաւորուելով հա-
ւատքի գային պիտոր, Քրիստոսի օրէնքը պիտոր ըն-
դունէին, զինքը պաշտէին ու փառաւորէին պիտոր աշ-
խարքիս ամեն կողմը, հին ծէսերէն՝ հին արարողու-
թիւններէն՝ հին պատարագներէն տարրեր կերպով:
Ասանկ ալ ըսին որ Երուսաղէմի քաղաքն ու տաճարը
կործանողհռոմայ թագաւորին ձեռքով կործանէր ու
նորէն չշինուէր՝ ու եաքը Քրիստոսի մահուընէ եաև
չատ ուժգին սոսկալի կերպով կործանէր պիտոր, ու
մէկին ալ ոչ տաճարն ու ոչ քաղաքը պիտի շինուէր.
զարհուրելի կատորած մը պիտոր ըլլար Հրեաներուն,
անոնցմէ քիչ մարդ պիտի ապրէր, քիչ մարդ դարձի
պիտի գար Քրիստոսի սուրբ հաւատքն ընդունելու,
ու խեղճ ողբալի ծառայութեան մէջ երկրաւոր թա-
գաւորներու գերի եղած: Ասանկ ալ ըսին որ Քրիս-
տոսի մահուընէ եաքը պիտի գագրէին Հրէից մէջ
մարգարէներն ու մարգարէութիւնները, բայց մար-
գարէութեան հոգին պիտի սկսէր իրմէ հաստատուած
նոր թագաւորութեանը նոր եկեղեցիին մէջը: Ին-
չուան ան գեղեցիկ բաներն ալ ըսին, որ ընդհանուր օ-
րէնքին նոր մարգարէները գուշակէին պիտոր: Բաւա-
կան է աչքէ անցընել հին մարգարէները, Մովսէս,
Եսայի, Երեմիա, Դաւիթ, Ովսէէ, Միքիա, Զաքա-
րիա, Մաղաքիա, Դանիէլ, որ տարբեր տարբեր տեղ
ու այլևայլ տեսն աշխարք եկան, բայց ամենքն ալ միա-

բան, ամենքն ալ մեկզմեկու նման նոյն բաներն ըսին. հերիք է որ մեկը կարդայ ըսածներն, մեկին կը տեսնէ որ աս ամեն բանը գործով առաջ՝ յայտնի և որոշ ըսին. ու եթէ ալ բաւական է որ աչքէն անցընէ սուրբ և աստուածային պատմութիւնները, բաւական է որ աչք մը տայ աշխարքիս ու լսէ հաստատուն պահուածք աւանդութիւնը, մեկին կը տեսնէ որ աս ամեն բանը ձիշդ ու մեկիկ մեկիկ կատարուելը են առենովը կերպովն ու ամեն մարգարէացած պարագաներովը: Ուրեմն թէ որ աս ամեն մարգարէներուն ձեռ ազդեց, ու ինչ որ մարգարէացան՝ ձեմ յայտնուած էր իրենց, թէ որ մարգարէացած բաներնուն մէջը կար նաև Հնորհաց նոր օրէնքին՝ Քրիստոսի Թագաւորութիւնը՝ նոր եկեղեցւոյն՝ քրիստոնէական կրօնքին հաստատութիւնն ալ, որ ինչուան աշխարքիս վերջը տևէ պիտոր, (Դան. ը. 34.) ուրեմն աս միայն է Աչմարիտ օրէնքը եկեղեցի ու կրօնք ձեմ յայտնուած՝ որուն սիրեք է որ դլուխ ծռենք ու խոնարհութեամբ հնազանդինք:

Բայց որպէս զի մոքերնիս աւելի պառկի, հերիք է որ ըսենք նոր կտակարանին՝ Հնորհաց օրէնքին մարգարէներուն ալ՝ որ հին կտակարանին՝ Մովսիսական օրէնքին մարգարէներուն յայտնեցին: Որդին ձեր Յիսուս Քրիստոս Աչմարիտ Աստուած չհասած, կարծես որ հրեշտակներն ու մարդիկ՝ արք և կանայք ամենքը մեկին սկսան մարգարէանալ ըլլալիքները, մեր կաթոդիկէ կրօնքին Աչմարտութիւնը ցցնելու համար: Ո՛հ օրչափ աղուոր զարմանալի ու սուրբ բաներ պտըշահեցին, որոնց ամենքն ալ կարդաւ Աիշդ ու յայտնի կատարուեցան: Հրեշտակներէն Քրիստոսի ծնանելովը ձեզ ինչ մեծ փառք պատրաստուած էր՝ մարգարէացան. "փառք ի բարձունս ձեզ,,. (Ղկ. բ. 14.) ու իրաւ ամենամեծ փառք եղաւ ձեզ՝ կատարեալ Աստուծոյ կործանումը, հեթանոսաց ու կռապաշտից դառնալն ու քրիստոսական հաւատքն ու օրէնքն ընդունելը: Սրբազնին Եղիսաբեթ պառաւը մարգարէացաւ որ աստուածորդւոյն կոյս օրհնեալ պիտի ըլլար կանոյց մէջ, օրհնեալ պիտի ըլլար նաև իր որդին. "Օրհնեալ ես դու ի կանայս, և օրհնեալ է պտուղ որովայնի քո,,. (Ղկ. ա. 42.) և իրաւ սուրբ ձածծինէն եւեթ ոչ եղաւ օրհնեալ, ոչ իրմէ աւելի ձեզ հնազանդ՝ ին-

չուան ձգ մայր ըլլալը : Որոնն զաւակին անանկ օրհ-
նեալ անանկ առըր եղաւ , ինչպէս իր որդեակը Յի-
սուս : Նաև ինքն ալ առըր ձեռածինը մարգարեացաւ՝
որ ամեն մարդիկ զինքն երանեին պիտոր . " Ջի ահա
յայսմհետե երանեացեն ինձ ամենայն ազգք ,, : Տաս-
նըմէրը գալ չէ որ ամեն մարդիկ ամեն ազգ իրեն էր-
նեկ կուտայ , զինքը կօրհնէ , զինքը կը փառաւորէ :
Ջաքարիա Յովհաննէս Մկրտչին հայրը , իր որդին
ծնած չիծնած՝ մարգարեացաւ որ մարգարէ բարձրե-
ցնէ պիտի կոչուէր իր զաւակը , ու Քրիստոսի առջևէն
պիտի երթար որ անոր ճամբայ պատրաստէ . " Եւ դու
մանուկ մարգարէ բարձրէ ցնէն կոչեցեալ , գնացես ա-
ւաջի երեսաց տեառն պատրաստել զճանապարհս նո-
ցա ,, : Աշխարքիս մէջ կամ չիպիտցող մը որ առըր Յո-
հաննէս Մկրտիչը մեծ մարգարէ ըլլալ ու Քրիս-
տոսի կարապետը , անոր քիչ առէնէն երևնալը դու-
շակէց , ու ապաշխարութիւն քարոզէց՝ զինքն ու իր
շնորքն աղէկ ընդունելու : Սիմէոն սիրելի ծերունին
մարգարէացաւ առըր ձեռածնայ որ իր բարեգութ
սիրտը խոցուէր պիտոր , քաչէլու ցաւը առր դանակի
պէս սիրտը ծակէր պիտոր , " Եւ ընդ քո իսկ անձն
անցցէ սուր ,, : Քրիստոնէ մը կամ որ չիպահնայ չի-
ցյաւակցի առըր ձեռածնայ խաչին տակը քաչած ցա-
ւերուն , երբոր իր զաւկին խաչուելը ու նախատուիլը
կը տեսնէր : Նոյն ծերունին քառասուն օրուան տղայ մը
տեսնելով զՔրիստոս , մարգարեացաւ որ պիտի լսես
ծագէր հեթանոսներուն , " Լոյս ի յայտնութիւն հե-
թանոսաց ,, . որ շատերն իր պատճառաւն կնկալին կամ
ազգ ելլէին պիտոր , ու շատ հակառակութիւններ պի-
տի ըլլար իրեն դէմ . " Ահա սա կայ ի գլորումն և ի
կանգնումն բազմաց , և ի նշան հակառակութեան ,, :
Բոլոր աշխարք չի վկայեր որ հեթանոսներն աւետա-
րանին լուսովը լուսաւորուելուն ու դարձի եկան , ըն-
դունեցան Քրիստոսի առըր հաւատքն ու օրէնքը : Չի
վկայեր որ շատերը մեղքի մէջ ընկած ըլլալով Քրիս-
տոսի առըր հաւատքովն ազգ կելլեն ու յաւիտենական
փրկութեան կը հասնին , իսկ շատերն ալ չուզելով
զինքը ճանչնալ պահել ու հնազանդիլ իրեն՝ կը չեին
կը կործանին ու կը կորսուին : Չի վկայեր որ Քրիստոս
աշխարհ մը ամեն տեղն հակառակորդներ ունեցաւ , ու

մինչև հիմա ալ հակառակութիւն կը կրէ անօրէն անհաւատներէն՝ որոնց յաւիտենական կործանումը պատրաստուած է։ Բայց չի լըննար՝ թէ որ նոր կատարածին ամէն մարգարէներն ու մարգարէութիւններն ուզեմ ձեզի հոս պատմել, որոնց ամենն ալ ելաւ ու կատարուեցաւ։ Ուրեմն մինակ Քրիստոսի մարգարէութեանը վրայ խօսիմ, որ մարգարէներուն աչքն է, նոր օրէնքին առաջին ու առաջը կաթողիկէ եկեղեցւոյն հիմնագիրը։

Քրիստոսի Ձմարիտ Մեսիային մեծ մարգարէ ըլլալը՝ հին օրէնքին մարգարէներն ալ իր աշխարքը գալէն առաջ ըսին, մանաւանդ Յովսէս մարգարէն. (ը. օբդ. Ժը. 15։) Իսկ երբոր աշխարքը եկաւ, իր օրերիմ Թըշնամիները Հրեաներն ալ Ճանչցան ու խոստովանեցան. ուստի աւետարանին մէջը կը կարդանք որ ոմանք զինքը Յոհաննէս Մկրտիչը կարծեցին, ուրիշներն Եղիա, ոմանք ալ ուրիշ մարգարէ մը. (Մրկ. ը. 27։) Կը կարդանք որ իր Թշնամիները չէին համարձակիր գայլէլու իրեն, վասն զի ամենքը մարգարէի տեղ գրած էին զինքը. "Բայց երկեան ի ժողովրդոյն, քանզի իբրև զմարգարէ ունէին զնա,,. (Մտթ. իա. 46։) Ու չի Թէ մինակ մարգարէ կը սեպէին զինքը, հապա նաև մեծ մարգարէ. "Մարգարէ ոմն մեծ յարուցեալ է ի միջի մերում,,. (Ղկ. է. 16։) Մանաւանդ Թէ Քրիստոսը այսինքն խոստացեալ Մեսիան է կըսէին իրեն համար. "Ոմանք ասէին՝ սա է Ձմարիտ մարգարէն. այլքն ասէին՝ սա է Քրիստոսն. (Յհ. է. 40։)

Եւ իրաւ Քրիստոս տէրն մեր առաջուց մարգարէացաւ որ զինքը նախատէին ծեծէին խաչէին ու սպանէին պիտոր. և ամեն բաներն ելաւ։ Ըսաւ որ իրաւ մեռնէր պիտոր, բայց իրեք օրէն իր զօրութեամբը յարութիւն պիտի առնէր, և քանիներ զինքը յարութեն առնելէն եաքը տեսան, հետը խօսեցան, իրեն տեղը նախկից եղան, ինչուան իր ոտից և ձեռացը գամերուն ու սիրտով խոցուած կողին տպիքը շօշափեցին։ Ըսաւ որ յարութիւն առնելէն եաքը փառաւոր մարմնով ու հոգւով երկինք վերանար պիտոր. և առաքեալներն իրենց աչքովը տեսան իր համբարձումը, և տպշած հիացած մնացին։ Ըսաւ առաքելոցն որ երկինք վերանալէն եաքը հոգին սուրբ պիտոր իջնէր զինքը լը-

սաւօրէբու և միխԹարեբու համար. ու բոլոր Երուսաղէմ սեւսաւ հոգւոյն սրբոյ գալստեանը հրաշալի հեռանկարները: Շատ առաջուց ըսած էր առաքեալներուն որ ինչպէս զինքն սպանին հալածեին չարչարեին պիտոր Հրեաներէն՝ նոյն բաներն իրենք ալ կրեին պիտոր. և բոլոր աշխարք դիակ առաքեալներուն քարչածը: Ըսաւ նոյնպէս որ մեղաւոր կինանը ըրածը՝ որ մեղքերը լալով գնաց իր ոտքն հնկաւ, մազերովնէ ոտքերնէր սրբեց ու ազնիւ եղով օծեց, բոլոր աշխարք պիտի պատմուի. և բոլոր աշխարք լսեց ու լսէ պիտոր միշտ ան կնկան ըրածը: Ա՛ս ամեն ըսած բաներն արգելն կատարուած ըլլալով, տարակոյս չեն Թողներ ուրիշ ըսածներուն վրայ ալ՝ որ դեռ կատարուին պիտոր, ինչպէս նեռան գալը, աշխարքիս վերջնանալը, ընդհանրական դատաստանը, որ աւետարանին մէջը կը կարդանք:

Բայց ինչպէս կրնամ պատմել ձեզի Քրիստոսի սեռուն մերոյ ամեն ըրած մարգարէութիւնները, որ սորբը Յոհաննէս աւետարանչին ըսածին պէս, աշխարքս որչափ մեծ ալ է՝ մէջը չեին տպիր, Թէ որ հատոր հատոր գրքերու մէջ գրած ըլլային ամեն իր ըրածներն ու ըսածները: Ուրեմն կենդանք իր մեկ մարգարէութիւնը վրայ՝ որ մեծերէն երեւելիներէն ու միանգամայն աւելի սոսկալիներէն է: Ըսածս Երուսաղէմայ վերջին կործանումն է ու բոլորովին գեանի հետ հաւասար ըլլալը զարհուրելի պատահարներով որ կործանմանէն առաջ ու ետքը պատահէին պիտոր: Օր մը Քրիստոս սէրն մեր ան Թշուառ քաղքին մօտենալով, վրան նայած սուներ՝ աչքերն արցունք գալով ըսաւ. Ո՛հ Երուսաղէմ Երուսաղէմ, դուն որ մարգարէները կրպպաններս, ու կը քարկոծես զանոնք՝ որ ած քեզի բարիք ընելու համար կը խրկէ, քանի՛ անգամ ուզեցի քու զաւկներդ ժողվել՝ ինչպէս հաւ մը իր ձագերը Թեւերուն տակը կը ժողվէ, ու դուն մերժեցիր. վասն, դուն պիտոր անապատ դառնաս. (Մտթ. ԻԳ. 37:) Ետքը սա ալ ըսաւ. Ո՛հ եթէ ողորմելի քաղաք, օր պիտի դայ՝ որ Թշնամիդդ գքեզ պատեն պատչարեն պիտոր ամեն կողմանէ, գքեզ նեղը ձգեն պիտոր, գեանի հաւասար ընեն պիտոր քեզ զաւկներդ մէկտեղ, ու քար քարի վրայ պիտի չձգեն. (Ղկ. ԺԹ. 41:) Կամ Դաղտնեաց երեսելու սուներ հան-

դիպելով ան բարեպաշտ կանանցը՝ որ ցաւակից ըլլալով եր վայ կուլային, ըսաւ անոնց. Խեղճ դուստերք Երուսաղէմի, իմ վրաս մի լար, այլ ձեր վրայ ուժեր զաւկըներուն վրայ լացէք. վասն զի օր մը Երուսաղէմ ա նանկ վայնասուններուս՝ անանկ սոսկումներու մէջ պիտի գտնուի, որ երջանիկ պիտի սեպուին զաւակ չծնեցող մայրերուն, ու անոնց՝ որ զաւկի կաթ չեն տուած. (Ղկ. իդ. 28.) Եւ ոչ տաճարն և ոչ սրբութիւն սրբութեանցը պիտի ապրի ըսաւ, այլ բոլորը քաղքին հետ ան ալ պիտոր կործանի, նաև անոր քարը քարի վրայ պիտոր չմնայ. (Մպ. իդ. 2.) Ա սոսկալի մարգարէութիւնն ընկերին եաքը, ըսաւ որ քիչ առնէն պիտի կատարուէր՝ դեռ ան առնէի մարդկին չծերցած. ու ան սարսափելի փորձանքներուն սկսելու առնէն նշաններն ալ ցոյց՝ որպես զի առաքեալներուն քարոզութեամբը գործէ եկած քրիստոնեայ եղած բարի անձինքները փախչելու և ապրելու ժամանակ ունենային, ու քաղքին գոբա եղողներն ալ՝ հեռու կենային: Բացատրեց նաև քաղքին մէջ գտնուողներուն նեղութիւնները ու խեղճութիւնները, սովը, ժանտախտը, չաւերուն սոսկալի կոտորածը, ու ծառայածներուն ցրուիլն ու գերութիւնը. (Ղկ. իե. 20.)

Պարտ ատեն անդրնել կըլլայ հիմա ցցնելն որ Քրիստոսի տեառն մերոյ առ ամեն խօսքերն եկան. վասն զի առ անանկ բան մըն է՝ որ ամեն պատմութիւնները կը վկայեն, անանկ բան մը՝ որ աշխարք ամենայն գիտէ, անանկ որ՝ քիչ մը պատմութիւն կարդացողն ալ գիտէ որ Քրիստոսի տեառն մերոյ մտէրնէն քառասուն տարի եաքը, հռոմայեցիք զարհուրելի բանակով մը՝ օրսէն զօրավարն էր Տիտոս, գնացին պաշարելին Երուսաղէմ զատկի ծնդին օրերը՝ որ քաղաքն ամեն կողմէն եկած օտարական Հրեաներով լեցուն էր, ու հոն գտնուող քիչ քրիստոնեաներն ալ Քրիստոսի աքսած նշաններէն տեսնելով եղեր փախեր էին քաղքէն դուրս Պելլա ըսուած լեռան վրայ. իսկ կոտրցած Հրեաները յամառեր ու կեցեր էին հոն՝ ուր որ ալ վերջ ինդրութիւնը պիտի հասնէր: Ան նեղութեան առնէն հերձուած ալ ընկաւ մէջերնին, երբեք բաժնուելոյան, անանկ մեկզմեկու դէմ կատղած որ հաղարաւոր հոգի մեկզմեկ սպաննեցին: Վերահասնելին հասաւ, անանկ

սալ էզաս որ ինչուան իրենց զաւկիները կերան. դիակ-
ներուն հոտէն օդն անանկ ապականեցաւ ու հիւան-
դութիւն պատճառեց որ շատերն ալ անկէց մեռան:
Եաբը եաբը Թշնամիները ներս մտան, գրեթէ ամենքը
սրէ անցուցին՝ անանկ որ՝ հիւանդութենէն սակէն ու
սրէն մեռնողներուն թիւը հասաւ ինչուան միլիոն մը
իրեքհարիւր երեսունըեօթը հազար. ան քիչերն ալ որ
ապրեցան՝ Թափառական ասդիս անդին ցրուեցան,
կամ այլևայլ տէղ դերի դնացին՝ անբանութենէն խեղճ
կեանք ունեցան: Իսկ քաղաքն ու տաճարը բոլորովին
կործանեցաւ: Ա՛ս ամեն սոսկալի բաները ակնդիտողքը
դիտնալու համար՝ հերիք է որ կարդայ մեկը Յովսե-
պոս Հրեայ պատմագրին՝ Որոգինեսին՝ ու բազմա-
հմուտ Փիլօրի դաղղեացւոյն գրած պատմութիւնը: Ուս-
ալ քիչ մը պատմութեան տեղեակ եղողը դիտէ որ աս
սոսկալի տեսարանները՝ մեծ մեծ հրաշքներ էին Քրիս-
տոսի տեառն մերոյ խօսքերը կատարուելուն համար.
մեծ մեծ հրաշքներ՝ առաջուց պատահած բաներովը,
մեծ մեծ հրաշքներ նաև եաբը պատահածներովը: Ա-
ռաջուց պատահածներովը, վասն զի դիտենք պատ-
մութենէն որ հռոմայեցիք Երուսաղէմ քաղաքը
պաշարելէն առաջ՝ Թրի ձևով աստղ մը երևցաւ եր-
կինքը, որ տարի մը ամբողջ ծայրը վար կախուած կե-
ցած էր քաղքին վրայ. դիտուտր մըն ալ երևցաւ՝ որ
ամպերէն վար կրակ կը Թափէր տաճարին վրայ, ու
այրելու պէս կը բաբնկըներ. նաև սպառազէն զինուոր-
ներ երևցան օդուն մէջ՝ ձեռնին բոցի պէս փայլուն
զէնքերով. (Յովնես Որոփ Փլէօրի:) Տաճարին ահա-
դին դռներն ալ իրենք իրենց բացուեցան, ու ներսի
եղող քահանաները ձայն մը լսեցին երկրնքէն՝ "Եր-
թանք ասկէց երթանք,, ու փախչողներուս ոտնաձայն
ալ լսեցին. (Տաքիթ. Յովնես:) Հրաշք էին նաև Երու-
սաղէմայ ու տաճարին կործանելէն եաբը պատահած-
ներն ալ, ինչուան որ հոն քար քարի վրայ չմնայ:

Բայց դէռ աս եաբն մեծ հրաշքները չպատմած,
պէտք է որ ամեն չիմաստութիւն վերջնելու համար ձե-
զի ծանուցանեմ, որ հիմակուան եղած Երուսաղէմ
քաղաքը՝ ան հինը չէ որ հռոմայեցիք կործանեցին. չէ,
ան կործանած քաղքին տեղը մեկմեն ալ քաղաք չշի-
նուեցաւ: Հիմակուան եղածը նոր քաղաք մըն է՝ որ

Ելիա Ադրիանոս կայսրը առջևին մտերը չինեց, ու իր անունովը Ելի կը կոչուէր. բայց ետքը մեծին կոստանդիանոսի առեվը Երուսաղէմ կոչուեցաւ, Թէ և նոյն քաղաքը չէ: Ա բանը գիտնալէն ետքը, հիմա գանք մեր առջի խօսքը:

Յուլիանոս ուրացող կայսրը, որ քրիստոնէութեան սաստիկ թշնամի էր՝ չէրնտրեց ուրացած ըլլալով, ու սաստիկ կը հալածէր քրիստոնեները, տեսնելով որ Երուսաղէմ քաղաքն ու տաճարը մէյմն ալ չէր շինուած, ու գիտնալով ալ որ (ինչպէս Դանիէլ մարգարէացեր էր ու Քրիստոս ատեն մեր ալ աւելի որոշ բաներ էր) մէյմն ալ ան քաղաքը և տաճարը չշինուէր պիտոր՝ այլ պիտի միայ միշտ աւերակ քարակոյտ մը, մարգարէութիւնէրն ու մարգարէացողները խաղաք ընել ուզեց, ու ըսածնին սուտ հանելու համար, ձեռք զարկաւ նորէն նոյն տեղը շինելու նոյն քաղաքն ու տաճարն ուր որ առաջուց էին: Զայնը տարածուեցաւ, մէկէն հրեաները ամէն գիշեր ու հեթանոսները թափեցան, ամենքն ալ սրտով՝ սա մեծ գործքը կատարելու: Բազմութիւն աշխատաւորներու որմնադիրներու ժողվեցան, քար կիր ամէն պէտք եղած նիւթ ու գործքներ պատրաստուած էին: Բայց զուր կը չանան մարդիկ այ ամենակարողութեանը դէմ. ամէն փորձ ընդունայն ի սուտ հանելու մէկ ճշմարտութիւն մը, որ ձեռ իր մարգարէներուն բերնովը ըսած է: Սկըսան հոկան փորելու ուր որ քաղքին աներուն ու տաճարին հիմունքն էին, մէյմն ալ սոսկալի երկրաշարժ մը եղաւ, բոլ ու կրակէ գունտեր դուրս ցայտկեցին, գործաւորները հանգրդ իրենց վերակացուներովը գետինը փուռեցան, ամենքն ալ հարկաւորեցան չորս կոթով փախչիլ կենդանիներին տալերնին համար: Շատ անգամ բոլը դադրեցաւ, հրեաները նորէն գործեան փորձելու. բայց ամեն անգամ որ կը մտեներին հոն տեղը, նորէն ու աւելի սաստիկ կեղերը բոլն ու կայրեր կը տոչորեր զրեներ. անանկ որ՝ սարսափած յուսահատած ամեն բան մէկդի թողուցին, մէյմն ալ չհամարձակեցան փորձել: Ասանկ կը վկայեն Նազիանզային, Ոսկեբերանը, Ամբրոսիոս, Հռուփինոս, Թէոդորիտոս, Սոկրատ, Սոզոմենոս, և ուրիշ սատիկներ: Իսկ Թէ որ գետ կը գտուին այնպէսես ի-

հաւատացողներ այսչափ վկայեցաւ, եղած բանը անոնց դէմ ինքնին կը խօսի։ Յովհաննես կայսրն իր ամէն կարողութեամբը հարկաւորեցաւ գադրիլ, ձեռքը ետ քաշել. և ուր որ առաջ Երուսաղէմ քաղաքն ու տաճարն էր, հիմա ուրիշ բան չկայ՝ բայց քարակոյտ աւերակ մը, և ոչ երբեք նորէն շինուեցան։ Ասոնք Ֆլէօրի անուանի պատմիչը կըսէ. Ընկայ հրաշք մը տակէց աւելի վկայութիւն ունեցող. անանկ որ՝ հեթանոսներէն ու Հրեաներէն շատերն ասոնց բանէս գտածն եկան, ու Քրիստոսի յաղթութիւնը ճանչնալով՝ մկրտուեցան. (Պոմ. Եվեղ։)

Ա՛ս ամէն բաներէն եթէ մէ կրնայ ուրանալ որ մարգարէութեան Հոգին՝ որ է բոլորովին Հոգի յայ, կաթողիկէ սուրբ եկեղեցւոյն մէջը միշտ սիրած ջերմայ։ Հերիք է որ մէկը կարդայ գործք առաքելոցը, կը տեսնէ մարգարէները. հերիք է որ մէկը վարք սրբոց կարդայ, կը գտնէ շատ ու դեղեցիկ մարգարէութիւնները հեռաւոր անցեալ ու ապառնական բաներուս, ամէնն ալ առեղծուած եղած ու կատարուած։ Ասոնք տեսնելէ որչափ տասդ է Պօղոս առաքեալին ըսածն որ ըսեր է. բաքանչելութեանց մանաւանդ Հոգի կոչ տայ, մեկուն Հոգի մարգարէութեան, մեկուն Հոգի հրաշագործութիւն, ոմանց տարբեր լեզուներ խօսելու, ուրիշներուն հոգւոյ ընդրութիւն, և ուրիշ ասոնց նման ընդրկներ. (Ա. Կորնթ. ԺԲ. 7։) Ինչպէս աշխարհը գիտէ սուրբ Գրքոյս աքանչելագործին երեւելի մարգարէութիւնները, Յովհաննէս աբեթային առ Թէոդոս կայսեր ըրածները, սուրբ Ընտանիները, սուրբ Բենեդիկտոսին առ Տոտիլա Թագաւորին ըրածները, սուրբ Ֆրանչիսկոս ասսիզացիներուն, սրբուհի Կատարինէ սենացիներուն, սրբուհի Պրէճիտայիներուն, սուրբ Ֆրանչիսկոս Քասաբեռանիներուն, և ուրիշ շատերունը, որ ամէնքն ալ տարիներով առաջ հրատարակուած՝ հաքն ատենովը կատարուեցան. (սուրբ Բարսեղ. սուրբ Օգոստ. սուրբ Աթան. սուրբ Գրիգ. սուրբ Բեռնարդ։) Թէ որ ասոնց վայ արժանի ըլլալ տարակուսելու, տարակուսելու էր նաև թէ արգեօք Կաբլեդոն քաղաք եղած է, եղած է Կորնթոս, Աթենք, Սպարտա, Բաբելոն. ու ասանկով տարակուսի տակ կինային աշխարհքիս ամէն պատմութիւնները, ու մարդկային հաւատքը կը վերնար։

Հիմա ուրիշ կրօնքներու դէմ ես զոյներն ու անոնց հետեւողները Թող ցցընեն , եղբ ը է երբէք իրենց մէջը հոգի մարգարէութեան՝ որ բոլորովին հոգի այ է . եւ ըն են իրենց մէջը Աչմարիտ մարգարէները՝ որ առանց ու անվրէպ գիտութեամբ ըսած ըլլան եղբ ը ըլլալիք ները , ինչպէս հին առեն ներ ու ինչպէս մինչեւ հիմա կը տեսնուի կաթողիկէ եկեղեցւոյ մէջ : Հեթանոս ները կատարչանները չատ մարգարէական պատգամներ ունէին , բայց մութ՝ երկդիմի՝ անորոշ խարդախ , որ ինչ մարթով ուզէին՝ կրնային հասկընալ , նաև մեկմեկու ներհակ մտքեր , որպէս զի ինչպէս որ հանդիպէր ըլ լալիքը՝ կարենային ըսել որ գուշակեցին : Շատ ան գամ ալ խարդախութիւննին գուրս ելլաս , որ անար ժան հնարքներով իրենց վրայէ ու քարէ արձանին բուն խօսել կու տային . խախտութիւննին գուրս ելլաս որ մարդ մը կը մտնէր արձանին մէջն ու կը խօսէր , ինչպէս Ֆիէօրի պատմիչը Եգիպտոս Ազէքսանդրիա քաղքին մէջ պատահած դիտուածով մը կատարուցանէ . (Պաթ . Նէղ . գէր . ժԹ :) Խակ Թէ որ յայտնի առոյգ և ապահով պատգամներ ալ եղած ըլլան , ինչպէս Սիբիլլաներուները (Թէ որ եաբէն չնծուս չէն) որոնց գուշակութիւնները արեւելք ու արեւմուտք տարածուեցան (Սուէթ . Ի վէսպ .) պէտք է գիտնալ որ ան գուշակութիւնները հեթանոսաց առտ կրօնքն ու կռապաշտութիւնը հաստատելու համար չէին , այլ մանաւանդ ինչպէս Նիկերոն ալ կըսէ՝ անոնք կործանելու և Աչմարտութիւնը հաստատելու , այսինքն կաթողիկէ եկեղեցւոյ և կրօնքին ձայնին ըլլալը : Ու իրաւ զարմանք ու մխիթարութիւն մըն է մտածելն որ ձէ իր մարգասկր նախախնամութեամբն ուզեր է առ կուսակրօն սիբիլլաներուն բերնովը Աչմարտութիւնը ցցընել ու լոյս տալ հեթանոսներուն , ինչպէս հին մարգարէներուն ձեռքով Հրեաներուն : Զարմանք ու մխիթարութիւն մըն է տեսնելն որ ինչպէս Աիշտ ու որոշ խօսեր են ան հեթանոս ազգիներէն նաև ոտանաւոր դիւցազնական տողերով այ միութեանն ու երրորդութեանը վրայ , աչքերբիս առէջ ուելուն , մարմինն բուն յարութեանը , ու հանդերձեալ կենաց վերաբերեալ ուրիշ բաներու վրայ : Ինչպէս յայտնի մարգարէացեր են չատ տարիներով առաջ Քրիստոսի տեառն

մերոյ աշխարք գալը, կուսէ մը ծնանիլը, իր քարոզութիւնը, հրաշքները, սպանուիլը, յարութիւն առնելն ու անմահ ըլլալը։ Ա՛ս մարգարէութիւններն ընդունելին երեւելիները են Սամարէթէ սիրելեան, կոմսիկները, և մանաւանդ Երիտասարդն։ Ուրեմն բաւական չէ որ հեթանոսները Ջմարիա մարգարէութիւնէն ցցընեն մեզ, հապա անանկ մարգարէութիւն մը՝ որ իրենց կրօնքը հաստատելու համար եղած ըլլայ։ Բայց բոլոր աշխարք գիտէ, որ ասանկ մարգարէութիւն մը չեն ունեցած։

Իրաւ է որ Հրեաներն ունեցան, ինչպէս առաջուց ըսի, շատ Ջմարիա մարգարէներ ու մարգարէութիւններ՝ իրենց կրօնքը հաստատելու. բայց ի՛րը. երբոր Մեսիային ապագայ գալստեանը Ջմարիա հաւաստին մէջն էին։ Իսկ Մեսիան այսինքն Քրիստոս տէրն մեր գալէն եառքը, որ պէտք էր անկէց եւս ետքը հաւատային, Քրիստոս տէրն մեր խաչէն վայր մեռնելէն եառքը, եղա՛ծ Հրեաներուն մէջը մէկ մարգարէ մը կամ մարգարէութիւն մը։ Չէ, այլ անանկ դադրեցաւ իրենց մէջ հոգին մարգարէութեան՝ ինչպէս իրենց մարգարէներն առաջուց ըսեր էին, մանաւանդ Ովսէէ, Սիքքիա, ու Զաքարիա, որ մէյմըն ալ ոչ մարգարէ և ոչ մարգարէութիւն մը երեւցաւ մէջերնին։ (Ովսէ. գ. 5։ Սիք. գ. 6։ Զաք. ե. 3։)

Լուսաւորն ալ ուզեց մարգարէի տեղ անցնիլ. բայց այնչափ իր ըսածներէն գոնէ մէկն եղած ըլլար։ Հապա նորէն ըսելու տեղն է. "Զոր ինչ խօսիցի մարգարէն և ոչ դիպիցի, այն բան է զոր ոչ խօսեցաւ տէր ,,։ Ուրուհետեւ Լուսաւոր յանուն այ չէր խօսեր, հապա յանուն սատանայի, յանուն իր սրտմտութեանը, յանուն իր գինովութեանը, անոր համար այնչափ ըսածներէն մէկն ալ չէլաւ։ Անգամ մը ապահովեց ապաստամբները՝ որ յաղթէին պիտոր մնծերնուն դէմ. բայց բոլորովին ներհակը պատահեցաւ, սոսկալի ջարդ մը կերան։ Մարգարէացաւ որ 1503ին ընդհանրական դատաստան պիտոր ըլլար, անանկ որ՝ իր հետեւողներէն քանի մը միամիտներ ան տարին և ոչ վարուցան ըրին. բայց անկէց եւս այնչափ դար անցաւ, դեռ ոչ ընդհանրական դատաստանի, ոչ աշխարքիս վերջը հասնելուն նշան մը երեցաւ, ու վարուցան ջնտիներն ալ կ

սով մը քաշեցին : Ասանկ ալ ըսաւ որ իր մահը վ ի թ թէմպէրլի մեծ քաղաքը պիտի պատահէր , ուր որ իր մեղսութիւնները աւելի յաղթանակեր էին . բայց ո ղորմելաբար մեռաւ Խալեպ պզտի գեղը՝ ուր որ ծներ էր : Տեսէք ինչ աղէկ մարդարէութիւններ , բոլորն ալ խափեր են . պատմութիւնը յայտնի կը վկայէ :

Ուրեմն թէ որ մարգարէութեան հոգին բոլորովին ձեռքէն հոգի է , ու հին կտակարանէն նորն անցաւ , մովսէսական օրէնքէն քրիստոսականը՝ որ անոր լրումն ու կատարելագործութիւնն է , թէ որ աս մարգարէութեան հոգին ոչ երբեք ուրիշ կրօնքի մը մէջ տեսնուեցաւ՝ ոչ անհաւասից և ոչ հերետիկոսաց , ինչ ըսել է աս : Ով որ իր կիրքերէն չէ կուրցած , կը տեսնէ որ՝ ուրեմն մեր կաթոլիկ կրօնքն է Աշմարիա կրօնքը ձեզմէ յայտնուած , ուրիշ ամէն կրօնքները սուտ ու չինծու բաներ են՝ ձեզ չհինազանդելու համար մարդկանցմէ հնարած , որպէս զի իրենց անկարգ կիրքերն առաջ տանին : Մեր կաթոլիկ կրօնքը կենդանագիր պատկերի կը նմանի անանկ վարպետ քաշած որ՝ որդիին դիտես՝ կարծես որ քեզի կը նայի , ու միշտ իր նախատիպը կը ցցընէ որուն պատկերն է : Ասանկ ալ կաթոլիկ կրօնքը որ դիէն դիտելու ըլլանք՝ միշտ մեզի կը նայի , ու միշտ կը ցցընէ մեզի որ ձեզմէ եղած է ու երկրքէն ինձած : Ասանկ տեսանք հրաշքներուն կողմանէ դիտելով , ասանկ տեսանք մարգարէութեանց կողմանէ ալ դիտելով , ասանկ պիտոր ցցընեմ ձեզի յաջորդ յորդորականերովս ալ՝ ուրիշ ամէն կողմանէ ալ աղէկ դիտել տալով : Բայց հոս համառօտելով լինչուան հիմա ըսածներս , ասանկ կը տրամաբանեմ :

Աստուած միայն է որ խօսեցաւ ու կը խօսի մարգարէներուն բերնովը . մարգարէներն ուրիշ շատ բաներ ի ըսած՝ յայտնի ըսին առաջուց մեր կաթոլիկ կրօնքին խորհուրդները վարդապետութիւններն ու Աշմարտութիւնները . ուրեմն աս խորհուրդները , աս վարդապետութիւնները ու Աշմարտութիւնները ձեզ բերնեն եկած են . ուրեմն կաթոլիկ կրօնքը՝ որ կը դառնանի աս խորհուրդներն աս վարդապետութիւններն ու Աշմարտութիւնները՝ է Աշմարիա կրօնք ձեզմէ յայտնի : Ասկէց ի զատ՝ Բրիտաս տերն մեր ինքն ալ մեծ մարգարէ մըն էր . "Մարգարէ ոմն մեծ յարուցեալ է ի

միջև մեռաւ ,, ։ (Գ։ Է ։ 16 ։) Քրիստոս աչերն մեր Հրէ մարիա մեսիա , Հնմարիա սրդի ՀՅ , Հնմարիա փրկիչ աշխարհի , ինչպէս հին մարգարէներն ըսեն , մարգկանց հետ նոր ուխտ հաստատելու , նոր եկեղեցի հիմնելու , նոր աւետարան մը հրատարակելու համար երկնքեն ինջած ըլլալով , շատ մարգարէութիւններ ըրած՝ նոյն մարգարէներուն ըսածը գործքով ցցելնելու համար . ան ամեն ըրած մարգարէութիւնները կատարուեցան մեծամեծ հրաշքներով՝ որ ամենքն ալ ՀՅ գործքերն էին . ուրեմն Քրիստոս իրաւունք ան է՝ ինչ որ մարգարէներն ըսին . վասն զի թէ որ ան չըլլար , ՀՀ որ նոյն ինքն Հնմարտութիւնն է՝ չէր կրնար ոչ մարգարէութիւն ոչ հրաշքներ ընել այնչափ ստուգութիւնները հաստատելու և վաւերացնելու համար : Ուրեմն իր նոր ուխտը , նոր եկեղեցին , նոր աւետարանն ու կաթողիկէ կրօնքը , ՀՀայնի բան է : Ուրեմն երկոքեն մէկն է , փախուստ չկայ . կամ դաւանել Յիսուս Քրիստոս , իր եկեղեցին , իր աւետարանը , իր գրած կրօնքը , և կամ՝ հարկաւ դատապարտուիլ յաւիտեան , ինչպէս ինքն Քրիստոս աչերն մեր ըսաւ . ,, Որ հաւատայ՝ կեցցէ , և որ ոչն հաւատայ՝ դատապարտեսցի ,, ։ (Մարկ ։ ԺՂ ։ 16 ։)

ՅՈՐԴՈՐԱԿ Թ ։

Պահպանիլ եկեղեցւոյ և կրօնքին Քրիստոսի զրկանքն ։

Մեծ է ՀՅ նախանձաւորութիւնը , խիստ մեծ . իր Հնմարիա ու սիրելի կրօնքը սուտ ու չնծու կրօնքներէն զիւրաբր որոշելու համար՝ անանկ յայտնի և լուսաւոր նշաններ գրաւ որ՝ զանոնք ճանաչելու համար հերիք չէ կոյր ըլլալը , այլ և պէտք է որ աչերնիս փորձելնք հանելնք անոնց լոյսը ճանչնալու : Առաւօտոյ մըւսած տպաւորիչներն իր սուրբ կրօնքը հաստատելու համար՝ խիստ հաստատուն բաներ են . անոր համար Դաւիթ մարգարէն իր առիներէն բսաւ . ,, կայտառութիւնք քո ,

տէր, յոյժ հաւատարիմք են. (քան լաս.) "ի կայսրեթեանց քոյ մէջ յոյժ հաւատացաք ,, · (սաղմ. ղբ· 5։)

Պէտք է ըսենք որ կամ խիստ ոգէտ են և կամ խիստ չար, որոնք որ մարդկային խելքին ցցընելուին ու ամեն ազգաց միաբան վկայութեամբը համոզուելին եաքը՝ որ աշխարքիս մէջ կրնաք մը պիտի ըլլայ որով ՚ծծ տաշտեինք, բոլորովին անկրօն կապրին՝ ինչպէս մեր օրերուն գրեթէ ամեն անհաւատները, և կամ հերիք կը սեպեն այլևայլ կրօնքներէն մէկը որն որ ըլլայ՝ ուսնեալ, ըսելով որ թէ և եղած կրօնքներէն մէկը միայն Աշմարիա ըլլար սուտ՝ կարելի չէր Աշմարիայի մէկալներէն որոշել։ Կարելի չէր որոշել. ինչպէս, վասն զի իրենց ուզածին պէս չեն կրնար ապրիլ. վասն զի իրենց անկարգ կիրքերը չեն կրնար դադրեցնել։ Ապա թէ ոչ, Աշմարիա կրօնքն իր Աշմարուհեթեանն ու առաջնորդական ըլլալուն այնչափ նշաններն ունի իր Ճակատը՝ որ բաւական է դիտելով մը նայիլ, մեկէն կը Ճանչցուի ու կորոշուի սուտ կրօնքներէն անանկ դիւրաւ՝ ինչպէս կորոշուի ոսկին ու արծաթը կապարէն ու երկրեթէն։ Մանկ ըրէք ու տեսէք որ Աշմարիա չէ բսած։

Ինչուան հիմա բսած նշաններէս ՚ի զատ՝ հաւատամքին մէջն ուրիշ չորս երևելի նշաններ ալ կան, մեր կաթոլիկէ եկեղեցւոյն ու կրօնքին ուրիշ ամեն կրօնքներուն մէջ ինքը միայն Աշմարիա ըլլալը Ճանչնալու համար. ու նշաններն ալ սոսկ են. միութիւն, սրբութիւն, ընդհանրականութիւն, ու առաքելականութիւն։ Ա՛ս բառերը դուք չէք հասկընար, բայց ես ձեզ նանկ պարզ մեկնեմ ձեզի՝ որ ամենքդ ալ խմանաք։ "Հաւատամք և ՚ի մի միայն սուրբ ընդհանրական և առաքելական եկեղեցի ,,։ Ասոնք մեկիկ մեկիկ աղէկ մը քննելը մեր մեծ օգտին համար հարկաւոր է. ուստի այսօր երկուքին վայ միայն կը խօսիմ, այսինքն մեր հռոմէական ուղղափառ եկեղեցւոյն միութեանն ու սրբութեանը վրայ։

Միութիւն ըսածնիս է ան կատարեալ միակերպութիւնն ու համաձայնութիւնը՝ որ միշտ եղած է ուղղափառաց մէջ, մէկ երևելի գլխու մը տակ՝ որ է սրբազան պաղը, Քրիստոսի տեառն մերոյ տաեղէն ինչուան աս օրս, նոյն Աշմարուհիւնները միշտ սորվե-

ցընելով ու գաւանելով Թէ հաւատքի կոչմանէ , Թէ սուրբ խորհուրդներու , և Թէ վարդապետութեան ու կրօնքի բաներու , առանց ամենեին բան մը փոխելու : Կը տեսնենք ու գիտենք որ աշխարքիս մէջ մեկմեկու դէմ խօսելու և մեկմեկի տարբեր խօսելու և մտածելու հոգի մը կը տիրէ : Գիտենք զոր օրինակ որ եւրոպացւոց սկզբունքը՝ մտածմունքն ու սովորութիւն նեերնին բոլորովին տարբեր է ասիացւոցմէն , ասիացւոցն ալ ամերիկացւոցմէն . սանտիացիք անգլիացւոց չեն համաձայներ , անգլիացիք գաղղիացւոց , գաղղիացիք իտալացւոց , իտալացիք գերմանացւոց , գերմանացիք օսմանցւոց ու ռուսներուն , առանկ ալ ուրիշ ազգեր : Ինչ կըսեմ ուրիշ ազգերը . Թէ որ ազգին մէջն ալ՝ ամեն մեկ քաղաքացիք մեկզմեկէ տարբեր կը մտածեն ու կը գործեն : Ա՛ս ալ բաւական չէ . Թողնենք ուրիշ ազգերն ու քաղքերնիերը , և աս մեր ազգի Ալպա քաղաքը նայինք . կը տեսնենք որ հոս ալ տիրած է մեկմեկու դէմ խօսելու , և մեկմեկի տարբեր մտածելու և գործելու հոգին՝ որ ըսի : Մեկը մեկ բան մը չիպովէ , մեկալը վար պիտի զարնէ ան բանը . մեկը բանի մը ձեռք չիզարնէ , մեկին ուրիշ նեերը պակասութիւն կը գտնեն ըրածին մէջը . մեկը բան մը բաշձանք չիցցընէ , մեկին ուրիշներուն ան բանէն կը խորչին : Վերջապէս մեկին առանկ կը մտածէ , մեկալն անանկ . մեկը սև կուզէ , մեկալը ձերմակ . “ որչափ մարդիկ՝ այնչափ կարծիք ,, . որչափ գլուխ՝ այնչափ մտածելու կերպ : Բայց երբոր կրօնքի վրայ կու գայ , սուրբ խորհուրդներու վրայ , մեր հաւատքին տրուեցուցած ձշմարտութեանցը վրայ , Թէ և մեկ կոչմանէ գործուարին է հաւատալը՝ խելքէ մաքէ վեր բաներ ըլլալով , մեկալ կոչմանէ ալ գործուարին ի գործ դնելը , ո՛րովհետև մեր կիրքերուն ու յօժարութեանցը դէմ բաներ են , այսու ամենայնիւ որչափ որ աշխարքիս վրայ տարածուած ուղղափառներ կան , որչափ որ վարդապետներ ու գիտուն մարդիկներ , որչափ որ վարժարաններ ու ձեմարաններ , Թէ և մեկմեկէ հեռու աշխարքիս կողմերը , Թէ և բարքերնին՝ մտածմունքնին՝ միտքերնին ու շահերնին ու քաղաքականութիւննին մեկմեկէ տարբեր , բայց հաւատքի ու վարդապետու-

թեան մէջ՝ նոյն բանէրը կը հաւատան ու նոյն բանէրը կը սորվեցընեն, մէջէրնին պզտիկ տարբերութիւն մըն ալ չկայ. ու չէ թէ աչքերնին գոյ առանց անդրադարձութեան ինչպէս որ կուգայ ձեզ, հապա մտածելով՝ քննելով՝ անդրադառնալով ու երկան հակաճառութիւններ ընելով նաև համոզմամբ հաստատ ընդհանուր ժողովքներու մէջ. և ասիկա միակերպութիւնն ու համաձայնութիւնը չէ թէ քանի կամ երեսուն տարի, հապա մշտական տասնըմէկ դարէ ի վեր՝ քանի որ Քրիստոս տէրն մեր աշխարք եկած է. ինչուան թէ որ մեկը չսանդգնէ ըլլայ ուրիշ կերպ մտածել՝ ուրիշ կերպ վարդապետել, մեկէն կը դառնա պարտեզն կը կարէն մեկզի կը ձգեն զինքն ուղղափառ հաւատացեալներուն մարմինէն՝ փտած անդամի մը պէս: Վասնզի որ՝ միշտ մեկ եղած է, ու միշտ մեկ պիտի ըլլայ աշխարքիս վրայ եկեղեցին անբաժանելի, այսինքն ժողով մը մարմին մը ուղղափառ հաւատացեալց՝ որ բոլոր աշխարք տարածուած են, ամենքը համաձայն ամենքը հաստատուն հաւատալով նոյն սուրբ խորհուրդներն ու նոյն հաւատքի մասուներն: Եղած է ու կրնայ ըլլալ երբեմն մէջ տարբեր կերպ մը բացատրելու քանի մը խորհուրդներ՝ քանի մը վարդապետութիւններ; բայց գոյացական մասնացը վրայ՝ իր էութեանն ու գոյութեանը վրայ ամենեին տարաձայնութիւն մը չէ եղած: Խօսք հակընդալու համար. ուղղափառ վարդապետները տարբեր տարբեր կերպով կը մեկնեն յայնքին մարգարէ վրայ ազգումը, այսինքն թէ ինչպէս գործունեայ շնորհքը մեր անձնիշխան ազատութեանը հետ կրնայ մեկտեղ ըլլալ. բայց ամենքն ալ կը համաձայնին հաւատքի վարդապետութեան մէջ՝ որ այդ շնորհքը անանկ կաղդէ մեր սրտին վրայ, որ առանց անոր բարեգործութիւն մը չենք կրնար ընել. ամենքը կը համաձայնին՝ որ երբեմն այդ շնորհքը մեր ազատ կամքին հետ մեկտեղ կը նեղգործէ, առանց վերցընելու կամ արգիլելու մեր անձնիշխանութիւնը:

Ինչպէս ուրեմն կրնայ ըլլալ սա բանս. փիլիսոփայական ու արտաքին բաներու վրայ ուղղափառաց մէջ այնչափ կարծիքներու և մտածմունքի տարբերութիւն, ու հաքը կրօնքի և յաճախական բաներու վրայ այնչափ միակերպութիւն. ամեն ուրիշ բաներու մէջ այն

չափ տարաձայնութիւն, ու մինակ հաւատքի բանե-
րու մէջ այլեայլ համաձայնութիւն: Մարդկային բնու-
թեանը նայելով՝ այս բանը բնական չի կրնար ըլլալ. հարկ
է ըսել Եգիպտոսի մոգերուն հետ որ «այ ձեռքը կայ
այս բանին մէջը. «Սա՛ան այ է այդ»: հարկ է խոս-
տովանիլ որ կաթոլիկէ եկեղեցին ու կրօնքը՝ այ հաս-
տատածն է, և ինքը կը հաւատարէ զանիկայ. և ինչ-
պէս հաստատողը մէկ է անբաժանելի և անփոփոխ,
այնպէս ալ իր հաստատած կրօնքը մէկ՝ անբաժանելի
և անփոփոխելի է: Ըստ Բեղարմինոս կարդինալը
կրսէ. Այս նշանովը բոլորովին յայտնի է որ մեր եկե-
ղեցին Աշխարհս եկեղեցի այ է:

Եւ իրաւ՝ վիճաբանինք մէկմէկու հաստատուն միակեր-
պութիւնն ուրիշ ամեն կրօնքներուն վարդապետու-
թեանը մէջ: Պատմութիւնները կարդալու ըլլանք, կը
տեսնենք որ աղանդապետները նաև իրենք ըսածնին
փոխեր են, ու հաւատքի էական բաներուն մէջ ալ
առջի ըսածնուն դէմը խօսեր են. ինչպէս Լուտերը,
Կալվինը և ուրիշները: Այս բանիս համոզուելու համար՝
հերիք է իրենց գրուածքը կարդալ: Իսկ անոնց հե-
տեւողները, թէև և իրենց ընդունած կրօնքը այնպիսի
դժուարին՝ վերացեալ անըմբռնելի բաներ չի սորվեց-
ներ իրենց ինչպէս մեր կրօնքը, այսու ամենայնիւ միա-
կերպ ու համաձայն չեն վարդապետութեան մէջ. ուս-
ուի աչքով ալ կը տեսնենք որ՝ կան անհաւատներ որ բաժ-
նուած են եօթանասուն աղանդ՝ մէկմէկու բոլորովին
ներհակ. կալվինականներն ալ չատ տեսակ աղանդներ
ունին մէկերնին. իսկ լուտերականները՝ ի սկզբանէ՝ ի
վեր իրեք աղանդ բաժնուելէն ետքը, այսինքն բուն
լուտերականք, կիսալուտերականք, և հակալուտերա-
կանք, ետքն անանկ մէկմէկէ տարաձայն եղան հաւատ-
քի էական բաներուն մէջն որ՝ մինակ Բեղարմինոս կար-
դինալին տեսնը հարիւր աղանդի չափ էին, որոնց մէ-
կուն ըսածը մեկալը կուբանար, մէկուն ընդունածը
մեկալը կը մերժէր: Ասոնք իրական բաներ են:

Ուրեմն նորէն կը հարցնեմ, ինչպէս կրնայ ըլլալ
այս բանս. բոլոր աշխարքիս ուղղափառութեան այլեալ
միակերպութիւնն ու համաձայնութիւնը նոյն Աշմար-
տութիւններն ու հաւատքի մասունքը հաւատալու և
վարդապետելու, և անհաւատից ու հերձուածոցս այն-

չափ տարբերութիւնն ու տարաձայնութիւնը : Մտածեցինք որչափ կուզեք , տեսնեմ կրնաք գտնել ուրիշ պատասխան մը : Ըսել է որ , մեր հաւատքին բաները բոլորն ալ ՅԱՅԱՆԵՐ է , և անոր համար միակերպ են՝ չեն փոխուիր , ինչպէս անոնց հեղինակը՝ որ ոչ կը նայ տեղ , ոչ բաները փոխել , և ոչ ալ ինքն ուրանալ . “ Կա հաւատարիմ մնայ , ուրանալ զանձն իւր ոչ կարէ ,, . (ՔԱՐ . ՏԻՄ . Բ . 13 ։) Ասոր ներհակն ուրիշ կրօնքներուն սորվեցուցած չատ բաները սուտ ու չնչին բաներ են , ուստի հաղարամեակ փոփոխութեան են թակայ ինչպէս անոնց շինողները : Անցնինք կաթողիկէ եկեղեցւոյ և կրօնքին ճշմարտութեանն երկրորդ նշանը դիտելու :

Երկրորդ նշանն է իր սքանչելի սրբութիւնը . “ Հաւատամք ի մի միայն սուրբ կաթողիկէ և առաքելական եկեղեցի ,, : Սրբութիւն իր անհրաժեշտ գլխոյն՝ որ է Քրիստոս , սրբութիւն իր վարդապետութեանն ու սորվեցուցած բաներուն . սրբութիւն կաթողիկէ եկեղեցւոյ մէջ եղող հաւատացեալոց շատերուն : Բայց կաթողիկէ եկեղեցւոյ սրբութիւնն ապէկ հասկընալու համար , պէտք է բաղդատել ուրիշ կրօնքներուն հետ : Թող ըսենն մեղի անհաւատներն ու հերետիկոսներն որ իրենց մէջն եղած ըլլայ ան սրբութիւնը , որ մեր կաթողիկէ եկեղեցւոյն մէջը միշտ փայլեր է ու կը փայլի : Պատմութիւնները կը վկայեն , եղած բաները գրուած են , մարդ չի կրնար ուրանալ քանի որ անոնց ատութիւնը ցցնող մը չէ եղած : Ուրիշ կրօնքներուն հեղինակները չէ թէ միայն սուրբ չեն եղած , այլ և մեծերն ալ անկարգ ու ախտաւոր մարդիկ էին , ամենքն ալ հակառակութեամբ լցուած՝ որ թշնամի է սրբութեան , չատերն ալ պղծութեամբ : Թէ որ կարենայի պատմել մեղի Լուտերին միայն վարքը , Կալվինին , Փոտին ու Ըերուլլարիոսին , և ուրիշ ներուն , որոնց ազանդները դեռ կը տեւեն , կը գտնէիք , սիրտերնիդ կը խառնուէր : Կար անանկներ որ կը պարծեր ամենեն աւելի զգայական ու անհամեստ ըլլալուն վրայ : Լուտերն անանկ կը խօսէր ու կը վարուէր որ նաև իր աշխերտը Եկոլամպադիոս կը սոսկար : Իսկ թէ որ մեկը քննէ աս ազանդապետներուն ըրած տեսակ տեսակ վարդապետութիւնները , կը սոսկայ իրենց մե-

լսրութիւններէն, իրենց անուղղ խօսքերէն, իրենց պղծութիւններէն։ Վասն զի խօսածնին ալ՝ սրտին ցուցածնին ալ՝ անճառնի բաներ էին՝ խելքի ու բանականութեան դէմ, ինչուան առաքինութիւնը մոլութիւն կոչել՝ ու մոլութիւնն առաքինութիւն, ինչուան ազատութիւն ասլ ամենուն ինչ որ կուզեն՝ մը սածել, հաւասլ ու գործել. անկարգ կիրքերնին գոհ ընել առանց պարտաւելի ըլլալու՝ մանաւանդ թէ գովելի ըլլալով, ինչուան ծնողքմութիւններ հաստատել անպարկեշտութեան ըրութեան ու մարդասպանութեան, ինչուան երկրպագութիւն ընել ասլ իւրաքանչիւր մէկ արարածոյ մը, քարի մը, փայտի մը, կամ պղընձոյ, ինչպէս կուսլաչանները կընեն։ Ասոնք ու ասոնց նման բաներ էին ուրիշ կրօնից աղանդաւորութեան սորվեցուցած բաները։ Հերիք է որ մեկը կարդայ հեթանոսաց օրէնքներն ու պատմութիւնները, Հռաւերին և ուրիշ աղանդաւորաց դրուածները, կը տեսնէ սա ամէն բաներս։ Կրնանք ըսել որ ասոնք երկնային ու սուրբ վարդապետութիւններն են։ Ասոնք, Յակոբոս առաքելոյն բացին պէս, անբասիկ վայել երկրաւոր ու սատանայական վարդապետութիւններ են. "Ոչ է իմաստութիւն այս իջեալ՝ի վերուստ, այլ երկրաւոր հնչաւոր և դիւական ,,. (Յակ. գ. 15։)

Թէ որ սասնկ բաներ են ուրիշ կրօնքներուն սորվեցուցած բաները, տղու մըն ալ խելքը կը հասնի որ ասոնց հեռուները բոլորովին հեռու են սրբութենէ։ Երբոր վարդապետութիւնները անկարգ ու ախտաւոր են, հարկաւ անոնց հետեւողներն ալ անկարգ ու ախտաւոր կըլլան։ Ասոր համար սուրբն Հերոնիմոս կրսէ որ դժուարին է գտնել հերետիկոս մը սիրող աղքատութեան։ Թէ որ նորադաւանդները չեն ուզեր սասնց կարգն անցնիլ, պէտք է որ մեկզի թողնեն իրենց աղանդապետներուն Լռաւերի ու Կալվինի սկզբունքներն ու վարդապետութիւնը. վասն զի անոնց սորվեցուցածն անանկ բաներ են որ՝ բնականապէս զգայականութեան անպարկեշտութեան ու ըրութեան կը տանին։ Բաւական է որ մեկն իրենց դրքերը կարդայ, չիսթակուսիր։ Ու ինչ որ յայտնի հերետիկոսներուն վայ ըսի, նոյնն իսկացեալ նաև ծածուկներուն վայ, այսինքն անհաւատ փիլիսոփաներուն։ Վասն զի անոնք

ալ կամ բոլորովին հաւատաք կրօնք չունենն, կամ հաւատքնին կը լայցցնեն, ու կրօնքին ամեն խիստ ու դժուար բաները մէկդի կը թողուն, որպէս զի աղատ համարձակ երթնց ախտերը գոհ ընեն, ու սրբակեաց կըրնան՝ աշխարք վայելեն, ուզածնուն պէս կեանք մը վարելով: Ու երբ՝ սա քանի փիլիսոփաներս լ'նչ կերպով երթնց նոր փիլիսոփայութիւնն այնչափ առաջ քշեցին. Թերևս զմարդիկ ուզլի սարկիչա ուզլի բարբարայ ուզլի առաքինի՛ ընելով: Ցեսանք ու կը տեսնենք ամեն օր երթնց աշխերանները լիրբ անկարգ ախտաւոր անկրօն. որ եթէ մարդկային օրինքներէ աղատ ըլլային՝ ամեն չարութիւն ու պղծութիւն կը գործէին: Սա է աշխարքիս մէջն եղած ուրիշ կրօնքներուն ու իրնց հետևողացը սրբութիւնը. սա է նորելուքը փիլիսոփայութեան պտուղը:

Իսկ թէ որ աչքնիս մէջը դարձընենք կաթողիկէ եկեղեցւոյ և կրօնքին վրայ, կը տեսնենք որ ամէն կողմանց սրբութիւն կը վայլէ: Կը տեսնենք որ ամենասուրբ գլուխ մը ունի, այսինքն Յիսուս Քրիստոս Աստծին որդին այ, ձեռ Հշմարիտ՝ ինչպէս իր խօսքերովը գործքերովը մարգարէութիւներովը ու աշխարհս քարող հրաշքներովը ցոյց. միանգամայն և Հշմարիտ մարդ, բայց անանկ առաքինի՝ անանկ սուրբ՝ որ սուրն նմանին աշխարքիս վրայ չէ եղած, ու ինչպէս առաքեալը կըսէ՝ "սուրբ անմեղ անարատ զատեալ ի մեղաւորաց ,, . (Եբր. է. 26.) անանկ որ կրցաւ ըսել հարմարձակ իր թշնամիներուն՝ գտէք վրաս թէ որ կրնաք մէկ պակասութիւն մը. "Ո՞ ի ձէնջ յանդիմանէ զիս վասն մեղաց ,, . (Յհ. ը. 46:) Ու երբ՝ որչափ որ չանացան չար հրեաներն իր վրայ յանցանք մը պակասութիւն մը գտնել, չկրցան զինքը յանցաւոր ընել. ուստի նաև Պիղատոս հարկ եղաւ որ հրապարակէ ասոր անմեղութիւնը, ու բոլոր Երուսաղէմի բնակիչներուն առջին ըսէ. "Ոչինչ ոչ գտի յառնս յայսմիկ ,, . (Ղկ. իգ. 14:) "Քաւեալ եմ ես յարենէ արդարոյդ այդորիկ ,, . (Մտթ. իէ. 24:)

Հաւատքնուս գլխոյն սրբութենէ՛ն զատ, սուրբ է նաև վարդապետութիւնը՝ որ կաթողիկէ եկեղեցին կը սորվեցընի: Ինչ որ պարտական ենք այ՝ անոնցմէ բան մը պակաս չընենք, և ոչ այ անվայել բան մը կուտայ:

կը ճանչնանք ու կը պաշտենք մեկ ճշմարիտ Աստուած, անեղ, սկիզբ ու վախճան չունեցող, չափ ու սահման չունեցող, բոլորովին իմաստութիւն, բոլորովին կարողութիւն, որուն բարեգթութիւնն ու արդարութիւնը սահման չունին, խելքի մտքեն վեր է իր փառքն ու կատարելութիւնը։ Թէ որ քանի մը խորհուրդ ու գաղտնարքմ բաներ ալ կը տրվեցընէ, ամենն ալ այ մեծութեան անանկ պատշաճ բաներ են, որ անկարելի է աշխըրքիս վրայ անկէց մեծ՝ անկէց գերազանց՝ անկէց վեհ գաղափար մը ունենալ այ վրայ, ինչ որ կաթոլիկէ հաւատքը մեզի կու տայ։ Իսկ թէ որ աստուածարդապետութենէն բարոյականն անցնինք, այսինքն ինչ որ բարի վարուց վերաբերեալ բաներ են, հերիք է որ ձեռնինս առնինք սուրբ գիրքն ու աւետարանը, առաքելոց գրած թղթերը, սուրբ Հայրց գրուածքները, կը տեսնինք գերազանց արդութիւն մը։

Այս միայն կրսեմ որ նաև նորադարձները, նաև անհաւատ փիլիսոփաները, մանաւանդ անոնցմէն ի՛նչ ոմն, թէև ուղղափառութեան սասկիչ թշնամիք, բայց հարկաւորութեան ըսելու՝ որ մեկը չի կրնար Քրիստոսի սովորեցուցած աւետի մարքը ու սուրբ բարոյական մը երևակայել։ Ինչպէս սիրտ ցցընեմ ձեզի, այ հրաշալի օրինացը վրայ ընդհանրապէս խօսելու առնեմ։ Ուրեմն հիմա ես սասկ կը տրամաբանեմ։ Եկեղեցի մը՝ կրօնք մը, ինչպէս մեր կաթոլիկկ կրօնքը, որ սասկ գիտցնէ՝ սասկ մարքը՝ սասկ սուրբ վարդապետութիւն մը ունի, կամ սասանայէն չնուազ պիտի ըլլայ, կամ մարդկանցմէ, և կամ այմէ. իրեքեն մեկը։ Սասանայէն չի կրնար ըլլալ, վասն զի չար ըլլալով ինքն ու ամեն բարեաց նախանձով՝ չէր կրնար սասկ վարդապետութիւն մը հնարել, որ թէ որ պահվէր մարդկի հրեշասկ կը դառնայ են, աշխարքս աքսորութիւն։ Եւ ոչ մարդկանցմէ կրնայ չնուազ ըլլալ. վասն զի նաև կարելի չէ որ մարդկի սասկ գերմարդկային՝ սասկ գերաշխարհիկ վարդապետութիւն մը հնարեն, ինչպէս կը տեսնենք ամենէն մեծ փիլիսոփաներուն հնարած բարոյականները, որ Քրիստոսի բարոյականին բաղդատելով արծըթի քով կապար մը դրած կերևնան։ Վասն զի երկրորդ կարելի չէ հաւատալ որ մարդկի մտածած ըլլան երկնց ուզածին դէմ

իրենց կիրքերուն ու յօժարութիւնքը հակառակ բա-
րոյական մը հնարել, ինչպէս է աւետարանինը: Ո-
րեմն կաթոլիկէ եկեղեցւոյն վարդապետութիւնն ու
կրօնքը թէ որ սասանայէն ու մարդկանցմէ հնարած
չէ, պէտք է որ հարկաւ յայմէ երկնէ ըլլայ, ուրեմն ճըշ-
մարիտ եկեղեցի Աշխարհիս կրօնք այ է:

Ա՛ս բանիս վրայ խելքնիդ աղէկ պատրաստեցէք՝
նայեցէք սա կրօնքն ինչ սիրուն պատուիրեր բերած է
անոնց վրայ, որ իր խրատներն ու սորվեցուցած բա-
ները ճշդ կը պահեն: Փո՛ւճ բան, կրօնք մը որ այսմ
չէ՝ չի կրնար սուրբ ընել զմարդիկ. Ժանդը չէ թէ միայն
չի փայլեցներ զերկաթը, այլև կուտէ կը լլընցնէ. ա-
սանկ ալ սուտ կրօնք մը զմարդն առաքինի ընելուս տե-
ղը՝ մղի կընէ: Միայն այ Աշխարհիս կրօնքն է որ առա-
քինութիւն գործել կուտայ, ու սուրբ կընէ զմարդը.
“Օրէնք տեառն ամբիծ են, և դարձուցանեն զոգիս,,.
(Սղ. Ժը. 8:) Ո՞վ կրնայ հիմա չէ թէ ուրանալ, հա-
պա նաև տարակուսիլ որ մեր կաթոլիկէ եկեղեցւոյն
ու կրօնքին մէջ սուրբեր եղեր են, ու անանկ ան-
ձինք՝ որ առաքինութեան ու սրբութեան ծայրը հա-
սեր են. ամենուն յայտնի ու ծանօթ է: Առջի հաւա-
տացեալներըը՝ որ աւետարանին ու մեր կրօնքին խրատ-
ները Աշխարհ կը պահէին, անանկ առաքինի անանկ սուրբ
էին՝ որ քրիստոնէութեան Թշնամի եղողներն ալ զի-
րենք կը գովէին ու իրենց վրայ կը զարմանային:

Ասանկ ալ ամէն տուն ինչուան մեր օրերը միշտ ուղ-
ղափառաց մէջ եղած են անանկ սուրբ արդար ու ա-
ռաքինի անձինք, որ արժանի եղեր են ամենեն սուրբ
կոչուելու: Նորաղանդներն ալ կը խոստովանին որ հին
առանը մեր կաթոլիկէ եկեղեցւոյն մէջ սուրբեր եղած
են, ու մեծ սուրբեր, ինչպէս Պօղ անապատականը,
Անտոն աբբան, Իւարիանը, Գրիգոր Նէոկեսարացին,
Գրիգոր Նազիանզացին, Օգոստինոս, Հերոնիմոս, Ամբ-
րոսիոս, Պեսրոս ոսկեբերան, և ուրիշ շատ սուրբեր:
Ինչ խելք, թէ որ սանդը լրացընէ սուրբ էին, ու
բեմին Աշխարհիս հաւատքի ու Աշխարհիս կրօնքի մէջ էին,
վասն զի առանց Աշխարհիս հաւատքի չի կրնար մեկը այ
հաճոյ ըլլալ. “Առանց հաւատոյ անհնար է հաճոյ
լինել այ,,. (Եբր. ԺԱ. 6:) Բայց ինչ հաւատք ինչ
կրօնք ունէին անոնք. նոյնը՝ որ մենք ունինք, վասն զի

անունը տուին մեղ սա կրօնքը մաքուր անխառն ամբիծ, ւան զի իրենք էին սուրբ գրոց մեկնիչները. իրենք աւանդութեանց պահպանները, ուստի իրենցմէ սորվեցանք ու կը սորվինք նոյն հաւատքը: Ուրեմն յայտնի է որ մեր հաւատքն ու կրօնքն է ճշմարիտը, ուրեմն ուրիշ հաւատքներն ու կրօնքները սուտ խաբեբայ ու սատանայական բաներ են: Եւ թէ որ սա ճշմարիտ հաւատքովը սուրբ եղան ան ամեն վերն ըսած սուրբերը նիս, ուրեմն նոյն հաւատքովը սուրբ եղած են նաև ուրիշ շատ սուրբեր որ անոնցմէ ետքն եղան. ինչպէս սրբուհին Թերեզա, սուրբ Ֆրանչիսկոս սալեզացին, սուրբ Ֆրանչիսկոս սասիզեցին, սուրբ Բենեդիկտոս, սուրբ Բեռնարդոս, սուրբ Վինչենցիոս վաւլայեցին, սուրբ Հերմինիա Քմիլեանի, սուրբ Յովսէփ Քալասանցիոյ, և ուրիշ սոսկ նման անձինք, զորոնք ամենքը կը յարգեն ու սուրբ կը ճանչնան: Ակնկէ յայտնի հեւանք մը կունայ ըլլալ:

Հիմա Թող ցցընեն ինծի, չէ Թէ անհաւատներն ու հերձանոնները՝ որոնց ամենեին սուրբ մը ունեցած չըլլալն ամենքն ալ գիտեն, հապա նորադանդները՝ հերձիկոսները՝ հերձուածողները. Թող ցցընեն Թէ որ իրենց մէջ իրաւցընէ սուրբ մը ունին՝ որ ամենքը զինքը կը յարգեն ու սուրբ կը ճանչնան: Ո՞ւր կը գտնես. պատմութիւնները յայտնի են, եղածը գրուած է, քանի որ հռոմէական սուրբ եկեղեցին բաժնուած են, ճշմարիտ սուրբ մը մէջերնին չէ երեցած: Ունեցեր են առաքինութիւններով զարդարուած ու բնութեամբ լաւ անձինք. բայց իրաւցընէ սուրբ՝ որ ամենքը սուրբ ճանչցած ըլլան զիրենք ու սուրբի յարգ տուած ըլլան, չէ ու չէ եղած: Ուրեմն ինչ ըսել է այսչափ սրբութիւն ու այսչափ անթիւ սուրբեր կաթոլիկ եկեղեցւոյն ու կրօնքին մէջ, իսկ ուրիշ կրօնքներու մէջ և ոչ մէկ սուրբ մը: Ըսել է որ միայն կաթոլիկ եկեղեցին ու կրօնքն է այ ճշմարիտ եկեղեցին ու կրօնքը, ուրիշ ամեն աղանդներ ու կրօնքները չնիծոս են, կամ մարդկանցմէ և կամ սատանայէն հնարած. վասն զի Թէ որ ճշմարիտ ու սուրբ կրօնքներ ըլլային, չէր կրնար ըլլալ որ սուրբերը չելլեին իրենց մէջն ալ:

Բայց նորադանդին մէկն օր մը Հռոմ քաղքին մէջ ուղղափառի մը հետ քալելու առնին ըսաւ. դուք շատ

սուրբէր ունէք, վասն զի որչափ ուղիք՝ կը չնիք. պա-
պը կը վճռէ, անով չուտ մը սուրբ կըլլան. բայց ոմ-
գիտէ որ իրաւցընէ սուրբ եղեր են: Ողղափառը պա-
տասխան չտուաւ, առաւ տարաւ դինքը պահ մը չորս
դէն դրքերով պատած, որ բոլորն ալ սուրբ անուն
նով վանականց անձինքներուս վարքը էին, ու քանա-
կը խնդրեմ քիչ մը աս դրքերն աչքէ անցուր, եկուր
երբոր կրնաս՝ ատոնցմէ մէկ քանին կարդա, հոքը կը
խօսինք: Նորադարձն անոնցմէ չատը կարդալէն ետքը,
ուղղափառն իրեն հարցուց. Ինչ մտածեցիր: Պա-
տասխանեց նորադարձը. Ինչ ըսեմ, որոնց վարքն որ
կարդացի՝ իրաւցընէ սուրբ եղած են, վասն զի առա-
քինութիւնին ու հրաշքներնին անանկ վաւերական
վկայութիւններով ապացուցած է որ՝ մարդ չի կրնար ա-
րատակուիլ: Ան տեսնն ուղղափառն ըսաւ. այսու ա-
մենայնիւ ան կարդացածներդ և ուրիշ ամենէն ալ ո-
րոնց վարքը հոս կը տեսնես՝ մէկը չկայ որ սուրբը ո-
րոշուած ըլլայ, կամ յոյս ըլլայ որ որոշուի. վասն զի
անանկ խառնութիւն ձգտութիւն ու խղճահարութիւն
կրնէ եկեղեցին՝ մէկը սուրբ ճանչնալու, որ եթէ իր
սրբութիւնը յայտնի ապացոյցով չըլլայ անժխտելի
ապացոյցներով պզտի տարակոյս մը ձնայ՝ պզտի կաս-
կած մը կամ գժուարութիւն մը ձնայ, եկեղեցին պըր-
բոց կարգը չի դներ զինքը. կրնայ ըլլալ որ արքայու-
թեան մէջ սուրբ ըլլայ, բայց եկեղեցին չի վճռեր իր
սրբութիւնը. անանկ սր՝ երեւելի հելլինակ մը կրսէ.
Աբելի դէրքին է որ Հոմ հազար անմեղ դառապար-
ակ, քան թէ անարժան մը սրբոց կարգն անցընէ. (Սէ-
նէք. անհաւոտ անպատասխանի:) Ուրիշն պատճառ չի-
կայ մեր սուրբերուն վայ տարակուսելուս, ուրիշն
սուրբ է ան կրօնքն որ զինքնք սուրբ ըրած է:

Բայց խոստակ մը կրնայ ըսել. Թէ որ կաթոլիկ
կրօնքը սուրբ է և սուրբ կընէ զմարդիկ, ինչպէս կըլ-
լայ որ բոլոր ուղղափառները սուրբ չեն: Ասոր պա-
տասխանը խիստ դիւրին է. ամենքն ալ սուրբ չըլլա-
լուն պատճառն ան է որ՝ ամենքն ալ կաթոլիկ կրօն-
քին հրամաններըր չեն պահեր. Թէ որ պահէին՝ ամենքն
ալ սուրբ կըլլային: Ուստի Թէ որ ուղղափառաց մէջ
ալ գէշեր մոլիներ յամառաբար մեղաւորներ կը դըս-
նեին՝ մեղքն ուղղափառ կրօնքինը չէ, որ միշտ սրբու-

Թեան չհասակ ու ապահով Ճամբան կը սովրեցնէ խ-
րենց, հապա կրնայն է՝ որ ան գեղեցիկ Ճամբան կը
Թողնէն ու անոր ներհակը կերթան, մեղքն իրենցն է՝
որ իրենց ուզածին պէս կը չանան ապրիլ ու իրենց ան-
կարգ կիրքերը գոհ ընել, մեղքն իրենցն է՝ որ անու-
նով միայն քրիստոնեայ են և ոչ գործքով, այնինչ
միտուած ըլլալնուն համար միայն քրիստոնեայ կը-
սուին՝ չէ Թէ Քրիստոսի հետևելնուն ու իրաւցնէ ա-
նոր նմանելով ըլլալնուն համար:

Երկրորդ Թէ որ ուղղափառաց մէջ շատեր կան որ
սուբբ չեն, մանաւանդ Թէ միլուոնեաներ ալ չեն հաս-
նիր, կը դատապարտուին յաւիտեան, մարդ չուրանար
որ շատ սուրբեր ալ կան մէջերնին. իսկ ուրիշ կրօնք-
ներուն մէջ մէկ սուրբ մըն ալ չկայ: Ասոր միշտ ճշ-
մարիտ է որ կաթոլիկ կրօնքն զմարդիկ սուրբ կընէ,
և անոր համար Հարկ է որ իրաւցնէ այ սուրբ կրօնքն
ըլլայ: Երրորդ՝ ուղղափառ կրօնքին մէջ ապրիլները ու
գործերը, սուրբեր ու մեղաւորները ըլլալը, չէ Թէ միայն
իր սրբութեանն ու ճշմարտութեան վրայ մը չի կըր-
նար ընել, այլ մանաւանդ յայտնի ապացոյց մըն է իր
ճշմարիտ կրօնք ըլլալուն: Վասն զի չարեր ու բարիներ՝
արդարներ ու մեղաւորներ իր եկեղեցւոյն մէջը մէկ-
տեղ գտնուիլը առաջուց ըսաւ Քրիստոս սէրն մէջ
աղեղ ցորեններուն հետ խառնուած որոմներուն առակը
վը, տասը կուսաններուն առակովը՝ որոնց հինգն խ-
մաստուն՝ հինգը յիմար էին, ու սուրբ եկեղեցին կալ
մը նմանցնելովը՝ որուն մէջը ցորենը կը ծեծուի, ըսել
ուզելով որ՝ ինչպէս կալին մէջ ադեկ ու գէշ ցորեն կը
գտնուի, սասնկ ալ եկեղեցւոյ մէջ ադեկ ու գէշ ընա-
կուած ու անարգեալ քրիստոնեաներ կան, որ աշխարք-
քիս Հաքն ընարուելին պիտի:

Մէկմըն ալ որ՝ եԹէ ուղղափառ եկեղեցւոյ մէջ ա-
ղեկներ ու գէշեր ըլլալը՝ իր ճշմարիտ եկեղեցի ըլլա-
լուն նշան ըլլար, որովհետև աս աշխարքիս մէջ ադեկ
ու գէշ ամեն տեղ ամեն կրօնքի մէջ կայ, պէտք էր
ըսել որ աշխարքիս մէջ ամենեին ճշմարիտ կրօնք մը չի-
կայ: Ապեւեին սասնկ անճռուն հետևանքի մը մէջ կեր-
նալուս համար՝ պէտք է ըսել, որ ճշմարիտ կրօնքը Կոյ-
սյ տասանին պէս է, որուն մէջը սուրբ և անսուրբ
կենդանիներ մէկտեղ կին, կամ աւետարանին ըսած

կալին պէս՝ որուն մէջ չէ մնար միայն ալեւկ ցորեն՝ այլ նաև որոմ թողուցած էր, որպէս զի ալեւկ ցորենը՝ որ են արդարները՝ ալքայօսմեան ամպարը ժողվուի, իսկ որոմը՝ որ մեղաւորներն են՝ դժոխքի կրակին մէջը ձգուի. "Քաղեցէք նախ զորոմն, և կապեցէք զայդ խրձուն առ ի յայրել. և զցորեանն ժողովեցէք ի շտեմարանս իմ,,. (Մտթ. ԺԳ. 30։)

Ուրեմն մեզի ինչ կկնայ ընելու, սիրելիք։ Պէտք է չնորհակալ ըլլանք այ ըրած բարեբարեմեծանը, մանաւանդ իր ընորքովն աս սուբբ եկեղեցիին մէջը ծնած ու լուսաւորուած ըլլալնուս համար. եաքն ալ խնդրել իրմէ՝ որ մեզի չնորը տայ, որպէս զի կարենանք հաւատքով ան ամեն Հմմարաւեթիւններն որ մեզի յայտներ է հաւատալու համար, եաքը հաւատալ ու զգուշանալեամբ պահել նաև ան Հմմարաւեթիւններն որ մեզի յայտներ է գործադրելու համար. որպէս զի զանոնք պահելով, սուբբ ալ ըլլանք ինչպէս այնչափ սուբբերն որ խորանի վրայ կը յարգենք, գոնե փրկուելեան հաւնինք. "Որ հաւատայ՝ կեցցէ,,. (Մրկ. ԺԸ։)

ՑՈՐԴՈՐԱԿ Ժ.

Սուրբ եկեղեցին ընդհանրական ու առաքելական ըլլալուն, ու հրաշքով իր հաստատ մնալուն վրայ։

"Հաւատամք և ի մի միայն ընդհանրական և առաքելական սուրբ եկեղեցի,,։

Հաւատած մէկ՝ անբաժանելի և անփոփոխելի ըլլալով, պէտք է որ իրեն ընծայած հաւատքին ալ մէկ ու անբաժանելի և անփոփոխելի ըլլայ. ան սուրբ ու ամենասուրբ ըլլալով, պէտք է որ իրեն ընծայած հաւատքին ալ բոլորովին սուրբ ըլլայ։ Եւ տեսանք անցեալ յորդորակին մէջն որ՝ մեր կամքովնիկ հաւատքն այնպիսի է։ Հիմա նոյնպէս կրնամ որ ան մշտնջենաւոր ու յաւիտենական ըլլալով պէտք է որ իրեն ընծայած հաւատքին ալ միշտ ու ամեն տեղ եղած ըլլայ, ան

անսահմանն ու ամեն տեղ ըլլալով պէտք է որ իրեն ընծայած հաւատքին ալ ամեն տեղ ըլլայ, ան գերազոյն տէր և իշխան ըլլալով աշխարքիս վայ եղող ամեն ազգերուն՝ պէտք է որ իրեն ընծայած հաւատքին ալ ըլլայ ընդհանրական, ամեն տեղ իր հաւատացեալներն ունենայ, աշխարքիս ամեն ազգերուն մէջ իր հպատակները. անանկ որ՝ ամեն ազգ ամեն ցեղ ամեն տեսակ մարդիկ գաւանին ու պաշտեն զանձ իր ուզած ձևմարիտ կրօնքովը: Ան օրուան յորդորակիս մէջը տեսնենք պիտի՝ որ այսպիսի է մեր ուղղափառ հաւատքը, և անոր համար ալ կաթողիկէ այսինքն ընդհանրական կըսուի, վասն զի ամեն տեսն՝ ամեն տեղ՝ ամեն տեսակ մարդիկ գաւաներ են աս հաւատքը. ուստի մեր եկեղեցին ու կրօնքը՝ որ միշտ աս հաւատքն ունեցեր է՝ ձայ ձշմարիտ եկեղեցին ու ձշմարիտ կրօնքն է, ինչպէս երթալով տեսնելն խելքընդէդ պիտոյ պատկերներէ՝ ցցնելով ձեզ իր հրաշալի պահպանութիւնն ու աշխարքիս վայ հաստատուն ծառն այնչափ թիւնամիներու մէջ:

Ամեն բան բաղդատութեամբ միշտ տեսնելի կը ձանչցուի: Տեսնենք մեր՝ աշխարքիս վայ եղող կրօնքներուն մէջ եղած է կրօնք մը, որ կարենայ ըսուիլ կաթողիկէ այսինքն ընդհանրական ինչպէս մերը, այսինքն հաւատք մը՝ որ ամեն տեսն՝ ամեն տեղ՝ ամեն մարդիկ գաւանած ըլլան: Պատմութեանց մէջ անթիւ աղանդներ ու կրօնքներ կը գտնենք՝ որ հին տեսները կային ու հիմա չկան, և այնպէս կորսուած են՝ կըսէ սուրբ Օգոստինոս՝ որ գրեթէ չիշատակներն ալ չկայ: Իսկ հիմա ալ այնչափ աղանդներ ու կրօնքներ կան որ՝ տակաւին չկայ որ հին տեսները չկային. ինչպէս լուտերականացը, կալվինականացն ու հերետիկոսներուն աղանդը. ուստի գիտենք ատոնց՝ որ աս աղանդները Քրիստոսէ և առաքելոց տեսներէն ետքը ձեացան, ու սկսած տեսներն ալ ձիշդ գիտենք: Ուրեմն իրենց հաւատքն ամեն տեսն եղած չէ, ուրեմն կաթողիկէ չէ, ընդհանրական չէ:

Եւ ոչ հաւատք մըն է՝ որ ամեն տեղ՝ ամեն տեսակ մարդիկ գաւանած ըլլան. վասն զի գիտենք որ ամեն հին ու նոր աղանդներէն ու կրօնքներէն մեկը չկայ, որ բոլոր աշխարք՝ ամեն ազգայ ու ամեն տեսակ մարդ-

կանց մէջ տարած ուած ըլլայ. այլ միշտ աշխըրքիս մէկ կողմն ու քիչ մը մարդկանց մէջ, ինչպէս առջի Օգոստինոս կըսէ. "Չերծուածք խըտրքանչիւր չարգից բառնալոյ ոչ գոյանին"։ (ՅՈՒՌԻԱՆ ԵՊԷՍ. ԳԼ. Ը:)

Իսկ մեր սուրբ եկեղեցիին դաւանած հաւատքը մեր նայինք. մեկին կը տեսնենք նախ՝ որ ամեն առաւել եղած է, վասն զի ամենուին նայն հաւատքն է՝ որ Քրիստոսի տեառն մերոյ և առաքելոց առաւելն կարգաւ մեզի հասեր է անընդհատ յաջորդութեամբ հոգեւոր հովուաց, որոնք միշտ անարատ ամբողջ ու անփոփոխ պահեր ու սորվեցուցեր են մեզի նայն սուրբ հաւատքը. նոյնպէս ալ պիտի պահեն ու սորվեցնեն ինչուան աշխըրքիս կաքը՝ ինչպէս որ Քրիստոս տէրն մեր խոստացաւ. "Եւ ահաւասիկ ես ընդ ձեզ եմ մինչև ի կատարած աշխարհի"։ Մաթ. իը. 20։) Ի՞նչ կը սեմ Քրիստոսի տեառն մերոյ և առաքելոց առաւելն. մեր հաւատքը նոյնն է՝ որ ամեն առաւել աշխըրքիս սկիզբէն ի վեր եղեր է. վասն զի ինչպէս որ ցցուցի ձեզի անցեալ յորդորակիսկուսս մէջը, թէ և Քրիստոս տէրն մեր մեզ հաւատքը լուսաւորեց ու իր վերջին կատարելութիւնը հասուց, բայց ըստ իրին ամենևին բնական ու մովսիսական օրէնքներուն առեւնի հաւատքն է. ուրեմն մի միայն մեր հաւատքն է ան ճշմարիտ հաւատքը՝ որ միշտ ամեն առեւն եղած է։

Երկրորդ կը տեսնենք որ մեր սուրբ հաւատքը ամեն առ ամեն տեսակ մարդիկ ընդունեցան, չէ թէ ինչպէս ոմանք ազգութեամբ կամ չարութեամբ կըսեն որ քիչ առ մարած ուած է ու քիչ հետևող ունի։ Սուտ է ու բոլորովին սուտ։ Թէ որ ուրիշ կրօնքները բոլորն ալ մեկտեղ առնելու ըլլան, ան առեւնը մեր կրօնքին անունչմ քիչ ըլլալն իրաւ է. բայց ամեն մեկ ազանդէն կամ կրօնքէն քիչ ըլլալը՝ սուտ խօսք է. վասն զի ամեն մեկն որ նորէն կը բաժնըվին ուրիշ չատ ու մեկզմեկու հերձեալ կրօնքներու՝ թէ որ մեր կրօնքին հետ բաղդատելու ըլլանք, կը տեսնենք որ մերը չատ աւելի տարած ուած ու չատ ուրիշ է, և ուրիշ ամեն մեկ կրօնքներէն աւելի հետևող ունի։ Քրիստոս տէրն մեր ինքը հրամեց առաքեալներուն որ երթան քարոզեն իր հաւատքը, չէ թէ մեկ կամ երկու առ՝ այլ ամեն առ՝ "յաշխարհ ամենայն"։ չէ թէ մեկ կամ

երկու ոտքի՝ այլ ամեն ազգաց. “ Երթայք յաշխարհ ամենայն, և քարոզեցէք զաւետարանն ամենայն արա-
րածոց ,, (Մրկ. ԺԶ. 15։) Քրիստոս սէրն մեր հրա-
մեց, ու առաքեալներն անձամբ ու իրենց աշկերտնե-
րուն ու յաջորդներուն ձեռքովը հրամանն տարաձ տա-
րին, ու յաջողեցաւ. անանկ որ՝ բոլոր աշխարք, ու ին-
չուան աշխըրքիս ծայրերն իրենց ձայնը հնչեց. “ Ընդ
ամենայն երկիր ել բարբառ նոցա, և մինչև ի ծագս
աշխարհի են խօսք նոցա ,, : Ուստի Պօղոս առաքեալ իր
առեներն գրեց հռոմայեցւոց՝ որ Քրիստոսի հաւատքն
ամեն աշխարք կը քարոզուէր. “ Հաւատք ձեր պատ-
մեալ են ընդ ամենայն աշխարհ ,, . (Հռոմ. ա. 8։) Եւ
իրաւ ատ բանս պատմութիւններէն ալ ու փորձով ալ
յայտնի է. գործքով կը տեսնենք որ մեր հաւատքը
տարածուած է, չէ թէ միայն Եւրոպա՝ ուր իր աբ-
քունքէն է, այլ նաև Ասիա, Ափրիկէ, ու մանաւանդ
Ամերիկա՝ որ գրեթէ աշխըրքիս կէսն է. անանկ որ՝ ա-
մեն տեղ՝ աշխըրքիս ամեն կողմը՝ ամեն ազգաց մէջ կը
գտնուին ուղղափառ ժողովուրդ կը քահանաներովնե
ու իր յայտնի կամ ծածուկ ժամերովը, որոնք ճշմա-
րիտ հաւատքով կը պաշտեն զնա : Այո եղէք, կըսէ սուրբ
Օգոստինոս, ու կը տեսնէք որ ուրիշ ամեն մէկ կրօնք
ամեն տեղ չի գտնուիր՝ ուր որ ուղղափառ կրօնքը կայ.
բայց ընդհակառակն ուղղափառ կրօնքն ամեն տեղ կը
գտնուի՝ ուր որ ուրիշ կրօնքներ չկան. (Յղ. Դ-ռ-ԻԷան
եկեղ. գլ. ջ։) Ա՛ս ալ փորձով կը տեսնենք որ մեր
սուրբ հաւատքը միշտ ընդունեցան ու կընդունին ամեն
տեսակ մարդիկ, որք և կանայք, հարուստ ու աղ-
քատը, ազնուականն ու ռամիկը, ոգեկան ու փիլիսո-
փան, բանաստեղծը, Ճարտասանը, իշխանը, թագա-
ւորը, ինչուան կայսրը : Պատմութիւններէը յայտնի են,
փորձն ալ աչքնուս առջևն ունինք : Ուրեմն ամեն
կրօնքներուն մէջ՝ մի միայն մեր հաւատքն է կաթոլիկ
այսինքն ընդհանրական, վասն զի ամեն տաեն եղած
է, վասն զի ամեն տեղ քարոզուած է, վասն զի ամեն
տեսակ մարդկանցմէ հաւատացեալներ եղած են : Ա-
նանկ յայտնի նշան տեսնելէն ետև՝ պէտք է որ չի Ճան-
նաը թէ մեր հաւատքը ոչ գործքն է. պէտք է որ չի Ճան-
նաը թէ մի միայն Ճշմարիտ եկեղեցի և ճշմարիտ կրօնք
մեր եկեղեցին ու կրօնքն է, որ տանանկ հաւատք մը կը

գաւանի : Ճշմարիտ եկեղեցին ընդհանրական է, կըսէ սուրբ Օգոստինոս (Գիրք ՟ը. յղ. Սիմբ. գլ. Ժ.) կը պատ հէ ինչ որ օժիտ ունեցաւ իր փեսային՝ որ է Յ՟Ս, ուրիշ որ և իցէ եկեղեցի աշխարքիս մէկ կողմը փակուած է, ուրեմն հարճ մըն է՝ չէ թէ սիկին: Նա մեծն Վի չենցիոս լերինեցի ամենքը կը յորդորէր ընդհանրական եկեղեցիէն չհեռանալ. վասն զի մեկը չի կրնար սիա լել՝ հաւատալով ինչ որ միշտ ամեն տեղ ամենքը հաւատացեր են. (Գիրք ա. ընդդէմ հերձ. գլ. ՟ը:)

Հիմա գանք մեր Ճշմարիտ կրօնքին ջորրորդ նշանը, որ է առաքելական ըլլալը, այսինքն տասուերկու աղքատ ապէտ անկիրթ ու գրեթէ բոլորն ալ ձկնորսութենէ առաջ եկած առաքեալներէ հիմնուած ու հաստատուած ըլլալը: Բայց ասիկայ այնպէս յայտնի ու բոլոր աշխարքիս ծանօթ բան մըն է, որ ոչ երբեք մեկը իշխեց տարակուսի տակ ձգել: Իսկ թէ ինչպէս խելքի դուրս հրաշալի բան մը եղաւ մեր կաթողնկէ հաւատքին բոլոր աշխարքը տարածուիլը խեղճ ձկնորսներուն ձեռքով՝ ձեզի ցցուցի ուրիշ յորդորակի մը մէջ. ուստի նորէն նոյն բաները կրկնելու համար՝ հոս միայն ալ ցցընեմ որ ինչպէս հրաշալի եղած է և է կաթողնկէ եկեղեցիին հաստատուն մնալը՝ այսչափ թշնամիներ ունենալով, այսչափ հակառակութեն կրելով, ու այսչափ տասիկ հալածանքներ քաշելով ինչուան հիմա:

Որպէս զի ամենքդ ալ աղեկ հասկընաք աս խօսքիս ուժը, ըսեք ինծի սիրելի որդիքս. Թէ որ հիմա աս մեր քաղաքը գային մէկ քանի հոգի հինուսին պատատած հագուստներով, ամէկ մարդիկներ՝ որոնց երեսը նայող չըլլար, ու չկրսուած նոր բաներ քարոզէին, և ուզէին որ ամենքը հաւատան՝ ամենքն ընդունին ըսածնին. եաքն աս մարդկին իրենց քարոզած նոր բաներուն համար տանջ ըլլային, հալածուէին, նախատուէին, բռնուէին, բանտը դրուէին, գատապարտուէին ծեծ ուտելու, խաչուելու, անիւներու տակ կոխկրտուելու, ողջ ողջ այրուելու, չարաչար սպանուելու, կարելի բան էր որ իրենց հետեւողներ ունենային, իրենց քարոզած նորութիւնները ընդունէլի ըլլային ու գործադրուէին: Ո՛հ, դիտենք որ վախը ինչ զօրութիւն ունի մարդուս վրայ. ամենքը տանջանքներէ ծեծէ մահուընէ սարսափած՝ չէ թէ միայն

անոնց քարոզած նոր բաներուն եաւէն չէին երթար, այլ և ոչ կը համարձակէին անոնց վրայ խօսել: Այսու ամենայնիւ առաքեալներուն աղքատ ձկնորսներ՝ ձեռք զարկին քարոզելու աշխարքիս առ չկռուած նոր բաները, խաչն վրայ մեռած այ մը հաւատալ, օրինք մը բոլորովին նոր՝ բոլորովին ներհակ մարդուս ուզածին՝ մարդուս կկրքերուն՝ մարդուս յաժարութեանցը: Ա պատճառաւ առաքեալներն սեպուհ եղան, նախատուեցան, հալածուեցան, բանտը մտան, ծեծ կերան, սպանուելու սեակ նեղութիւն քաշեցին, ինչպէս բոլոր աշխարքիս յայտնի ու ծանօթ է. և այնչափ չարչարուեցան՝ ինչուան կեանքերնին ալ անողորմ տանջանքներու մէջ կորուսին: Ա ամեն բանը տեսնելով պէտքը չէր որ ուրիշ ամենքը ապրատած եա կենային, մինչ չհամարձակէր անոնց եաւէն երթալ՝ անոնց հետեւող ըլլալ: Սակայն ան առաջին մարդիկը չէ թէ միայն վախցան առաքելոցը քաշած նախատինքներէն տանջանքներէն պատիժներէն ու մահուընէն, հապա աւելի սիրտ առին յորդորուելոյն անոնց եաւէն երթալու, անոնց աշակերտելու. մէկզմէկէ եւել անոնց տուած խրատները կընդունէին ու կը պահէին. անանկ որ՝ առաքելոց քաշած չարչարանքը, անոնց թափած արուընը, պարարտ սերման պէս ամեն տեղ քրիստոնեաներ բուսուց, ու զանոնք երկինքին աստղերուն ու ծովու աւազներուն պէս շատցուց՝ Դաւիթ մարգարէին խօսքը ելլելով որ կըսէ. "Դարձցին առ տէր ամենայն ծագք երկրի, երկիր պագցեն նմա ամենայն տոհմք ազգաց,, . (Սղ. ին. 28:) Սեծ հրաշք. ով որ չի տեսներ սա բանիս մէջը այ ամենակարող ձեռքը, չէ թէ միայն կույր է՝ այլ և խելքը թռուցած, որ չիտանելուս համար՝ կամք աչուընները վրան հաներ է: Իրաւ է որ ուրիշ աղանդապետներ ալ իրենց հետեւողներ ունեցան. բայց ոչ ամեն տեղ, ոչ այնչափ շատ, ինչպէս կաթոլիկէ կրօնքը: Անկէց ի զատ՝ ինչ զարմանք որ հետեւող ունեցած անոնք, որ մեր կրօնքին պէս մարդուս անկարգ կկրքերուն ներհակ բաներ սորվեցընելու տեղը՝ մարդուս ուզածն ու իր անձնասիրութեանն ու յաժարութեանցը նպաստաւոր բաներ կը սորվեցընէին, թող տալով ինչ որ աւելի հաճոյ և սիրուժելի էր իրեն: Սանկ կրօնքներ թէ որ հետեւող չունենային՝ ան տեղն էր հրաշք:

Եաքը երբոր բոլոր աշխարք տարածուեցաւ Քրիստոսի հաւատքն ու օրէնքը, ով կրնայ պատմել հակառակութիւնները ու թշնամութիւնները ու տասնիկ հալածանքները՝ որ առեն առեն կրեց ինչուան մեր օրերը։ Ա՜հ, սիրելի որդիքս, անոր քաշածները պատմութիւնին մէջ միայն կարդալով մարդս կը սոսկայ, արուեստն երակներուն մէջը կը պաղի։ Զեզի պզտիկ մը տալու համար՝ երկու խօսք ըսեմ։ Սուրբ Եկեղեցւոյ թշնամիները ու հալածողները երկու տեսակ են, հերետիկոսներն ու բռնաւորները։ Չմոռնաք՝ որ առաքելոց առենէն ինչուան Լուսաւոր ու Կալլինիկոս առեն առեն եղած հերետիկոսները Թիւն իրէքչա բուրէն աւելի է. որոնց հնարած կրօնքները կամ ապտակները բոլորն ալ մէկզմէկէ տարբեր էին, ու մեծ մասն անուն հանելին, ու իրենց շատ հետեւողներ ալ ունեցան։ Այս ամեն հերետիկոսաց խռովութիւնը՝ կատղած օձերու բանակի մը պէս՝ իրենց թունաւոր խայթուած նեղութիւն ուրիշ բան չէին փնտռածը, բայց կաթոլիկէ սուրբ եկեղեցւոյն կուրծքը պատռտուէ, մեռցնելու ինքը, աշխարքիս վայրէն վերցնել։ Ո՞վ կրնայ պատմել իրենց հնարքները, իրենց դիւական խորամանկութիւնները, իրենց խարդախութիւնները, իրենց բռնութիւնները՝ որ բանեցուցին իրենց անօրէն խորհուրդը գլուխ հանելու համար, ու անթաւ գրուածքները դրքերը՝ որ ամեն տեղ ցրուեցին իրենց թունաւոր վարդապետութիւնները տարածելու համար։ Դէռ ամենուն միտքն է յիշատակ՝ ինչ որ ըրին եաքը առեն հերետիկոսներն ու նորազանգները լուսաբանքը և կալլինիկոսը, ու աչքերնուս առջին է ինչ որ ըրին նոքա ուխտը անհաւատ փիլիսոփաները։ Մեր սուրբ կրօնքն ու եկեղեցին կործանելու և հիմնայատակ ընելու համար՝ ամեն բան վերիվար ըրին, ամեն քար շարժեցին, ամեն հնարք գործածեցին ու կը գործածեն, ամեն խորամանկութիւն որ սատանան մտքերնին ձգեց՝ բանեցուցին, ինչ զէնք որ մարդ կրնայ երեակայել ձեռք առին. ու ամեն հին մոլորութիւնները ու հերետիկոսութիւնները մեկտեղ խառնած՝ մէկ չարաթոյն ու ապականիչ ըմպելիք մը պատրաստեցին աշխարքը թունաւորելու համար։

Բայց սա ամեն չանքտիվին ան ամեն հերետիկոսներն

ու անհաւատ փիլիսոփաներն լինչ կրցան ընդդէմ մեր սուրբ կրօնքին ու կաթոլիկ եկեղեցւոյն : Իրաւ է որ իրեն վերքեր տուին, շատ հաւատացեալներ մոլորցուցին, բայց երբէք երբէք լինչ եղաւ . ան եղաւ որ՝ որչափ հերետիկոսներըը մոլորութիւնները կը հանէին, այնչափ ճշմարիտ նախանձամոլութիւնը կը արտայայտէր որ կաթոլիկ եկեղեցին ընդհանուր ժողովքներով քննութիւնները մեկնութիւնները ու վճիռներ ընէ, ա նանկ որ՝ մեր սուրբ հաւատքին ճշմարտութիւններն երթալով պայծառացան, երթալով աւելի հաստատուեցան, ու երթալով աւելի ընդունելի եղան : Ան եղաւ որ, որչափ հերետիկոսներն ու փիլիսոփաները ծուռ վարդապետութիւններ գրուածքներ թռուցաւոր դրքեր կը ցրուէին, այնչափ ճշմարիտ նախանձամոլութիւնն ուղղափառաց մէջ աստուածաբաշխ մարդիկ ու լուսաւոր հանճարներ կը հանէր, որոնք իրենց սուրբ դպրոցը դասնոնք կը յաղթահարէին ու կը խայտառակէին իրենց սուտ ութիւններն ու անտեղութիւնները դուրս հանելով : Ան եղաւ որ, որչափ հերետիկոսներըը մէկ կողմանէ հաւատացեալներէն կը մոլորցնէին, մէկալ կողմանէ շատերը կաթոլիկ եկեղեցւոյ ծոցը կը դիմէին . որչափ մէկ կողմանէ կամփոփէին իր սահմանը, այնչափ մէկալ կողմանէ կընդարձակէր : Արեւկայ յայտնի և ամենուն աչքին առջին եղած բան է, ուրանալ չըլլար : Խօսք հատկնալու համար . ամենքը դիտեն աս վերջի տասնիներըը Լուտերի ու Կալվինի ազանդն ինչ չափսաներ ըրաւ սուրբ եկեղեցւոյ, որչափ ժողովուրդ մոլորցուց մարդուս կիրքերուն նպաստաւոր վարդապետութիւններովը : Բայց ճշմարիտն նախանձամոլութիւնը մեկէն նոր աշխարհ մը դուրս հանեց, այսինքն Ամերիկա, ու հոն տարածեց կաթոլիկ եկեղեցւոյ սահմանը . անանկ որ՝ երկու հարիւր տարուան մէջ հարիւր հերետիկոսապետ որչափ հաւատացեալ մոլորցուցեր էին՝ սուրբ Ֆրանչիսկոս քսաւերեանն իր տասնամեայ առաքելութեանն տասն անոնցմէ աւելի ժողովուրդ շահցուց կաթոլիկ եկեղեցւոյն : Երբէք երբէք լինչ եղաւ . ան եղաւ որ, բաց ի վերջի դարերուն մէկ քանի հերետիկոսութիւններէն՝ որոնք ալ երթալով անհետանալու կըլլան ու կը պակսին կոր , մէկալ ամենքը՝ մեր սուրբ եկեղեցին կործանելու տեղը

իրենք կործանելցան, ու անանկ չքացան՝ որ հալիւ աշխարքիս մէկ պզտի անկիւնը կը գտնուին, և ոչ կը խօսուի իրենց վրայ. ուստի սուրբ Օգոստինոսին հետ կը սեմ, "Բազում հերետիկոսութիւնք վախճանեցան, և հալիւ է գտանել զնիշատակ նոցա": Իսկ սուրբ Եկեղեցին ինչ եղաւ. սուրբ Եկեղեցին անսասիկ միշնաբերդի մը պէս ամեն հարուածներուն դէմ՝ ամեն չարաձակմանց դէմ հաստատուն ու անշարժ մնաց. մանաւանդ թէ եւելցուց իր ամրութիւնները, թշնամիներուն ձեռքէն աւելի ապահով ըլլալու համար. ու այն չափ պատերազմներէն ետքը՝ դլուխը վեր առած կեցաւ հերետիկոսութիւններուն աւերակին վրայ, որ ամեն աշխարք տեսնէ իր փառքը՝ իր յաղթութիւնն ու գոռոզ թշնամիներուն դէմ իր ըրած յաղթանակը: Ասոնք բոլորը գործքով եղած բաներ են. ուրիշ տեսնելով սուրբ Եկեղեցւոյ այսչափ ամրութիւնն ու հաստատութիւնն այնչափ թշնամիներու դէմ, տեսնելով ասանկ յայտնի՝ ասանկ աքանչելի նշան մը իր ձեռքը՝ որ ինչպէս զայն հաստատէ անանկ ալ կը պահէ կոր: Ով որ աս բանը չի տեսներ, պէտք է ըսել որ խելքը կորսընցուցեր է ու բանականութենէն զուրկ է:

Բայց շատ մեծ հալածանք չէր ըլլար, թէ որ սուրբ Եկեղեցին հերետիկոսներէն միայն հալածուէր. աւելի սոսկալի հալածանք բռնաւորներէն քաշածն է: Խնամ չերկինցընելու համար՝ ըսեմ, որ տասներհինգ զօրաւոր կայսերք՝ շատ ու ընդարձակ աշխարքներու տիրող՝ ամեն ուժերնին թափեցին քրիստոնէութիւնն ու քրիստոնեաները բոլորովին ջնջելու, և կաթողիկէ Եկեղեցին ու հրեշտը աշխարքիս բառնալու համար. և անանկ աս բանիս եռանդ եղած էին որ՝ ինչուան հրովարտակներ ալ հանեցին, ամեն իրենց հպատակները հրաման տուին՝ սրբ որ քրիստոնեայ մը կը գըտնեն՝ զարնելու սպանելու, և չէ թէ միայն սպաննելու՝ այլ նաև ամեն տեսակ տանջանքներ տալու: Իսկ ասոր համար հնարած տանջանքին անգթութիւնին ու խեղճ քրիստոնեներուն դէմ ըրած բարբարոսութիւնին այնչափ ու այնպիսի բաներ են՝ որ կարդալով միայն ու լսելով մարդ կը սոսկայ ու կը սարսափի: Սով, ծարաւ, բանտարգելութիւն, ծեծ, ոչ ինչ էին.

ողջ ողջ մորթերնին հանել, ողջ ողջ կրակի վրայ խո-
րովել, ողջ ողջ եռացեալ ձէթի կալոյ ծծումբի մէջ
ձգել, ձմեռ ատեն սառած լճի մէջ մերկ ընկղմել,
ծընկերնին կոտրտել, թևերնին երկաթի լախտերով
ջարդել, մատերնին բզըկտել, ծիծերնին՝ ակռաներնին՝
քթերնին՝ անկաճներնին՝ կրակ կարած աքցաններով
փրցընել, մատերնուն ընդունդին ու մէն մէկ սուր հե-
րուն խրթել, ասոնք ու ասոնց նման տանջանքները կու
տային խեղճ քրիստոնեաներուն, արանց և կանանց,
ծերոց և տղայոց, աղնուականին ու ռամկին, հարուս-
տին ու աղքատին. յանցանքնին ինչ էր, միայն քրիս-
տոնեայ ըլլալնին, ու Քրիստոսի սուրբ հաւատքը չու-
րանալնին: Ա՛ս բաները տեսնելէն եաքը՝ կրնա՞ր մէկը
չզսել որ քրիստոնէութիւնը վերնայ ամբոր աշխարք-
քէս, քրիստոնէական կրօնքը բոլորովին չնչուի տի-
տոր: Եւ ասկայն, խելքէ մտքէ վեր բան, հրաշք ՚ի
ամենակարողութենանը, որչափ որ բռնաւորներուը կը
ջարդէին զքրիստոնեաներըը՝ անոնք աւելի կը շատ-
նային, որչափ բարբարոսական տանջանքներով ղերնիք
կը վախցընէին՝ անոնք աւելի սիրտ կառնէին, ուրա-
խութենամբ ու արիութենամբ ան տանջանքներըը քաշել
Քրիստոսի սուրբ հաւատքը չուրանալու համար: Ա՛ս
արիութիւնն ասա քաջութիւնն ունեցան չէ թէ միայն
քանի մը չափազանց կրօնքի նախանձաւոր մարդիկ, ո-
րոնք կամ յուսահատութենամբ կամ անկարգ կիրքէ
մը շարժեալ մահ կը փնտռեն՝ ինչպես եղած է երբեմն
անհատներուն ու հերետիկոսներուն մէջ, այլ հա-
զարաւոր ու բիւրաւոր քրիստոնեաներ ամեն վիճակի
ու ձիքէ՝ միայն ՚ի փառս ՚ի և Քրիստոսի սուրբ հա-
ւատքին համար. անանկ որ եթէ ամենուն ասոնք կա-
տարելու ըլլայինք, հաշիւ ըրած է որ՝ օրն երեսուն հա-
զար կլինար: Ու ասա արիութիւնն ունեցան չէ թէ միայն
կարճ ու արի մարդիկ, հապա նաև տկար ու վախկոտ
կանայք ու աղջկունք. ինչուան մայրեր գոնուեցան,
ինչպես սրբուհին Եղեանուհի, որ իրենց որդիքը կը յոր-
դորէին ամուր կենալ՝ համբերել քաշած տանջանք-
ներընուն, Քրիստոսի սուրբ հաւատքին համար սիրով
տալ իրենց կեանքը: Ա՛ս բաները բնական կերպով ինչ-
պէս կրնան ըլլալ. տեսնել մեկնին կեանք, մեկալ դին
մահ. թողնել կեանքը՝ որ այնչափ սիրելի է ամենուն,

...ու ընթրել մահը՝ որ գաղանները...ն ալ վախ կը բերէ. տեսնել մէկ կողմանէ դանձ հարստութեան վայելք զուարճութիւն զբօսանք՝ ինչպէս նոյն բռնաւոր կայսերը կը խոստանային, իսկ մէկալ կողմանէ անիւ տաճատի անողորմ տանջանարանները, ու ձգել բնութեան ուզած բաները ու տանջանքները ընտրել՝ մինակ Քրիստոսի հաւատքը չուրանալու համար: Ա՛ս բաները բնական կերպով ինչպէս կրնան ըլլալ: Ո՛հ, պէտք էր խելքը նիւթ թաւշեայ ըլլայինք, պէտք էր որ ամենևին չիմանայինք մարդուս սակաւ բնութիւնը, որ կարենայինք ա՛ս բաները բնական կերպով մեկնել: Մարտիրոսներուն այնչափ քաջութիւնն ու այնպիսի հաստատութիւնն ուրիշ բանէ առաջ չէր կրնար գալ, բայց եթէ իրենց հաստատուն հաւատքէն՝ որ ունէին Քրիստոսի սուրբ կրօնքին՝ որուն համար կեանքերնին կու տային, ու իրենց ունեցած հաւատքին ճշմարիտ ըլլալէն. ուրիշ բանէ առաջ չէր կրնար գալ, բայց եթէ այ ամենակատաղութենէն՝ որ զիրենք կը զօրացնէր իր ճշմարիտ կրօնքը պաշտպանելու և հաստատելու համար: Մեծ բան. մինչև դահիճներն ու չարչարողները՝ նոյն իսկ մարտիրոսները չարչարելու առեներնին՝ դարձի կու գային, մենք ալ քրիստոնեայ ենք կը կանչէին, պատրաստ ենք մեռնելու ա՛ս սուրբ հաւատքին համար, ինչպէս որ կը մեռնէին ալ արիութեամբ տանջանքներու մէջ: Ուրեմն յայտնի նշան է որ ա՛ս դահիճները մարտիրոսներուն վայ խելքէ վեր հրաշալի բաներ կը տեսնէին, ու անով կը ճանչնային Քրիստոսի սուրբ հաւատքին ճշմարիտ ըլլալը, որուն համար կը մեռնէին:

Իսկ թէ որ կարենայի հոս աչքնուդ առջևը դնել քեզի սուրբ եկեղեցին հալած ողներուն չարաչար վախճանը, բաներ կը լսէիք որ՝ կասկիծէիք՝ կը սոսկայիք՝ յայտնի կը տեսնէիք որ այ ձեռքը կար իրենց վրայ: Ա՛ս ըստմ միայն. Հրեաները՝ որ սուրբ եկեղեցւոյ առջի հալած ողներն եղան, բուն հիմնադիրը Քրիստոս տէրն մեր հալածելով, ամենուն յայտնի է իրենց սոսկալի պատիժները, իրենց քաղքին կործանումը, իրենց գերութիւնն ու կոտորածը, իրենց վայ եկած ամեն թշչառութիւնները. բոլոր աշխարք կը տեսնէ ինչուան հիմա ինչ կուրութեան մէջ են, ու ա՛ծ ինչպէս զրկեր ձեռքէ Թողութեր է: Իսկ բռնաւորները՝ որ սուրբ

եկեղեցին կը հալածէին՝ պատմութիւններու մէջ յայտնի կը տեսնենք որ որը Թուրիստուցյաւ, որը մասնիչ նէրու դաւաճաններու ձեռքէն սպանուեցյաւ, որը խզրըտելով մեռաւ, որն ողջ ողջ որդերը կերան, որը տրտմութիւնէն կատաղութենէն սպակեցյաւ, որն ալ ինքզինքը յուսահատութենէն մեռցուց։ Վերջապես չարաչար վերջ ունեցան, վասնոյ երեցաւ ոյ բարկութիւն ու վրէժխնդրութիւն իրենց ըրած հալածանաց համար Քրիստոսի սիրելի հարսին սուրբ եկեղեցւոյ դէմ. անանկ որ՝ զինքը ընդունելու տեղը, ինչպէս որ մտքերնին դրեր էին, իրենք ընդունեցան՝ չարաչար վերջ ունենալով։

Մեծ բան. ինչ տեսակ թագաւորութիւն է ուրիշ սուրբ եկեղեցւոյ թագաւորութիւնը, որ այսչափ ապրատատրութիւններու դէմ՝ այսչափ հալածանքներու դէմ հաստատուն կեցեր է՝ ինչպէս անշարժ ժայռ մը ծովուն ալեկոծութիւններուն ու մրրիկներուն մէջ. ու ան հնարքները՝ որ զինքը կործանէին սկիսի, ասելվ հաստատեցին։ Աշխարքիս մեծ մեծ ինքնակալութիւնները, բոլոր իրենց պաշտպանութեանը համար ունեցած զօրքերովը ու թնդանօթներովը կխնան կը կործանին՝ ինչպէս քանի քանիները կործանած ատանը։ Իսկ սուրբ եկեղեցւոյ թագաւորութիւնը, որ ամեն կողմանց յարձակմունք կը կրէ, ներքին ու արտաքին զօրաւոր թշնամիներ իրեն դէմ կը պատերազմին, ինքն ուրիշ զէնք չունենալով զինքը պաշտպանելու՝ բայց միայն աղօթք ու համբերութիւն, միշտ հաստատուն ու անշարժ կեցած է։ Ուրիշն յայտնի է որ ան է Դանիէլ մարգարէին ըսած թագաւորութիւնը՝ որ յաւիտեան տէր պիտոր, ուրիշ ամեն թագաւորութեանց կործանումն ու ջնջուիլը տեսնելով. "Յաւուրսդ ձայ երկնից թագաւորութիւն՝ որ յաւիտեանս ոչ եղծանիցի, մանրեսցե և հոսեսցէ զամենայն թագաւորութիւնս, և ինքն կացցէ յաւիտեան ,,։

Խօսքս լմընցնեմ սուրբ գրքին պատմած մէկ բանովը։ Գործք առաքելոցին մէջը կը կարդանք որ հրեայք օր մը առաքեալներուն դէմ կաղած՝ որ ինչու Քրիստոսի սուրբ հաւատքը կը քարոզեին, բռնեցին զիրենք ու կուզէին սպաննել։ Գամալիէլ անուն մէկ օրէնսդէտ խոհեմ մարդ մը՝ որ ամենքը կը յարգէին, երբոր

լսեց անոնց խորհուրդը, ոսք եղաւ ու ըսաւ. Կամաց եկէք, աս մարդիկը սպաննել չըլլար. վասն զի Թէ որ քարոզած հաւատքին չհնազանդ բան է՝ չի կրնար տևել, ինքիրեն կը կործանի, ինչպէս Թևդասին ու Ցուդա գալիլեացիինը, որ հետևողներ ալ ունեցեր էին՝ կործանեցան: Իսկ Թէ որ քարոզած կրօնքին ճշմէ է, ձեր ամեն ջանքովը չէք կրնար զանիկայ կործանել, ուզէք չուզէք կը տևէ հաստատուն կը մնայ: Հիմայ ես ալ Գամալիէլին ըսածին պէս կըսեմ: Թէ որ կաթողիկէ եկեղեցին ու կրօնքը հնազանդ բան ըլլար, ինչուան հիմա այսչափ սասկի քաշած հալածանքներէն կործանած էր, ինչպէս այնչափ ուրիշ ազանդներ կործանեցան: Ձեկործանեցաւ, տևեց, ու կը տևէ կոր ինչուան աս օրս կրած հալածանքներովը. ուրեմն ճշմէ է, ուրեմն Ճշմարիտ կրօնք է, ուրեմն աս կրօնքին գործ փրկուելիւն չկայ, ինչպէս սուրբ Ամանաս կըսէ. "Ան է կաթողիկէ հաւատքը, և մեկը չի կրնար փրկուիլ առանց աս հաւատքն ունենալու հաւատարմութեամբ ու հաստատութեամբ ,,:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԺԱ.

Հաւատքին հարկաւորութիւնը վրայ, և ինչպէս պէտ է որ ըլլայ հաւատքիս:

Թէ որ մի միայն մեր սուրբ հաւատքն է ճշ յայտնած Ճշմարիտ հաւատքը՝ ինչպէս անցած յորդորակներուն մէջը ձեղի ցցուցի ձեռքով չօշափելու պէս, անհնկ փաստերով ու ապացոյցներով որ խիստ յամառեալ մտքերն ալ կը համոզեն, ուրեմն ինչ որ աս մեր հաւատքը մեզի կը սորվեցընէ իբրև ճշմէ յայտնեալ Ճշմարտութիւն, իրաւցընէ ճշմէ յայտնուած են. վասն զի Թէ որ անանկ չըլլային, մեր սուրբ հաւատքը մեզի սուտ բաներ սորվեցուցած կըլլար, ոսսոի ինքն ալ սուտ կրօնքներէն մեկը կըլլար: Եւ որովհետև աս մեր հաւատքը կը սորվեցընէ որ ալ կենդանութեան համար պատրաստուած է ալքայութիւն, իսկ գեղեցկութեան գժոխք մը

ուր սանձանք պիտի քաշեն, դժոխք մը՝ որուն կրակը չի մարիր. կը սոսկացընէ որ ան չխպահողը, գողն ու չարչառիսղը, շնացողը պոռնիկը, անհամառութեան մեղքեր գործողը, ամենքն ալ մահուընչի կը մեզանչեն ու դժոխքի արժանի կըլլան. կը սոսկացընէ որ յամենքմէ թողութիւն չի գտներ ով որ իր մահացու մեղքերը չի խոստովանիր. ուրեմն կրաւցընէ առ ամեն բանը և առանց նման ինչ որ կը սոսկացընէ, յոյսանած ձշմարտութիւններն են: Ու թէ որ ասանկ են, հետևանքն արևի պես յայտնի է՝ որ պարտական ենք առ ամեն բանը հաւատալ առանց տարակուսելու. վասն զի ձեռ բոլորովին ձշմարտութիւն ըլլալով ոչ կրնայ խաբուիլ, և ոչ կրնայ խաբել՝ սուտ բան մը ըսելով: Ասոր համար առ օրէնսդրական մեջբ տեսնենք պիտոյ անսնոբինելի պարագաբը՝ որ ամենքնիս ունենք հաւատալու ինչ որ սուրբ հաւատքը կը սոսկացընէ, ու ինչպէս և երբ պարտական ենք հաւատալու. ուսոսկ առ յորդորակ սուրբ հաւատքին հարկաւորութիւնը վրայ է, և թէ ինչպէս պիտոյ ըլլայ մեր հաւատքը:

Հաւատքը, ինչպէս կը սոսկացընէ սուրբ եկեղեցին ամեն քրիստոնէական վարդապետութիւններու մէջ, ձշմարիտ արուեստ աստքինութիւն մըն է, որով կը հաւատանք իբրև առոյգ և անսխալ ինչ որ կը հաւատայ ու կը սոսկացընէ կաթոլիկ սուրբ եկեղեցին. որ նոյն է առաքելոյն ըսածին հետ. Հաւատքն է հիմն և խարիսխ անպիի աշխարքը յուսացած բաներուս, մեկ հաւանութիւն մը՝ որ կուտայ մեր կրծքին խորհուրդ բաներուն, թէ և չենք տեսներ և չենք կրնար հասկընալ զանոնք. "Ձ՚ինչ են հաւատք, եթէ ոչ յուսացեալոց իրաց հաստատութիւն, և յանդիմանութիւն ոչ երևելոց" ոյն երևին". (Եբր. ժա. 1:)

Ա՚ս առաքինութիւնն այնչափ հարկաւոր է ամենուն, այսինքն այնչափ հարկաւոր է հաստատուն հաւատքով ընդունել ամեն ձշմարտութիւնները որ ձեռ յայտներ է ու սուրբ եկեղեցին կը սոսկացընէ, որ չհաւատացողը կամ տարակուսողն անոնց վրայ չի կրնար փրկութեան հասնիլ: Ուսոսկ Ջն տէրն մեր ըսաւ առաքեալներուն. "Երթայք յաշխարհ ամենայն, և քարոզեցէք զաւետարանն ամենայն արարած ոց. որ հաւատայ... կեցցէ, և որ ոչն հաւատայ՝ դատապարտեսցի". (Մրկ. ժվ. 15:)

գնացէք, ըսաւ, դնացէք բոլոր աշխարք քարոզեցէք աւետարանն իմ ամենուն։ ով որ կը հաւատայ՝ փրկութեան կը հասնի, իսկ ով որ չի հաւատար՝ կը դատապարտուի։ Ու աս հաւատքի հարկաւորութիւնը հաստատելով Յոհաննու աւետարանին մէջը կըսէ. Ով որ չի հաւատար այ յայտնած Ճշմարտութիւնները՝ դատապարտանի կարօտ չէ, ինքիրեն իր դատապարտիքը ձակին վրայ գրած կը տանի. "Եւ որ ոչն հաւատայ, արդէն իսկ դատապարտեալ է,,։ Եւ իրաւ, թէ որ Ծանր հանցանք կըլլայ չհաւատալ մեծ ու ակնածելի մարդու մը ըսածին, երբ ինքը միշտ նոյնը կը հաստատէ, վասն զի սուտացի կամ ըսածը չկիպիացողն աեղ դնել կըլլայ զինքը, հապա այ ըսածներուն չհաւատալ՝ որ բոլորովին անախալ Ճշմարտութիւն է, ու ինչ որ մեզի յայտներ է՝ հաւատալու համար յայտներ է, մտածեցէք որ ո՛րչափ ծանր նախատինք կըլլայ իրեն, սաստիկ պատժոյ արժանի, իբր թէ կարենար ինքը կամ խաբուիլ և կամ խաբել զմեզ։ Ուստի առաքեալը գրելով եբրայեցւոց ու հռովմայեցւոց՝ այնչափ հարկաւոր կը սեպէ հաւատքը, մինչև կըսէ որ թէ և մեկը առանց հաւատքի ամեն ուրիշ առաքինութիւններն ալ ունենայ, ոչ երբեք այ հաճոյ կրնայ ըլլալ, ուստի և ոչ կրնայ փրկուիլ. "Եւ առանց հաւատոց անհնար է հաճոյ լինել այ,,։ (ԵԲՐ. ԺԱ. 6։)

Բայց աղէկ հասկընալու համար ինչ որ հաւատքին հարկաւորութեանն ու որպիսութեանը վրայ պիտի ըսեմ, պէտք է գիտնաք նախ՝ որ հաւատքը մեւսակ տեսակ է, ունակական ու ներգործական, բացայայտ ու ըռնկեալ, տեսական ու գործնական, ճշմարիտ այսինքն գերբնական ու մարդկային այսինքն բնական, ներքին ու արտաքին, կենդանի ու մեռեալ։ Ասոնք մեկիկ մեկիկ ձեղի բացատրեմ պիտոյ, աղէկ մանկ գրէք։

Ի՞նչ է ուրեմն ունակական հաւատքը. ունակութիւն մը՝ որ ձեռ մկրտութեան աուրբ խորհրդովը մեր հոգւոյն տուեր է. և ունակութիւն կըսուի, վասն զի կը մնայ ու կը տեւէ մեր սրտին մէջը, և այ յայտնած Ճշմարտութիւններուն հաւատալը կը գործադրնէ մեզի։ Ա՛ս ունակական հաւատքն ամենուն ալ հարկաւոր է անխափան, ինչուան նաև բանականութիւնին դէս չի բացուած տղոց. անոր համար պէտք է՝ որչափ որ կա-

թելի է՝ շատ մկրտել զերեխք, վասն զի ինչպէս առաքեալը կըսէ՝ «առանց հաւատոյ անհնար է հաճոյ լինել ՅՍ»։ և ինչպես արիւծեդեան սուրբ Ժողովքը սահմանեց, հաւատքն է՝ որ մեզի կը բանայ յն շնորհքին դուռը, ու սրբարար շնորհքը կուտայ մեզի՝ որ առանց անոր մեկը չի կրնար փրկուիլ։ (Նէոփ. Գ. 2։)

Ի՞նչ է ներդործական հաւատքը։ մեր մանկին ու կամքին ներդործուելիւնը՝ որով երանելի կը հաւատանք յն յայտնած ճշմարտութիւններուն։ Ներդործուելիւն կըսուի, վասն զի մեր միտքը ներքուստ կը շարժի հաւանելու սուրբ հաւատքին ճշմարտութեանը։ բայց սա շարժումն անցաւոր է, չի յարատևեր ի մեզ, այլ այնչափ միայն կը տևէ՝ որչափ մեր միտքն ուշ կը դնէ ան ճշմարտութիւններուն հաւատալու։ Խօսք հասկընալու համար։ երբոր մեկը մանկին մեջը կըսէ՝ կը հաւատամ որ յն ած իրեք անձ ունի, կամ կը հաւատամ որ որդին յն ած մարմնացաւ ու մարդացաւ, ասիկայ ներդործական հաւատք է, որ անոնց միայն հարկաւոր է, որոնց բանականութիւնը բացուած է։ Ուսոի բայ ի տղոցմէ ոմանց բանականութիւնը դեռ չէ բացուած՝ ամենքը պարտական են հաւատոյ ներդործուելիւն ընել, դառնալով յն յայտնած ճշմարտութիւններուն ու խորհուրդները։

Ո՞րն է բացայայտ հաւատքը, և լռելեայնը որն է։ Բացայայտ հաւատքն ան է որ, չի թէ միայն հաւատքին ճշմարտութիւնները լսելով կը հաւատայ, զոր օրինակ կը հաւատայ ամենասուրբ երրորդութեան՝ լսելով որ յն ած իրեք անձ ունի, հապա նաև որոշ ու հաստատուն ծանօթութիւն ունի մանաւանդ ճշմարտութիւններուն, բերնուց գիտէ զանոնք, ու կը դաւանի՝ ներդործուելիւն հաւատոյ ընելով։ Իսկ լռելեային ան է որ հաւատքին ճշմարտութիւնները կը հաւատայ ընդհանրապէս անորոշ, առանց գիտնալու զանոնք ու առանց որոշ ծանօթութիւն ունենալու. զոր օրինակ կը հաւատայ ինչ որ կը հաւատայ ու կը սորվեցընէ սուրբ եկեղեցին, թէ և չի գիտեր սուրբ եկեղեցին ամեն հաւատացած ու սորվեցուցած բաները։ Թէ բացայայտ և թէ լռելեայն հաւատքը հարկաւոր է ամեն չափահաս մարդկանց փրկութեան հասնելու համար. բայց սա տարբերութեամբ՝ որ լռելեայն հաւատքով պարտական

են հաւատալու այ յայտնած ամեն ճշմարտութիւնները. իսկ բացայայտ հաւատքով բաւական է որ մէկ քանի գլխաւոր ճշմարտութիւնները դաւանին: Ուստի, աղէկ միտ դրէք, լաւելեայն հաւատքն ունենալու համար՝ որ հարկաւոր է ամենուն՝ պէտք է որ ամեն քրիստոնեայ ասանկ ըսէ սրտին մէջ. կը հաւատամ ինչ որ կը հաւատայ ու կը սորվեցընէ մայրս սուրբ եկեղեցին իբրև այ յայտնածը, ու պատրաստ ըլլայ հաւատալու ամեն մէկ ճշմարտութիւնն որոշ՝ երբոր իրեն առջին դնեն մեկնեն ու սորվեցընեն: Իսկ բացայայտ հաւատքն ունենալու համար, պէտք է որ քրիստոնեայ մը գիտնայ բերնուց և որոշ ամեն մէկ մանաւանդ ճշմարտութիւնները հաւատքի, ու դաւանի զանոնք հաստատուն հաւատքով: Բայց որոնք են ան մանաւանդ ճշմարտութիւնները որ պէտք է բերնուց գիտնալ, ու բացայայտ դաւանիլ: Նախ ան է որ՝ ձեզ կայ, ու բաբինները կը վարձատրէ, չարերը կը պատժէ. "Հաւատալ արժան է այնմ՝ որ մերձենայ առ ձեզ, թէ է ձեզ, և որ ինդրեն զնա՝ լինի պարգևատու,, (ԵԲՐ. ԺԱ. 6:) Երկրորդ՝ որ ձեզ մէկ է, և երեք անձ ունի. Հայր որդի և Հոգին սուրբ: Երրորդ որ որդին ձեզ երկրորդ անձն ամենասրբ երրորդութեան մարմին առաւ, մարդ եղաւ, չարչարուեցաւ, ու մեռաւ զմեզ փրկելու համար: Ասոնցմէ ի զատ պէտք է նաև գիտնալ բացայայտ հաւատալու համար՝ ինչ որ հաւատամքին մէջը գրած է առաւելորդու համար հաւատոյ: Ա՛ս ամեն բաներն անորոշ ու ընդհանրապէս հաւատալը հերիք չէ, պէտք է գիտնալ ամեն մէկին որոշակի, ու բացայայտ հաւատալ:

Մանաւանդ ա՛ս բաներուս մէջը մէկ քանին կայ՝ որ չէ թէ միայն հարկաւորութեամբ պատուիրանի՝ այլ ինքն անոր համար որ Աստուած պատուիրեր է՝ պէտք է գիտնալ ու բացայայտ դաւանիլ, հապա նաև հարկաւորութեամբ միջոցի այսինքն երբև անհնարինելի միջոց մը փրկութեան հասնելու համար պէտք է գիտնալ ու դաւանիլ բացայայտ. անանկ որ՝ մէկը զանոնք չգիտնայ նաև առանց իր յանցանքին (զոր օրինակ սորվեցընող մը ունեցած չըլլալով.) ու չհաւատայ, փրկութեան չի կրնար հասնիլ: Ա՛ս մէկ քանի հաւատոյ մասերը՝ որ պարտական ենք հարկաւորութեամբ միջոցի բացայայտ

հաւատալ՝ ասոնք են. Աստուած կայ, և ինքը վարձատրէ պիտոյ բարիները, ու պատժէ պիտոյ չարերը. "Հաւատալ արժան է այնմ՝ որ մերձենայ առ Աստուած, թէ է Աստուած, և որ իրեն զնա՝ լինի պարգեւատու,,: Իսկ սուրբ աւետարանը բաւականապէս տարած ուշերէն ետքը՝ հարկաւորութեամբ միջոցի պէտք է հաւատալ ամենասուրբ երրորդութեան խորհուրդը, որդւոյն այ մարդեղութիւնը, չարչարանքն ու մահը, այսինքն պէտք է հաւատալ որ Աստուած իրեք պյլևայլ անձ ունի՝ Հայր որդի և Հոգին սուրբ. ասոնցմէ երկրորդը՝ այսինքն որդին՝ մարմին առաւ, մարդ եղաւ, չարչարուեցաւ ու մեռաւ մեր փրկութեանը համար: Ասսոի ինքը Յոհաննու աւետարանին մէջը կրսէ. "Այս են յաւիտենական կեանք, զի ծանիցեն զքեզ միայն Ճշմարիտ Աստուած, և զոր առաքեցեր զՅիսուս Քրիստոս,,: (Յհ. ԺԷ. 3:)

Ուրեմն փրկուելու համար որչափ հարկաւոր է բացայայտ հաւատալը մի Աստուծոյ, նոյնչափ հարկաւոր է հաւատալը Յիսուս Քրիստոս, այսինքն որդւոյն այ մարդեղութիւնը չարչարանքն ու մահը: Եւ որովհետև այ գոյութեանը բացայայտ հաւատալը հարկաւոր է հարկաւորութեամբ միջոցի՝ ինչպէս ամեն Աստուածաբանները կընդունին, ուրեմն նաև Քրիստոսի բացայայտ հաւատալը նոյնպէս հարկաւոր է հարկաւորութեամբ միջոցի: Ինչպէս Մովսէսի անապատին մէջ կանգնած պղնձի օձին նայիլը՝ հարկաւոր միջոց մըն էր թունաւոր օձերուն խածուածներէն ողջընալու, անանկ որ նաև առանց լրին յանցանքին՝ չնայողը չէր ողջընար, ասանկ ալ կրսէ սուրբը գրքը՝ անհնարինելի միջոց մըն է մեր հոգւոյն փրկութեանը համար Քրիստոսի բացայայտ հաւատքը. "Որպէս Մովսէս բարձրացոյց զօձն յանապատին, նոյնպէս բարձրանալ պարտ է որդւոյ մարդոյ. զի ամենայն որ հաւատայ՝ ի նա՝ մի կորիցէ, այլ ընկալցի զկեանսն յաւիտենականս,,. (Յհ. Գ. 14:) Եւ որովհետև, ինչպէս կրսէ սուրբն Թոմաս, Քրիստոսի հաւատքն ամենասուրբ երրորդութեան խորհուրդն ալ կենթադրէ, ուստի աս խորհուրդն ալ հարկաւոր է պիտանալ ու հաւատալ հարկաւորութեամբ միջոցի: Իսկ հաւատամքին մէջն եղած մեկալ մասերը պէտք է հաւատալ միայն հարկաւորութեամբ պատուիրանի, այսինքն որովհետև Աստուած պատուիրեր է. ուստի թէ որ

մեկն առանց իր յանցանքին ենթական զանոնք՝ կրնայ փրկուիլ, միայն թէ հաւատայ ընդհանրապէս ինչ որ կը հաւատայ սուրբ եկեղեցին : Բայց ուրեմն թէ որ խեղճ տղայ մը անտառի մը մէջ անբաւի պէս անած ըլլայ՝ առանց ամենևին ոյ վնաս, Քրիստոսի վնաս, ամենասուրբ երրորդութեան վնաս բան մը ըսելու, կարելի բան է որ դատապարտուի՝ հաւատք չունենալուն համար, երբոր չէր կրնար ամենևին գիտնալ հաւատքն ինչ ըլլալը . ասկից ոյ արդարութեանը դէմ անգթութիւն մը կերևնայ : Սուրբն Թոմաս կը պատասխանէ որ առ դիպուածին մէջը ոյ ողորմութիւնն ան խեղճին մասցն ազդեցութիւն մը ընելով կը յայտնէ երեն ինչ որ անհրաժեշտ կարիքաւոր է հաւատալու , կամ մէկը կը խոր-հի՝ որ երեն սորվեցնէ :

Ո՞րն է տեսական հաւատքը , և ո՞րն է գործնականը : Ա՛ս բանս հասկընալու համար պէտք է գիտնալ որ ոյ յայտնած ճշմարտութիւններուն մէջը կան որ տեղի մարդ վերաբերեալ բաներ են , ուսոի կրսուին տեսական , ինչպես են ոյ միութեանն ու երրորդութեան , նախասահմանութեան , ընարհաց , և ուրիշ առանց նման բաներու խորհուրդները . ուսոի առ տեսական խորհուրդներուն հաւատալն ալ՝ տեսական հաւատք կըսուի : Կան բաներ ալ որ տեղի մը կամսոյը կը վերաբերին , ուր անոր համար կըսուին գործնական կամ բարոյական , վասն զի ան անոր համար յայտներ է որ ի գործ դնենք զանոնք , ու գործադրելով փրկութեան հասնինք . զոր օրինակ պէտք է մկրտութիւնեն փախչինք , առաքինութիւնը սիրենք , խոնարհ ըլլանք , համբերող ըլլանք , կիրքերնիս սանձենք , մահացուցմ ընենք , խաչերնիս առնինք : Առանց ուրանոց նման բաները՝ գործնական ճշմարտութիւններ են , ուսոի առանց հաւատալը՝ գործնական հաւատք կըսուի : Ակնհայ կը հետևի որ տեսական ճշմարտութիւնները պարտական ենք հասատուն հաւատքով հաւատալ , այսչափը հերիք է . բայց գործնական կամ բարոյական ճշմարտութիւնները չէ թէ միայն պարտական ենք հաւատալ՝ վասն զի ան յայտներ է զանոնք ինչպես մեկալ ճշմարտութիւնները , այլ նաև արիաբար սիրտ ընելու պարտական ենք որ զանոնք ի գործ դնենք : Խօսք հասկընալու համար . բանական չէ հաւատալն որ ըրած մեղ

քերնուս վայ զղջալու է, հապա գործքով ալ պէտք է որ զղջանք. բաւական չէ հաւատալը՝ որ քրիստոնեայ մը պէտք է խոնարհ ու համբերող ըլայ, հապա պարտական ենք ալ որ խոնարհութիւն ու համբերութիւն ընենք. բաւական չէ հաւատալն որ մահացուցում ընենք. ինչպէս կ'երեւի մեզմէ կ'ուզեն, հապա նաեւ երբք պէտք է մահացեալ ըլլանք: Ասկէց կ'իմացուի որ բերնուց սորվելու ու նէրգործութեամբ բացայայտ գաւանելու տեսական ճշմարտութիւնները քիչ են, ու ինչպէս որ ըսի՝ այսչափ է միայն որ գիտնանք ու հաւատանք որ ճշ կայ, որ բարիներուն վարձք ու չարերուն պատիժ կուտայ, որ իրենք անձ ունի մեկմեկի երբք զատ՝ այսինքն հայր որդի և հոգին սուրբ. սատնցիկ երկրորդ անձը մարմին առաւ, մարդ եղաւ, չարչարուեցաւ ու մեռաւ զմեզ փրկելու համար. բայց ասկէց՝ գիտնանք նաեւ հաւատամքին մէջի եղած մեկալ բաներն ալ: Բայց ասոր նէրսկ չատ են ու խիստ չատ գործնական կամ բարոյական ճշմարտութիւնները, որ ամէն բարի քրիստոնեայ պէտք է որ գիտնայ, չէ թէ միայն հաւատալու համար՝ այլ մանաւանդ՝ ի գործ դնելու, և ի գործ դնելովն քրիստոնէաբար ապրելու, և փրկութեան հասնելու:

Ուսումն գործնական ու բարոյական ճշմարտութիւններուն հետ՝ որ հաւատալու և ի գործ դնելու համար պիտի գիտնանք, ամէն քրիստոնեայ պէտք է գիտնայ որ Ք. բիստոս սէրն մեր սուրբ խորհուրդներ սահմանեց մեր հոգւոյն բարեացը համար, և որոնք են սա խորհուրդները. ինչ ազդեցութիւն ունին մեր վրայ, ինչ պատրաստութիւն պէտք է զանոնք ընդունելու, գոնէ ով որ կուզէ կամ պարտական է ընդունելու: Ասոր համար ամէնքը պարտական են գիտնալու զսպաշխարութեան խորհուրդն ինչ զօրութիւն ունի, ինչ պատրաստութիւն պէտք է ապէկ խոստովանանք ընելու. ամէնքը պարտական են գիտնալու սուրբ Հաղորդութիւնն ինչ զօրութիւն ունի, և ինչ արամագրութիւն հարկաւոր է արժանաւորապէս հաղորդուելու. վասն զի սա երկու խորհուրդներն ամէնքը պարտական են սակն սակն ընդունելու: Ասոնկ ալ բարի քրիստոնեայ մը պէտք է գիտնայ ինչ է սուրբ պատարագը, որպէս զի չկամեռանդութեամբ ականջ, ու սուրբ պա-

տարագին ընդհանրին ինչպես որ պէտք է՝ ընդունի։ Քրիստոնեայ մը պարտական է այ տասը պատուիրանքները գիտնալու, և աղեկ գիտնալու անոնց մէջ զգուշանալու իմացուած բաներն ալ, և աղեկ իմանալու անոնց հնազանդելիքը. վասն զի տասը պատուիրանքներուն մէջը կիմացուին սուբբ գրոց ու աւետարանին մէջն եղած այ ուրիշ ամեն պատուիրանքներն ալ. ապա թէ ոչ չի կրնար Ճիշդ պահել զանոնք։ Եւ որովհետև կը հրամէ ամէն որ իրմէ ի զատ մէր մտրն ալ, այսինքն սուբբ եկեղեցին ալ հնազանդինք, ուստի ամեն քրիստոնեայ պէտք է սորվի ու գիտնայ քանի ու որոնք են սուբբ եկեղեցւոյն պատուիրանքները. վասն զի ինչպես որ ըսի՝ առանց աղեկ գիտնալու չի կրնար աղեկ պահել զանոնք։ Ամեն բարի քրիստոնեայ պարտական է գիտնալու նաև ս. Հրամանական աղօթքը՝ այսինքն Հայրմերը, վասն զի Քրիստոս ս. բերնէն մեր մեզի հրամեց աղօթել, ու մանաւանդ պատրաստ ինդրել այմէ Հայրմերին մէջի եղած չնորհքները։ "Ա յսպէս կայէք դուք յաղօթս ,, ըսաւ, "Հայր մեր որ յերկինս ես ,, և այլն։ Ասոնցմէ ի զատ ամեն քրիստոնեայ պարտական է սորվիլ ու գիտնալ ինչ որ հարկաւոր է Ճշմարիտ քրիստոնեի մը պէս ապրելու, մանաւանդ ան խոստ պարտքն որ ունինք ամենքիս՝ նաև Թագաւորներն և կայսերք, այսինքն Քրիստոսի մեր գլխուն նմանող ըլլալու, իրեն առաքինութիւնները ու իր տուած օրինակները։ Վասն զի առանց սա նմանութեան անոնով միայն կրնանք քրիստոնեայ և ոչ իրաք, ոչ երբեք Քրիստոսի Ճշմարիտ հետևող ըլլալով։ Վերջապես ամեն քրիստոնեայ պէտք է որ գիտնայ բարի քրիստոնէի մը պարտքերը, մանաւանդ ինչ որ իր վիճակին պարտքն է. վասն զի առանց գիտնալու (նորէն կրսեմ) չի կրնար կատարել իր պարտքը։ Բայց ինչպես կրնայ քրիստոնեայ մը սորվիլ ու գիտնալ սա ամեն գործնական ու բարոյական Ճշմարտութիւնները, իր սա ամեն էական պարտքերը։ Սովորական կարգը նայելով ուրիշ կերպ չկայ բայ ի գալէն հոգևոր բաներ մանկ դնելին, մանաւանդ քրիստոնէական վարդապետութիւն, Ժողովրդական խրատներ ու յորդորակներ, որոնցմով Թէ բնիկ Ժողովրդապետներն ըլլան, և Թէ անոնց օգնականները, քիչ քիչ կը բացատրեն ու կը սորվեցընեն

ամեն բան՝ դիւրիմաց ոճով։ Հաստատ դրէք մտքերնիդ որ քրիստոնեայ մը առանց սիրոյ կապելու ու իրեն ուղղակիութիւն ընելու լսել ա՛ս խրատները ու յորդորները՝ ոչ երբէք կրնայ սորվիլ ու գիտնալ հարկաւոր բաները։ "Շրթունք քահանային գիտուածքին գիտեան ,, , կըսէ ՅՈՎ , "և օրէնս ինդրեսցեն ի բերանոյ նորա ,, ։ (Մաղաք։ ը։ 7։) Հիմա եկէք լսէք ինծի՝ ինչ գաստատան ընելու է անոնց վրայ , որոնք ոչ երբէք պարապ տաեն կը գտնեն գալու հոգևոր լեզու , ու հոգևոր լեզուը իրենց սովորութիւն ընելու տէր՝ անոր ներհակը սորված են , ոչ երբէք կամ հազիւ երբէք իրենց հովուին ձայնը լսելու։ Հարկաւ պէտք է գաստիք՝ որ տատնկուելուն հոգին կորսուած է։ վասն զի չարաճակեղով աս գանցառութեան մեղքին մէջը՝ ոչ երբէք կրնան փրկութեան հասնիլ։ վասն զի Քրիստոս տէրն մեր՝ անոնց համար կըսէ Թէ ՅՅ չեն վերադարձերիր . "Որ են յՅՅ , զբանս ՅՅ լսէ։ և օրէնս եղած սովորութիւն մը՝ որ ամեն բարի քրիստոնեայ սորվի ու բերնուց գիտնայ բոլոր հաւատամքը , ՅՅ տասը պատուիրանքները , եկեղեցիայ պատուիրանքներն ու հայրմերը , ու գիտնայ չէ Թէ թուխթակի պէս զուրկ ելլալ , հապա բաժանուելուն միտքը հասկնալով։ Ինոր համար ով որ գրագառ չի հասկնար , պէտք է որ աշխարհաբառ սորվի աս բաները։ վասն զի բերնուց նուիրապէս գիտնալ մէկ բան մը՝ առանց միտքը հասկնալու , չիգիտնալուն հետևողն է։ իսկ չիգիտցողը կամ չհասկրցողը չի կրնար դաւանիլ հաւատամքին պատուէրներու մասնից մէջն եղած բաները բացայայտ հաւատքով ինչպէս հարկաւոր է ամեն քրիստոնեի։ չի կրնար աղէկ պահել ՅՅ տասը պատուիրաններուն մէջն եղածը։ ու հայրմերին մէջ եղած շնորհքներն ալ Թէ և խնդրէ ; բայց չի գիտեր ինչ կը խնդրէ ։ Ուրեմն նորէն խօսքը հոն կու գայ

որ, ի՞նչպէս կրնայ քրիստոնեայ մը աղեկ հասկնալ ան բանէրուն միտքը՝ զորոնք պարտքին է սորվելու և բերնուց գիտնալու : Ուրիշ կերպ չկայ՝ բայց եթէ դալ քրիստոնէական վարդապետութիւն, ժողովրդապետական խրատներ ու յորդորակներ լսել, որոնց մէջն ամեն բանի վրայ առնիսաէրքը կը խօսուի : Առանցմ՛ի զատ սովորութիւն ըլլալով ամեն բարի քրիստոնեայ պարտքին է գիտնալ խաչակնքելը, այսինքն երեք խաչ հանել, որ քրիստոնեին նշանն է : Բայց խաչակընքել չէ թէ ինչպէս ամանք կընեն, որ կարծես թէ ձանձ կը վանեն, այլ ջերմեռանդութեամբ ու յարդութեամբ՝ ինչպէս որ կը վայլէ : Նոյն սովորութեանը համար կերևնայ որ պարտքին է ամեն քրիստոնեայ բերնուց գիտնալ նաև գաբրիելեան ողջոյնատարութիւնը, այսինքն Ողջոյն քեզ Մարիամ :

Բայց աս ամեն բանը սորվելու և գիտնալու պարտկանութիւնը երբ կըսկսի քրիստոնեի մը համար : Ամեն քրիստոնեայ իր ընդհանրութեանը համեմատ՝ բանականութիւնը բացուելուն պէս՝ պարտքին է սորվիլ ու գիտնալ, վասն զի ան առեները կըսկսի իր պարտքը հասարքի բաները դատանելու և ձշմարիտ քրիստոնեի վարք ունենալու : Բայց ի՞նչպէս կրնան աս բաները սորվիլ ու գիտնալ ձեր զաւկընները հազիւ բանականութիւննին բացուած, մեռ որ դուք իրենց չսորվեցընէք : չատ անգամ և ոչ ծնողքը գիտեն, ուրեմն երբեմն ալ չէ քրիստոնէական վարդապետութիւնը գալու որ սորվին, և ոչ իրենց որդիքն ու ծառաները կը խրկեն հոս կամ մայր եկեղեցին կամ գէղ մատուռները, ուր որ եկեղեցականք քրիստոնէական վարդապետութիւն կընեն, ու հազիւ քանի մը մանչ ու աղջիկ տղաք լսելու կերթան : Հայրերը մայրերը տիրոջ ամեն հոգ ունին տանը բաներուն, ճերմակեղէնները, կահ կարասիին, իսկ զաւկըներնին ու ծառաներնին չեն նայիր, անոնց վրայ պահպանութիւն չեն ըներ : Ամեն հոգ կընեն անասուններուս, եզերուս և ձիերուս, տեսի օր ալ զանոնք զաւկրնեցնուն ու ծառաներնուն հետ պատերազմ կը խրկեն, իսկ զաւկընեցնուն ու ծառաներնուն հոգին՝ որ գին չունի՝ չեն հոգար, վրնկնք ժամ չեն խաբեր՝ քրիստոնէական վարդապետութիւն ու խրատ լսելու, քրիստո-

նեի մը հարկաւոր բաները սորվելու. կը թողնեն որ մեծնան առանց սորվելու. իսկ երբոր կը մեծնան՝ ալ յոյս չկայ սորվելու: Անգո՜ղ ծնողք, անգո՜ղ տիրոջակք. այ անհաւան եւ ամէնէն ոչխալ հաշիւնան:

Բայց անոնք որ քրիստոնէի մը հարկաւոր գիտնալու բաները չեն գիտեր, ինչպէս կը գանուին նաև աղհռուականաց մէջ, կրնան արձակուիլ առնել երբոր խոստովանանքի կերթան: Չէ, չեն կրնար: Որոնք որ չեն գիտեր հարկաւորութեամբ միջոցի հարկաւոր եղած գիտնալու բաները, ոչ երբեք կրնան արձակուիլ առնել՝ ինչուան որ չսորվին. իսկ որոնք որ չեն գիտեր հարկաւորութեամբ պատուիրանի հարկաւոր եղած գիտնալու բաները, հասարակօրէն անոնք ալ չեն կրնար արձակուիլ առնել՝ ինչուան որ չսորվին, բայց ի կարգէ գուրս հարկաւոր դիպուածներէ, երբոր պզջալով իրենց անհոգութեանը վրայ՝ խոստանան օր մը առաջ սորվելու: Բայց որոնք որ առ բաները չեն գիտեր, կրնան պատկուիլ, կրնան աշխարք մանել: Չէ, չեն կրնար. վասն զի արգիլած է, պատկի արժանի չեն: Թէ որ իրենք չեն գիտեր հաւատքի բաները, ինչպէս կրնան զաւկրնէրնուն սորվեցընել որ իրենց անսորինելի պարտքն է: Վայ ան հօրը, վայ ան մօրը, որ չի գիտեր կամ չի հոգար որ զաւկրնէրը սորվին հաւատքի բաներն ու քրիստոնէի մը պարտքերը. իրենք ալ, զաւկրնէրնին ալ մէկտեղ կը դատապարտուին, վասն զի առանց հաւատքի ոյ հնարհքին մէջն ապրիլ անկարելի է. "Ձի արդարն իմ՝ ի հաւատոց կեցցէ". (Հաբ. ը. 17.) վասն զի առանց հաւատքի կարելի չէ ոյ հաճոյ ըլլալ. "Առանց հաւատոց անհնար է հաճոյ լինել ոյ". (Եբր. ի՛ը:)

Որովհետև հիմա առէնն անցաւ, ու չեմ կրնար բացատրել ձեզի ինչ է ոճծային ու մարդկային հաւատքը, ինչ է ներքին ու արտաքին հաւատքը, ինչ է կենդանի ու մեռեալ հաւատքը, ու երբ պարտական ենք ներգործութիւն հաւատոյ ընել, ուստի եկած անգամին կը մնան առ բաներըը. բայց խօսքս լմընցընելէն առաջ մէկ ուրիշ յատկութիւն մըն ալ ըսեմ, որ մեր հաւատքը պէտք է ունենայ: Պէտք է որ մեր հաւատքն ըլլայ հաստատուն ու անշարժ, ամէնէն առանց տատակուելու. և աւելի վստահութեամբ պէտք է հաւ-

տանք այ յայտնած բաներուն, քան թէ աչքով տես-
նէինք ու ձեռքով շօշափէինք. վասն զի աչերնիս ու
զգայարանքնիս կրնան խաբել զմեզ, բայց ան՝ որ
անսխալ Աշմարտութիւն է՝ չի կրնար խաբել: Մեր հա-
ւատքը պէտք է արբոյն Լուդովիկոսի Գաղղիոյ Թագա-
ւորին հաւատքին նման ըլլայ: Ան բանս Գաղղիա պա-
տահեցաւ: Քահանային մէկը սուրբ պատարագին մէջ
երբոր՝ ի սրբութիւն սրբոց ըսելու առեն վեր կը վեր-
ցնէր սուրբ նշխարքը, Քրիստոս երևցաւ նշխար-
քին տեղը գեղեցիկ մանկան մը կերպարանքով: Ամեն-
քը հոն գիմելին տեսնելու սա մեծ հրաշքը. ձայնը
հասաւ սրբոյն Լուդովիկոսի անկաշը, բայց գիտէք ինչ
բան ան սուրբ Թագաւորը. Թող Թերահաւատներն
ու անհաւատներն երթան տեսնելու սա հրաշքը. ես
միշտ հաւատացեր եմ ու կը հաւատամ աչքով տեսնե-
լէս ու ձեռքով շօշափելէս աւելի հաստատութեամբ.
ուստի չեմ ուզեր երթալ Յիսուս մանուկը տեսնելու,
որպէս զի հաւատքս արգիլնքը վնասկոտ:

Ասանկ պիտի ըլլայ մեր հաւատքը, սիրելի որդեքս.
տանկ պիտի հաւատանք այ յայտնած Աշմարտութիւն-
ներուն, հաստատուն ու անեղկայ հաւատքով, աւե-
լի հաստատուն քան թէ աչքով տեսնէինք, ու ձեռ-
քով շօշափէինք զանոնք: Իսկ թէ սա հաստատուն հա-
ւատքն ինչ պտուղներ կը բերէ, ինչ օգուտներ կընէ
մեզ, յաջորդ յորդորակներուս մէջը ձեզի կը ցցնեմ:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԺԲ.

Ներբեր մեր սուրբ հաւատքին հարիւրաւոր օրհնութիւնները վրայ:

Ընդհանուր անգամին յորդորակս լմընցնելու համար
կը մնայ որ ըսեմ մեր սուրբ հաւատքին ուրիշ պէտք
եղած բաներն ալ, որոնցմով հաւատքնիս կըլլայ կա-
տարեալ, ու բաւական զմեզ փրկութեան հասցնելու:
Ինչպէս անցած կերպիկ ըսի, հաւատքը կրնայ ըլլալ
ձեռային կամ գերբնական, և մարդկային կամ բնա-
կան: Ան առեղը կըլլայ ձեռային կամ գերբնական,

երբոր կրօնքին ճշմարտութիւնները ձեռային ու գերբնական պատճառաւ կը հաւատանք, այսինքն անոր համար որ ձեռ բոլորովին իմաստութիւն՝ բոլորովին ճշմարտութիւն ըլլալով՝ որ սխալ բան չի կրնար զուգել՝ ինքը յայտներ է ան ճշմարտութիւնները: Իսկ մարդկային կամ բնական հաւատքն է, երբոր ընդհակառակն նոյն ճշմարտութիւնները մարդկային ու բնական պատճառաւ կը հաւատանք. ինչպես կըլլար թէ որ մեր ծնողացմէ կամ իմաստուն ու գիտուն մարդիկներէ անանկ սորվելնուս համար հաւատայինք, կամ ամենուն անանկ հաւատալուն համար, կամ ընհաւատալիքնիս մեր յարգն ալեկ մարդկանց դիմացը չնկորսընցնելուս համար: Ասոնք մարդկային կամ բնական հաւատքը՝ ճշմարիտ հաւատք չէ, ուստի չի կրնար մեկը փրկուիլեան հասնիլ: Որպէս զի հաւատքը ճշմարիտ ըլլայ ու կարենայ զմեզ փրկուիլեան հասցընել, պէտք է որ ըլլայ ձեռային գերբնական՝ այսինքն ձեռային պատճառի վրայ, գերբնական հիման վրայ հաստատուած. ինչպես երբոր կը հաւատանք հաւատքի բաներն անոր համար վասն զի ձեր յայտներ է զանոնք, ձեր ինքը սորվեցուցեր է մեզի, ու սուրբ եկեղեցւոյ, ու սուրբ եկեղեցին ալ մեզի կը սորվեցընէ: Բնական պատճառները փաստերն ապացոյցները զմեզ կը համոզեն, մտքերնիս կը պատկեցընեն որ մեր հաւատքին բաները ձեր յայտներ է. բայց մեր որ ապահով կըլլանք աս ձեռային յայտնութեանը վրայ, անկէց առքը պարտական ենք ոչ անսխալութեանը համար միայն հաւատալու ինչ որ ինքը սորվեցուցեր է մեզի, այսինքն անոր համար միայն՝ որ Աստուած յայտներ է մեզի զանոնք: Ուստի թէ որ մեկը հարցընէ մեզի թէ ինչու կը հաւատանք Աստուած մեկ ըլլալուն, անձինքն երեք ըլլալուն, Քրիստոսի մարգնացեալեան ու չարչարանացը, պէտք է պատասխանենք որ ձեռ ասանկ յայտնելուն համար կը հաւատանք: Թէ որ մեկը հարցընելու ըլլայ թէ ինչու մեր կրօնքին աս ան բաները կը հաւատանք, պէտք է պատասխանենք որ անոր համար կը հաւատանք, վասն զի ձեռ ասանկ սորվեցուցեր է մեր մօրը սուրբ եկեղեցւոյ, և ան ալ մեզի ասանկ կը սորվեցընէ: Վերջապէս մեր հաւատքը, ինչպէս կըսէ Վ. Ան մեծ քահանայապետը, որպէս զի այ ուզած հաւատքն ըլլայ՝ պէտք է որ բոլորովին այ յայտ-

նուիրեալներն ու վկայութիւնները վասն հաստատուած ըլլալ՝ որ է անսխալ Աշխարհութիւն. (յղ. ծննդ. ձառ. ը.)։ Ասոր համար է որ հաւատոյ նկարագրութիւնը մեկէն ասանկ կըսկսինք. "Որովհետեւ ձեզ բոլորովին Աշխարհութիւն՝ ըսաւ սուրբ եկեղեցւոյ, և անոր բերնովը կըսէ մեզի"։ Ասով կը յայտնենք որ ուրիշ պատճառի համար չէ հաւատքնիս, այլ միայն ան գերբնական պատճառուընը՝ որուն համար պէտք է որ հաւատանք, այսինքն անոր համար որ ձեզ յայտներ է մեզի ան Շրջմարտութիւնները։ Ա՛ս մեծ պատճառնիս համար ալ է որ այնչափ երկար խօսեցայ ձեզի անցած անգամներս, որպէս զի ցցընեմ որ մեր կամքովնիկ սուրբ կրօնքն է միայն այ յայտնած Շրջմարիտ կրօնքը. վասն զի ձեռայլին յայտնութեանը վասն մեր ապահով ըլլալէն հաքը՝ կընանք մեր կրօնքին Շրջմարտութիւններուն ան ձեռայլին ու գերբնական հաւատքովը հաւատալ՝ որ ձեզ կը պահանջէ, և ան հաստատուն ու աներկբայելի հաւատքովնիս որ հարկաւոր է։

Անցած յորդորակիս մէջ ասալ ըսի՝ որ ուրիշ է նկրքին հաւատքը, և ուրիշ արտաքինը։ Նկրքինն ան է որ մարքերնուս ու սրտերնուս մէջն ունինք. իսկ արտաքինը՝ որն որ դրսբանց բերնով խօսքով ու գործքով կը յայտնենք։ Նկրքին հաւատքը թէ որ վայրկեան մըն ալ կորսընցընենք, ուրանալով և կամ խեղըթիւր վրանիս տարակուսելով որ և իցէ այ յայտնած Շրմարտութեանը վասյ, մահուշափ կը մեղանչենք։ Իսկ արտաքինը, այսինքն մեր հաւատքը դրսբանց ալ խօսքով կամ գործքով յայտնելը՝ այ պատուիրանքն է, ինչպէս առաքեալը կը գրէ հռոմայեցւոց. "Սրտիս հաւատովը յարդարութիւն, և բերանով խոստովանիմք՝ ի փրկութիւն"։ Այսինքն սրտանց կը հաւատանք այ, վասն զի արդարացի է հաւատալը. իսկ բերնով կը յայտնենք մեր հաւատքը, մեր կամ ուրիշն փրկութեանը համար։ Ա՛ս պատուիրանքը՝ սրբոց հարց վարդապետութեամբն ալ հաստատուած է. որոնցմէ սուրբն Օգոստինոս կըսէ որ հաւատքը մեզմէ կը պահանջէ մեր սրտին ու լեզուին հնազանդութիւնը, այսինքն կուզէ որ սրտերնուս մէջն ունենանք զինքը, ու լեզուով յայտնենք. (յղ. հաւատոյ. գլ. ը.)։ Ա՛ս ձեռայլին պատուիրանքը մեր հաւատքը խոստովանելու՝ իբրև բացատական

պատուիրանք կարդալէ որ չի կրնանք ամենևին ուրա-
նալ մեր հաւատքը, ոչ որ և իցէ առեն, ոչ տեղ մը,
ոչ պարագայի մը մէջ, և ոչ որ և իցէ պատճառի մը
համար, նաև մահուընէ խուսնելու համար, և ջուրա-
նանք, ոչ խօսքով, և ոչ հաւատք ուրանալու նշանա-
կութիւն ունեցող գործքով մը՝ թէ և արտանց ջլլայ:
Եւ սա արդէն անանկ խիստ է, որ Քրիստոս սէրն
մեր բացարձակ ըսաւ. Ով որ յանդգնի ուրանայ իմ
հաւատքս մարդկանց առջին, ես ալ զինքն իմ հօրս
դիմացը կուրանամ. "Որ ուրացայն զիս առջի մարդ-
կան, ուրացայց և ես զնա առջի հօր իմոյ,, (Մտթ.
Ժ. 33:) Ասով կը յայտնէ որ այնպիսի մարդը քրիս-
տոնեայ չի ճանչնար, ուստի անոր բանը լսընցած է:
Սա սոսկալի պատճառն է, որուն համար հազարաւոր
բիւրաւոր քրիստոնեաներ մարտիրոս եղան, սեւեր
ուզելով անոլորմ տանջանքներու մէջ կեանքերնին
կորսընցընել, քան թէ դիւրաւ միայն Քրիստոսի
սուրբ հաւատքն ուրանալ, սանկ մեծ նախատինք մը
ընկալած ըլլալ, և յաւիտեան դատապարտուիլ: Խոկ իր-
րև գրական պատուիրանք զմեզ կը պարտաւորէ խոս-
տովանելու և յայտնելու մեր հաւատքը, արտաքին
գործքերով ալ, և ուղղափառ քրիստոնեայ ըլլալնիս
ցցընելու, ոչ միշտ՝ ամեն առեն՝ ամեն տեղ՝ ամեն պա-
րագայի մէջ, այլ միայն երբոր ըլլայ պատիւը կամ եղ-
բայրսիրութիւնը կը պահանջէ. զոր օրինակ ինչպէս
կրսէ սուրբն Թոմաս, Թէ որ լռելէն կամ մեր հաւատ-
քը չկայտնելէն անանկ խմացուի՝ որ մենք ուղղափառ
քրիստոնեայ չենք, կամ մեր հաւատքը ձշմարիտ չէ.
և կամ երբոր մեր լռելն ու չկայտնելն ուրիշներուն
պատճառ ըլլայ հաւատքնուն մէջ սկարտնալու, կամ
արգելք ըլլայ անհաւատներուն դառնալու: Խօսք հաս-
կընալու համար. Թէ որ հերեսիկոս կամ անհաւատ
դատաւոր մը, և կամ բռնաւոր մը ձեր առջին ինձի
հարցընէր որ՝ կը հաւատա դուն ինչ որ կը հաւատայ ու
կը սորվեցընէ կաթոլիկէ սուրբ եկեղեցին, և սա
հարցմունքն ընէր նաև սպառնար ալ՝ որ Թէ այո՝ կը
հաւատամ ըսեմ, զիս բռնել ու սպանել տայ, սա
դիպուածիս մէջն ես չէի կրնար լռել ու չկայտնել
իմ հաւատքս՝ փախուստնէր տալով. այլ պարտական
էի համարձակ խոստովանելու իմ հաւատքս, պարտա-

կան էի յայտնի ընելու որ կը հաւատամ ինչ որ կը հաւատայ սուրբ եկեղեցին. վասն զի իմ լուելը՝ չնչայտնելս՝ փախուստ տալը՝ ոչ պատուոյն մեծ անարգանք կըլլար, իմ հոգեւոր սրբոցս հաւատքիուն մէջը տկարանալու պատճառ կըլլար, կամ չնհաւատալու իմ քարոզած ճշմարտութիւններս։ Ա՛ս պատճառներուս համար պարտական էի յայտնելու իմ հաւատքս, ինչ ինձմէ ալ ըլլար ինծի, նաև թէ որ կեանքս ալ կորսընցընել պէտք ըլլար։ Ուսոմն աս ու ասոր նման դիպուածներու մէջ ուր որ ոչ փառքը կամ եղբայրսիրութիւնը կը պահանջէ խոստովանիլ մեր հաւատքը, պէտք է որ սիրտ ընենք ու խոստովանինք՝ նաև մեռնելն աչքերնիս առնելով, վասն զի Քրիստոս տէրն մեր ըսաւ. Ով որ կը խոստովանի զիս մարդկանց դիմացը, ես ալ զինքն իմ երկնաւոր հօրս դիմացը կը խոստովանիմ. “ Որ խոստովանեացի յիս առաջի մարդկան, խոստովանեցայց և ես զնմանէ առաջի հօր իմոյ՝ որ յերկինս է ,,. (Մտթ. Ժ. 32։) Ընդ հակառակն. ով որ սիրտ չընէր, կամաչէ յայտնելու ինծի հետևող ըլլալը, ես ալ ամեն կը համարիմ ձանչնալու զինքն իմ աչկերտներուս մէջ ուալքայսէթեան արժանի՝ երբոր գամ զամենքը դատելու. “ Զի որ ամենի համարեացի զիս և զբանս իմ, զնա և որդի մարդոյ յամենի արասցէ՝ յորժամ գայցէ փառօք իւրովք. (Ղ։ Թ. 26։)

Խակ ներքին հաւատքին համար ինչպէս ըսի անցեալ հեղուս, պարտական ենք արտանց հաւատալու ոչ յայտնած ճշմարտութիւնները բոլորը մեկտեղ, դատանելով որ ինչ որ մեր մայրը սուրբ եկեղեցին կը հաւատայ՝ մենք ալ կը հաւատանք. խակ քանի մը ճշմարտութիւններն ալ որոշակի պիտի դիտանք, որպէս զի կարենանք բացայայտ գաւանել զանոնք՝ հաւատոյ ներգործութիւն ընելով։ Հիմա կը սկսայ դիտալն որ երբ պարտական ենք հաւատոյ ներգործութիւն ընել. հաւատոյ ներգործութեան հետ կմնացուին նաև յուսոյ և սիրոյ ներգործութիւնները, վասն զի ոչ եթ կը հրամէ որ հաւատքին հետ հաւատար յոյս ու սէր ալ ունենանք։

Երկու պատճառէ առաջ կու գայ ասոր պարտականութիւնը. մէկմը բուն ինքեան, որովհետև ոչ եթ կը հրամէ. մէկմն ալ բուն պատահման, այսինքն երբոր գիպուածը կը բերէ բարիք մը ընելու, պատուիրանք մը

կատարելու, առաքինութիւն մը գործելու, որմէ հա-
մար հարկաւոր է հաւատոյ ներգործութիւնը։ Յայտ-
նի մեղսութիւն է զրկել որ Աստուածդը ուժերորդ
Հռոմայ քահանայապետը գատապարտեր է, ըսելն որ՝
քրիստոնեայ մը պարտական չէ բոլոր կենացը մէջն ալ
ներգործութիւն հաւատոյ ընել։ Իննակենաիսա մե-
ռաւաներորդն ալ դատապարտեր է, ուսոի մեղսու-
թիւն է ըսելն ալ որ՝ հաւանական է թէ քրիստոնեայ
մը հինգ տարի ալ ներգործութիւն հաւատոյ ընելու
չըլլայ՝ չի մեղանչեր։ Ուրեմն երբ պարտական ենք ներ-
գործութիւն հաւատոյ ընելու։ Շատ դիւրին չէ որոշ
ըսելն որ երբ և ինչ պարագաներու մէջ սա պարտա-
կանութիւնը կուենանք. բայց կրնամ ըսել համա-
ձակ որ քրիստոնեայ մը նախ երբոր բանականութիւնը
կը բացուի ու բաւական կը սորվի հաւատքի բաները.
մեկէն պարտական է թէ ըստ ինքեան և թէ ըստ պա-
տահմանի՝ հաւատոյ յուսոյ ու սիրոյ ներգործութիւն
ներքին ընելու։ Եւ որովհետև բանականութիւնը հա-
սարակօրէն կը բացուի եօթը տարեան հասակին, ու-
րեմն եօթը տարեան տղաքը պէտք է սորված ըլլան
ու ընեն հաւատոյ ներգործութիւն, թէ և չընդու-
նքը ներքին են՝ իրենց պարտքը չի Ճանչնալնուն հա-
մար։ Բայց անոնց ծնողքը ներքին չեն. վասն զի ի-
րենց պարտքն է սորվեցնելը, ու չեն սորվեցներ.
իրենց պարտքն է հաւատոյ ներգործութիւն ընել տալ
անոնց, ու չեն ընել տար։ Երկրորդ պարտական է քրիս-
տոնեայ մը հաւատոյ ներգործութիւն ընել մահուան
վտանգի մէջ. վասն զի ան առնելը խիստ հարկաւոր է
հաւատք յոյս սէր՝ այ հետ միանալու և փրկութեան
հասնելու համար։ Երրորդ պարտական է քրիստոնեայ
մը հաւատոյ ներգործութիւն ընել, երբոր դժբաղ-
դութեամբ հաւատքի Ճշմարտութիւններէն բանի մը
վրայ տարակուսանք կամ ուրացեր է։ Վասն զի ան ա-
ռնելը հաւատքի ունակութիւնը նորէն ունենալու հա-
մար ու նորէն այ հնարքն տանալու, հարկաւոր է հա-
ւատոյ առաքինութիւնն ու գատաւիչն որ կը հաւատայ
այ յայտնած ամեն Ճշմարտութիւնները։ Չորրորդ պար-
տական է քրիստոնեայ մը հաւատոյ ներգործութիւն
ընել երբոր սուրբ եկեղեցին կը հրամէ գատաւանք տալ,
ինչպես միաութիւն կամ եկեղեցական կարգ ընդու-

նեալու առեն, և ուրիշ ատոր նման պարագաներու մէջ։ Հինգերորդ պարագան է քրիստոնեայ մը հաւատոյ ներգործութիւն ընել, երբոր փորձութեան մէջ կ'ինկնի՝ մանաւանդ հաւատքի դէմ, կամ երբոր բարիք մը պիտի ընէ, պատուիրանք մը պիտի կատարէ, առաքինութիւն մը պիտի գործէ, որ առանց հաւատքի չըլլար։ Ասոնցմէ ի զատ՝ քրիստոնեայ մը պարտքնայ է իր կեանքը մէջ շատ անգամ հաւատոյ ներգործութիւն ընելու. ուստի որովհետև երկար ատեն չընելը մեզ է, անոր համար շատ ալ կ'ուզեմ ու օգտակար սովորութիւն է առեալ ընելը, մանաւանդ ամեն ոտնելու, մանաւանդ խոտորմանելէն ու հաղորդուելէն առաջ, ու սրտանց ընել՝ ըսածը հասկընալով։ Ասոնց մէ այն վերջինն ու պատիւն որ ասով կու տանք ձեզ, ան արդիւնքն որ կրնանանք մեքենիս խոնարհեցընելով, բանականութիւննիս ձեզ Աշխարհութեանը տակը ձգելով, խելքերնէս վեր ան գաղտնարին ու խորհուրդ բանելը գաւանելով՝ միայն անոր համար որ ձեզ իր անսխալ Աշխարհութեամբը յայտներ է զանոնք, իրաւցընէ պատիւ մըն է ձեզ, ու կարծածնէս մեծ արդիւնք։ Ուրեմն հաւատոյ ներգործութիւն ընել չկրնացողները, ձեզ սիրոյն հասմար ըլլայ՝ սորվին. հոս մայր եկեղեցիայ մէջ, և ուրիշ ամեն ժամերն ամեն ոտնի օր կըլլան. Թող չկրնացողները միա դնեն, կրկնելով կրկնելով կը սորվին։

Մեկայ ըսածնիդ ի զատ՝ կենդանի ու մեռեալ հաւատք ալ կայ ըսի անցեալ յորդորակիս մէջը. և ատ վերջին հարկաւոր բանն է մեր հաւատքին, որ կենդանի պիտի ըլլայ. այսինքն չէ թէ անգործ ու մտաւ հաւատք մը՝ որ բարեգործութիւն մը չի գիտեր ընել, այլ գործունեայ ու բարեբեր հաւատք մը՝ որ միշտ ձեզ սիրոյն բարեգործունեներ ընել տայ, առաքեալն ըսածին պէս՝ «հաւատք սիրով յայտնեալ»։ (Գաղ. Ե. 6։)

Ինչպէս որ տեսանք Աշխարհութիւննիդ մէջը, անցած կիրակուան ըսածիս պէս, մուտք ու խորհուրդ բաներ կան՝ որ մեր միտքը ծանր գիտութիւն կը քաշէ հաւատալու, և այսու ամենայնիւ պէտք է հաւատանք՝ վասն զի գիտենք որ ձեզ իր անսխալ Աշխարհութեամբը յայտներ է զանոնք, ասանկ ալ գործնական ու բարոյական Աշխարհութիւննիդ մէջը գիտութիւն ու ատժանելի բաներ կան՝ որ մեր կամքը մեր մարդ-

կային ակարութիւնը ծանր արգելքներ կունենայ ի գործ դնելու. բայց այսու ամենայնիւ պարտական ենք սիրա ընելու և գործադրելու, և մեր կամքին հրաժարելով ձիշդ կատարելու զանոնք, վասն զի տույգ գիտենք որ Քրիստոս մեր զանոնք գործադրելու համար մեզի սորվեցուց, որպէս զի գործադրելով քրիստոնէի վարք ունենանք ու փրկութեան հասնինք: Ինչպէս գըժոաբրին ու տաժանելի բան է նեղել թշնամին բնուս որ զմեզ կը հալածեն՝ մեզի չնաս կը տացընեն, սիրել զանոնք՝ բարիք ընել իրենց՝ աղօթք ընել անոց համար. բայց Քրիստոս աէրն մեր մեզի տասնկ խրատ կուտայ, մեզի տասնկ կը հրամէ. "Սիրեցէք զթշնամիս ձեր, բարի արարէքատելեաց ձերոց, և աղօթս արարէք ի վերայ այնոցիկ՝ որ լլկենն զձեզ և հալածեն,, . (Մ֊ն. Է. ԽԴ.) ուստի պէտք է որ մենք մեզի յաղթենք, ու ըստծն ընենք: Աստնկ ալ գժուարին ու տաժանելի բան է նախատինք անխրատութիւն կրել առանց վրէժ խնդրելու, և թէ որ մէկը մեզի ապտակ տալու ըլլայ վրէժխնդրութիւն ընելու տեղը մէկալ երեսնիս ալ դարձընել իրեն. բայց Քրիստոս աէրն մեր մեզի տասնկ խրատ կուտայ, մեզի տասնկ կը հրամէ. "Որ հարկանէ զծնօտս քս, մատո նմա և զմիւսն,, . (Ղ֊. Ը. 29.) ուստի պէտք է որ մենք մեզի յաղթենք, ու ըստծն ընենք: Աստնկ ալ գժուարին ու տաժանելի բան է մեր անձն ուրանալ, անձնասիրութենէն հրաժարիլ, կամքերնիս մահացընել, անկարգ յօժարութիւններնուս դէմ կենալ, ու միշտ ջրին դէմ երթալ. գժուարին ու տաժանելի բան է աս կամ ան մեղքէն ետ կենալ՝ որ այնչափ ախորժելի է, աս կամ ան անկարգ կիրքերնիս գոհ ընելէն զըզկուիլ՝ որոնց այնչափ յօժարութիւն կըզգանք. գըժոաբրին ու տաժանելի բան է աս կամ ան անձէն հրաժարիլ, վտանգներէն մերձաւոր աւելներէն փախչիլ. գժուարին ու տաժանելի բան է նեղութիւն կրել, խաչ քաշել, ապաշխարանք ընել, ու միշտ աշխատալ կենանք մը վարել, քաշուած՝ հոգևոր՝ պարկեշտ՝ ու բարի օրինակ տուող վարք մը ունենալ. բայց Քրիստոս աէրն մեր մեզի տասնկ խրատ կուտայ, մեզի տասնկ կը հրամէ. ուստի պէտք է որ մենք մեզի յաղթենք, ու իր ըստծն ընենք: Թերևս կը կարծենք որ

միայն հոգևոր անձինք, Ճգնաւորները, անապատականները, կրօնաւորները պարտական են ա՛ռ բաներն ընելու։ Անանկ չէ, սխրվիք։ Քրիստոս տէրն մեր ամենուն անխտիր կը հրամէ, հարուստ եղիր է՝ աղքատ եղեր է, պաշուհական եղեր է՝ ամփի եղեր է, պարտքին ալ խաթուն ին ալ, թագաւորին ալ թագուհիին ալ հաւասար կը հրամէ խաչ ապաշխարանք ու մահացուցմունք. ամենուն կը հրամէ Թողնել ըսյն ու ընդարձակ աշխարհային Ճամբան՝ ու երկընքին նեղ ու անձուկ Ճամբան երթալ, թէ որ կուզենք փրկութեան հասնիլ. "Եւ ասէր առ ամենեսին", ամենուն կըսէր, ամենուն, մեկը դուրս չէր հաներ. "Եթէ ոք կամի զկնի իմ գալ, ուրացսի զանձն, և առցէ զխաչ իւր հանապազ, և եկեսցէ զկնա իմ". (Ղկ. Թ. 23։) "Արքայութիւնն երկնից բռնադատի, և բռնաւք յափշտակեն զնա". (Մտթ. ԺԱ. 12։) "Եթէ ակն քո աչ, եթէ աչ ձեռն քո գայթակղեցուցանէ զքեզ, խլեա զնա, հատ զնա և ընկեա ի քէն". (Մտթ. Ե. 29։) "Եթէ ոչ ապաշխարիցէք, ամենեքին նոյնպէս կորընչիքք". (Ղկ. ԺԳ. 3։) Եւ երբոր ի՛նչ օգուտ կըլլայ այ յայտնած ու Քրիստոսի սեռած մեղ սորվեցուցած այնչափ Ճշմարտութիւնները հաւասլէն, թէ որ արեւաբար սիրտ չընկենք զանոնք ի գործ դնելու. պարապը կերթար հաւատքիս, պարապը կերթար Քրիստոսի ան ամեն բաները մեղ սորվեցընելն ալ։ Հաւատք մը առանց բարեգործութեան՝ մեռած է, բանի մը չի գար ամենեն. ասանկ վճռեց Քրիստոս տէրն մեր Յակոբոս առաքելուն բերնովը. "Հաւատք առանց գործոց մեռեալ է՝ն... Հաւատք եթէ գործս ոչ ունիցին, մեռեալ են առանձինն". (Յկ. Բ. 26, 17։) Ուրեմն թէ որ մեռած է, բան մը չգործեր, բանի մը չի գար. ինչպէս մեռած մարդն անպիտան դի մըն է, և ոչ մարդ կոչուելու արժանի, ասանկ ալ մեռած հաւատքն անպիտան է, արժանի ալ չէ առաքինութիւն կոչուելու։ Աստուած կուզէ որ իր յայտնած Ճշմարտութիւնները հաւատանք, կուզէ որ հաստատուն հաւատք ունենանք. բայց բաւական չի սեպեր ամուլ անգործ հաւատքը՝ որ անպիտան է. կ'ընդհանի հաւատք կուզէ, գործունեայ, բարի գործքերով պայծառ, ու ինչպէս Պօղոս առաքեալը կըսէ՝ "Հաւատք

սիրով յաջողեալք ,, այսինքն հաւատաք մը՝ որ այ սիրովը մեզի բարեգործութիւն ընել ասյ : Ուստի նոյն առաքեալը Յակոբոս առաքեալը հոս կը կապէ իր խօսքն որ զմեզ փրկութեան հասցնողը միայն հաւատքը չէ , այլ բարի գործքերը հաւատքին հետը միացած . ,, Ցուսանէք զի ի գործոց արդարանայ մարդ , և ոչ ի հաւատոց միայն ,, : Պօղոս առաքեալն ալ կը հաստատէ որ փրկուողները անունք չեն՝ որ բաւական կը սեպեն սորվելն ու գիտնալը այ յայտնած ճշմարտութիւնները , այլ անունք՝ որ սորվածնին ի գործ կը դնեն . ,, Ձի ոչ եթէ որ լսելիք օրինացն են՝ արդարացեալ են առաջի այ , այլ առնելիք օրինացն արդարասցին ,, . (Հռոմ . ը . 14 :) Քրիստոս ասէն մեր ալ նոյն բանն ուզեց համցընել ըսելովին որ չէ թէ ամենքը՝ որ զինքը տէր կը դաւանին՝ պիտի երթան արքայութիւն , այլ անունք միայն՝ որ բարի գործքերով այ կամքը կը կատարեն : ,, Ոչ ամենայն որ ասէ ցիս տէր տէր , մտցէ յարքայութիւն երկինից , այլ որ առնէ զկամս հօր իմոյ որ յերկինս է ,, . (Մտթ . է . 21 :) Ուրեմն սիրելի օրդիքս , հաստատուն հաւատք ունենանք՝ բայց հաւատք գործունեայ , հաւատք կենդանի : Իրաւ է որ տկար ենք , գեշ կողմը դիւրաւ կը գտնենք , անոր համար շատ գժար է մեզի քրիստոնէական ապրիլ , աւետարանին խրատներուն պահել . բայց պէտք չէ որ վհատանք ու լքանինք , վասն զի այ չնորհքովը՝ որ ոչ երբեք կը պակսի սրբոտանց խնդրողին՝ կրնանք ամեն բանի յաղթել , ու ինչ բարեգործութիւն որ կուզենք՝ կրնանք ընել . ուստի կրսէ Պօղոս առաքեալը՝ ,, Ցամենայնի կարող եմ այնոմ՝ որ զօրացոյցն զիս ,, . (Փիլիպ . գ . 13 .) այսինքն ամեն բան կրնամ ընել այ օգնականութեամբը :

Հաւատքին հարկաւորութեանն ու օրպիսութեանը վայ ինչ որ գլխաւոր ու կարևոր գիտնալու բան կար՝ ամենը տեսնելէն ետքը , հիմա ի՞նչ կը մնայ մեզի ընելու՝ սիրելի օրդիքս : Ընելիքնիս կրսէ առաքեալը . մենք զմեզ քննենք , փորձենք մեզմէ զմեզ որ ունինք ան ճշմարիտ հաւատքը՝ որ պէտք է ունենալ . ,, Փորձեցէք զանձինս ձեր՝ եթէ կայք ի նոյն հաւատս , քննեցէք զանձինս ,, . (ը . կորնթ . ժգ . 5 :)

Թէ որ իրենք զիրենք ատկ քննելու ըլլան , ի՞նչպէս կրնան ըսել որ հաւատք ունենան խելքը մարդիկ՝ նաև

ապուռականներին, որոնք ոչ գիտեն և ոչ փոյթ ունին սորվելու ան մասնաւոր հաւատքի բաներէն՝ որ ամենքը պարտական են որոշակի գիտնալ, որպէս զի ամեն մէկը բացայայտ հաւատքով հաւատան, ու ապէսք եղած ամենը հաւատոյ ներգործութիւնն ընեն. կամ թէ սրբոց միջոցէ սորված ալ են՝ մեծաւսա կը մոռնան անդադրելով քրիստոնէական վարդապետութիւն կարդալ, և ժողովրդապետներուն խրատը լսելու: Առանց գիտնալու ասոնց Աշմարտութիւնները՝ անկարելի է բացայայտ հաւատալ ու հաւատոյ ներգործութիւն ընել. "Կամք յանծանօթն ոչ բերին ,, : Նաև որոնք որ գիտէին ու գիտեն ասոնց գիտնալու Տարկաւոր Աշմարտութիւնները, կեցցեն հաստատուն իրենց հաւատքին վրայ: Ո՛չ ինչ օտկալի բաներ մեր օրերը հանդիպեցան. "Փորձեցէք զանձինս՝ եթէ կայք ի հոյն հաւատս, քննեցէք զանձինս ,, : Քանիներ կը փորձբերին ստատնայիլն, որ չատ անգամ տարակոյսներ մոլորութիւնները կը ձգէ մարդկանին հաւատքի դէմ: Քանիներ անկարգ կիրքերու գերի եղած՝ անոնցմէ կուրցած, թէ որ կարելի ըլլար՝ կուզէին առանց մեղայ կամ առանց պատիժ կրելու մեղանչել: Քանիներ կը խոստովանին սիրեղսիրեղ ցիդած խօսքերէ, որ քանի մը անհաւատներու բերնին կը լսեն, որոնք առաքեալն ու բացող կամ նեռ կը կոչէ, քանի մը սրբասիրտ դժխոյին բերանները՝ որ օտկալի մոլորութիւններ՝ ծուռ սկզբունքներ դուրս կուտան, անանկ խօսքեր կըսեն՝ որ հեթանոսի բերան ալ չի վայլեր, կը ծաղրեն յոյսքերը՝ սուրբ խորհուրդները բարեպաշտութիւնը՝ ջերմեռանդութիւնը, և ուրիշ ամեն սրբազան բաները կաթողիկէ կրօնքին: Քանիներ ալ խենթախելառ հաւատքի դէմ առարկութիւններով գլխնին լեցուած՝ անհաւատութեան մէջ ընկան, աւետարանին ու սուրբ կրօնքին Աշմարտութիւններն ուրացան, որպէս զի կարենան անկարգութեան ու ապականութեան ետևէ խնալ: Քանիներ ալ թէև սրտանց կը հաւատչին, բայց քաղաքականութեան համար՝ երեսպաշտութեան համար՝ մարդկային նկատման համար՝ նախապաշարմունք չունեցող զարմանալի խելք ունեցող երևնալու համար՝ իրենց շահուն համար՝ վտանգէ կամ ջնասկ խոլսելու համար՝ պատուոյ կամ պաշտօնի հասնելու

համար՝ անհաւատներուն հետ միասին, անկրօն ու անհաւատ ձեւացան, ինչուան անոնք բաները բերին-նուն հանել՝ որ հեթանոսը չի հանիր, ինչուան ամէն սեղել քրիստոնեի մը նշան վրան ունենալու, ժամերը՝ սուրբ խորհուրդները՝ այ խօսքերը յարդելու, մինչև կամբենային սուրբ հաղորդութեան երկրպագութիւն ընել. և սանկով ան քիչ մը հաւատքն ալ որ սըրտերնուն մէջն ունէին՝ կորսընցուցին, խօսքով ու գործքով ուրանալով: Այ բաները չէ՛ք տեսներ նաև մեր օրերը. Թէ որ խօսակցութեան ընկերութեան մէջ չանդուգնի խօսող մը ըլլայ՝ որ սկսի հաւատքի կրօնքի գէմ խօսիլ, ծաղրել սուրբ եկեղեցին՝ սուրբ խորհուրդները՝ քահանաները, յայտնի հերետիկոսական խօսքեր զուրցել, հոն գանըւորները գէմ խօսելու տեղը՝ կամ գոնէ լուռ կենալու ու սլալ գէմը ցցելնելու՝ կամ գոնէ գոնէ խօսքը փոխելու Թողնել երթալու տեղը՝ կը կենան կը ծիծաղին անոր գիմացը, իրենք ալ կը ծաղրեն, արբանդութեամբ կը զաւարձանան, մեզանիկս կըլլան, անոր անկրօնք խօսքերուն ծափ կը զարնեն, ու չքսելու խօսքեր իրենք ալ կրսեն: Ու առ ամէն բանը գիտէք ինչու. մարդկային նկատման համար. աշխարհք ձանչցող՝ խելացի՝ նախապաշարմունք չունեցող մարդ երևնալու համար: Ուրեմն աշխարհք ձանչցող մարդը, խելացի մարդը, նախապաշարմունք չունեցող մարդը, անհաւատ անկրօն սլիտի ըլլայ: Անանկ չէ, այլ ընդհակառակն այնպիսիները գժոխային մարդիկներ են, մոլորութիւններով՝ նախապաշարմունքներով լեցուն: Կարելի քա՞ն է որ քանի մը անկրօն նորելուկ մարդիկ բոլոր աշխարքիս մարդկանցմէ աւելի գիտնան. բոլոր աշխարհքս միշտ կրօնք ունեցաւ, և կրօնք մը ամէնքն յայտնութեանը վրայ հաստատուած: Կարելի քա՞ն է որ քանի մը անկրօն մարդիկ սուրբ Օգոստինոսէն՝ սուրբ Հերոնիմոսէն՝ սուրբ Ամբրոսիոսէն՝ ու այնչափ ուրիշ սուրբ եկեղեցւոյ խելացի ըլլան, որոնք այնչափ բաներ՝ այնչափ բարձր՝ այնչափ գերազանց խելք ունէին. և սակայն ամէնքն ալ կրօնասէր եղան: Կարելի քա՞ն է որ քանի մը անկրօն նորելուկ մարդիկ բոլոր հինգ վիրկսոփանէրէն իմաստունները աւելի ազատ միտք ունենան՝ նախապաշարմունքներէ հեռու. և սակայն

բոլոր հին փիլիսոփաները մեր կրօնքին գլխաւոր թշնամին կը հաւատային, ու անոնցմէ շատերն ալ Քրիստոսի սուրբ հաւատքն ընդունեցան, ու անոր համար սրբեցան ալ Թարթեղին։ Թէ որ քաղաքականութիւնը՝ անախառնութիւնը՝ մարդկային նախամունքը կրցան մոլորեցնել այնչափ հոգի մեր քրիստոնեաներէն, ինչ պիտի ըլլար Թէ որ հիմա ալ հին առեղծ վարդապետներն եկէին, բանա՝ մահ՝ տանջանք՝ ունեցածներնին զրկուիլ սպառնային որոնց որ չուզին զՔրիստոս ուրանալ։ Աստուած պահէ. խիստ քիչ քրիստոնեայ կը մնար մեր մէջերնիս. ասոր համար է հիմակուան մեր ունեցած հաստատուն ու անսասան հաւատքը, անանկ որ՝ Թեթեւ քամիէ մը կը կործանի։

Հիմա գործնական ու բարոյական Քրիստոսի սովորեցուցած Ճշմարտութիւններուն վրայ ունեցած հաւատքնիս ալ քննենք մէյմը. "Փորձեցէք զանձինս՝ եթէ կայք ի նոյն հաւատս, քննեցէք զանձինս,,։ Ի՞նչ է մեր հաւատքը, Թէ որ ինքզինքն ուրանալը՝ խաչ քաշելը՝ կիրքերը սանձելը՝ մահացուցումը՝ ապաշխարանքը՝ խոնարհութիւնը՝ Քրիստոսի նմանութիւնը՝ այմէ յայտնած Ճշմարտութիւններ սեպելու սերը՝ ինչպէս որ իրօք են, բարբարոսական բառեր՝ այլանդակ անուններ ու անհնարին բաներ կը սեպենք։ Ի՞նչ է մեր հաւատքը, Թէ որ աւետարանին խօսքերէն աւելի կը հաւատանք աշխարքին ըսածները. Թէ որ Քրիստոս սէրն մեր երանի կուտայ խոնարհներուն՝ աղքատներուն՝ նեղսիրտներուն՝ հալածանք քաշողներուն, իսկ մենք ընդհակառակն երջանիկ կը սեպենք զանոնք՝ որ պատիւ հարստութիւն զբօսանք զբաղմութիւն ու ամեն իրենց ուզածն ունին աս աշխարքիս մէջը։ Բայց Թէ որ աւետարանին ըսածները բոլորն ալ հաւատայինք, ինչ սեռակ հաւատք կրլլար մեր հաւատքը՝ Թէ որ վոյթ չունենայինք մեր վարքն անոնց յարմարցընել։ Ո՛հ, հոս է բանը. Թէ որ զմեզ աղեկ քննելու ըլլանք, մեր վարքը, մեր ամեն օրուան գործերը, ամենքնիս ալ կը գտնենք մեր վայ խոնարհելու և այ դիմացն ամչնալու բաներ. "Փորձեցէք զանձինս՝ եթէ կայք ի նոյն հաւատս,,։ Այսչափ սարսափելի կեանք անցընելէն ետքը, այսչափ քարոզներ այսչափ քրիստոնէական պարտքերու վրայ խրատներ ըսե-

լէն էաքը, ինչ պատուղ ըլեր ենք։ Ո՞ւր է մեր առաքինութիւնը. ո՞ւր են բարի գործքերնիս. ո՞ւր է մեր խոնարհութիւնը, մեր համբերութիւնը, մեր բարեպաշտութիւնն ու ջերմեռանդութիւնը. ո՞ւր է մեր սէրը, մեր մխիթարութիւնը, մեր ձգնութիւնները, գործք ողորմութեան ու Քրիստոսի նմանութիւնը։ Ուրեմն ինչ է ունեցած հաւատքնիս. մեռեալ հաւատք՝ որ բան մը չօգներ, մեզ փրկութեան հասցընելու չօգտեր. „ Հաւատք առանց գործոց մեռեալ են „։

Խելքնիս գլուխնիս Ժողվենք, սիրելի որդիքս, ալեկ մնացենք։ Ով որ հաւատքի մէջ պահուի է՝ տառապեալներ ունենալով, մոլորութիւնները տեղիք տալով. պէտք է որ զղջայ իր ըրած ծանր մեղքին վրայ, ամեն տարակոյս՝ ամեն մոլար կարծիք մեկդի դնէ, հաստատուն հաւատքով հաւատայ մեր կրօնքին Ձմարտութիւնները, մանաւանդ որոնց դէմ ըսած է կամ որոնց վրայ տարակուսած է մտքէն. ու հոգը պէտք է տեպ հաւատոյ ներգործութիւն ընէ, և ոչ հետ հաշուբեր ալեկ խոստովանանք մը ըլլալով։ Առանց տարբ չի կըրնար նորէն ունենալ հաւատոյ ունակութիւնը՝ որ իր անհաւատարմութեամբը կորսընցուց, և ոչ ոք ընորհքը նորէն տանալ ու փրկութեան հասնիլ. „ Առանց հաւատոյ անհնար է հաճոյ լինել ոյ „։

Խակ թէ որ միշտ հաւատքնուս մէջը մնացեր ենք, բայց առանց քրիստոնէի վարք ունենալու, սիրտ ընենք, առեն չեկոսընցընենք, մեր պակասութիւնները լեցընենք, վարքերնիս կանոնաւորենք, չէ թէ աշխարհային սկզբունքներով՝ չար օրինակներով, հապա աւետարանին սկզբունքներով՝ Քրիստոսի ու սրբոց օրինակներով. բարի գործքերով գանձ մը դիզենք մեզի համար, վասն զի անոնք միայն կու գան մեր հետեւանդիլ աշխարհքը։ Թէ որ սուրբ կրօնքին Ձմարտութիւններուն չհնազանդինք՝ կամքը աչքընիս դոցել է որ լոյս չտեսանենք, իսկ հաւատալ ու իր ըսածները չընելը՝ ուրիշ բան չէ՝ բայց աչքը բացած գնել փոսի մէջ ձգել։ Հաւատանք ուրեմն, սիրելի որդիքս, հաւատանք գերբնական հաւատքով, հաստատուն ու աներկբայ հաւատքով, գործունեայ ու կենդանի հաւատքով, ու ամենքս փրկութեան կը հասնինք. „ Որ հաւատայ, կեցցէ „։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԺԳ.

ԻՆՉ ՀԵՐՊ ՊԻՏԻ ԲԱՆԵՆՔ ՈՒ ԻՆՉ ՂԳՈՒՇՈՒԹԻԱՆ ԸՆԵՆՔ ՀԱՒԱՏՔՆԻՆ ՊԱՀՊԱՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ։

Որովհետեւ սուրբ Հաւատքը՝ այ ամեն պարգեւներէն մեծն է, ու ինչպէս սուրբ առաքեալները կըսեն՝ անոր մենք քրիստոնեայքս ընտրուելնիս Հրեաներուն մեղը, և եղանք այ ընտրեալ ժողովուրդը. "Այլ դուք ազգ էք ընտիր, ժողովուրդ սեփական... որք երբեմն չժողովուրդ, բայց արդ ժողովուրդ այ,, (Ա. Պետր. բ. 9. 10.) անով ամեն ուրիշ անհաւատ ազգերուն մէջէն եղանք Աշմարիտ այ որդիքը. "Տեսէք որպիսի սէր շնորհեաց մեզ Հայր, զի որդիք այ կոչեսցուք. և եմք,, (ա. Յ-ան. գ. 1.) անով այ ժառանգն ու Քրիստոսի ժառանգակիցն եղանք. "ժառանգք այ, և ժառանգակիցք Քրիստոսի,, (Հռոմ. ը. 17.) ու Բարուք մարգարէին ըսածին պէս՝ անով ան կը ցցենէ մեզի իր կամքն և ինչ որ իրեն հաճոյ է, յայտնելով ան բարձր Աշմարտութիւնները՝ որ փիլիսոփաներն ալ իրենց խորունկ գիտութիւններովը չկրցան ըմբռնել, "Երանի է մեզ, զի հաճոյքն այ ծանօթք մեզ են,, (Բար. գ. 4.) ու որովհետեւ անանկ պարգեւ մըն ալ է՝ որ առանց անոր Մկը չի կրնար այ ընդհանրապէս ուղնելնալ, չի կրնար փրկուիլ. "Առանց հաւատոյ անհնար է հաճոյ լինել այ,,. անոր համար հաւատքին հարկաւորութեանն ու մեծ ինչպիսի հաւատք ան մեզմէն կը պահանջէ՝ սասնց վրայ խօսելէն առաջ, հիմա կուզեմ նախ սորվեցընել ձեզի ինչ կերպով կրնաք պահպանել ու աւելցընել այ ձեզի տուած սա մեծ պարգեւն. եաքն ինչ դժուարութիւններ հարկաւոր են ձեր հաւատքը չնկրսնցընելու համար. վասն զի սա կսրսւսանէն սոսկալի ու ձեռասկայր բան չի կրնար ըլլալ ձեզի։

Լուդովիկոս Գաղղիոյ սուրբ թագաւորն անանկ մեծ բան կը սեպէր կաթոլիկ սուրբ հաւատքն որ, օր մը

երբոր գեսպաններէն մէկն ուրախակից կըլլար իրեն հետ՝ անանկ ծախկեալ աշխարքի մը Թագաւոր ծնած ըլլալուն համար, պատասխանեց. Չեմ պարծիր Գաղղիոյ Թագաւոր ծնած ըլլալուս, այլ միայն միտս Թէ ան սուրբ աւազանին քրիստոնեայ վերածնեալ ըլլալուս համար: Անոր համար ինքը զինքը Թագաւոր Գաղղիոյ կոչելու տեղը՝ Թագաւոր Փուասիէի կը կոչէր, հան տեղը միտուած ըլլալուն համար: Երանի իրեն. աս սուրբ Թագաւորն ալ՝ անանկ ճանչնալով այ իրեն ըրած մեծ պարգեւը, ո՜հ, ինչպէս փառք կուտար՝ սուրբ հաւատքին լուսաւորութեան մէջ ծնած ըլլալուն համար:

Ա՛խ, սիրելի որդիքս, աս է առջի հնարքը՝ որ ալ՝ քանիցքնիդ մեր սուրբ հաւատքը պահելու և աւելցնելու համար, մեծ բան սեպել սուրբ հաւատքը՝ որուն մէջը ծներ ենք այ հնոքդիմը, ու երախտագէտ ըլլալով մեզի ըրած բարերարութեանը՝ սակաւ սակաւ փառք տալ իրեն աս մեծ հնոքին համար որ մեզի ըրեր է, ինչպէս կը խրատէ առաքեալը. "Դո՛հանալ պիտի հօրէ, որ կոչեցաք զձեզ ի մութ վիճակի սրբոցն ի լոյս,, (Կող. ա. 12:) Բայց գրեթէ ամէն քրիստոնեայ աս պախարեթիւնն ունին. շարունակ այմէ ամէն տեսակ բարերարութիւն կընդունին, ու ամէնն ալ մոքերնին չանցնիր փառք տալ իրեն՝ ինչպէս որ իրենց անասնոլնելի պարտքն է. և ոչ աս մեծ բարերարութեանը համար փառք կուտան, այսինքն սուրբ հաւատքին մէջ ծնած ըլլալնուն համար: Ուրեմն ինչ զարմանք որ քիչ մնայ մեր երկիրը կը կորսընցնենք այ աս մեծ պարգեւը:

Երկրորդ հնարքն է սակաւ սակաւ ընել՝ հնգրել այմէ որ ինչպէս սուրբ հաւատքին ունակութիւնը մեր հոգւոյն տուաւ՝ նոյնը ալ ասոյ մէկն որ չկորսընցնինք զանկեայ, այլ յարատեւենք ու միշտ աւելի հաստատունք նոյն սուրբ հաւատքին մէջը: Ասանկ կընէին առաքեալները. Թէ և այմէ լուսաւորուած այնպէս ջերմեռանդ էին Քրիստոսի սուրբ հաւատքին՝ որ ամէն տեղ դնացին քարոզելու՝ տանջանքներու մէջ կեանքերնին կորսընցնելով, այսու ամենայնիւ կը խնդրեին տասուծմէ որ իրենց հաւատքն եւս չընէ. "Տէր, յաւել մեզ, յաւել մեզ հաւատս,, (Ղ. Ժէ. 5:) Ասանկ ըրին ամէն ուրիշ սուրբերն ալ. մա-

Նաւանդ սուրբ Փիլիպպոս, որ Թէ և Քրիստոսի հաւատքին համար իր արիւնը Թափելու բաղձանքով կը տոչորէր, բայց անկն եղելու առենը շատ անգամ ա աղօթքը կընէր. տէր, քու սուրբ ձեռքդ վառ ըլլայ, հասատատուն բանէ զիս, Թէ որ չէ՝ կրնայ ըլլալ որ քրիստոնեայ եղեմ՝ անկն, ու հրեայ գառնամ: Ասանկ ալ ժամերգութեան մէջ կաղօթէ միշտ սուրբ եկեղեցին. "Յ սէր՝ի մեզ տէր ամենակալ զհաւատս պայծա զսէր: Ամրացո հաստատուն հաւատով յանձինս մեր զպայծա զսէր և զհաւատս,,:

Երրորդ հնարքը սուրբ հաւատքնուս մէջը հաստատուն մնալու՝ մեր կիրքերը սանձելն է, մանաւանդ ըղգայական կիրքը, որպէս զի զմեզ չլքաչէն տանկին մահացու մեղքի մէջ ձգեն. վասն զի Թէ և ամեն մահացու մեղք մեկին կորսընցընել չի տար մեզի հաւատոյ ոչնակութիւնը՝ինչպես հերետիկոսութեան ու անհաւատութեան մեղքը, բայց զմեզ կը տրամադրէ կամաց կամաց կորսընցընելու: Եւ իրաւ. մահացու մեղքը մտքի կուրութիւն մը ըլլալով իսկապէս, որչափ մեկին աւելի մահուչափ մեղք կը գործէ՝ այնչափ աւելի կը կուրնայ իր մտքը. ուստի մեղք ընելը շարունակելով շատ անգամ կը պատահի, կրսէ սուրբն Գրիգոր, որ անհնկ կը կուրնայ՝ ինչուան կը կորսընցընէ նաև հաւատքի լոյսը: Ա բանս փորձով կը տեսնենք գժբաղդաբար. բերէք ինծի շահասէր մարդ մը՝ որ ըսկսի իր խղճմտանքը բեռնաւորել գողնալի վաստակով. որչափ կերթայ, աւելի ախորժելի կըլլայ իրեն գողնալը. բայց գողցածը պէտք է որ եա գարձընէ, չի գիտեր ինչպես ընէ. ուստի խղճմտանքը չինեալու համար ինչ կընէ. պատճառանք կը փնտռտէ, մեկնութիւններ կուտայ, իր բանին յարմար բարոյական մը կը շինէ, մինչև ախտին կուրցած ըլլալով կամաց կամաց գինքը կը խաբէ, ուրիշի բանը գողնալը՝ ուրիշի բանը քովը պահելը՝ մեղք չի սեպեր, Թէ և հաւատքը կրսէ՝ որ մեղք է՝ սկսն ղի ոչ պատուիրանքներուն մեկն է "Մի գողնար,,: Ասանկով կը կորսընցընէ իր հաւատքը՝ գլխաւոր բանի մը մէջ: Բերէք ինծի մեկ ուրիշն ալ, որուն վրայ մտածման ախտը սիրած ըլլայ և իրեն սակս մեղք գործելու: Ա մեղքերն առջի բերանն իրեն սոսկում մը կուտան. բայց չուզելով զղհուիլ զգացած ախորժէն՝

կըսկսի մտածել, տարակոյսները հնարել, երևակայել որ Թերևս մեղք չըլլայ ըրածը. ու վերջապէս ախտին կատարած, տառապեալին հրապուրուած, մեկուն մեկալին խենթախելառ խօսքերէն խաբուած՝ որոնք տառապեալին պարշածները կընեն, ինքնիրեն կը հաւատացընէ՝ որ ըրածները բնական բաներ են, ամենքն ալ կընեն ան բաները, ու մեղք չեն. ուր ընդհակառակն հաւաստի մտան է՝ որ ծանր մեղք են, վասն զի այ պատուիրանը՝ ներսէն մեկն է "Մի շնար,,: Վա՜յ վա՜յ, քանիներուն վրայ խիստ յայտնի փորձով կը տեսնենք առաքելոյն ըսածն իր տառնի մարդկանցմէ տնանց վայ, որ առեալ մեղքերու մէջ կյնալեն՝ մանաւանդ անպարկեշտութեան մեղքերու, կամայ կամայ խղճմտանքնին՝ ետքն ալ հաւատքնին կը կորընցընեն. "Զոր տնանք մերժեալ յանձանց, նաւակոծեցան ի հաւատս,,. (ա. Տիմ. ա. 19.) Խրատըներ, որոնք են որ հաւատք կրծնք չունին. Թէ որ աղէկ փնտռենք, կը տեսնենք որ որոնց վրայ անկարգ կիրքեր տիրած են՝ մանաւանդ մարմնական ախորը, անոնք են: Մտիկ դրեք ասոր վրայ բան մը պատմեմ եկեղեցական պատմութենէն:

Տիբուրտիոս Քրիստոսի առաքը վկայն Տորկուատոս անուանով մեկ կարճ մը հաւատքի բերեր էր: Տորկուատոս խելքը տանէն տղէկ չերմեռանդ ու երկիւղած վարք մը ունէցաւ. բայց ետքն ինքը զինքը աշխարհային զբօսանքներու տուած ըլլալով, պար բռնելու, թատրոն երթալու, տեսնուելնելու, սիրահարութեան, սկսաւ սորըը խրատել զինքը՝ որովհետև զաւկի պէս կը սիրէր, ու ըսաւ. Քեզ նայիմ, Տորկուատոս, վարքդ փոխէ. Թէ որ չփոխես, դիտցած ըլլաս որ հաւատքդ կորսընցուցած ես: Պատասխանեց Տորկուատոս. Հաւատքս կորսընցընեմ, գիտեմ որ կատակ է ըրածդ. իրաւ մեղաւոր եմ, բայց քրիստոնեայ եմ, ու կուզեմ քրիստոնեայ ապրիլ ու քրիստոնեայ մեռնիլ: Ինձնիկ է. հիմա կը տեսնեք իր քրիստոնէութիւնը: Ան օրերը քրիստոնէից վրայ հալածմունք կար, բռնուեցան երկուքը մեկտեղ՝ Տիբուրտիոս ու Տորկուատոս: Դատաւորը տեսաւ չիտեսաւ զիրենք՝ հարցուց Տորկուատոսին. ինչ կրծնքե ես: Ան ալ պատասխանեց. քրիստոնեայ եմ: Դատաւորն ըսաւ. ով գլխէդ քրիստոնեայ ըրաւ: Տորկուատոս ըսաւ. զիս քրիստոնեայ ընողը

հոս է: Այն առենը դարձաւ գառաւորն առ Տիբուրթիոս ու հարցուց. Երբա՞ է որ գալն խոբէպիր ու քրիստոնեայ ըլլիր աս պատանին: Տիբուրթիոս պատասխանեց անհրկիւղ. Իրաւ է, բայց ես չիխաբեցի զինքը, այլ ինքը զիս խաբեց. վասն զի ինծի ինչ տալէն առաջն որ միշտ հաստատ պիտուր մնար իր հաւատքին վրայ՝ չատոնց իր հաւատքը Թողուց. քեզի առաջուց կըսեմ, որ հաբը չիպարծիս քրիստոնէի մը իր հաւատքն ուրացուցածի պէս: Ինքը գառաւորն երկուքն ալ նեղը խոթեց, որ կամ ուրանան հաւատքնին, և կամ մահը պատրաստ ըլլ: Տիբուրթիոս՝ որ բարի և առաքինի քրիստոնեայ մըն էր, քարէ սիւնի մը պէս հաստատուն կեցաւ, ու ընդհակառակն արիւնը Թափիլ քան Թէ ուրանալ իր հաւատքը: Բայց խեղճ Տորկուատոսը՝ որ ինքը զինքն իր ախտերուն ու մեղքերու առած էր, գառաւորին երկրորդ կամ երրորդ սպառնալիքէն սարսափելով ու քիչ մը մնացած մեռնելով հաւատքն ալ կորսընցնելով, բոլորովին ուրացաւ Քրիստոսի սուրբ հաւատքը:

Տեսէք որչափ Հնմարիտ է որ գէշ վարք ունեցողները, մանաւանդ անկարգութեան եռանդ եղողները, խիստ դիւրաբեր իրենց հաւատքը կը կորսընցընեն: Վայ էր իրենց Թէ որ յանկարծ քրիստոնէից վրայ յայտնի հալածմունք մը գար. գրեթէ ամենքն ուրացող կըլլային: Փորձն առինք աս վերջի տարիները, ինչ բաներ ըրին. մինակ երեսպաշտութեան համար, մարդկային նկատմունքի համար, պաշտօնի հասնելու համար, ջնասակացին անարգելու իրենց կրօնքն ու անհաւատ անկրօնք ձեւանալու:

Հաւատքնիս պահելու չորրորդ հնարքն է՝ ապէկ հոգեւոր գրքեր կարդալը, մանաւանդ հաւատքի վրայ առնուկ գրքեր որ՝ պատճառներով ապացոյցներով կը ցցենեն որ միայն մեր սուրբ հաւատքն է ճշ յայտնած կրօնքը: Իսկ անոնց՝ որ ամեն բանի վրայ խմաստութիւն կընեն, տարակոյսին չի ըմբռնար, ամեն բանէն ապէկը վարք սրբոց կարդալն է, մանաւանդ մարդերմանեբու մէջ երեսնց կեանքը ասլ քան Թէ բերնով միայն սուրբ հաւատքն ուրանալ: Անոնց մարդկային բնութենէն վեր առաքինութիւնները, անոնց ըրած յայտնի հրաշքները, անոնց ցցուցած արիութիւնը, անկարելի է որ առնանկներուն սրտին տպաւորութիւն չընէ, ու չհաս-

տասէ զիրենք հաւատքի մէջ : Ա՛ս վարքերը կարդալով անանկ սրաբորբին կը շարժէր սուրբ Փիլիպպոս Նէրեանին ու սրբուհի Թերեզային, որ կայրեին կը տաչըրեին արուններին Թափիլլոս բաղձանքով բարեբարուներու և անհաւատներու մէջ սուրբ հաւատքը տարածելու համար : Ախոռա, Թէ որ այնչափ դէշ ու Թուհնաւոր դրքեր ու ազէկ ու զըրաւոր գրուած հոգևոր գրքեր կարդացուէր, այնչափ խելքեր որ իրենց հաւատքը կը կորսընցընեն՝ չեին կորսընցըներ, միշտ հաստատուն կը պահեին սրաբորնուն մէջ . իրենց մեծ օգուտ կըլլար, ու քրիստոնեական կրօնքն ալ հիմակուընէ շատ տարբեր կըլլար :

Հաւատքին պահելու և աւելցընելու համար կօգնէ նաև առել հաւատոյ նէրգործուԹիւն ընել, բերնով ըսածնիս՝ սրտանց ընդունելով : Ոմանց ԹէԹև բան կերևայ հաւատոյ նէրգործուԹիւն ընելը, բայց կը խաբուին . մոքերնիս բանագտաւել որ հաւատոյ չիհասկըցած բաներուն, անանկ բաներու՝ որ իր կիրքերուն նէրհակ են, ու մինակ անոր համար հաւատոյ՝ ուան զի ոյ յայտնած ոյ սորվեցուցած բաներն էն, իրաւցընէ ամեն վտաքէն ամեն պատուէն մեծ է՝ որ կընենք ոյ և իր անսխալ ՀմտարատուԹեանը . մեծ ու խիտ մեծ վստահուԹիւն մըն է՝ որ կը ցցընենք ոյ . ուտի մեծ արդիւնք մըն ալ է՝ որ կունենանք իր առջին, անանկ արդիւնք մը՝ որուն համար իրմէն շնորհք կընդունինք միշտ ան սուրբ հաւատքին մէջը մնալու, որով ամեն արգարները կը փրկուին . “ Ձի արդարն իմ ՚ի հաւատոց կեցցէ ,, . (Հաբ. ը . 17 :)

Հաւատքին պահելու և աւելցընելու համար վերջի հնարքն է սառել հոգևոր բաներ լսել, մանաւանդ ժողովրդապետական խրատներ՝ ինչպէս շատ անգամ ըսի . վասն զի Ք. րիստոսի տեառն մերոյ վարդապետուԹեանը բացատրուԹիւնը կը լուսաւորէ մարդուն միաքը՝ ինչպէս սուրբ գիրքը կըսէ, ու կամաց կամաց կը սորվեցընէ ինչ որ հարկաւոր է քրիստոնէի մը գիտնալու հաւատալ . “ ՅայտնուԹիւն բանից քոց լուսաւորէ և խնամառուն առնէ զպղայս ,, : Թէ որ ժամէն դուրսն ուրիշ բան չիլսուիր՝ բայց եԹէ գէշ խօսքեր, չար սկըզբունքներ, ծուռատմուտ վարդապետուԹիւններ, Թէ որ ուրիշ բան չի տեսնուիր՝ բայց եԹէ չար օրինակ-

ներ, թէ որ ժամ ալ գալու չըլլաք քիչ մը բարի լսե-
ներ լսելու, այ ու հոգինկնաւոգ վասյ քանի մը խօսք
լսելու, ինչպէս կան մեր օրերն անանկ անբանի պէս
մարդիկ որ չեն գար, ինչ զարմանք որ վերնայ սըր-
տերնէդ չկրմեռանգուԹիւնը, այ վախն ու սոսրը
հաւատքը:

Հիմա որ սորվեցուցի ձեզի ինչ կերպով կրնաք հա-
ւատքնիդ պահել ու եռեկցընել, պէտք է որ մէկ քանի
հարկաւոր զգուշուԹիւններ ալ սորվեցընեմ՝ հաւատք-
նիդ չկորսընցընելու համար:

Առջի զգուշուԹիւնն է՝ սոսրը հաւատքնուս խո-
րունկ խորհուրդներուն վրայ, ինչպէս ամենասուրբ
երրորդուԹեան, մարգեղուԹեան, ընծրհայ, նախա-
սահմանուԹեան, հետաքրքրուԹիւն չընել, տարա-
կոյսներ չհանել, չվիճաբանել որ աս կամ ան բանը
ինչպէս կրնայ ըլլալ: Երբոր ապահով ենք, կրսե Տէր
աստղիանոս, որ ած՝ Քրիստոս սէրն մեր մեզի սորվե-
ցուց աս ԱշմարտուԹիւնները, պարտական ենք հաւ-
ատալու՝ առանց ուրիշ բան փնտրտելու: Խորհուրդ ը-
սած միշտ խորհուրդ է, այսինքն խորունկ անհասու-
նելի. ուրեմն անօգուտ է եւս ել իմնալ հասկրնալու ան
բանն որ անկարելի է. մանաւանդ վտանգաւոր ալ է,
վասն զի մտածելու հետաքրքրութիւնն սատանան
ալ մեկալ դիմէն փչելով, գիւրին է տարակոյսներու և
մոլորուԹեանց մէջ իմնալ, ինչպէս քոլոր հերետիկո-
սապետներն իմնան: Ասոնց աս խորհուրդներուն վը-
րայօք լսածդին կերպն ան է որ հաւատքը անոնց Աշմ-
մարտուԹեանը, այսինքն յայտնուած ըլլալնուն համար.
իսկ Թէ ինչպէս կրնան Աշմարիտ ըլլալ, աս բանը հաս-
կրնալ ուզելու տեղը՝ որ է անհնարին, խոնարհինք,
գլուխնիս ծռենք, ու ըսենք ինչպէս խմաստուն մարդ-
մը ըսաւ. Ես մարդ եմ, խելքս կարճ, միտքս տկար,
ինչպէս կրնամ յանդգնիլ այ խորունկ խորհուրդներդ
քննելու: Գիտենք որ ԱշմարտուԹիւններն են՝ որ պար-
տկան ենք հասկընալու, և տղէկ հասկընալու: Գործ-
նական և բարոյական ԱշմարտուԹիւններդ՝ որ Քրիս-
տոս տէրն մեր սորվեցուց ձեզի, որոնք որ մեր վարուցն
ու մեր գործերուն կանոն ըլլան. "Եթէ կամիս մտա-
նել ի կեանս, պահեա զպատուիրանս". (Մտթ.
ԺԹ. 17.) այսինքն Թէ որ փրկուիլ կուզես, պէտք է

որ ՚ի պատուիրանքներըը պահես։ “ Եթէ ոչ ապաշխարիցէք, ամենեքեան նոյնպէս կորնչիջիք ,,։ (Ղ։ Ժ՚ղ. 3։) այնինչն առանց ապաշխարելոյ ամենքիս ալ կը դատապարտուինք։ “ Աբքայութիւնն երկնից բըռնագատի, և բռնաւորք յափշտակեն զնա ,,։ (Մ՚ռ. Ժ՚ա. 12։) այսինքն աբքայութեան հասնելու համար պէտք է որ կամքերնուս դէմ ընենք, մահացուցմունք ընենք, մեր կիրքերը սանձենք։ “ Եթէ ոք կամի զկնի իմ գալ, ուրացցի զանձն, և առցէ զխաչ իւր հանապազ, և եկեսցէ զհետ իմ ,,։ (Ղ։ ի. 23։) այսինքն ՀՀմարիտ քրիստոնեայ ըլլալու համար, փրկութեան հասնելու համար, պէտք է որ մենք մեզմէ հրաժարինք, խաչը՚նիս առնենք՝ Յիսուսին եաւէն երթանք։ Ասոնք ու ասոնց նման ՀՀմարտութիւնները յայտնի են, դիւրաւ կը հասկրցուին, ասոնց մէջը խորհուրդ չկայ։ ուրեմն ասոնց վրայ աղէկ մտածենք, ասոնք մտքերնիս առնենք, ու չմոռնանք ի գործ դնելու։ ան ատեն ամեն բան աղէկ կերթայ։

Երկրորդ զգուշալի բանն է չխափչել հաւատքի բանեբուս վրայ՝ առանց աղէկ սորված ըլլալու ՀՀմարտութիւնը, առանց ան բաներն աղէկ գիտնալու։ վասն զի վտանգ է ծուռ ուսմունք մոլար վարդապետութիւնները ընելու։ Ասոր համար արգիլած է աշխարհականներուն՝ առանց մասնաւոր հրամանի քարոզ չխոսել ամենեին ժամուս մէջ։ Ասոր համար արգիլած է որ առանց աղէկ հմուտ ըլլալու չի կրնայ մէկը հերետիկոսներուն ու անհաւատներուն հետ հաւատքի բաներուս վրայ հակաճառաբանել, որ չըլլայ թէ մոլորի, կամ լսողները մոլորցընէ, կամ հերետիկոսներն իրենց մոլորութիւնները մէջը հաստատէ։ Կամ պիտուն աշխարհականներուս արգիլած է հերետիկոսաց հետ հակաճառել, թէ որ կարգէ դուրս հարկ մը կամ յայտնի օգուտ մը չկիայ։ Խելքի դէմ բան. թէ որ ՀՀմարտներն ալ՝ որոնց բանը գործքը հաւատքի վարդապետութիւնները սորվիլ ու անոնց վրայ խօսիլն է, պէտք է որ հազար զգուշութիւններ ընեն ՀՀշդ ու անսխալ խօսելու համար, ՚ինչպէս կըլլայ որ չխորված ոգեմարգիկ՝ որոնք հազիւ գիտեն թէ իրենք ու չորսը եօթը կընէ՝ կը համարձակին վարդապետութիւններ ընել աշխարհական ժողովքներու և կենցաղավարու-

Թէ ան մէջ, որուչէ ու վշխանէր տալ : Առանինէրուն, որ ձօպաբանութիւն կուգին ծախել, Թէ որ հանգիպելու ըլլայ, սուրբ գրքին ըսածը կըսէի. " Որ բարձր է քան զքէզ՝ զայն մի խնդրեր, և որ ինչ քան զքէզ ղօրագոյն իցէ՝ մի քններ զնա ,, (Սիրաք. ԺԲ. 22 :) Վար առ Թևերդ, խիտ վեր մի Թռչիր : Ու Թէ որ առ խըրատս չլսեաէր, սուրբ Բարսեղին ըսածը կըսէի, որ անգամ մը սեանելով որ խոհակերին մկը խոհակերոցին մէջն ձօպաբանական խնդիրի մը վայ կը վիճէր ու վշխ կուտար՝ ըսաւ. Ինչ գործդ անուշ անուշ կերակուրներ եփելն է, չէ Թէ ձօպաբանութիւն ընել : Առանկ կըսէի ես ալ. վարդապետութիւն ընելու տեղը, քու տանդ բաներուն միա դիր, քու արուեստիդ, քու առուտուրիդ նայէ : Խակ Թէ որ կանանցմէ մէկը սեանէի որ վարդապետութիւն կընէ, կըսէի. ձօպաբանական խնդիրներուս տեղ՝ ասեղդ կարդ նայէ, մանածդ մանէ : Ուրիմն հաւատքի վայ սխալ բան մը բերնէրնէս չկոտրելու համար՝ պէտք է զգուշանանք ձօպաբանական խորունկ խնդիրներէն, ու բաւական սեպենք գործնական և բարոյական ճշմարտութիւններ վայ խօսիլ՝ որ յայտնի ու դիւրիմաց են :

Հաւատքին վնասըն չպատճառելու համար երբոր զգուշութիւնիս սկսի ըլլայ փախչիլ անոնցմէն՝ որ առաքեալը կը կոչէ " Մարդ ապականեալք միաք ,, (Ա. Տիմ. Գ. 8.) ան նեռերէն՝ որ իրենց հաւատքը կորսընցուցած ըլլալով, կը ջանան իրենց չար խօսքերովը՝ ծուռումուռ վարդապետութիւններովը ուրիշներուն ալ կորսընցնել տալ, նախատինքին ծածկելու համար : Առանինէրուն հետ պէտք չէ ընտանենալ, պէտք է փախչիլ հեռու հեռու կենալ իրենցմէ որչափ որ կարելի է, ինչպես կըսէ առաքեալը. " Եւ խորշեսջիր ի նոցանէ ,, . անտանինէրուն հետ կերակուր ալ չուտել. " Ընդ այնպիսւոյն և հաց մի ուտել ,, : Խակ Թէ որ երբեմն անկարելի կըլլայ՝ ոչ հեռու կենալ անոնցմէ և ոչ խօսքերնին չլսել, պէտք է սիրտ ընենք, մարդկային նկատմունքը մէկդի դնենք, դէմերնին առնենք, կամ գոնէ պաղ դէմք ցցընենք. ու ամեն բանէն պահելի պէտք է զգուշանանք չհաւատալ ըսածնուն, բանի տեղ չդնել իրենց փուճ խօսքերը, որպես զի ոչ հաւատքնուս և ոչ բարի վարքերնուս վնաս ըլլայ. " Ապակա-

նեն զբաղս քաղցունս բանք չարք ,, · (ա · կոր · ԺԸ · 33 ։) Ով որ ըլլայ խօսողը, կրսէ առաքեալը, Թէ որ հաւատքի ու սուրբ աւետարանին դէմ է խօսածը, հպարտ ոգիա ու ամբարիշտ մարդ է, ըսածը բան մը չհաճիր . ,, Եթէ ոք այլ ազգ լինչ ուսուցանիցէ, և ոչ անսայցէ առաքելեան բանից տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, այնպիսին հպարտացեալ է, և ոչ ինչ ոչ դիտէ, այլ տապալ՝ ի խնդիրս և՝ ի բանս հակառակուԹեան ,, · (ա · Տիմ · գ · 3 ։) Ուստի պէտք չէ մոլիկ ընդՆէ՝ Թէ և հրեշտակ ըլլայ խօսողը, այլ այնպիսի հրեշտակը պէտք է առանայ մը սեպել որ հրեշտակ ձևացեր է . ,, Թէ հրեշտակ յերկնից աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր աւետարանեցաքն ձեզ, նզովեալ լիցի ,, · (Գաղ · ա · 8 ։)

Նոյն պատճառաւ պէտք է զգուշանալ նաև ապրիլած գրքերէն, որ առանց հրամանի չեն կարդացուիր, և կարդացողը բանագրանքի մէջ կ՚իյնի, վասն զի ծանր վտանգի մէջ կը դնէ զինքը՝ իր հաւատքը կամ բարի վարքը կորսընցընելու, մանաւանդ Թէ որ բաւական դիտութիւն չունի ճանչնալու անոնց մէջը ծածկուած Թոյնն ու մոլորութիւնները, անոնցմէ զգուշանալու համար ։

Չորրորդ զգուշութիւնիս պիտի ըլլայ՝ քահանայերուն ու իր պաշտօնեաներուն վրայ չար խնօսել, մանաւանդ եկեղեցական բարձր աստիճան ունեցողներուն, մանաւանդ որ և իսկ մարդու դիմաց, մանաւանդ զրպարտութիւններ աւելցնելով ինչպէս երբեմն կը պատահի ։ Վասն զի կրնայ ըլլալ որ լսողները՝ անով գէշ համարմունք ունենան կրօնքի վրայ, ու տկարանայ հաւատքնին, օրինաւոր սեպելով ան բանը՝ որ օրինաւոր չէ . անհաւատներուն ուզածն ալ սա է, և ասոր համար եկեղեցւոյ և եկեղեցականաց վրայ չար կը խօսին, որպէս զի անոնց անունը կտրի, ու քարոզած հաւատքնին կամաց կամաց կորսընի ։

Վերջին զգուշութիւնիս պիտի ըլլայ՝ հաւատքի դէմ փորձութիւններուն կողմանէ ։ Ընչեաւի Թշնամիները չորս դիմիս առած են, աշխարք, սատանան, մեր կիրքերը, ու հիմակուան ծուռ վարդապետութիւնները սերմնող անհաւատները, որ դիւրաբ կրնանք ունենալ հաւատքի դէմ փորձութիւններ . բայց մեր

ձեռքն է չնհաւանիլը, տեղիք չտալը, հաւատքի դէմ չմեղանչելը։ Ինհաւատութեան մեղք կը դործենք, մարդուշատ կը մեղանչենք, երբոր հաւատքի դէմ փորձութիւն կուգայ մեքենիս, ու մենք դուբս ձգելու տեղը՝ կամաց կուշացընենք մեքենիս վրանիս ըլլալով, այսինքն երբոր կամաւորապէս կը տարակուսինք կամ չենք հաւատար հաւատոյ ճշմարտութիւն մը։ Իակ երբոր չենք հաւանիր ան փորձութիւններուն, երբոր ըզգացածնուս պէս՝ կրսենք սրտերնուս մէջ. չէ, չեմ տարակուսիր, կը հաւատամ ինչ որ սուրբ հաւատքը կը սորվեցընէ, չէ թէ միայն չենք մեղանչեր՝ այլ և յաղթական կը կանգնենք, ու մենք արդիւնք կը վաստըկինք ամ առջևը։ Ուրեմն հաւատոյ դէմ փորձութիւներէն խալըսելու՝ սա է կերպը։

Նախ ով որ սա փորձութիւնները սեպ կունենայ, պէտք է որ արհամարհէ ինչ որ սատանան տարակոյս միտքը կը ձգէ, ինչպէս կարհամարհենք թէ որ նեղացուցիչ անհեթեթ մարդ մը օրն ի բուն իր խեղճութեան խօսքերովը զմեզ ամձանդացընէր. վասն զի արհամարհելը շատ անգամ սա կընէ որ՝ մէյմըն ալ ան տարակոյսները մտքերնիս չեն դառնար։ Երկրորդ սատնկ փորձութիւն մը մտքերնիս գալուն պէս, պէտք է մէկդի ձգենք, անոր դէմ ներդործութիւնն ընենք սըրտանց ու ըսենք՝ ինչ որ սուրբ եկեղեցին կը հաւատայ, ես ալ նոյնը կը հաւատամ. ինչ որ սուրբները հաւատացին, ես ալ նոյնը կը հաւատամ. միանգամայն յանձնենք զմեզ ամ, սուրբ ծածանոյ, ամեն սրբոց, ու ըսենք. "Աստուած յօդնել ինձ փութալ. փութացիր յօդնութիւն սուրբ ծածանին,,։ Ուստի երբոր մեկն սատնկ փորձութիւն մը կըղդայ, պէտք չէ որ կենայ մտածէ վրան՝ ու սատանային հետ վիճի. վասն զի խորամանկ է սատանան, կրնայ իր բարակ ու խորդուբորդ առարկութիւններովը շփոթել մեր միտքը, ու հաւատքնուս վրայ տարակուսել տալ։ Ինչպէս անգամ մը պատահեցաւ սուրբ Փրանչիսկոս սալեզացիին, անոնկ որ՝ սատանային բերած բարակ առարկութիւններէն ուրիշ կերպ չկրնալով խալըսել, սկսաւ սրտանց առ Յիսուս դիմել ու ըսել. խալըսէ զիս, բարերար Յիսուս, օգնէ ինծի. ու սատնկով խալըսեցաւ։ Ինչ ըրաւ Քրիստոս տէրն մեր, երբոր սատանան անապատին մէջը գինքը

փորձից: Ու գիտեք որ ինչ որ Քրիստոս սէրն մեր ըրաւ, մեզի օրինակ տալու համար ըրաւ: Առանց երկան վշտաբանելու՝ կարճ խօսքով լմընցուց. Գնա կրկին սատանայ. "Երթ յետս իմ սատանայ": Մենք ալ սատանի պէտք է ընենք. կըզգանք չենք զգար փորձութիւնը, գուբս վռնտել առանց կենալու վրան մտածելու: Խօսքս լմընցնեմ, եկեղեցական պատմութիւնէն սա բանիս չարմար բան մը պատմելով:

Երբոր սուրբն Ոսմանոս Քրիստոսի սուրբ հաւատքին համար մահուան վճիռ ընդունեցաւ, տեսնելով հոն մեկ քրիստոնեայ կին մը իր պզտի զաւկովը գիրկը, այմէ ազդեցութիւն մը ունեցաւ, ու զինքը դատապարտող բռնաւորը խաղք ընելու համար ըսաւ. Կուզե՞ս գիտնալ որ Քրիստոսի հաւատքը ճշմարիտ է. հարցուր սա պզտիկ տղուն՝ որ գետ տարուան մը չկայ, պատասխանը կառնես: Բռնաւորն ալ զինքը ծաղր ընելու համար՝ ամբոխ ձայնով հարցուց տղուն որ ճշմարիտ ուծը ո՞րն է, ո՞րն է ճշմարիտ հաւատքը: Տեսէք այ ըրած հրաշքը, տղան մեկէն պատասխանեց. Ճշմարիտ ուծ՝ քրիստոնէից ուծն է, ու ճշմարիտ հաւատք՝ Քրիստոսի հաւատքն է. և անանկ շուտով՝ անանկ որոշ՝ անանկ շնորհքով զուրցեց սա խօսքը, որ բռնաւորը ապշելով ու գութը շարժելով, ըսաւ. Սիրուն զաւկիկ, ո՞վ սորվեցուց քեզի տատանի աղէկ պատասխանել: Տղան ալ մեկէն ըսաւ. "Աստուած մօրս, մայրս ալ ինձի": Մենք ալ սա պատասխանը պէտք է տանք սատանային, երբոր հաւատքի վայ տալակոյս մը կամ մոլորութիւն մը կը բերէ մտքերնիս. առանց վշտաբանելու իրեն հետ, ու առանց մտածելու որ սա կամ ան բանն ինչպէս կրնայ ըլլալ, պէտք է մեկէն Քրիստոսի խօսքն ըսենք իրեն. "Գնա կորիր սատանայ", ես կը հաւատամ ինչ որ ուծ սուրբ եկեղեցւոյ սորվեցուց ու սուրբ եկեղեցին ալ ինծի կը սորվեցընէ. "Աստուած մօրս, մայրս ալ ինծի":

Ա՛ս զգուշութիւններն ու սա հնարքները բանեցընելով ինչ որ հիմա ձեզի սորվեցուցի, կրնանք շնորհքն ալ հաստատուն պահել մեր սուրբ հաւատքն ու եւեցընել մեր սրտին մէջը, և անոր անբաւ օգուտները վայելել, ինչպես որ յաջորդ յօդուածիս մէջը պիտոր բանամ:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԺԴ.

Ուշադիր եղիր ու ընդունիր սրբի հաւատքը։

Սուրբ հաւատքին վրայ ձեզի երկան խօսելին համար, հիմայ տեղն էր որ խօսէի նաև առաքինութեանը վերջակի մտնութիւններուն վրայ ալ։ Բայց այնչափ առջի յորդորակներուս մէջն ըսած բաներէս հասկցած կըլլաք որ Թերահաւատութիւնը, այսինքն՝ չյայտնած ու սուրբ եկեղեցւոյ սորվեցուցած Աստուածութիւններուն չհաւատալը, ան գէշ մտնութիւն է՝ որ սուրբ հաւատքին դերազանց առաքինութեանը հակառակ մահուընչափ մեղք է, ու կը կոչուի անհաւատութիւն։ Այս անհաւատութեան մեղքին այլևայլ տեսակ է, բայց ասոնց վրայ խօսել աւելորդ է։ Վասն զի ուղղափառ քրիստոնէի մը հերիք է գիտնալն որ անհաւատութիւնը թէ որ ըլլայ ուրանալով ուղղափառ հաւատքին ամեն Աստուածութիւնները, ու հրաժարելով իր ուղղափառութենէն, կրնայ ուրացողութիւն. իսկ թէ որ ըլլայ սուրբ հաւատքին Աստուածութիւններէն բան մը ուրանալով կամ տարակուսի տակ ձգելով, կրնայ հերետիկոսութիւն։ որ ուրիշ պատիժներէն՝ ի զատ՝ բանադրանքի մէջ ալ կը ձգէ զմարդը։ Ուրեմն աւելի օգտակար է որ ձեզի ցցընեմ ինչ բարիք և ինչ չնորհներ կը բերէ մեզի սուրբ հաւատքը։

Երանի մեզի, սիրելի որդեակս, թէ որ մեծ բան սեպնիք յայ մեզի տուած սուրբ հաւատքը, թէ որ սիրնիք զանկայ, թէ որ կանանիք միշտ հաստատուն ու կենդանի պահել մեր սրտին մէջը՝ ինչպէս որ բան վերջին անդամուն։ Երանի մեզի, թէ որ աղէկ՝ ի գործ դնենիք սուրբ հաւատքը։ վասն զի խիստ մեծ ու անպատմելի բարիք ու չնորհք կը բերէ մեզի. "Երանի որոց... հաւատացին,,։ (Յհ. ե. 29։) Բայց որչափ որ կրնայ բացատրուիլ գոնէ բաւական ծանօթութիւն մը տալու համար, ըսեմ ձեզի։

Նախ և առաջ սուրբ հաւատքը, որով հաստատուն

կը հաւատանք այ յայտնած ամեն Ճշմարտութիւնները, մեծ արդիւնք վաստկիլ կուտայ մեզի այ գիտցը, և անանկ արդիւնք՝ որ կրնանք ընդունիլ այժմ ամեն տեսակ շնորհք ու օրհնութիւն: Ա՛ս բանս ապէկ հասկըցնալու համար՝ օրինակ մը բերեմ: Թէ որ մէկ մեծ մարդ մը մեզի ըսէր որ կրակը կը սաքցընէ ու կայրե, ըսածին հաւատալնիս՝ զինքը մեծարելու նշան մը չէր ըլլար. վասն զի հաւատացած բաներնիս աչքով ալ կը տեսնենք ու գիտենք: Բայց Թէ որ ըսէր որ կրակը չի սաքցըներ, կամ ուրիշ ասոր նման աչքերնուս գիտցած ու նեցած փորձերնուս ներհակ բան մը, և ուղէր որ ըսածին հաւատայինք վասն չմտաբակուսելնիք իր անանկ ընելուն համար միայն, ու մենք ալ առանց տարակուսելու հաւատայինք ըսածին, մեծ նշան մը կըլլար մեր մեծարանացը. վասն զի ըսել էր որ զինքը խիստ խելացի գիտուն ու ամեն բան մեզմէ շատ աւելի հասկըցող մարդու տեղ կը դնեինք: Այն բանը կընենք այ մեր հաւատքովը. ձեծ մեզի խորհրդակ բաներ կը հրամէ հաւատալու, որ մեր խելքէն մաքէն վեր ու կարծես որ չըլլալու բաներ են. այսու ամենայնիւ մենք հաւատասուն հաւատքով ենքն ըսած ըլլալուն համար կը հաւատանք: Ուրեմն մեծ վարկում կը ցցընենք իրեն, մեծ փառք ու պատիւ կընենք. վասն զի անհաւատալի եւլացած բաներուն՝ իր խօսքին համար միայն հաւատալով ըսել կուտանք որ մենք զինքը բոլորովին խմտասուելնիս կը Ճանչնանք՝ որ առանց Համիմտասուելնան մեզմէ աւելի ամեն բան գիտէ, բոլորովին Ճշմարտութիւն անսուտ և անսխալ՝ որ ոչ ինքը կընայ խաբուիլ և ոչ ուրիշը կընայ խաբել: Ուրեմն մեր հաւատքին ամենէն մեծ համարմունքը կը ցցընենք իրեն ու դիւրաթեց կերպով զինքը կը մեծարենք. և առով մեծ արդիւնք կը վաստկինք իր գիտցը, և անանկ արդիւնք որ՝ անոնք կըրնանք ընդունիլ իրմէն ամեն շնորհք ու ամեն օրհնութիւն:

Մովսէս մարդարէն ծննդոց գրքին մէջ, ու Պօղոս առաքեալը Հռոմայեցւոց ու Եբրայեցւոց գրած Թղթին մէջը կը պատմէ, որ Աբրահամ նահապետին ըսաւ Աստուած՝ որ իր Սառա կնոջմէն զաւակ մը պիտի ունենար, և ան զանկէն այնչափ Թոռներ ու յաջորդներ՝ որ երկնքին աստղերն ու ծովեզրքներուն աւազին հետ պիտոր ըլլար անոնց Թիւը: Աստուծոյ բան բա-

նը անհաւատալի և անհաւանելի բան մըն էր. վասն զի Աբրահամ իննսունը իսկ տարեւան ծեր մըն էր, ու Սառա ամեհ ըլլալէն ի զատ՝ ինքն ալ իննսունը անցած էր, ուստի չէր կրնար զաւակ ունենալ: Բայց Աբրահամ, այ անանկ ըսելուն համար միայն, ու այ ամենակարողութեանն ու բոլորովին Աշմարտութիւն ըլլալուն համար, թէպէտև ամենեին հաւանականութիւն մը չկար, յուսալու հիմ մը չկար, կըսէ առաքելը, այսու ամենայնիւ հաւատաց Սառային զաւակ ունենալու և անթիւ թոռներու՝ յաջորդներու հայր ըլլալու. "Որ յանոյսն յուսով հաւատաց՝ լինել նմա հայր ազգաց բազմաց ,,. (Հռոմ. դ. 18:)

Խել մը տարի եաքն ուղեց ած ուրիշ փորձ մըն ալ ընել Աբրահամու հաւատքին, ու խիստ ծանր փորձ մը: Անանկ մեծ մխիթարութեամբ մը՝ ան հասակին՝ հրաշքով իրեն զաւակ մը տալով իր հաւատքը վարձատրելէն եաքը, նոյն զաւակն որ խոհակ կը կոչուէր՝ քիչ մը մեծցածին պէս, հրամեց ած Աբրահամու՝ զայն իրեն ողջակէզ ընել. ողջակէզ որ կրնամ գիտցիք ինչ է, մորթել ու եաքը կրակին վրայ այրել, ինչուան որ բոլորովին մոխիր դառնայ: Երեւակայեցէք մէկը ինչպէս կրնար Աբրահամ անկեց եաքը հաւատալ որ իր խոհակ զաւակին մեծ յաջորդութիւն մը պիտի ունենար: Յաջորդութիւն ունենալու համար պէտք էր որ զաւակն ապրէր. թէ որ մեռցընէր՝ յոյս չէր մնար. բայց ած հրամեց զոհել զանի. Աբրահամ ալ երկիւղած ու հնազանդ ըլլալով այ, թէ և սիրտը կը կսկծաէր իր սիրելի զաւակին իր ձեռքովն սպանելէ, ինքը զինքը բռնադատեց, որոշեց որ զաւակը զոհէ: Աւելի մեծ զարմանքն ան է որ, թէ և միտքը գրեր էր զաւակին մահը, բայց ինչպէս սուրը գիրքը կըսէ՝ չէր գադրած հաւատալէն՝ որ այ խոստացած բազմաթիւ ազգատոհմը պիտի ունենար, ինչպէս ունեցաւ եաքը: Ի՞նչ հաւասք, ի՜նչ մեծ հաւատք էր աս Աբրահամու ունեցած հաւատքը, որ ամեն հաւանականութեան դէմ, ու բոլորովին ներհակը հաւատալու պատճառներ ունենալով, դարձեալ չհոռաակաւսեցաւ:

Խելօք ողորմելի՛ եղբ մինք, մեկ ձախորդութիւն մը՝ մեկ հիւանդութիւն մը՝ մեկ կորուստ մը՝ մեկ թշնամութիւն մը կրելու ըլլանք, մոքերնիս փորձութիւններ

կու գան որ ձեզ արդար չէ, ու քանիներ ալ սրբասպրդ ծուռեակաբ ու սմբարշտուխեամբ աս ջարաջար հայհոյութիւնը կընեն, թէ և հաւատքի մասն է ձեզ արդար ու բոլորովին արդարութիւն ըլլալը։ Թէ որ տեսնէք անօրէն անզգամ մարդիկ՝ որ բանէրնին չայքայ կերթայ, մեծութիւն ու հարստութիւն ունին, մեզի փորձութիւն կու գայ ըսելու որ, բարիք ըրեր եմ՝ չարիք ըրեր եմ՝ նոյն է, թէ և հաւատքի մասն է որ ձեզ կը հրամէ բարիք ընել, ու չարիք ընելը կարգիլէ, բարիք ընողին յաւիտենական երջանկութիւն կը խոստանայ երկինքը, չարիք ընողին յաւիտենական տանջանք կրպատուհաս դժոխքը։ Թէ որ տեսնենք որ պատերազմի մէջ կը յաղթեն՝ որոնք որ յաղթուելու արժանի էին, ու կը յաղթուին՝ որոնք որ յաղթելու արժանի էին, մտքերնիս փորձութիւն կու գայ որ ձեզ չէ աս աշխարքս կառավարողը, կամ թէ ալէկ չի կառավարեր, թէ և հաւատքի մասն է որ ձեզ է ամեն բանին կառավարը, և իր ամեն ըրածն ալէկ է։ Խելք ենք, ինչ հաւատք է ունեցածնիս, ինչպէս կրնանք Աբրահամու հաւատքին հետ բաղդատել մերը։ "Թեւահասան, ընդքեր երկմտեցեր ,,։ (Մաթ. ԺԴ. 31։) Ինչու կը տարակուսիս ով հոյժ հաստատ բանին վրայ։ գուն ալ եա որ ով մտքին մէջը մտնես, քննես որ իրաւցնէ պատճառ ունի՞ տասնակ ընելուն։ "Ո՞ ծանեաւ զմիտս տեառն, կամ ո՞ եղև նմա խորհրդակից ,,։ (Հռ. ԺԱ. 34։) Մէկդի ձգենք աս փորձութիւնները։ ինչ կարգ գուրս բան տեսնենք կամ լսենք որ եղեր է, ու մեզի անանկ երևնայ որ ով խոստմանցը նեղչակ է, պարտական ենք հաւատալու որ անանկ չէ, պարտական ենք հաստատուն հաւատք ունենալով՝ որ երկինք ու երկիր կրնան կործանիլ, բայց ով յայտնած բաներէն մէկը չի սխալիր։ "Երկինք և երկիր անցցեն, բայց բանք իմ մի անցցեն ,,։ (Մաթ. Իե. 35։)

Բայց Աբրահամու ունեցած մեծ հաւատքին գառնալով, ինչ կրսէ եաբը սուրբ գիրքը։ իր հաստատուն հաւատքովը մանաւանդ կերպով փառաւորեց կրսէ զձեզ։ "Չօրացաւ հաւատովք, եաս փառս ով։ (Հռ. Դ. 20.) ու ասով անանկ արդիւնք մը ունեցաւ որ, ձեզ մեկէն զինքը կոչեց արդար՝ այսինքն իր սիրելիներէն մեկը։ "Վասն զոյց համարեցաւ նմա յարդարու-

Թիւն ,, : Ա՛ս ըսելէն ետքն առաքեալը կը հետացընէ՝ որ մենք ալ նոյն արդարութիւնը կունենանք , Թէ որ նոյն հաւատքով հաւատանք ՚ի ու Քրիստոսի սեռական մերոյ խօսքերուն : Ցետսքը ուրեմն ինչ մեծ արգիւնք վաստկիլ կու տայ մեզի սուրբ հաւատքը ՚ի առնլին , այնպիսի փառք ու պատիւ տալով իրեն՝ իր յայտնած բաներուն վրայ չհաւատկոտելնիս , ու միամիտ հաւատքով իր անսխալ խօսքերուն հաւատալնիս , Թէպէտև մեզի երբեմն անհաւատալի երևնան : Ասկէց առաջ կու գայ ան մեծ արդիւնքն ալ որ կը վաստկինք , սահմանեալ սահմանոյ նեղգործութիւն ընելով :

Բայց ալ ադեկ հասկընալու համար որ սուրբ հաւատքը որչափ արդիւնք որչափ շնորք և որչափ օրհնութիւն կը բերէ մեզի , մարգուս մխիթարանք մըն է Պօղոս առաքելոյն եբրայեցւոց գրած Թղթին սոանը մեկեորդ գլուխը . ուր որ աշխարքիս առջի նահապետներէն կրսկսի , ու կարգաս մանր կրսաորագրէ ինչ հնորքներ՝ ինչ բարքեներ՝ ու ինչ մասնաւոր օգնականութիւններ անոնց ամեն մէկին ընդունելեան ՚ի համար հաւատքովը : Ու ինչպես ան գլուխին սկիզբը կրսէ՝ հաւատքն է մեզի Ճանչցընողն այնչափ բաներ , որոնց վրայ միշտ մտածէի ու խորհի մէջ պիտի ըլլայինք առանց իրեն : Ի՞նչ կը գիտնայինք՝ Թէ որ սուրբ հաւատքին լոյսը չըլլար . զոր օրինակ , կը սեպնենք աշխարքիս ահագին մեծութիւնը՝ սոեն մէջն եղած բաներովը . բայց չենք կրնար գիտնալ , ոչ երբ ըլլալը , ոչ ինսոր ըլլալը , ոչ ուսկից շինուած ըլլալը . մեկն ասկրսէ , մեկն ան . Թէ որ կրնաս , գիտցիր ասոյգը : Հաւատքն է միայն , որ ՚ի յայտնութեամբը զմեզ կը լուսաւորէ , մեզի ասոյգ ու ապահով կը սորվեցընէ՝ որ ամենակարողն ետծ առեղծեց երկինք ու երկիր՝ սոեն մէջերնին եղած բաներովը , ու առեղծեց ոչնչէն՝ մեկ ուզկ֊ովը միայն՝ որ ըլլան . “Հաւատովք իմանամք հաստատեալ զյաւիտեանան բանիւ ՚ի ,, . (Եբր . Ժ՚ի . 3 :) Կը սեպնենք որ կը ծնանինք ու կը մեռնինք . բայց առանց ՚ի յայտնութեանը՝ առանց սուրբ հաւատքին՝ ինչ կը գիտնայինք մեր վրայօք՝ մեր հոգւոյն վրայօք . ինչ կը գիտնայինք ինչու համար եղած ենք սա աշխարքիս վրայ , ու եսքերնիս ուր պիտի լմննայ : Ա՛յսչափ կարծիքներու մէջ , այսչափ մեկմեկու հակառակ խոս-

քերուն, "որչափ մարդիկ՝ այնչափ կարծիք", կըսեպնդինք տալհով բան մը գիտնալ։ Հաւատքն է միայն՝ որ մեզ ըլլա կոչ տայ զմեզ կապահովել, որ մեր Հոգին անխնայ ու անմահ է, մենք յայտ առիթ ունած ենք դեպի յաւիտենական ու աղետական վախճանի մը համար, այսինքն զինքը սիրելու, իրեն ծառայելու, և զինքը վայելելու. մեր եռքը մեր վերջին վախճանը յաւիտենական երանութիւնն է երկինքը, այսինքն աս աշխարքիս համար առիթ ունած չենք, և ոչ աս աշխարքիս վրայ եղած բանները, այլ յայ համար, իրեն հետ յաւիտեան վայելելու համար՝ ամենակատարեալ երանութիւն մը։ Ա ամեն բաներէն ինչպէս կրնայինք գիտնալ, թէ որ յայ իր բնութիւնը յայտնած չըլլար մեզի։ Ասանկ ալ ուրիշ բաներու վրայ միշտ տարակուսի անստուգութեան մէջ պիտի ըլլայինք. միայն հաւատքով ունինք ստոյգ ապահով ու անսխալ ծանօթութիւն անոնց վրայ։

Եռքը մեկիկ մեկիկ յիշելով առաքեալը զանոնք, որ իրենց հաւատքին համար յայտ մատնասր չնորք ու բարիք ընդունեցան, կըսէ. Աբել իր մեծ հաւատքին համար՝ որ ունէր առ յայ և առ Քրիստոսի ձշմարիտ մեսիային հանդերձեալ գալուստը, հաճոյ եղաւ յայ՝ իր եղբօրմէն Կայենէն լաւ ըրած զոհերովը, և անով կոչուեցաւ արդար ու սիրելի յայ։ Իր մեծ հաւատքին համար մահուընէ ազատեցաւ Ենովք, ու յայ զինքն առնելուէն ընդ., որպէս զի աշխարքիս եռքը Եղեռ մարգարէին հետ նորէն գայ։ Իր մեծ հաւատքին համար արժանի եղաւ՝ որ յայ իրեն հարիւր քսան տարի առաջ իմացընէ ջրհեղեղին գալը, ու ինչ որ իրեն պէտք էր ընել անով ազատ խնայելու համար։ Իրենց մեծ հաւատքին համար Աբրահամ ու Սառա արժանի եղան մեծ ընտանեաց՝ ծերութեան առեներն զաւակ ունենալով, որուն անունին յոյս չունէին։ Իր մեծ հաւատքին համար արժանի եղաւ Մովսէս իսրայելացւոց հետ մեկտեղ՝ յայ հրաշքով կարմիր ծովէն ցամաքի վրայ քալելու պէս անցնելու՝ ուրկէն ալ չնեղուելով. իսկ եգիպտացիներն որ զանոնք կը հալածէին՝ փարաւոնին հետ բոլորը մեկտեղ ալիքներուն տակը թաղուելու։ Իր մեծ հաւատքին համար Յեսու արժանի եղաւ Երիքով քաղքին պարիսպներուն փլլելը տեսնելու՝ իր փողերուն ձայնէն ու զոքին կանչըռտուելէն ու անոնց

խաս քաղաքն առնելու։ Եւ քան առաքեալն այլևայլ շնորհքներ ալ յիշելէն վերջը՝ որոնց ուրիշ շատերն ալ արժանի եղան իրենց հաւատքովը, խօսքն ատանկ կը լմընցնէ. “Եւ արդ զինչ եւս ասացից։” Որ մեզի ըսեմ, թէ որ ամէնն ալ ըսել ուզէի՝ ժամանակս չէր բաւեր, չէի կրնար լմընցնել. “Զի չէ բաւական ժամանակս պատմելս։” Վերջապէս թէ որ մէկը աւետարանին պատմած հրաշքները գիտենք, ինչ շնորհք ինչ բարեբարութիւն որ ըրաւ Քրիստոս ատոնց մեր իրեն տալը մեծ հաւատքին համար ընելը. “Եւ ոչ յարտայելի այսպիսի հաւատս գտի երբեք.. Եւ տեսակ ցնծութի զհաւատս նոցա.. Հաւատք քո կեցուցին զքեզ.. Հաւատացէք եթէ կարող եմ առնել ձեզ զայդ։” Անանկ որ՝ սովորական խօսք մըն էր աս՝ Քրիստոսի տեսած մեծ բերանը։ Ցնծէք ուրեմն ինչ մեծ յարգ, ինչ մեծ համարումնք ալիսի ունենանք մեր սուրբ հաւատքին վրայ. տեսնէք որչափ արդիւնք, որչափ բարիք. որչափ շնորհք կը վաստկցընէ մեզի սուրբ հաւատքը, թէ որ ալէկ պահենք զատեբնուս մէջը, ան հնազանդութիւն ու զգուշութիւններովը՝ որ անցած կիրակի ըսի ձեզի։

Բայց ան օգտանալուն վրայ խօսելով որ բոլորովին հոգևոր են, հաւատքը մեզի սէ ու սիրտ կուտայ մեր թշնամեացն այսինքն աշխարհքիս, մեր մարմնոյն, ու սատանային հետ պատերազմելու, և իրենց վրայ յաղթանակելու. սէ ու սիրտ կուտայ յաղթելու ամեն դժուարութիւններուն ու արգելքներուն՝ որ դիմաց նիս կելլեն, թէ չարչի փախչելու և թէ բարիք գործելու սաններիս։ Անոր համար ըսաւ Քրիստոս մեր. “Ամենայն ինչ հնարաւոր է այմ՝ որ հաւատայն։” (Մրկ. Թ. 22.) ամեն բան կարելի է, անկարելի բան չկայ հաւատացուն հաւատք ունեցողին. ինչուան պօղոս առաքեալին ըսածին պէս, լեռներն իրենց տեղէն կրնայ վերցընել ուրիշ տեղ տանիլ. “Եթէ ունիցիմ զամենայն հաւատս մինչև զլերինս փոխոխել։” (Ա. Կորնթ. ԺԳ. 2.) Ինչպէս իրօք ալ ըրին քանի մը սուրբեր, մանաւանդ սուրբն Գրիգոր սքանչելագործը, որ իր մեծ հաւատքովը լեռ մը իր տեղայր փոխեց, վասն զի արդիւնք կը եկեղեցոյն՝ որ չինէր ալ

տար : Իսկ սուրբ Յոհաննէս առաքեալը կըսէ որ աշխարհիս ու ամէն իր բերած փորձութիւններուն յաղթողը՝ մեր հաւատքն է . “Ա՛յս է յաղթութիւնն՝ որ յաղթէ աշխարհի , հաւատքն մեր ,, . (ա . Յհ . Ե . 4 :) Ուստի Պետրոս առաքեալն ամենուս խրատ կու տայ ընելով . Ձեր Թշնամին սատանան կատաղի առիւծի մը պէս չորս գիտէք կը պտըտի՝ հոգիդ որսալու համար . անոր դէմ մեկ հաւատկ զէնքերդիդ ըլլայ սուրբ հաւատքը . “Որոհետեւ ձեր սատանայ իբրև զառիւծ գոչէ , շրջի և խնդրէ թէ զո կլանիցէ . որոյմ՝ ի դիմի հարկանիցէք՝ հաստատեալք հաւատովք ,, . (ա . Պետր . Ե . 8 :) Իսկ Պօղոս առաքեալը սուրբ հաւատքը նմանցնելով , չէ թէ սպառազինի մը՝ որ գլուխը միայն կը պահէ հարուածներէն , չէ թէ զգայի՝ որ կուրծքը միայն կը ծածկէ ու կը պաշտպանէ հարուածներէն , հապա վահանի մը՝ որ բոլոր մարմինը կը պաշտպանի թշնամւոյն զէնքերէն , կը յորդորէ զմեզ ու շատ կը յանձնէ առ հաւատոյ վահանը գործածել ամէն պէտք եղած առեն , ամեն գժուարութիւններու մէջ որ դիմացինս կելլեն թէ մոլութիւններէն փախչելու համար , և թէ առաքինութիւն գործելու . վասն զի առ վահանովն պահով կըլլանք մեր թշնամեաց ամեն հարուածներէն , ու զմեզ կը պաշտպանենք մեր կիրքերուն ամեն յարձակմունքներէն . “Եւ՛ի վերայ ամենայնի առէք զվահանն հաւատոց , որով կարող լինիջիք զամենայն նետս մոլեխ չարին շիջուցանել ,, . (Եփես . Ը . 16 :)

Բայց բանն ան է որ՝ առ զէնքն առ հաւատոյ վահանը գիանալ ալէկ բանեցընել , ու ըստ տեղւոյն և ըստ ժամանակին գործածելը . ուստի ձեր հոգևոր օգտին համար պէտք է որ ձեզի առ բանը սորվեցընեմ : Եւ որպէս զի ալէկ հասկնաք ու ալէկ սորվիք , նախ մեկ երկու պատմութիւն պատմեմ , որ քիչ մը շունչ առնէք աւելի մտադրութիւն ընելու համար :

Մեկ գող մը՝ որ իր ձեռքի արուեստովը կապրէր , եաբը եաբը բռնուելուց . ու գատաւորի առկ օր օր իր մահուան վճիռը ստանալով , մահվընէ խոյսընելու համար՝ միաբը դրեր էր ամուր կենալ , ուրանալ իր ամեն ըրած գողութիւնները . Թէ և առ ընելու բան չէ , երբոր մեկն օրինաւորապէս կը հարցուի : Ինչ ըրաւ ուրեմն ամուր կենալու համար . բանին մէջ պարապ

կեցած սաեղը՝ մէկ ոտքին վրայ կախարան մը քաշէց, ու սա նկատած կախարանին վրայ նայելով որչափ ուրիշ սանջանքներ կու սպասին իրեն՝ ինքն ուժ ու սիրտ կառնէր հանգիստանալու ու չխոտորուելու իր յանցանքներէն։ Մէկ օրիշ սաեղի հետաքրքրական պատմութեան մը մասին գրէք։

Դերձակ մը սովորութիւն ըներ էր մէկուն մէկալին ապիւռ լաթեր կարելու սաեն, իրեն ալ գողնալի մտնհանել։ Ան մարդը մեռնելու եղաւ. մէկդին ալ ինչ կը նայիս, սատանան ան ամէն գողցած կտորներէն գոյնզգոյն դրօշակ մը շինած՝ ձեռքն առած՝ իրեն երգացուխ եղեր դերձակը տեսաւ ու ճանչցաւ ամէն մէկ կտորը. իսկ սատանան անկողնին վարի կողմը կեցած կը ծիծաղէր, ու մէկդին մէկալ դին կը շարժէր դրօշակը՝ հիւանդին երեսէն ճանճ վռնտելու պէս. անանկ որ՝ հիւանդութենէն ի զատ ան վախը միայն բաւական էր որ խեղճ մարդը մէկէն մեռնէր։ Բայց ամէն իրեն գեղեցկանալու սաեաւ, ժամանակ շնորհեց տպաշխարհելու, ուրիշներուն ըրած չիսաը հատուցանելու, և խելքը գլխովը ժողվելու։ Մէկմէն ալ գողութեան մէջ չնալու համար գիտէք ինչ ըրաւ. ամէն ընտանեացն ապրսպրեց, որ ամէն անգամ հագուստ մը կարելու սաեն՝ իր միտքը ձգէն, "դրօշակ դրօշակ" ըսելով։ Թէ և ընտանիքն ատ բանին նշանակութիւնը չէին գիտեր, բայց ինքը գիտնալով կը լիշէր ան գաղտնի սատանային գոյնզգոյն դրօշակը, ու որչափ ալ միտքն առաջ կերթար կտոր մը սաելի իրեն համար կտրելու, ինքը էտ կը քաշէր կը բռնէր զինքը, և ատանկով զինքը շնակեց։ Ինչ ըսել կուգամ սաենք պատմելովս. կուգամ ըսել որ մենք ալ նոյնը պիտի ընենք հաւատքին ճշմարտութիւնները լիշելու, թէ որ կուզենք որ մեզի չկենք ըլլան մեզի վտհան ըլլան՝ ամէն մեր թշնամիներուն յաղթելու, ամէն փորձութիւններուն դէմ կենալու, և միշտ բարիք գործելու. պէտք է որ զանոնք միշտ աչքընուս առջին ունենանք՝ ինչպէս գողը գնտհաղանը, պէտք է միշտ լիշենք զանոնք՝ ինչպէս դերձակին գրօշակը։ Հաւատք ունենալը հերիք չէ, հերիք չէ գիտնալն ու հաւատալը հաւատքին ճշմարտութիւններն ու հոգևոր սկզբունքները. պէտք է ըստ սեղոյն և ըստ ժամանակին լիշել զանոնք, ու վրանին

մտածական ընել. ան առեւնը մեր վայ տպատարութեի կընէն, միզի ուժ կու տան ամէն բանի յաղթելու, չարէն փախչելու և բարեգործութիւն ընելու։ Այսպէս չահատեր մարդն որ սիրտը վատալկի վայ կտուցած է, հարստանալէն ուրիշ բան չի մտածեր, ու հոգին մոռցած՝ իր խղճմտանքը կը բեռնաւորէ ուրիշներ բանը գողնալով, ինչուան եկեղեցւոյ բաներն ալ որ ոչ են, Թող յիշէ Քրիստոսի սորվեցուցած ան մեծ Հմարտութիւնը, Թող մաքին մէջ ազէկ տպատարէ. ,, Ձինչ օգուտի մարդ՝ Թէ զաշխարհս ամենայն շահեսցի, և զանձն իւր տուժեսցէ ,,։ (Մտթ. ԺՁ. 26։) Ինչ օգուտ է որ մարդ բոլոր աշխարքս ունենայ, և իր հոգին կորսընցընէ։ Ան հաւատայ Հմարտութիւնը Թէ որ ազէկ մտածէ, եա կը կենայ ուրիշներուն բաները գողնալէն, իր հոգին կը հոգայ, ամէն բանէն վեր արքայութիւնը կը ջանայ առնել, ինչպէս Քրիստոս ուզեր մեր կը հրամէ. ,, Խնդրեցէք նախ զարքայութիւնն ոյ ,,։ (Մտթ. Ձ. 33։) Առանկ ալ իր անկարգ կիրքերուն եաւէ եղողը՝ Թող յիշէ ոչ որ ան հաւատոյ Հրշմարտութիւնը, որ մեռնիլ կայ. ,, կայ մեռայ մարդկան միանգամ մեռանել ,,։ (Եբր. Թ. 27.) ու ամէն վայրկեան կրնայ հասնիլ մահը. ,, Ոչ գիտէք զօրն, և ոչ ժամ ,,։ (Մտթ. ԼԵ. 13.) ու Թէ որ յանկարծ մահացու մեղքի մէջ մեռնելու ըլլայ՝ ոչ ոք կրնայ Թէ, յաւիտենական տանջանք՝ սոսկալի տանջանքներ քաշելու՝ որ չեն լմընար. ահ, Թէ որ ազէկ մտածէ ան սարսափելի Հշմարտութիւնները, չի կրնար ըլլալ որ ուժ չառնէ ամէն փորձութեան յաղթելու, և ան վայրկենական անարգ հեշտութենէն եա կենալու, մահացու մեղք չգործելու համար։ Առանկ ալ աշխարհասէրը ալք և կանայք, որ կարծես Թէ ուրիշ բանի համար չեն եղած՝ բայց զուարճանալու և աշխարք վայելելու, և ուրիշ բան չեն մտածեր՝ բայց ուտելու, խմելու, պարելու Թատրոններու քալելու և զբօսանքի աեղեր երթալ, նաև արգիլած զբօսանքի, Թող չի՛չեն մեր որ աշխարքիս ըլլի Հմարտ և իսկոյն բանած Հմարտ՝ որ չնիչխարհ գործը կը տանի. փրկութեան Հասնելու Համար ուտարանին նեղ Հմարտ պէտք է երթալ. ,, Ընդարձակ է Ճանապարհն՝ որ տանի ի կորուստ, և բազումք են որ մտանեն ընդ նա. և նեղ Ճա-

Նապարշն՝ որ սանի՝ ի կեանս, և սակաւք են որ գտա-
նեն զնա ,, . (Մ Ֆ . է . 13 :) Թող մէյմը ալէկ մտա-
ծէն սա մեծ Ճշմարտութիւններուն վրայ. կը տեսնեն
որ ուժ կառնեն աշխարքէս ու իր սովորութիւններէն
հրաժարելու, և վարքերնին փոխելու: Ասանկ ալ
հաւատքին ուրիշ ամէն Ճշմարտութիւնները. Թէ որ
քրիստոնեայք գիտնալը միայն հերիք չեսպէսին՝ հա-
պա ջանային յիշել միշտ, ալէկ մտածել, ու ըստ ան-
ոյն և ըստ ժամանակին իրենց վրայ յարմարցընել ու
՝ի գործ դնել, մեծ վէնք կըլլային անոնք իրենց գլխա-
ւոր թշնամիներուն յաղթելու, և ամէն մահացու մեղ-
քերէն ետ կենալու: Ժամ գանք, ալէկ քարոզ մը
լսենք, քիչ մը խորհնակ մտածենք մահուան վրայ, դա-
տաստանին գժոխքին ու սոսկալի յաւիտենականու-
թեան վրայ, և սա մտածութիւններովը սարսափած՝
երթանք մահացու մեղք մը ընենք նայիմ. ահ, Թէ որ
աշխարքիս գանձը տային, չենք ըներ: Ուրիշ Թէ որ
ատկ ու խորհնակ մտածելինք սա մեծ Ճշմարտութիւն-
ներուն վրայ, ամենևին չենք մեղանչեր, ինչպես սուրբ
գիրքը կըսէ. “ Յուշ լեցի քեզ վախճան քո, և յաւի-
տեան ոչ մեղանչես ,, . (Սիր . է . 40 :) Բայց գէշն ան է
որ ամէն մարդ գիտէ հաւատքին Ճշմարտութիւնները,
այլ անոնց վրայ ալէկ չի մտածեր. միայն ալ որ գայ,
նեղացուցիչ խորհուրդի մը պէս դուրս կը վռնտէ.
անոր համար աշխարքիս ամէն բաները գէշ կերթան՝
կըսէ Երեմիա մարգարէն. “ Ամպահանեցաւ ամպակա-
նութեամբ ամենայն երկիր, զի ոչ գոյ մարդ՝ որ դնէ
՝ի սրտի ,, . (Երեմ. ժբ . 11:) Թողնենք ուրիշ սուրբերը,
քիչ ըրաւ սրբուհին Պեզագիա իր անպարկեշտ վարքը
փոխելու, և իր առաքինութիւնը վրայ յարատևե-
լու համար: Հերիք չեսպէս դարձի գալը՝ ընդհան-
րական դատաստանին վրայ քարոզ մը լսելով, այլ սկը-
սաւ մտածական ընել վրան, գնաց իրեն անակ մը շի-
նեց Յովսափատ ձորին գիմացն եղած լեռան վրայ, պա-
տուհանով մը՝ որ ձորին վրայ կը նայէր. ու ամէն ան-
գամ որ կամ մարմինը կամ սատանան աշխարհային
փորձութիւն մը կը բերէին, մեկնէն պատուհանը կը
վազէր ու կըսէր իրեն. Նայէ Պեզագիա, ուր պիտի
ըլլայ գատաստանդ, ու խիստ գատաստան, և ամէն
աշխարքի առջև: Ա՛ս հաւատքի Ճշմարտութիւնն իրեն

ուժ ու սիրտ կուտար փորձութիւններուն յաղթելու, ու բարի վարքին մէջը յարատեւելու։ Մենք ալ ասանկ պէտք է ընենք. հերիք չէ հաւատոյ ճշմարտութիւնները դիտնալ, պէտք է մտած ատան ընել անոնց վրայ, սէտ մտածել, խորհուն մտածելու ատենն ուժ կառնենք, չէ թէ միայն ջարին ետ կենալու, այլ և ամէն տեսակ բարիք գործելու, յաղթելով ամէն դժուարութիւններու՝ որ դիմացնիս կելլեն։

Ջոր օրինակ դժուարնիս կու գայ ծոմ բռնելու, նեղութիւն քաշելու, ձեր խրկած խաչը տանելու, մայհոյուցուք անարգանք նախատինք կարծութիւն հալածանք կրելու. բայց թէ որ մտածենք հաւատոյ ատ մեծ ճշմարտութիւններն որ առանց նեղութիւն ու խաչ կրելու՝ արժանի չենք կրնար ըլլալ Յիսուսի. "Որ ոչ բառնայ զխաչ իւր և գայ զկնի իմ, ոչ կարէ իմ աշակերտ լինել ,,. (Ղկ. ԺԴ. 27.) առանց ապաշխարելու Ջնորհութիւն ընելու՝ փրկութեան չենք հասներ. "Եթէ ոչ ապաշխարիցէք, ամենեքեան նոյնպէս կորնչիջիք ,,. (Ղկ. ԺԳ. 3.) արքայութեան ապահով Ճամբան՝ տառապանք կարծութիւն ու հալածանք կրելն է. "Երանի սգաւորաց... երանի որ հալածեալ լեգեն վասն արդարութեան, զի նոցա է արքայութիւն երկնից ,,. (Մտթ. Ե. 10.) Թէ որ աս Ճշմարտութիւնները մըտքերնիս ունենանք ու առ ատ դիմենք, ամենեին մի տատակած որ ուժ ու սիրտ կառնենք ամէն դիմացնիս եղած արգելքներուն յաղթելու, առաքինութիւնը գործելու, ու միշտ քրիստոնէական ապրելու։ Ան առներ սուրբ հաւատքին ուրիշ մէկ բարիքն ալ կուտայ մեզի ատ վայելել, որն որ առաքելոյն բերնովը կը խոսատնայ, այսինքն Ճշմարիտ խաղաղութիւն սրտի աս աշխըրհիս վրայ. "Ատուած յուսոյ լի արասցէ զձեզ ամենայն ինդութեամբ և խաղաղութեամբ ի հաւատս,,. (Հռոմ. ԺԵ. 13.) իրրև գրաւական մը ան ուրախութեանն ու անպատմելի խաղաղութեանը՝ որ երկինքն ունենանք պիտոր, գանելով հաւատքնուս նպատակը՝ որ է մեր հոգւոյն փրկութիւնը, ինչպէս կըսէ Պետրոս առաքեալը. "Ընդ որ այժմ ոչ հայեցեալք՝ բայց հաւատացիք, և ուրախ էք անճառ և փառաւորեալ խընդութեամբն, ընկալեալ վկայարուեստ հաւատոցն ձերոց զոգւոցն փրկութիւն ,,. (ա. Պետր. ա. 8։)

Ուրեմն, սիրելի սրդիքս, մեծ համարինք մեր սուրբ հաւատքը. ընդհակառակ ըլլանք ու, որ մեզի առ սուրբ հաւատքը տուեր է. խնդրենք իրմէն՝ որ միշտ զմեզ առ հաւատքին մէջը պահէ, ու մեզի ընդհանք տայ՝ որ հաւատացած բաներնիս աղէկ ի գործ դնենք. վասն զի թէ որ միշտ հաստատուն ու կենդանի ըլլայ մեր սրտին մէջը առ սուրբ հաւատքը, մեզի մեծ արդիւնք վաստակել կուտայ ու առջին, և ու ամեն աեսակ ընդհանքն ու օրհնութիւնը կը բերէ մեզի առ աշխըրքիս վրայ, և յետոյ ալ յաւիտենական երջանկութեան կը հասցընէ երկինքը. որուն արժանի ընէ ու ամենքնիս:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԺԵ.

Յաւասոյ վրայ:

Հաւատք յոյս սէր, առ երեք աստուածաբանական ըստուծ առաքինութիւնները անանկ հարկաւոր են առ մեզ, որ առանց սոնց անկարելի է փրկութեան հասնիլ: Հաւատքին վրայ երկան խօսեցայ ձեզի, և ինչ որ ձեզի հարկաւոր էր գիտնալու՝ ըսի: Ուրեմն հիմա յուսոյ վրայ խօսիմ, ու նախ առ առաքինութեան հարկաւորութիւնը ցցընեմ ձեզի, և երկրորդ ինչ անպաա բարիք կրնանք անով վաստակիլ. ետքը ցցընեմ ձեզի ինչ ինչ պատճառներու համար պիտի յուսանք, ինչ հիման վրայ հաստատուած է մեր յոյսը:

Յոյսը ուրիշ մեր սրտին մէջը գրած առաքինութիւն մըն է, որով կը յուսանք ընդունելու իրմէն յաւիտենական կեանքն ու անոր համար պէտք եղած բաները, այսինքն մեր մեղացը թողութիւն, բարիք գործելու և մինչև ի մահ ի բարին յարատեւելու համար ընդհանք: Առաքեալը հաւատքի վրայ խօսելով կըսէ, անկից է մեզի յոյս առուղը ան բաներուն՝ որ հիմա չենք տեսներ. "Զի՞նչ են հաւատք, եթէ ոչ յուսացեալից իրաց հաստատութիւն և յանդիմանութիւն ոչ ցոյց երևելոց,, (ԵԲՐ. ԺԱ. 1:) Ասով կըսէ կուզէ որ չենք կրնար ճշմարիտ հաւատք ունենալ առանց անոր հետ

յոյս ալ ունենալու · ուստի սուրբ Օգոստինոս կըսէ որ " հաւատքը կը յուսայ ,, : Ուրեմն թէ որ առանց յուսոյ հաւատք չի կրնար ըլլալ, ինչպէս որ հաւատքն ամենուս հարկաւոր է՝ ասանկ ալ յոյսը հարկաւոր կըլլայ ամենուս : Եւ իրաւ, որ բանն այնչափ յայտնի այնչափ սաստիկ կը հրամէ սուրբ գիրքը , ինչպէս յայ մեծ յոյս ունենալ · սաղմոսն սկիզբէն մինչեւ վերջը լեցուն է սա խօսքերով · " Յուսացարուբ ի տէր ,, · (Սղմ. ՃԻ · 6 ։) " Յուսացէն ի քէզ ամենքին՝ ոյք գիտեն զանուն քո ,, · (Թ · 11 ։) " Յուսացարուբ ի նա ամենայն ժողովք ժողովրդոց ,, · (կա · 9 ։) Եւ որպէս զի սա հրամանն ամենուն ալ յայտնի ըլլայ, ըլլայ որ մէկը չկիտնայ , առակայ գրքին մէջն ալ նորէն կըսէ · " Լէր յուսացեալ ի տէր յամենայն սրտէ քումէ ,, · (Ճ · Ն ։) Բոլոր սրտովդ վստահութիւն ունեցիր այ վրայ : Սիրաքայ մէջն ալ նորէն կը կրկնէ , " Ոյք երկնչիք ի տեառնէ , յուսացարուբ ի բարիս ,, · (ը · 9 ։) Ով որ այ վրան ունի , իրմէն վարձք ընդունելու յուսայ : Ուրեմն հաւատքն մասն է՝ որ յոյսը հարկաւոր է ամենուս փրկութեան հասնելու համար , ուստի ով որ չի յուսար իր մեղքերուն թողութիւն ընդունելու այմէ , ով որ չի յուսար որ ան իրեն չնորհք կու տայ բարի վարք ու բարի մահ ունենալու և փրկութեան հասնելու , մեծ անիրաւութիւն կրնէ այ , մանաւանդ կը մեծանչէ , ու ինքը զինքը դժոխքին մէջը կը ձգէ , կըսէ սուրբն Թոմաս · " Որ յուսահատին՝ իւրովի իջանէ ի դժոխս ,, : Անոր համար ինչպէս ամենքին պարտական ենք առէպ ներգործութիւն հաւատոյ ընելու , ասանկ ալ պէտք է յուսոյ ներգործութիւնն ընել · ուստի ազէկ կըլլայ որ ամեն ալ բերնուց գիտնան անոր ձևը , ինչպէս որ ամեն կիրակի քրիստոնէական վարդապետութենէն առաջ ըսել կու տան · ասանկով կը գիտնան ինչպէս որ պէտք է ընել յուսոյ ներգործութիւնը :

Բայց հոս գիտցէք այ մեր վրայ ունեցած հայրական սէրը , որ չըլլայ թէ յուսահատելով հոգինիս կորսընցնենք՝ չէ թէ միայն կը հրամէ որ յուսանք իր վրայ , այլ և կը յորդորէ կը դրդէ ու գրեթէ կըսաթէ՝ որ իր վրայ դնենք յոյսերնիս , մեծ բարիքներ խոստանալով մեզի՝ թէ հոս և թէ անդին աշխարքը , որոնք հիմա ձեզի կը բացատրեմ : Նախ կիմացընէ մեզի ան

Պօղոս առաքեալին բերնովը, որ յոյսը պիտի ըլլայ միշտ մեր նաւուն երկաթը՝ զինչ յաւիտենական դատապարտութենէն ապահովելու։ Երբոր նաւ մը ծովուն փոթորիկներէն իր կայմը՝ առագաստները՝ չուանները՝ կը կորսնցնէ, ու ընկղմելու կը մնայ, թէ որ դեռ մեծ երկաթ մը ունի ծովը ձգելու, անոր ուժովը կրնայ յաղթել հովերուն կատաղութեանն ու խաղալկել։ Ասանկ ալ, կրսէ առաքեալը, հոգի մը որ աշխրըքին վտանգներուն մէջը կորսընցուցեր է ամեն ունեցած բարիքը, այսինքն հաւատք, սէր, յոյս չնորհքը, հոգւոյն սրբոյ պարգեւները, և ամեն առաքինութիւն, թէ որ բարեբաղդութեամբ դեռ կենդանի յոյս մը ունի այ ազգրմութեանը՝ աս յոյսը կրլլայ իրեն երկաթ մը խաբխ մը զինքը յաւիտենական նաւահօրութենէն խաղաքսելու. "Չի հաստատուն միխիթարութիւն ունիցիմք, որք ապաստան եղեաք բռնուն հարկանել զՀանգերձեալ յոյսոյն, զոր իբրև զխարխս հաստատուն և անշարժ ունիցիմք անձանց մերոց ,, (Եբր. Ը. 19։) Երկրորդ կը խոստանայ մեզի ՅԾ, որ յուսով մեծ ուժ կառնենք յաղթելու ինչ դժուարութիւններ որ դիմացնիս կելլեն՝ արգելք կրլլան մեր աղեկութեանը, և ամեն աստիկ փորձութիւններու ալ վրայ ելլելու. անանկ ար՝ գետի քով անկած ծառ մը կը դառնանք, որ չորութենէ չի վախնար, տերևները միշտ կանանչ են, ու աւելին իր պտուղը կու տայ. "Օրհնեալ լինի մարդն՝ որ յուսացաւ ի տէր, և եղիցի տէր յոյս նորա. և եղիցի իբրև ծառ զուարճացեալ ի գնացս ջուրց, և ընդ գնացս ջուրց ձգտեցուսցէ զարմատս իւր, և մի երկիցէ յորժամ հասանիցէ ասէր, յամն երաշտութենէ մի երկիցէ, և մի կասեսցէ ի տալոյ զպտուղ,,. (Երեմ. Ժէ. 7։) Երրորդ կը յայտնէ մեզի ՅԾ, որ յոյսը մեզի ընդունել կու տայ ինչ չնորհք ու օգնութիւն որ կը խնդրենք ՅՄէ. "Քանզի յիս յուսացաւ, փրկեցից զնա, հովանի եղէց նմա . . . կարդասցէ առ իս, և ես լուայց նմա ,, (Սղ. Ղ. 14.) անանկ որ՝ Դաւիթ մարգարէն վստահութեամբ կրսէ. ՅՀ վրայ գրած եմ յոյս, չի կրնար ըլլալ որ խաբուիմ։ "Ի քեզ տէր յուսացայ, մի ամաչեցից յաւիտեան ,, (Սղ. Ղ. 1.) ու հոգին սուրբ Սիրաքայ բերնովը կը վկայե որ ՅՀ վրայ յոյսերնին դնողներէն մեկը չէ եղած որ խաբուի. "Ո՞ յու-

սայաւ ի սէր, և յամօթ եղև ,, · (Սիր · բ · 11 ։) Եաթը սպմանին խօսքովն ալ կատարելով զմեզ, որ ոչ յուսացողներուն ամենքն ալ փրկութեան պիտոր հաւնին, ու յաւիտեան օրհնութեան պիտոր · ,, Ուրախ լեցին ամենեքեան՝ որք յուսացեալ են ի քեզ, յաւիտեան ցնծասցեն ,, · (Ե · 12 ։) Ասկէց աւելի ինչ կրնար ըսել ոճ, մեր հայրապետը սէրը · ասկէց աւելի ինչ բարիք կրնար խոստանալ՝ որպէս զի մեր վատահութիւնն իր վայ դնենք ։

Առանկ ըլլալով, Թող հիմա գան անոնք՝ որ ոչ ողորմութեանը վայ Թերահաւատութիւն կընեն, ու գրեթէ իրենց փրկութենէն կը յուսահատին · Մէկ պատճառ մը ըլլայ՝ Թող առաջ բերեն, իրենց Թերահաւատութիւնն ու յուսահատութիւնն արդարացնելու ։ Ինչպէս · ոչ այսչափ յայտնի ըսելէն ետքը՝ որ յուսանք մեր մեղքերուն Թողութիւն ու յաւիտենական կեանք ընդունելու իրմէն, դեռ կրնան Թերահաւատութիւն ընել ոչ բարութեանն ու ողորմութեանը վայ ։ Ասոնց այսչափ բարիք խոստանալէն ետքն իրեն յուսացողներուն, դեռ կրնան յուսահատիլ իրենց փրկութենէն ։ Ամենէն մեծ խնդութիւնն աս կըլլար, մեզք մը՝ որ ամենեին արժանի չէ ոչ կարեկցութեան և ոչ անմեղադիր ընելու ։ Այսու ամենայնիւ քանիներ երբեմն խոստովանանք ըլլալէն ետ կը կենան, ոչ ողորմութեանը վայ Թերահաւատութիւն ընելով · քանիներ ալ Թէ և կը խոստովանին, բայց սա բանաւորելով ու գրեթէ յայս չունենալով ոչմէ Թողութիւն գանելու և հոգիին փրկելու ։ Ասանկ խոստովանանքները ոչ կընայ ապահովել որ պարապը չերթան կամ սրբապղծութիւն չըլլան · վասն զի սրիտեն դեան սուրբ Ժողովքը կըսէ որ ոչ չնորհը նորէն ընդունելու համար՝ պէտք է վատահութիւն ունենանք որ ոճ Քրիստոսի արդեանցը համար մեզի կողմի · (Նէպ · Ը · 6 ։) Քանիներ յոյսերնին կարելով իրենց փրկութենէն՝ ողբեք մահացուցմունք ու բարեգործութիւն ընելէն կը դադրին, համարելով որ իրենց համար անօգուտ է, ու երբեմն անանկ խօսքեր ալ բերնէնին փախցընելով որ քարերը կը սարսին ։ Խեղճ մարդիկ, (Թէ որ յանկարծ անանկներ ալ հոս ձեր միջը կը գտնուին,) կը խարուիք, մի Թողնէք սատանային

որ մոքէ ընիդ պղտորէ ու չիմոքէ . վասն զի իր ուզածն ան է որ ձեզ յուսահատութեան մէջ ձգելով չիտակ գԺոխք տանի . բացէք ձեր սիրտը վստահութեամբ առ ՅԱ , իրեն յանձնեցէք զձեզ , բոլոր յոյսերնիդ իր վրան դրէք . ան տեսնը հոգիտր ուրախութեամբ իր անբաւ ողորմութեանը քաղցր ազդեցութիւնը կըզգաք ձեր սրտին մէջը . ՚՚ Ոյք երկնչիք ի տեառնէ՝ յուսացարուք ի բարիս , և յուրախութիւն յաւիտենից և ողորմութիւն ,, . (Սէրաք . ը . 9 :)

Բայց , հայր սուրբ , թէ որ քրիստոնէապար ապրած ըլլայի , թէ որ միտակ քանի մը մեղքի մէջ ընկած ըլլայի , կրնայի յուսալ այսմ թողութիւն ընդունելու . բայց բոլոր կեանքս անկարգութեամբ անցուցեր եմ , մեղքէն ուրիշ բան չեմ ըրած , ու ըրածներս ծանր մեղքեր , սոսկալի սրբապղծութիւններ . ինչպէս կըրնամ դեռ վերկուռելու յոյս ունենալ . ո՜հ , ալ ինծի համար յոյս չիկայ : Կը խաբուխս , որդեակ , շատ կը խաբուխս . ծուռ բան է ըսածդ , անտեղի բան է , երեսակայութիւն է . մեկ կողմանէ մարդուն սոսկումի կը բերէ , մեկալ կողմանէ սատանան կուբախացընէ . վասն զի իրեն համար տակեց տպատհով հնարք չիկայ զձեզ դԺոխք տանելու : Թէ որ դեռ վարք անցուցիր , իրաւունք ունիս վախնալու որ ՅԱ զքեզ պատժէ , վասն զի խիստ ապերախտ եղար իրեն . բայց միանգամայն պէտք չէ որ յոյսդ կտրես : Ըսէ ինծի , (տղեկ մտիկ դրէք , վասն զի մեր յոյսն ինչ բանէրու վրայ որ հաստատուած է՝ պիտի ըսեմ .) ըսէ ինծի . կրնայ ՅԱ մեղայդ Թողութիւն տալ , Թէ և Թիւ ալ չունենայինմեղքերդ , Թէ և աշխարքիս ամեն անօրէնութիւններն ալ գործած ըլլայիր . կրնայ Թէ չէ : Կրնայ ՅԱ փրկել զքեզ , Թէ և ամենէն մեծ մեղաւորն ըլլայիր . կրնայ Թէ չէ : Ըսատուծոյ կարողութեանը վրայ պղտի տարակոյս մըն ալ չի կրնար ըլլալ , վասն զի ամենակարող է , ինչ որ կուզէ՝ կրնայ ընել : Ուրեմն Թէ որ ՅԱ կրնայ ներել քեզի ու փրկել զքեզ , արդէն մեծ հիմ մը ունիս՝ քու յոյսդ իր վրայ հաստատելու . միայն կը մնայ որ արդեօք ՅԱ կուզէ՞ ներել քեզի , կուզէ՞ փրկել զքեզ : Բայց ես կըսեմ . Թէ որ ՅԱ չուզեր ներել քեզի ու փրկել զքեզ , ինչո՞ւ շարունակ քեզ կը կոչէ , քեզ կը յորդորէ որ սրտանց դարձի գաս . ՚՚ Դարձարուք առ

իս յամենայն սրտէ ձերմէ ,, · (Յ·Ա՛Ե· ը · 12 ։) Պարտաւ կըլլար կոչելը զմեզ , ու զմեզ յորդորելը , թէ որ մենք մեզ քէս կենալով ու իրեն դառնալով ինքը չուզեր ընդունիլ զմեզ , ներել մեզի , ու փրկել զմեզ ։ Պարտաւ կըլլար , կըսե սուրբն Օգոստինոս , որ զմեզ կը խրատէ իր անբաւ ողորմութեանը վառուհիլ , թէ որ մենք վառուինք՝ ու ինքը չուզեր մեզի օգնելու ։ Թէ որ ան չուզեր մեզի ներել ու զմեզ փրկել , ինչո՞ւ իր աւաքեալներուն բերնովը ըսաւ որ ամենուս փրկութիւնը կուգէ · ,, Ջամենայն մարդիկ կամի զի կեցցեն ,, · (ա· Տի՛մ· ը· 4։) Ինչո՞ւ ըսաւ որ եկեղեցիս թեամբ կըսպասէ մեր դարձին , ու չուզեր որ մեկը գտասպարտուի , այլ ամենքը փրկուին · ,, Երկայնամիտ լինի առ ձեզ , քանզի ոչ կամի եթէ ոք կորիցէ , այլ զամենեցուն հասանել յապաշխարութիւն ,, · (ը· Պետ· ը· 9։) Ինչո՞ւ ըսաւ որ Յիսուս Քրիստոս զմեղաւորները փրկելու համար աշխարքը եկաւ · ,, Ձի Քրիստոս Յիսուս եկին յաշխարհ փրկել զմեղաւորս ,, · (ա· Տի՛մ· ա· 15։) Ձէ , չէ · ասիկ մեր կորսուանը՝ մեր գտասպարտուելուն վրայ չուրախանար · ,, Ոչ ինձպէս ընդ կորուստ կենդանեաց ,, · (Խոսպ· ա· 13։) Մանաւանդ թէ ինքը մեզմէ աւելի կը բաղձայ մեր փրկութիւնը՝ կըսե սուրբն Օգոստինոս · ,, Աւաւել կամի նա փրկել զքեզ , քան դու փրկուիլդ հասանել ,, ։ Ո՛հ , այ բարութիւնը մեծ է , ու այնչափ մեր բարիքը կուզէ , որ մենք մեր կորմանէ ինչ որ կրնանք թէ որ ընենք՝ սիրոյ չնչաչեր թողնել զմեզ որ գտասպարտուինք · որ և իսկ զղջացեալ մեղաւորի՝ որ կուզէ իրեն դառնալ , տեսէք ինչ կըսե · ,, Մի երկնչիր , զի ես փրկեցի զքեզ ,, · (Եսայ· խե՛· 1։) Սիրելի որդեակ , սիրելի դասրիկ , որչափ ալ մեզ դործած ըլլաս , որչափ ալ զիս բարկացուցած ըլլաս , մի վախնար , ես միշտ քու հայրդ եմ , ես ան եմ՝ որ զքեզ իմ արեամբս փրկեցի · ,, Մի երկնչիր , զի ես փրկեցի զքեզ ,, ։ Որ սանկ ըսել է · Ես որ քեզի համար այնչափ բան քաշեցի , քեզի համար իմ պատուական արիւնս թափեցի , մեռայ՝ քեզի կեանք տալու համար , ինչպէս կրնաս կասկածիլ որ քեզի չներեմ թէ որ ղջաս , զքեզ թողնեմ որ դըժոխք երթաս՝ սատանային ձեռքը մնանուխս , որ իմ և քու թշնամիդ է ։ Ո՛հ , քու հոգիդ սուղ դներ եմ ,

դիւրաւ չեմ կրնար Թողնել որ կորսուի , բայց դիւրաւ զինքը կրնամ փրկել Ներելով մը՝ որ բան մը չաժեր ինծի : Առնցմէ՝ի զատ ասա ալ կըսեմ. ՚ձեզ խօսք առաւ , խոստացաւ մեղը Ներել , զմեզ փրկել , երբոր դղջալով մեր մեղացը վրայ՝ դառնանք առ Ինքն , հապա ատոնէն կամաք մէյմըն ալ իրմէն չիբաժնուելու . ա՛նանկ չէ՞ : Ա՛ս խոստումնքները սուրբ գրքին գրեթէ ամէն երեսը կը գտնենք . աւ սէք ինչ կրսէ Եսայի մարգարէին ըներովը . “ Թողէք ամպարիշտն դձանապարհս իւր , և այր անօրէնն զխորհուրդս իւր , և դարձցի առ տէր , և դոցէ զողորմութիւն , և առ ՚ձեզ մեր , զի բազմապատիկ Թողցէ զանօրէնութիւնս ձեր ,, . (Ես . 7 .) այսինքն Թող անօրէնը Թողնէ իր գէշ ճամբան , Թող մեղաւորը մէկդի դնէ իր գէշ խորհուրդները , դառնայ սրտանց առ ՚ձեզ , չխտարակուսի որ ՚ձեզ իրեն կողորմի , վասն զի պատրաստ է Ներելու : Տեսէք ինչ կրսէ Եղեկիէլ մարգարէին ըներովը . “ Անօրէնն եթէ դարձցի յամենայն անօրէնութեանց իւրոց՝ զոր արար , կեցուվ կեցցէ . . . և ամենայն անիրաւութիւնք նորա մի յիշեսցին ,, . (Ժը . 21 .) այսինքն Թէ որ մեղաւորը զղջայ իր ամէն մեղաց վրայ , ՚ձեզ չէ Թէ միայն կը Ներէ իրեն , հապա նաև կը մոռնայ չի յիշեր անոր ըրած անօրէնութիւնները : Առնք այ խօսքերն են , ու հազար անգամ նորէն կը կրկնէ աս խօսքերը . կրնաք ասկէց յայտնի խօսիլ : Հիմա այսչափ ու այսպէս յայտնի խոստումնքներուն եաքը՝ որ մեզի կրնէ ՚ձեզ , դեռ կրնայ ըլլալ մեղաւոր մը՝ որ սրտանց զղջացած ըլլայ , ու այ ողորմութեամբ վրայ Թերահաւատի , մեղացը Թողութիւն գտնալու տարակուսի , իր փրկութենէն յուսահատի : Ա՛յսպիսին , Ներեցէք ինծի որ ըսեմ , մարդ չէ՝ այլ անբան . չէ Թէ միայն այ դէմ կըլլար ըրածը , հապա նաև ամէն նախասիրեքէն մեծ , վասն զի կենդրգրէր որ ՚ձեզ սատակց ու խաբեբայ է , իր խօսքին վրայ չի կենար , Թէ և հաւատքը կը սրվելցընէ որ ՚ձեզ բաղդովին Ճշմարտութիւն է , և անանկ հաւատալիմ իր խոստմանը վրայ՝ որ չի կրնար խօսքէն անցնիլ առանց դագրելու ՚ձեզ ըլլալէն . “ Հաւատարիմ մնայ , ուրանալ զանձն ոչ կարէ ,, . (Բ . Տիմ . Բ . 13 :) Երկինքը կըրնայ կործանիլ , երկիրս աչքնչանալ , բայց ՚ձեզ իր խօսքէն չի կրնար անցնիլ . “ Երկինքն և երկիր անցցեն , և բանք իմ մի անցցեն ,, . (Մտ . իդ . 35 :)

Ու իրաւ, կրնաք դանել մեղաւոր մը, որչափ ալ մեծ մեղաւոր ըլլայ, որ սրտանց իր մեղքերուն վրայ զղջացած, ու իրաւցնէ առ Աե դարձած ըլլայ, ու Աե իր-բեն չզղջայի ու մեղքերուն Թողութիւն առած չըլ-լայ: Մանաւանդ բոլորովին հակառակը՝ կը տեսնենք որ մեծ մեծ մեղաւորներ, ինչպէս Մարիամ Մագդա-ղենացին, Պօղոս առաքեալը, սուրբ Օգոստինոս, սրբ. բուհէին Պէլարմին, Տայսոն կնիկը, Մարիամ Եգիպտա-ցին, Մարգարիտա կորտոնացին, և ուրիշ շատ մեղա-ւորներ մեղքէն ետ կեցածնուն պէս՝ սրտանց դարձի եկածնուն պէս՝ Աեկէն Աե իր հայրենի գիրքն իրենց տարածեց, Աեկէն մեղքերնուն ներեց, ու անկէց ետքը միշտ իրեն շնորհքովը օգնեց անոնց. անանկ որ՝ իրենք ալ իրենց կոչմանէ կրցածնին ընելով, չէ Թէ միայն փրկուեցէ հասան, հապա նաև ան աստիճան սրբու-Թեան՝ որ իրենց մտնը կը կատարենք: Թէ որ Աե այս-չափ գԹուԹիւն ըրաւ, այսչափ ողորմեցաւ ուրիշ մե-ղաւորներուն, ինչու պիտի չողորմի մեղի ալ որ ա-նոնց պէս իր որդիքն ենք, միայն Թէ ճշմարիտ զղջմամբ սրտանց իրեն դառնանք: Ո՛հ, ինչու պիտի չյու-սանք, ինչու պիտի չվստահինք. պէտք է յուսանք, վասն զի Աե ամենակարող է՝ կրնայ ներել մեզ, կրնայ փրկել մեզ. պէտք է յուսանք, վասն զի Աոյ ողորմու-Թիւնն անհուն է, ու կուզէ ներել մեզի ու փրկել մեզ. պէտք է յուսանք, վասն զի Աե հաւատարիմ ըլ-լալով ըրած խոստումնիքին վրայ՝ մեզի ներելու և զմեզ փրկելու, չի կրնար իր խօսքին ետ կենալ: Ասոնցմէն զօրաւոր ինչ պատճառ կրնանք ունենալ մեր ամեն յոյսը Աոյ վրայ դնելու:

Ուրեմն աղէկ մտիկ գրեք. Աե մեզի յայտնի կը հրա-մէ իրեն յուսալ, և Թէ որ չյուսանք՝ իրեն կամքին դէմ կընենք, կը մեղանչենք, ու առանց յուսալու՝ Թո-ղութիւն չըլլար մեղքերնուս, խոստովանանքնիս աղէկ չըլլար, չենք կրնար փրկուիլ, անաստակոյս կը դատա-պարտուինք. "Ով յուսահատին՝ իւրովի ելլանէ ի դը-ժոխս,,: Անոնք միայն պէտք է յուսահատին՝ որոնք որ չեն ուզեր ղղջասնալ, չեն ուզեր վարքերնին չըս-կել. վասն զի անոնց յոյսը յոյս չէ, այլ անօրէն յան-դգնութիւն մըն է: Իսկ ով որ կը զղջայ՝ վարքը կը չըս-կէ, պէտք է որ յուսայ. Թէ որ չյուսայ, ինքը զինքը

կը գառնապարտէ : Ասանկ ըրաւ Յուդա , որուն համար կըսէ սսկիւբերան որ իր յուսահատութենն եղաւ պատճառ իր դառապարտութեանը . վասն զի ղրկացած ըլլալով թէ որ յուսար , ան սոսկալի մեղքն ընելէն եաքն ալ որ զբխիտոս մատնեց , դեռ կրնար փրկութեան հանիլ : Նոյնը պատահեցաւ ուրիշ շատերուն ալ . ո՛րոնց մէկն եղաւ ան խեղճ մեղաւորը՝ որ բաղդ ալ ունեցաւ մահուան առնելը զկարգինալ Բելլարմինոն իր քովն ունենալու : Ան Թշուառ մարդը տեսնելով որ իր մահը մօտ էր , զինքը յուսահատութեան տուաւ՝ ըսելով որ ալ իրեն համար փրկութիւն չկար , ամէն իրեն մեղքերուն անկէց եաքը Թողութիւն չէր տար : Սուրբ կարգինալը քովը կեցած կը յորդորեր որ յուսայ առ Ամէն , և ամեն ղօրաւոր պատճառներ կը բերէր սիրտը շարժելու՝ որ ալ բարութեանն ու ողորմութիւնը վրայ կենդանի յոյս մը ունենայ : Բայց ինքն առջինէն աւելի խստացած , ինչպէս կըլլան՝ որոնք որ իրենց կենդանի մէջ ամենեին հոգևոր իրաւ չէն ուզեր լսել , նոյն բանը կըսէր՝ իմ բանս լմընցած է , ինծի համար ասկէց եաքը յոյս չկայ , դատապարտուած եմ : Ան յուսահատական խօսքերով մեռաւ գնաց՝ ամենուն սոսկումն տալով , ու մեծ արտութիւն սուրբ կարգինալին՝ որ քովէն չէր զատուեր :

Ահեկ կըսես , Հայր սուրբ , որ պէտք է յուսանք . բայց ինչպէս կրնամ ես յուսալ՝ որ այսչափ անգամ խօսք տուի վարքս շտկելու , ու եաքը չշտկեցի , միշտ դէմ խաբեցի , իր ողորմութիւնը չարաչար դործածեցի , ես որ բոլոր կենացս մէջ ուրիշ բան չըրի՝ բայց խոստովանիլ ու նորէն մեղանչել , մեղանչել ու նորէն խոստովանիլ . ինչպէս կրնամ յուսալ :

Ուրեմն ինչուան հիմա վարքդ չշտկելուդ համար , պէտք է որ ասկից եաքն ալ չշտկես . ուրեմն ինչուան հիմա սրտանց առ Աստ չդառնալուդ համար , պէտք է որ ասկից եաքն ալ չդառնաս . ուրեմն ինչուան հիմա ոչ վարքդ շտկելուդ և ոչ դարձի եկած ըլլալուդ համար , ալ ոեւէ չյուսամ որ Աստ նորէ քեզի ու փրկութեան հասնիս : Սուտ խօսք . ինչուան հիմա վարքդ չշտկելուդ՝ դարձի եկած չըլլալուդ համար , իրաւ աւելի դժար է հիմա դարձի դալդ՝ խելքդ գլուխդ ժողվելդ . բայց անհնարին չէ . աւելի դժար է այմ

մեղքերուդ թողութիւն գտնելը, բայց անհնարին չէ. ուրեմն թէ որ ալ ղէշացած ես, դեռ պէտք է որ յուսաս։ Պատճառը մեկ ըրէ։ Թէ որ յուսաս, դնենք որ դեռ կարենաս դառապարտուիլ, բայց կրնայ ալ ըլլալ որ փրկուիս. իսկ ընդ հակառակին թէ որ չի յուսաս, հարկ է որ դառապարտուիս. "Որ յուսահատին՝ իբրովի իջանէ ի գժոխս"։ Ուրեմն երկու չարեաց մէջը միշտ աւելի ընտրելի է՝ որ փրկութիւնդ տարակուսական ըլլայ, քան թէ սոյգ ըլլայ դառապարտութիւնդ. ուրեմն ալ աւելի է յուսալ քան թէ յուսահատիլ. վասն զի յուսալով դեռ կրնաս փրկուիլ, իսկ յուսահատելովդ՝ անտարակոյս կը դառապարտուիս։ Ակէ՛ զ'ի զա՝ ըսէ ինծի, քու ամեն մեղքերովդ, քու նորէն նորէն խնալովդ, քու յոլորմութիւնն արհամարհելովդ, ինչ ես՝ բայց մեծ մեղաւոր մը։ Ուրեմն թէ որ ես այնչափ մեծ մեծ մեղաւորներուն դէմ, ու զիրենք փրկութեան հասուց, ինչո՞ւ միտ չկրնաս որ քեզի ալ ներէ, զքեզ ալ փրկութեան հասցընէ։ Թէ որ աշխարքիս ամեն մեղքերը՝ ամեն անօրէնութիւնները գործած ալ ես, զղջա սրտանց, հաստատուն առաջադրէ մեղքէն ետ կենալու՝ բաղդովին զքեզ յայտնէ, ու մի տարակուսիր որ ես քեզի կը ներէ, քեզի կօգնէ, զքեզ փրկութեան կը հասցընէ։ Սէկը հազար տարի ալ չարաչար կեանք վարած ըլլայ, եաքը եաքը յայտնուն ողորմութիւնը դիմացն ինչ է. ծովը ձգած քար մը, որ սրչափ խորը ըլլայ՝ այնչափ չտեսնէ տակը կերթայ աներեւոյթ կըլլայ։ Ինծո համար Դաւիթ մարգարէն կրսէ մեղաւորը ներուն. Դարձիք, ու մի վախնաք. հազար տարուան մեղքն յայ դիմացն անանկ անհետացած կըլլայ, ինչպէս մեր առջեւն երեկուան օրը. "Դարձարուք սրտիք մարդկան, հազար ամ յաչս տեառն որպէս օր երեկի զի անց"։ (Սղմ. Ճէ. ԺԱ։)

Բայց թէ և մեր ողորմած աչքն այնչափ հոգ ընէ լով կը հրամէ մեզի որ յուսանք երեն, ու յուսանք չէ թէ արքայութիւն միայն՝ հապա նաև ուրիշ մեզի պէտք եղած ամեն բաները, տասով ըսել չուզեր որ ջնջեսնանք երկին, իր սոսկալի դատաստանէն, իր սպառնացած զարհուրելի տանջանքներէն։ Մանաւանդ պէտք է որ յայ երկիւղը միշտ սրտերնուս մէջն ըլլայ, ապա

Թէ ոչ փրկութեան չենք հասնիր. ուստի ալ այ հնարքին մէջն եղած առեղնիա Թէ որ իրմէ չվախնանք, շատ դիւրաւ մեղքի մէջ կ'իյնանք. իսկ մեղքի մէջ եղած առեղնիա՝ Թէ որ իրմէն ու իր սպառնացած պատիժին չվախնանք, շատ դժուարաւ ապր կրնանք ու կրնայ դասատանք: Առաւօտյ վախը մեծ զէնք է զմեզ պաշտպանելու մեր գլխաւոր Թշնամիներէն, մեծ իրը Թան է՝ չարէն եա կենալու և բարին գործելու: Քանի որ այ վախը բոլորովին սրտերնուս չէ վերցած, բաներն այնչափ գէշ չեն երԹար. այ վախը վերնալուն պէս, բաներնիս գէշ է: Փորձով կը տեսնենք ասոր ապացոյցը. որո՞նք են անօրէն անզգամ չար մարդիկը. անոնք որ այ վախը չունին: Ուսուն հայրեր ու մայրեր մանկ գրեթ խօսքիս, զաւկներնուդ սրտին մէջը սղոսկ կուտ ապաւորեցեք այ սուրբ երկիւղն ու ապահով եղիք որ ասկէց մեծ ժառանգութիւն չէք կրնար Թողնել իրենց: Հարստութիւն ու գանձ Թողնէք, անօգուտ կըլլայ՝ վասն զի Թէ որ այ վախը չունին՝ գէշի կը գործածեն, ու հաքերնին չար կըլլայ. իսկ Թէ որ այ վախն ունին, Թէ և ուրիշ ժառանգութիւն չնԹողնէք իրենց, կը յաջողի բաներնին. վասն զի դասատրութեան ու ախտերու չեն տար զիրենք, պարկեշտ կըլլան, իրենց գործքերն ալ կը կարգաւորեն. ձեռ ալ կօգնէ որ աշխարքիս վայ վայելչաբար ապրելու համար հարկաւոր եղածն ունենան, և անգիտ աշխարքն ալ յարգանան երջանիկ ըլլան. "Ոչ ահի զարդար արհամար հեալ, և ոչ զզաւակ նորա Թէ մեռանայ հաց" (Սղմ. ՀԲ. 25:)

Ուրեմն այ սուրբ երկիւղը պէտք է որ միշտ մեր յայսն հետ ընկերը ըլլայ. "Երկնչիլիք յայնմանէ՝ որ չետ սպանանելոյ ունի իշխանութիւն արկանել ի գեհեն, այո ասեմ ձեզ, յայնմանէ երկնչիլիք" (Ղկ. ԺԲ. 5:) Սուրբ գիրքը կըսէ ու կրսէ՝ ասա կըսէ. "Երկեցարուք ի սեառնէ", վախցիք այմէ. և առաքեալը խրատ կուտայ որ ահով ու դողով մեր յաւիտենական փրկութեան եռանդն ընծայենք. "Ահիւ և դողութեամբ զանձն փրկութիւն գործեցէք" (Փիլիպ. Բ. 12:) Մի այն կուզէ ան որ մեր վախն ընայ որգիական, այսինքն ինչպէս որ զաւակ մը իր հօրմէն կը վախնայ, օգտակար վախ մը՝ չէ Թէ վնասակար, չափաւոր վախ մը՝ չէ Թէ

չափազանց. անանկ որ՝ միշտ մտադիր ըլլանք պահու-
թիւն չընելու, մեղքի մէջ չինալու. “ Ջգոյշ լեցի,
կրսէ առաքեալը, գուցէ անկանիցի ,, . (ա. Կորնթ.
Ժ. 12:) Խակ թէ որ դժբաղդութեամբ կինալու ըլլանք,
չըլլայ թէ չափազանց վախով յուսահատինք այնչ թո-
ղութիւն գտնելու. այլ չափաւոր վախն ըլլայ մեղ
յորդոր՝ մեկէն առ ձեռ դիմելու, իր ողորմութեանն
առաւելնելու, ու զմեզ չհակելու. “ Ոյք երկնչիք ի
անառնէ, յուսացարուք ի բարիս ,, . (Սիրաք. բ. 8:)
Վերջապէս մենք ալ պէտք է ան սուրբին ըրածն ը-
նենք, որ երբոր սատանան զինքը կը փորձէր՝ յանդրդ-
նութեան խորհուրդներ միտքը բերելով, ինքը մեկէն
այ վախը կը մտածէր՝ կը վախնար որ գաստատարուի.
խակ երբոր սատանան յուսահատութեան խորհուրդ-
ներով զինքը կը փորձէր, ինքը մեկէն յոյսը ձեռք կառ-
նէր, կը մտածէր այնչ ամեն բարիք յուսալու պատ-
ճառները. սանկով կը յաղթէր, չարէն ետ կը կե-
նար ու բարին կը գործէր:

Ուրեմն, սիրելի որդիքս, յուսանք միշտ, վստահու-
թիւն ունենանք այ. վասն զի ամենակարող է, ամենո-
ղորմ է, և իր խոստմունքներուն վրայ ամենահաւա-
տարիմ: Խակ որովհետև բոլորովին արդար ալ է, և
իր գաստատանը սոսկալի, ու սպառնացած պատիժ-
ները խիստ, ուրեմն վախնանք, ու միշտ իր վախը սըր-
տերնուս մէջն ըլլայ: Յուսանք միշտ, վասն զի երկայ-
նամիտ է ու կը նէրէ մեր յանցանքներուն. բայց վախ-
նանք ու մեղքէն ետ կենանք, վասն զի կրնայ մեղան-
չելու առեններս մահ խրկել վրանիս, ու զմեզ գժոխ-
քին տակը գահավիժել: Յուսանք յուսանք, վասն զի
կը սիրէ զմեզ, մեր բարիքը կուզէ, մեղի կօգնէ, իր շնոր-
քը պակաս չըներ մեզմէ. բայց վախնանք միշտ, վախ-
նանք ու չնմաստհինք վրանիս, վասն զի տակաւ ենք ու
գիւրաւ կկտինք՝ չարին կողմը միշտ ծռած ըլլալով: Ա-
ռ կերպով այ վախն զմեզ հեռու կը բռնէ մեղքէն, ու
թէ որ մեղքի մէջ կինալու ալ ըլլանք՝ շուտով զմեզ ոտ-
քի վրայ կը կեցընէ. խակ յոյսը մեղի ապաշխարել կու-
տայ և ամեն բարոյական առաքինութիւնները ի գործ
դնել. սանկով, Պետրոս առաքեալին ըսածին պէս,
մեր յաւիտենական փրկութիւնը բարեգործութեամբ
կապահովինք. “ Փութայջիք, զի բարեացն գործովք

Հաստատուն զձեր կոչումին և ընտրութիւն պահի-
ցէք ,, · (բ · Պետր · ա · 10 ։)

Բայց յոյսին վրայ ուրիշ շատ բաներ ալ կան ըսե-
լոնց · ուսոր ատ առաքինութեանը վրայ աղէկ տեղե-
կութիւն ունենալու համար՝ հետքիք չէ տատրաստան լսած-
նիդ , պէտք է որ եկած կերակուրան ըսելիքներս ալ լսէք։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ Ժ.Զ·

Յ---սոյ դեմ ինչ խորհ-թիւններ էրնայ բերել սոփեստ ,
ո- ինչ պղտերը էրնան գործել մարդին ։

Պետրոս յորդորակիս մէջը բացատրելի ինչ է յոյսը ,
որչափ հարկաւոր , ինչ բաներու վրայ հաստատուած
է , ինչ օգուտներ անով կրնանք ունենալ՝ թէ որ կեն-
դանի պահենք սրտերնուս մէջը ։ Հիմա որպէս զի ա-
պեկ մըն ալ խնդրոյ ուսանողաց ընելոյ ձեզի ,
պէտք է քակեմ քանի մը դժուարութիւնները որ տա-
տատան կրնայ բերել ձեզի , ու միտդամայն ըսեմ ինչ
մեղքեր որ կրնայ մարդ գործել յուսոյ դէմ · որպէս զի
անոնցմէ հեռի կենալով , կարենաք պահել ձեր սրտին
մէջ բուն քրիստոնէական յոյսը՝ որ ձեզ կուզէ ձեզմէ ։

Տատանան շատ անգամ մեզի հետ ատ խորհրդակու-
թիւնը կը բանեցընէ · զմեզ մեղքի մէջ ձգելու համար ,
մեղքը դէտ չնչոտած՝ պզտիկ բան կը ընկերցնէ մեր աչ-
քին , զմեզ կը ջանայ համոզել որ խոստովանանքով մը
դիւրաւ թողութիւնը կը գտնենք ուր կը փրկութիւնք · բայց
մեղքը գործելէն ետև կը թողնէ որ մեղքին դէշութիւնը
բուն ինչպէս որ է՝ տեսնենք , մեզի ամէն ուր քաշուիլ
կը բերէ խոստովանելու , ու գրեթէ կը յուսահատցը-
նէ զմեզ թողութիւն գտնելէն՝ հազար դժուարութիւն-
ներ բերելով մտքերնիս ։ Ատ դժուարութիւններէն
մեկն է մտքերնիս դնելն որ մեղքերնուս չափը լցուած
է , ու ձեզ զմեզ երեսկ թողեր է ։ Մեզպատրներ կան
որ ատատնային խաբուած՝ կըսեն միշտ · Թէ որ մեղ-
քերուս չափը լցուած է , ու ձեզ թէ որ գիս մէյմը ե-
րեսկ ձգեր է , պարապ տեղն է յուսալը որ ինծի թո-
զութիւն ըլլայ ու փրկութիւնս հաստիմ ։

խելքերնիդ հասցընելու համար որ սատանային խաբէութիւնն է աս, նախ և առաջ կըսեմ որ իրաւ սուրբ հարց չաւերն ըսին, ու իրենց կարծիքը մեծ արելու է, որ ձեռ ամեն մեկուս մեղքերուն թիւ սահմանած է նե՛ր ելու. երբոր ան թիւը կը լեցուի, անկէց եաքը զմեղ երեսէ կը ձգէ, ալ չի ներեր: Բայց սուրբ գրքին խօսքերն աս բանիս վրայօք այնչափ յայտնի չեն, որ հաւատքի մաս ընդ աս վարդապետութիւնը. վասն զի բուն ապրիլը փնտրելու ըլլանք, կը գտնենք որ ժամանակաւոր պատիժներու վրայ է միշտ ըսածնին, որ ձեռ աս աշխըրքիս վրայ կը խաւրէ մեկուն մեկալին երբոր իրենց անօրէնութեանը չափը կը լցուի: Ասանկ է ծննդոց գրքին մէջ ըսածը. "Քանզի չէ ևս լցեալ է մեղք ամովհայեացն մինչև ցայժմ,,. (ԺԵ. 16:) Ա՛ե Ամովս մարգարէին նորէն նորէն ըրած սպառնալիքները միայն ալ. "Ի վերայ երից անօրէնութեանցն և՛ի վերայ չորից ոչ դարձայց. և առաքեցից հուր.. և կոտորեցից զազդն,, և այլն. (ա. 3. 6. 9. և այլն:) Կարգանք ու կը տեսնենք որ մարգարէին ըսածը միշտ ձեռ աս աշխըրքիս վրայ խրկած սոսկալի պատիժներուն վրայ է, որ ան ազգերուն անօրէնութիւն ընելէն ետ դարձընելուն համար խրկեց. բայց տեղ մը չըսեր որ մեղքերնուն չափը լցուած ըլլալով իրենց յաւիտենական պատժոյն Հողութիւն չէր կրնար ըլլալ: Փիչ մը եաքը խոսայէլացւոց վրայ խօսելով կըսէ որ, ձեռ իրենց խրկած պատիժներէն օգուտ մը չհասնելով նորէն ալիսի խրկե, ինչուան որ սրտանց դարձի գան. "Սակայն և այնպէս ոչ դարձարուք առ իս. վասն այնորիկ այսպէս արարից զքեզ Իսրայէլ. (Ա. 12:) Ակնկե պէտք է վախնանք, որ ըլլայ Թէ մեզի ալ ուրիշ ազգերուն ալ նոյն բանը պատահի. վասն զի այսչափ տարիներէ՛ի վեր ձեռ ծանր պատիժներ վրանիս կը խրկէ. իսկ մենք անտնդրմով խելքընիս գլխնիս ժողվելու տեղը, սոսկալի կոտորութեամբ մը՝ կարծես որ աւելի կը գեշնանք: Ասանկով ձեռ ալ պատժելէն չի դադրիր, ու Թերևս աւելի ծանր պատիժներ խրկէ, ինչուան որ աչխարքս բանայ իր աչքը, Ճանչնայ Ճշմարտութիւն ու զգաստանայ:

Բայց նորէն մեր խօսքը դառնանք: Ուրեմն մեղքերնուս Հողութիւն ըլլալու համար Թիւ սահմանուած ըլլալը՝ պարզ կարծիք մըն է սրբոց հարց. իսկ մեր պար-

արևան ըլլալը՝ որ յուսանք ձեմ յաւիտենական փըր-
կութենիս ու անոր համար պէտք եղած բաներըը, հա-
ւատաքի մաեն է սուրբ՝ որուն վրայ չի կրնար մեկը տա-
րակուսիլ: Ուրեմն որբոյ հարց ըսածը թէ և պէտք է
որ մեծարենք, բայց մենք անսխալ հաւատքին խօսքը
պիտի նայինք, ու յուսանք միշտ առ ձեծ. վասն զի յու-
սահատութեան մահացու մեղք ըլլալը սուրբ է, ու
յուսահատողը ինքը զինքը դժոխք կը ձգէ. "Որ յու-
սահատի՝ իւրովի իշանէ ի դժոխս ,,:

Երկրորդ թէ որ սուրբ ալ ըլլար թողութիւն ընդու-
նելու համար մեղքերուն թէև սահմանուած ըլլալը,
ըսէ ինծի դուն որ յուսահատած ես, ինչքէն գիտես որ
քու մեղքերուդ թիւը լցուած է. ինչքէն գիտես որ ձեծ
ղքեզ ձեռքէ թողեր է. ով կրնայ գիտնալ ձայ մըս-
քին մէջն եղածը. "Ո՞վ գիտայ զմիտս առեառն ,,. (Հռ-
մ. Ժե. 34:) կարծես որ ձեծ քեզի յայտներ է՝ ինչուան
սա թիւը մեղքերուդ ներելու, անկէց անդին չներե-
լու: Ընդ հակառակն սուրբ գիրքը կըսէ որ Քրիստոս
աչքին մեր և ոչ առաքեալաբանին ուզեց յայտնել սա
բանը. վասն զի երբոր Պետրոս առաքեալը հարցուց
իրեն որ ինչուան քանի՞ անգամ կրնար արձակում տալ
մեղքերու, կրնա՞ եօթն անգամին հասնիլ, Քրիստոս
աչքն մեր իրեն հասկըցնելու համար որ սա բանին
սահման չի կրնար դրուիլ, և այ ողորմութիւնը կար-
ծածէն մեծ է, պատասխանեց որ չէ թէ միայն եօթն
անգամ կրնար արձրկել, հապա նաև եօթանասուն
անգամ եօթը. "Ոչ մինչև ցեօթն անգամ, այլ ցեօ-
թանասնեկին եօթն ,,. (Մտթ. Ժը. 22:) Ու երբն ալ
բաւ իրեն. Պէտք է որ մեզաւորներուն սիրտ տաս,
յորգորես ու մխիթարես զիրենք, դուն որ մեղանչե-
լէն ետքը ձայ ողորմութեանն ու քաղցրութեանը փորձն
առիր. "Եւ դու երբեմն դարձեալ և հաստատեացես
զեղբարս քո ,,. (Ղկ. իը. 32:) Ուրեմն առանց մաս-
նաւոր ձեծային յայտնութեան չես կրնար գիտնալ որ
մեղքերուդ թիւը լցուած է, ու ձեծ քեզ երեսէ թո-
ղեր է. սա բանը քեզի տարակուսական բոլորովին
անսոյզ բան մըն է: Խակ սասրներհակը սոյզ ապա-
հով ու հաւաքի մաեն է, որ ձեծ կը հրամայ յուսալ
մեղքերնուս թողութիւն գտնելու և արքայութեան
հասնելու: Ուրեմն ինչպէս սասնկ անսոյզ սարա-

կուսով մը այ սոյգ ու յայտնի հրամանին դէմ կը. նեա, որ իրեն վրայ յուսալ կը հրամէ։ Դուն կըսես. Թէ որ մեղքերուս Թիւը լցուած է, Թէ որ ձեռ զիս երեսէ ձգեր է։ Իսկ ես կըսեմ, Թէ որ մեղքերուդ Թիւը չէ լցուած, Թէ որ ձեռ զքեզ երեսէ չէ ձգեր, չեմ մտածեր որ մեղքերուդ Թողուեմիւն գտնելու և վերկուԹեան հասնելու յոյսդ կորելով մինակ առ բանին համար սոյգ կըլլայ քու դատապարտուԹիւնդ. "Որ յուսահատին' իւրովի իմանէ ի դժոխս ,,։ Ուրեմն արիւն լուանէն առվել յայտնի է, որ պէտք է միշտ յուսալ. վասն զի յուսալով սպասով ես այ կամքն ընելուդ, ու կրնաս դեռ վերկուԹեան հասնիլ. իսկ յուսահատելովդ' այ կամացը դէմ կընես, ծանր մեղք կը գործես. ու Թէ որ միշտ առ յուսահատուԹեան մէջը կենալու ըլլաս՝ սոյգ է քու դատապարտուԹիւնդ։

Երբորդ ու եռքի ըսելիքս առ է. իրաւ, կրնայ ըլլալ որ ձեռ երեսէ ձգէ անզղջ մեղաւորը. բայց առ ալ իրաւ է որ այնչափ դիւրին չէ երեսէ ձգելը։ Վասն զի անոր վերկուԹեանը համար այնչափ վիշտ ու չարչարանք քաշելէն եռքը, անոր համար իր անդին արիւնը Թափելէն եռքը, իրեն կամքին դէմ է անոր դատապարտուիլը. "Ոչ Թնդայ ընդ կորուստս կենդանեաց ,,. (Իմաստ. ս. 13։) Մէյմըն ալ որ, ինչպէս սուրբ Օգոստինոսը կըսէ, ձեռ մեկը ձեռքէ չի Թողներ՝ Թէ որ անիկայ նախ զինքը Թողած չըլլայ, այսինքն Թէ որ մեղաւորը միտքը դրած չըլլայ անդարձ ու անզղջ մնալու։ Ու երբոր ձեռ հոն կը հասնի՝ որ ձեռքէ Թողնէ պիտի զմեղաւորը, կըսէ նոյն սուրբ վարդապետը, հաւատալորէն իր ժամանակաւոր կեանքը կը վերջընէ մեկէն՝ մահ խրկելով վրան, ու յաւիտենական կեանքը կը վերջընէ՝ դժոխք խրկելով զինքը, որ իր անդարձ մնալուն պատիժը կրէ, ինչպէս ըրաւ փարաւոնին, Բալտասարին, ու Աքիտոբոսին։ Այս է ուրեմն կանոնը՝ որ պէտք է պահենք. Թէ որ այ հնորքին մէջն ենք, վախնանք ու վախերնուս գոռանք, որ չըլլայ Թէ նորէն մահացու մեղք մը գործելով մեր մեղքերուն Թիւը լցուի, ու ձեռ զմեզ ձեռքէ Թողնէ, ու ձեռքէ Թողնելով վրանիս մահ խրկէ ու մեկէն հրէ ձգէ զմեզ դժոխքը։ Իսկ Թէ որ դժբաղդուԹեամբ մահացու մեղքի մէջ նորէն կիյնինք, խոստահաւիք՝ այ ողորմուԹիը

վայէն վատահուելիւնիս չկրնայինք. վասն զի քանի որ կը խոսինք որ ապրինք, քանի որ կը խոսինք որ խրճիմանալու զարմանք, քանի որ ժամանակ կուտայ մեզի զգաստանալու, և ինչ որ մեր փրկութեանը համար պէտք է՝ պահաս չըներ, ըսել է որ դեռ մեղքերնուս թիւը չէ լեցուած, դեռ գիտք ձեռքէ թողած չէ, ուստի պէտք է որ սրտանց յոյս ունենանք իր ողորմութեան, պէտք է յուսանք որ կուգի խոտորելիւն տալ մեզի, ու զմեզ փրկութեան հասցնել:

Սատանային բերած փորձութեանէն մէկն ալ՝ որ մեր յոյսը կը տկարացնէ կամ կանգնատանջելէն՝ նահատհամնուելեան խորհուրդն է: Ցեղէ ինչ աղօթ առարկութիւն մը կընէն ոմանք. Թէ որ ես նախասահմաներ է որ փրկուիմ պիտոր, բարիք ընեմ՝ չարիք ընեմ՝ կը փրկուիմ. իսկ Թէ որ դատապարտուիլս նահատհամնուած է, չարիք ալ ընեմ՝ բարիք ալ ընեմ՝ եղբը եղբը դատապարտուիմ պիտոր. ուրեմն ինչ օգուտ է ինծի աշքայութեան վայ յոյս դնել, ու հոն հասնելու տարկաւոր եղածը փնտռել:

Ինչ կըսես, բարիք ալ ընես՝ չարիք ալ ընես նոյն է. Թէ որ փրկուելս պիտի՝ կը փրկուիս, Թէ որ դատապարտուելս պիտի կը դատապարտուիս: Գիտցած եղիր որ ըսածդ ծուռ անձոռնի խօսք մը ըլլալէն ի զատ, մեծ մոլորութիւն ալ է: Հաւատքի մասն է՝ որ բարեգործութիւն ընողները միայն կը փրկուին. հաւատքի մասն է՝ որ չարիք գործողները միայն կը դատապարտուին. Քրիստոսի վճիռն է. "Եթէ կամիս մանել ի կեանս, պահեա զպատուիրանս,,. Թէ որ փրկուիլ կուզես, բարեգործութիւն ըրէ, աղէկ վարք ունենալու, այ պատուիրանները պահէ. ասկա Թէ ոչ, կը դատապարտուիս: Աստիկայ յայտնի ճշմարտութիւն մըն է, դիւրաւ կը հասկըցուի, խորհուրդ բան չէ. ինչո՞ւ ուրեմն կ'ըրթաս զլուխ կը ճանեցնես նահատհամնութեան վրայ՝ որ խորհուրդ խորհուրդ մըն է անիմանալի, ծով մը՝ յատակ չունեցող: Ընկերդ ի զատ, Թէ որ քու բերած պատճառդ կը զբրէ՝ աս ալ պէտք է որ զբրէ. Թէ որ նախասահմանուած է այժմ որ ես ապրիմ, ուսեմ՝ չուսեմ՝ պիտոր ապրիմ. վասն զի ինչ որ ձեռքս է, պէտք է որ ան ընեմ. ուրեմն անօգուտ է որ ես կերակուր ուտեմ: Ինչ կըսէք ասոր.

կըսէք որ խենթին խօսք է, վասն զի չուսեալոս որ ըլլամ՝ հարիւռ կը մեծնիմ: Ասանկ ալ ուրիշ մը կրնայ ըսել. Թէ որ իմ արաբերս նախատահմանուած է ձայմ որ պըտղաբերեն, մշակեմ չխշակեմ՝ սերմանեմ չսերմանեմ՝ հարկ է որ պտղաբերեն. ուրեմն անօգուտ է որ մշակեմ, անօգուտ է որ սերմանեմ: Ասանկ ալ Թէ որ նախատահմանուած է որ ես հարստութիւն պիտի ունենամ, աշխատիմ չաշխատիմ՝ կունենամ. ուրեմն անօգուտ է աշխատիլս, ալ ալիկ է որ պարապ կենամ, ուսեմ խմիմ զբօսանքի հետ ըլլամ: Ի՞նչ կրսէք ասոր. կրսէք որ խենթ է սասանկ մտածողը, Թէ որ երկիրը չմշակես չսերմանես՝ փոխանակ պտղաբերելոս՝ փուշ կը բերէ, Թէ որ չաշխատիս՝ չես հարստանար. վասն զի սմէն բանի մէջ մարդս պէտք եղած հնարքներն որ ձած դրեր է՝ պիտի բանեցընէ, ու եթէ ասա՛ որ մեռցածն ձած ընէ: Ես ալ նոյն բանը կրսեմ ասոնց, որ գլխընին կը ձաթեցընեն նախատահմանուելոն վրայ. մեղի փրկուելոն հասնելու հնարքն որ ձած դրեր է, մեղքին ես կենալ ու բարեգործութիւն ընելն է. ուրեմն ասս հնարքը պէտք է որ բանեցընես, վասն զի Թէ որ մեղքին չփախչիս ու բարեգործութիւն չընես, հարկ է որ դատապարտուիս: Թէ որ ասս պատճառը զրելու ըլլար, կարծես Թէ սասանան ալ չէր մտածեր. չար անօրէնն ինչո՞ւ կրնար ըսել. կամ նախատահմանուած են որ փրկուին քրիստոնեաները, և կամ նախատահմանուած են որ դատապարտուին. Թէ որ փրկուելոս նախատահմանուած են, պարապ է զիրենք փորձելս, հարկ է որ փրկուին. իսկ Թէ որ նախատահմանուած են դատապարտուելոս, փորձեմ չփորձեմ զիրենք՝ նոյնպէս պիտի դատապարտուին. ուրեմն պարապ տեղն է որ կաշխատիմ չորս դիմին պարսիլ, ամեն տեղ հասնիլ, մէկը մէկալը մեղքի մէջ ձգել: Բայց սասանան որ մեզմէ խորագէտ է՝ սասկի չի մտածեր. ինքը կրսէ. որոնք որ բարեգործութիւն կընեն՝ նախատահմանուած են փրկուելոս, որոնք որ մեղք կը գործեն՝ նախատահմանուած են դատապարտուելոս. ուրեմն Թէ որ կարենամ փորձելով զիրենք բարեգործութիւն ընելչեն ես քաշել ու մեղքի մէջ ձգել, ինծի հետ գժոխք կը դատապարտուին: Անոր համար չի դգրիր սասանան ամենքիս փորձելչեն, անոր համար նաև

սուբբերը փորձեց։ Ուրեմն թէ որ խելքով ու խոհեմութեամբ կուզենք վարուիլ, պէտք է որ առաջին ամէն փորձութիւններուն դէմ դնենք, ու ամէն ջանք ընենք՝ մեղքէն ետ կենալու, և սրչափ որ կրնանք բարիք գործելու։ Աւանի որ ընենք, ամենևին տարակոյս ալ չի լմընար նախատահմանուած ըլլալնուս փրկութեան հասնելուս։ Կուզէ՞ք ձեր նախատահմանութիւնն ապահովել, կրսէ Պետրոս առաքեալը. ամէն ջանք ըրէք մեղքէն ետ կենալու, և բարեգործութեամբ հաւէտ ըլլալու, ասով կապահովէք. ,,Փութացէ՛ք զի բարեացն գործովք հաստատուն զձեր կոչումն և զընտրութիւն պահիցէք,,. (Բ. Պետր. ա. 10։)

Հիմա տեսնենք յուսոյ դէմ եղած պակասութիւնները, այսինքն ինչ կերպով կրնայ մեկը յուսոյ դէմ մեղանչել։ Որովհետև յոյսը գերբնական առաքինութիւն մըն է՝ որով կը յուսանք ընդունիլ յայտ թէ մեր փրկութիւնը և թէ անոր համար ամէն պէտք եղածը, սաոր հետ կիմացուի յուսալ նաև ան ժամանակաւոր բաներուն՝ որ կօգնեն մեր փրկութեանը, ինչպէս նաև յուսալ ուրիշներուն հոգևոր ու մարմնաւոր բարեացը։

Ա՛ս սանկ ըլլալով, առջի մեղքը՝ որ ուղղակի յուսոյ դէմ կրնայ գործուիլ՝ է յուսահատութիւնը. սա՝ որ կը մեղանչէն անոնք՝ որ անկարելի կը սեպեն իրենց փրկուիլը, կամ յոյսերնին կը կարեն մեղքերնուն թողութիւն ընդունելու և արքայութիւն երթալու, և անոր համար ալ չեն բանիցգներ իրենց հոգւոյն փրկութեան հարկաւոր եղած բաները։ Ա՛ս յուսահատութեան մեղքը, ինչպէս անցած հետու ըսի, այ դէմ եղած մեծ նախատինքներուն մէկն է, իր ամենակարողութեանը՝ իր ողորմութեանն ու իր անսուտ խոստմանը դէմ անհաւատութիւն ընելով։ Անոր համար սուրբ խոփդորա ու սուրբն Թոմաս կրսեն, թէ ուրիշ որ և իցէ մահացու մեղքով մարդս իր հոգին կրսպանէ. բայց յուսահատելով ինքը զինքը դժոխք կը ձգէ. ,,Որ մեղանչէն՝ սպանանէ զհոգի իւր, իսկ որ յուսահատին՝ իւրովի ինքանէ՛ն ի դժոխս,,։

Երկրորդ կը մեղանչէն յուսոյ դէմ որոնք որ այ օգնութեանը չեն վստահիր կամ իր օգնութիւնը բաւական չեն սեպեր. ինչպէս ամանք նեղութեան մէջ խօսքով ալ կրսեն. ,,Խղճա՛ եմ, այ՛մ ուրիշ օգնական մը

չունիմ ,,։ Թէ որ սա խօսքով ըսել ուզէին որ մարդ կանացմէ իրենց օգնող մը չկայ , ձեռ է միայն իրենց աջակիցը , մեղք չեր ըլլար ըսածնին։ Բայց Թէ որ ըսել կուզեն որ այ օգնութիւնը միայն չէ բաւեր , սուտալի խօսք է . վասն զի ըսել է որ ձեռ տկար է կամ անկարող , ան որ ամենակարող ու աշխարքիս տէրն է , ան որ ինքը միայն կրնայ մեզի իրօք օգնել , ու ինքն է ամեն բանի հրամայողն ու արամադրողը . տակէց աւելի ինչ կուզես . ով որ զձեռ իր հետն ունի , ամեն բան ունի ։

Երբորդ կը մեղանչեն յաւտոյ դէմ որոնք որ հոգւոյ բարիք միայն կը յաւտան այմէ , իսկ ժամանակաւոր բարիքը կը կարծեն որ իրմէն չէ ։ Ինչպէս Ասորիները կը տէին որ իսրայէլացւոց ձեռը լեռներուն կիշնէ միայն , չէ Թէ դաշտերուն ալ ։ “ Փոխանակ զի ասացին Ասորիքն՝ Թէ ձեռ լերանց է տէր ձեռն խորայէլի , և ոչ ձեռ դաշտաց ,, ։ (Գ . Թգ . Ը . 28 ։) Ասանկ ալ քրիստոնեից շատերը կարծես որ անանկ կը համարին որ ձեռ հոգւոյ բաներուն միայն տէր է , հոգիներնուս պէտք եղածը միայն կրնայ տալ մեզի , չէ Թէ մարմնաւոր բարիք ալ , այսինքն ինչ որ մեր կենացը հարկաւոր է ։ Ուստի աս կողմանէ բոլոր յոյսերնին կը դնեն ոմանք իրենց արտերուն վրայ՝ սպասելով որ առատ պտղաբերութիւն ունենան , ոմանք իրենց առուտուրին վրայ՝ յուսալով որ մեծ շահ ընեն , ոմանք բարեկամներնուն ու զօրաւոր պաշտպաններնուն վրայ՝ վստահանալով որ անոնց ձեռքովը առաջ երթան . իսկ այ վրայ և ոչ կը մտածեն , իբրև Թէ ջրլաթ ։ Խեղճ ողորմելիներ . չէ՛ն գիտեր որ ձեռ է ամեն բանին տէրը , ինքը կը հրամէ , ինքը կը կարգաւորէ ամեն բան . չէ՛ն գիտեր որ ամեն բան ձեռմէ կուգայ , Թէ պտղաբերութիւն , Թէ առուտուրի շահ , և Թէ ինչ որ մարգիկ կրնան իրենց բարիք ընել ։ Ուրեմն Թէ և պարարիկան ենք մենք մարդկային հնարքներով բանեցընել մեր կենաց պէտք եղած բաներ ձեռք ձգելու , բայց մեր ձեռքէն եկածն ընելէն ետքը՝ ամեն յոյսերնիս այ վրայ դնենք պիտոյ , իրմէն յուսալով ամեն բան՝ չէ Թէ ուրիշներէն , որ առանց այ բան մը չեն կրնար ընել . ապա Թէ ոչ , ան նզովքին մէջը կիյնանք՝ որ կըսէ . “ Անիծեալ լիցի մարդ , որ յուսացէ զոյս իւր ի մարդ ,, . (Երէմ . Ժէ , Ե ։)

Ասոնցմէ ի զատ չորրորդ մեղք մըն ալ կայ յաւտոյ

դէմ, որ է յանդգնութիւն : Ան մեղքը կը դործէն ո-
րոնք որ կը կարծեն թէ իրենց կրնան փրկուիլ
առանց Յիսուսի շնորհացն ու օգնականութեանը, ինչպէս
պետրեան հերետիկոսները կը կարծէին. բայց սոսկա-
մէ քիչ կը դանուի քրիստոնեից մէջ : Բայց ո՜հ քանի-
ներ կան որ յանդգնութեամբ կը կարծեն թէ կրնան
փրկուիլ առանց արդեանց առանց բարեդործութեան.
կարծես թէ ձեզ կը կարօտի իրենց, կամ պարտական է
աքսայութիւն տալ իրենց : Իրենց կամքին կեանք մը կը
վարեն, իրենց ուզածին պէս օրէնքներ կը շինեն, մեղք
մեղքի վրայ կը դործեն, ամեն բանէն քիչ բարեգոր-
ծութիւն ընելը կը մտածեն. սա ամեն բանէն հաքը
կարծես որ աքսայութիւնը ձեռնարկն է, ինչուան ո-
մանք սա անձռնուի խօսքն ալ կըսեն. Պէտք է որ ձեզ
աչք գոցէ քանի մը տեսակ մեղքերու վրայ, ապա թէ
ոչ՝ աքսայութիւնը պարապ կը մընայ : Կարելի բա՞ն է
որ քրիստոնէի մը բերնէն սա խօսքը ելլէ. կարելի բա՞ն
է որ քրիստոնեայ մը չիդիանայ որ ձեզ ինքնիրեն փա-
ռաւորեալ է, բան մը չի պակսիր իրեն, մեկնութիւն
կարօտութիւն չունի. անանկ որ բոլոր աշխարքիս արա-
րածները մեկտեղ կենա մը չեն առեղծուածը իր ներքին
փառացն ու ամենակատարեալ երջանկութեան վրայ :
Կարելի բա՞ն է որ քրիստոնեայ մը չիդիանայ որ ձեզ
կարդէ դուրս շնորհք մըն է որ մեզի կընէ՝ աքսայութիւ-
նը տալով, անանկ շնորհք՝ որ մենք չենք կրնար արդիւ-
նաւորիլ :

Բայց մեր առջի խօսքը դառնալով, քանիներ կան որ
խղճմտանքնին ծանր մեղքերով բեռնաւորած՝ հոգեբա-
նին չեն, ուր կը յուսան փրկուելու, մոքերնին դնելով
որ օր մը կամ մահուան ատենը ղղջումով մը, կամ
քահանային անկրճէն վար երկու խօսքով ինչպես կը-
րենք կըսեն, ամեն բաներնին կը շտկուի : Սուտ յոյս,
ղղջումով մը եաքն իր բանը չտկելու մոքով անդղ-
ձալ ու փրկուելու յուսալ, ասիկայ քիչ պակաս է
անոնց յանդգնութենէն՝ որ առանց արդեանց փըր-
կուելու կը յուսան : Ասիկայ ձեր ողբմութեանը յու-
սալ չէ, հապա ձեր ողբմութիւնը չարաչար գործա-
ծել. Աստուած բարեգութ ու երկայնամիտ ըլլալուն
համար՝ աւելի դէմ ընել իրեն, աւելի վշտացընել զին-
քը : Բայց դուն որ հիմա ղղջալ ու դգաստանալ չես

ուզեր, ապահովիլ ես որ ձեզ քեզի սպասէ, քեզի տանի ապ զրջալու և զգաստանալու. Թէ որ յանկարծ մահը վազգ հասնելու ըլլայ, պէտք է որ մեռնիս առանց կարենալու Յիսուսին անունը տալ: Գանիներ քնանալու գնացին, ու մէյմըն ալ չարթնցան. քանիներ սեղան նստան, ու ան երեկոյ հաչը ճաշը կամ ընթրիքն եղաւ. քանիներ ամենևին չիկարծած առեներին մեռան, որն ուրախութեան առեն, որն զբօսանքի մէջ, որն ալ մեղք գործելու առեն: Ասոնք եղած բաներ են, ու սոսկալի բաներ, որ սեռանիք ու չարուեստակ կը սեռնենք: Ինչ որ ուրիշ այնչափ հոգիներու պատահեցաւ, ով կրնայ ապահովիլ զմեզ որ մեզի չիպատահի պիտոր. ինչու ուրեմն չենք մտածեր, ու մտածելէն հաչը մեր հոգւոյն պէտք եղածը չենք հոգար: Ո՛հ, լսենք մէյմը ինչ որ սուրբ գիրքը կըսէ. "Մի ասիցես՝ սեր երկայնամիտ է, գթութիւնք նորա բազում են, զբազմութիւն մեղաց իմոց քաւեսցէ. ալ ողորմութիւն և բարկութիւն ի ձեռն նորա է, և ի մեղաւորս յագեցուցանէ զսրամութիւնս իւր" (Սիրաք. Ե. 5:) Մի խաբեր զքեզ, ով մեղաւոր, ըսելով որ ձօ երկայնամիտ է, իր ողորմութիւնը մեծ է, մեղքերուդ կը ներէ. վասն ալ ողորմութեան հետ բարկութիւն ալ ունի, ու յանկարծ կը հասնի, առանց առեն տալու՝ հոգիդ կը պահանջէ: Եաքը նորէն ալ կըսէ. վախցիր, վասն զի այ համբերութիւնն առեն ունի, ինչուան ան առեները կը համբերէ. Եաքը սեռնելով որ չես զգաստանար, յանկարծ վազգ մահ կը խրկէ, ու գժոխքը կը գլորիս. "Մի ասիցես՝ մեղայ, և չար ինձ ո՞ առնէ, զի սեր խնդրելով խնդրեսցէ ի քէն վերժ" (Սիրաք. Ե. 3:) Եաքը եաքը խօսքը հոս կը կապէ. "Մի յապաղիցես դառնալ առ սեր" (անդ. 8:) Որերեմն, կըսէ, մի ուշացըներ քու դարձդ, օրէ օր մի ձգեր, եաքը առեն չես գտներ:

Իսկ մահուան առեները զրջալու և խոստովանելու յոյսէն առելի պարապ ինչ յոյս կրնայ ըլլալ: Թէ որ ան յանկարծական մահերէն մեկը վազգ հասնի, նորէն կըսեմ, անանկ որ Յիսուս ըսելու ալ առեն չունենայս, գնա ան առենը զրջալու ըրէ՝ խոստովանանք եղիր նայիմ: Բայց գիտենք որ հիւանդութեամբ մեռնիս. Թէ որ հիւանդութիւնդ անանկներէն ըլլայ՝ որ մարդուն լե-

զուն կը կապէ, խելքը կորսընցընել կուսայ, ինչպէս կրնաս զրկալ ան առեւը, ինչպէս խոսսովանիլ, ինչպէս մեղքերուդ թողութիւն ընդունիլ: Ա՛մեն, ինչ որ եղաւ՝ եղաւ, պէտք է ձամբայ ելլել, անգիլի աշխարք երթալ՝ գործած մեղքերդ միայն քեզի ուղեկից ունենալով. "Միայն գործք իւրեանց չգան զհետ նոցա,, (Յայտ. ժդ. 13:) Դուն ալ որ հիւանդութիւնը խելքդ կորսընցընել չկսայ, ինչպէս կրնաս աղէկ խոսսովանանք մը ըլլալ՝ մեղքերուդ թողութիւն գտնելու համար: Ով որ սորված չէ կենացը մէջ զրկալու, խիստ գժուարաւ կրնայ աղէկ զրկալ մահուան առեւը. թէ որ առողջ եղած առենիդ որ կրնանք քննութիւն ընել ու պատրաստուիլ՝ այնչափ գժուար է խոսսովանանք ըլլալը, ինչպէս կրնանք աղէկ խոսսովանիլ ծանր հիւանդութեան մէջ, առենը կարճ, մարմինը նիս ցաւերու մէջ, սրտերնիս հոգերու մէջ ընկղմած, ու մաքերնիս մեռնելու վախէն այլայլած. շատ գժուար բան: Անոր համար կըսէ սուրբ Օգոսստինոս. հիւանդի մը զրկուելն ու խոսսովանանքը, որ ինչուան ան առենը գէշ կեանք անցուցեր է՝ յուսալով որ մահուան առենը զրկայ, տկար ու հիւանդ զրկումի մըն է. հոգեվարքը մեղաւորի մը խոսսովանանքը, որ ծանր մեղքերու մէջ անցուցեր է իր կեանքը, շատ վախնալու է որ կէս մեռած խոսսովանանք մը ըլլայ. վասն զի մեղաւորը գժուար է որ Աչմարիտ զղջումով ու նենգայ ան առենն իր մեղքերուն վրայ. իսկ առանց Աչմարիտ զղջման ինչպէս կրնայ թողութիւն ընդունիլ: Իրաւ է, կըզղջայ, բայց անօրէն Ա՛խիտոփէլին պէս չէ թէ ինքը մեղքերը կը թողնէ, այլ մեղքերը զինքը կը թողնեն. չէ թէ կը ցաւի օրսանց զձած բարկացընելուն համար, այլ մեռնելու վախէն: Ուսսի խոսքն սասկ կը ըմընդնէ սուրբ Օգոսսինոս. խիստ անհետքի գործք է մահուան առենին սպասել՝ յաւիտենական փրկութեան մեծ գործքը սեսնելու: Ա՛յնչափ մեղաւորներն՝ որ գէշ վարք ունեցեր են, քանի՞ հատ կը գտնուին որ մահուան առենը գարձի եկած ըլլան: Մէկ հատ մը, կըսէ սուրբ Օգոսսինոս, մէկ հոգի մը միայն, կըսէ սուրբն Բեռնարդոս. բոլոր սուրբ գրոց մէջը բան մի աւազակը միայն կը կարգանք, որ մահուան առենը փրկուած ըլլայ: Անոր համար սուրբ Հերոնիմոս, ան

խելացի մարդը, ան հասակին առած մարդը՝ որ այնչափ հոգեվաքներու քով կեցեր էր, կըսէ. փորձով սորվեցայ, որ բոլորը կեանքերնին գէշ անցընողները՝ բարի վախճան չեն ունենար:

Ուրեմն ազէկ մտիկ գրէք, սիրելի որդիքս. ձեզ մեզի կը հրամէ որ յուսանք մեր մեղքերուն թողութիւն ընդունել իրմէն, յուսանք որ մեզի փրկութիւն ու փըրկուելու համար պէտք եղած բաները կու տայ. ուսոմ մենք ալ պարտական ենք յուսալու: Բայց միանգամայն պէտք է որ հաստատուն կամք ունենանք՝ մեղքէն փախչելու, և բարեգործութիւն ընելու միշտ: Ունինք աս կամքը. թէ որ աշխըրքիս բոլոր մեղքերը գործած ալ ենք, յուսանք ու չհատակուինք որ ձեզ կը ներէ մեզի, ու զմեզ փրկութեան կը հասցընէ: Իսկ թէ որ աս բարի կամքը չունինք, ոչ կրնանք յուսալ, և ոչ պէտք է որ յուսանք. վասն զի ասանկ յուսալը՝ յոյս չէ, առաքինութիւն չէ, այլ անօրէն յանդգնութիւն՝ առանց արդեանց յուսալով փրկութեան հասնելու: Ասուած կուզէ մեր հոգին բժշկել, կըսէ սուրբ Օգոստինոս, բայց աս թէ՛ութեամբ որ մենք ալ բժշկուիլ ուզենք. վասն զի թէ որ չուզենք, ինքը մեզի կարօտութիւն չունի: Միանգամայն մեր աս բարի կամքը պէտք է որ ըլայ գործունեայ, այսինքն իրաւցընէ ուզելով մեղքէն ետ կենալ ու բարին գործել՝ առանց օրէ օր ձգելու, առանց ուշացընելու մեր դարձը. ապա թէ ոչ, ՚ի բարութիւնն արհամարհել կըլլայ, իր հաստատութիւնը հաւցընել, ու զինքը սակել՝ որ իր սպառնացած սոսկալի պատիժները վրանիս խրկէ. “ Բարկութիւն ՚ի ձեռն ունիս է, խնդրեացե զվեհժա ՚ի քէն ,,: Թէ որ ասանկ է մեր յոյսը, այսինքն գործունեայ կամք ունինք առ ձեզ դառնալու, և բարեգործութեամբ եռանդ ըլլալու, սիրա առնենք, որչափ ալ մեղաւոր ենք՝ յուսանք առ ձեզ, ամենևին չվհատանք յոյսերնիս պատռել ելլելու. “ Ո՞ յուսացաւ ՚ի տէր և յամօթ եղև. (Սիրաք. ը. 11:)

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԺԱ.

Սիրոյ վերայ, և ընչպէս պիտոր ըլլայ և որքա՞ն հարկաւոր բան է սէրը։

Աստուածաբանական ըսուած առաքինութիւններուն երկուքը, այսինքն հաւատքն ու յոյսը բացատրելէն ետքը, հիմա ձեղի երրորդին վայ պիտի խօսիմ, որ է սէրը։ Ցեանենք նախ ատ առաքինութեան ինչ ըլլալը, իր գերազանցութիւնը, ինչպէս հարկաւոր ըլլալը, և ետքը թէ ինչպէս պիտի սիրենք զնոյն։

Սէրն է առաքինութիւն մը որմէ մեր սրտին մէջը գրած, որով զինքն ամէն բանէ վեր՝ ու ընկերներիս ալ մեր անձին պէս կը սիրենք։ Իրեք մեծ բան կայ, կըսէ առաքեալը. հաւատք, յոյս, սէր. "Բայց արդ մնան հաւատք յոյս սէր, ասոնք երեքեան ,,. (ա. Կոր. Ժգ. 13.) բայց ասոնց մէջն ամենէն մեծը, ամենէն գեղեցիկը, ամենէն ազնուականը, ամենէն գերազանցը նոյն է։ Կը պատասխանէ՝ Թէ սէրն է. "Եւ մեծ քան զամա սէր է ,,։ Սէրն առաքինութիւններուն թագուհին է. սէրն անանկ բարձր, անանկ գերազանց առաքինութիւն մըն է, որ ինչպէս արևն աստղերուն մէջը՝ անանկ ալ ինքն ուրիշ առաքինութիւններուն մէջը կը փայլի, ինչ մարբերութիւն որ ունի արևն ուրիշ աստղերէն՝ նոյն մարբերութիւնն ունի սէրն ուրիշ առաքինութիւններէն։ Սէրն ուրիշ ամէն առաքինութիւններուն հոգին է, կըսեն միաբան ամէն սուրբ հարք, ինքն է որ կենդանք կուտայ ամէնուն, ամէնքն անով կըլլան արդիւնաւոր. և ինչպէս մարմին մը առանց հոգւոյ մեռած է, ասանկ ալ որ և իցէ առաքինութիւն առանց սիրոյ մեռած առաքինութիւն մըն է, բան մը չարժէր։ Ա՛հ սիրելի սրտիքս, որչափ հաւատք ունենանք, որչափ ուրիշ ամէն բարոյական առաքինութիւններն ալ, Թէ որ սէր չունինք, Թէ որ զնձ չենք սիրեր, Թէ որ ընկերիս չենք սիրեր, խեղճ ենք. բոլոր մեր ունեցած առաքինութիւններովը՝ չենք կրնար արդիւնք մը վաս-

տրկիլ աղքայութեան համար, չենք կրնար փրկուիլ հասնիլ: Ուստի թէ որ հաւատաքն ու յոյսը այնչափ հարկաւոր են մեր փրկութեանը համար, ինչպէս առանք առջի յորդորականերուն մէջը, ով կրնայ բացատրել սերոյ հարկաւորութիւնը, երբոր առանց անոր հաւատքն ալ յոյսն ալ մեռած առաքինութիւններ կըլլան:

Փրիսառս աչերն մեր ակսէք ինչ ըսաւ օրինականին, որ հարցուց թէ ի՞նչ պէտք է փրկութեան հասնելու համար. "Ո՛վ տէրդ պիտ, ո՞վքեր գտրծեցիլ զի զկեանն յաւիտենական ժառանգեցիլ,, . (Ղ: Ժ. 25:) Առանիկ պատասխան տուաւ. "Սիրեացես զտէր ձեր քո յամենայն սրտէ քումմէ, և յամենայն անձնէ քումմէ, և յամենայն զօրութենէ քումմէ, և յամենայն մտաց քոց. այս է մեծն և առաջին պատուիրան: Եւ երկրորդն նման սմին. սիրեացես զընկեր քո իբրև զանձն քո: Յայս երկուս պատուիրանս ամենայն օրէնք և մարգարէք կախեալ կան,, . (Մ՚Փ. իբ. 37:) Թէ որ փրկուիլ կուզես, ըսաւ, պէտք է որ բոլոր սրտանց սիրես զձեզ, այսինքն ուրիշ բանի սիրտդ չնկպըընես, բայց միայն ձեյ և վան ձեյ. պէտք է որ բոլոր հոգւովդ սիրես զձեզ, այսինքն ձեյմէ և ձեյ ուզած բաներէն ի զատ ուրիշ բանի չկարողանաս. պէտք է որ բոլոր միտքովդ սիրես զձեզ, այսինքն սմին բանի մէջ քու մտածմունքդ քու դիտաւորութիւնդ ըլլայ ձեյ հաճոյքը. պէտք է որ բոլոր զօրութեամբդ սիրես զձեզ, այսինքն սմին ջանք պիտի ընես սմին բանի մէջ ձեյ կամքն ընելու, անանկ որ՝ ձեզ պիտի ըլլայ նպաստաւոր ու վերջին վախճանը քու սրտիդ, քու հոգւովդ, քու մտքիդ, քու սմին գործքերուդ. ասոնք են առջի ու գլխաւոր պատուիրանքը. բայց երկրորդն ալ ասոր նման է, պէտք է քու անձիդ պես սիրես ընկերդ, այսինքն ինչպէս որ ղքեզ կը սիրես: Ա՛ս երկու պատուիրանքին մէջը բոլոր ձեզային օրէնքը կիմացուի. ուստի ով որ ասոնք երկու պատուիրանքները կը պահէ, ուրիշ պարագ չունի. վասն զի ասոնք պահելով ուրիշ սմին պատուիրանքներն ալ կը պահէ. իսկ ով որ ասոնք չպահեր, ինչ ալ ընէ՝ կորսուած է. վասն զի չի կրնար ըլլալ որ ուրիշ պատուիրանքները պահէ, և ոչ արդիւնք մը կրնայ ունենալ աղքայութեան հասնելու:

Ուրեմն իրաւունք ունի առաքեալն ըսելու որ առանց սիրոյ ամեն բան անօգուտ է, բան մը չաժեր: Իրեն խօսքերն են սոսկ, "Եթէ ըլեզուս մարդկան խօսքիւ եւ հրեշտակաց, եւ սէր ոչ ունիցիմ, եղէ ես իբրեւ զպղինձ՝ որ հնչէ, կամ իբրեւ զծնծղայս՝ որ ղողանջէն,,· այսինքն Թէ որ ամեն լեզու գիտցայ խօսիլ, նաև հրեշտակներուն, ու սէր չունենայի, զանգակի մը կամ ծնծղայի մը պէս կըլլայի՝ որ միայն ձայն կը հանեն, ձայներնուն հետ ամեն բան կը լմընայ: "Եւ եթէ ունիցիմ զմարգարէութիւն և գիտիցեմ զխորհուրդս ամենայն և զամենայն գիտութիւն, և եթէ ունիցիմ զամենայն հաւատս՝ մինչև զլերինս փոփոխել, և սէր ոչ ունիցիմ, ոչ ինչ եմ,,· այսինքն Թէ որ մարգարէական հոգի ալ ունենամ, ամեն խորունկ խորհուրդներու տեղեկութիւն ունենամ, աշխարքիս ամեն գիտութիւնները գիտամ, ու անոնկ զօրաւոր հաւատք ունենամ որ լեռները մէկ տեղայ մէկալ տեղ կարենամ փոխել, այսու ամենայնիւ Թէ որ սէր չունիմ, բան մը չեմ, ոչինչ եմ: "Եւ եթէ չամբիցեմ զամենայն ինչս իմ ալքատաց, և մատնիցեմ զմարմինս իմ յայրուձին, և սէր ոչ ունիցիմ, ոչինչ օգտիմ,,· այսինքն Թէ որ կատարելութեան ան ատիճանը հասնիմ՝ որ բոլոր ունեցածս աղքատներուն բաժնեմ, մարմինս բոցերու մատնեմ ողջ ողջ այրիմ, առանց սէր ունենալու, աս ամենն ալ ինծի ամենևին անօգուտ են. "ոչ ինչ օգտիմ,,: Սուրբ Օգոստինոս ապշելով աս խօսքերուն վրայ, կը գոչէ. Չարմանք բան, մէկն ամեն իր ունեցածը նուիրէ, հարստութիւնը, մարմինը, ինչուան իր կեանքն ալ բոցերու մէջ, ու աս ամեն բանը բոլորովին անօգուտ ըլլայ՝ միայն սէր չունենալուն համար. աս ինչ մեծ բան է ուրեմն սէրը, աս ինչ հարկաւոր առաքինութիւն է: Ասոր սուրբն Բեռնարդոս կըսէ որ մարդուս յարգը պէտք չէ չափել իր ունեցած գեղեցիկ կատարելութիւններէն, այլ իր ունեցած սիրոյն ատիճանէն. անանկ որ շատ սէր ունեցողը մեծ մարգ սեպելու է, քիչ սէր ունեցողը՝ հասարակ մարդ, ամենևին սէր չունեցողը՝ անպիտան ու չար մարդ: Ա՛ս գաղտնաբանն ընելու է ուրեմն չաւէրուն վրայ՝ որ ջերմեռանդութեան ու բարեպաշտութեան գործքեր կընէն, ողորմութիւն կուտան, բայց զօր բարկացընելը

փոյթ եւ բնին չէ, թէ որ պէսք ըլլայ զիրենք արդարացընել՝ սուտը կը կսարեն, թէ որ չար փորձութիւն մը գայ մոքերնին՝ կը հաւանին, թէ որ փորձանքի մէջ գանուելին՝ կ'ինան. թէ որ հակառակութիւն կամ վիշտ մը կրեն՝ անհամբերութեամբ կրկսին անէծք չարա-մաղթութիւն ընել, թէ որ մէկն իրենց ձեռս մը ընէ՝ ներել չեն գիտեր, մանաւանդ մէկէն կը մոռնան վրէժ հանել. չեն կրնար խաղաղութիւն ընել հարսը կեսուրին հետ, տալը հարսին հետ, մօրեղբօրն երկանը զաւկը-նորուն հետ, միշտ մէկզմէկ կատին, մէկզմէկ կը հալածեն. վերջապէս կը տեսնես որ չունին ան սէրը՝ որ պէսք էր ունենային ոչ և իրենց ընկերոջը հետ: Ու-րեմն աս աղօտ վարկածը պէսք է ունենալ իրենց վրայ. ինչ օգուտ իրենց բարեպաշտական ջերմեռանդական գործքերէն, առանց սիրոյ՝ բանի չեն գար անոնք, առանց սիրոյ ոչինչ են. "Ոչինչ եմ, ոչինչ օգտիմ" : Աս աղօտ վարկածն ընելու է անոնց վրայ ալ, որ կարծ մը ունեցած գիտութիւններուն համար՝ կը-պեն մեծ մարդիկ սեպուիլ, առանց փոյթ ունենալու որ սրբոց գիտութիւնն ու յաւիտենական փրկութեան ուսումը սորվին. ասանկներն իրենց ամեն գիտութիւը տասակ մը չեն ածեր առանց սիրոյ, կրսե յարդելի հայրն Ակնեցի: Աս աղօտ վարկածը պէսք է ունենալ անոնց վրայ ալ, որ քիչ մը հանճար կամ հարստութիւն կամ ազնուականութիւն ունենալնուն համար՝ կը կար-ծեն որ բան մըն են, ու արհամարհանօք կը նային իրենց-մէ վար եղողներուն. առանկներն իրենց ամեն հանճարը եւ հարստութեամբը փառքնին ու ազնուականութեամբը՝ բան մը չեն ածեր առանց սիրոյ, ոչինչ մըն են. "Ոչ ինչ եմ, ոչինչ օգտիմ" . ողորմելի գործա-ւոր մը՝ որ կրսիրէ զնած և զընկերը՝ անոնցմէ չատ աւելի վեր է: Ուրեմն թէ որ կուզեն իրօք լաւ ու մեծարա-նաց արժանի մարդիկ ըլլալ, ամեն ունեցածնուն հետ պէսք է որ ոչ սէրն ալ՝ եղբայրսիրութիւն ալ ունե-նան. վասն զի առանց սիրոյ ամեն բան անօգուտ է, ա-մեն բան ոչինչ է. "Ոչինչ եմ, ոչ ինչ օգտիմ" :

Խիստ հարկաւոր ու խիստ ընդարձակ է աս նիւթը, անոր համար այլեւայլ յորդորակներով պէսք է որ նախ ոչ սիրոյն վրայ խօսիմ ձեզի, եաքն ուրիշ չատ յորդո-րանքներով ալ եղբայրսիրութեն պարտքերը բացատրեմ:

Ուրեմն այ սէր կամ ամբարտաւանութիւն որ կրսեմք, գի աչք ինչ է. Աշմարիտ բարեկամութիւն մը այ հետ: Երբոր մենք մեկուս մը բարիք կատարենք կը սիրենք զինքը, ինչ զգացմունք կունենանք սրտերնուս մէջը: Կը բաղձանք որ իրեն ուզածն ըլլայ, կախարժիք տեսնելով իր բաներուն յաջողիլը, կը ցաւինք իր վշտացն իր նեղութեանը վրայ, կը չանանք որչափ կրնանք իր հաճոյքն ընել, սիրով իրեն հետը կը կենցաղավարինք, առեպ մաքրինիս կու գայ, միշտ իր վրայ կը խօսինք, չենք ուզեր որ իր վրայ գէշ խօսուի, կրզգուշանանք իրեն անհաճոյ բան մը ընել, և թէ որ պզտիկ կերպով իրեն տհաճութիւն մը տուեր ենք՝ կը ցաւինք ու մեկզեկնիս կրլլանք հետը հաշտուելու, ու լաւ կը սեպհենք ամեն բան կորսընցընել՝ իրմէն չեղկուելու համար: Ասանկ ալ հոգի մը՝ որ իրաւցընէ կը սիրէ զայն, կախարժի կուրախանայ իր անհուն փառացը վրայ, կը չանայ զինքը միշտ պատուել ու փառաւորել, կուզէ որ ամենքն ալ նմանապէս զինքը պատուեն ու փառաւորեն, կը տրամմ մեզուս ընելուն զինքն անարգելուն ու իրեն դէմ ընելուն վրայ, ասկ կը մտածէ իրեն վրայ, սիրով հետը կը կենցաղավարի աղօթք ընելով Ժամ երթալով՝ իր նեղկայութիւնը միշտ աչքին առջեն ունենալով, միշտ կը հառաչէ՝ միշտ կը փնտռէ զինքը, կը բաղձայ վայելել զինքը միշտ, զինքն ամեն բանէն լաւ՝ ամեն բանէն վեր կը սեպէ, ու թէ որ չանկարծ պզտիկ տհաճութիւն մը տուած է իրեն՝ մեկզեկն ատոնիկ սրտի ցաւ կրզգայ, կը զղջայ, կամընչնայ ըրածին վրայ, թողութիւն կը խնդրէ, մեկզեկն կը չանայ հաշտուելու և նորէն հետն առջինեն հաստատուն բարեկամութիւն ընելու: Ասանկ կրլլայ Աշմարիտ ամասեր հոգին. ու ասկէց առաջ կու գան այն ամբարտաւանութիւնները, այսինքն սէր հաճութիւն, սէր բարեկամութիւն, սէր մեծարանաց, սէր բաղձանաց, և սէր ցաւոց:

Բայց ամբարտաւանութիւնը բուն երկու տեսակ է, սէր բարեկամութեան սէր յուսոյ կամ ցանկութեան: Բարեկամութեան սէրն ան է, երբոր մեկը ըստ ինքեան սիրոյ արժանի ըլլալուն համար կը սիրենք. զոր օրինակ ես կը ճանչնամ մեկ խնամատար խոհեմ հեզ ողջմտած արդար մարդ մը, և այնչափ կատարելութիւններ տեսնելով իր վրան՝ զինքը կը սիրեմ, իրեն բարիքը կուզեմ,

վան ալ ըստ ինքեան արժանի է սիրուելու: Ասիկայ է բուն ան սէրը՝ որ արժանապէս կը կոչուի անխառն կամ անապակ սէր, ան սէրը՝ որով ամենքս պէտք է ջանանք զմեզ սիրելու, այսինքն գլխաւորապէս անոր համար սիրել զինքը՝ որովհետեւ ամեն կատարելութիւն անհնարապէս արժանի է ըստ ինքեան սիրուելու. անոր համար հաւատոյ ներգործութիւն ընելու առնենք կըսենք: Աստուած իմ կը սիրեմ զքեզ, վան ալ արժանի ես անոնց սիրոյ: Իսկ սէր յաւատոյ ըսուածն ան է, որով մեր կը սիրենք չէ թէ ըստ ինքեան սիրոյ արժանի ըլլալուն համար, այլ մեզի ըրած ու ընելու բարեացը համար: Թէ որ զԱստուած ատ սիրովը սիրենք, այսինքն մեզի բարերար ըլլալուն համար, ըրած ու ընելու բարիքներուն համար, մեր սէրն անկատար կըլլայ, ջըլլար անխառն ու անապակ սէր, վան ալ մեր շահը մեր օգուտը մեզը կը խառնուի. բայց այսու ամենայնիւ ալիկ ու սուրբ սէր է, ու քիչ քիչ կը տրամադրէ զմեզ առ Ճշմարիտ սէրը բարեկամութեան: Մինակ ան առեն ալիկ չէր ըլլար մեր սէրը, երբոր զինքը գլխաւորապէս կամ միայն իրմէ ունեցած յոյսերնուս համար սիրէինք, մոռնալով որ զինքը չենք սիրեր՝ թէ որ իրմէ յոյս մը չունենայինք: Ուրեմն որպէս ալ մեր սէրն ըլլայ Ճշմարիտ ու սուրբ սէր, թէ և կրնանք զինքը՝ ըրած ու ընելու բարեացն ու արքայութեան յոյսն իրմէ ունենալնուս համար սիրել, բայց պարտական ենք անոր համար ալ գլխաւորապէս զինքը սիրելու՝ վան ալ ըստ ինքեան արժանի է սիրոյ. անանկ որ յոյս մըն ալ թէ որ չունենայինք իրմէ, այսու ամենայնիւ կը սիրէինք զինքը. ինչպես սուրբերուն վրայ կը կարդանք, որ չէին ուզեր յոյն սիրոյն պակսիլ՝ թէ և դիտնային որ դժոխք պիտի երթան:

Ակիզ ի զատ ուրիշ պատճառներ թէն մըն ալ ունի սէրը, այսինքն սէր մեծարանաց ու սէր անձկութեան: Մեծարանաց սէրն առաջ կուգայ մեծ համարմունքէն՝ որ ունինք յայ վրայ, և ան է որ մեզի ամեն բանէն վեր դնել կուսայ զմեզ, ամեն բանէն աւելի սիրել կուսայ, ու պատրաստ կընէ զմեզ ամեն բան կորսընցնելու քան թէ զմեզ: Իսկ անձկութեան սէրն է սաստիկ եռանդուն ու գորովական սէր մը, որ մարդուս սիրտը կը վառէ յայ կարօտով, և անանկ քաղցր յուժարու-

Թէ մը գալ կու տայ զձեզ սիրելու որ՝ կարծես Թէ կը հալի կը մաշի ձեր սիրովը: Ա՛ս երկու տեսակ ձեռսիրու-Թեան յատկութիւնն այլևայլ կերպով կրնայ բացատրուիլ, ես ասանկ բացատրեմ: Հայր մը երկու զաւակ ունենայ, մէկը պզտիկ՝ երեք չորս տարեան, մէկալը մեծ չափահաս: Պզտիկը սիրուն շնորհալի զուարճալի. հայրը միշտ զինքը գիրկը կառնէ, առէպ կը գգուէ կը պաղծնէ զինքը, ու կը զուարճանայ տեսնելով որ իր չորս դին կը պտրտի միշտ խաղալով ցաթկատելով սլլլուելով և ուրախանալով: Իսկ մեծը ծանր խելացի բարեպաշտ ջերմեռանդ զաւակ մը՝ որ ուսման հետ կը լայ, կաշխատի, գործերը կարգաւորեալ կընէ, ամենէն համարումնք ու գովեստ կընդունի, ու համառօտ ըսեմ՝ հօրը մխիթարութիւնն է, տանը նեցուկը. ու հայրն ատ զաւակին Թէ և Թէ ու երես մը չի ցցընէր, բայց և ոչ կը գգուէ կը փայփայէ զինքը. Թէ և խիստ չի խօսիր հետը. բայց և ոչ անուշ ու ընտանի խօսակցութիւններ կընէ. առելի չընէր զինքը, բայց վախցընել ու ակնածել կու տայ: Մէկին որ սեւնէ հօրը բըռնած կերպը, կըսէ որ պզտի տղան մեծ զաւկին սէրել կը սիրէ: Բայց ենթագրենք որ պէտք ըլլայ հօրը ատ երկու զաւկին մէկը կորսընցընել, կամ՝ մեծը կամ պզտիկը, ու ընտրելն ալ իր ձեռքն ըլլայ. ո՞րը կը կարծէք որ կընտրէ կորսընցընել: Պզտիկը, ան սիրուն ու շնորհալի զաւակը. ո՛չ ինչ սուգ, ինչ ցաւ: Մեծը, ան ժրաջան խելացի՛ զաւակը, իր տանը այնչափ հարկաւոր, իր ծերութեանը գաւազան. ո՛չ, ինչ ցաւ, ինչ սրտի կսկիծ: Երկուքն ալ կուզէ որ տպրին, բայց կըսելն չէ, պէտք է որ մէկը կորսընցընէ. ասանկ նեղութեան մը մէջ ինչ կընէ հայրը, ի՞նչ կորոշէ: Կը մտածէ, նորէն կը մտածէ, եաքը սիրտ կընէ, կընտրէ պզտիկը կորսընցընել՝ մեծն ապրեցընել: Բայց ենչո՞ւ ան խելօ՛ զաւկիկը կընտրէ կորսընցընել, որ այնչափ զինքը կը սիրէ, ու հօրը գգուանքն է. գիտե՞ք ենչու, վասն զի պզտի զաւկին վրայ ունեցած սէրը բոլորովին գութ ու գորով է, զգայական սաստիկ սէր մը. իսկ մեծ զաւկին վրայ ունեցած սէրը միանգամայն վարկութիւն ու մեծարանք է, հաստատուն ու մտածած սէր՝ զաւկին յարգը ճանչնալով. ուստի անիկայ չկորսընցընելու համար՝ յանձ կառնէ պզտի զաւկիկը կորսընցընել,

սր Թէ և կը սիրէ՝ բայց առանց մեծ համարմունք ունե-
նալու վրան։

Հիմա որ ձեզի բացատրենք ատ երկու տեսակ սիրոյ տարբերութիւնը, այսինքն մեծարանաց ու անձկու-
թեան, տեսնենք առնցմէ ո՛րն է հարկաւորը ջան ընչ-
պէս որ պէտք է սիրելու։ Առաւած որ գերագոյն Աշխարհաց ու միակ բարին է, ամեն կատարելութեան՝ ամեն գեղեցկութեան բարութեան ու սիրելութեան կերգրան, պէտք էր որ ամեն կերպ սիրով զինքը սիրեինք, Թէ մեծարանաց և Թէ անձկութեան սիրով, այսինքն չէ Թէ միայն ամեն բանէն վեր դնեինք զինքը, ամենա-
մեծ յարգ ու համարմունք ունենայինք վրան, այլ պէտք էր որ նաև սրտերնիս բորբոքէր հաչէր իր սիրովը, պէտք էր նուաղեր իր անձկալից կարօտովը։ Բայց ա-
մենաբարին ձած, որ կը Ճանչնայ մեր սիրտը՝ մեր ակա-
նութիւնը՝ մեր խեղՃութիւնը՝ մեր ցրտութիւնը, ու կարեկից կըլլայ կողորմի մեր վրան, ո՛հ, չի պահանջեր մեզմէ այնչափ, հերիք կը սեպէ որ ունենանք իրեն ար-
ժանի մեծարանք. և որովհետև գերագոյն բարի է՝ ա-
մեն բանէն աւելի սեպենք զինքը, ամեն բանէն վեր դնենք. անանկ որ՝ եԹէ հարկ ըլլար, ամեն ուզած բա-
ներնուս ամեն սիրած բաներնուս զրկուէինք, բոլոր աշխարք՝ Թէ որ մէրն ըլլար, նաև մեր կեանքը կորսըն-
ցընէինք, իր շնորքը՝ իր բարեկամութիւնը՝ զինքը չի կորսընցընելու համար։ Բոլոր սէրը՝ որ ձած մեզմէ կը պահանջէ՝ այնչափ է, ատ է մեզմէն ուզածն ան մեծ պատուիրանքովը՝ "Սիրեսցես զտէր ձած քո յամենայն սրտէ քումմէ,,։ Բոլորովին կատարեալ ըլլալով ու քան զամեն բան անհամեմատ գերագոյն, կուզէ որ զինքն ամեն բանէ վեր սեպենք, ու գերագոյնս վարկում մը ունենալով իր վրան, զինքը նախադասենք քան զամեն բան՝ որ ձած չէ։ Կրնար ձած ասկէց քիչ բան պահան-
ջել մեզմէ. կրնայ ըլլալ աշխարքիս մէջ մէկը, որ աւելի սեպէ այս մեծարանաց ու զինքը քան զամեն բան վեր դնելու սէրը։

Պէտք էր որ չէ Թէ միայն քան զամեն բան վեր դը-
նեինք զձած, հապա նաև ամեն սեպէինք աշխարքիս բա-
ներուն հետ բաղդատեալ զինքը, որ իրեն քովը անարգ ու փուշ բաներ են. սանակ անարժան բաղդատու-
Թիւն մը նախատինք չի որ կընենք ձայ։ Ինչպես ուրեմն

կընայ քրիստոնեայ մը համբերել՝ որ ստոյգ իր մեղքին մեջը բաղդատել տայ զայն աշխարքիս բաներուն հետ, ու այնէ վեր սեպել տայ հարստութիւնը՝ հեշտութիւնը՝ կիրքերը գոհ ընելը, իբրև թէ ան անոնց չափ չարժէր: Սուրբերը՝ որ ապրելով կը ճանչնային այ մեծութիւնը՝ այ յարգը, և իրեն արժանի վարկուածը ունէին վրան, չէին կրնար համբերել ատ բաղդատութեանը՝ այսինքն աշխարքիս բաներուն հետ համեմատելու զայն: Դիոկղետիանոս քրիստոնէից սաստիկ հալածող կայսրը՝ օր մը իր գիմացը բերել տուաւ սուրբ Կղեմէս հայրապետը, ու մեկ մեծ արահի մը մէջ ցոյց մեկնդին դիզած ոսկի, արծաթ, գոհարեղէն ապնիւ քարեր, մեծագին հագուստներ, պատուանշաններ, արքունի գաւազաններ, և ուրիշ ինչ որ մարդուս փառասիրութիւնն ու հպարտութիւնը կրնան գրգռել. մեկալ դին ալ ցոյց տեսակ տեսակ բարեբարոտական տանջանքներու գործիքներ, չուաններ, շղթաներ, տապարներ, կրակ կարած կտսկարաններ, հալեցուցած ձիւթով ու ծծմբով լեցուն կաթսաներ, անիւներ, տատասկներ, և ուրիշ ինչ որ մարդուս սիրտը՝ որչափ ալ կարկաչ մարդ ըլլայ՝ կը սոսկացընէն. ու ետքն ըսաւ հայրապետին. Ընտրէ հիմա կղեմէս, որն որ կուզես. Թէ որ հաւատքդ ուրանալու ըլլաս, ատ ամեն ոսկին արծաթը, ատ ամեն հարստութիւնը փառքը պատիւը՝ որ կը տեսնես, քուկդ են. իսկ Թէ որ չուզես հաւատքդ ուրանալ, ատ ամեն տանջանքը՝ որ պատրաստած կը տեսնես, բան մը չեն անոնց քովը որչափ որ քեզի քաշել պիտի տան: Սուրբ հայրապետն ալ մեկ մէկ ամեն բան գնահատելէն ետքը, Թագաւորին ամեն ըսածները լսելէն ետքը, խորտնկի մը հառաչեց՝ տեսնելով որ զայն աշխարքիս ողբալի բաներուն հետ կուզէր որ համեմատէ, ու ըսաւ. Ով Թագաւոր, իսկատ անարգ մարդ պիտոր ըլլաս որ՝ չես ամբնչար զայն քու ոսկի և արծաթ մեռածներուդ հետ բաղդատելու, չես տանչեր տանակ չնչին բաներու հետ զինքը համեմատելու: Կը կարծես որ այնչափ անխելք ըլլամ, որ քանի մը տան՝ քիչ մը փառք ու աշխարքիս անցաւոր զուարճութիւնները այնմ վեր դնեմ, որ երկինչ և երկրի Թագաւորն է, աղբիւր ամեն բարեաց և երջանկութեան: Վ երջուր մարդ տա բանը, տատանկ բան ամենեին չեմ

ըներ, ու առաքելոյն ըսածը կըսեմ համարձակ. Աչխարհաւ է իմ սէրս առ ես, այնչափ է իմ վարկումս իր վրայ, որ ոչ աշխըրքիս բարիքը, ոչ աշխըրքիս չարիքը, ոչ կեանք և ոչ մահ, չեն կրնար բաժնել զիս իրմէն։ Ինչ որ կուգես՝ ըրէ ինծի, բոլոր անգթութիւնդ ամեն բարբարոսութիւնդ ծախէ իմ վրաս, բայց չես կրնար հրաժարեցուցանել իմ հաւատքս ու սէրըս հաւատքը. "Ո՞վ մեզ կրնայ զատել Քրիստոսի սիրոյն, նեղութիւն թէ անձկութիւն թէ հալածանք թէ սով թէ մերկութիւն թէ վիշտը թէ սուր։ Քանզի համոզեալ եմ եթէ ոչ մահ, և ոչ կեանք, և ոչ հրեշտակք, և ոչ իշխանութիւնք, և ոչ որ կանս, և ոչ հանդերձեալքն, և ոչ այլ ինչ արարած կարէ մեզ մեզ ի սիրոյ անտի ես" (Հռոմ. ը. 35։) Ա՛ն է ընելիքնիս, սիրելի որդիքս, ան է մեր ընելիքն ալ, թէ որ իրաւցնէ կը սիրենք զձեզ։ Երբոր մեր կիրքերը, կամ սատանան, կամ երբեմն մարմնաւոր սատանաներ մեզի փորձութիւններ կը բերեն, ատոր ինաւոր բաներ առջևնիս կը դնեն, խաբէութիւն, խարդախութիւն, գողութիւն, վնասակարութիւն, տեսակ տեսակ անկարգութիւններ, զձեզ կորսընցնել ուզուս համար, որդոցիկք սիրոյ սատնկ անարգ՝ սատնկ անարժան բաղդատութիւն ընելու, և առանց ամենևին տարակուսելու՝ ամեն բանէ վեր դնենք սիրոյ զձեզ, ու պատրաստ սիրոյ ըլլանք ամեն նեղութիւն քաշելու, ամեն բան կորսընցնելու՝ որչափ ալ սիրելի ըլլայ մեզի, քան թէ մահացու մեղքով մը զձեզ կորսընցնելու։

Բայց քրիստոնեականութեան մէջէն քանի՞ն կը գտնես որ սատնկ ընեն. ոհ. "Ցիմարեցան երկինք վասն այսորիկ և սոսկացան յոյժ, զի երկուս չարիս գործեաց ժողովուրդ իմ. զիս թողին զաղբիւրս ջրոյ կենդանւոյ, և փորեցին իւրեանց դուբս ծակոտս" (Երեմ. բ. 12։) Ա՛յսինքն երկինքի բնակիչներն ապշեցան ու սոսկացին տեսնելով ինչ մեծ նախատինք ըրաւ ինծի իմ ժողովուրդս։ Չէ թէ միայն համեմատեց զիս աշխըրքին խեղճ բաներուն հետ, անարդ զուարճութիւններու, պիղծ հեշտութիւններու, վնասակարութեան ու անիրաւ շահու հետ, այլ համեմատելէն ետքը՝ ինծմէ վեր դրաւ զանոնք, ան ինչին ու անարդ բաներուն համար իս մէկդի ձգեց։ Սատնկ կը դանդաղի ես Երեմիա մար-

դարեկին բերնովը. ու մտիկ դրեք, ուրիշ աեղ ալ ինչ գանգատ կընէ. "Որդիս ծնայ և բարձրացուցի, և նոքա զիս անարգեցին ,,. (Եսա. ա. 1:) Ո՛հ ապերախտ զաւկըներ, ես զձեզ սաեղծեցի, ես ձեզի սա չնորքն ալ ըրի որ ճշմարիտ Հաւատքին լուսաւորութեանը մէջ գտնուիք. ես զձեզ քրիստոնէութեի պատուով բարձրացուցի, իմ որդիքս ու ժառանգներս ընելով զձեզ. ես եմ ամեն վայրկեան ձեր կեանքը պահողը, ինչ որ ունիք՝ ինծմէ ունիք, ձեզի բարիք ընելէն դադրած չունիմ. իսկ դուք իս պատուերուն աեղը՝ կանարգէք իրրև թէ աշխարքիս ամեն բաներէն վար ըլլայի. "և նոքա զիս անարգեցին ,,. ու իմ դիմացս զիս կանարգէք, իմ աչքիս առջևը. "Յողովուրդս այս բարկացուցաներ զիս առաջի իմ ,,. (Եսա. կե. 3:) Աւ՛ը՝ որ ունիք իմ վրաս, ան է երախտագիտութիւնը՝ որ ինծի կը ցցընէք. "Ջայդ աեառն Հատուցանէք այգպէս, ժողովուրդ յիմար ,,. (Բ. օրին. լբ. 6:)

Բանանք ուրեմն աչքերնիս, սիրելիք. Ճանչնանք մեր սխալմունքը, մաածենք ինչ մեծ անիրաւութիւն ինչ մեծ նախատինք է այ ըրածնիս, երբոր մահացու մեղքով զինքը կը Թողնենք՝ զինքը կը կորսընչընենք՝ աշխարքիս բաներն իրմէ վեր դնելով: Սորվինք մէյմը սիրել զայն բոլոր սրտով, բոլոր հոգւով, բոլոր մեր զօրութեամբը. սորվինք մէյմը իրեն արժանի մեծարանքն ընել, ամեն բանէ վեր դնել զինքը: Ապա Թէ ոչ, վայ է մեզի. Թէ որ զայն չենք սիրեր, ուրիշ ինչ ալ որ ընենք. Թէ և հրաշք գործենք, կորսուած ենք. "Եթէ աեր ոչ ունիցիմ, ոչ ինչ եմ, ոչ ինչ օգտիմ ,,:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ Ժ.Ը.

Ապրուստ-սիրուԹեան համար պէտք եղած բաներուն վրայ, ու ինչ բաներով որ կը յորդորուինք զանոնք սիրելու։

Ո՛ր մարմնական բան, ամեն արարածները, նաև անզգայ արարածք, միշտ իրենց վախճանին կը ծառայեն՝ որուն համար ալ ստեղծուած են. ինչպէս արևը լուսաւորելու համար եղած է, լոյս կու տայ. կրակն ալ լուլու համար եղած է, կայրէ. երկիրս ու բոյսերը պտուղ տալու համար եղած են, կը պտղաբերեն. մինակ մարդս է՝ որ ասոնց սիրելու համար, ու եթէ ալ զինքը յափսհանական վայելելու համար եղած է, ու զանոնք չի սիրեր, զանոնք չի յարգեր չի մեծարեր, ամեն բանէն վեր չի դներ, աշխարքիս կամ իր մարմնոյն վերաբերեալ անարդ բաներուն համար զանոնք մեկդի կը ձգէ։ Ո՛հ, ոսակից առաջ կու գայ աս ողբալի անկարգուԹիւնը։ Կարծեմ որ առէլի անկէց առաջ կու գայ, որ քրիստոնեաները չէն ինդրեր այնչ օգնուԹիւն, չէն ինդրեր հարկաւոր շնորհքները, չէն մտածեր մեծ մեծ պատճառները զանոնք սիրելու՝ յարգելու՝ քան զամեն բան վեր դնելու՝ այն մեծ արանաց սիրովը, որ անցած կիրակի ձեզի բացատրեցի։ Ուստի աս օրուան յորդորակս պիտի ըլլայ ձեզ սիրուԹեան համար պէտք եղած բաներուն վրայ, որոնք են տղոքք՝ ընելը՝ որ ձեզ մեզի իր սուրբ սէրը պարգևէ, ու մտածելն ինչ պատճառներ որ ունինք զինքը սիրելու։

Յիսուս փրկիչ իմ, Թէ որ ուրիշ անգամ սրտանց չեմ ինդրած՝ հիմա կը ինդրեմ որ մտանաւոր կերպով օգնես ինծի քու շնորհովդ, որպես զի ամեն հոս եղողներուն սիրոյդ չարժեմ զքեզ սիրելու, կարենամ վառել անոնց սրտին մէջն ան սուրբ սէրը՝ որն որ աշխարք բերելու համար եկար. ‘‘Հուր եկի արկանել յերկիր, և զինչ կամիմ՝ Թէ արդէն իսկ բորբոքեր,,։ (Ղկ. Ժբ. 49։) Վասն զի Թէ որ զքեզ սիրելու ըլլան, ամենքն ալ կը փրկուին, ամենքն ալ քուկդ կըլլան. իսկ

Թէ որ զգեղ չխոսիլեն, Թէ և պիտինք սիրելու համար պատուական արիւնդ Քրիստոսի, ամենքն ալ կորուած էն, բոլորն ալ սատանային քով Քշտամբոյդ կ՚երթ։

Ուրեմն առջի բանը՝ որ ձեզ սիրելու համար պիտի ընենք՝ աղօթքն է, պիտի խնդրենք իրմէն՝ որ մեզի չը նողք տայ զինքը սիրելու։ Վասն զի ինչպէս որ առաքր կ՚ըսէ, "Ամենայն առաքր բարիք և ամենայն պարգեւք կատարեալք ի վերուստ էն իջեալ առ ի Հօրէն լուսոյ ,, (Յակ. ա. 17.) այսպէս ինչ որ բարի բան մը, ինչ կատարելութիւն որ կրնանք ունենալ, ամենն ալ պէտք է որ ձեզմէ գան մեզի, որ ամեն բարեաց ու ամեն շնորհաց աղբիւրն է։ Իսկ ձեզ սիրելէն մեծ ու հարկաւոր ուրիշ ինչ բարիք կրնանք ունենալ։ ուրեմն ատ բարիքն ունենալու համար՝ պէտք է որ ձեզ մեզի շնորհէ, կըսէ սուրբն Թոմաս, պէտք է որ ձեզ իր սէրը վառէ մեր սրտին մէջը։ Ու Թէ որ կուզենք որ վառէ, պէտք է որ խնդրենք իրմէն, սրտանց ու տեղի խընդրենք։ վասն զի սատնկ գրած է, որ աղօթքով ընդունենք իրմէ ամեն բարիք։ Բայց կրաւն ըսէք, երբեմն ըլլայ՝ կը մտածէ՞նք ձեզմէ խնդրելու որ իր սէրը տայ մեզի, որ զինքն ինչպէս որ արժանի է՝ սիրենք։ Ախմա, ամեն աշխարհքս բարիքը կը խնդրենք իրմէ, առաջնորդեցէ՛ք Թէ որ հիւանդ ենք, կեանք՝ Թէ որ մեռնելու վտանգի մէջ ենք, հարստութիւն՝ Թէ որ կարօտութեան մէջ ենք, մեր յաջողութիւն առաւարքին, և ուրիշ ամեն բան, բայց ձեզ սէրը՝ որ ամեն բանէն հարկաւոր է՝ խիստ քիչ մարդ կայ որ խնդրէ։ Ուստի ինչ զարմանք որ քիչ ալ են ձեզ սիրողներն ինչպէս որ արժանի է սիրելու։ Հիմայ անգամ հրամից ալ մեզի ձեզ որ աղօթք ընենք, ու չիդգրինք աղօթք ընելէն. "Աղաղաղար աղօթս արարէք ,, (ա. Թես. է. 17.) Հիմայ անգամ ալ խոստացաւ որ ինչ հարկաւոր շնորհք խընդրելու ըլլանք՝ կու տայ մեզի, երբ ալ որ աղերսմանեան դուռը զարնենք՝ կը բանայ մեզի. "Խնդրեցէ՛ք և տացի ձեզ, բակուեցէ՛ք և բացցի ձեզ ,, (Մտթ. է. 8.) Ուրեմն Թէ որ կուզենք ձեզ սէրն ունենալ, պէտք է խընդրենք իրմէն՝ որ մեզի շնորհ տայ զինքը սիրելու, խընդրենք սաեպ, և խնդրենք սրտանց. մանաւանդ երբոր ժամ կուգանք, որ աղօթքին բուն տեղն է, ուր որ ձեզ աւելի սիրով կը լսե մեր խնդիրքը։ (ա. Պետ. է. 12.)

մանաւանդ սուրբ պատարագին մէջը, որ ամենէն յար-
մար առէնն է մեր կարօտութիւնները այ դիմացը դնե-
լու, և Յիսուսի արդեամբը (որ հոն գինքը այ հօր կը
նուիրե ու մեր աղաչանքներն իրեն կը մատուցանե)
ամէն հարկաւոր շնորք ընդունելու: Անանկ է, պա-
տարագի առէն լինուելով ու առանց բան մը հասկը-
նալու ազօթքներ ընելու սէրը, կամ դիրքը մը ձեռնը-
նիդ բռնած կեցած՝ մոքերնիդ գրքէն ժամէն ու այմէ
չատ հեռու՝ աչքերնիդ չորդին պարտականելուն սէրը,
բուն ան առէնն է աստուծմէ մանաւանդ շնորք խնդրե-
լու՝ որ գինքը կարենաք սիրել, ան առէնն է որուն ու
վստահութեամբ ըսելու առէնը. Ով սէր իմ, ոյսդմէ
աս իմ սառ կարած սրտիս, որ աշխարքիս բանէրուն
կապած՝ քեզ սիրելու փոյթը չէ. նայէ իմ խեղճութես,
որ չունիմ ան սէրն որ պարտական էի ունենալ քեզի,
չունիմ ան ջերմաբանքը՝ որուն արժանի եմ: Օգնէ ին-
ծի սէր իմ, տուր ինծի քու սուրբ սէրդ, վառէ անով
իմ սիրտս, շնորք տուր ինծի՝ որ կարենամ քեզ սիրել,
կարենամ միշտ սէրդի սիրել, կարենամ երկրիքի սուր-
բութիւն պէս սիրել: Ո՛հ թէ որ ասանկ խնդրելինք միշտ
այմէ, որովհետև խնդրածնիս չատ հաճոյ բան է իրեն,
անտարակոյս կը լսէր մեզ, անտարակոյս այ սէրը կու-
նենայինք. ու ան առէնն ամէն բան կը չայշողէր մեր
հոգւոյն: Խնդրենք ուրեմն սիրելիք, խնդրենք միշտ
այմէ՝ որ իր շնորքը ասյ մեզ, որպէս զի կարենանք քա-
րոզը սրտով ամէն բաներէն վեր զինքը սիրել: Աբէլի դիւ-
րաւ ալ աս շնորքն ընդունելու համար, դիմենք սուրբ
Յոհաննայ պաշտպանութեանը, և ուրիշ սուրբերուն
բարեխօսութեանը: Ազէկ մոքերնիդ պահեցէք բանիս.
Թէ որ բոլոր կեանքերնուս մէջ այմէ ուրիշ բան չի-
խնդրելինք բայ՝ի զինքը սիրելէն, մեր ազօթքն ազէկ ու
օգտակար կըլլար. ազէկ մոքերնիդ պահեցէք, առջի
շնորքն որ այմէ պիտի խնդրենք՝ բոլորով սրտիս զինքը
սիրելն է. վասն զի Թէ որ այ սէրն ունենալու ըլլանք,
ամէն բան ունինք, բան մը չի պակսիր մեզ, ապահով
է մեր փրկութիւնը. վասն զի ով որ զայ կը սիրէ, իր
ամէն օրէնքները կը պահէ. "Քուն օրինաց սէր է ,,.
(Հռոմ. Ժէ. 10:) Վասն զի ով որ զայ կը սիրէ՝ այ հետ
է, և այ հետն ունի միշտ. "Որ կայ՝ի սէրն՝ Աստ-
ված կեայ է յայծ, և այծ՝ի նմա Աստուած է ,,. (ա. Յհ. դ. 16:)

Ընդհակառակն թէ որ ոչ սէրը չունենանք, ամէն բան անօգուտ է. ինչ որ ընենք, բան մը չաժէր. գժոխքէն չենք խալսիր. "Եթէ սէր ոչ ունիցիմ, ոչ ինչ եմ, ոչ ինչ օգտիմ":

Աստուծոյ սէրն ունենալու համար՝ մեզմէն ալ պէտք է սիրէ մարդկութիւն բերնէնք մեծ մեծ պատճառներն որ ունինք զինքը սիրելու, ու երբեմն անոնց վրայէն մտածական ընենք:

Աղջի բանը՝ որուն համար զիմ պիտոր սիրենք՝ այն է որ, երեն հաճոյ է մեր սէրը, կուզէ որ իր սիրելի բարեկամներն ըլլանք. "Սիրեցիս զիս ինձ քո": Մեզի՝ որ մեր կարծածէն աւելի խեղճ ոյզրուելի ենք՝ մեծ բան չերևնար այ սիրտիկիլը մեր սէրը, ուզելը մեր բարեկամութիւնը. բայց կրպով մը աս բանը հասկնալու համար՝ ըսէք ինծի, թէ որ Թագաւոր մը ձամբան հանդիպէր քրջեր հագած աղքատի մը, և ամէնայն սիրով ըսէր իրեն, իմ սիրելի բարեկամս, ես քեզ խիստ կը սիրեմ, ու կուզեմ որ դուն ալ զիս սիրես. կուզեմ որ իմ սիրելի բարեկամս ըլլաս, ու քեզի վայելել տամ ամէն փառք, ամէն մեծութիւն, ամէն ուրախութիւն ինչ որ ես կը վայելեմ. ինչ կըսէք, այն խեղճ աղքատը տեսնելով Թագաւորին աս կերպով իրեն բան տալը, լսելով ասանկ բարեբար հրաւէրքն ու խոստմունքը, տեսնելով Թագաւորին բաղձալն իրեն հետ բարեկամութիւն ընելը, ինչ ուրախութեան ինչ ապշութեան մէջ կըլլար. իրմէն դուրս կելլէր, սիրան աներոյ սիրովը կը վառուէր, մեծ վարկեամ կունենար անանկ բարի՝ անանկ սիրելի Թագաւորի մը վայ, ու գլխը աշխրքիս վրայ ամէնէն երջանիկը կը սեպէր: Իսկ մենք որ հասատատուն հաւատքով գիտենք որ աս խոստմունքն աս հրաւէրքը մեզի կընէ չէ Թէ երկրաւոր Թագաւոր մը, այլ յաւ՝ Թագաւորաց Թագաւորը երկինքէ ու երկրի բացարձակ տէրը, մենք որ կը տեսնենք որ յաւ այսչափ կը սիրէ զմեզ ու կուզէ որ մենք ալ զինքը սիրենք, կուզէ որ իր սիրելի բարեկամներն ըլլանք. ու Թէ որ իրաւցընէ ըլլանք, զմեզ ժառանգ պիտի ընէ իր ամէն բարեաց ու երանութեանը՝ որ երկինքը կը վայելէ. իսկ մենք պէտքը չէ որ ապշինք յայ մեծ բարութեը՝ որ մեզի պես ոյզրուելի արարածներուն կը ցցընէ. պէտքը չէ որ վառուինք ասանկ մարդասէր ասանկ սիրելի սի-

ըոջ մը սիրուհը. պէտքը չէ որ մեզի երջանկութիւն տա-
պենք այ հետ բարեկամ ըլլալնիս: Ո՛հ ինչ է մեկ երկ-
րաւոր Թագաւոր մը այ դիմացը. ինչ համեմատութիւն
կայ Թագաւորի մը հետ բարեկամութիւն ունենալուն
ու այ հետ բարեկամ ըլլալուն մէջը: Թէ որ այնչափ
մեծ բան կը սեպենինք Թագաւորի մը բարեկամութիւնը,
պէտքը չէ որ շատ աւելի մեծ սեպենք այ բարեկամ ըլ-
լալը. ինչ ենք մենք այ քովը, շատ աւելի անարգ քան
Թէ որդ մը քան Թէ մրջիւն մը, ոչինչ մըն ենք իր դի-
մացը. բայց այսու ամենայնիւ զմեզ կը սիրէ, բանի տեղ
կը դնէ մեր սէրն ու բարեկամութիւնը, կուզէ բոլորո-
վին մեզի բարեկամ ըլլալ. իսկ մենք պէտք է որ չխոր-
հինք զինքը, չուզենք իրեն Աշխարհիս բարեկամ ըլլալ.
ինչպէս չենք խմանար որ ասկէց մեծ բարեբաղդութիւն
չի կրնար ըլլալ մեզի: Ասպետ մը կելլէ ահա Թագաւո-
րին պալատէն ուրախ զուարթ. հարցընենք իրեն ինչ է
ուրախութեանը պատճառը: Պատասխան կու տայ
որ Թագաւորէն կելլէմ, տեսնելիք ինչ ընդունելու-
Թիւն ըրաւ ինծի, լսելիք ինչպէս խօսեցաւ հետս. ժա-
մին աւելի բռնեց դիս, ըսաւ որ շատ ուրախ եմ քեզ
տեսնելուս, կուզեմ որ իմ վրաս սէր ունենաս, իմ
մտերիմ բարեկամս ըլլաս միշտ: Ինչպէս պատնէշելի Թա-
գաւոր մըն է, ինչպէս սիրելի, սիրաս յափշտակեց,
սիրով կու տայի կեանքս իրեն համար: Թէ որ տասնկ
մեծ բան կը սեպուի Թագաւորի մը բարեհամութիւնը,
Թէ որ մեծ բաղդ կը սեպուի որ Թագաւոր մը իր
հպատակին սէրն ու բարեհամութիւնն ախորժի, ու-
րեմն որչափ աւելի մեծ բարեբաղդութիւն պիտի սե-
պենք մեզի՝ որ ամէն մեզի պէս ոտրմելիներուն սէրն ու
բարեհամութիւնը կախորժի. պէտքը չէր որ աս միայն
բաւական ըլլար մեր սիրտը իր սիրովը բորբոքելու: Բայց
մեր տուրը հաւատքը կապահովէ զմեզ որ մեր բարե-
բար տէրը չէ Թէ միայն կախորժի մեր սէրը մեր բարե-
կամութիւնը, այլ նաև մեզի կարօտութիւն ունեցողի
պէս կը խոնարհի ինչուան բաղձալու մեր սէրը, կը յոր-
դորէ կրասիտէ զմեզ զինքը սիրել, իրեն հետ բարե-
կամութիւն ընել, "Տուր ցիս, որդեակ, զսիրտ քո,,.
(Առակ. իգ. 26:) Դուք բարեկամք էք իմ... Ոչ ևս
կոչեմ զձեզ ծառայս... այլ զձեզ կոչեցի բարեկամս,,
(Յովհ. ԺԵ. 14. 15:) Ո՞վ կրնայ չխորհիլ ասանկ մեծ
դասեր տէր մը:

Բայց թէ որ ձեզ մեղմ այսչափ յորդորանքս ալ չընէը զինքը սիրելու, միշտ պարարկան էինք բոլոր մեր սիրտը երեսն նուիրելու. վասն զի ինքիրեն արժանի է ամենայն սիրոյ: Աշխարքիս վրայ ի՞նչ է սիրածնիս. թէ որ քննենք ըլլանք, ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ ինչ որ աղեկ գեղեցիկ ու սիրելի կու գայ մեզի. իրաւ է որ շատ անգամ գէշ բաներ ալ կը սիրենք, երանի թէ չխաբեինք, բայց վերջապէս սիրելնուս պատճառն է որ՝ մեզի աղեկ գեղեցիկ ու սիրելի կերեւնան: Թէ որ աստուած է, ի՞նչպէս կրնանք չսիրել զձե՝ որ բոլորովին գեղեցկութիւն է բոլորովին բարութեն բոլորովին սէր: Վասն զի ամէ է որ ստեղծեց աշխարքս աստուած գեղեցիկ ու պքանչելի. ամէ է որ տուաւ աշխարքիս վրայ եղած բաներուն իրենց ունեցած գեղեցկութիւնը բարութիւնն ու սիրելի ըլլալնին: Թէ որ ձեզ տուաւ, ի՞նչպէս կրնար տալ իր չունեցածը. վասն զի "Ոչ ոք կարէ տալ զոր ոչն ունի,,: Ուրեմն թէ որ աստուած աղուոր աստուած աղեկ աստուած սիրելի ստեղծուածներէն կան որ երբեմն մեր սիրտը կը յափշտակեն, ի՞նչ պէտք է ըսենք այ գեղեցկութեանը բարութեանն ու սիրելութեանը վրայ, որ անոնց ամենուն ստեղծողն է: Աստուած բոլորովին կատարեալ է, բոլորովին գեղեցիկ, բոլորովին բարի, բոլորովին սիրելի, ու թէ որ աստուկ չըլլար՝ ձե չէր ըլլար: Մէկտէղ դնենք աշխարքիս ամէն գեղեցկութիւնները, ամէն աղեկութիւնները, ամէն զուարճութիւնները, այ դիմացը ոչինչ են, ոգելու ու գարշելի կ'ելնան: Մինակ ձե ունի ամէն Հմայիա գեղեցկութեն բարութիւն ու զուարճութիւն, առանց չափ ու սահման ունենալու. մտածենք ու նորէն մտածենք, երեւակայենք ու նորէն երեւակայենք. որչափ գեղեցիկ աղեկ ու սիրելի բան կրնանք մտածել ու երեւակայել, ամէնն ալ ունի ձե մեր երեւակայածէն անհամեմատ աւելի. որչափ գեղեցիկ մեծ ու վեհ գաղափարներ չնենք մտքերնուս մէջ, չենք կրնար ըմբռնել այ որչափ գեղեցիկ՝ որչափ բարի ու սիրելի ըլլալը, ոչ երբեք իր գեղեցկութեանն ու կատարելութեանը խորը կը հասնինք,,. "Մեծ ես Տեր ու գովելի յոյժ,, (Սաղ. Ճղ. 3:)

Հարցընենք այնչափ առաքեալն, որ շատ անգամ իրենցմէ դուրս ելած վերացան մարմնով օգուն մէջ.

ինչքէն առաջ կու գար առ զարմանալի բանը, որ անհաւատ փիլիսոփաներէն որ ամէն բան կուզէին բնական կերպով մեկնել՝ բոլոր իրենց գիտութեամբն ու աշուեռատութիւնը ոչ անգամ մը կրցան ընել։ Վասն զի ձեռ ապժանի ըրաւ վերջինք իրենց մտքով վերացած առեներ առնելու իր աքանչելի գործեցուածքովը մեկ պզտիկ մասը։ Ան ալօտ նշոյլը մերձենալ ըլլալ միայն առնելով, անանկ իրենց հոգին կը յափշտակէր կըզմայլէր՝ որ չէր կրնար համբերել, կուզէր մեկէն վայրկեան մը հոգիին անանկ աստիճ դէպ ի հոն կը գիմէր, որ մարմինին ալ մեկտեղ վեր կը ձգէր. ու աներեւոյթ ներգործութեամբ մը կըզմայլէր, որ օդոն մէջը կը մնար որչափ առնէն որ կը քշէր ան երանական առաւելութիւնը։ Ուրեմն թէ որ այ գերեզմանական մեկ պզտիկ մասը՝ մեկ ալօտ նշոյլն այսչափ զօրաւորութիւն ունի որ սուրբերը մարմնով ալ օդը վերացուց, ու անանկ զմայլեցուց՝ որ անկէց եաքն աշխարհքիս զուարճութիւններն իրենց ձանձրութիւն ու նեղութիւն կերեւային, ամէն կրնայ հասկընալ ու երեւակայել այ որչափ գերեզիկ որչափ սիրելի ըլլալը՝ երբոր գիմացէ գիմաց բոլորովին վնիքը առնելու ըլլանք։ Ո՛հ, չէ, չի կրնար մեկն խմանալ, չի կրնար մեկն ըմբռնել, բաւ. Պօղոս առաքեալն երրորդ երկինքը վերանալէն ու այ գաղտնիքը առնելէն եաքը. "Ջոր ակն ոչ է առեւ, և ունկն ոչ լուաւ, և ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ ,, (ա. կ՝ղ. ը. 9։) Հերիք է ըսելն որ եթէ մի անգամ առնելու ըլլայինք գձե ինչպէս որ է, արքայութեան մէջը կըլայինք, երանեալ կը մնայինք միշտ. անոր համար ձե վնիքը մեզի չի ցցներ առ աշխարհքիս վրայ, որպէս զի առնէն առաջ չհամեմինք յաւիտենական երանութեանը։ Ջձե ինչպէս որ պէտք է սիրելու գժուարութիւն անկէց առաջ կուգայ որ՝ հաւատքի աչքով միայն վնիքը կը առնենք, մարմնաւոր աչքով չենք կրնար առնել վնիքն ուրիշ բաներու պէս։ Հաւատան է ըսելը, որ նաև գժոխքը՝ որչափ ալ առակալն է՝ որչափ ալ զարհուրելի, թէ որ ձե մեկ վայրկեան մը հոն երթայ՝ աքքայութիւն կը գառնար, կըսէ սուրբ Օգոստինոս։ Ուրեմն թէ որ մենք մեր բնութենէն կը շարժինք սիրելու ինչ որ գեղեցիկ է, ինչ որ ախորժելի է, ինչ որ սիրելի է, պէտքը չէ որ սիրենք ձե՝

որ Թէ և չենք տեսներ՝ բայց սակայն դիտենք որ ամէն գէղեցկութենէ վեր Աստուածային գեղեցկութիւն է, ամէն բարութիւններէ վեր Աստուածային բարութիւնն է, աղբիւր կեցդրոն ամէն գուարճալի ու սիրելի բաներուս։ Ուրեմն, սիրելի որդիքս, սիրենք զնոյն, ամէն բանէ վեր սիրենք զնոյնը. վասն զի բուն ինքիրմով սիրելի ըլլալէն ի զատ, արժանի է սիրոյ՝ միշտ զմեզ սիրելուն համար, և իր մեծամեծ բարերարութեանցը համար՝ որ միշտ ըրած է ու կընէ մեզի։

Սիրենք զնոյն, կըսէ Յովհաննէս առաքեալը, սիրենք զնոյն, վասն զի նոյնը չէ Թէ միայն կը սիրէ զմեզ, հապա նաև դեռ մենք չնմանած զնոյնը սիրելուս՝ նոյնը սիրեց զմեզ՝ "Սիրեցուք զնոյն, վասն զի նա նախ սիրեաց զմեզ,,. (ա. Յհ. դ. 19։) Աստուած բաւական չի սեպեր սովորական հասարակ սիրով մը զմեզ սիրել, կըսէ սուրբ ոսկեբերանը, այլ շատ աւելի քան զայն՝ որով մենք զմեզ կը սիրենք. անանկ սաստիկ անանկ գորովական անանկ մեծ սիրով կը սիրէ զմեզ որ՝ Թէ կարելի ըլլար մեկտեղ միացընել բոլոր աշխարքիս մարդկանց, երկընքի սուրբերուն ու հրեշտակներուն սէրը, դեռ ոչնչէ կըլլային այ մեր վրան ունեցած սիրոյն քովը։ Կարճ խօսքով հասկցընելու համար, ինչու՞ նոյն զմեզ ոչնչէն դուրս հանեց, ու իր պատկերը՝ իր նմանութիւնն ըրաւ զմեզ. "Արասցուք մարդ ըստ պատկերի մերում և ըստ նմանութեան,,. (Ծննդ. ա. 26։) Զմեզ ան առնէն ի վեր սաստիկ սիրելուն համար. "Վասն զի նա նախ սիրեաց զմեզ,,։ Ինչու՞ ստեղծեց նոյն արևը, լուսինը, աստղերը, երկինք, երկիր, բոյսերը, ծառերը, ու բոլոր ուրիշ աշխարքիս բաները, ու յայտնի ալ ըսաւ՝ մեր սիրոյնը մեր օգտին մեր գործածութեանը համար ստեղծելը։ Զմեզ ան առնէն ի վեր սաստիկ սիրելուն համար. "Վասն զի նա նախ սիրեաց զմեզ,,։ Ինչու՞ ան խելքէ մաքէ վեր շնորքն ալ ըրաւ մեզի, ո՛ր ուրուն վայ միշտ հրեշտակներուն պիտի հրեշտակներէը, այսինքն իր միածին որդին խրկեց երկրքիս՝ որ պայ մարմին առնէ, մարդ ըլլայ, ծնանի, չէ Թէ պատրաստի մը մէջ ամէն հանգիստ ունենալով հապա տխուռ մը մէջ, անբան կենդանիներու հետ, օրորոցի տեղ խոտոտի մը մէջ դրուելով, ձիու առուն ամէն նեղութիւն քաշելով։ Ինչու՞ խրկեց որ պայ մեզի համար ա-

պաշտպանեք ընէ, մեզի համար գերի ըլլայ, մեր ամեն մեղքերն իր վրայ առնէ, ամեն չարաչար ցաւեր ու տանջանքներ քաշէ՝ ինչպէս էաքի կաթիլն արիւնը թափելով, ինչպէս աւազակի մը պէս խաչի վրայ երկու աւազակներու մէջ մեռնելով, միայն սատանային գերութենէն զմեզ խլելուն և փրկութեան հասցնելու համար. ինչո՞ւ ըրաւ ասոնք ամեն բանը։ Գոյծքը ինքներն կը յայտնէ որ զմեզ սատակի սիրելուն համար՝ երբոր դեռ չկայինք. "Վասն զի նա նախ սիրեաց զմեզ,,։ Ուստի Յովհաննէս առաքեալ իրմէն դուրս ելած՝ կը գոչէ. "Ա՛յնպէս սիրեաց ձեզ զաշխարհ, մինչև զորդին իւր միածին ետ,,. (Յով. գ. 16։) Ա՛նանկ սիրեց ձեզ զմարդիկ, մինչև անոնց համար իր մէկ հատիկ որդին զոհեց։ Ինչո՞ւ մեզի ասանկ ընորըն ըրաւ՝ որ Աշխարհիս հաւատքին լուսաւորութեանը մէջ ծնանինք, ու աշխարք եկածնուս պէս՝ սուրբ մկրտութեամբ սկզբնական մեղքէն խալըսի հոգինիս, ուր որ ուրիշ այսչափ մարդիկ զուրկ եղած են սա մեծ շնորհքէն։ Վասն զի մենք դեռ չծնած՝ ինքը զմեզ սատակի կը սիրէր. "Վասն զի նա նախ սիրեաց զմեզ,,։ Ինչո՞ւ ձեզ այնչափ անգամ մեզի տղրմիացաւ համբերեց երբոր զինքը սրբդոցցինք՝ իր աչքին դիմացը ծանր նախատինք ընելով իրեն. ինչո՞ւ մեկէն մեր մեղացն արժանի պատիժը չհասուցեց, դեռ կեանք տուաւ մեզի՝ որ հազար հեղ մեռնելու արժանի էինք. ու չէ թէ միայն սպասեց որ զղջանք, հապա նաև զմեզ փնտռելու ելլաւ, զմեզ կանչեց, գարձի գալու յորդորեց, երբեմն խղճմտանքնիս շարժելով, երբեմն սուրբ ազդեցութիւններ տալով, երբեմն իր պաշտօնեիցը բերնով զմեզ խրատելով, կամ մեծաւորներու ձեռքով, կամ բարեկամներու, կամ քարոզներու՝ հոգևոր կրթութիւններու մէջ, կամ ուրիշ որ և իցէ կերպով. ու միշտ ալ որ սրտանց զղջալով ու առաջադրելով իրեն դարձանք, իբր թէ մեզի կարօտութիւն ունենար՝ անանկ զմեզ ընդունեց, գրկելով ու գգուելով. "Ոչ թողցես զայնոսիկ ոյք ինդրեն զքեզ,,. (Սղմ. ճ. 11։) Չէ թէ միայն ընդունեց զմեզ, այլ նաև ամեն մեղքերնուս թողութիւն առաւ, ինչպես խոստանալով ալ որ մէյմըն ալ չյիշէ զանոնք. "Անիրաւութիւնք նորա զոր անիրաւեալ էջէ՝ մի յիշեսցին,,. (Եզեկ. ԺԸ. 22։) "Չմեղս քո այլ ոչ յիշէ

չեզնից ,, · (Եսայ · խե · 25 ։) Ինչո՞ւ, նորին կըսեմ, ին-
չո՞ւ աս ամեն բանն ըրաւ ։ Ջմեզ սասանիլ սիրելէն · աս
սիրոյն համար ուզեց ու կուզէ միշտ երկրպագն իջնել
գալ մեզի այցելութիւն ընելու՝ մեզի հետ ըլլալու սուրբ
հաղորդութեան մէջ, իր սուրբ մարմնովը ու արեամբը
հոգեւորապէս կերակրելու, մեր հոգւոյն կեանք տա-
լու, և յաւիտենական մահուընէ խալսեցնելու · ,, Որ ու-
տէ զմարմին իմ և զարիւն իմ, ունի զկեանս յա-
ւիտենական ,, · (Յհ · ը · 55 ։) Ա՛ս մեր վրայ ունեցած
սիրոյն համար է որ, ամեն բանի մէջ մեր օգուտը կը
պտռի, թէ յաջողութեան թէ ձախորդութեան, թէ
մխիթարութեան թէ նեղութեան, թէ առողջութե՛ւ և
թէ հիւանդութեան, թէ վարձք և թէ պատիժ մեզի
խրկելու որ ըլլայ, ամենը մեր օգտին համար կընէ, թէ
որ գիտնանք իր սուրբ կամացը համակերպութիւնն ու-
նենալ · ,, Յամենայնի գործակից լինի ի բարիս , որք
հրաւիրեալքն կոչեցան ,, · (Հռոմ · ը · 28 ։) Ա՛ս սի-
րոյն համար է որ · · ·

Բայց չի լըռենալ , թէ որ այ սիրոյն ապացոյցներըը
մէկիկ մէկիկ զուրցելու ըլլամ : Երբոր սուրբերն աս
բանիս վրայ կը մտածէին , իրենցմէ գուրս կելլէին , այ
մեր վրայ ունեցած խելքէ մոքէ գուրս սիրոյն համար :
Ու իրաւ խելք հասնելու բան չէ որ այնչափ սիրէ ըզ
մեզ ան ու բարիք ընէ մեզի , երբոր մենք իրեն դէմ ու
իրեն նախատինք ընելէն ուրիշ բան չենք մտածեր .
վասն զի ինչը չի՞ որ մեղաւորներուն ալ կեանք կուտայ,
առողջութիւն՝ ուժ՝ տեսնել՝ խօսիլ՝ լսել՝ կերակուր՝ ըզ-
գեստ ու ամեն ունեցածնին . առանց այ բան մը կըը-
նայինն ունենալ : Ուրեմն ասոյգ է և անտարակոյս , որ
ան զմեզ կը սիրէ նաև զինքը սրդոցուցած առներնիս ,
իրեն դէմ ըրած առներնիս : Չամարանայ ու խելք չի-
հասնելու սէր : Բարեբար տէր , ի՞նչ ենք մենք՝ որ այս-
չափ զմեզ կը սիրես , ինչուան քու բարեկամներդ կը
կոչես զմեզ · ,, Դուք բարեկամք կը իմ ,, · (Յհ · ժե ·
14 ։) ինչուան քու եղբայրներդ ու քոյրերդ կանուա-
նես զմեզ · ,, Չի որ առնիցէ զնամն հօր իմոյ , նա է
իմ եղբայր և քոյր ,, · (Մրկ · ժը · 50 ։) Ի՞նչ ենք մենք
քու գիմայդ · անարգ սրգեր, չուք, ծուխ, ոչինչ · ին-
չո՞ւ ուրեմն այդչափ զմեզ կը սիրես , այդչափ բարե-
բարութիւն կընես , ինչուան մեզի համար չարչարանք

ալ քաշեցիր, ու խաչին վայ դամուած մեռար. ինչո՞ւ սա ամէն բանն ըրիր, ինչո՞ւ։ Ո՜հ, ադէկ հասկըցեր էր սուրբ Օգոստինոս ինչո՞ւ. վասն զի Թէ որ այսչափ բան ըրած չըլար մեղն հասնիր պրծին ըլլ, չէինք կրնար հաւատալ որչափ զմեզ կը սիրէ. ուրեմն մեղն հասկըցընելու համար կը մնծ սէրը, եւսւ մարմին առաւ, չարչարուեցաւ ու մեռաւ։ Նայեցէք ուրեմն, տեսէք մեր բարեբար տէրը խաչին վայ կախուած, ու ետքը Թէ որ կրնաք՝ ըսէք որ չի սիրեր, ձեր բարիքը չի բաղձար։ Ա՛ս բանս սուրբ Բեռնարդոս ալ ադէկ իմացաւ, ուսոի կըսէ. ով զմեզ այսչափ սիրելն ուրիշ բանի համար չէ, բայց յորդորելու որ մենք ալ զինքը սիրենք։ Իմացա՞ք հիմա, սիրելիք, իմացա՞ք ինչու համար մեծ այս չափ ապացոյցներ առաւ մեր վայ ունեցած սիրոյն։ Որպէս զի մենք ալ զինքը սիրենք։ Ի՞նչ սիրա պիտոյ ըլլայ ուրեմն, ի՞նչ խիտա, ի՞նչ անգուռթ, ի՞նչ ապերախտ սիրտ, ի՞նչ անզգամ սիրտ ան սիրտը, որ չուզէ առանկ մարդասէր՝ առանկ բարերար՝ առանկ սիրելի տէր մը սիրել։ Ո՜հ, Թէ որ առանկ սիրտ ունեցող մը կայ, Թող լսէ ան սոսկալի նզովքը՝ որ չէ Թէ եպիսկոպոս մը, չէ Թէ սրբազան պապը կոչ ասյ, հապա Հոգին սուրբ Պօղոս առաքեալն բերնովը. "Եթէ ոք ոչ սիրէ զտէր Յիսուս, եղիցի նզովեալ՝ մարանաթա"։ (ա. Կորնթ. Ժէ. 22.) ալ որ առանկ բարեբար մարդասէր տէրը չի սիրեր, նզոված ըլլայ, բանադրած ըլլայ, անիծեալ ըլլայ, երթայ արջերուն առիւծներուն վազելուն հետ բնակի, արժանի չէ բանական արարածներու հետ բնակելու. մանաւանդ Թէ գեհենի տակը խորունկը մանէ, վասն զի դազանները ալ իրենց բարեբարին երախտագէտ են, չեն ուզեր անանկ ապերախտութեան սոսկալի հրէշն իրենց հետ. "Եթէ ոք ոչ սիրէ զտէր Յիսուս, եղիցի նզովեալ"։ Բայց չէ, չէ, տէր իմ Յիսուս, ա՛ս տէղ եղողներէն մէկը մի նզովեր, վասն զի հոս քու խօսքերդ լսելու եկած ըլլալնին ալ նշան է որ, կամ կը սիրեն զքեզ, և կամ կուզեն սիրել։

Սիրենք ուրեմն, սիրելի որդիքս, ամենքնիս ալ սիրենք զնա, բոլոր սրտով սիրենք, ամէն բանէ վեր սիրենք. սիրենք, վասն զի մեծ չնորհք մըն է մեզի՝ որ մեր սէրը բանի տեղ կը դնէ, կուզէ մեր բարեկամութիւնը. սիրենք, վասն զի ինքիրեն արժանի է անոնք սիրոյ.

սիրենք, գոնէ իր մեզի ցցուցած սիրոյն համար, իր բարերարութիւնները որ մեզի ըրեր է, կրնէ ու պիտոր ընէ՝ երախտագէտ ըլլալու համար. ու ինչպէնք իմանն որ մեզի իր սուրբ սէրը տայ, մեզի ընորք տայ զինքը սիրելու միշտ: Սիրենք, ևորէն կրսէմ, սիրենք զնա, վասն զի նայ սէրը մեզի նախ զնաւ երթալ կուտայ. "Որ կայ ի սէր, բնակեալ է յնա" (Յոհ. դ. 16:) Ընդ հակառակն առանց նայ սիրոյն կորսուած ենք, դատապարտութեան առջևին է. "Որ ոչն սիրէ, ան դէն ի մահուն կայ" (ա. Յոհ. դ. 14:)

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԺԹ.

Ասքեր սիրոյն ապրիճաններէն, պատճառներն ու նշաններէն:

"Սիրեսցես զնէր նաև քո յամենայն սրտէ քումէ":
(Մրկ. իբ. 37:)

Նախեալ յորդորակներուն մէջը տեսանք ինչ է նայ սէրը, որչափ հարկաւոր է, ինչպէս պիտի ըլլայ, զնաւ սիրելու համար ինչ բաներ պիտի ընենք, ու ինչ պատճառներ ունինք զնաւ սիրելու: Իսկ ասօրուանին մէջը տեսնենք պիտի որն է կատարեալ սէրը, որունք են իր ասոնց նշանները, որունք իր պատուղները, և ինչ նշաններով կրնանք ապահով ըլլալ՝ որ զնաւ կը սիրենք:

Ի՞նչ է ուրեմն նայ կատարեալ սէրը: Սիրել զնաւ բոլոր սրտով, ամեն բանէ վեր, վասն զի ամենակատար ու գերագոյն բարի ըլլալով՝ ինքիրեն արժանի է անրաւ սիրոյ. այսինքն նաւ ամեն բանէ վեր սիրել, անանկ համարմունք մը ունենալ վասն որ՝ մեզի ամեն բաներ վեր գնել տայ զինքը. անանկ որ՝ տեղը գալու ըլլայ ամեն ընտրենք ամեն բանէ զրկուիլ, ամեն նեղութիւն քաշել, ամեն բան կորսնցնել, քան թէ զնաւ՝ իր շնորքը՝ ու իր անգին բարեկամութիւնը: Ասոր համար սուրբ գիրքը կրսէ որ սէրը մահուան պէս զօրաւոր է. "Բուռն է իբրև զմահ սէր" (Երգ. ը. 6:) Վասն զի ինչպէս

որ մահը մեկուն տեղից չի տար, և ոչ թշնամուն բուն, ամենուն կը յաղթէ, ասանկ ալ այ սէրն երբոր մեր սրտին մէջն արմատացած է, իրմով ամէն բանի կը յաղթենք այ Համայր, ու իրեն դէմ չընենալու՝ զինքը չկորսընցնելու՝ իր շնորհքին ու բարեկամութենէն զրկուելու համար՝ պատրաստ կըլլանք ամէն նեղութիւն կրելու, ամէն բան կորսընցնելու՝ որչափ ալ սիրելի ըլլայ մեզի, ինչուան կեանքերնիս ալ, ինչպէս ամէն սուրբերը պատրաստ էին ընելու, և ինչպէս երին ալ այնչափ բիւրաւոր սուրբ մարտիրոսները։ Ուստի Քրիստոս տէրն մեր յայտնի ըսաւ. Թէ որ մէկն իր հայրը կամ մայրը, իր զաւակը կամ աղջիկը քան զիս աւելի սիրելու ըլլայ, ինծի արժանի չէ, այսինքն Աշխարհս քրիստոնեայ չէ, չի կընար փրկուիլ, վասն զի զիս քան զամէն բան վեր չի դներ. "Որ սիրէ զհայր կամ զմայր առաւել քան զիս, չէ ինձ արժանի. և որ սիրէ զորսայր կամ զդուստր առաւել քան զիս, չէ ինձ արժանի ,,. (Մտթ. Ժ. 37։)

Բայց որովհետև այ մեզի ունեցած համարմունքնիս կընայ երթալով եւ եղնալ, ու աւելի մեծ՝ աւելի հաստատուն՝ աւելի գերազանց ըլլալ, ասանկ ալ կընայ աւելնալ մեր սրտին մէջը կատարեալ սէրը, և երթալով աւելի մեծ՝ աւելի ստուկ ըլլալ. ըսել է որ կատարեալ սէրն այլևայլ աստիճան ունի։ Զոր օրինակ. ով որ զիս ամէն բանէ վեր կը դնէ, և իր շնորհքը՝ իր բարեկամութիւնը մահացու մեղքով մը չկորսընցնելու համար պատրաստ է ամէն ուրիշ բան կորսընցնելու՝ նաև իր կեանքը, այնպիսին զիս կը սիրէ կատարեալ սիրով։ Ով որ պատրաստ է ամէն բան կորսընցնելու՝ ներելի մեղքով մը զիս չնեբարկացընելու համար, այնպիսին զիս կը սիրէ աւելի կատարեալ սիրով։ Իսկ ով որ չէ թէ միայն ամէն մահացու և ներելի մեղքերէ կը փախչի այ Համայր, այլ նաև ամէն կամաւոր պակասութիւններէ՝ որչափ որ կընայ, ու կը ջանայ միշտ աւելի կատարեալը գործել՝ ինչպէս առաքեցին էր ընելու սրբուհին Թերեզա, այնպիսին կը սիրէ զիս ալ աւելի կատարեալ սիրով։ Բայց ասոնցմէ ալ աւելի ով որ չէ թէ միայն ամէն մահուրչափ ու ներելի մեղքերէ և ամէն պակասութիւններէ հեռու կը կենայ, հապա նաև կը ջանայ ընդունել այ տուած ամէն աղ

գարաւոր Թիւններէն, կը չանայ բարեգործութիւն ընել, համար ամէն հանգիստ առիթներէն չկորսնցնել, այ պատուիրանքներէն ի զատ խրատներն ալ պահել, այնպիսին իրաւունք խիստ կատարեալ սիրով կը սիրէ ղնձ :

Երանի անոր, որ առջի աստիճանը միայն ըլլայ՝ ուրիշ կատարեալ սիրոյն, երանի անոր. կարելի չէ ըսել որչափ բարիք կը բերէ աս սէրը մարգուս հոգւոյն : Սուրբ Օգոստինոս կըսէ. ղնձ սիրէ, ու քեզի հրաման. ինչ որ կուզես՝ ըրէ : Ինչ որ կուզեմ ընեմ, չափաղանց բան կերևնայ, անանկ չէ՞ : Բայց աղէկ որ մտածես, չափազանց չէ ըսածը. վասն զի Թէ որ իրաւունք բոլոր սրտով կը սիրենք ղնձ, ինչ որ մաքրնիս պայ ընելու՝ բան մը չենք կրնար ընել որ այ դէմ ըլլայ, ղնձ բարկացնէ. ապա Թէ ոչ, ասծ սիրած չենք ըլլար : Քրիստոս աէրն մեր ալ կըսէ որ Եթէ կուզենք Ձխմբեա քրիստոնեայ ըլլալ ու փրկուիլ, պէտք է որ մենք զմեզ ուրանանք, մեր վայ բռնուԹիւն ընենք՝ մեր կիրքերը սանձելու, խաչ քաշենք, նեղ ու փշալից Ճամբէն երթանք. ՃգնուԹիւն ու ապաշխարանք ընենք : Ու եաբը նոյն ինքն Քրիստոս աէրն մեր, որ չի կրնար սխալիլ, կըսէ որ իր օրէնքին լուծը քաղցր է, ու բեռը Թեթեւ. "Չի լուծ իմ քաղցր է, և բեռն իմ փոքր է" (Մտթ. ԺԱ. 30) : Բայց ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ, Ժկզմէկու դէմ կռնան աս խօսքերը. մենք զմեզ ուրանալ, մեր կիրքերն ընկճել, խաչ քաշել, մահացուցմունք ապաշխարանք ՃգնուԹիւն ընել, բոլորն ալ դըժուարին անախորժ ու տաժանելի բաներ են. ուրեմն չեն կրնար գիւրին Թեթեւ քաղցր ու ախորժելի ըլլալ : Իրաւ է, կըսէ սուրբ Օգոստինոս, իրաւ է Թէ որ այ սէրը չունիս, Ճշմարիտ քրիստոնեի մը կեանք վարելը՝ քեզի ծանր տաժանելի և անտանելի կերևնայ. բայց Թէ որ այ սէրն ունիս, զնձ սրտանց կը սիրես, ոհ, ան ժամանակն ամէն բան քեզի դիւրին կերևնայ, ամէն բան Թեթեւ, ամէն բան քաղցր : ՆեղուԹիւն է քաշածդ, բայց չես նեղվիր. վիշտ է կրածդ, բայց չես վշտանար. այլ սիրով կը քաշես, ախորժանքը կը կրես, առանց զգալուբ քաշած նեղուԹիւնդ անդրանիկ ուրացած վշտիդ հատուցումը : Ինչպէս սուրբ Ֆրանչիսկոս ասսիզացին՝ որ բոլոր սրտով զնձ կը սիրէր, ու սաստիկ կը բաղձար

զնա վայելելու, գիտէք նեղութիւն քաշելն ինչ կը սեպէր. քաշած նեղութիւնները իրեն զգօտանք կը թնային, ուստի շատ անգամ կըսէր. Այնչափ մեծ է բարիքը՝ որուն կրնտասեմ, որ ամեն նեղութիւն ինծի զգօտանք է: Ա՛ս բանիս խելքնիդ պառկելու համար, ըսէք ինծի. գիշերները առանց քնանալու առանց հանգչելու անցընել ծանր բան է, այնպէս չէ՞: Բայց խաղն եաւէ ընկողը՝ սիրով ու ախորժելով կանցընէ. ինչո՞ւ. վասն զի խաղալ կը սիրէ: Գիշերը ճամբայ ընել, հեռու երթալ, գէշ ճամբաներէ անցնիլ, ծանր է, այնպէս չէ՞: Բայց փեսայացու մը իր նշանածը տեսնելու համար որ սրտին պէս կը սիրէ, կերթայ՝ ու սիրով կերթայ. մանաւանդ թէ կը վազտնայ թէ որ չկրնայ երթալ. ինչո՞ւ. վասն զի սէրը զինքը հոն կը քաշէ: Ասանկ ալ գէշ օդով անձրեւով ձիւնով սովով ցրտով գուրս ելլելն ապաշխարանք է: Բայց քանիներ, մանաւանդ փափուկ խաճուներ ու աղջկներ, Թաղրանի՝ պար բանելու՝ տեսնուելու տեղւանք կերթան, ու ամենայն սիրով կերթան, մանաւանդ մեծ մահացուցմունք է իրենց համար չերթալը: Թէ որ ան օդտն ժամ երթալ պէտք ըլլար, պատարագ տեսնելու, քարոզ խրատ լսելու, խոստովանանք ըլլալու, անձրևը՝ ձիւնը՝ սիրտը՝ ցուրտը՝ անտանելի կերևնային. բայց զգօտանքի գուարճութեան երթալու համար ամեն դժուարութիւն կը վերնայ, սիրով կերթան, ու բոլոր գիշերն ալ հոն կանցընեն. ինչո՞ւ. վասն զի կը սիրեն պար բանել, Թաղրանի խաչը տեսնել, զուարճանալ: Ասանք սովորական բաներ են, մեկը չի կրնար ուրանալ, ուրեմն սայթէ և ամենասայթ որ սերը չհամցըներ մարգուս քաշած նեղութիւնը, մանաւանդ Թէ ախորժ ու զուարճութիւն զգալ կու տայ: Ուրեմն տանկ կրսեմ. Ձեր սիրելու բանը փոխեցեք, ատարածները սիրելնուդ տեղը՝ աշխարհային բաներու վրայ անկարգ սէր ունենալու տեղը, ջանք սիրեցեք որ Աշմարիտ ու գերագոյն բարին է. սիրեցեք բոլոր սրտով, ան տանկը կը տեսնեք որ ինչ որ ոյ համար կընէք՝ որչափ ալ ծանր բան ըլլայ՝ Ձեզի Թեթև կերևնայ, որչափ ալ գժուարին՝ Ձեզի դիւրին կերևնայ, որչափ ալ լեզի՝ Ձեզի անուշ կերևնայ, ինչպես այնչափ սուրբեր փորձն առնելով

ըսին , մանաւանդ սուրբ Օգոստինոս , սուրբ Հերոնիմոս , սուրբ Բեռնարդոս , Աշմարիա սերը գառնութիւն չըզգար , այլ քաղցրութիւն : Սէր եղած տեղը նեղութիւն չի միար , այլ զուարճութիւն : Ձեր հաւատար որ աս առանկ է , փորձեցէք ամէն բանէն վեր դնել զայն , բոլոր սրտով սիրել զինքը , ու կը տեսնէք որ իրաւ է ըսածս : Սուրբ Օգոստինոսին ալ չատ գժուար կուգար հաւատալ աս բանս . բայց Աստուծոյ շնորհքին զուարճութիւնները ու ղգայական մեղքերէն ետ քաշուածին պէս , երբոր սկսաւ ապաշխարողի ու Ճգնաւորի կեանք վարել , ըսաւ մեկէն որ՝ Ճգնութիւնները ու ապաշխարանքը աշխըրքիս բոլոր զբօսանքներուն մեղքէն աւելի անուշ կու գային իրեն . չուտ մը խօսուելանեցաւ որ բոլորը իր կենացը մէջ ոչ երբեք անանկ գոհ եղած էր : Աստ կրսմտնաք որ ինչուս սուրբները նեղութեան ծոմերու Ճգնութեան ապաշխարանքի վրայերու և հալածանաց մէջ միշտ ուրախ զուարթ գոհ հանգիստ ու խաղալ էին , ու երեսնուն ալ կերևնար անանկ ըլլալնին . վասն զի այ սուրբ սէրն ունէին : Ի բաւ , ո՛ր կը գտնուի աշխըրքիս վրայ Աշմարիա խաղաղութիւն Աշմարիա հանգիստ ու գոհ ըլլալ այմէ դուրս : Սաղմոս , ան մեծ թագաւորը , վայելեց ինչ որ աշխըրքիս վրայ վայելելու բան կրնար ըլլալ , խելք , պատիւ , հարստութիւն , զուարճութիւն , հեշտութիւն . բայց հարկաւորեցաւ ըսելու և ամէն աշխըրքիս գործոց վրայ խոստովանելու , որ ոչ երբեք իրաւ գոհ եղած էր . վասն զի կը տեսնէր որ աշխըրքիս բաները բոլորն ալ ունայնութիւն են , հաստատութիւն չունին , չուտով մը կանցնին , ու եսնուն վերջ ոչ անհանգստութիւն կը թողուին . « Ցեսի ես զամենայն գործս զոր արարին ձեռք իմ , և ահա ամենայն ինչ ընդունայնութիւն է և յօժարութիւն ոգւոյ ,, . (Ժող . ա . 14 :) Ուստի կը հաւանչնէ մեծն Թոմաս դեմբացի , որ այմէ ի զատ և բաց ի այ սիրոյն ու ծառայութենէն՝ ամէն բան ունայնութիւն է , փուճ բան է . « Ունայնութիւն ունայնութեանց ամենայն ինչ ընդունայն է բաց ի սիրոյն այ և ի ծառայութենէն նորա ,, : Ասոնք են մեծամեծ օգուտները որ այ սերը կը բերէ մեզի . քրիստոնեական ապրելու ամէն գժուարութիւնները կը դիւրինցնէ , ամէն բեռ կը թեթևցընէ , ամէն լեզի

կանուշցնէ , Աշմարիա խաղաղութիւն ու հանդիստ կու տայ սրտերնուս , որ աշխարքիս ամեն վայելքներէն վեր է : Ակնկալ ասելին ալ ըսեմ . այ սէրը չէ թէ միայն գոհ կընէ զմարդը , հապա նաև մարդուս առողջութեանն ալ կօգնէ : Նորաղանգ բժշկի մը հարցուցին որ ամենէն ազնիւ դեղը որն էր առողջ ապրելու . և ինքը թէ և հերետիկոս՝ բայց ամենէն ազնիւ դեղն այ սէրն է ըսաւ : Պատճառն ալ յայտնի է . վասն զի սրտի ուրախութիւնը շատ կօգնէ առողջութեան , ինչպէս ամենայն բժիշկները կրսեն . և որովհետև այ սէրն ուրախ կը պահէ սիրտը , ուրեմն այ սէրը կօգնէ առողջութեան : Ցեսէք որչափ հոգևոր ու մարմնաւոր օգուտ կը բերէ այ սէրը : Բայց դեռ քիչ է ըսածս . երանի անոնց , նորէն կրսեմ , որոնք որ զայ կատարեալ սիրով կը սիրեն , ամեն բանէն վեր՝ բայց միանգամայն առատիկ սիրով . որչափ ալ մեղք ունենան այն՝ պիսինները , որչափ ծանր սրբապղծութիւններ , նաև բոլոր աշխարքիս անօրէնութիւնները թէ որ գործած ըլլան , առ կատարեալ սէրն երբոր ունենան՝ ամեն մեղքերնուն թողութիւն կըլլայ , ու հոգիին սատանայի պես ափեղութենէն՝ պայծառ ու գեղեցիկ հրեշտակ մը կը դառնայ . ու թէ որ բաղձանքնուն զրկուին , ու առանց սուրբ խորհուրդներն ընդունելոյ՝ առանց խոստովանանքի ալ մեռնելու ըլլան , արքայութիւնն իրենց համար սպասով է , անվրէպ վրկութեան կը հաւատին . վասն զի կարելի չէ կատարեալ սէր ունենալ , առանց մէկտեղ կատարեալ զղջում ունենալու ամեն մեղքերնուն վասյ : Ուրեմն մեծ ուժ՝ մեծ զօրութիւն՝ մեծ ազդուութիւն ունի այ կատարեալ սէրը : Կամ ուրիշ առաքինութիւն մը , որ օրչափ ալ գեղեցիկ ու գերազանց ըլլայ՝ կարենայ մարդիկ սրբել մարդուս հոգին ամեն մեղքերուն արատներէն , առանց սուրբ խորհուրդներուն օգնականութեանը : Չէ , չկայ . միայն այ սիրոյն պահուած է աս շնորհքը , այ սիրոյն՝ որ ամեն առաքինութիւններուն Թագուհին է : Սէրն ամեն մեղք կը սրբէ՝ կրսէ Պետրոս առաքեալը . « Սէր ծածկէ բազմութիւն մեղաց » : Որչափ ուրեմն պէտք է ջանանք վառել սրտերնուս մէջն աս բոցը այ սիրոյն , ու միշտ աւելի բորբոքել ան հնարքներովը՝ որ անցած կիրակի ձեզի սորվեցուցի :

Թէ որ ասանկ է, հիմա ես ձեզի նոյն Հարցմունքը կընեմ, ինչ որ Քրիստոս ուրիշ մը Պետրոս առաքեալին ըրաւ. «Սիմոն Յովհաննու, սիրես զիս» (Յով. իւ. 15:) Պետրոս որպէս Յովհաննու, դիտ կը սիրեմ: Ես ալ ասանկ կը Հարցընեմ. իմ սիրելի որդեակ, ձեզ կը սիրեմ: Բայց, ո՜հ, չեմ գիտեր որ ամենքն ալ կրնան Պետրոսի ասած պատասխանը տալ. «Աւյ՛ տէր, և դուն գիտես զի սիրեմ զքեզ»: Տեր, դուն ալ գիտես որ քեզ կը սիրեմ: Խնամ չայրանի կեանքին՝ որ եղեր Հասեր է Քրիստոսի աստուածային մարդ ըսած Ժամանակը, որ մեղքերուն չաստութենէն չաստերուն սէրը պաղի պիտոր. «Վասն բազմանալոյ անօրէնութեան՝ յամեքեան ցեղ սէր բազմոյ» (Մատ. իդ. 12:) Քանիներդ Հաստատին չուքը միայն ունին, կրծքին կեղեր միայն. իսկ աստուծոյ Հաստատքի ու կրծքի՝ այ սէրը ինչպէս կրնայ ըլլալ: Կրսեն, իրաւ է, կրսեն բերնով որ զձեզ կը սիրեն. բայց սուտ է ըսածնին, կրսէ Դաւիթ մարգարէն, վասն զի օրաէրնին աղէկ ու չիտակ չէ ձեր հետ. «Սիրեցին զնա բերանօք իւրեանց, և լեզուօք իւրեանց ստեցին նմա, և սիրտք իւրեանց աչ էին ուղիղ ընդ նմա» (Սղմ. հէ. 36:)

Իրաւ. Թէ որ կարենայինք չահասէր մարդուն սիրտը մտնելու, կը տեսնէինք որ բոլորովին տարբեր է աչխարքիս բաներուն կապած է, չէ Թէ այ. որչափ անիւրաւ առաւաւրներ կընէ, որչափ չափազանց տարկի չահ կառնէ, որչափ խարդախութիւն խառնութիւն կընէ խօսքով ու գործքով, կչեռքի ու չափերուն մէջ, որչափ անգամ սրտին չահուս մը համար կը Թողնէ ու կը կորսընցնէ զձեզ: Թէ որ կարենայինք հասարա ու փաստաբեր մարդուն սիրտը մտնել, կը տեսնէինք որ ինչպես կը բաղձայ երկնալոյս և քան զամենքը վեր ըլլալ, ինչպես փառք պատիւ ու միտութիւն կը փնտռէ, ու գոնէ լոս համար կը զսէ իր խոչմանութեան ալ հոգին ալ ու այ պատիւն ալ: Թէ որ կարենայինք մտնել սիրտհաւ մարդուն սիրտը, կը տեսնէինք որ իր ղայրանքերուն հետաստութենէն կուռք մը չիներ է, և ան անարդ կուռքին համար քանի անգամ այմէ բոլորովին կը հեռանայ: Թէ որ կարենայինք ուշադրութեան կենան մը կամ աղչկան սիրտը մտնել, կը տեսնէինք որ ուշադրութեան՝ անփութութեան ու անկարգ սիրոյ կիսքե-

բով մաքահոտած, պարզևի մը համար՝ զինքն առնող մը դանելու համար՝ կը ծախե իր պարկեշտութիւնը, ինչուան կան ալ որ իրենք զիրենք վաճառքի մէջ կը դնեն, իրենք ուրիշներուն փորձութիւնը կը դրդեն։ Վ՚երջապես թէ որ քրիստոնեից մեծ մասին սիրոյը կարենայինք մանել, կը տեսնեինք որ միշտ կը չափան իրենց ուզածն ընել, իրենց կիւքերը գոհ ընել, չէ թէ զիրենք՝ իրեն կամքն ընելով։ Աստուած կը սիրենք՝ կըսեն բերնով, բայց պատուիրին չեն սիրեր. "Սիրեցին զնա բերանօք իւրեանց, և լեզուօք իւրեանց սուտ չին նմա, և սիրտք իւրեանց ոչ էին ուղիղ ընդ նմա,,։ Յուդա երբոր աւետաւ որ մատնելիացին Յիսուսի ոսքն ուղիւ եղով կօծէր, ատոնա եղին որ՝ ըսաւ՝ այդպէս պատրաստ կերթայ. խակ ինքն զիրիստոս աչքն մեր երազն սպանի ծախելէ։ Սուրբն Պաւղոնոս աս բանիս վրայ մտածելով կըսէ. Յուդա չատ յարգի բան սեպէր ան եղը, խակ զիրիստոս անանկ անարգ, ինչուան երազն սատին աւելի քան զիրիստոս երեցաւ իրեն։ Ո՜հ, քանի քանի Յուդաներ կան, որ մէկ արարած մը՝ մէկ պատիւ մը՝ մէկ զուարճութիւն մը ձայէ վեր կը դնեն. անանկ որ, մէկ անարդ շահու մը համար՝ անառակութեան մը համար՝ վայրկեան մը հեշտութեան համար՝ ձեռ ալ մեկդի կը ձգեն, իրեն ընտքն ալ, իր բարեկամութիւնն ալ, աքսորութիւնն ալ։ Ասանկները կրնանք ըսել որ ձեռ կը սիրեն. իրենք զիրենք կը սիրեն, իրենց կիւքերը կը սիրեն, աշխարք կը սիրեն, սատանան կը սիրեն, ոչ երբեք զնա. "և սիրտք իւրեանց ոչ էին ուղիղ ընդ նմա,,։

Շատ շատ՝ կը դանուին ոմանք, որ կուզեն թէ աշխարք սիրել և թէ զնա. իրենց սիրտը կուզեն կըսր սեզանի մը պէս ընել, որուն չքնաղակը ոյ հետ մէկ կարգ կեցած ըլլան պարտականները. քիչ մը հոգևոր կը կարդան, քիչ մը աշխարհային բաներ. մէյմը պատարագի կերթան՝ նաև կանուխ արևը չելած, մէյմը պար երթնելու՝ թատրոնի՝ ու վանդակաւոր տեսնուելու և զբօսանքի տեղուանք. մեկդիէն կը խոստովանին կը հաղորդուին, մեկալ դիէն մեղայ տալիներու մէջ կը պարտին. երբեմն խոնարհութիւն մտածուցմունք կրնեն, երբեմն ալ ամէն նորելուկ սուղ ու նաև անպարկեշտ հագուստներու եռեռ կըլլան. մէյմը պաք ու ծամ կը

պահէն, մէյմը կերուխումի կուգ տան վերնէք, ու ամէն հանգիստ գործանք գործարձուքիւն խեղդունն եկածը կը փնտռեն։ Վերջապէս կուգէն այ և աշխարքիս մէկ տեղ ծառայել. բայց Թող վերցնեն մարքերնուն, ան կարելի է ծառայել երկուց տէրանց՝ որ մէկզմէկու ա մէն կերպով հակառակ են, սուրբ առաքեալը կրսէ առ բանը, հաւատքի մասն է. "Ոչ ոք կարէ երկուց տէրանց ծառայել,,. (Մաթ. ձ. 26։) Ով որ աշխարք կը սիրէ, զնոյն չի կրնար սիրել. վասն զի աշխարքիս մէջ առածածը՝ օրէնքը՝ կանոնը՝ այ օրէնքներուն դէմ են. ով որ ալ զնոյն կը սիրէ, չի կրնար սիրել զաշխարք. վասն զի այ օրէնքն ու կարգն աշխարքիս մոռածածին՝ օրէնքին ու կանոնին դէմ է։ Բայց իմ միտքս ան չէ որ ձեզի ցցընեմ հոս առ ձշմարտութիւնը, ու ասոր դէմ մեղսրութիւնը մերժել. այլ կրսեմ որ ոնց գոհ չըլլար որ մենք զնիքը կէս սրտով սիրենք, կուզի որ բոլոր սրտով սիրենք։ Ուսոի կրսէ սուրբ Օգոստինոս որ սըրտերնուս կէսը միայն տալ այ՝ նոյն բանն է որ ամենեին իրեն չտալնիք, սոսանայնին տալու համար։ Վասն զի ոնց չուզեր որ բան մը իրեն հաւասար սիրենք. վասն զի արդար ու բոլորովին արդարութիւն ըլլալով՝ կուզի որ զնիքն ամէն բանէն մեծ սեպենք, ամէն բանէ վեր դնենք։ Մեծ բան մըն է որ առ սիրով ու մեծարանքով մեր սիրտը բոլոր իրեն տանք, երբոր ինքը զնիքը խաչին վրայ բոլոր մեզի համար զոհեց. "Սիրեաց զմեզ, և մատնեաց զանձն իւր վասն մեր,,. (Եփես. ե. 2։) Հապա, ձեզ նայիմ սիրելի որդիքս, մեր սիրտն ուզելով տանք իրեն. ան տեսնը սոցդ կրնանք ըսել՝ որ զնիքը կը սիրենք, ան տեսնն ապահով կըլլանք աքբայութեան հասնելու։

Բայց ոմանք կը տրամին, ու կարծես Թէ անկըճիս կուգայ իրենց գանգատ որ կրսեն. Վայ ինծի, խեղճ եմ, այ սիրոյն զուրկ եմ, սիրտս խիստ է, պաղ է այ հետ, չեմ զգար ան քաղցր յօժարութիւնը զնիքը սիրելու, ան եռանդը, ան գորովն իր վրայ. ախորժ մը մխիթարութիւն մը չի գար ինծի աղօթք ու բարեգործութիւն ընելէն. ասանկով առանց այ սիրոյն ինչպէս կարենամ պահ փրկուիլ։

Ըսե ինծի, Թէ որ սիրտդ հալեր ու մաշեր ջերմեռանդութեամբ, կարծես որ ասիկայ ապահով նշան

մըն էր ան սիրելուդ. տղայ ես. ատ նշանն ամենևին ապահով չէ: Կրնայ ըլլալ այ Ճշմարիտ սէրն առանց արտի քաղցրութիւն ու գորով ունենալու, կրնայ ալ ըլլալ քաղցրութիւն ու գորով առանց այ Ճշմարիտ սիրոյն: Մէկն որ ան կը մեծարէ, ամեն բանէն վեր կը դնէ, ու պատրաստ է ամեն բան կորսընցընելոյ՝ որպէս զի մահուամբ մեղքով մը զինքը չկորսընցընէ, Թէ և չզգայ սրտին մէջը քաղցրութիւն գորով ու եռանդ, կրնայ ապահով ըլլալ՝ որ զան կը սիրէ: Օրինակ մը առ. մէկ շնորքով կնիկ մը դնենք որ մէկ մեծ իշխանէ մը կամ թագաւորէ մը մեծ խոստմունքներ ունենայ՝ Թէ որ իր անօրէն կամքն ընելու ըլլայ, ու մեծ սպառնալիքներ նաև մահ՝ Թէ որ իր կամքին դէմ կենայ: Խեղճ կնիկը, որ ան ամեն բանէն վեր կը դնէ, դէմ կը կենայ, չի հաւանիր ամենևին, կը մերժէ զինքն ալ՝ իր պարգևներն ալ, պատրաստ ըլլալով ամեն բան քաշել՝ նաև մեռնել՝ քան Թէ իր պարկեշտութիւնը ծախել, այ դէմ ընել ու զան կորսընցընել: Հիմա ան կնիկը Թէ և փուխ սիրտ ջունենայ առ ան, սայթ է և ամենասայթ՝ որ զան կը սիրէ, ու արքայութիւնն իրն է: Ընդ հակառակն ուրիշ մը որ սրտին քաղցր գորովն կը հալի այ համար, կրնայ ըլլալ որ սիրէ զան, կրնայ ալ ըլլալ որ չսիրէ. վասն զի ինչպէս կրանն հոգևոր կենայ ամեն վարժապետները, ան եռանդը գորովին ու քաղցրութիւնը կրնայ բնական ըլլալ չէ Թէ գերբնական, կրնայ ղգայուն արհեստին փուխրիտ բնութենէ առաջ գալ, ինչպէս են հասարակօրէն կանայք, չէ Թէ այ շնորքէն. ուստի սխալական նշաններ են, չի կրնար մարդ անոնց վրայ վստահանալ: Այսօս ամենայնիւ քաղցր ու կակուղ սիրտ ունենալն առ ան՝ աղէկ բան է. վասն զի Թէ և միշտ ապահով նշան մը չէ այ Ճշմարիտ սիրոյն, բայց աղէկ արամադրութիւն մըն է այ սէրն ընդունելու:

Որո՞նք են ուրեմն ապահով նշանները Ճանչնալու որ իրաւցընէ այ սէրն ունինք: Ան նշաններն ուրիշ յորդորակի մը մէջ առաջուց ըսի. բայց հոս նորէն կրսեմ ուրիշ Լաւրենտիոս Ճիւսթինիանի կարգինալին ըսածը կրկնելով: Ով որ զան կը սիրէ, այ փառացը վրայ կաւրսխանայ, այ դէմ եղած մեղքերուն վրայ կը տրտմի, առէլ միտքը այ վրայ կերթայ, սիրով կը խօսի ու կը

լսէ այ վասյ , կը վախնաքի զինքը վայելելու , բարեգործութիւն ընել կը սկսէ , սկսով նեղութիւն կը քաշէ այ համար : Ուրեմն ով որ չի մտածեր ղնձ , այ վասյ չի խօսիր , այ խօսքերը սկսով չի լսեր , յայտնի նշան է՝ որ ղնձ չի սիրեր , այմէ հետու է , ինչպէս Քրիստոս ասէն մեր ըսաւ . “ Որ էն յայ , ղբանս այ լսէ . և դուք վասն այնորիկ ոչ լսէք , զի չէք յայ ,, . (Յհ . ը . 47 :)

Բայց աս նշաններէն երկուքն ամենէն տպահով են , բարեգործութիւն ու այ համար նեղութիւններու սկսով համբերել : Բարեգործութիւն ընել , այսինքն այ ամեն պատուիրանքներն ալ ոչ միայն պահել , քրիստոնեի մը պարտքերը բոլոր կատարել : Սկսը , ինչպէս ստուքն Դրիգոր կըսէ , չի կրնար կենալ առանց սիրելոյն հաճոյ բան մը ընելու . անանկ որ , Աշմարիտ սէր չէ այլ երևսաց , թէ որ սիրելոյն համար բան մը չըներ : Ան խօսքս ալ ոչ կը հասկընան որոնք որ մեկու մը վրայ տասնի սէր ունին . երբեմն նաև չընելու գործքեր կընեն՝ իրենց սիրելոյն հաճոյ բան մը ընելու համար : Ուրեմն աշխատինք մեր վրանիս դարձընենք . կը չանանք Աիշտ պահել այ պատուիրանքները , եկեղեցւոյ հրամաններները , Աշմարիտ քրիստոնեի մը ամեն պարտքերը , ու ինչ որ մեր վիճակին պարտքեր են : Թէ որ կը չանանք , շատ պարակուսինք որ ղնձ կը սիրենք , ու չիվսանանք : Բայց թէ որ այ պատուիրանքները պահելու փոյթ չունինք , հոգ ընինս չէ եկեղեցւոյ հրամանները՝ քրիստոնեի մը ընդհանուր ու մեր վիճակին առանձին պարտքերն ընելու , վայ է մեզի , այ սէրը չունինք , զուրկ ենք ամեն բարիքներէ : Մարիկ ըսէք ինչպես յայտնի կը վճռէ Քրիստոս ասէն մեր . “ Եթէ սիրէք զիս , զպատուիրանս իմ պահեսջիք ,, . այսինքն թէ որ կը սիրէք զիս , պատուիրանքներս պահեցէք : “ Որ ունի զպատուիրանս իմ և պահէ զնոսա , նա է որ սիրէ զիս ,, . այսինքն ով որ պատուիրանքներս կը պահէ , ան է որ իրաւցընէ կը սիրէ զիս : “ Որ ոչն սիրէ զիս , զբանս իմ ոչ պահէ ,, . այսինքն ով որ հրամաններս չի պահեր , զիս չի սիրեր . (Յհ . ժդ . 15 . 21 . 24 :) Ու երբ . ինչպէս կրնայ ըսել մեկն որ իր սէրը կը սիրէ ու կը մեծարէ , երբոր չուզեր հնազանդիլ իրեն , չուզեր հրամաններն ընել :

Բայց սրովհետև ամեն բանի մէջ այ կամքն ընելու

համար՝ հարկ է որ մեր վայ բռնուելիւն ընենք, մեր կիրքերը մահացընենք, մենք զմեզ ուրանանք, խաչ նեղուելիւն քաշենք, ուսոմ ամենէն ապահով նշանն ձեռ սիրելնուս ան է որ՝ այ սիրոյն համար ուզելով նեղուելիւն քաշենք: Վասն զի ով որ իրաւցընէ կը սիրէ մեկը, իրեն ծանր չի գար անոր համար աշխատիլ՝ նեղուելիւն վիշտ ու տառապանք քաշել, այլ մանաւանդ ուզելով կը քաշէ: Ասոնկ ալ այ սերը երկոր մեկուն սրտին մեջը տեղը ըրած է, զեռ չկրնացընելու համար կամ իրեն հաճոյքն ընելու համար՝ պատրաստ է ամեն մահացուցումներ ընելու, որ և իցէ նեղուելիւն ու տառապանք քաշելու. "Սէր երկայնամիտ է, ամենայնի տեւէ, ամենայնի համբերէ ,,. (ա. Կորնթ. ԺԳ. 8:) Ուսոմ որոնք որ չեն ուզեր ամենևին նեղուելիւն մը կրել, խաչ մը քաշել, ծոմ կենալ, որոնք որ չեն կրնար մեծ պաք մը պահել, որոնց որ դժուարին կերևնայ խստասիրտ վանահօրը դրած ապաշխարանքը կատարել, որոնց որ անասնելի կերևնայ անիրաւուելիւն մը նախասիրել մը կամ ցաւ մը կրել, որոնց որ ծանր կու գայ քիչ մը առեն ժամս կենալ, ցրտի կամ տաքի համբերել, քրիստոնէական վարդապետուելիւն առնասրանի մեկնուելիւն լսել, ու ամեն բանի մեջ իրենց հանդիսասը կը փշրուելն, չեն ուզեր ամենևին նեղուելիւն մը քաշել, ցաւալի է իրենց վիճակը, չիմասուին, այ սիրոյն զուրկ են, ըրածնին բան մը չաժեր, հոգինին կոպտացուցած են. "Որ ոչն սիրէ, անդէն ի մահուն կայ,,. (ա. Յովհ. Ե. 14:)

Ուսոմն, սիրելիք, այ պատուիրանքները պահելը, եկեղեցւոյ հրամաններըն՝ քրիստոնէական ու մեր վճռակին պարտքերը կատարելը, մեղքէ ետ կենալը, վերջապէս բարեգործուելեան եռանդ ըլլալը, ու վասն այ նեղուելեանց համբերելը, ամենէն ապահով նշաններն են՝ իրաւցընէ զեռ սիրելիս Ճանչնալու համար: Ով որ այ համար շատ բան կընէ՝ ու շատ բան կը քաշէ, գիտեմ որ զեռ շատ կը սիրէ. ով որ այ համար քիչ բան կընէ՝ ու քիչ բան կը քաշէ, միտքը գիտ որ զեռ քիչ կը սիրէ. իսկ ով որ այ համար բան մը չընէր՝ ու բան մը չի քաշեր, թող հաստատ գիտեմ որ ամենևին զեռ չի սիրեր: Ասոնցմէ քանիներ կան քրիստոնէից մեջը. Նայինք միայն ինչպէս կը պահեն այ պատուի-

բանքներդը, մանաւանդ իրիկդը, այսինքն ուշ օրերդը պըր-
բուելեամբ անցընել, գողութիւն չընել, ու անպարտ
կեշտուելեան մեղք չիգործել. ու մեկէն կը տեսանենք
քրիստոնէից մեծ մասին ինչ կերպով զձեզ սիրելը: Կի-
րակինիս կարծես որ կիրակի չէ. գողութիւն ընելը ան-
տարբեր բան մը դարձեր է, իսկ անպարկեշտութիւնը՝
կարիճութիւն մը: Աս ասաձիկ երեսայ սիրաը միշտ.
ըլլան պիտոր միշտ մեջերնիս ձայ պէս բարերար ու սի-
րելի տեր մը չխիրոզներ: Ո՛հ, չէ. ով որ ինչուան հի-
մա զձեզ չէր սիրեր, ասկէց եաքը թող սիրէ. ու սի-
րելու համար՝ թող մոռնէ այնչափ պատճառները,
որ զմեզ կը յորդորեն սրտերնուս ամեն բաղձանքներդը
ձայնուիրելու. մանաւանդ թող խնդրէ միշտ ձայմէ իր
սուրբ սէրը: Ապա թէ ոչ, վայ մեզի. թէ որ աչերը-
քիս վրայ զինքը չիսիրենք, անդին տեսնէք պիտոր զին-
քը յաւիտենական տանջանքներու և տասկալի պա-
տիժներու մէջ, որոնցմէ փրկէ զմեզ ձեռ:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ Ի.

ԱՆՀՆԱԶԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՅ, ՈՐ ՅԱ ՍԻՐՈՅՆ ԲՆԱՄԻՆԵՐԷՆ ՄԵԿՆ Է:

Ա՛ՀՈՒՆ, ԻՆՉ ՄԵԾ ԴԺԲԱԽՏՈՒԹԻՒՆ. ՅԱ ՍԻՐՈՅՆ ԱՅՆ-
չափ հարկաւորութիւն ունենալէն եաքը, որ տառնց
անոր ինչ ալ ընենք՝ չենք կրնար փրկուիլ, զձեզ բոլոր
սրտանց սիրելու այնչափ պատճառներ ունենալէն եա-
քը, ՅԱ սուրբ սէրը տառնելու և սրտերնուս մէջը պա-
հելու այնչափ հնարքներ ունենալէն եաքը, այսչափ
քիչ են մեր մէջն իրաւցընէ զձեզ սիրողները: Քրիստոս
տէրն մեր յայտնի ըսաւ որ ՅԱ սիրոյն բոցը մեր սրտին
մէջը վառելու համար եկեր էր. "Հուր եկի արկա-
նել յերկիր, և զինչ կամիմ թէ արդէն իսկ բորբո-
քեր ,, (Ղ. ԺԲ. 49:) Բայց որչափ քիչ են, որոնց
սրտին մէջը վառած ըլլայ աս բոցը. որուն հոգը չէ որ
իր սրտին մէջը վառի, որն ալ վառած ջիվառած՝ կը
թողնէ որ մարի. անանկ որ սրտերնին տառի պէս պաղ
է ՅԱ հետ: Ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ աս բանը. պէտք է

որ անիծած գող մը ըլլայ՝ որ սա մեծ գանձը, այսինքն
այ սուրբ սէրը, մեր սրտէն կը գողնայ. ապա թէ
ոչ, կարելի բան չէր որ ամենքն ալ չխնդրէին զնծ, ա
սանկ մեծ՝ սանկ բարերար՝ սանկ սիրելի տէր մը:
Ուրեմն այ սուրբ սէրը տառնալէն եաքը ապօթքով ու
ղինքը սիրելու պիչափ պատճառները մտածելով, թէ
որ կուզենք անկայ պահելու սրտերնուս մէջը՝ պէտք
է որ գիտենք ու հասկնանք ըլլանք ճանչնալու ան անօրէն
գողը՝ որ մեզմէ կը գողնայ այ սէրը. ու ճանչնալէն
եաքն ալ՝ ամէն հնարք բանեցընենք, զգուշանանք, բո
լոր մեր սրտին դռնեքն ու պատուհանները գոցենք,
որպէս զի չկրնայ ներս մտնել գողնալու այ սուրբ
սիրոյն անգին գոհարը:

Ուրեմն սղնկ մը մտածենք ով կրնայ ըլլալ սա գողը,
որ այ սիրոյն հետ մեր հոգւոյն կեանքը՝ այ շնորհն ալ՝
յաւիտենական արքայութիւնն ալ մեզի կորսընցընել
կուտայ: Ըլլայ որ աշխարքիս ցանկալի բաներն ըլլան,
հարստութիւն, պատիւ, զուարճութիւն. ըլլայ որ
մեր կիրքերն ըլլան, հպարտութիւն, ագահութիւն,
բղջախօհութիւն, որկրամոլութիւն, բարկութիւն, նա
խանձ, ծուլութիւն, կամ սատանային փորձութիւն
ներն ու հրապուրանքը: Չէ, սիրելի որդիքս, չէ. սա
ամենքն ալ թէ և ան գողին զէնքերն ու գործիքներն
են իր գողութիւնն առաջ տանելու, բայց գողն ու
րիշ է. ու գիտէք ով է, մեր անիծած անձնասիրու
թիւնը, չափազանց զմեզ սիրելնիս է: Ա՛ս է որ ամեն
բանի մէջ մեզի մտածել կուտայ զմեզ գոհ ընել, ու
թող չի տար որ մտածենք զնծ գոհ ընելու. այլ ընդ
հակառակն զնծ վտանգներէն բաներ ընել կուտայ,
ինչպէս ձեզի ալիսի ցցըներէ: Ուրեմն կամ պէտք է որ
սրտերնուս դուրս վռընտենք սա անձնասիրութեան
անզգամ գողը՝ թէ որ արգէն ներս մտեր է, ու չկրող
նել ամենեին որ մէկդի ալ մտնէ, և կամ այ սիրոյն
զուրկ մնալ, ու յաւիտեան գժոխքին կրակներուն
մէջն այրիլ:

Բայց միաբս աղեկ հասկցեք. չեմ ուզեր ըսել որ
գէշ բան է՝ մեզ է՝ ինքը զինքը սիրելը. քաւ լեցի. ան
ճառնի խօսք մը՝ գլխե վեր սխալ մը ըսած կըլլայի:
Ինքնութիւնը կը յորդորէ, ձե կը հրամէ, որ մենք զմեզ
սիրենք, մեր բարիքը, և ինչ որ մեր անձին՝ մեր կե-

նայը՝ մեր առաջնորդութիւնը հարկաւոր է՝ փնտրելու, միայն թէ կարգով կանոնով ու չափով, ոչ մէկ ծայրը ոչ մէկալ ծայրն անցնելով։ Վասն զի թէ որ խիստ անհոգ ըլլանք մեր բարւոյն՝ ջնասելով մեր առաջնորդութեան ու մեր կենացը, անխոհեմութիւն կրնանք. իսկ թէ որ խիստ չատ հոգ ունենանք մեր վրայ մեր հանգստութեանն ու հաճոյիցը չափազանց եռանդ ըլլալով, կըլլայ անձնասիրութիւն։ Ուրեմն երկու առասակ անձնասիրութիւն կայ. մէկն ան է որ մենք զմեզ կարգաւորելու կերպով յայ համար կը սիրենք, ապրինքն յայ ուզածը հաւնածը հրամայածն ընելու համար. և սովիկայ է իրաւացի սէր մը, բանաւոր ու սուրբ սէր մը, որն որ Քրիստոս սէրն մեր եղբայրսիրութեան կանոն կու տայ մեզի՝ ըսելով. "Սիրեացես զընկեր քո իբրև զանձն քոյ։" այսինքն եղբայրդ անձիդ պէս սիրես։ Իսկ մեկալ անձնասիրութիւնն է, որով զմեզ կը սիրենք՝ չէ թէ յայ համար, այլ միայն մեզի համար. չէ թէ յայ հաճոյքը այլ մերը ընելու համար, մեր ուզած բանեղուն եռանդ ըլլալով յայ ուզածին դէմ։

Ա՛ս է ան անկարգ սէրն որ հասարակօրէն կըսուի անձնասիրութիւն, որն որ առաջ կու գայ մեր սկզբնական մեղքով ապականած բնութենէն, որն որ աշխըրքիս օրէնքներէն ու իր կիրքերէն ի զատ ուրիշ օրէնք չուզիր ճանչնալ, որն որ միշտ իրենը և ոչ երբեք յայ փառքը կը փնտրէ, միշտ իր հաճոյքը ուզէ գոհ ընել և ոչ երբեք զայն։ Վայ է մեզի, թէ որ ասկայ մեր սրտին դուռը չխուզընանք. վայ է մեզի, վասն զի ծանր ջնասանք անտարակոյս մեզի կը հասցընէ։ Կը գոռնայ մեզմէն յայ սուրբ սէրը՝ որ մեր փրկութեանը համար այնչափ հարկաւոր է. սա առջի ջնասն է։ Կը զսկէ զմեզ յայ շնորհքին՝ չատ մեղքեր գործել սալով մեզ. սա երկրորդ ջնասն է։ Մեր ամեն բարեգործութիւններուն արգիլնըը կը վերցընէ. սա ալ երրորդ ջնասն է։ Ո՛չ սեակը ուրեմն, պէտք չէ որ արժանաւոր խլենք հանենք անձնասիրութիւնը մեր սրտէն։ Նախ չհատակատելու համար որ մեր անձնասիրութիւնն է ան անիծած գողը՝ որ կը վերցընէ մեր սրտին յայ սուրբ սէրը, կամ կարգիլէ սիրել զնա, բաւական է ինչ որ սուրբ Օգոստինոս յայտգա քաղաքին յայ դրքին մէջը կըսէ։ Չոն ցցընելու համար որ մեր յաւիտենական

փրկութեան չնուածքը պէտք է ջնջ սիրելէն սկսի, կըսէ որ ոյ սէրը մէյմը որ մը սրտին մէջը կը տիրէ, չէ թէ միայն անկից դուրս կը վռընտէ անձնասիրութիւնը, այլ նաև չհոգալ մը արհամարհել մը կոչ տայ մեր անձը. անանկ որ ջնջ միշտ առաջ քան զմեզ դնելով, երբոր սէրը կոչ գայ կամ զինքը կամ զմեզ գոհ ընելու, պատրաստ կըլլանք զինքը գոհ ընելու և ոչ զմեզ. երբոր սէրը կոչ գայ կամ զինքը կորսընցընելու կամ զմեզ, պատրաստ կըլլանք կորսընցընելու թէ զմեզ, թէ մեր կեանքը, որպէս զի զինքն ու իր շնորհքը չկորսընցընենք: Ընդ հակառակն մէյմը որ անձնասիրութիւնը տիրելու ըլլայ մեր սրտին վրայ, չէ թէ միայն անկից դուրս կը վռընտէ ոյ սէրը, այլ և չհոգալ մը արհամարհել մը կոչ տայ ջնջ. անանկ որ մեր անձը միշտ վեր կը դնենք քան ջնջ: Ա՛ս բանս սուրբն Օգոստինոս կըսէ, ան՝ որ թէ ոյ սիրոյն և թէ անձնասիրութեան աղբեղութիւնները իր վրայ փորձեց. ա՛ս բանս կը ցցըներ նաև փորձն այնպէս ինչպէս թէ ձեռքով շօշափելնիք: Այսինքն սուրբերը՝ որոնց վարքը կը կարդանք. ոյ սիրովը վառուած, որչափ աւելի զինքը կը սիրեն՝ այնչափ իրենք զիրենք կարհամարհեն, որչափ աւելի ոյ վրայ կը հոգան՝ այնչափ իրենց վրայ անհոգ կըլլան: Ամենքը ջնջ պատուելու փառաւորելու գոհ ընելու եռանդ ունին. բայց ի իր հաճոյքն ընելէն ուրիշ բան աշխարհս չեր ներեար, ուրիշ բանով չէին զուարճանար. բաւական չեին անոնք որ իրենք միայն կրցածնուն չափ զինքը պատուեն փառաւորեն գոհ ընեն, կը բաղձային որ ամեն ուրիշներն ալ զինքը պատուեն փառաւորեն գոհ ընեն. փոյթերնին չէր իրենց անարգուելն իրենց կրած նախատինքը, կը արհամարհին կը վշտանային երբոր կը տեսնէին որ իրենց բարեբար սիրոջն արհամարհանք կամ նախատինք մը կըլլար: Ընդ հակառակն քրիստոնեայ մը՝ որուն վրայ անձնասիրութիւնը տիրած է՝ ինչ կը փնտռէ, ինչ կը բաղձայ, ինչ բանով կը զուարճանայ: Աստուծոյ հաճոյքը վրայ հոգը չէ, քարէ արձան մըն է. իրեն հաճոյ եղածն ուրիշ բան չի բաղձար, ուրիշ բան չի փնտռեր, ան բաներէն ի զատ որ իրեն ախորժելի են զինքը գոհ կընեն՝ ուրիշ բանով չի զուարճանար, ուրիշ բան հոգը չէ. երբոր իրեն գրգռութիւն մը նախատինք մը հանդիպի, կը տրամի

ու կը վշտանայ · իսկ այ անարգանացն ու նախատանաց՝ այ գէմ եղածին վրայ հոգը չըլլար , մանաւանգ ինչն ալ չգուշանար այ գէմ ընելէն՝ զինքը գոհ ընելու իր հաճոյքն ընելու համար : Ուրեմն արհաւն լսեն աւելի յայտնի է որ՝ անձնասիրութեան սիրած տեղը այ սէրը չի մնար :

Երկրորդ քրիստոնեայ մը որ իրաւցընէ կը սիրէ զնծ , ամեն բան այ փառացն ու հաճոյքը համար կընէ , ինչ որ կը մտածէ , ինչ որ կը խօսի , թէ ուտէ , թէ խմէ , թէ աշխատի , թէ հանգչի , մեղքէն ի զատ ինչ ալ որ ընէ , իր դիտմունքն ան է որ այ հաճոյքն ու փառքն ընէ , ինչպէս Պօղոս առաքեալը կըսէ . “ Եթէ ուտէք , եթէ ըմպէք , եթէ զինչ և առնիցէք , զամենայն ինչ ի փառս այ արարէք ,, · (ա · Կորնթ . Ժ · 31 :) Ինոր համար սուրբն Թոմաս՝ սուրբ Օգոստինոսէն առած՝ կըսէ որ , չենք կրնար այ սիրոյն պատուիրանքը կատարել առանց ամեն բան ի փառս այ ընելու : Բայց անձնասիրութիւնն ինչ ընել կու տայ , գիտէք · անոնք կընեն որ՝ ամեն բան մեզ համար ընենք , ամեն բանի մէջ մեր հաճոյքը խնդրենք՝ չէ Թէ այ · ուստի մենք զմեզ ստուգած մը կընենք , ու անոր երբն մեր վերջն վախճանին կը նուիրենք մտածածնիս ալ խօսածնիս ալ ըրածնիս ալ · ուրեմն մենք չենք սիրեր զնծ , ու մտհուշակ մեղքի մէջ ունակացած կեցած ենք միշտ : Տեսէք սա մարդը բոլորովին զբաղած մնած բարեգործութիւն մը ընելու հասարակաց : Թէ որ գրսուանց նայիս , մեծ ազնկութիւն է ըրածը · բայց Թէ որ վախճանը նայելու ըլլաս , չէ Թէ այ փառացը համար է ըրածը , այլ միայն անուն ընելու , փառք վաստկելու , գովեստ ու ծափ ընդունելու , մեծ մարդու կարգ անցնելու : Տեսէք սա վաճառականը , սա տուն տեղ ունեցող մարդը , հոգերուս մէջ ընկղմած՝ իրեն գործքերը՝ իր առուտուրն ազնկ կարգաւորելու · ըրածն բան ինքեան ազնկ բան է , բայց դիտաւորութիւնը նայինք ինչ է · չէ Թէ այ կամքը՝ այլ իր ուզածն ընել , երթալով հարստանալ , ու գոհ ընել իր կիրքերն ու իր աչքն որ ունի տալկի և սէրիշ բաներուս : Տեսէք սա կարիճը՝ որ աշխարք մնանել կուզէ · ուզածն օրինաւոր բան , սուրբ բան , խորհուրդ եկեղեցւոյ · բայց նայինք ունի՞ ան դիտաւորութիւնն որ պէտք է ունենան կարգաւոր

նէրը, այսինքն որ սրտանց օգնական մը ունենայ, այ
փառացը համար աղքատութեան համար զաւկրնեը ու-
նենայ, աղքատհոգութիւնն ապահովելու դէղ մը ունե-
նայ: Չէ, ոչ աս, ոչ ան. իր գլխաւոր ու գրեթէ մի-
նակ վախճանն է զինքը գոհ ընել, իր կիրքը յագեց-
նել, զգայական ախորժը լեցընել: Ասանկ խմացիք ու-
րիշ բաներու վրայ ալ: Բայց ինչո՞ւ սուրը ամեն բան
իրենց համար կրնեն միշտ, և ոչ այ. իրենք պիրենք գոհ
ընելու կը նային, և ոչ ուրիշ. ասան զի պիրենք չափա-
զանց կը սիրեն, ասան զի անձնասիրութիւնը սիրեր է
վրանին: Ուրեմն թէ որ մէկ կողմանէ աս էրկու սուրբ
վարդապետաց վճռոյն նայելով՝ կարելի չէ սիրել պիտ
առանց ամեն բան իրեն համար ընելու, և որովհետև
մէկալ կողմանէ ալ անձնասիրութիւնն ամեն բան մէ-
ջի համար ընել կու տայ, յայտնի կը հետևի որ անձ-
նասիրութիւնն է ան նզոված ախտը՝ որ կարէ այ սէրը
մէր սրտին մէջ, ան անիծած գողը՝ որ կը գալէ գմեզ
այ սիրոյն:

Հիմա քիչ մըն ալ լսենք ինչ որ աս բանիս վրայ Քրիս-
տոս տէրն մեր աւետարանին մէջը կըսէ. "Եթէ ոք գայ
առ իս, և ոչ ատեայ զհայր իւր և զմայր և զկին և զոր-
դիս և զեղբարս և զքոյրս, նա և զանձն ևս իւր, ոչ կա-
րէ իմ աշակերտ լինել,,. (Ղկ. ԺԴ. 26:) Ով որ ինծի
կու գայ, ու զիս ամեն բանէ վեր չի դներ, ինչուան հօր-
մէն մօրմէն, կնոջմէն զաւկընեբէն, եղբարցմէն, քոյրե-
րէն ու նաև իրմէն հրաժարելով, ու աւելի իր կեանքը
կորսընցընել ուզելով քան թէ ինծի դէմ ընել, չի կըր-
նար իմ աշակերտս ըլլալ: Ուրիշ տեղ ալ նորէն կըսէ.
"Որ սիրէ զանձն իւր՝ արձակէ զնա, և որ ատեայ զանձն
իւր յաշխարհիս յայսմիկ՝ ի կեանան յաւիտենական
պահեսցէ զնա,,. (Յհ. ԺԲ. 25:) Ու ինչպէս որ սուրբ
ծակեբերանն ու ամեն ուրիշ սուրբ հարք կը մեկնեն,
ու սուրբ եկեղեցին ալ՝ որ անսխալ մեկնիչ է սուրբ
գրոց՝ զնոյնը կը հաստատե, աս ըսել կուզէ. Ով որ
ինքը զինքն անկարգ կերպով կը սիրէ՝ իր կիրքերուն
հետևելով իր հաճոյքը այ կամացը դէմ ընելով, իր
հոգին կը կորսընցընէ. ընդհակառակն ով որ ինքը զին-
քը սուրբ առնելութեամբ մը կառչի՝ իր կիրքերը սան-
ձելով իր բնութիւնը մահացընելով, այ հաճոյքը՝ չէ
թէ իրենը փնտռելով, իր հոգին ապահովացուց կը

փրկէ : Ինոր համար ուրիշ ակռ ալ կըսէ Քրիստոս . “ Եթէ որ կամի զինէ իմ գալ , ուրացցի զանձն , և առցէ զխաչ իւր հանապազ , և եկեսցէ զկնի իմ ,,. (Ղկ. Թ . 23 .) այսինքն ով որ կուզէ Ջնմարիտ քրիստոնեայ ըլլալ , պէտք է որ զինքն ուրանայ , ու խաչը կռնակին առած՝ եակէս գայ , իմ տուած օրինակիս ետեւս նմանելով : Բայց ինչ ըսել կուզէ Քրիստոս ակռն մեր հրամեցնելը՝ որ մենք զմեզ ուրանանք , “ ուրացցի զանձն ,,: Ո՞ւ ի՞նչ մեծ խօսք է սա խօսքս , ինքը զինքն ուրանալ . համառօտութիւնն է , ուզածնուծն է բոլոր աւետարանին . անանկ խօսք մըն է , որ եթէ ապէկ հասկընանք ու պահենք՝ կը բաւէ զմեզ սուրբ ընելու : Ըսել կուզէ որ պէտք է հրաժարինք մեր անձնասիրութենէն , չփըսրտնէնք ինչ որ մեզի հաճոյ է , այլ այ հաճոյքը . կուզէ ըսել որ պէտք է մահացընենք զմեզ եւս կենդանով անբանութիւն՝ որ մեզի ախորժելի են , բայց այ անհաճոյ . ըսել կուզէ որ պէտք է բռնութիւն ընենք մեր բնութեանը դէմ , ու միշտ ջրին դէմ երթանք , այսինքն մեր անկարգ կիրքերուն դէմ . ապա թէ ոչ , չենք կըրնար՝ ոչ քրիստոնեաբար ապրիլ , ոչ սիրէլ զնծ , և ոչ փրկութեան հասնիլ : Ասոնի կաղապարակ առաքեալը . “ Մի անձանց հաճոյ լինիլ , քանզի և Քրիստոս ոչ ետէ անձին հաճոյ եղև ,, . (Հռ. Ժե . 3 :) Պետրոս չի փնտռտուներ մեզի հաճոյ ըլլալ , այլ այ : Ի՞նչպէս . Քրիստոս աերն մեր , երկինի և երկրի Թագաւորը , չի փըսրտուեց ինքը իրեն հաճոյ ըլլալ , այլ միայն իր երկնաւոր հօրը , ինչուան չարչարուեցաւ ու խաչին վրայ մեռաւ . իսկ մենք խեղճ ոտրտմելի մեղաւորքս ինչպէս կրնանք այ ուզածը մեկտի թողնել , ու մեր ուզածն ընենք : Ո՞չ , չէ , պէտքը չէ որ մեր հաճոյքին ետեւէն վազենք , “ Մի անձանց հաճոյ լինիլ ,,. պէտք է որ զըսպենք զմեզ , մահացընենք զմեզ ան ամեն բանի մէջ՝ որ այ կրնայ անհաճոյ ըլլալ . ապա թէ ոչ , անձնասիրութիւնը կը գողնայ մեր սրտին այ սէրը , ու հետեւաբար մեղքի մէջ ձգելով զմեզ՝ կը զրկէ այ ընտրեալն , ինչպէս հիմա ձեզի պատոր ցցրնեմ :

Կընաք ըսել ինծի ինչ է պատճառն որ այնչափ մեղք՝ այնչափ անիրաւութիւններ կը լան աշխարհիս մէջ : Մըտածենք ու նորէն մտածենք , եաքը եաքը պէտք է ըսենք որ ամեն մեղք անձնասիրութենէ առաջ կու գայ ,

ան անյապաղ բաղձանքէն զմեզ գոհ ընելու : Քննենք ա-
մեն կիրքերնիս . թէ որ անոնց եռանդն կըլլանք , անձնա-
սիրութեան համար կըլլանք , զմեզ գոհ ընելու համար
կըլլանք : Ամեն կիրք հոս կու գայ կը սերնայ , գոհ ը-
նելու մեր անձնասիրութիւնը , գոհ ընելու զմեզ : Ու-
րեմն եաքը եաքը կը գտնենք որ անձնասիրութիւնն է
պատճառ ամեն մեղքի . անոնկ որ եթէ անձնասիրու-
թիւն չունենայինք , մեկ կիրք մը չէր կրնար զմեզ մեղ-
քի մէջ ձգել : Ինչ պատճառաւ Սադայէլն ան առա-
կաչի հպարտութեան մեղքը գործեց . անձնասիրու-
թեան համար , որպէս զի ինքը զինքը գոհ ընէ՝ ուզա-
ծին հասնելով՝ այ նման հաւասար ըլլալով . “ Եղէց
նմանող բարձրելոյն ,, . (Եսայ . ԺԴ . 14 :) Ինչ պատ-
ճառաւ Ադամ ու Եւա ան մեծ մեղքը գործեցին , ինչ-
պէս դիտենք ամենքնիս . անձնասիրութեան համար ,
որպէս զի իրենք զիրենք գոհ ընեն՝ արգելած պտուղն
ուտելով : Ինչ պատճառաւ Դաւիթ մարդարէն ան
երկու մեծ մեղքերը գործեց , շնութիւն ու սպանու-
թիւն . անձնասիրութեէ համար , որպէս զի զինքը գոհ
ընէ՝ իր ցանկութիւնը կատարելով , ու իր պատիւն ազ-
ատելով : Սաւուղ ալ վրէժխնդրութիւն ընողը՝ անձնա-
սիրութեան համար կընէ , իր կատաղութիւնը յագե-
ցընելով մեկու մը դէմ : Սաւուղ ալ սրկրամարդն անձնա-
սիրութեան համար կերուխումի եաեէ կըլլայ , որպէս
զի իր ախորժը յագեցընէ հաճոյ կերակուրներով ու
ազնիւ գինիներով : Սաւուղ ալ գողը , յափշտակողը ,
առուտուրի մէջ խարդախը , նենգաւորը , խաբեբան ,
անձնասիրութեան համար մեղք կը գործեն , որպէս
զի իրենց ագահութիւնը հարստութեամբ գոհ ընեն :
Սաւուղ ալ ուխտերուն կիներն անձնասիրութեան հա-
մար անպարկեշտ հագուստներ կը հագնի , անվայել
զարդերով կը զարդարուի , որպէս զի աղուր երևնայ ,
զինքը սիրցընէ : Սաւուղ ալ . . . բայց ինչ մեկիկ մեկիկ
ընեմ , արեւուն լուսէն աւելի յայտնի է որ անձնասի-
րութիւնն է , զմեզ գոհ ընելու բաղձանքն է պատճառն
ամեն գործած մեղքերնուս . անոնկ որ՝ եթէ չկրնայ-
ինք մենք զմեզ գոհ ընելու այնպիսի բաներով որ այ
անհաճոյ են , եթէ զմեզ մահապարտնենինք , ամենևին մեղք
չէինք գործեր : Ասոր համար Պօղոս առաքեալը կը գրէ
Տիմոթէոսի իր սիրելի աշկերտին . “ Յաւուրս յետինս

եկեսցեն ժամանակք չարք, զի եղիցին մարդիկ անձնասէրք, արծաթասէրք, հպարտք, ամբարտաւանք, հայհոյիչք, անհնազանդ ծնողաց, անշնորհք, անսուրբք, աննուէրք, անգութք, բանսարկուք, անժուժք, վէրք, անբարեսէրք, մատնիչք, յանդգնք, ամբարտաճաճք, ցանկասէրք մանաւանդ քան զԱստուածասէրք.. և խորհեսջիր ի նոցանէ ,,. (ը. Տիմ. գ. 1.) այսինքն ժամանակ պիտի գայ որ մարդիկ անձնասեր պիտոր ըլլան, ի բենք զբենք սիրող. և ասոնք ինչպիսի անձինք պիտոր ըլլան: Ըլլան պիտոր ագահ, հպարտ, հայհոյուԹիւն ընող, ապերախտ, սիրտ չունեցող, խառնաբար, բամբասող, անպարկեշտ, մատնիչ, անօրէն, կատմակոր, ուրիշ բանի հետև պիտոր չըլլան՝ բայց իրենց հաճոյիցը. ասոնցմէն հեռու կեցիր: Ասուած պահէ, ասոնց պէսի չարիք, պէսի անկարգուԹիւն, պէսի ան օրէնուԹիւն. ուսկից առաջ կու գան ասչափ սուտ կալի չարիքը: ԱնձնասիրուԹենէն, կրսե սուրբն Օգոստինոս, անկից որ առաքեալն ամենէն առաջ դրաւ, այսինքն ,, Եղիցին մարդիկ անձնասէրք ,,. իրենք զբենք սիրող: Ուրեմն չատ իրաւունք ունէին սուրբ Թոմա ու սուրբն Բոնաւենտուրա ըսելու որ ամեն չարիաց անձնասիրուԹիւնն է պատճառ: Նէ Թէ որ քիչ մը մտադրուԹիւն ընենք վրանիս, մեկէն կը տեսնենք որ Եթէ հպարտ ենք՝ հպարտուԹիւնիս անձնասիրուԹենէ առաջ կու գայ, Թէ որ ագահ ենք՝ ագահուԹիւնիս անկից առաջ կուգայ, Թէ որ նախանձոտ, բարկացող, ծոյլ, բամբասող ենք՝ ասոնց ամեն կիրքերնիս մեր անձնասիրուԹենէն առաջ կու գայ. անանկ որ, Եթէ անոր միայն չարը ենք՝ ամեն կիրքերնուս չարը կը ըլլայնը, ու կազատենք ամեն մեղքէն: Ակիզ առելի կրնայ ըսուիլ ցցընելու համար որ անձնասիրուԹիւնը որչափ վնասակար բան է, որչափ մեր հոգւոյն վնասակար: Արդարև ասկից առելի բան ըսուիլ. և ասկայն դեռ ամեն բան չըսի:

ԱնձնասիրուԹիւնը չէ Թէ միայն որ և իցէ մեղք կըրնայ գործել տալ մեզի, այլ նաև պէտքիս ոգի տալ մըն է՝ որ կը Թուենասրբէ ու կասպականէ մեր ամեն բարի գործուԹիւններըը, որչափ ալ սուրբ և առաքինական գործք ըլլայ ըրածնիս, ու կարծցընել կուտայ անանց ամեն արդիւնքն որ արքայուԹեան մէջ պիտոր

ունենային : Սուրբ Օգոստինոս անձնասիրութիւնը կը նմանցնէ այն որդին որ Յոյնանոս դպրեվնին վրայ ընկաւ, ու իր Թուեաւորը ակռաներովը մէկէն յամբեցուց զանիկայ : Ձէք գիտեր Յոյնան մարդաբէին պատմութիւնը. ասիկ իրեն հրամեց որ Նինուէ քաղաքն երթայ մարդարէնայ որ իրեք օրէն բոլոր քաղաքը պիտի կործանէր. " Ահա երեք աւուրք, և Նինուէ կործանեսցի ,, : Ինքն ալ աս սպառնալիքն ընելէն ետև, քաշուեցաւ դաշտի մը մէջ քաղքէն քիչ մը հեռու, սպասելով որ ըրած մարդարէութիւնը կատարուի : Եւ որովհետև արեւուն տակը՝ սաստիկ տաքէն հոգին կելլեր, ասիկ ողղմեցաւ իրեն ու մէկէն դդումի տեսակ ծառ մը բուսուց՝ որ իր լայն տերևներովը շուք ընէ, արեւէն ծածկէ զինքը : Բայց երբոր իրեք օրն անցաւ ու դեռ քաղաքը չէր կործաներ, վասն զի Նինուէացիք ապաշխարեցին, ասիկ ալ իրենց ներեց, ինքը չիգիտնալով անոնց ըրած մեծ ապաշխարանքները, դժգոհեկաւ, ու գրեթէ դանդատել սկսաւ ասկէ, տասսայ մարգարէներուն կարգն անցնելուն համար : Աստուած ալ զինքը պատժեց, մէկ որդ մը խրկելով որ կրծէ ու քիչ առեղի մէջ ցամքեցընէ դդումին : Խեղճ Յոնիանը նորէն սկսաւ արեւուն տակը երկիլ. Թող սորվի այ դեմ տրանջալը : Ասանկ կընէ անձնասիրութիւնը, կըսէ սուրբ Օգոստինոս. երբոր մէյմը որդն պէս մը բարեգործութիւններուն մէջը կխնայ, կսպասկանէ զանոնք, կը Թուեաւորէ, կը չորցընէ, կոսրնցընել կուտայ ամեն արդիւնքնին՝ որ աբքայութեան մէջ պիտոր ունենային : Քարող լսէ, խոստովանանք ընել, ամեն օր արքութիւն առնել, երկան մասնականներ ընել, աւետարան ողղմութիւն բաժնել, չարիք ընողին բարիք հատուցանել, աս ամենքն ալ սուրբ ու բարի գործքեր են, անանկ չէ : Բայց Թէ որ աս ամեն բանն ընենք չէ Թէ այ համար՝ այլ մեզ, չէ Թէ այ կամքն ընելու համար՝ այլ մերը, մէկ խօսքով ըսեմ, Թէ որ անձնասիրութեան որդն ասոնց մէջն կնայ, իր Թուեաւոր ակռաներովը կատականէ զանոնք, ու ամեն արդիւնքնին կորսընցընել կուտայ : Վասն զի արդիւնաւոր գործք մը ընելու համար՝ հերիք չէ բարեգործութիւն ընելը, այլ այ սիրոյն համար պէտք է ընել. ուղիղ դիտաւորութեամբ այ կամքն ու փառքը դիտելով. " Ամենայն

ինչ ձեր սիրով լինի ,, · (ա · Կորնթ · Ժդ · 14 ·) առանց ասոր՝ բան մը չեն աժեր, անօգուտ են : Ափսոս, քանիներ այնչափ բարիք կը գործեն, ու ոչ առջևն ամենևին արդիւնք մը չեն վաստակիր · վասն զի չէ թէ ոչ սիրոյն՝ այլ իրենց անձնասիրութեանը համար կընեն, անախտութեան, ցուցամոլութեան, դավեսա ու վարկում ունենալու, իրենց փառացը համար՝ չէ թէ ոչ : Մարիկ դրէք · թէ որ ես առաքեալներէն աւելի նահանջ ունենայի փրկութեան հոգւոյ, թէ որ անոնցմէ եւել ամեն տեղ քարոզէի ու շատ ալ պատուի ընկեի, թէ որ անոնց դաբձուցածէն աւելի մարդ դարձընկի, բայց թէ որ ես ամեն բարիքն ոչ համար ու մեծերուս հրամանովը չընկեի, հապա իմ կամքս կատարելու՝ ճանչցուելու՝ գովուելու՝ անուն ընելու և մեծ մարդ սեպուելու համար, ափսոս, ամենևին արքայութեան համար արդիւնք մը չէի վաստակեր, ամեն աշխատանքս պարապալ կ՚երթար : Անիծած անձնասիրութիւն · ատկից աւելի մեր հոգւոյն վնասակար ուրիշ ինչ ախտ կրնայ ըլալ · ախտ մը՝ որ ոչ սէրը կը դաղնայ սրտեր · նուռ, ախտ մը՝ որ այսչափ մեղքերու մէջ կը ձգէ զմեզ, ախտ մը՝ որ ամեն բարեգործութիւններուս արդիւնքը կոպրնչընկել կու տայ : Վայ է մեզի՝ թէ որ ատ ախտը սրանալուս դարս չնվազնենք, թէ որ ամէնէն միշտ հետու չնկենանք · մեռնելու առենիս ձեռնունիս պարապ ու ամօթով կը գանուինք, Անգեայ մարգարէին բառերը կ՚ուզեմ կու տայ · ,, Վարկեք բազում, և ժողովեք սակաւ . . . և որ զվարձս ժողովէր , ի ծերբաս ծակոտեալս ժողովեր ,, · (Ագ · ա · 6 ·) այսինքն շատ ցանեցիք, ու քիչ ժողվեցիք · վասն զի ինչ բարիք որ ըրիք՝ ամենն ալ անձնասիրութեան ծակ պարկին մէջը լեցուցիք, ուսկից գոբս թափեցան, մեկ հատն ալ չմնաց : Մահուան առենիս մենք ալ պիտի ըսենք Հենրիկոս ուեթերդր Անգլոյ Թագաւորին պէս, որ առաջ բարի քրիստոնեայ մըն էր ու հաքն անձնասիրութեանը համար մեծ մեղաւոր եղաւ · պիտի ըսենք իրեն պէս · ,, Կորուսի զամենայն ,, : Ափսոս, ամեն բան պարապալ գնաց · Թագաւորութիւնս, հոգիս, զգած, ինչ բարիք որ ըրի, ամենքն ալ կորսընցուցի · ,, Կորուսի զամենայն ,, : Ուրեմն դուն կը տարակուսիրնք ըզնուիրեննիս զպահելու, մեր վրայ Քրիստոսի ըսած բըռ-

նուիրելուն ընելու, դուրս քշելու մեր սրտին անձնասիրութեան ապականիչ ախտը, ան նզոված գողը՝ որ կը գողնայ մեզ յայ սիրոյն, ու ամեն ըրած բարեգործութիւնները. ան խաբեբայ նենգաւորը՝ որ մեզի բարիք ընելու, զմեզ գոհ ընելու անուշով, մեզի ասանկ մեծ վնաս կրնայ, զմեզ կը վերաւորէ, մեզի յաւիտենական մահ կը բերէ:

Աչքերնիս բանանք, սիրելի որդիքս, չխաբուինք. թէ որ չկրցողնիք մեր անձնասիրութեանը, թէ որ զմեզ չմոհացընենք ան բաներուն մէջ՝ որ մեզի հաճոյ են բայց յայ անհաճոյ՝ անօգուտ է, չենք կրնար ճշմարիտ քրիստոնեայ ըլլալ, չենք կրնար առաքինութեան ճամբուն մէջը քայլ մը առաջ երթալ, միշտ մեղքերու և ախտերու բեռան տակը կը մնանք: Չխաբուինք, մենք չենք ելած մեր հաճոյքը փնտրուելու՝ մեր կամքը գոհ ընելու աշխարքիս վրայ. այլ միայն զնած սիրելու, յայ կամքն ընելու, յայ ծառայելու համար: Ասիկայ հաւատքի մասն է. ուրիշ հաւատաս մտքերնիս դնենք Քրիստոսի բերնէն ելած աս մեծ ճշմարտութիւնն որ ասկէ քրիստոնեայ ըլլալու՝ փրկութեան հասնելու համար՝ պէտք է մենք զմեզ ուրանանք, մեր կամքին յաղթենք, մեր անձնասիրութիւնը զսպենք. "Եթէ ոք կամի զինի իմ գալ, ուրացսի զանձն,,: Մտքերնիս ասկէ դնենք աս խօսքը, "Ուրացսի զանձն,, որ աւետարանին ոգի և ծուծն է, և ամեն ջանք ընենք ասկայ՝ ի գործ դնելու: Մանաւանդ աղքատութիւնը կատարելութեան, վասն զի անձնասիրութիւնը յաղթելով՝ յաղթած կըլլանք ամեն կիրքերու, որոնց դէմ պատերազմելու՝ եկեղեցին ու նպատակն ինքն է: Կրնան որ ինչպէս մեզնէն իրենց թագուհին ունին, ասանկ ալ օձերն իրենց թագաւորն ունին. ու կերպով կայ բոլորը մեկնին սպանելու: Մեկը կը մնայ դանակով մը մեծ փոսի մը մէջ. անկից սուզելով հոն կը կանչէ չորսդին գտնուած օձերը, ինչպէս թագաւորնին ալ հոն կուգայ: Որ սորդը պատրաստ կեցած, արքայօձիկը հասածին պէս՝ դանակը գլխուն կխնդրնէ կըսպանէ զանիկայ, և ասոր հետ բոլոր ուրիշ օձերն ալ կը մեռնին: Աս պատմութիւնս իրաւ է սուտ է չեմ գիտեր. բայց սորդ գիտեմ որ անձնասիրութիւնն սպանծնուս պէս՝ ասոր հետ կը մեռնին մեր ամեն ուրիշ կիրքերը՝ որոնց

թագաւորն է ինքը, ու մէյմըն ալ ուժ չեն ունենար մէզի չարիք ընել տալու։

Իրաւ է որ անձնասիրութիւնը մեր սրտէն հանելու համար շատ աշխատանք պէտք է. վասն զի, ինչպէս սուբըն Գրիգոր կըսէ, շատ աւելի դիւրին է ամէն ուրեցածնուս հրաժարիլ քան թէ մեզմէ. բայց սիրտ ընենք, այ օգնականութեամբը՝ որ սրտանց խնդրողին չի պակսիր՝ կրնանք ամէն ուզածնիս ընել. "Ամէնայնի կարող եմ այնու, որ զօրացոյցն ինս ,, ։ Սիրտ ընենք, մեր ջանքը մեր նեղութիւնը կը քաղցրանայ այ սիրովը։ Ուր որ այ սէրը կայ, դժուարութիւն չի մնար, կըսէ սուբըն Բեռնարդոս։ Սիրտ ընենք. վասն զի մեր նեղութիւնը մեր քաշած վիշտը յաւիտենական չէ, կարճատև է, շուտով պիտի լմննայ. ու մեծ բանն ան է որ, հաւէն յաւիտենական երանութիւն մը պիտոր յաջորդէ, և ամէն բաղձանքնիս լեցուի պիտոր երկինքը. որուն արժանի ընէ զմեզ Տէր։

ՅՕՐԴՈՐԱԿ ԻԱ.

Մարդոյին նպաստաւոր վրայ, որ Աստուծոյ սիրոյն
Ընդդիմներէն մեղմ է։

Աստուծոյ սիրոյն մեծ գործն է անձնասիրութիւնը, որուն վրայ անցած հետու խօսեցայ ձեզի. հիմա պիտոր խօսիմ մարդկային նկատմունքի վրայ, որ ուրիշ մեծ գործ մըն ալ առ է։

Ճշմարիտ քրիստոնեաները միշտ հալածուեցան. հին տաեներ բռնաւորներէն էին հալածողը, իսկ հիմա քրիստոնեաները՝ որոնք իրենց եղբայրքը կը հալածեն։ Քանի՜ նիներ կան, որ հետիք չեն սեպեր իրենց իրենց չարիք ընելը, անբանի կեանք վարելն, այլ նաև կանդիտութիւն ու սրբասպառութեամբ կը ծաղրեն կարհամարհեն ուրիշներուն բարեգործութիւնը բարեպաշտութիւնը ջերմեռանդութիւնն ու ճշմարտութիւնը, որպէս զի թէ որ կարելի ըլլայ՝ որոնք զանոնք, իրենց նմանցընեն, ու աստիճով իրենց ամօթն ու նախատինքը վերնայ։ Ա՜խ,

ով կրնայ ըրած չնաւնին պատմել, որ առ սառնային աշխատութեան իրենց ծպտած ուխտիւնովը՝ կատակներովը՝ կծու խօսքերովնէ ու անարգանքներովը կընեն իրենց տակը ու դէռ առաքինութեան մէջ չհաստատուած եղբայրը։ Ո՞վ կրնայ համրել որչափ հոգի առ խնդիր նկատմունքով աշխրքիս ափերզպեր խօսքերուն համար, վախնալով որ ծաղր չըլլան չանարգուին, կամ բոլորովին այ սիրոյն զուրկ կը մնան, և կամ առանալնին ու նորէն կորսընցընելնին մէկ կըլլայ։ Վասն զի մարդկային նկատմունքներով լեցուած, կամ սիրա չեն ըներ աղքայութեան նեղ ճամբան երթալ, և կամ թէ որ նոյն ճամբուն մէջն են՝ երկու քայլ կընեն չեն ըներ՝ ետ կը դառնան ծաղր ըլլալու վախէն, ու նորէն դժոխքին լայն ճամբան կրսկսին երթալ։ Աստուծոյ սէրը ինչ ընել կու տայ մեզի. առ՝ որ այ պատուիրանքները զգուշութեամբ կը պահենք, քրիստոնէական ուժեր վիճակին առանձին պարտքերը կընենք, ու բարեգործութեան եւեւ կըլլանք, ինչպէս Քրիստոս սէրն մեր կըսէ. "Որ ունի զպատուիրանս իմ և պահէ զնոսա, նա է որ սիրէ զիս. եթէ ոք սիրէ զիս, զբանն իմ պահեսցէ,,. (Յհ. ժդ. 21. 23։) Աստուծոյ սէրն ամեն բան համբերութեամբ քաշել կու տայ մեզի՝ այ հաճոյքն ընելու կամ զրկ չվշտացընելու համար. "Սէր ամենայնի տեւէ, ամենայնի համբերէ,,։ Իսկ մարդկային նկատմունքը, ուրիշներու բերանը խնայելու՝ ծաղր ըլլալու վախն ինչ ընել կուտայ. առ՝ որ մեկը չի համաձայնիր Ճշմարիտ քրիստոնէայ երևնալ, չի համաձայնիր բարեպաշտութեան ու ջերմեռանդութեան գործքեր ընել. երբեմն նաև չի համաձայնիր կրած անիրաւութեան կամ անարգանացը ներել, վախնալով անզգայ ապուշ անկարող երևնալու։ Աստիկով առաքինութիւն գործել տալու տեղը, մոլութիւն գործել կու տայ. այ ուզածն ընել տալու տեղը, սառնային ուզածն ընել կու տայ։ Ուրեմն յայտնի է որ ուրիշ ամբարիշտ գող մըն ալ մարդկային նկատմունքն է, որ այ սէրը կը գողնայ մեզմէն. կամ չարաչար ընկածութիւն մըն է, որ մեզի արգելք կըլլայ զնոյն սիրելու և փրկութեան հասնելու։

Աս առանկ ըլլալու փորձը գործքի մէջ յայտնի կը տեսնենք։ Աս կորիվը՝ ան պարոնը՝ առոյրութիւն ը-

բած էր առն մը մանելու պէս ժամ մանել, մանա-
ւանդ ալ գէշ. վասն զի առն մը մտած առենը, գոնէ
քաղաքավարութեան համար առնիպրոջը բարև կու-
տայ. իսկ ժամը՝ կարծես թէ քաղքին հրապարակը
կամ խանութի մը կամ թատրոն մը մանելու պէս կը
մտնէր: Մտած չխմած, առանց ամենուն երկրպա-
գութիւն ընելու կամ ծանելու՝ որ ժամուն առնու-
թէրն է, մէկն կսկսէր մէկուն մէկալին հետ խօսակ-
ցելու, խաթունները ալ իրենց երեսնիվեր ծե-
ծադէլ. սուրբ պատարագին առենը, օրհնութեան ա-
ռենը, համաձայն կռնակը արբուրեան կը գարձնէր՝
երգ ու նուագարան մոկի ընելու, մանող ելլողը տես-
նելու: Բայց խզճմտանքի կու գայ, ապէկ ընդհանրա-
կան խոստովանանք մը կըլլայ, կառաջադրէ վարքը փո-
խելու. յարգութեամբ կրսկսի ժամ մանել, ջեմե-
ռանդ պարկեշտ առջին նայելով ծնկան վրայ կու գայ,
սրտանց աղօթք կընէ, հոգևոր գրքեր կը կարդայ,
հրեշտակի մը պէս կը կենայ սուրբ պատարագին առջև.
Մէյմըն ալ ետև կը նայիս. ընկերները տեսնելով իր
կերպը կրսկսին ծիծաղիլ վրան, ծաղը ընելով ըսէր.
“Տեսէք սուրբ սիտորը, տեսէք կեղծաւորը, տեսէք
ծռվիզը, երկինքը կը վերնայ,,. անանկ որ՝ խեղճ մար-
դուն մարդկային նկատմունքով աս խօսքերը լսելու ա-
մչնալէն, կամաց կամաց առջև ջուրը կը գառնայ: Ա-
սանկ ալ աշխարհասէր մը խաղերու կերուխումի ղբօ-
սանքներու անպարկեշտ ընկերութիւններու եռևէ էր,
ուրախ զուարթ ամենուն վրայ ծաղրածութիւններ կը-
նէր, նաև անշնորք ու աղտոտ խօսքերով. բայց հոգևոր
կրծռութենէն մը հաբը կերալը կը փոխէ, կրսկսի ժամ
երթալ, խրատ լսել, սուրբ խորհուրդներն ընդունիլ,
այ և հոգևոր բաներու վրայ խօսքն ախորժիլ, ջուղեր
եղբայրութեան ու պարկեշտութեան դէմ խօս-
քեր լսել, իր բանին գործքին հետ կըլլայ, կարգաւո-
րեալ կեանք մը կը վարէ ճշմարիտ քրիստոնեի մը պէս:
Մէյմըն ալ նայիս մէկը մէկալը մատով կը ցցնէն զին-
քը, որը կը ծիծաղի, որը ծաղը կընէ, որը զինքը խըղ-
ճահար կը կանչէ, որը մարապետ կամ թեմեաձիա՝
որ մէկ երկու ապէտ քահանայի պարապ խօսքերէն խա-
բուելը է. թէ որ ասկէց ծանր բաներ ալ զուրցող ղե-
ժոխային լեզուներ չըլլան: Խեղճ մարդը դեռ առա-

քինուԹեան մէջ տիար ըլլալով մարդկային նկատումնքէն կը յաղԹուի, չի հասարձակիր չարուհակել իր բռնած բարի ճամբան, կրսկսի նորէն իր չար ուհակուԹիւններուը։ Սակայն ալ ան խաղուհնը՝ որ ուհայնասիրուԹեամբ ու անշնորք կերպով կը զարդարուէր, տեսնողներ կը փնտրէր, ամէն պար պարելու տեղուանք՝ Թատրոններ՝ զբօսանքի ու տեսնուելու տեղուանք կը գտնուէր, որոց ու կուսանաց վարք կարդալ սկսուէին եաքը՝ տեսնելով որ անոնք իրենց հոգւոյն փրկուԹիւնը համար ինչպէս ամէն բանի մեաս բարով ըսին, կը ճանչնայ իր այնչափ մաքով բերնով ու գործքով ըրած մեղքերը՝ որոնցմով ուրիշներու ալ մեղաց առիԹ եղած է, կերպար կը փոխէ, կրսկսի պարկեշտ հագուիլ, դէսլեր հասարակ քովով ծածկած ժամ կուգայ, այլ չուզեր գիտնալ ոչ պար բռնել, ոչ Թատրոն, ոչ ընտանուԹիւն, ոչ տեսնուիլ. որբևարի Յուդիթին պէս իր առնը քաշուած՝ աղօԹքի աշխատելու և իր բանեբուն հետ կրլայ, առնը պարապ չանցըներ, տեպ խոստովանանք կրլայ, խրատ քարոզ չի կորսընցըներ, բարի օրինակ կրլայ իր վարքովը։ Մէկմէկ ալ կը նայես՝ որը զարմանք կը ցընէ իր փոփոխուԹեանը վրայ, որը ծաղր կընէ, որը կարեկից ընդալ կը ցընէ ըսելով՝ ասանկով կը հիւանդայ խեղճ կինը, անհոգեմ խոստովանահօր ձեռք ընկեր է, խղճահարուԹեան զարկեր է։ Խեղճ կինին աս խնդիրխեղճ խօսքերէն խաբուելով մարդկային նկատումնքէն կը բռնուի, կամընդդէմ բարի քրիստոնեայ երևնալ, կամաց կամաց առջի վարքը կը գառնայ։ Աչքովս տեսած եմ քանիներ, ու ապրիլ մնացեր եմ տեսած առեներս, որ սրբուԹիւնը Թափրով անցնելու առեները՝ Թէ որ հոն տեսողներ չըլլային՝ երկրպագուԹիւն կընէին ու ոչ իր պատիւը կուտային. բայց հոն տեսողներ ըլլալուն համար անհաւատ անկրօն մարդիկ որ ծնկան վրայ չէն գար, իրենք ալ մարդկային նկատման համար անանց պէս ցից կարած՝ ոտքի վրայ կը կենային, մեծ գայթագուԹիւն տալով ուրիշներուն, և ոչ ծանր նախատինք ընելով։ Այնմիտ մարդիկ, կամընդդէմ չէ բնաւ ոտք ու երկիւղած երևնալու, կամընդդէմ ոչ պատիւ տալու. ով յիմար և անխելք ամօԹ, կատարակ սուրբն Բեռնարդոս, ամօԹ մը՝ որ բանականուԹեան ու մարդկուԹեան ալ դէմ է։ Բայց ինչ

կը վատաբկին ատանկ խենթ ակնածութեի ընողները, որ ծաղը ըլլալու վախէն՝ միևնակ մարդկային նկատմունքի համար՝ ոչ իր պատիւը չեն ատր։ Սէդեկիայի եղածն իրենց գլուխն ալ կու գայ։ Աստուած Երեմիա մարգարէին ձեռքովը խմացուց իրեն՝ որ երթայ ՄԷկէն հաշտութիւն խնդրէ Նաբուգոդոնոսորէն. բայց ինքը վախցաւ որ Հրեաները զինքը ծաղը ընեն, ու չիպնաց։ "Խմբանք ինչ են ընդ Հրեայս . . . գուցէ ծաղիցեն զիս ,,. (Երեմ. ԼԸ. 19։) Մէյմըն ալ վրայ հասաւ Նաբուգոդոնոսոր, մաուր Երուսաղէմ, յափշտակեց կողոպտեց, քաղքին կրակ տուաւ, բնակիչները սրէ անցուց, զինքն ալ բռնեց, աչքերը հանել տուաւ, ու գերի տարաւ Բաբիլոն։ Ասանկ կըլլայ իրենց ալ. չհարծած տանէնին տատանան վրանին կը հասնի, հոգինին կը կողոպտէ, ոչ չնորքը՝ հոգին սուրբին պարգևները կը յափշտակէ իրենցմէ, ամէն ըրած բարեգործութիւններնէն կը զրկէ զիրենք, մաքերնին կը կուրցնէ, սրտերնին կը խստացնէ, ու կը քաշէ կը տանի զիրենք դժոխք յաւիտենական գերութեան մէջ։

Բայց չէ թէ միայն շատեր կան որ բարեգործութենէ ետ կը կենան, բարի ճամբուն մէջ չեն շարունակեր, վախնալով որ ծաղը կըլլան կանարգուին, այլ նաև անանկ անխելքներ ալ կան որ բարին մէկդի ձգելէն ետքը՝ չարիք ալ կընեն, միայն մարդկային նկատմունքի համար, վախնալով որ "ինչ կրսեն ուրիշները,,։ Աբիմելէք անօրէն թագաւորը կինիկ մը մահացու վէրք առաւ գլխուն վրայ, ու որպէս զի չըսուի որ կինիկ մը զինքն սպաննեց, վէրքը հոգալու տեղը՝ սուկալի մեղք մը գործեց՝ ինքը զինքը սպաննել տալով զինուորի մը. "Մերկեա զսուր քո և սպան զիս, գուցէ ասիցեն թէ կին սպան զնա ,,. (Դատ. Թ. 54։) Քանիներ ասոր պէս բարին կը թողնեն, չարը կընեն, իրենց հոգին կրսպաննեն վախնալով որ ուրիշներն ինչ կրսեն։ Խաթուն մը՝ մայր մը փորձով գիտէ որ իր զաւկընեբը պարպարէշն կը շնասուին քան թէ կօգտին, չուզեր երթալ, չուզեր թողնել որ երթան. բայց հրաւիրուած է, թէ որ չերթայ՝ ինչ կրսեն ուրիշները. կը մտածէ ասդին, կը մտածէ անդին, եաբը եաբը ողորմելի մարդկային նկատման մը համար որ ինչ կրսեն, "գուցէ ասիցեն ,,, ինքն ալ կերթայ, զաւկընեբն ալ կը տանի,

հոգիներին վտանգի մէջ կը դնէ : Խաթուն մը՝ աղջիկ մը՝ ազայ մը՝ աղէկ գիտէ որ արձակուիմ չառաւ, չի կրնար հաղորդուիլ. բայց կը մտածէ որ եթէ սրբուելու առնելու չերթայ՝ ընտանիքն ինչ կըսեն, տեսան որ խոստովանանք եղաւ. ուստի մարդկային նկատման համար, վախնալով որ ինչ կըսեն՝ "գուցէ ասիցեն ,, , կերթայ սրբուելու կառնէ. Յունդային ըրած սրբագործութիւնն ընդունելով : Չկնուորական մը՝ պարոն մը՝ նախատինք ընդունած ըլլալով, կուզէ չիգիանալու զարնել՝ ներել. բայց կը մտածէ որ եթէ վրէժ առնելու չըլլայ, ինչ կըսեն ուրիշները, կըսեն որ վախկոտ է, ակար է, զգայցողութիւն չունի. ուստի մարդկային նկատման համար, վախնալով որ ինչ կըսեն՝ "գուցէ ասիցեն ,, , կերթայ մենամարտութեան կը կանչէ նախատողը, որ մահուընափ մեղք է, բանադրանքի մէջ կինայ ընողը : Առանկ ալ աս կամ ան կուզէ ժամ գալ խրատ լսելու, երեկոյեան ժամերգութեան, օրհնութեան, քրիստոնէական վարդապետութեան. բայց ընկերները խաղի կամ խմելու կը հրաւիրեն. չուզեր երթալ, բայց կը մտածէ որ չէ ըսելու ըլլայ՝ ինչ կըսեն, կըսեն որ ագահ է, կը վախնայ որ տակէ չելլէ, կամ քառկը պարսպ է. տանկով մարդկային նկատման համար որ ինչ կըսեն՝ "գուցէ ասիցեն ,, , կը ձգէ հոգևորն ու կերթայ տատանայական գործունքով կիրակին անարգելու : Կարճ ընեմ, քանիներ ատ վախսին որ ինչ կըսեն, "գուցէ ասիցեն ,, , կը Թողնեն առաքինութիւնն ու վերինք մոլութեան կուտան, ինչպէս սուրբ Օգոստինոս կը խոստովանի որ դեռ դարձի չեկած՝ իր երիտասարդութեան տեսնը կրնէր, ու կըսէ իր վրան. "Ախտաւոր կէի, ով մի անարգեցայց ,, : Խելքի դէմ բան. ուրիշ ներսուն բերանը չկնալու համար, անարգանք ու անուն կոտրութիւն կրելու վախէն՝ գէշը Թողնել ու աղէկն ընել, գոնէ խելքի յարմար է ու բարի նկատմունք մըն է. բայց ցնդած խոսքերուս վախէն՝ աղէկը Թողնել ու գէշն ընել, անխելքութիւն է կրսէ սուրբն Գրիգոր. "Ամէն համարել զբաղին՝ յիմարութիւն է ,, : Խելքնիդ աղէկ պահկելու համար, ըսէք ինծի. Թէ որ վաճառական մը մէկ երկու անգամ նախանձաւոր մարդկանց խոսքին համար՝ Թողնէր իր արդար ու շահաւոր առուտուրը, և անկրաւ ու չնասակար առու-

տուրի մը ձեռք զարներ, ի՞նչ կըսեիք։ Կըսեիք որ խել-
քը Թռուցեր է, խելքին վնասը եկեր է. ուրեմն դուք
ալ խելագնիդ Թռուցեր էք. խելագնուդ վնաս մը եկեր
է, որ մեկքանի աշխարհասէր մարդկանց խօսքին համար
կը Թողնէք ձեր բարեգործութիւնն որ ձեզի յաւի-
տենական արքայութիւն կը վաստակցնէ, ու չարին
ձեռք կը զարնէք որ ձեզ դժոխք կը տանի։

"Ուրիշներուն ի՞նչ կըսեն, աշխարք ի՞նչ կըսէ,, խէղճ
բան, ուրեմն աշխարքին ըսածը պիտի ըլլայ մեզի կա-
նոն. Թէ որ տասնակ ըլլար, չէինք գիտնար ոչ խօսե-
լիքնիս՝ ոչ ընելիքնիս. վասն զի ինչ որ ընենք, աշխարք
պիտի խօսի։ Թէ որ ազգիկ ըլլանք՝ իրաւցընէ բարեպաշտ
երկիւղած, տակտ ժամ երթալնիս, հոգևոր լսելնիս, խոս-
տովանիլնիս, հաղորդուիլնիս, ըսողներս կըլլան որ կեղծա-
ւոր ենք՝ խղճահարս ենք՝ ոտկարամիտ ենք. խակ Թէ որ
գեղ վարք ունենանք, ան տասնին ալ ուրիշները կըսեն՝
ու իրաւունք ունին ըսելու՝ որ հաւատք կրնք չունինք,
չար օրինակ ենք, մեր պարագին գէմ կընենք, գայթակ-
ղութիւն կու տանք։ Ուրեմն ազգիկ ալ ընենք՝ գեղ ալ
ընենք՝ Թէ որ խօսող պիտոր ըլլայ, ի՞նչ պէտք է ընենք։
Պէտք է Թողնենք ինչ որ կուզեն՝ ըսեն, ու մենք մեր
շահը նայինք, այ պատուիրանքները պահենք, քրիս-
տոնեական ու մեր վիճակին պարտքերը կատարենք,
ու հանգիստ ըլլանք, Թողնենք որ ուզածնին ըսեն։
Վասն զի Թէ որ բարի ըլլանք, իրաւ՝ կը խօսուի վնա-
նիս, բայց գոնէ աս մխիթարանքն ունինք որ բարեգոր-
ծութիւն է ըրածնիս, ու խելք ունեցողները կը հաւա-
նին ու կը գովեն. անոնցմէ ուեղի ալ ոճ կը հաւնի կը
գովէ ու կը վարձատրէ զմեզ՝ մեզի իր արքայութիւնը
տալով։ Խակ Թէ որ գեղ ըլլանք, ան տասնին ալ կը խօ-
սուի վրանիս՝ ու իրաւունք ունին խօսողները, ու մեր
խղճմտանքն ալ զմեզ կը տանջէ. բայց ամենէն ուեղի
ոճ չի հաւնիր ըրածնիս, կը դատապարտէ, ու կը պատ-
ժէ զմեզ յաւիտենական դժոխքով։ Ուրեմն ամեն կող-
մանէ շահատուն ան է որ, մարդկային նկատումները
մէկդի դնենք, ու ազգիկը որն է՝ ան ընենք, Թող տա-
լով որ աշխարհը ինչ որ կուզէ՝ ըսէ։

Բայց դուք որ ամեն կը սեպէք բարի ըլլալ՝ աշխարք
քիս խօսքերէն նկատմունք ընելով, ի՞նչ կը կարծէք որ
ըլլայ աշխարք ըսածնիս։ Ազգիկ մտածելու որ ըլլանք,

խիստ սղաթիկ բան կը գտնենք։ Մտիկ ըրէք. աշխարքս չորս մաս ունի, Ասիա, Ամերիկա, ու Եւրոպա։ Ապահով եղիք որ բոլորը Ամերիկէ Ասիա ու Ամերիկա ձեր վրայ չեն խօսիր, ինչու որ աշխարքիս մէջն ըլլալնիդ ալ չեն դիտեր։ Եւրոպային ալ այնչափ քաղքենիներէն ու գեղերէն մը կը խօսի վրանիդ. ոչ ոք, վասն զի չեն ալ ճանչնար զձեզ։ Անանկ որ՝ բոլոր խօսողները կը մնան աս քաղքիս բնակիչները. բայց աս ալ ըսողդ է որ ասոնցմէ ալ մեծ մասը գլուխնին ուրիշ բաներ ունին, ձեր վրայ հոգեբնին ալ չէ խօսելու։ Ուրեմն ձեր վրայ խօսող կը մնան քանի մը հոգի ձեր դրացիներէն, ձեր ճանչնորներէն։ Տեսէք ինչ եղաւ ան մեծ աշխարքն որ առաջի զձեզ կը վախցնէ, տեսէք քանի հոգի են ըսածնիդ որ աշխարք ինչ կըսէ։ Ան քանի մը հոգին ալ որ կը խօսին վրանիդ ու կը ծաղրեն ըրած բաներնիդ՝ ինչ անձինք են. չեմ ուզեր ես ըսել, սուրբ գիրքը հաղար տեղ կըսէ, չար ու անզգամ կոչելով զնոսա։ "Սուրբն պիղծ Թուխ անզգամաց"։ (Առակ. իե. 15.) այսինքն ով որ Աստուծմէ կը վախնայ և բարի ու սուրբ է, այնպիսին գեշ սեպողները՝ անարգողներն անզգամ են։ Ուրեմն մեկ քանի անզգամներու խօսքին ու ծիծաղելուն համար՝ ամրնչնաս պիտոր աղեկ ըլլալու, Ջմմարիա քրիստոնեայ երկիրը ըրած չերմեռանդ ըլլալու։ Պէտք է բոլորովին խելքնիս Թռուցած ըլլանք, որ աս աստիճան անխելքութեան հասնինք։ "Ամեն համարիչ գործին՝ չիմարութիւն է"։ կըսէ Նորէն սուրբն Գրիգոր. ու սուրբն Բեռնարդոս Նորէն կաղաղակէ. Ո՞վ չիմար ու անխելք ամեն, բանականութեան ու մարդկութեան ալ դէմ։ Դէշերէն անարգուելն ու ծաղր ըլլալը, ինչ կը կարծէք որ ըլայ. գովութիւն մըն է, ինչպէս առակը կըսէ. "Նզովք ամբարշտաց օրհնութիւնք են"։ Ուրեմն, ինչ կը նշանակեն աս անուններնիդ՝ որ ձեզի կոչտան, "կեղծաւոր, ծռվիղ, խղճահար, թեթեւամիտ"։ և այլն. բան նշանակութիւններն ան է որ, դուք զձեզ բարեպաշտութեան ու Ջերմեռանդութեան առեր էք, ձայնկ կը վախնաք, սակայ ժամ կու գաք հոգևոր ըսելու՝ խոստովանելու՝ հաղորդուելու, աշխարհային նորելուկ սովորութիւններու՝ վրաստակար վարդապետութիւններու՝ վանգաւոր ըբօսանքներու՝ դեմ էք։ ըսել կու-

զեն որ ՚ի յոգին ու սուրբերուն գիտութիւնն ունիք, որ աշխըրքիս դիմացը խելենթութիւն է. ,, Ջվարս գորա մեղսութիւն համարիք ,,. (Խոսա. Ե. 4:) կարճ ըսեմ. ըսել կուզեն որ խելք ունիք, առաքինի էք, ինչպէս նոյն իսկ աշխարհասէր մարգիկ ալ կըսեն սրտերնուն մէջը: Ուրեմն ինչո՞ւ պիտոր ամընչնաք բարեգործ ըլլալու, Աշմարիտ քրիստոնեայ երևնալուս: Ի՞նչպէս. մէկ զինուոր մը իրեն փառք կը սեպէ՝ ազէկ զինուոր երևնալ, մէկ փաստաբան մը՝ ազէկ փաստաբան երևնալ, մէկ բժիշկ մը՝ ազէկ բժիշկ, մէկ ու իցէ արուեստաւոր մը՝ իր արուեստին մէջ վարպետ երևնալ. իսկ մենք որ քրիստոնեայ ենք՝ պիտոր ամընչնաք Աշմարիտ քրիստոնեայ երևնալ, հետևելով Քրիստոսի, սիրոյ ու պահոց իր սուրբ կրօնքին. պիտոր ամընչնաք բարեգործ ծուխին ընելու, ինչուան սրբութեան երկրպագութիւն ալ ընելու, վախնալով որ քանի մը անկրօն անզգամ մարդիկ զմեզ կը ծաղրեն: Ինչի՞ն քրիստոնեան ենք ուրեմն մենք. ամեն սուրբերը, մանաւանդ մարտիրոսները, առաքեալները ամեն նախատինք յանձնառին, ինչուան բռնաւորներուն սպառնալիքը՝ բանա՝ ծեծ՝ տանջանք՝ մահ, ու առանց վախնալու Քրիստոսի սուրբ կրօնքը կը գաւանէին կը պաշտպանէին ու կը քարոզէին, կուրախանային ալ երբոր ծանր նախատինք կը քաշէին Յիսուսի սուրբ անունին համար. ,, Գնացին ինքզինքով ցերեկոյ աւետին, որ վասն անունին արժանի եղեն անարգելոյ ,,. (Գործ. Ե. 41:) Իսկ մենք չկրնանք պիտոր պզտիկ մարդկային նկատման մը յաղթելու, և քանի մը ախտաւոր անկրօն մարդկունեբէ ծաղր ըլլալու վախով ամօթ պիտի սեպենք բարի ըլլալ, ազէկ քրիստոնեայ երևնալ: Ո՛հ, ուրեմն ինչ կըսեկինք՝ Թէ որ աստիկ հալածանք մը եղեր քրիստոնէութեան դէմ, ու հարկ ըլլար՝ չէ Թէ անարգանք միայն կրելու, այլ և բանա՝ ծեծ ու մահ: Կը վախնամ որ խիստ քիչ կըլլային հաւատացիները չուրացողները: Արիանանք ուրեմն, սիրելի որդիքս, արիանանք սիրտ ընենք յաղթելու և ոտքի տակ առնելու ամեն մարդկային նկատումներ, չամընչնանք բարի ըլլալու, և ջերմեռանդ երկիւղած Աշմարիտ քրիստոնեայ երևնալու:

Ինչո՞ւ Քրիստոսաւանդն մեր հաստատեց դպրոցին սուրբ խորհուրդը: Որպէս զի մեզի շնորհք օգնութիւն ու մաս

նաւոր ուժ տայ սուրբ հաւատքիս գաւանելու և Քրիստոսի Աշմարիտ հետեւող ըլլալիս ցցելու, ամեն հալածանք նախատինք ու տանջանք աչքիս առնելու։ Բայց քանիներ կան, որ կամքնիս իրենց հաւատքը իրենց բարեպաշտութիւնը յայտնելու. քանիներ որ կամքնիս քրիստոնէական վարդապետութեան դալու, խոստովանանք ըլլալու, սրբութիւն առնելու, քանիներ որ խղճահար երևնալու վախէն՝ չեն համարձակիր եղբայրսիրութեան գէմ ու անպարկեշտ խօսակցութիւնները կարել, մանաւանդ ժպտելով մեղսակից կըլլան. չեն համարձակիր վտանգաւոր զբօսանքներէ՝ անհամեստ հագուստներէ հեռ կենալ, աշխըրքիս ջրին կերթան։ Բայց վայ է իրենց՝ թէ որ սիրտ չընեն յաղթելու ասոր ողբերգելի նկատմունքներուն. յայտնի նշան է որ չեն սիրեր զնծ, չեն մեծարեր, զինքն ամեն բանէ վեր չեն դներ. աշխըրքէ ան ածելով՝ այմէ չեն ան ածեր, սակայն ածերէն ամբընչալով սակայն չեն ամբընչնար։ Անոր համար մեկ ըրէք ինչ սոսկալի վշիռ կու տայ Քրիստոս ասոնց մեր. գուք որ իմ հաւատքս իմ խրատներս ամօթ կը սեպէք ձեզի, ես ալ զձեզ ինծի ամօթ պիտի սեպեմ՝ վասն զի որպէսզի աշխարքը գաղելու համար եկած ատենս, ամօթ պիտի սեպեմ զձեզ քրիստոնեայ ձանչնալու, ինծի հետեւող ձանչնալու, արքայութեան արժանի գտանելու. "Ջի որ ամօթ համարեսցի զիս և զբանս իմ, զնա և որդի մարդոյ յամօթ արասցէ, յորժամ գայցէ փառօք իւրով ,,. (Ղ։ Թ. 26։) Դուք որ ձեր գործքերովը զիս ուրացաք մարդկանց առջեւը, ես ալ ձեզ ուրանամ պիտոր իմ երկնաւոր հօրս գիմացը. "Որ ուրացցի զիս առաջի մարդկան, ուրացայց և ես զնա առաջի հօր իմոյ որ յերկինսն է ,,. (Մ՚Ռ. Ժ. 33։)

Մեկ երկիւղած խաթուն մը անվայել ու անպարկեշտ խօսքի մը վրայ երբոր ամեն լսողները կը ծիծաղէին, ինքն առջեւը նայելով ծանր կեցեր էր։ Հարցուցին որ ինչո՞ւ չէր ծիծաղեր. ինքն ալ համարձակ պատասխան տուաւ որ ծիծաղելու կամքնիչար ձայմ՝ որ հոն էր ու ամենքնին կը տեսներ։ Ասանկ պէտք է ընենք մենք ալ. ոթքի տակ առնենք մարդկային նկատմունքը, ամենեին չամբընչնանք բարի քրիստոնեայ երևնալու, սուրբ աւետարանին խրատները պահելու. պէտք

է ըսենք մենք ալ Պօղոս առաքեալին հետ. "Ոչ եթէ ամէն ինչ համարիմ զաւեւտարան,,: Ցեսէք ինչ խը-րատ կու տայ Փրիսկոս սէրն մեր. "Ա,յնպէս լուսա-ւորեսցէ լոյս ձեր առաջի մարդկան, որպէս զի տես-ցեն զգործս ձեր բարիս, և փառաւորեսցեն զՀայր ձեր որ յերկինն է,,: (Մ*Ի. Ե. 16:) Ձեր բարի վարքը՝ ձեր բարեպաշտութիւնը փայլի ուրիշներուն աչքին դիմացը՝ չէ թէ ի ցոյց մարդկան, չէ. այլ որպէս զի տեսանելով ձեր բարի գործքերը, փառաւորեն ձեր երկ-նաւոր Հայրը: Իրաւ է որ առանձի ընթերլով գէշերը վատ-նիդ սիրի խնասն, ձեզ ծաղր ընեն սիրտը, ձեր վատ չար խօսին սիրտը. բայց փոյթ չընիդ ջըլայ, այնչափ աւելի կօրհնէ զձեզ Ա՛Ծ. "Նաքա անիծանեն, և դուս օրհնեսցես,,. (Սղ. Ճղ. 28.) այնչափ աւելի ես ալ կօրհնեմ, որ արիւնս ձեզի համար թափեցի, ու եաքն աքսորուելեան մէջ ալ ձեզ կը մխիթարեմ. խոստա-ցայ ձեզի, խօսքս կը պահեմ. երանի ձեզի երբոր զձեզ նախատեն ու հալածեն ու չար խօսին վրանիդ ձեր բա-րեգործութեանը համար, ուրախ կեցէք, վասն զի ձեր վարձքը մեծ սիրտը ըլլայ անդին: "Երանի է ձեզ՝ յորժամ նախատիցեն զձեզ և հալածեսցեն, և ասիցեն զամենայն բան չար զձեզնէ սուտ վասն իմ. ցնծա-ցէք և ուրախ լերուք, զի վարձք ձեր բազում են յեր-կինս,,. (Մ*Ի. Ե. 11:)

Խակ որոնց որ բարեպաշտներուն չերմեռանդներուն վայ կը ծիծաղին ու վար կը զարնեն անոնց բարի գործ-քերը, ինչ սիրտ ըլլայ եաքերնին: Ո՛հ, խեղճ մար-դիկ, սոսկալի սիրտ ըլլայ իրենց դառաստանը: Մեղ-քով թաղուհին տեսնելով որ Դաւիթ մարգարէն տա-պահակին առջև սրտին ուրախութենէն կը պարէր ու կը ցաւիկռակէր՝ վրան ծիծաղեցաւ. ան ծիծաղելուն համար դիտէք ինչ պատիժ կրեց. ամուլ առանց զա-ւակ մը ունենալու մեռաւ, որ ամենէն մեծ նախա-տինքն էր կանանց համար Հրեից մէջ հին տեսնը. "Եւ Մեղքողայ ոչ եղև որդի մինչև ցօր մահուան իւրոյ,,. (Բ. Թագ. Ճ. 23:) Բարեպաշտներուը ծաղր ընողներուն վայ ալ նոյն պատիժը կու գայ հոգևորապես. առանց զաւկի կը մեռնին, այսինքն առանց բարեգործութեան, մեղքերով բեռնաւորուած՝ իրենցներուին ու իրենց պատճառաւ ուրիշներուն ըրածներով. ու եաքն ի-

բենց մահուան առենը կը ձանչնան խաբուբէնին, բայց ժամանակը չէ ձայն ընելու. ուստի յուսահատած գոչեն պիտոյ կըսէ առուբը գիրքը. "Մենք անմիտք զվարս դարս մոլորութիւն համարէաք, և զվախճան գործոց անարգութիւն. զնմանէ համարեցաք ընդ որդիս ձոյ և ընդ առեբայ վիճակ գործ ,,. (Իմաստ. Ե. 4:) Այս ամենս մեր անմտութեանը. անոնք որ մեղի Թեթեւամիտ ազգատիպհար կերևնային, հիմա կը տեսնենք որ մեզմէ խելացի են եղեր՝ որ իրենց հաշիւն ազէկ ըրեր են: Հիմա անոնք երկինքը կերթան առեակ երանութիւն յաւիտեան վայելելու, իսկ մենք որ իրենց վրայ կը ծիծաղէինք, որ զրկրենք վար կը զարնէինք, մենք որ խելքերնուս վրայ կը պարծէինք, բոլոր մեր հպարտութեամբն ու յանդգնութեամբ գժոխք պիտոր գտնինք յաւիտենական տանջանքներու կրակի ու ցաւերու մէջ. ափսոս մեր անմտութեանը:

Ահա, սիրելի որդիքս, աս է յուսահատ ու սոսկալի վերջերին՝ որոնց որ առաքինութեան ու առաքինի կերպարանք երկիւղած մարդկանց վրայ կը ծիծաղին: Ահա աս է երջանիկ երանելի վերջերին՝ որոնց որ բարի վարք ունին ու իրենց բարեգործութիւնը մէջ կը յարատևեն, որչափ ալ ծաղր ընող ու նախատող ըլայ զիրենք: Ուրեմն ամեն մարդկային նկատումներ մեկդի դնելով ըսենք Դաւիթ մարգարէին հետ. "Ի քեզ տէր յուսացայ, մի ամաչեցից յաւիտեան ,,. (Սղմ. լ. 1:) Ով տէր իմ, Թող ուրիշներն ինչ որ կուզեն՝ ըսեն. ես իմ յոյս քու վրադ եմ դրեր, ու ամենևին չեմ ամչնար քրիստոնեայ երևնալու՝ քու ծառադ ըլլալուս վրայ. մանաւանդ Թէ ինծի փառք ու պարծանք կը սեպեմ՝ քեզ պաշտել գովել ու փառաւորել որչափ որ կրնամ, Թէ առանձին և Թէ ամենուն առջին. "Խոստովան եղէց առ տէր յոյժ բերանով իմով, և ի մէջ բազմաց օրհնեցից զքեզ ,,. (Սղմ. ճԺ. 31:)

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԽԲ·

Աստուածոյ սիրոյն երեք մեծ թշնամիներուն վրայ, որ են աշխարհ խորհուրդներն ու կիրքերնիս։

Աստուածոյ սիրոյն երկու մեծ թշնամիներուն վրայ, որ են անձնասիրութիւն ու մարդկային նկատումներ, խօսեցայ երկու անցեալ յորդորակներուս մէջը։ Հիմա կը մնայ որ ձեզի ցցնեմ երեք ուրիշ թշնամիներ ալ անոնց նման, որպէս զի իրենց խորամանկութիւնէն ու հրապուրանքներէն ազէկ զգուշանալով կարենաք միշտ սիրել զԱծ, ու իր շնորհն ու բարեկամութիւնը չկորսընցնել։ Ա՛ս երեք թշնամիներն որ կարգելէն ետք սիրելը, կամ թէ որ կը սիրենք ալ՝ դիւրաւ զմեզ կը մոլորեցնեն զինքը բարկացնելու, և իր սուրբ սէրը կորսընցնել կու տան, են աշխարհք՝ իր սխալ կանոնները, սատանան՝ իր չար փորձութիւններով, ու մեր կիրքերը՝ իրենց խաբէութիւն ու կուրցնելով։ Ա՛ս երեքէն սկսինք նախ։

Պէտք է որ զգուշանանք աշխրքէն, սիրելի որդիքս, պէտք է զգուշանանք աշխրքէն ու աշխարհային մարդկանցմէ։ Ինչու որ իրենց կանոններն ու սովորութիւնները բոլորովին դէմ են ան կանոններուն ու օրինակին՝ որ Քրիստոս մեզի մեռաւ մեզի քրիստոնեական ապրելու համար ու փրկութեան հասնելու։ Ա՛ս բանիս վրայ համոզուելու՝ բաւական է զանոնք քիչ մը մեկզմեկու բաղդատելը։ Քրիստոսի տուած կանոնն է մտքերնիս դնել որ մենք խեղճ ճամբորդներ ենք՝ որ դէպ ի յաւիտենական երանութիւնը կերթանք. «Քանզի ոչ ենթէ աշխրքս քաղաք՝ որ սասկի միայոց է, այլ զհանդերձեալն խնդրեմք»։ (Եբր. ԺԳ. 14։) «Պանդուխտ եմ ես առաջի քո, նժգեհ և անցաւոր, որպէս ամենայն հարք իմ»։ (Սղմ. ՀԹ. 13։) «Սիրելիք, աղաչեմ իբրև զպանդուխտս և զնժգեհս ի բաց սիրժել ի մարմնաւոր ցանկութեանց»։ (ա. Պետր. Բ. 11։) Ուսանի սրտերնիս սիրտի չկպցընենք աշխրքին խաբեբայ և

անցաւոր բաներուն, այլ երկնքի բաները պիտի փընտռեինք. «Ձվերին խորհեցարուք, մի զայս որ յերկրի ասա է ,,. (Կող. Գ. 3:) Իսկ աշխարքիս կանոնն է անանկ ապրիլ, որ մեր մեռնելին պիտի չվհատինինք, այլ մեր յոյսը մեր երջանկութիւնը՝ աշխարքիս բաներուն հարստութեան պատուոյ զուարճութեան վայ գնենք, որչափ որ ունինք՝ այնչափ աւելի ունենալու եահէ ըլլանք, ու ոչ երբեք կշտանանք. «Ամենայն որ ինչ աշխարհի է, ցանկութիւն է մարմնոյ, և ցանկութիւն է աչաց, և ամբարտաւանութիւն՝ ասոի կենացս ,,. (ա. Յ-Կ. ե. 16:) Քրիստոսի սեռուն մերոյ տուած կանոնն է որ երանելի է խոնարհը, հեզը, աղքատը, նեղութիւն՝ զգացողութիւն ու հալածանք քաշողը. «Երանի՝ աղքատաց հոգւով, երանի հեզոց, երանի սգաւորաց, երանի որ հալածեալք իցեն ,,. (Մ-Ն. Ե:) Իսկ աշխարքս երջանիկ կը սեպէ զանոնք՝ որ փառք պատիւ ունին, հարստութեան ու զուարճութեան մէջ կապրին ու ամեն ուզած բաներնին կը վայելեն: Քրիստոսի սեռուն մերոյ կանոնն է որ մենք զմեզ ուրանանք, զմեզ մահացընենք. ձգնութիւն ընենք, մարմինիս խաչ հանենք իր ամեն կիրքերովը, ու մինչև ի մահ խաչ քաշենք. իսկ աշխարքիս կանոնն է՝ ամեն մարդ ուզածին պէս ապրիլ, նեղութենէ փախչիլ, իր հանգիստն իր ախորժը փնտռելէ զատ ձանձնալ, զբօսանքի եահէ ըլլալ, որչափ որ կրնայ՝ վայելելէ: Քրիստոսի սեռուն մերոյ տուած կանոնն է որ թշնամիներնուս ներենք, ու ով որ մեզի չարիք կընէ՝ մենք իրեն բարիք ընենք. իսկ աշխարքս վատութիւն կը սեպէ վրէժ չխնդրելը, ոյս չառնելը նաև մահացու մեղքով: Ասանկ ալ աշխարքիս ամեն ուրիշ կանոնները բաղդատելու որ ըլլանք, բոլորովին ներհակ կելլեն Քրիստոսի կանոններուն՝ որ մեզի սորվեցուց քրիստոնէաբար ապրելու համար ու փրկութեան հասնելու:

Աւելի գէշն ան է որ աշխարքին տուած կանոնները գրեթէ ամեն քրիստոնեից բերանն են, անոնց վրայ միշտ կը խօսին, զանոնք կը սորվին, զանոնք միտք կառնեն, զանոնք իրենց որդւոցն ու թոռանցը կուսանգեն. ու ալ գէշը՝ զանոնք ի գործ կը գնեն, ու հասարակօրէն քրիստոնեից վարքին կանոն անոնք են. անանկ որ, հերիք է աչքդ մէյմը իրենց վայ դարձընես՝ մե-

կէն կը տեսնես որ աշխըրքին կարգ կանոնը ճիշդ կը պահեն, Քրիստոսի ստած կարգ կանոնը մեկիդ դրած են, թէ և հաւատքի մասն է՝ որ միայն Քրիստոսի տեառն մերոյ խօսքերը բոլորովին ճշմարիտ արգար ու անսխալ են, վասն զի այ ըեբունէն եկած են. ու ան ալ հաւատքի մասն է՝ որ անոր դէմ աշխըրքիս խօսքերն ու սովորութիւններն են բոլորովին տեւա մոլորական ու ճշտակար: Փորձով ալ գիտենք որ ամեն փրկուողները, ինչպես իրենց վարքին պատմութիւնը կը վկայէ, կամ չեն գնացեր աշխըրքիս խօսքերուն ու սովորութիւններուն հետեւելի, կամ թէ որ առաջ կուբօրէն գնացեր են ալ՝ հոգին աչքերնին բացուեր է, ու տեսնելով իրենց գտատարտութեանը յայտնի վտանգը, զանոնք մեկդի ձգեր ու հրաժարեր են խաղերէն՝ վտանգաւոր պբօսանքներէն ու ճշտակար կենակցութիւններէն. սրտերնին երկրիս բաներէն վերցուցեր ու այ տուեր են, աշխարհային կեանքէն շատ տարբեր վարք մը ունեցեր են՝ Քրիստոսի ստած խրատներուն ու սուրբ առաքեալներն համեմատ: Ուրեմն հաւատքի մասն է նըմանապէս, որ եթէ մենք ալ կուզենք փրկուիլ՝ պէտք է հրաժարինք աշխըրքիս ստած խրատներէն ու սովորութիւններէն, վասն զի Քրիստոս տէրն մեր վկայեց անոնց գէշ ըլլալը. "Չի ես վկայեմ վասն նորա ,, այս ինքն աշխարհի, "եւ թէ գործքն իւր չարութեան են ,,. (Յովհ. է. 7.) վասն զի աշխարքը նենգաւոր խաբեբայ մըն է, այ անհաւատ Թշնամի, ու մեզի սատակ ոխ ունեցող: Սուրբ գիրքը յայտնի կըսէ. "Եւ մի կերպանիք կերպարանօք աշխարհիս այսորիկ, այլ նորոգեսջուք ի նորոգութիւն մտաց ձերոց ,,. (Հռոմ. ԺԲ. 2.) այսինքն աշխըրքիս մի հետեւիք, բոլորովին ներհակ Աստուան բանեցէք: Ուրիշ տեղ ալ կըսէ. "Մի սիրեք զաշխարհս, և որ ինչ յաշխարհի է. եթէ ոք սիրէ զաշխարհս, ոչ է ի նմա սէր Հօր ,,. (ա. Յհ. բ. 15.) այսինքն ջընայ որ սիրէք, ոչ աշխարքս, և ոչ աշխըրքիս բաներըը. վասն զի աշխարքը սիրողը զնոյն չի սիրեր: Ուրիշ տեղ ալ կըսէ. "Ո՞չ գիտէք զի սէր աշխարհիս այսորիկ թշնամութիւն է առ Աստուած. զի որ ոք կամիցի սիրել զաշխարհ, թշնամի առնէ զանձն իւր այ ,,. (Յակ. դ. 4.) այսինքն չէք գիտեր որ աշխըրքիս հետ բարեկամ ըլլալը՝ այ հետ թշնամի ըլլալ է. ուրեմն ով որ

կուզէ բարեկամ ըլլալ աշխըրքիս՝ իր սովորութիւններուն ու իր խօսքերուն, Թշնամի կըլլայ այդ։ Հիմա հասկըցաք, սիրելիք, որ պէտք է աշխըրքէս հրաժարիլ, իր ձեռակար խրատներն ու սովորութիւնները Թողնել, Քրիստոսի առած կանոնները՝ սորվիլ խրատները սորվիլ. ու սորվիլէն ետքը՝ սըրբութեան պէս, այդ Ճշմարիտ ծառայիցը պէս, ամեն Չանք ընել զանոնք ի գործ գնելու։ Կարճ խօսքով, պէտք է աշխըրքիս հոգին մեր վայրկեան հանել, ու Քրիստոսի հոգին հագնիլ. խոնարհութեան մահացուցման ու ապաշխարանքի հոգին. վասն զի առանց սորա ոչ երբեք կըրնանք ըլլալ Ճշմարիտ քրիստոնեայ. "Եպա եթէ աք զհոգի Քրիստոսի ոչ ունի, սա չէ նորա ,,. (Հռոմ. ը. 9.) առանց սորա ամենևին չենք կրնար սիրել զԱծ. Եթէ աք սիրէ զիս, զբանն իմ պահեսցէ ,,. (Յհ. ժդ. 23.) առանց սորա բանէրնիս ըմբռնած է։ Ջգուշանանք ուրեմն, սիրելի սրդիքս, զգուշանանք աշխըրքէս, իր կանոններէն, իր սովորութիւններէն, Թող ուրիշներըը լինչ որ կուզեն ընեն, փառքի՝ հարստութեան՝ նորելուքի անվայել հագուստներուս՝ վառնգաւոր զբօսանքներուս՝ պար բառնելուս՝ Թատրոններուս՝ պարտաւ տաեն անցընելուս եաեւէ ըլլան. մենք սուրբերուն ու այդ Ճշմարիտ ծառայիցն ըրածն ընենք, Քրիստոսի տեառն մերոյ և սուրբ աւետարանին կանոնը պահենք. ապա Թէ ոչ, վայ է մեզի. աշխարքս մեր անհաչա Թըշնամին է, մեզի ամեն բարիք կորսընցնել կուտայ, այդ շնորքը՝ այդ բարեկամութիւնը՝ այդ սէրը արքայութենէն զմեզ կը զրկէ, ու կը քաշէ կը տանի դժոխք։

Առաջնոյ սիրոյն ուրիշ մեկ մեծ Թշնամին ալ առանան է իր չար փորձութիւններովը։ Ո՛չ լինչ չար, լինչ կատաղի, լինչ խորամանկ, ու մեր ամեն բարեօրն նախանձոտ Թշնամի. ընչեցիս ուրեմն իր ձեռքէն ազատի խաչելինք։ Խաչելութիւն կերպով սուրբ գիրքը մեզի կը սորվեցընէ. "Եւ մի տայք տեղի սատանայի ,,. (Եփես. դ. 27.) սատանայի ամենևին տեղիք մի տաք ձեր սրտին մէջը. գոցեցէք բրեն դէմ չէ Թէ գձեռքը պատուհաններըը միայն, այլ նաև ամեն ծակ ու ձեղք. որպէս զի մէյմը չկրնայ մտնել ձեր սիրտը։ Ըսել կուզէ որ սատանային ամեն ուղածին դէմ կենալու է, իր ուզածներէն մէկուն ալ տեղիք տալու չէ, որչափ ալ

Թեթև՝ որչափ ալ պզտիկ բան ըլլայ. վասն զի սասա-
նան, ինչպէս սուբբ Հաքոբ իրեն խորամանկութեամբը
փորձ ըլլալով կըսէն, ջերմեռանդ երկիւղած ու ձօտ-
սեր անձինք փորձելու համար՝ որպէս զի մոհացու
մեղքի մէջ ձգէ ու յոյ սիրոյն զրկէ, սովորաբար աս հը-
նարքը կը բանեցընէ: Մեկին ծանր մեղք մը ընել տալ
չի փորձեր, վասն զի գիտէ որ կը խրատին ու չեն ըներ.
այլ կըսկսի Թեթև ու պզտի բաներով փորձել: Թէ որ
յաջողի, հոն չի կենար խարդախը, կըսկ սուբբ Գրի-
գոր Նազիանզացին. Նորէն կը փորձէ ուրիշ պզտի բա-
նով մը, եւթն ուրիշ մեծկակ բանով մը. մինչև կամաց
կամաց կորսընցընել կու տայ իրենց խրատուն մեղքին,
ու եաթը վերջին կը ձգէ ծանր մեղքի մը մէջ, զձօ վըշ-
ացընել կու տայ, ու իր սէրը բարեկամութենին ու
հնազքը կորսընցընել: Նոյն բանը կըսկ նաև սուբբ ոս-
կեբերան. սատանան վարպետ հնարագէտ մըն է չա-
րիք գործել սալու, պզտիկ բաներէն կըսկսի, եաթը
պզտիկէն մեծն զմեզ կը հրէ կը ձգէ: Ինչպէս ըրաւ
Եւային, երբոր դրախտին մէջը գինքը փորձեց. մեկէն
չըսաւ որ ոյ արգիլած պտուղն ուտեր, կամաց կամաց
սկսաւ. նախ փորձութիւն բերաւ որ ինչ ալիկ պտուղ
էր, եաթը նայել զննել տուաւ պտղոյն գեղեցկութիւնը.
մեկ նայելէն ինչ իլաս կրնար ըլլալ: Եաթը պտղոյն
հաճն ու զօրութիւնը գովելով ախորժել ու բաղձալ
տուաւ. երբոր ան ալ յաջողեցաւ, եաթը եաթը համ-
զեց որ առնէ ուտէ, ու երկանն ալ տայ ուտելու, ու
վասն ի վանին բերէ՝ իրենց ալ բոլոր իրենց զաւկրնե-
րուն ալ: Թէ որ խելօ Եւան քիչ մը զգուշութիւն
ունեցած ըլլար, թէ որ սկսած ջլլար աեղը տալու
սատանային, թէ որ առջի թեթև փորձութեանը հա-
ւանութիւն տուած ջլլար, երկրորդին ալ չէր տար,
ես առաւել երրորդին. սատանով կը խաբըսէր ան ծանր
մեղքին, որ կորսընցընել տուաւ իրեն՝ յոյ հնազքը բա-
րեկամութիւնն ու սէրը: Ասանկ ալ ան աշխիւ պա-
տանին, (ու ինչ որ պատանւոյն վրայ կըսեմ՝ խմացիր
աշխիւ աղջկան մը, կնոջ մը, և որ և իցե անձին վրայ),
սատանան մեկին չի փորձեր ծանր մեղք մը ընել տալու:
Նախ պզտի աչք մը ընել կու տայ, ինչ կըլլայ եղեր
մեկը նայելէն ըսելով, յոյ սրտացն է: Եաթը կը փոր-
ձէ որ երեսին ծիծաղի, հետը խօսի. ինչ կըլլայ եղեր

քիչ մը խնամուժերես ցցընել աղջկան մը, քիչ մը խօսիլ հետը։ Եաքն ուրիշ անգամ մըն ալ կը փորձէ որ ձեռք տայ, սիրոյ խօսք մը ըսէ, իրեն այցելութիւն մը ընէ։ Սաանկով քիչ քիչ՝ նայելէն խօսիլը, խօսելէն դպչիլը, ու կամաց կամաց աւելի առաջ կը սահի, մեղքի մէջ կը ձգէ։ Ինչո՞ւ։ վասն զի առաջ սեղիք տուաւ սատանային, մէյմը որ վտանգէն չըզգուշացաւ՝ սատանան զինքը փոսին մէջը ձգեց։ Սաանկ ալ կըսկսի ասոր կամ անոր գողութիւն ընել տալ։ Նախ կը փորձէ մեկ երկու տակ վար իջեցընել, եաքը կամաց կամաց հինգ-նոցի տանողն հարուրնոցի կերթայ բանը, ինչուան կը համոզէ ծանր գողութիւններ ընելու։ Ամեն կախուելու գնացած գողերուն ալ հարցընենք։ ամենքն ալ կը խոստովանին որ պզտի բաներ գողնալէն սկսան, եաքը պզտիկէն մեծն անցան։ Սաանկ ալ ուրիշ ամեն բանի մէջ։ Սատանան, ինչպէս կըսէ սուրբն Ֆրանչիսկոս, այ հետ ադեկ եղած առեներս՝ մեզմէ քիչ բան կուզէ, զոր օրինակ մազմը. բայց մեկ մազն առածին պէս՝ ուրիշ մազ մըն ալ կուզէ, եաքն ուրիշ մըն ալ, ինչուան չուանիկ մը հիւսէ՝ զմեզ քաշելու ձգելու մահուշափ մեղքի մէջ։ Յանդգնութ մը բարձր աշտարակի մը մէջ բանաը գրուած, անկէց ազատելու համար՝ գիւաէք ինչ ըլար։ Խոլոր մազերը կարէց մէկմէկու կապէց, ու ամենաթեթեւ ծանրոցով մը վերէն վար երկընցուց, ու անոնց վեր քաշէց գերձան մը՝ որ իր մեկ բարեկամը բերաւ կապէց մազին ծայրը։ Եաքն ան գերձանովը բարակ չուան մը վեր քաշեց, բարակովը հաստ մը, ու ան հաստ չուանովը պատուհանէն վար կախուեցաւ ինքզինք փախաւ։ Սաանկ կրնէ սատանան՝ այ հոգիքն ու բարեկամութիւնը մեզի կորսընցընել տալու համար. ներելի մեղքերով կամաց կամաց մահուշափին մէջը կը ձգէ զմեզ։

Զգուշանանք ուրեմն տեղիք տալու սատանային. ՚՚ Եւ մի տայք տեղի սատանայի ,,. որչափ ալ պզտի բան ըլայ, որչափ ալ նեղելի մեղք սատանային ուզածը ընհատանինք իր բերած փորձութիւններուն, գէմ կեանք միշտ, բան մը չիտանք իրեն։ Կը կարծէք որ դժոխքին է իր ամեն փորձութիւններէն խալսիլը, մեծ ըլայ, պզտիկ ըլայ։ Աստուծոյ հոգիքն ու օգնականութիւնն ունենալէն եաքը, որ սրտանց խնդրողին կու

ասոյ միշտ , մեկ չէ մը բաւական է ըսել ան խորհրդոյն ելեան ի վեր . չէ , չեմ ուզեր : Ան ալ բերնով ըսելու հարկ չկայ , հերիք է որ սրտով ըսենք , բայց կարի- ճաբեմամբ , ու կռնակնիս իրեն դարձընենք , ուրիշ բանի տանք մտքերնիս :

Վասն զի աս ալ ուրիշ հարկաւոր զգուշութիւն մըն է սատանային փորձութիւններէն խալըսելու , և ոչ սէրը մեր սրտին մէջ պահելուս համար : Պէտք է որ մեկէն փորձութիւնը խմայածնուս պէս՝ մեկդի ձգենք , առանց կենալու վրան մտածելու , առանց սատանային հետ վիճաբանելու . վասն զի սատանան անանկ խորամանկ է որ՝ դիւրաւ կրնայ խաբել զմեզ , ինչպէս դրախտին մէջ խաբեց Եւան : Օհ մըն է որ առնչի բերանը կարծես թէ կը խաղայ ու միտս մը ընելու միտք չունի , բայց եաքը չարաչար կը խածնէ՝ սուրբ գրքին ըսածին պէս . " Եւ ի վախճանի իբրև զօձահար սարսածիցես , և իբրև իժի ծոյնք սիրեացն ,, . (Առակ . իե . 32 :) Ի՞նչպէս ըրաւ Եւան . սկսաւ հետն անուշութիւն խօսիլ բարեկամութիւն սէր ցոյցնել իրեն . խելօք կըլնէ , ինչո՞ւ պիտի չուտես սա ծառէն , ինչո՞ւ արգիլեց քեզ ձեռ որ սատանի աղօր՝ սատանի համով պտուղ մը չուտես : Ան ալ զարմանալի բան , ի՞նչ կըլայ եղեր պտուղ մը ուտելէն : Մխամխա կնիկ , արգիլելուն պատճառն ես ըսեմ քեզի . վասն զի կեռած չիկեռած՝ իրեն նման ձեռ պիտի ըլլաս . " Լինիցիք իբրև զնոսա ,, . (Ծննդ . ֆ . 5 :) Մխամխա Եւան կեցեր կը լսեր սա ամեն խօսքերը . ուսած կամաց կամաց սատանային առասպել խօսքերն իր միտքը մտան , խաբուեցաւ , ու անանկ զարնուեցաւ պղպջին տեսքին որ՝ առաւ կերաւ , ուրան մեծ մեղքը գործեց : Առանց այնչափ խօսքերուս , առանց կենալու մտածելու քննելու սատանային փորձութիւնները , մեկէն պէտք է " չէն ,, կոխել , մնաս բարովն ըսել , մտքերնիս ուրիշ տեղ դարձընել : Սանկ ըրաւ Քրիստոս տէրն մեր երբոր սատանան գնդեց փորձեց անապատին մէջ : Որկրամոլութեան փորձութիւնը բերած ատենն որ քարերը հաց ընէ , մեկէն պատասխանեց որ հացով միայն չապրիր մարդ , այլ ոչ խօսքերովն ալ . " Ոչ հացիւ միայն կեցցէ մարդ , այլ ամենայն բանիւ որ ելանէ ի բերանոյ ոչ ,, . (Մտթ . դ :) Յանդգնութեան փորձութիւնը բերած ատենը որ ինքը

զինքը տանջարին աշտարակէն վար ձգէ, կարճ կտրէց ըսելով որ պէտքը չէ տակաւին զայն հրաշք ընելու. "Ոչ փորձեացես զտէր քո ,, : Իսկ երբոր Հալարաւելեան ու կառավարութեան վրայ փորձէ՝ որ եթէ իրեն երկրպագութիւն ընելու ըլլայ, բոլոր աշխարքիս տէր կըլլայ, չոր պատասխան մը տուաւ. գնա կորիր, այ միայն երկրպագութիւնն պէտք է ընել՝ չէ թէ սատանային ալ. " Երէ յիսս իմ սատանայ, զի գրեալ է տեառն այ քուսմ երկիր պագցես ,, : Ասանկ պէտք է ընենք երբոր սատանան զմեզ ալ կու գայ փորձելու. մեկէն կարել ըմբռնել, չէ ըսել, երեսին մեկզի դարձընել, ուրիշ բան մտածել: Ասանկ պէտք է ընէք դուք ալ, Եւայի պես անփորձ խաթունները ու աղջիկները, երբոր քանի մը մարմնաւոր սատանաներ կուգան զձեզ փորձելու: Առանց մտիկ ընելու իրենց առաջել խօսքերը՝ իրենց գովեստները, առանց խաբուելու իրենց խոստմունքներէն ու պարգևներէն, պէտք է թեժու երեսով չէ ըսէք, երեսիդ դարձընէք, ու ամօթով մեկզի ընէք զիրենք. " Երթ յիսս իմ սատանայ ,, : Թէ որ ձեռք ալ վերցընէք, չէ թէ միայն մեղք չէք գործեր՝ կըսէ սուրբ ոսկեբերանը, այլ ձեռնտիպ կը սրբանայ: Ասանկ պէտք է ընէք դուք ալ աղնիւ կարիճներ, թէ որ աներես կինկ մը կամ աղջիկ մը ինչ և իցէ կերպով ձեզի սատանայ ուզէ ըլլալ. պէտք է խաղք ընէք զիրենք, ամէն երեսացդ, չէս ամչցնար, չէս խայներ ըսէք, ու կռնակնիդ դարձընէք երթալք. " Երթ յիսս իմ սատանայ ,, : Ասանկ պէտք է ընենք ամէնքնիս ալ՝ սատանային պաշտօնն ընողներուն՝ զմեզ փորձողներուն հետ, " Երթ յիսս իմ սատանայ ,, :

Իսկ վերջին Թշնամին՝ որ այ սէրը կարգիլ, ու զմեզ փրկութենէ կը զրկէ, մեր անկարգ կիրքերն են: Խեղճ ենք, ողորմելի ենք. սկզբնական մեղքին պատճառաւ ամէնքս ալ մեր կիրքերն ունինք, որ զմեզ դէպ ի չարը կը քաշեն: Նաև սուրբերն ունէին, Պօղոս առաքեալը թէ և ինչուան երրորդ երկինքն ելաւ՝ բայց ունէր, և ամօթալի կիրքեր ալ էր ունեցածնին: Բայց անոնք միշտ իրենց կիրքերուն դէմ կռիւ ընելով, մահացուցմունքերով ձգնութիւններով յաղթեցին, իրենց կիրքերը սանձեցին ու ընկճեցին, և սատկով սուրբ եղան: Մենք ալ սատկ պիտի ընենք, սիրելիք, թէ որ

փրկուիլ կուզենք. կեանքերնիս բոլոր մէկ պատեհապաղմ մը պիտի ըլլայ, շարունակ կուիլ անկարգ կիրքեր նուաճ գէմ: Անոր համար Քրիստոս տէրն մեր ինքզինքը կուտայ, որ մենք զմեզ ուրանանք, մենք մեզի յաղթենք. "ուրացսցի զանձն իւր", ինքզինքը կուտայ որ մենք մեզի հետ կռուինք, մեզի դէմ բռնութիւն ընենք՝ ամէն ուժ բանեցընենք. "Քանացարուք մտանել ընդդուռն նեղ. ասքայութիւնն երկնից բռնադատի, և բռնաւքն յափշտակեն զնա". (Ղկ. ԺԳ. 24: Մթ. Ժ. 12:) Ըսել կուզէ որ, պէտք է կիրքերնուս հետ կռուինք, զերծնք մահացընենք՝ սանձենք՝ ընկճենք, միշտ իրենց գրգռութեանը դէմն ընթալով: Կիրքերնիս զմեզ կը գրգռէ որ վրէժ խնդրենք կամ զրայութիւնիս գոհ ընենք. մենք պէտք է դէմ կենանք, զմեզ մահացընենք, վրէժխնդրութենէ ետ կենանք: Կիրքերնիս զմեզ կը գրգռէն՝ ուրիշի բանին աչք ըլլալու, գողնալու, սպանի չափազանց չահ պահանջելու, անկրաւ առատաձեռն ընելու, զմեզ կը յորդորէն մեզմէ վատագործութեանց մէջը կենալու, չար ունակութիւններս չի ձգելու, կերուխումի ետևէ ըլլալու. մենք պէտք է դէմ կենանք, զմեզ մահացընենք, կիրքերնուս ուզածէն հրաժարինք: Ասանկ ալ ուրիշ ամէն կիրքերնուս վրայ կրսեմ. վայ մեզի թէ որ չկրնանք անոնց յաղթել, միշտ մեզի արգելք կըլլան զձեզ սիրելու և փրկութեան հասնելու: Ասանկ զի կիրքերը մեզի չեն թողներ մեզքի մէջ խնայելէն հաքը՝ ոչք ելլել, թէ որ ելլենք ալ՝ նորէն կը նայ կուտան նոյն մեզքերուն մէջ. կիրքերն անդուլ ձիու մը կը նմանին, որ մէկմէ ձեռքէ ելլելու ըլլայ՝ մէյմըն ալ չի բռնուիր. կիրքերը կը կուրցընեն ալ զմեզ, խելքէ կը հանեն, ձերմակը սև կը ցուցնեն մեզի, կը հերքեն կը ձգեն զմեզ փոսին մէջը՝ չենք կրնար չնայել: Իրենք զիրենք մեզի գործելու վատգիմ մէջ գնողներն աղէկ գիտեն որ խնայն պիտոը, բայց կիրքէն կուրցած՝ կրսեն, կերթամ, բայց մեղք չեմ ըներ. ու ատ փուշ յուսովը՝ նախ մեղքը կը գործեն մարձաւոր աթոռի մէջ դնելով զիրենք, ետքն ալ կամաց կամաց ագռնին դէշ մեղքի մէջ կխնան: Ասանկ ալ գողը գիտէ որ գողնալը մեղք է. բայց կիրքէն կուրցած՝ կրսէ. աէրս հարուստ է, ասկէց իրեն շատ մը չըլլար. ուրիշները կը գողնան, ես ալ կրնամ գողնալ. ու ատ

չնչին պատճառանքներով մեղք չի սեպեր ըրածը : Ա-սանկ ալ ուրիշ հազարումէկ բաներու մէջ կիրքն ըղ-մարդ կը կուրցնէ , մտածմունքը կույրցնէ , ու ձերմա-կը սև սեանել կու տայ : Ա՛ս բանը կընայի ցցընել ձեզի շատ օրինակներով . բայց մէկ օրինակ միայն բերեմ սուրբ գրքէն , Սամփսոնին ու Դալիլային պատմու-թիւնը՝ որ հաւատքի մասն է . (Դատ . ԺԶ :) Փղշտացի-ներն որ Սամփսոնի թշնամի էին , չկրնալով որ իր այնչափ ուժը ուսկից էր՝ որ անով զամենքը կը սար-սափեցընէր , դնացին ընկան Դալիլային՝ որ իր սիրելին էր , ու շատ ստակ խոստացան իրեն՝ թէ որ Սամփսո-նի բերնէն առնէր աս բանը : Դալիլա ամեն կանացի հնարքներն ու խորագիտութիւնը բանեցընելով աղա-չեց որ աս մեծմութիւնն ընէ իրեն Սամփսոն , ու յայտնէ ո՛ր տեղն էր իր ան ամեն ուժը : Սամփսոն կա-տակ մը ընելու համար՝ըսաւ . Թէ որ կովի եօթը ջղերով զիս կապելու ըլլան , ամեն ուժս կը կորսընցընեմ : Դա-լիլա թողուց որ մրափէ , եօթը կամացուկ մը զինքը կա-պեց եօթը ջղերով՝ որ փղշտացիք մէկէն բերեր էին , ու արթընցուց զինքն ըսելով . Սամփսոն Սամփսոն , փղշ-տացիք վրադ հասեր են : Սամփսոն արթընցածին պէս՝ կը ցնցէ կը կոպրտէ ջղերը դէբ՛անի պէս , ու ձեռքը փայտ մը առած՝ փղշտացիներուն մէջէն կանցնի կերթայ : Դալիլա նորէն կը փորձէ զինքն ըսելով . իս խաբեցիր , իրաւը չիղուրցեցիր : Սամփսոն ալ կըսէ . Ազնիկ չիբա-ցատրեցի , չէ թէ եօթը ջղով՝ հապա եօթը նոր չուա-նով թէ որ զիս կապելու ըլլան , բոլոր ուժս կը կոր-սընցընեմ : Նորէն կը թռուցնէ որ քնանայ , ու եօթը նոր չուաններով զինքը կապկըզնէ եոքը՝ կը կանչէ . Սամփ-սոն Սամփսոն , փղշտացիները հասան : Սամփսոն քը-նէն վեր կը ցատկէ , չուանները բամպակ թելերու պէս կը փեթըռաէ , ու փղշտացիները չկրուցան կընէ : Դա-լիլա երրորդ անգամ կը փորձէ զինքը . ու նորէն Սամփ-սոն կնիկը խաբելու համար կըսէ . Թէ որ գլխուս մա-զերէն եօթը հիւսուածքը ընեն , ցեցի մը վրայ պըղնէն , ու պատին վրայ գամելու ըլլան , ամեն ուժս կը կոր-սընցընեմ : Դալիլա ան ալ ըրաւ , ու տեսնելով որ ը-սածն իրաւ չէր , վարպետորդի կնիկն սկսաւ արտասմ ձևանալ ու գանգատիլ որ զինքը չէր սիրեր , զինքը կը խաբէր , ու չէր յայտներ իր ուժին ուր ըլլալը . և

այնչափ ըրաւ, այնչափ բան ըսաւ որ մինչև Սամփսան կիրքէն կուբրցած՝ որոշեց որ իրաւը յայտնէ։ Խնդրէ Սամփսան, ախոռս չէ քեզի, ինչ կրնես, ալէկ նայէ, զգուշացիր, չես տեսներ որ Դալիլան փղշտացւոց լրտեսն է։ — Ո՛հ, չէ, չի կրնար ըլլալ։ — Բայց չես տեսներ որ զքեզ կը մատնէ։ — Ո՛հ, չէ, անանկ բան ընող կինի չէ, անանկ սիրտ չունի։ — Բայց արգէն զքեզ իրեք հեղ եաւէ եաւս մատնեց։ — Ո՛հ, չէ, ա՛նիկայ խաղի համար ըրաւ. թէ որ իրաւ ալ ըրած ըլլայ, մեյրին ալ չըներ. ես գիտեմ կնձի ըսածը։ — Բայց տեսնես որ առջինէն աւելի զքեզ կը մատնէ։ — Ո՛հ, չէ, կարելի բան չէ, այնչափ սէր ունի վրաս։ — Դուս գիտես. ըսէ, բայց եաքը կիմանաս որչափ սէր ունենալը։ Ըն առաջը Սամփսոն իրաւը յայտնեց Դալիլային. "Պատմեցայ նմա զամենայն ինչ՚ի սրտէ իւրմէ"։ Գիտնաս, Դալիլա, որ ես գէթ կիծնամ՝ ըն նուիրեալ եմ, իմ գլուխս ածելի սլիսոր չիպպէի, բոլոր ուժս մազերուս վրայ է, թէ որ մազերս կտրելու ըլլան՝ բանս լմընցած է։ Դալիլա առ բանը Սամփսոնի բերնէն առնելէն եաքը, քնացած առնը մազերը կտրել տուաւ, ու փղշտացիները վրան հասան, բռնեցին կապեցին զինքը, աչքերը փորեցին հանեցին. աղօրիքի մը մէջ զինքը փակեցին որ իշու տեղ աղայքին քարը դարձնելու ծառայէ։ Ասկէ՛ւնէ բան. կարելի բա՛ն է որ մարդ այսչափ կուրնայ, ինչուան չնկարենայ տեսնել այսչափ յայտնի վտանգը, այսչափ անգամ ձեռքով շօշափելու պէս փորձելէն եաքը։ Կարելի բա՛ն է որ կիրք մը աս աստիճան պղտորէ մարդուս միտքը, ու խելքը բոլորովին կորսընցնել տայ։ Ըս սակայն տասնկ է, սիրելի որդիքս, տասնկ եղաւ. հիմա գնացէք զարմացիք որ ինչպէս ոմանք զգայական անպարկեշտ բաներէն մեզ չեն կրնար. կիրքը զիրենք կուբրցուցեր է, խելքնին գլխնուն առեր է, սէր ձերմակ կը տեսնեն. ուրեմն ինչ զարմանք որ տասնկ կը խօսին. "Ջի կուբացոյց զնոսա չարութիւնն իւրեանց"։ կրսէ սուրբ գիրքը։ (Խոսփ. ե. 21։) Գնացէք զարմացիք հիմա որ ինչպէս ոմանք ծալը կընեն մեր կրօնքին սրբազան ուսմունքը, Աշմարտութիւնները, հոգւոյ անմահութիւնը, խոստովանանքը, սուրբ հաղորդութիւնը, արքայութիւնը, դժոխքը, և ասոնց նման ուրիշ բաներէն։

Ծառը ընկնուն պատճառն ան է որ՝ կիրքերնին զբնիք կուրցուցեր է, խելքնին կորսնցնել տուեր է, տեսածնին ծուռ կը տեսնեն. "Չի կուրացոյց զնոսա չարութիւնն իւրեանց,,: Վայ մեզ, եթէ թողնենք որ կիրք մը վրանիս սիրէ. կրնայ մեզ ամէն խելքէ դուրս անձնաւոր բաները մտածել, խօսել և ընել տալ:

Ուրեմն, սիրելիք, պէտք է որ սիրտ ընենք մահացընելու սանձելու և զսպելու մեր կիրքերը, մանաւանդ որոնք որ աւելի սիրած են վրանիս. պէտք է որ բռնադատենք ընութիւննիս, մենք զմեզ ուրանանք, եա կենանք ան բաներէն՝ որ մեզի հաճոյ է, բայց այ անհաճոյ. ապա թէ ոչ, չենք կրնար սիրել զնա, և ոչ փրկուիլ: Կրնայ ըլլալ որ խիստ գժուար կամ անկարելի երևնայ ձեզի ըսածս, բայց անանկ չէ. այ օգնութեամբն ու շնորհքովը՝ որ ուզողին պատրաստ է տալու, անկարելի ու գժուարին բան չի մնար. "Ամենայնի կարող եմ ինձ՝ որ զօրացոյցն զիս,,: Բայց ինչ կերպով ինչ հնարքներով զսպենք սիրտի կիրքերնիս, ձեզի ըսեմ: Առջի հնարքն է սրտանց ուզելը՝ բաղձալը՝ որ կիրքերնուս յաղթենք. անանկ որ՝ ամէն ջանքերնիս զանոնք զսպելը սիրտը ըլլայ, ինչպէս հիւանդ մը՝ որ միշտ իր հիւրնդութենեն խաղսկելը կը մտածէ: Երկրորդ հնարքն է խնդրել միշտ Յիսուսէ՝ որ մեզի իր սուրբ շնորհքը տայ, որ ուժ առնենք մեր կիրքերուն դէմ կենալու: Երրորդ հնարքն է՝ մեր ամէն ըրած ջերմեռանդութիւններնիս ձգնութիւններնիս բարի գործութիւններնիս՝ աս դիտաւորութեամբ ընելը: Վերջին հնարքն ալ ան է՝ որ աղեկ ճանչնանք մեր մասնաւոր կիրքերը, աչքընիս վրանին ըլլայ, ու կարիճութեամբ անոնց հետ կռուինք. քիչ մըն ալ քննութիւն ընենք ամէն օր, տեսնենք որ աս կամ ան կիրքին մէջն ինչ պակսութիւն ըրինք, ու զղջանք ըրածնուս վրայ, Յիսուսէ թողութիւն խնդրենք, ու մեզի ապաշխարանք մը դնենք ընելու՝ ամէն անգամ որ նոյն պակսութեան մէջը նորէն կ'իյնինք: Բայց կուզեմ որ մէկ հատիկ զօրաւոր դէղ մը ըսեմ. խնդրեցեք Յիսուսէ որ ձեզի շնորհք տայ անձնասիրութիւնը նիւթ չտալու՝ որ ամէն կիրքերուն գլուխն է. որպէս զի կարենաք եա կենալ ան ամէն ուզած բաներնիդ՝ որ այ անհաճոյ է: Թէ որ անձնասիրութեան յաղթեք, ամէն կիրքերնուդ յաղթած էք:

Ըսածնեբս Համառօտեմ. Թէ որ կուզէք սիրել զՅԾ, պահել իր սուրբ սէրը սրտերնուդ մէջ, ու փրկուելՅ Հանել, վերջին յորդորակնեբուն մէջն ըսածնեբէս ի զատ՝ պէտք է զգուշանաք նաև աս իրէք չար Թշնամինեբէն, որ են՝ աշխարքս իր ծուռ կանոններովը, սատանան իր չար փորձութիւնեբովը, ձեր կիրքերը իրենց խաբեբութիւնեբովը: Ան առէնն ամեն բան կը յայտղի, Թէ մարմինեբնուդ և Թէ հոգինեբնուդ. ամեն բան աղէկ կերԹայ, Թէ ապրիս և Թէ խիստ աղէկ անդին. օրուն արժանի ընէ ՅԾ ամենքնիս:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԻԳ.

ԵՂԲԱՅՐՍԻՐՈՒԵԱՆ ՎԸՐՅ, Ե ՊԷՏ ՈՐՆ Է ԲՈՒՆ ԵՂԲԱՅՐՍԻՐՈՒԻԸ Ե ՈՐԼՈՒՆ ՀՈՐԻՍՈՐ:

«Ու արդ մնան հաւատք յոյս սէր, սոքա երեք քեան. և մեծ քան զսոսա սէր է» (Ա. Կորնթ. ԺԳ. 13:) Մեծ առաքինութիւն է հաւատքը, կրսե հոգին սուրբ Պօղոս առաքեբչին բերնովը, մեծ առաքինութիւն է յոյսը, բայց ամենէն ալ մեծ սէրն է:

Առջի յորդորակն որ աս մեծ առաքինութեանը վերաբայ խօսեցայ ձեզի, ան առէնէն ըսի, ու հիմա նորէն կրսեմ որ սէրն է առաքինութիւն մը՝ ՅԾմէ մեր սրտերին մէջն ինջած, որով զՅԾ ամեն բանէն աւելի կրսիրենք, ու ընկերնիս ալ մեզի պէս: Աստուծոյ սիրոյն կամ ՅԾսիրութեան վերաբայ այլևայլ յորդորակներով խօսեցայ ու ցցուցի ձեզի որ՝ փրկութեան հասնելու համար ամենքնիս պարտական ենք սիրելու զՅԾ, և Թէ ինչպէս պիտի սիրենք, ինչ հնարքներ պիտի բանեցնենք զինքը սիրելու, ինչ պատճառներ զմեզ կը յորդորեն որ զինքը բոլոր սրտով ամեն բանէ վեր սիրենք, և հաքը հաքը Թէ ինչ զգուշութիւններ պիտի ընենք ՅԾ սէրը չկորսընցնելու մեր սրտին, այլ պահելու մինչև վերջին շունչերնիս, որպէս զի կարենանք հաքը յաւիտեան վայելել զինքը կատարեալ երջանկութիւն երկինքը: Հիմա կը մընայ ուրիշ որ եղբայրսիրութիւն

վայ խօսիմ, այսինքն ան սիրոյն՝ որ ուրիշներուն հետ պէտք է ունենանք: Եւ որպես զի աղէկ տպաւորուի սրտերնուդ մէջ, ու ամեն հարկաւոր պիտանութիւն եւ ընելու բաներն աղէկ իմանաք, պէտք է որ ասոր վայ ալ երկան խօսիմ շատ յորդորանքներ բաժնելով: Բայց կարգաւ, ու որչափ կարելի է՝ պարզ բացատրելու համար սա ծանր նիւթը, սասլան յորդորակիս մէջ նախ եղբայրսիրութեան ինչ ըլլալուն վրայ միայն կը խօսիմ, այսինքն ինչ է ուրիշը սիրել ըսածնիս, եւ ան ալ անոր հարկաւորութեանը վրայ, այսինքն մեր անհրաժեշտ պարտականութեանն ուրիշները սիրելու:

Բայց դեռ ասոնց վրայ խօսել չսկսած, աղէկ իմանանք եղբայրսիրութիւն բառին նշանակութիւնը. ինչ ըսել է եղբայրնիս կամ ընկերնիս կամ ուրիշները սիրել: Սուրբ Օգոստինոս կը պատասխանէ. եղբայր կամ ընկեր կամ ուրիշներն ըսելով կիմացուին աշխարքիս ամեն մարդիկը: Ան ասանկ խմանալով ինչ է ուրիւն եղբայրսիրութիւնը: Սիրել ուրիշները, իրենց բարիքն ուզել ճան ալ. բարի կանք մը ու բաղձանք մըն է ուրիշներուն հոգւոր ու մարմնաւոր բարեացը, ինչպէս որ մեր բարիքը կը բաղձանք. նեքքին զգացմունք մը՝ յօժարութիւն մը ուրիշներուն օգնելու եւ բարիք ընելու, եւ իրօք ալ օգնել իրենց կարօտութեանը մէջ, ու բարիք ընել որչափ որ ձեռքերնուս կու գայ առանց ծանր նեղութեան: Աղէկ դիտեցէք. ըսի որ եղբայրսիրութիւնն ուրիշի բարիքն ուզել է ճան ալ, այսինքն ալ հաճոյքն ընելու համար, որովհետեւ ինքն անանկ կը հրամէ: Ուրեմն ով որ զուրիշը կը սիրէ դէղեցկութեանը համար, մարմնոյն կատարելութիւններուն, կամ հնարքով կերպին, կամ անկեղ բարիք ընդունելուն, կամ ընդունել յուսալուն համար, իր սէրը ջերմեռանդ Աշխարհիս եղբայրսիրութիւն՝ դէրքնական առաքինութիւն, այլ բնական զգայական մարմնաւոր սէր մը, մանաւանդ թէ շահասիրութիւն. ճան ալ չէ թէ բուն ան անձը կը սիրէ, այլ ինքը զինքը, իր զգացողութիւնը, իր ախորժը, իր շահը. ուստի առակ եղած է որ՝ Աշխարհիս սիրոյն խա քան թէ խան կը փնտռուէ: Ուրեմն որպէս զի մեր սէրն ջերմեռանդ եղբայրսիրութիւն, թէ եւ ուրիշ արդար ու օրինաւոր պատճառներու համար ալ սիրենք մենք, բայց գլխաւորապէս ճայ համար

պէտք է սիրենք, այ հաճոյքն ընելու համար։ Ջուծ իրեն համար պիտի սիրենք, իսկ զուրիշները վասն այ, կամ ինչպէս ուսուցն Թոմաս կը բացատրէ՝ ուրիշներուն անձին վրայ ալ ծ է սիրածնիս։ Ըսի ալ որ եղբայրասիրութիւնն է ուրիշներուն բարիքն ուզել, ու երբոք ալ որչափ ձեռնհասութեամբ կուգայ՝ բարիք ընել իրենց կարողութեան չափը. ըսել է որ եղբայրասիրութիւնը թէ նեղքին և թէ արտաքին պիտի ըլլայ։ Չի քանի որ սիրուն սիրոյն բարեկամական խօսքեր ընենք դրսուանց, ինչպէս շատերը քաղաքավարութեան ու կրթուած երեսնալու համար կըսեն. "ծառայ եմ, ուրախակից եմ հրամանոցդ, պատրաստ եմ հրամանիդ, կը փափաքիմ պիտանի ըլլալու հրամանքիդ, ինծի շնորհ է հրամանքիդ ծառայելը,, , կամ ուրիշ ասանց նման խօսքեր՝ որ բերնով միայն կըսեն, սրտերնին ուրիշ է։ Չի քանքեր սա սէրը, պէտք է երբք սիրել ընկերնիս, սրտանց իրեն բարիքն ուզել՝ սրտերնիս նեղքուստ ազգ ըլլալով իրեն հետ. վասն զի ան ամեն սիրուն քաղաքավարական խօսքերը թէ որ սրտանց չեն գար, կեղծաւորական երեսանց ու պարապ խօսքեր են, բան մը չեն ազդեր։ Անոր համար ամեն սուրբ վարդապետները կըսեն որ՝ ինչպէս պարտական ենք հաւատոյ յոյսով սիրոյ նեղքդործութիւն ընել, սասնկ ալ պէտք է եղբայրասիրութեան նեղքդործութիւն ընենք՝ որ նեղքուստ վասն այ կը սիրենք ուրիշները՝ առանց մեզի գոհ ըլլալու, և ըսենք սրտանց, "ընկերս ալ այ սիրոյն համար իմ անձիս պէս կը սիրեմ,,։ Ա՛ս է նեղքին սէրը. բայց արտաքինն ալ հարկաւոր է, այսինքն բաւական չհսկայենք պիտի նեղքուստ միայն սիրել ուրիշներն ու իրենց բարիքն ուզել, այլ նաև դրսուանց պարտական ենք ցցնելու մեր սէրը՝ գոնե սովորական սիրոյ նշաններով, որ բարեկամ բարեկամի՝ եղբայր եղբօր՝ ազգական ազգականի՝ քաղաքակից քաղաքակցի կուտան, խօսելով մեկզմեկու հետ, բարեւելով, այցելութիւն ընելով, և մանաւանդ հարկաւոր առներնին օգնելով։ Ասոր սուրբ Յովհաննէս առաքեալը խրատ կուտայ՝ որ մեր սէրը բերնով ու խօսքով միայն չըլլայ, որ ամուր՝ անպարծ ու անօգուտ կամք մըն է, այլ ճշմարիտ եղբայրասիրութիւն գործքով օգնելով ուրիշներուն, ու ձեռքերնուս եկածին չափ բարիք ընելով իրենց կարո-

տուվեան տանէը. "Մի՛ բանիւք և լեզուաւ սիրես-
ցուք, այլ արդեամբք և ճշմարտութեամբ ,, . (ա. Յովհ.
ճ. 18:) Ա՛խ է բուն ան սէրը, որ ձեզ կը հրամէ մեզի.
"սիրեացես զընկերս քո ,, : Բայց հոս տեսէք ձեր մեծ
բարուեվիւնը, որ մեզի սէս խնդիր արարածներուն վը-
րայ ունի: Չէ թէ միայն կուզէ որ սիրենք զինքն ու իր
սիրելի բարեկամներն ըլլանք. չէ թէ միայն ինքն ալ կը
սիրէ զմեզ իր զաւակներուն սէս, այլ նաև կուզէ որ
մեկզմեկ ալ սիրենք ու սրտանց մեկզմեկու բարիքը բաղ-
ձանք. կուզէ որ մենք ուրիշ ամենքը սիրենք, և ու-
րիշ ամենքն ալ զմեզ սիրեն, ու պատրաստ ըլլան մեզի
բարիք ընելու. այնչափ ալ կախարժի մեկզմեկ սիրել-
նուս, որ ան սէրն որ ունինք ուրիշներուն հետ և ա-
նոնք ունին մեզի հետ, իրեն հետ ունեցածի պէս կը
սեպէ. "Որովհետև արարիչք միւսմ յեղբարցս այսո-
ցիկ փոքրկանց, ինձ արարէք ,, . (Մատթ. ԻԵ. 40:) Ա-
նանկ որ, ընկերնիս սիրելով նոյն արգիւնքը կը վաս-
արկինք, ինչ որ զձեզ սիրելով: Ի՛նչ բարուեվիւն, ի՛նչ
մարդասիրութիւն:

Ա՛ս մեր մեկզմեկ սիրելու պարտկանութիւնն ա-
նանկ ըլաւ ձեզ որ՝ բնութիւնիս ալ ազդէ մեզի, այս-
ինքն բնական խելքը: Վասն զի քիչ մը որ մտածենք,
աղէկ կիմանանք որ խիստ բնական բան է մեզի նման ե-
ղողը սիրել, անոր բարիքն ուզել. անանկ որ անատուն-
ներն ալ բնական զգացմունքով մը իրենց տեսակին ու-
րիշ կենդանիներէն աւելի կը սիրեն. "Ամենայն երկ
զինմանին իւր սիրէ ,, . (Սիրաք. ԺԳ. 19:) Ոսսաի հե-
թանոս փիլիսոփաներն ալ, մանաւանդ Կիկերոն, բնու-
կան խելքով միայն կրցան ճանչնալ որ մարդուս բնու-
թեանը մեկզմեկ սիրելէն ու մեկզմեկու բարիք ընելէն
յառաջ բան չկայ. "Ձեր պատշաճագոյն ինչ բնու-
թեան մարդոյ քան զբարեբարութիւն ,, . (յղ. պաշտ.
գիրք ա:) Կրցան ճանչնալ որ եղբայրութենեն ա-
ւելի ազնիւ ու ամենուն ընդունելի բան չկայ: "Ձեր
ինչ ազնուագոյն, ձեր ինչ հանրագոյն քան զմարդա-
սիրութիւն ,, :

Եւ իրաւ, ի՛նչ ենք մենք մարդիկս. ընկերական ա-
բարածներ, այսինքն ընկերութեամբ ապրելու համար
սահմանուած, մեր նմանները հետ կենակցելու խոսե-
լու առնելու տալու համար: Ոսսաի բոլոր աշխարհին

մարդիկը մեկ մեծ ատն մը՝ ընկերութեան մը՝ թագաւորութեան մը պէս են։ Մեկ տունն մը՝ ընկերութիւն մը՝ թագաւորութիւն մը՝ հաստատուն կենալու համար, պէտք է որ հաստատուն կանոն մը հիմ մը ունենայ։ Եղբայրսիրութենէն՝ մեկզմեկ սրտանց սիրելէն աւելի ինչ հաստատուն հիմ ու կանոն կրնար տալ մեծ մարդկային ընկերութեան. մնացածնիք արչալի որ կուզենք, ասկից աղէկ բան մը չենք գտներ կանոնաւորելու մարդկային ընկերութիւնն ու մարդկանց մեկտեղ կենակցութիւնը, բայց ի մեկզմեկ սիրելէն ու մեկզմեկու բարիքն ուզելէն։ Թէ որ մարդիկ մեկզմեկ սիրէին ու մեկզմեկու բարիքն ուզէին, ամեն բան աղէկ կերթար, ամենքը գոհ կըլլային, հանգիստ խաղաղութիւն կը վայելէինք. անանկ չէ՞։ Թէ որ ամենքը մեկզմեկ սիրէին, մեկզմեկու բարիքն ուզէին, կրնա՞ չէր ըլլար, գժտութիւն տարաձայնութիւն վէճ պատերազմ չէին ըլլար. անանկ չէ՞։ Մեկը չէր ըլլար որ ուրիշն ան հաճոյ բան մը ընէ, ուրիշն անիրաւ խօսք մը ըսէ. ոչ գող կըլլար աշխըրքիս մէջ, ոչ մարդասպան, ոչ շնայող, ոչ բամբասող, ոչ պղպղտող, ոչ խաբեբայ, ոչ մատնիչ. այլ ընդհակառակն ամենքը կը ջանային մեկզմեկ գոհ ընել, մեկզմեկու բարիք ընել, մեկզմեկու կարօտութեանն օգնել։ Ասանկով մարդուս կեանքն երջանիկ կըլլար, ամեն բան աղէկ կերթար, երկիրս դրեթէ դրախտ կը դառնար. անանկ չէ՞։ Ուրեմն յայտնի է որ նաև բնութիւնը, բնական խելքը, այսինքն ձեռքովը Ներսէն մեզի կը սորվեցնէ որ պէտք է մեկզմեկ սիրենք ու մեկզմեկու բարիքն ուզենք։

Բայց պարապ տեղը կը պոռայ բնութիւնը, պարապ տեղը կը կանչէ բնական խելքը թէ պէտք է սիրել ընկերնիս. աշխըրքիս սկիզբէն ի վեր խերուն անկատը պոռացած է պէս եղեր է. վասն զի մարդիկ իրենց անձնասիրութենէն ու անկարգ կիրքերնէն կուրցած ու չարին կողմը միշտ յօժարած, մեկզմեկ սիրելու տեղ իրենք զիրենք միշտ մոռցեր են, իրենք զիրենք գոհ ընել ջանացեր են, նաև ուրիշներուն ձեռասովը. անոր համար այնչափ վայնասուն՝ այնչափ անկարգութիւն՝ ներ եղած են աշխըրքիս վրայ։ Իսկ ամէն որ այնչափ հոգ ու խնամք ունի մեր բարւոյն, ինչ ըրաւ գիտցեք. հիրիք չխնայեց բնութեան ձայնովը ամենուս Ներսէն

խօսիլը, ալ աւելի յայտնի խօսեցաւ մարդարէներուն ձայնովը, և անոնց բերնովն խնացուց մեզի միշտ իր ո-րոշ կամքն որ մեկզմեկ սիրենք, մեկմեկու բարիքը միշտ ջանանք ընելու։ Ձեռնհաս առնենք սուրբ գիրքը, բո-լոր հին կտակարանը։ (Տէր։ ։ ։ Օր։ Ժ։ Մաղա։ ։) կը տեսնենք որ որչափ անգամ, որչափ խնամքով կը հրամչ եղ բայրատեր ըլլալ, գուշ ունենալ, բարիք ընել։

Այս ամեն բանը չի բաւեց, հաքն ալ իր միածին որ-դին խրկեց որ գայ անձամբ հրատարակէ բոլոր աշխարք-քիս իր խօսքերովն ու օրինակովը. իր առաքեալներուն ալ խօսքերովն ու օրինակովը, ան մեծ պարտքը՝ որ ա-մենքնիս ունինք ուրիշները սիրելու։ "Բազում ման-ամբք և բազում օրինակօք կանխաւ խօսեցաւ ձեզ ընդ հարս մեր մարգարէիւք։ Ի վախճան աւուրցս այսոցիկ խօսեցաւ ընդ մեզ որդուովն իւրով,,։ (Եբր։ ։ 1։) Ինանկ որ բոլոր աւետարանին մէջը, բոլոր առաքելոց թղթերուն մէջը չկայ բան մը որ այնչափ սաստիկ նո-րէն նորէն հրամչ, ինչպէս եղբայրսիրութիւնը, ըն-կերնիս սիրելը։ Աւետարանին մէջը կը կարդանք որ եր-բոր Հրեից ևամաստակ օրինականը հարցուց Քրիստոսի՝ ով պատուիրանքներուն առջինը մրն է, Քրիստոս տէրն մեր պատասխանեց. ամենէն մեծ ու առջի պատուի-րանքն է զձեզ սիրելը. "Ա-յս է մեծն և առաջին պա-տուիրան,,։ (Մատ։ ։ 38։) Օրինականն ան տղտոր պատասխանովը գոհ եղաւ, ուրիշ խօսքի չէր սպասեր. բայց Քրիստոս տէրն մեր ըսաւ. Կայնէ, ուրիշ պա-տուիրանք մրն ալ կայ ասոր նման, ընկերդ քու ան-ձիդ պէս սիրել։ "Երկրորդն նման ասմն, սիրեացես զընկերս քո իբրև զանձն քո,,։ Եթէ առանց ուրիշ պա-տուիրանք եւ եղծցընելու, ոչ երրորդ, ոչ չորրորդ, խօս-քը հոս կասէց. տղէկ միտ դիր. աս երկու պատուի-րանքին տակը, այսինքն ձեզ սիրուելեան ու եղբայրսի-րութեան, ուրիշ ամեն պատուիրանքներն ու բոլոր ով-րինքը կխմացուին. "Ցայս երկուս պատուիրանս ա-մենայն օրինք և մարգարէք կախեալ կան,,։ Հիմա քննենք քիչ մը Քրիստոսի աս խօսքերը. նախ ըսաւ որ եղբայրսիրութիւնը նման է ձեզ սիրելուն. և երկրորդն նման ասմն։ Նման ըսածը կնմանաք. երբոր նման է, ուրեմն այնչափ կուզէ ձեզ որ ընկերնիս սիրենք, որ-չափ կուզէ որ զինքը սիրենք. ուրեմն այնչափ հարկա-

ւոր է սիրել ընկերնիս, որչափ հարկաւոր է զնոյն սիրել. ուրեմն ինչպէս ոմն որ զնոյն չի սիրեր՝ չի կրնար փրկուիլեան հասնիլ, ասանկ ալ չի կրնար փրկուիլ հասնիլ՝ ոմն որ ընկերը չի սիրեր: Ականջ կ՚ելլայ ըսուածոց որ աս երկու պատուիրանքին տակը, այսինքն զնոյն ու ընկերը սիրելուն, կխմացուին այն ամէն պատուիրանները. " Ձայն երկուս պատուիրանս ամենայն օրէնք և մարգարէք կախեալ կան ,, : Բայց ինչպէս կրնայ ըլլալ. աս երկու պատուիրանքներէն ի զատ ուրիշ պատուիրանք ալ ուսաւ տանաքանեայ օրէնքով, ու դեռ ուրիշ այնչափ պատուիրանքներ ալ կան ապրիս անդին աւետարանին ու սուրբ գրքին մէջը սիրած. ինչպէս կրնայ ըլլալ ուրեմն որ աս երկու պատուիրանքով բոլորն ալ իմացուի: Հիմա ձեղի մեկնեմ. վասն զի բոլոր ուրիշ պատուիրանները կոչնեն աս երկուքը կատարելու, այսինքն զնոյն ու ընկերնիս սիրելու, բոլոր ուրիշ պատուիրանքներն աս երկուքին համար եղած են: Ինչու որ եթէ ոմեկ քննենք, ուրիշ ինչ հրաման կամ խրատ որ տուած է մեղի ոճ աւետարանին ու սուրբ գրքին մէջը, կամ ձամբայ կը ցցընեն մեղի զնոյն ու ընկերնիս սիրելու, և կամ անոնցմով կը յաղթենք ոճ սիրուելեան ու եղբայրսիրուելեաց գործելքներուն: Զոր օրինակ տասը պատուիրանքներուն առջի երեքը, այսինքն այն՝ի զատ ուրիշը չկայ տեղը, այ անուշը պարապ տեղը բերաննիս չառնելը, կիրակի օրը սուրբ պահելը, մեղի ձամբայ կը ցցընեն զնոյն սիրելուս մեծարելու և փառաւորելուն: Իսկ մեկալ եօթանեակները, այսինքն պատուել զհայր և զմայր, մարդ չսպանանել, շնուելիեան չընել, չգողնալ, և այլն. ուրիշներուն դէմ չընելու համար արուած պատուիրանքներ են, որպէս զի սիրենք ընկերնիս, ու անոնց բարիք ընենք: Նամանաւանդ ուրիշ ամէն խրատներէն՝ աչքերնիս հրաժարելու, մենք վրէժ ուրանալու, կիրքերնիս մահացընելու, մեղքի վանդակներէն փախչելու, աղօթք՝ մտածական ընելու, ծոմ՝ պահք պահելու, խաչ քաշելու, Ջինուելիեան ապաշխարանք ընելու, և ուրիշ ասոնց նման խրատները բոլորն ալ կոչնեն զնոյն ու ընկերնիս սիրելու, կամ կը վերցընեն ան արգելքներն որ չեն թողներ մեղի զնոյն ու ընկերնիս սիրելու: Համառօտ ըսեմ. այ ուղածն աս է որ,

զինքն ամեն բանէ վեր, ու ընկերներս մեր անձին պէս սիրենք. ուրիշ ինչ որ կը հրամմէ՝ անձերնիս ուրանալ, զմեզ մահացընել, խաչերնիս առնել և այլն, ան բանն ի բուն համար չէ այնչափ իր փոյթը, որչափ որ անոնք ճամբայ ըլլան մեզի, ու անոնցմով հասնինք գլխաւոր նպատակին, որ է սիրել զինքն ու ընկերներս: Ասոր համար Քրիստոս աչքին մեր ըսաւ, որ սա երկու պատուիրանքով բոլոր հայ առաջ օրէնքները կխմացուին:

Ուրեմն կրնա՞ր Քրիստոս աչքն մեր ասկէց աւելի յայտնի խօսել. կրնա՞ր աւելի ազէկ խմացնել մեզի որչափ հարկաւոր բան է եղբայրսիրութիւնը. կրնա՞ր ասկէց ազէկ բացատրել իր միաքն ու կամքը: Այսու ամենայնիւ կարծես թէ վախնալով որ ազէկ չհասկընանք, տեսէք ինչ ալ ըսաւ թէ ինքը և թէ իր առաքեալը բերնով: Եաքի ընդրկէն ընելու առեն, չարչարուելու և մեռնելու երթալէն քիչ առաջ, առաքեալներուն հետ գորովագութի հօր մը պէս խօսելով, իրենց յայտնի բացատրեց իր միաքը, իր վերջի կամքը, իր կտակը. և ուրիշ շատ խօսքերէն՝ի զատ, ամեն բանէն առէլի յանձնածն ասս եղաւ: Ձեզ նայիմ սիրելի որդիքս, ձեզի հետ անցընելու քիչ առեն մնաց. և ուր որ ես պիտոր երթամ՝ դուք չէք կրնար գալ. "Որդեակք իմ, փոքր ինչ ժամանակ ընդ ձեզ եմ, և ուր եմն երթամ՝ դուք ոչ կարէք գալ,,. (Յհ. ԺԳ. 33:) Ուրեմն ազէկ մտիկ դրէք բսածիս, ու մոքերնիդ պահեցէք. ձեզի մէկ պատուիրանք մը պիտոր տամ բոլորովին նոր, այսինքն որ մէկզմէկ սիրէք, ինչպէս որ ես զձեզ սիրեցի. "Պատուիրան նոր տամ ձեզ, զի սիրէցէք զմիմեանս, որպէս սիրեցի ես զձեզ,,: Տեսէք ուրեմն սիրելիք, Քրիստոսի տուածը խրատ չէ, հապա հրաման. կը հրամմէ որ սիրենք մէկզմէկ, կրսէ որ տուածը նոր պատուիրանք մըն է, նոր՝ վասն զի հին օրէնքին մէջն ալ չէր պահուեր, և կամ կուզէր որ իր նոր օրէնքին մէջն աւելի ճիշդ պահուի ու կատարեալ գործուի: Բայց ինչպէս որ մեկին ինչ բանի վրայ որ շատ հոգ ունի՝ շատ անգամ կը կրկնէ ան բանը, ասանկ ալ Քրիստոս աչքն մեր մեծ հոգ ունենալով որ մէկզմէկ սիրենք, նորէն կը կրկնէ առաքեալներուն: Ազէկ միա դրէք, սա պատուիրանքը մէկզմէկ սիրելու՝ մնանաւոր իմ պատուիրանքս է, ասիկայ ամեն բաներն

աւելի կը յանձնեմ ձեզի. «Այս է պատուէր իմ, զի սիրեսջիք զիմեանս». (Յհ. ԺԵ. 12։) Եւաքը նորէն կը դառնայ կըսէ. Ալեկ մտքերնիդ պահեցէք, ջըլայ որ մոռնաք. «Զայս պատուիրեմ, զի սիրեսջիք զիմեանս». Կը հրամմեմ ձեզի որ մէկզմէկ սիրէք, մէկզմէկու բարիքն ուզէք։ Ըմա բան. այսչափ անգամ կրկնելէն՝ նորէն նորէն ըսելէն եաքը, կարծես որ հերիք պիտի ըլլար. բայց մարկ ըրէք ինչ կըսէ նորէն իր առաքելոցը. կուզէք որ ամենքը ձեզ Ճանչնան որ իմ աշակերտներս էք, ինծի հետեւող էք, քրիստոնեայ էք. մէկզմէկ սիրեցէք, մէկզմէկու բարիքն ուզեցէք, եղբայրասէր եղիք, ասանկով ամենքը կը Ճանչնան որ քրիստոնեայ էք, ինծի կը հետեւիք. «Ցայսմ գիտասցեն ամենեքեան եթէ իմ աշակերտք էք, եթէ սիրեցէք զիմեանս». (Յհ. ԺԳ. 35։) Ո՛հ, աս ինչ մեծ խօսք է. պէտք է դողանք, թէ որ չենք սիրեր ընկերնիս. ասով պիտի որոշուինք հրեայէն, ասով պիտի ըսուինք անհաւատներէն. ոչ սուրբ պատարագը, ոչ այ խօսքերը, ոչ սուրբ խորհուրդները, ոչ աղօթք ընելը, ոչ ծոմ կեներլը, ոչ պահք պահելը, ոչ Ճգնութիւն ու ապաշխարանք ընելը, և ոչ ուրիշ ամեն առաքինութիւններն որ կրնանք ընել, ասոնց մէկն ալ չէ. հապա գիտէ՞ք ինչ է որ զմեզ ուրիշներէն կորոշէ, զմեզ կը Ճանչցընէ որ իրաւցընէ քրիստոնեայ ենք։ Քրիստոս ուրն մեր կըսէ որ եղբայրսիրութիւն է, մէկզմէկ սիրելնիս է. «Ցայսմ գիտասցեն ամենեքեան եթէ իմ աշակերտք էք, եթէ սիրիցէք զիմեանս». Ուրեմն, յայտնի է հետեւանքը, ուրեմն ով որ եղբայրսիրութիւն չունի, այսինքն ընկերը չի սիրեր, քրիստոնէին անունը միայն ունի, բայց իրօք քրիստոնեայ չէ։ Թող պատարագներ ունենայ, երկան երկան աղօթքներ ընէ, ապաշխարանքներ որչափ որ կուզէ, ամեն տեսակ չըմեռանգութիւններ. բայց թէ որ եղբայրսիրութիւն չունի, քրիստոնեայ չէ. վասն զի Քրիստոս ուրն մեր ինքն ըսաւ՝ որ քրիստոնէին նշանն եղբայրսիրութիւն է։

Լսեցինք ինչ որ Քրիստոս ուրն մեր իր բերնովը ըսաւ. հիմա լսենք ինչ որ ալ իր առաքելոցը բերնովը կըսէ։ Սուրբ Պետրոս առաքելապետը քարոզելու առեն ան կըսէր առէք. Աստուած բանին աւելի կը յանձ-

նեմ՝ որ մեկզմեկ սիրեք։ “Նախ քան զամենայն սեր սերտ ունել ընդ միմեանս ,, ։ (ա։ Պետր։ գ։ 8։) Պօղոս առաքեալն ալ նոյնը միշտ կրսէր։ “Եւ ի վերայ այսր ամենայնի զսէրն, որ է զօդ կատարման ,, ։ (Կղոս։ գ։ 14։) Իսկ Յովհաննէս առաքեալն ամեն խօսքին մէջ կարծես որ ուրիշ բան չէր գիտեր, բայց ամենուն սրտին մէջը ճշմարիտ եղբայրսիրութիւն տպաւորել։ “Այս է պատուիրանն՝ զոր լուարուք ի սկզբանէ, զի սիրեսցուք զմիմեանս ,, ։ (ա։ Յհ։ գ։ 11։) Մէկմը կրսէր որ զձեզ սիրողը, նոյն ձայ պատուիրանքին համաձայ ընկերն ալ պէտք է սիրէ։ “Զայս պատուէր ունիմք առ ի Նմանէ, զի որ սիրէ զեղբայր իւր ,, ։ (գ։ 21։) Մէկմըն ալ կը յորդորէր մեկզմեկ սիրելու, ըսելով որ եղբայրսիրութիւնը կեանք կու տայ մեր հոգւոյն։ “Մեք գիտեմք զի փոխեցաք ի մահուանէ ի կեանս, քանզի սիրեմք զեղբարս ,, ։ (գ։ 14։) ու եղբայրսիրութեամբ սիրելի կըլլանք մենք ալ ձայ։ ու ձեռներնիս կըլլայ միշտ։ “Եթէ սիրեսցուք զմիմեանս, ձեռ ի մեզ բնակէ, և սէր նորա ի մեզ կատարեալ է ,, ։ (գ։ 12։) Երբեմն ալ սոսկալի խօսքերով կը ջանար ըզգուշացուցանել զմենքն առելութենէ՝ ըսելով։ Ով որ զընկերը կատէ, մարդասպան է։ “Ամենայն որ առեայ զեղբայր իւր, մարդասպան է ,, ։ (գ։ 15։) ով որ զընկերը չի սիրեր՝ մեռած է հոգևորապէս, սատանային մասնուած է։ “Որ ոչն սիրէ, անդէն ի մահուն մնայ ,, ։ (գ։ 14։) Ինչուան ատ ալ կըսէր, աղէկ գիտեցէք, որ ուրիշը սիրելէն կամ չսիրելէն կիմացուի որ մենք ձ՝ որդին է Թէ սատանային։ “Այսուհի յայտնի են ի միմեանց որդիք ձայ և որդիք սատանայի ,, ։ (գ։ 10։) Ու այնչափ կրսէր ու կրսէր ատ բաներն որ, երբոր խիստ ծերացաւ ինչուան քրիստոնեանները զինքը կը վերցընէին ժամ կը տանէին, կարծելնին որ ծերութենէն ուրիշ բան չէր գիտեր ըսել, ու միշտ նոյնը կրսէր։ “Որդեակք, սիրեցէք զմիմեանս ,, ։ Անանկ որ՝ ձանձրացեր էին միշտ նոյն բանը լսելու, ինչպէս սուրբ Հերոնիմոս կը պատմէ, ու օր մը ըսին։ վարդապետ, ինչո՞ւ միշտ նոյն բանը կրսես, մեկզմեկ սիրեցէք, մեկզմեկ սիրեցէք։ Ինքն ալ ատ պատասխանը տուաւ։ Միշտ նոյն բանը կրսեմ՝ մեկզմեկ սիրեցէք, վասն զի եղբայրսիրութիւն որ ունենաք՝ ամենքնիդ ալ

կը փրկուի։ Ասոր պատճառը յայտնի է. վասն զի ով որ ընկերը վասն սիրոյն ՚այ կը սիրէ, որպէս զի ՚այ կամքը ընէ, զնոյն ալ կը սիրէ. իսկ ով որ զնոյն կը սիրէ, արքայութիւնն իրեն համար ապահով է. անոր համար է որ Փրկչոս առաքեալ առանց տարակուսելու կըսէ որ եղբայրասէրն ամէն օրէնք կը կատարէ. ՚՚Զի որ սիրէ զընկերն, զօրէնսն կատարէ՚՚. (Հռ. ՚ԺԳ. 8։)

Հիմա որ ձեզի յայտնի ցոյց որչափ հարկաւոր բան է եղբայրսիրութիւնը, հիմա որ տեսաք ու ձեռքով շօշափեցիք անհնարինելի պարտքը՝ որ ունինք միկզմիկ սիրելու ու միկզմիկու բարիքն ուզելու, քիչ մը ձեռնէնիս կուրծքերնիս դնենք, քննենք քիչ մը մեր սիրտը, տեսնենք որ ունինք եղբայրսիրութիւն, այսինքն ընկերոջ սէրը՝ որ այսչափ հարկաւոր է։ Ան անանկ քննութիւն մըն է որ Թևրևս քանիներ, նաև բարեպաշտ չկրնան անդնդ անձինք, չեն մտածեր քննելու. բայց ամենէն հարկաւոր քննութիւններուն մէկն է, վասն զի Թէ որ եղբայրսիրութիւն չունենանք, բոլոր միացածը բան մը չաժէր, կորսուած ենք։ Դիչ մը քննենք ուրեմն ատ քննութիւնը, տեսնենք որ ունինք իրաւցնէ ատ եղբայրսիրութիւնը։ Կը սիրենք իրաւցընէ մեր ընկերները։ Թէ որ կուզէք որ անկեղծութիւն խօսիմ, չունինք, չենք սիրեր. ինչ որ ուրիշի վերաբերեալ բան է՝ չենք զգար, սրտերնիս անզգայ է, միայն մերը կըզգանք, անձնասէր մարդիկ ենք, մեր անձը միայն կը մտածենք, հերիք է որ մեր բաներն աղեկ երթան, ուրիշնին ամենևին փոյթերնիս չէ. ուրիշը վերջի խեղճութեան մէջ ալ տեսնենք, հոգերնիս չէ. ուրեմն եղբայրսիրութիւն չունինք։ Դուք չէք որ կրսէք, աշխարքս գէշ աշխարք է, մէկու մը վրայ վատահանալ չըլար, ամենքը քեզ խաբել կուզեն, ամենդի խարդախութիւն ու խաբէութիւն կը տեսնես։ Ուրեմն եղբայրսիրութիւնդ չկայ. վասն զի մէկն որ ընկերը կը սիրէ, չուզեր ի չնաստ որ զինքը խաբէ, երեսն ճլաս ընէ։ Դուք չէք որ կրսէք, աշխարքս չարութիւններով լի է՝ ինչպէս սուրբ գիրքն ալ կրսէ. ՚՚Աշխարհ ամենայն ՚ի չարի կայ՚՚. (Ա. Յհ. Ե. 19.) աշխարքս նախանձով լեցուն է, ուրիշին բարիքը չուզեր։ Ուրեմն եղբայրսիրութիւնդ չկայ. վասն զի ով որ ուրիշը կը սիրէ, անոր բարեացը վրայ չի նախանձիր, անոր բարիքը կուզէ, չարիքը չու-

զեր : Ամեն օր լսածնիս բամբասանք չէ, մեկզմեկ դա-
տել չէ. մեկզմեկու պահասութիւններն ու ծածուկ յան-
ցանքները յայտնել չէ, առանց օրինաւոր պատճառի
մը՝ միայն անուն կոտրելու և վար զարնելու համար,
երբեմն ալ զպարտութիւններ ընելով : Որբեմն եղ-
բայրսիրութիւն չիկայ . վասն զի ով որ ուրիշը կը սիրէ,
չէ թէ միայն չար չիխօսիր անոր վրայ, հապա նաև չի
կրնար լսել: Ամեն օր լսածնիս ու տեսածնիս անէծք,
առեղծութիւն, սիակալութիւն, թշնամութիւն, վէճ,
կռիւ, անմիաբանութիւն, մեկզմեկ հալածել չէ. ու-
րեմն եղբայրսիրութիւն չիկայ : Ամեն օր լսածնիս ու
տեսածնիս գազութիւն, յափշտակութիւն, աւազա-
կութիւն չէ, անանկ որ՝ ոչ գործը, ոչ ներքը, ոչ ատն
մէջ. ոչ խանութի մէջ ապահովութիւն չիմնայ . ու-
րեմն եղբայրսիրութիւն չիկայ . վասն զի ով որ ընկերը
կը սիրէ, անոր բանը չի դպցնար : Ախտո՛ւ, ո՞ր է ան առ-
ջի քրիստոնէից երջանիկ առեւնները, որ սուրբ գլքին
ըսածին պէս՝ կարծես որ այնչափ բիւրաւոր անձինք
մեկ սիրտ մեկ հոգի ունէին, մեկզմեկ անանկ սրտանց
կը սիրէին . ՙՙ Եւ բազմութեան հաւատացելոց՝ էր սիրտ
և անձն մի ,,. (Գործ . ի . 32 :) Իսկ հիմա, չըսեմ բազ-
մութիւն՝ այլ երեք չորս հոգի մեկզմեկու ազգական
նոյն անէն մեկզմեկ չեն սիրեր . տալը զհարսը չի սիրեր,
հարսը զկեսուրը, եղբայր զեղբայր, քոյր զքոյր . եր-
բեմն երիկ կնկան մէջ ալ, ծնողաց ու զաւկընեբուս մէջ
ալ չիկայ ան սէրը՝ որ պէտք էր ըլլալ: Իսկ խորթ մայ-
րերուս և զաւկընեբուս վրայ հարկ չիկայ որ ըսեմ. մեկ-
մեկու հետ քէն ըրած, մեկմեկու հետ չէն խօսիր, մեկ-
մեկու երես չեն նայիր, մեկզմեկ կը կշտէն, մեկզմեկ վար
կը զարնեն, մեկմեկու ծանր խօսքեր կը զուրցեն, եր-
բեմն մեկմեկու վրայ ձեռք ալ կը վերցընեն : Վայ է ա-
նոնց որ մէյմը ուրիշին աչքին փուշ եղած են, պէտք
է քաշած հոգեբնուն հիւրընկան մեռնին : Թէ որ եղ-
բայրսիրութիւն ըլլար, խաղաղութիւն միաբանութիւն
համաձայնութիւն ալ կըլլար . Թէ որ քրիստոնեայք
մեկզմեկ սիրէին, էր լսուեր այսչափ բամբասանք,
զրպարտութիւն, առեղծութիւն, անիրաւութիւն, մեկ-
զմեկ ծաղր ընել նախատել, գողութիւն, զրկանք,
խաբեութիւն, խարդախութիւն, վրէժխնդրութիւն,
ու ամեն տեսակ առեղծութեան գործքեր . էհ, էհին

տեսնուելը, այնչափ քաղէ սրտերը, այնչափ սրինձէ աղիքները որ ամենևին ընկերոջ վայ գալէ ունենալ ինչ ըսել է՝ չեն գիտեր։ Ուրեմն չկիայ, չկիայ եղբայրասիրութիւն, այլ անձնասիրութիւն, իրենը միայն փընտրել, որ ամեն բան կարէ։ Եսի Թէ որ կան ալ որ ուրիշի վայ քիչ մը սէր ունին, կամ շահի մը համար է՝ անարդ ու երկրաւոր սէր, և կամ զգայական մտքինաւոր ու անարժան սէր, որ ոչ ուղածն ու հրամածը չէ։

Հիմա ըսէք ինծի, սիրելի որդիքս. առանց եղբայրասիրութեան կրնա՞նք քրիստոնեայ ըլլալ։ Չէ, կրսէ Քրիստոս տէրն մեր, չէ, չենք կրնար. վասն զի քրիստոնեայ ըլլալնիս անով ճանչցուի պիտի, Թէ որ մէկզմէկ կը սիրենք, մէկզմէկու բարիքը կուզենք. "Ցայսմ գիտասցեն ամենեքեան Եթէ իմ աշակերտք էք, Եթէ սիրեցէք զմիմեանս"։ Ուռանց եղբայրսիրութեան կրնա՞նք ոչ որդիքն ըլլալ։ Չէ, կրսէ Հոգին սուրբ, չէ, չենք կրնար. այլ սատանային որդիք կ'ըլլանք. "Այսուհիկ յայտնի են ի միմեանց որդիք աստուծոյ և որդիք սատանայի"։ Ո՜հ, ուրեմն պէտ է ատոնց հետևանքը. "Որ ոչն սիրէ, անդէն ի մահուն մնայ"։ Ուրեմն Թէ որ փրկուիլ կուզենք, սիրենք մեր ընկերները. Թէ որ ինչուան հիմա չսիրեցինք, ասկէց ետքը սիրենք. ապա Թէ ոչ, անկարելի է որ փրկուինք, "Որ ոչն սիրէ, անդէն ի մահուն մնայ"։

Բայց ուրիշ անպատճառ ալ եղէք քրիստոնէական վարդապետութեան. վասն զի դեռ ուրիշ շատ բաներ ունիմ խօսելու ու բացատրելու եղբայրսիրութեան վայ, ամենքն ալ գիտնալու հարկաւոր բաներ։ Ալ իքաւունք չունիք ըսելու որ խօսած բաներուս նիւթը ձեզի հարկաւոր չըլլայ. աս բաներս ամենուն հարկաւոր են, ամենուն՝ առանց մեկը գուբս հանելու։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԻԴ.

Ինչ ներում, ինչ կարգաւ, ո՞ր ուղի պիտի սիրեմ ընկերդ։

"Սիրեացես զընկերն քո իբրև զանձն քո"։

Կրքայրսիրութեան հարկաւորութիւնն ու ընկերներս սիրելու անանցորինելի պարտքը որ ունինք՝ բացատրելէն առաջ, տեսանենք հիմն որոնք են ընկերնիս՝ որ պիտի սիրենք, ու ինչ կերպով, ինչ կարգաւ, որչափ, ու ինչ պատճառաւ պիտի սիրենք, որպէս զի մեր սէրն իրաւացնէ ըլլայ քրիստոնէական եղբայրսիրութիւն։

Ինչպէս որ անցած հետու համառօտ մը ըսի, ամեն մարդիկ մեր ընկերները չեն՝ կրնայ ուրեք Օգոստինոս, այսինքն ամեն բանաւոր արարածք, թէ անոնք որ արդէն կը վայելեն զնձ, և թէ որոնք որ կրնան վայելել։ Ասոնք մեր առջի ընկերներն են աբքայութեան մէջ եղած ուրեքներն ու երանելիները, որոնք իբրև մեր ընկերները պարտական ենք սիրելու, և իրենց մեծ բարեացն այսինքն յաւիտենական երանութեանը վրայ ուրախանալու, յարգելով զերիներ ու օրհնելով։ Ուսոմի կը մեզանչէն անոնք որ կանարգեն ուրեքներն ամբիծ վարքերով, ծաղր ընելով, "Ուրեքը խուլ ցեր են", ըսելով. "Ուրեքն ուժերնին կորսընցուցեր են, ալ մեզի չեն լսեր, մեզի օգնել չեն ուզեր, հրաշք ընելէն դադրեր են"։ Ասկէց առնպարիշտ յանդգնութիւն կրնայ ըլլալ, ուրեքներն անարգել, ծաղր ընել, ինչու որ ուզածնիս չուտա մը չեն ընդունիր այլէ։ Ո՞վ ենք մենք, որ վրեզ արժանի կը սեպենք ուզած չնորքներնուս, ինչ արդիւնք ունինք ուզածնիս պահանջելու։ Ասկէց ի զատ ոչ է որ մեզի տիսի տայ ուզած պարգևնիս. ուրեքերը թէ ուզ. ուրեքը մեզի համար միջնորդութիւն կընեն, բայց ուրուն ուզ է, որ երբոր կուզէ՝ կուտայ. "Ամենայն ուրեք բարիք, և ամենայն պարգևք կատարեալք՝ ի վերուստ են իջեալ ուռ՝ ի հօրէն լուսոյ"։ (Յակ. ա։) Ուրեմն թէ որ ուզ

երբեմն արդար պատճառներու համար ազեկ չի սեպվը խնգրած ընորքնիս տալու, սուրբերն ինչ չանցանք ունին: Ան իշխանն որ կերթայ մեկուն համար ընորք մը խնդրելու թագաւորին, թէ որ թագաւորը ջուղէ ընել խնդրած ընորքը, ինչ չանցանք կունենայ իշխանը: Ինչու՞ ուրեմն կանարգեն սուրբերն առանկ խօսքերով. չէ թէ սեր, այլ հայհոյանք է ըրածնին:

Երկրորդ մեր ընկերներն են խելօք քաւարանին հոգիները, որոնք պարտկան ենք սիրելու, իրենց ազատութիւնը բաղձալու ան վշտալի բանտէն, և օգնելու պատարագով, սրբութիւն առնելով, ողորմութիւն տալով, աղօթք ընելով, պահք պահելով, և ուրիշ ճգնութիւններով, որ շուտով խաղսին իրենց գժոխակ տառապանքէն ու երանութեան հասնին:

Երրորդ բուն մեր ընկերներն են աշխրքիս մէջ եղած ամեն մարդիկ, աբք և կանայք, մեծ ու պզտիկ, հարուստ ու աղքատ, բարին ու չարը, բարեկամն ու թշնամին, ազգայինն ու օտարազգին, ամենքն ալ մեր ընկերներն են: Բայց ինչպէս կըսեյ. Հրեաներն ալ, անհաւատներն ալ, հերետիկոսներն ալ, աս ամեն տեսակ մարդիկը՝ որ ուղղափառ չեն, ասոնք ալ մեր ընկերները սեպնենք պիտոր: Կայ ու կայ, ամենքն ալ մեր ընկերներն են. վասն զի ամէն մեզի հրամայած սաներն որ մեր ընկերները սիրենք, մեկը գուբս չի հաներ՝ կրսէ սուրբն Օգոստինոս, կուզէ որ ամեն մարդ սիրենք: Ուսած ամենեին արդար բան չէ հրեայ է ըսելով նախատել զնորք, ինչպէս կընեն ոմանք, ծաղր ընել, ու ձիասեռ իրենց խօսքով կամ գործքով. վասն զի հրեաներն ալ մեր ընկերներն են, պարտկան ենք սիրելու զնրենք, իրենց հոգևոր ու մարմնաւոր բարիքն ուզելու, և որչափ ձեռնհասնուս կուգայ՝ օգնելու իրենց կարօտութեանը, ինչպէս կուզենք որ ուրիշները մեզի օգնեն: Միայն գուբս կը մնան, ու մեր ընկերները չեն սեպուիր, գժոխքին հոգիներն ու սատանաները. վասն զի այ արդարութիւնը զնրենք չատեհական պատժով դատապարտած ըլլալով, մենք ալ պարտկան չենք՝ ոչ սիրելու զնրենք, և ոչ իրենց բարիքն ուզելու:

Գանք որ թէ և ամեն ընկերներնիս սիրելու պարտկան ենք՝ առանց գուբս հանելու և ոչ մեկ հոգի մը,

բայց ըսել չէ որ ամենքն ալ հաւասար պիտի սիրենք նոյնչափ սիրով. այլ կարգ ու կանոն մը պիտի պահենք, աւելի սիրելով որոնք որ աւելի արժանի են սիրոյ, ու պակաս՝ որոնք որ պակաս սիրոյ արժանի են. անոր համար ըստ տեղւոյն մեկը մեկալէն պիտի նախադասենք բարիք ընելու: Ինչպես մենք զմեզ բնականաբար աւելի կը սիրենք քան զուրիշները. ուստի հաւասար կարօտութեան մէջ դանուելով կրնանք նախ զմեզ մտածել, մեր պէտքը հոգալ քան զուրիշներուննը: Ասանկ ալ հայրերնիս մայրերնիս ուրիշներէն աւելի պարտական ենք սիրելու, նաև մեր եղբարցմէ ու քոյրերէն աւելի. ուստի երբոր ծնողքնիս եղբարքնիս ու քոյրերնիս ամենքն ալ կարօտ կըլլան մեզի, ու մենք ամենուն ալ չենք կրնար հասնիլ օգնելու, հայրերնիս ու մայրերնիս նախադասենք պիտոյ քոյրերնուս ու եղբայրներնուս: Ասանկ ալ հաւասար ու ծանր կարօտութեան մէջ պարտական է զաւակ մը հայրը մայրը աւելի հոգալու քան իր կնիկն ու զաւկրներըն: Դիտենք որ հայրդ ու եղբայրդ, կամ որդիդ կամ կինդ մեկտեղ ջրհորն ընկած են. թէ որ կրնաս երկուքին ալ օգնել, երկուքն ալ խալըսել, պարտական ես ընելու. բայց թէ որ մեկը միայն կարենաս պիտոյ խալըսելու, պարտական ես թողնել եղբայրդ ալ, որդիդ ալ, կինդ ալ, հայրդ խալըսելու համար. վասն զի հայրդ աւելի իրաւունք ունի որ զինքը սիրես: Ասանկ ալ պարտական ենք մեր եղբարքը մեր քոյրերն ուրիշ ամեն ազգականներնէս աւելի սիրելու, ազգականներնիս ալ օտար ներէն աւելի, ու հաւասար կարօտութեան մէջ աւելի ազգականներնուս պարտական ենք օգնելու քան թէ օտարներուս: Ասանկ ալ պարտական ենք մեր քաղքացիներն օտարականներէն աւելի, տառաքինիները գեղերէն աւելի, քրիստոնեաներն անհաւատներէն աւելի սիրելու: Ա՛ս է կարգաւորեալ սիրոյ կանոնը. այսինքն ինչպես որ սուրբն Օգոստինոս մեկ խօսքով կըսէ՝ միշտ աւելի պարտական ենք սիրելու զանոնք ու աւելի օգնելու անոնց, որ մեզի աւելի մերձաւոր են: Բայց հոս պէտք է որ զգեզ բանէ մը զգուշացընեմ. կրնան ըլլալ ամենք, որ եղբայրսիրութիւնը պատճառ մը ընեն արգարացընելու իրենց սէրն ու յարութիւն որ ունեն, չէ թէ ամենուն՝ այլ մասնաւոր ու օտար սեռի

անձանց։ Թէ որ ըսէլու ըլլաս իրենց որ վանդաւոր սէր է ունեցածդ, գայթակղական յարուցած է, զգուշացիր, ատա Թէ ոչ՝ հոգիդ վանդի մէջ է, կը պատասխանեն. "Ո՞հ կայ եղբէր, ձեզ կը հրամէ որ մեկզմէկ սիրենք, մէղք է ըրածս ,,։ Իրաւ է, ձեզ կը հրամէ որ սիրես. բայց Թէ որ ատ քու սէրդ քեզի առնէ կըլլայ այ դեմ ընելու՝ դոնէ խօսքով, դոնէ անպարկեշտ խորհրդով, Թէ որ քու սէրդ զգայական մարմնաւոր անպարկեշտ սէր է, կրնայ այ հրամած եղբայրսիրութիւնն ըլլալ։ Չէ, քու սէրդ եղբայրսիրութիւն չէ, անկարդ կիրք մըն է. սէրիչը սիրել չէ, այլ քու անձդ, քու կիրքդ, քու արտիդ ախորժը դոհ ընել. վասն զի փորձը յայտնի կը ցցընէ, որ ինչ և իցէ կերպով քու առ կրքիդ արգելք մը կամ դադրիլ մը եղածին պէս՝ առ սէրն ու յարուցին ալ կը դադրի։ Ինչո՞ւ, ան անձը նոյն առջի ընկերդ չէ, ինչո՞ւ ալ չես սիրեր զինքը. վասն զի առաջ ալ չէիր սիրեր իր անձը, այլ քու զգայարանքներուդ ախորժը. Թէ որ իրաւցընէ իր անձը սիրէիր, կըզգուշանայիր իրեն առիթ տալուե՝ որ չըլլայ Թէ կերպով մը այ դէմ ընէ. սէրն քու սէրդ ան եղբայրսիրութիւնը չէ որ ձեզ կը հրամէ, այլ զգայական վանդաւոր սէր մը՝ որ ձեզ կարգիլէ։

Գիտէք սէրն ինչպէս պիտոր ըլլայ եղբայրսիրութիւնը՝ որ ըլլայ Աշմարիտ սէր գերբնական ու արգիւնաւոր. պէտք է որ գերբնական պատճառէ մը առաջ գայ։ Լսած ս մեկնեմ ձեզի. ով որ սէրիչը կը սիրէ՝ միայն ախորժելուն կամ իր շահուն համար, զոր օրինակ անոր ազատութեանը կամ խելքին կամ աղեկ կերպ ուենալուն կամ ըրած կամ ընելու բարեացը համար, ատոր է որ Աշմարիտ եղբայրսիրութիւն չէ ունեցած սէրը. վասն զի բնական զգայական ու շահի պատճառաւ է, անոր համար ալ հաստատուն չէ, այլ պատճառը դադրածին պէս՝ ինքն ալ կը դադրի։ Ասանկ սիրով անպատուներն ալ կը սիրենք, չեզրը ձիերը կովերը. այսինքն սիրելիս բուն զիրենք չէ, այլ իրենց օգտակարութիւնը։ Աշմարիտ եղբայրսիրութիւն ունենալու համար, պէտք է որ Հոգևոր ու գերբնական պատճառաւ սիրենք զիրենք, այսինքն ոյ սիրոյն համար, ոյ հաճոյքն ընելու համար, ոյ ասանկ հրամանուն համար. պէտք է սիրենք զիրենք, վասն զի ոյ ա-

բարձնելն են, այ պատկերն են, ու զձե սիրելու՝ իրեն ծառայելու և զինքը յաւիտեան վայելելու համար եղած են: Համառօտ ըսեմ սուրբ Թոմային ընծային պես. ընկերներնիս սիրելով զձե պիտի սիրենք: Սուրբ Օգոստինոս ալ նոյն բանն ուրիշ կերպով կըսէ. Ան առենն իրաւունք կը սիրենք բարկանիս, երբոր իրենցմով զձե կը սիրենք: Խնդրաքը հիմայ. կրնաքը ըսել որ ան անձը սիրելով ձե կը սիրեք, սա յարմարը որ ունիք սա անձին վրայ՝ զձե սիրելու համար է: Չէ, չէք կրնար. վասն զի սիրածնիդ մարմին է, սիրածնիդ ձեր անձն է՝ ձեր կիրքն է՝ ձեր ախորժն է՝ ձեր շահն է. ուրեմն ձեր ունեցած սէրն եղբայրսիրութենեն խիստ տարբեր բան է: Մեծն Գրիգոր ալ կըսէ. Թէ որ ընկերդ՝ ալ որ ըլլայ՝ այ համար չես սիրեր, եղբայրսիրութիւն չէ ըրածդ:

Ուրեմն ազէկ հասկըցէք. սէրը որպէս զի ազէկ սէր ըլլայ և այ հրամայած եղբայրսիրութիւնն ըլլայ, պէտք է որ սա իրիք յատկութիւնն ունենայ՝ կըսէ սուրբն Թոմաս, այսինքն սուրբ արդար ու Հմայիրիա սէր ըլլայ: Սուրբ սէր ըլլալու համար, ինչպէս որ առաջ ըսի, պէտք է որ ուրիշներն այ համար սիրենք, այ կամքն ընելու և անոնցմով զձե սիրելու համար: Երբոր մեր սէրն սասանկ սուրբ ըլլայ, անով դիւրին ալ կըլլայ զամենքը սիրելը: Սոյպէ է որ աշխարհիս մէջ անանկ դէմ մարդիկ կան, որ անհնարին կերևնայ՝ կարենալ մարդ իրաւունքնե սիրել զանոնք: Որը չար բնութեան տէր է, որը կոպիտ ու անշնորք, որը ձանձրալի ու նեղացուցիչ. մեկն այլանդակ դէմք մը ունի որ կը խրտնցընէ, մեկալը վայրենի՝ հետը չի խօսուիր, որն ապերախտ, որը մտանիչ, որը խաբեբայ, որն ուրիշի վրայ չար խօսելէն ուրիշ բան ընել չի գիտեր, շարունակ ըրածս վար կը գտնէ, զիս կը հալածէ, ինձի վնաս կրնէ, ի՞նչպէս կրնամ սիրել ու սասանկ մարդկանց բարիքն ուզել, գոնէ անհնարին է: Բայց անանկ չէ. թէ որ ուզենք, կրնանք սիրել զիրենք սուրբ սիրով: Ան զի ձե չի հրամայր որ իրենց պակասութիւնները սիրենք, որ դէշութիւն սիրել կըլլար. հապա միայն իրենց անձը սիրել իրրև այ սահմանուածն ու մեր ընկերը: Ուսան մարքավ մեկզի պիտոր գնենք ամեն պակասութիւններնին ու դէշութիւններնին, ու միայն իրենց անձը սիրոր

Նայինք՝ որ մեզի պէս այ արարածներն են ու այ պատկերը, որոնք կը սիրէ ամէն ու կուզէ որ մենք ալ սիրենք: Առանկ մտածելով ինչ գժուարութիւն կը մնայ սիրելու որ և իցէ մեր ընկերը՝ վասն սիրոյն այ և իրեն հաճոյքն ընելու համար: Թէ որ իրաւունք բոլոր սըրտով կը սիրենք զնոյն, պէտք չէ որ գժուարութիւն քաշենք ամէն մեր ընկերները սիրելու և իրենց բարիքն ուզելու, և երբոր տեղը կուգայ՝ իրենց օգնելու ալ, ու կարօտութիւնին լեցընելու, ոչ այնչափ իրենց համար՝ որչափ այ սիրոյն ու հրամանին: Վասն զի ինչպէս որ Թագաւորին կամքն ու հաճոյքն ընելու համար՝ գիւրին է սիրել ու բարիք ընել իրմէ յանձնուած մարդկանց, թէ և չար մարդիկ ըլլան, առանկ ալ այ սիրոյն ու հրամանին համար գիւրին պիտի ըլլայ սիրել ու բարիք ընել մեր ամէն ընկերներուս, ազիկ եղեր՝ գէշ եղեր են, երբոր այ արարածներն են ու իրմէ մեզի յանձնուած:

Երկրորդ եղբայրսիրութիւնը պէտք է արդար ըլլայ, այսինքն պէտք է սիրենք ուրիշներն ու իրենց բարիք ընենք, բայց միշտ օրինաւոր կերպով. այն բաներուն մէջ՝ որ այ հաճոյ են, ոչ երբեք անանկ հաճոյք մը ընենք իրենց՝ որ այ անհաճոյ ըլլայ, ոչ երբեք ուրիշի սիրոյն համար մեղք գործենք: Մէծն Աղեքսանդր, երբոր Ողիմպիա իր մայրը խնդրեց որ անմեղ մարդուն մէկին սպաննէ, ըսաւ. Ուզածդ անիրաւ բան է, ջըլլար. ուրիշ օրինաւոր բան մը խնդրէ որ կարենամ ընել, սիրով կընեմ. (Պլուտարք:) Թող լսեն այն կընկաիքն ու ալքիներըը, որ մարդկանց հաճոյքը չիզըլչելու համար՝ կը լսեն անանկ բաներ որ այ անհաճոյ է: Թող լսեն հայրերն ու մայրերը, որ զաւկրնեբնուն ուզածին դէմ չընելու համար՝ կը թողնեն որ վատնգաւոր տեղեր երթան, համարձակ մէկուն մէկալին հետ տեսնուելին: Թող լսեն անոնք, որ ուրիշներուն հաճոյքը դէմ չընելու համար՝ կը թողնեն որ իրենց տանը մէջ արգիլած խաղեր խաղցուի, պարկեշտութիւն կամ հաւատքի դէմ խօսակցութիւններ ու զբօսանքներ ըլլան: Թող լսեն անոնք, որ ուրիշի հաճոյքն ընելու համար՝ գողերու գործակից կըլլան լսելով, կամ գողացածնին պահելով պնդելով ու ծախելով: Թող լսեն անոնք, որ ուրիշի հաճոյքն ընելու համար կամ ուրիշն

արդարացընելու համար՝ սուտ կըսէն կամ կերդուընեն, նաև ուրիշի վնաս ընելով։ Թող լսեն ան ծառանելը, որ ասնի օրուան պարագաներին չեն կատարեր՝ սէր ներսուն կամքն ընելու համար, կամ պէտք չեղած թղթեր կը ստանին կը բերեն։ Ուրիշի հաճոյք ընելու համար այ դէմ ընել՝ ամենևին չըլլար. ամին մարդկային նկատմանը ոտքի տակ առնելու է ուրիշի հաճոյքը համար՝ թէ և աշխարքիս ամենէն մեծ մարդն ըլլայ՝ երբոր ուզածը հրամածն օրինաւոր բան չէ. զայն միշտ ամենէն վեր գնելու է. վասն զի թէ որ ընկերնիս այ համար պիտի սիրենք, ու այ սիրոյն համար իրենց բարքերը պիտի ընենք, ինչպէս կընանք այ դէմ ընել՝ իրենց հաճոյքն ընելու համար. ասիկայ արդար սէր չըլլար, այլ անիրաւ ու դիւական։

Եղբայրսիրութիւնը պէտք է որ ըլլայ նաև ճշմարիտ ու իրական, այսինքն ուրիշներն իրաւցընէ սիրենք պիտոր ան ճշմարիտ ու անկեղծ սիրովն որ մենք զմեզ կը սիրենք։ Վասն զի աս կանոնը առաւ մեզի Քրիստոս տէրն մեր, չէ թէ ինչ և իցէ սիրով, չէ թէ որ և իցէ պատճառի համար սիրել զուրիշները, այլ ինչպէս որ մեր անձը կը սիրենք. "Սիրեսցես զընկերն քո իբրև զանձն քո"։ Բայց ասով ըսել չուզեր որ պարտական ենք զանոնք սիրելու բոլորովին հաւասար մեր անձին, այլ ինչպէս սուրբն Թոմաս կը զուրցէ՝ անանկ սիրով մը, որ նման ըլլայ մեր վայ ունեցածնուս։ Երբոր Քրիստոս տէրն մեր ըսաւ որ ողորմած ու կատարեալ ըլլանք մեր երկնաւոր Հօրը պէս, չնպատրաւորեց որ հաւասար այ ողորմած ու թեւեանն ու կատարեալ ըլլանք՝ որ անհնարին է, այլ հրամեց որ որչափ կըրնանք՝ չանանք նմանելու այ ողորմածութեանն ու կատարելութեանը։ Աս է բուն միտքն ան խօսքին. "Եղերուք գթածք, որպէս և Հայրն ձեր գթած է"։ (Ղկ. Զ. 36։) "Եղերուք դուք կատարեալք, որպէս և Հայրն ձեր երկնաւոր կատարեալ է"։ (Մթ. Ե. 48։) Ասանկ ալ երբոր կը հրամե որ ուրիշները մեզի պէս սիրենք, չէ թէ կը պարտաւորէ որ բոլորովին մեր անձին հաւասար սիրենք, այլ մեր վայ ինչ սեր որ ունինք՝ անոր նման կուզէ որ ըլլայ եղբայրսիրութիւնս, նոյն անկեղծ սէրն ըլլայ մեզի կանոն ուրիշները սիրելու։ Ու նոյն խրատն է ինչ որ Սիրաքն ալ կու տայ. Քու

վասդ ասնեկյած սերդ քեզի կանոն ըլլայ ինչպես պիտք է ընկերդ սիրես ։ ՚՚ Խմա զվերձասրին ի քէն ,, ։ (Սէ-բաս ։ ըզ ։ 37 ։) Ուրեմն մեր անձին վրայ ասնեցած սէրը բնական մեզի պիտի տորվեցնէ ինչպես պիտք է ուրիշները սիրենք ։ Մեր անձին սէրն ինչ ընել կուտայ մեզի ։ տա որ՝ մեկէ մը անիրաւ տեղը վնասուիլ կամ չարիք ընդունիլ չենք ուզեր , մանաւանդ կուզենք որ ամենքն ալ մեզի բարիք ընեն , մանաւանդ կարօտութիւն ունեցած ատեններս ։ Ուրեմն նոյն բանը պիտք է ընենք ուրիշներուն , ամենեն վնաս մը չընել իրենց անիրաւ տեղը , մանաւանդ բարիք ընել ամենուն երբոր կըրնանք ։ Ասանկով մեկէն կը տորվինք մեր վրայ ու մեր ներքին զգացմունքին եղբայրսիրութեան կանոնը ։ ՚՚ Խմա զվերձասրին ի քէն ,, ։

Ուրեմն եղբայրսիրութեան առջի կանոնն ան է , որն որ Տորնէթ իր սիրելի որդւոյն տուաւ՝ հոգւոյն սրբոյ ազդեցութեամբը ։ ՚՚ Ջոր դուռ առես , ուղիք մի առնիցես ,, ։ (Տ-Բ ։ Ի ։ 16 ։) Սիրելի որդեակս , ալեկ միաբդ պահէ աս խրատս ։ ինչ որ իրաւամբը կուզես որ մեկը քեզի չընէ , դուն ալ ուրիշին մի՛ներ ։ Միտ դրէք բառերնիս ինչ որ ՚՚ իրաւամբը ,, կուզես ։ այսինքն պէտքը չէ ընենք ուրիշի ինչ որ իրաւամբը չենք ուզեր որ ուրիշն ընէ մեզի ։ Ջոր օրինակ ես իրաւունք ունիմ ջուզելու որ մեկին ինծի անիրաւութիւն ընէ ։ ուրեմն ես ալ ուրիշի չեմ կրնար ընել ։ Իսկ թէ իրաւունք չունենամ պահանջելու որ ուրիշը չընէ ինծի աս ինսաը , ան առենը ես ալ կրնամ ընել ուրիշին ։ Ինչպես հայր մը՝ որ ծանր յանցանք ըրեր է , ջուզեր որ գառաւորը զինքը պատժէ ։ բայց ասոր համար չկրնայ պատժել իր յանցաւոր որդին ։ Խնամ ալեկ կրնայ ։ վասն զի իր պատժուիլ ջուզելը՝ իրաւունք չէ ։ Թէ Նր պատժուիլ չէր ուզեր , Թող յանցանք չընէր ։

Երկրորդ կանոնն ալ Քրիստոսի տեառն մերոյ ըսածն է ։ ինչ որ իրաւամբը կուզենք որ ուրիշներն ընենն մեզի , պէտք է որ մենք ալ նոյնը ուրիշներուն ընենք ։ ՚՚ Ջամենայն որ միանգամ կամիջիք Թէ արասցեն ձեզ մարդիկ , այնպէս և դուք արարէք նոցա ,, ։ (Մ-Բ ։ է ։ 12 ։) Խօսք հասկնալու համար ։ ես ջհօրն ընկայ , կուզեմ որ ուրիշներն ինծի օգնեն ։ դուրս հանեն զիս , և ուզածս օրինաւոր բան է , իրաւունք է ։

սբևեան թէ որ սբրիշ մըն ալ ջհոդն ընկնելու ըլլայ, ու ես կրնամ իրեն օգնելու, պէտք է որ օգնեմ: Ընդ հա-կառակն՝ մեկը կուզէ որ սուտ վկայութիւն տան իրեն, ուզածն անիրաւ բան է. սբևեան ինքն սբրիչէն անիրաւ բան սուելուն համար՝ կրնայ սուտ վկայութիւն տալ սբրիչին: Չէ, չի կրնար, պէտքը չէ որ տայ. վասն զի թէ և ինքն ալ սբրիչէն կուզէ ան բանը, բայց իրա-ւունք չունի ուզելու, անիրաւ բան է ուզածը: Հիմա իմացաք ինչ ըսել է առ «իրաւամբք» բառը:

Սբևեան եղբայրսիրութեան երկու կանոններն ա-սոնք են. առնելին՝ ընել սբրիչ, ինչ որ իրաւամբք չենք ուզեր որ սբրիչներն ընեն մեզի. և ինչ որ իրա-ւամբք կուզենք որ սբրիչներն ընեն մեզի, նոյնն ընել սբրիչներուն: Ո՞հ, ինչ աքսնչելի կանոններ են սոսոնք. ո՜հ, թէ որ առնելին սբոին մէջը տպաւորուած ըլ-լային սոսոնք, ու առնելն աղէկ պահէին առ կանոննե-րը, ինչ աղէկ աշխարք կըլլար աշխարքս, կէս սբքայու-թիւն կը գտնար: Բայց գէշն ան է որ, առ երկու կանոնը չի պահսբիր, անոր համար այսչափ քիչ է մեր մէջն եղբայրսիրութիւնը: Դուն որ այդչափ դիւրաս-մեկուն մեկուն վրայ չար կը մտածես, մեկը մեկուն ա-ռանց բաւական պատճառի կը դատես, չէս տեսներ որ սբրիչն վրայ մտածածդ՝ չէիր սբզեր որ քու վրադ մտածուէր. սբևեան չես սիրեր ընկերդ: Դուն որ այդ-չափ դիւրաս մեկուն մեկուն վրայ չար կը խօսես, սբ-րիչն պակասութենն առանց բաւական պատճառի դուրս կը հանես, սբրիչը կը նախատես, մեկը մեկուր կը ծաղ-բես ու վար կը զարնես, չէս տեսներ որ սբրիչներուն ըրածդ չէիր սբզեր որ քեզի ըլլար. սբևեան ընկերդ չես սիրեր: Դուն որ պղտի տհաճութիւն մը ընդու-նելու որ ըլլաս՝ այդչափ պատրաստ ես սրդ հանելու, չէս տեսներ որ քեզի չուզածդ՝ սբրիչն կընես. սբևեան եղբայրսիրութիւն չունիս: Դուն որ սբրիչի բանը կը դանդասս, առասպելի մէջ սուտ կրսես, նենգութիւն խաբեութիւն խարդախութիւն կընես կշռաքի ու չափի մէջ, չէս տեսներ որ քեզի չուզածդ սբրիչն կընես. սբևեան եղբայրդ չես սիրեր: Ասանկ ալ սբրիչ ամեն ըրածդնեսուդ վրայ խնայելի. ինչ որ չես սբզեր սբրիչ-նեերը քեզի ընեն և գոս անոնք կընես, բոլորն ալ յայտ-նի նշաններ են որ եղբայրսիրութիւն չունիս:

Կ՚ամենապես Մեկալ կանոնը՝ ընելու ուրիշներուն ինչ որ երաւամբք կուզէ Մեկն որ ընել կրնեն, ինչպես կը պահուի. ցաւելու բան: Կուզես որ հիւրընոցած աշխեղդ ուրիշները քեզի ծառայեն՝ քեզի օգնեն, իսկ դուն՝ ուրիշ մը ատնը մէջ հիւրընտնալու որ ըլլայ՝ ծեր մը, պառաւ մը, սպասաւոր մը, չես ըներ կրնոյ ինչ որ անասունիդ կընեիր՝ Թէ որ հիւրնտնար, ոչ բժիշկ կուզես կանչել, ոչ վերաբոյժ, և ոչ գեղի տակ տալ, Թէնու կը խօսես, Թէնու երես կը ցցընես, չես տեսներ որ ուրիշի ըրածդ՝ չեիր ուզեր որ քեզի ընլայ. ուրեմն ընկերդ չես սիրեր: Կուզես որ առնելիդ տան քեզի, քուկինդ քեզի գարձընեն, ու դուն տալիդ չես տար, պարարդ չես վճարեր, չես տեսներ որ քեզի ուզածդ՝ ուրիշին չես ըներ. սրեմն եղբայրդ չես սիրեր: Կուզես որ ուրիշները քու հաճոյդ ընեն, ու դուն ուրիշի հաճոյ բան մը չես ուզեր ընել. չես տեսներ որ քեզի ուզածդ ուրիշն չես ըներ. ուրեմն ուրիշը չես սիրեր: Կուզես որ կարօտութեանդ ազգատութեանդ մէջ ուրիշները քեզի օգնեն, պէտդ հոգան. իսկ դուն կրնաս ոչ օգնել ուրիշներուն՝ չես օգներ, քարէ սիրտ ունես, քեզ միայն կը հոգաս, մեկուն կարեկից չես ըլլար. կերուխումի, Թատրոնի, զբօսանքի, նորելուր բաներու համար տակ կը դնես. իսկ ազգատին ուտելու հայ մը տալու, ծածկուելու քունքի մը տալու համար տակ մը չունիս. չես տեսներ որ քեզի ուզածդ՝ ուրիշին չես ըներ տասվ. ուրեմն եղբայրդ չես սիրեր: Ո՜հ, իրաւ չէ մեզ եղբայրսիրութիւն, իրաւ մեկզմեկ սիրել չիկայ. իսկ Թէ որ մեկզմեկ չենք սիրեր, ինչ կըլլայ մեր բանը, սիրելիք: Բաներնիս գէշ կըլլայ. վասն զի եղբայրսիրութիւն չունենալով չենք ունենար Քրիստոսի տեսուն մերոյ ամեն բանէն աւելի յարձնած ու հրամմած բանը, չենք ունենար ամենէն հարիւրաւոր բանը փրկութեան հասնելու համար: Ինչ որ կուզենք ընենք, հրաշք ալ գործենք. Թէ որ ընկերնիս չենք սիրեր, Թէ որ ուրիշի բարիք չենք ըներ, ամեն ըրածնիս պարապ է, բան մը չաժեր, այ որդիք չենք ըլլար, չենք ըլլար քրիստոնեայ, փրկութեան չենք հասնիր:

Ուրեմն Թէ որ փրկուիլ կուզենք, աղէկ մտքերնիս պէտք է դնենք սա երկու մեծ ճշմարտութիւնները. մէյմը՝ չընել ուրիշին ինչ որ երաւամբք չենք ուզեր որ

ուրիշները մեզի ընեն . “ Ձոր գուռ առէս , մի ուռիք առնիցես ,, : Մեկմէն ալ ինչ որ իրաւմէք կուգենք որ ուրիշներն ընեն մեզի , մենք ալ պէտք է որ ուրիշներուն ընենք . “ Ձամենայն որ միանգամ կամիցիք թէ արասցեն ձեզ մարդիկ , այնպէս և գուք արարէք նոցա ,, : Մտածեցէք սակայ աս երկու մեծ Ճշմարտութիւններուն վրայ , նորէն նորէն կրկնեցէք բերնով ու սրտերնուդ մէջը , մանաւանդ ջանացէք տէրն որ կուգայ՝ի գործ դնել : Առանկ ընելով ապահով կըլլաք որ ընկերնիդ կը սիրէք , ու ընկերնիդ սիրելով ապահով կըլլաք որ զձե կը սիրէք ու իր պատուհրանքները կը պահէք , ապահով կըլլաք որ փրկութեան պիտի հասնիք . “ Լրումն օրինայ սէր է : Որ սիրէ զընկեր՝ն , զօրէնսն կատարէ ,, :

ՑՈՐԴՈՐԱԿ ԻԵ·

Ա՛ռելութեան նշաններըն , անոր դեղը , ու ինչ ի՛երոջ եղբայրութիւնը իր պահանջ է :

“ Սիրեսցես զընկեր քո իբրև զանձն քո ,, :

Այս օրուան յորդորակս կուզեմ սկսիլ պատասխանելով այն փուճ խօսքին որ՝ շատերն երբոր կը յորդորես զիրենք որ Թշնամութենէ դադրին , սիրեն ընկերնին , ըսեն՝ ան ալ ձե՛ կը հրատճ , ու առանց անոր չեն կըրնար փրկուիլ , կըսեն եղբայրսիրութեան դէմ . “ Ես մեկուսը չարիք չեմ ուզեր , ես ան մարդուն չարիք մը չեմ բաղձար ,, : Ա՛ս պատասխանն ինծի նիւթ կուտայ մեկնելու ձեզի՝ առելութեան ու Ճշմարիտ եղբայրսիրութեան նշանները , ու եւքն ալ ցցնելու ձեզի ինչ դէղ պիտի գործածէք՝ առելութեան տեղն խլելու , և Ճշմարիտ եղբայրսիրութեան մէջ մնալու :

Դուն մեկուս մը չարիք չես ուզեր , անանկ չէ՞ : Բայց ըսէ ինծի , եղբայրսիրութեան մեծ պատուիրանքը կատարելու համար բաւական է մեկուս մը չարիք չնբաղձալը : Նախ կըսեմ համարձակ որ չէ , բաւական չէ :

Բայց գեռ սա ըսածս չվայրագած , նայինք մէյմը որ ի բան է որ մեկուս մը չարիք չես ուզեր . և սա քննելու առնենք՝ կը տեսնենք մեկէն տեսլութեան նշանները , այսինքն ուրիշի չարիք ուզելուն , կամ ուրիշի չարեացը վայ ուրախանալուն :

Սուրբն Հերոնիմոս մեծ վարդապետը բան մը կըսէ՝ որ կարգէ դուրս կերևնայ , բայց ատոր է և ամենատոր , և երանի թէ ատոր չըլլար : Կան անձինք , կըսէ , որ գրասենց բարեպաշտ ջերմեռանդ կերևնան , սակայ ժամ կերթան , սուրբ խորհուրդները կընդունին , հոգևոր կը լսեն . բայց սրտերնուն մէջ սատկութիւն և ոխ կը պահեն , երբեմն տարիներով ալ , առանց ամենևին խոշմոանք ընելու , առանց չանալու որ զերծնք չնախեն : Եւ ևս սա ալ կուզեմ ձեզի սուրբ վարդապետը : Կը գտնուին մեղաւոր ու աշխարհասէր մարդիկ , զինուորականներ ալ՝ որ միշտ վէնք կը կրեն ու պատերնին պահելու տասակ վրէժխնդիր են , այսու ամենայնիւ գիւրաւ կը նեղուին , սակայն պատրաստ են հաշտուելու իրենց թշնամիներուն հետ ու մոռնալու ամեն անիրաւութիւն ու նախատինք , քան թէ ամանք հոգևոր անձինքներուն՝ որ ջերմեռանդութեան մէջ թաթխուած կը սեպուին , բայց ճշմարիտ ջերմեռանդութենէն հեռու են , վասն զի սրտերնուն մէջ ոխ ու տեսլութիւն կը պահեն՝ առանց բոլորովին մեկդի դնելու . ու թէ որ երբեմն մեկն եղբայրասիրութեան համար իրենց խրատ կամ աղգարարութիւն ընելու ըլլայ , պատասխաննին պատրաստ է՝ որ իրենք զուրկը չեն տեր : Ուրիշը չես տեր , հա՞ . ուրեմն ինչո՞ւ թէ որ իրեն գժբաղդութիւն մը պատահի՝ սրտիդ մէջ ախորժ մը կըզգաս առանց զսպելու . և երբեմն չես կրնար ալ նեղսիր դիդ պահել ախորժդ , դրսեանց ալ կը ցցընես ուրախ դէմքովդ , ու խօսքեր ալ բերնիդ կը փախցընես , “ Թող երթայ տեսնէ , ըրածը գտնէ ,, ըսելով : Թէ որ սա գժբաղդութիւնն ուրիշի մը պատահած ըլլար՝ սրտեն վայ իրաւցընէ սեր ունես՝ էկիր տրամեր , չէիր ցաւեր վասն : Ուրիշը չես տեր , հա՞ . ինչո՞ւ ուրեմն վասն չարիք մը լսելու որ ըլլաս կամ զինքը վար զարնող որ ըլլայ՝ սիրտդ կը պաղըշարկի , ու չէ թէ միայն լսածդ կը հաստատես՝ այլ նաև քովիդ ալ բաներ կհնէցընես վասն : Թէ որ իրաւցընէ սիրելի

Ներեդ մեկին ըլլար, չեմ ցաւեր՝ վասն չարաճոճութիւն ընելով, չեմ չանար որ վնիքն ալդպարացընես ու սրակ սութիւնները ծածկես։ Ուրիշը չես տաեր, անանկ է. ինչու ուրեմն թէ որ իրեն ընդհակառակն յաջողութիւն մը հանդիպի, թէ որ պաշտօնի մը՝ իշխանութեան մը հասնի, պատուոյ մը արժանի որ ըլայ, պրեդ նախանձ մը՝ ահաճուելիւն մը կրզգաս. թէ որ սիրած մարդուդ հանդիպելին տա բանները, չեմ ուրախանար, չեմ ախորժեր իր յաջողութեանցը համար։ Ուրիշը չես տաեր, անանկ է. ուրեմն ինչու երբոր դատելիւն կը լսես իր վրայ, ու կը տեսնես որ իր արդիւնքը կը ճանչցուի, ահաճուելիւն կրզգաս, կրակը սիս դէմն առնել՝ վնիքը վար զարնել։ Թէ որ սիրած մեկդ ըլայ, չեմ ախորժեր իր գովեսաը լսելով, չեմ ուրախանար իր արդիւնքը ճանչցուելուն համար, չեմ հաստատեր վասն զուրցուած բարիքը։ Աչքերիս բանդակ սիրելիք, ճանչնանք սա նշաններէն որ սրտերնուս մէջը ծածուկ տաեղութիւն մը կայ, որ ընկերնուս բարիքը չենք ուզեր։ Ինչու է որ ան մարդուն հետ առաջ կը խօսիր կառնիկը կու տայիր, ու հիմա չես խօսիր, կը փախչիս ալ իրմէն, ու յանկարծ ճամբան հանդիպելու որ ըլաս՝ չես բարեւեր, առանց երեսը նայելու քովէն կանցնիս, կամ երեսդ մեկդի կը դարձընես, կամ վեր կը նայիս՝ աստղաբաշխութիւն ընելու պէս, կամ թէ որ երեսն ալ նայելու ըլաս՝ խորհուրդ կը նայիս, թէ որ հետը խօսելու ըլաս՝ թռչուն կը խօսիս, որ ուրիշներու հետ առանկ չես ըներ. ու երբեմն ամիսներ տարիներ կանցնին՝ դուն դեռ առ պայթակղական պատուհասիդ մէջ կը կենայս, ու որչափ բարեկամներ ալ մէջ մտնեն՝ չեն կրնար քեզ հաշտեցընել ան անձին հետ։

Կրնդունիմ որ կրնայ օգտակար ըլալ երբեմն՝ քաշուիլ հեռանալ մեկէ մը, մեծագոյն չարը խափանելու համար, կրնայ սուբբ դրքին մէջն օրինակն ունինք։ Աբրահամ ու իր եղբօրորդին Ղոտ շատ ոչխարներու և ուրիշ անասուններու տէր էին, որ հին տաեղի հարստութիւնն էր. երկուքն ալ իրենց հովիւներն ունէին՝ արածելու համար զանոնք։ Այ հովիւները շատ անգամ մեկմեկու հետ կը կռուէին. մեկը մեկալին արածելու տեղը կը տաներ իր ոչխարները, ես

առաջ հասայ, գուն եաքը հասար, չարունակ վէճ ու կռիւ եր հովիւներուն մէջը։ Բայց Աբրահամու և Ղովտայ մէջ սէր ու խաղաղութիւն էր։ Այսու ամենայնիւ որովհետև գիւրին էր որ չահասիրութիւնը մէջերնին պաղութիւն ու տարաձայնութիւն ձգէ, օր մը Աբրահամ իրեն աւելի ծեր՝ աւելի փորձ՝ աւելի խոհեմ, իրենց մէջն եղած խաղաղութիւնը չկոտրըն՝ նեղու համար՝ մեկզի քաշեց Ղովտ, ու ըսաւ իրեն. Սիրելի եղբօրորդիս, այ սիրոյն համար ըլլայ, զգուշանաք որ կռիւ չծագի մեր մէջը, ու հովիւներնուս մէջը. "Մի լինի կռիւ ընդ իս և ընդ քեզ, և ընդ հովիւս իմ և ընդ հովիւս քո,, (Ծն. ԺԳ. 8։) Աղէկ ծայրնիք, ամենքնիս մեկզմեկու հետ եղբայրք ենք, պարտական ենք մեկզմեկ սիրել, ու մեկզմեկու բարիքն ուզել, ուրեմն ամեն վտանգէ հեռու ըլլալու համար, աղէկ կըլլայ որ մեկզմեկէ բաժնուինք, այսօրիկս մեկզմեկէ հեռու ընենք՝ որ սրտերնիս մօտ ըլլայ։ Այլ որչափ ուրիշ աղբար գաշտեր կան, որ կողմն որ կուզես՝ ընտրէ. Թէ որ գուն արևելքի կողմը կուգես աշխատելու երթալ, ես արևմուտքի կողմը կերթամ. իսկ թէ որ գուն արևմուտքը կընտրես, ես արևելքը կերթամ։ Ասանկ ըրին, մեկզմեկէ բաժնուեցան, մեկը մեկդին՝ մեկալը մեկալ դին գնացին, բայց միշտ մեջերնին սէրն ու բարեկամութիւնը մնաց։ Ապացոյցն ալ թէ որ կուզէք, անդամ մը Ղովտին վրայ աւազակներ յարձակեցան. Աբրահամ մեկէն զինուց իր հովիւները, ու հասաւ օգնեց անոր, գոլերուն ձեռքէն ամեն բան ետ առնելով։ Ա՛ս պատմութենէս յայտնի է որ երբեմն մեկմեկէ բաժնուիլ հեռանալը չիխօսակցելն օգտակար կըլլայ՝ ամեն վտանգէ խալըսելու համար։ Բայց բոլորովին մեկզմեկ երեսէ ձգել, խօսք մը չըսել՝ բարև մը չիտալ մեկմեկու հանդիպած ատենին, ատկն եկած ատենը՝ սիրոյ ու բարեկամութեան գոնէ սովորական նշաններըը չիտալ ատ անիծած պատճառաներովը՝ "առաջ իր պարտքն է, ինծի չինար,, ըսելով, ատ մեկզմեկու ծուռ նայելները, ու սովորականէն գոռալ ու խոժոռ կենալը, նշան չեն որ ներսերնին աւելութիւն կայ, կամ գոնէ ատելութեան վտանգ մը, պաղութիւն մը։

Ուրիշ բան է որ՝ օրինաւոր պատճառի մը կամ յան-

դիմանալեան համար, կամ մեծագոյն չարիք մը խափանելու համար, մեկին առանց առելութեան ու թշնամութեան՝ սա կերպերը բանեցընել։ Ինչպէս մեծասոր մը իր հպատակին հետ, հայր մը իր զաւկին, ժողովրդապետ մը իր որդոցը հետ, տէր մը իր ծառային, հրեկը կնիկոջ հետ, ծանր կենալը՝ ցնծասէրը սիրոյ սովորական նշանները ցնտալը՝ օգտակար կրնայ ըլլալ իրենց պակասութիւնը ճանչցընելու, որպէս զի զգաստանան, խելքընին գլուխնին ժողվեն, մէյնէն ալ ցնդանան նոյն պակասութեանը մէջ. բայց պէտք է ամենքն ալ զգուշանան որ չըլլայ թէ սրտերնուն մէջ առելութիւն մը ունենան։ Ասանկ ըրաւ Դաւիթ մարգարէն իր չար զաւկին՝ Աբիսողոմայ հետ, չուզեց որ գնմայն երևնայ. (Բ. Թագ. Ժե. 24։) Ասանկ ալ Հաւասար մարգկանց մէջ երբեմն օրինաւոր կրնայ ըլլալ՝ ողջոյնի սիրոյ նշանները ցնցցընել, զոր օրինակ բարև ցնտալ, դիմացը չելլել, տեմնուելու չերթալ և այլն, երբոր ատոյգ է որ անկէց աւելի չար կը հետևի, կամ դիմացինն անարգանք կամ ծաղր ընել կը սեպէ իրեն։ Ան գիտուածներէն դուրս՝ ծանր կենալը, չխօսիլը, ծուռ նայիլը, առելութեան ու նեղքին թշնամութեան նշան են։

Բժիշկները կըսեն ամենքն ալ՝ որ մարդուս լեզուն ատոյգ նշաններէն մէկն է հիւանդին նեղսի դէն ճանչնալու. անանկ որ, լեզուն ինչ որ է՝ ոտիքն ալ նոյնպէս է. թէ որ լեզուն ադտոտ է ու վրան դեղին մար կատած է, նշան է որ նեղսն աւրուած է, փտութիւն կայ. թէ որ լեզուն սեվ կը գարնէ, մահուան նշան է։ Ասանկ ալ կըսէ սուրբն Բեռնարդոս, փորձը յայտնի կը ցցընէ որ հոգևոր հիւանդութիւններուն ալ լեզուն ատոյգ նշան մըն է՝ ճանչնալու արտին մէջն եղած չարիքը՝ սխալ՝ մոլութիւնը։ Ուսոի դուն որ կրսես թէ առելութիւն չունիս ընկերոջդ հետ, քննէ մէյմը որ լեզուդ ընտիր է. թէ որ չունիս առելութիւն ան անձին հետ, ինչու վրան ամենևին բարի չես խօսիր, և ոչ ան բաներուն մէջ որ արժանի է, ու միշտ չար կը խօսիս, երբեմն չեզոծն ալ վրան եւեչցընելով, ամեն բանի մէջ կը գտնես զինքն ու վար կը զարնես, հրաշք ալ ընելու ըլլայ՝ աչքիդ տղեկ չերևնար։ Թէ որ հետն առելութիւն չունիս, ինչու միշտ ծեծու խնամ ու ան-

Շողք կերպով կը խօսիս հեռը. ինչո՞ւ ապէկ խօսք մը չես ըսեր երբեք, միշտ յանդիմանելու բան կը գտնես վրան, միշտ կը կշտես զինքը: Ինչո՞ւ միշտ բամբասանք ու քաղաքեցիներ կընես վրան, որպէս զի սաւելի ընես զինքը. ինչպէս շատ անգամ ընտանեաց մէջ կըլլայ, կեսրօջ ու հարսի մէջ, մօրուն ու խոթի զաւկըներու մէջ, հարսին ու տալիրու մէջ: Կան որ սատանայի չարուքեցիներ ունին. չարուճակ տառապելով ու քաղաքեցիներ վեհերի գլուխը կը տաքցընեն, երբեմն ու հարսին մէջը տարաձայնութիւն կը ձգեն. ու երբեմ փոթորիկը կը փրթի, կռիւ կելլէ, բանը ծեծի որ կու գայ, անատեներն իրենց տան իրենց տաւելութիւնը ծածկելու համար՝ մէջ կը մտնեն, "խեղճ թող, խեղճին մի զարնէք" կըսեն. բայց իրենք են բոլոր կռուին պատճառը: Պատասխանին օրը պիտոր տեմնենք: Բայց նորեն մեր առջի խօսքը դառնալով, ինչ է աս խօսքերուն պատճառը, ինչու՞ սանկ լեզի կըլլայ լեզուները. վասն զի արտերնին լեզի է, նեբտերնին տաւելութիւն կայ: Առակ մը կայ, կըսեն որ տակառն իր մէջն եղած գինին կու տայ. Թէ որ թեթու է տուածը, յայտնի նշան է որ նեբտի եղած գինին անուշ չէ: Սանկ ալ դուք Թէ որ թեթու կը խօսիք մէկու մը հետ, անուշ խօսք մը չելլեր բերնեբնուդ, նշան է որ սրտերնուդ մէջ անուշութիւն չկայ, սեր չունիք, այլ միայն լեզի տաւելութիւն: Յայտնի օրինակ մը տամ տեսը գըբեմ:

Յակոբ Նահապետին որդիքն երբոր իրենց եղբօրը Յովսեփ դէղեցկին վրայ կը խօսէին, միշտ վատ կը զարնէին զինքը, վասն չարիք կը զուըցէին. իրեն հետ ալ խօսած տաւեններն միշտ խաղութեամբ ու ոչ երբեք անուշ խօսք մը կըսէին. "Ոչ կարենք խօսել ընդ նմա խաղաղութեամբ" (Ծննդ. լե. 4:) Ինչու՞. պատճառը տեսը գիրքը կըսէ, վասն զի կատերին զինքը, որ տերնին ոխ ունէին հետը, անոր համար չէին կրնար հետն անուշութեամբ խօսիլ. "Առեցին զնա, և ոչ կարէին խօսել ընդ նմա խաղաղութեամբ": Փնտռեցէք ուրեմն ապէկ մը լեզուները դուք երկիկ մարդիկ. փնտռեցէք դուք ալ կնկի մարդիկ, մանաւանդ դուք որ լեզուներդ տուր ու երկան է: Թէ որ լեզուներդ մեկուն վրայ միշտ չար կը խօսի, նշան է որ սրտերնիդ ալ չար է անոր հետ, նշան է որ տաւելութիւն ունիք հետը.

և սա առելութեամբն որ երբեմն ամիսներ տարիներ կը քաշէ, ու միշտ սանը մէջ՝ դրացիներու մէջ՝ ազգա-կանաց մէջ գժտութիւնն ու առելութիւնը ձեր պատ-ճառաւը կը շարունակէ, կը համարձակիք խոստովա-նանք ըլլալու՝ սրբութիւն առնելու։ Քանի որ սա ա-ռելութիւնը սրտերնուդ մէջն է, սա ծանր առելու-թիւնը, սառանայ կայ ներբերնիդ. ուստի սառնակ եր-թալ սրբութիւն առնելը՝ Յիսուսը սառանային հետ մկտեղ դնել է սրտերնուդ մէջ։ Ուրեմն չերթանք խոստովանելու՝ կրան մկիկն ոմանք։ Ինչու՞ չերթանք, դնացէք խոստովանելու. մըտիկ շատերուն պէս, որ երբոր վէճ մը կամ մը ունին մկուն հետ՝ խոստովա-նանքի չեն երթար. դնացէք խոստովանելու, բայց եր-թալէնդ առաջ՝ առելութիւնը վերցուցէք սրտերնէդ, ներեցէք որոնց որ ձեզի տհաճութիւն մը տուած են, նուէրը մը ըրէք այ, ու եթէ խոստովանանք եղիք. խոստովանելէն եաքն ալ թէ որ վէճ մը ունիք՝ պաշա-պանեցէք, բայց խաղաղութեամբ ըսէք ձեր պատճառ-ները ձեր իրաւունքը՝ առանց առելութեան. ան առեն-ամէն բան աղէկ կերթայ։ Բայց սրտերնուդ մէջ ա-ռելութիւն ունենալով երթալ խոստովանելէն աղէկ է չերթալը. վասն զի թէ որ ձեռ չուզէր որ ոչ պատա-ռած, ոչ ոտրտմութիւն, ոչ նուէրը մը ընենք իրեն՝ եր-բոր սրտերնուս մէջ առելութիւն ունինք, մտածեցէք որ կրնայ հաճոյ ըլլալ իրեն անոնց խոստովանանքն ու հաղորդութիւնը՝ որոնք որ միշտ կռիւ ունին սանը մէջ կամ գրացիներուն հետ, միշտ մկկզմկկ երես կը դար-ձընեն, մկկզմկկ կը կծեն, մկկզմկկ կը հալածեն առանց ամենևին բանած ճամբաներնուն եա կենալու։ Մտիկ ըրէք ինչպես յայտնի կըսէ Քրիստոս տէրն մեր. "Եթէ մատուցանիցես զպատարագ քո ի վերայ սեղանոյ, և անդ յիշեսցես՝ եթէ եղբայր քո ունի ինչ խնդիր զքեզ, թող զպատարագն քո առաջի սեղանոյն, երթ նախ հաշտեաց ընդ եղբօր քումմ, և ապա եկեալ մատուց-ջիր զպատարագն քո ,,։ (Մտթ. Ե. 23։) Թէ որ խոս-տանին առջիը պատարագ կամ նուէրը մը կընես այ, ու հոն միտքդ կուգայ որ ընկերոջդ հետ ատկ չես, ամեն բան մկկի նման տուր, գնա հաշտուէ առաջ եղ-բօրդ հետ, ու եաքն եկուր ըրէ քու նուէրդդ։ Բայց քանինեմ, մանաւանդ պահին օրերը կերթան իրենց

սիրան այ նուիրելու սրբութիւն առնելով, առանց հաշտուելու նախ իրենց եղբօրը հետ, առանց վերջը նելու սրտերնին ամեն առելութիւն, առանց խոստանալու սրտանց՝ որ անոր բարիքն ուզեն միշտ, ու բարիք ընեն անոր՝ Յիսուսի սիրոյն համար։ Ինչպէս ուրեմն ձեր ընդունի երկնց սիրոյ. ինչպէս խոստովանանքին խոստովանանք ըլլայ, սրբութիւննին սրբութիւն։

Ինչուան հիմա ձեզի ըսածներէս յայտնի կրնաք իմանալ, որ իրաւ չէ չառերուն ըսածը՝ Թէ ես ուրիշի չարիք մը չեմ ուզեր. վասն զի երբ կուգեն, երբ նախանձ ու առելութիւն ունին սրտերնուն մէջ։ Բայց այսու ամենայնիւ դնենք Թէ երբ առելութիւն չունենան, ուրիշի չարիքը չուզեն։ Շատ ալեկ, կը հասատ որ դուն ատ մարդուն չարիք մը չես ուզեր. բայց բաւական է ասիկայ, կը կարծես որ պարտքդ ըրած ըլլաս ատով, կը կարծես որ եղբայրսիրութեան պատուիրանքը կը կատարես՝ որ կը հրամէ քու անձիդ պէս սիրել ընկերդ. “Սիրեացես զընկեր քո իբրև զանձն քո ,, ։ Խիստ մեծ սխալման մէջ ես, մանկ ըրէ որ ինչպէս իրաւ է ըսածս։ Քրիստոս տէրն մեր ատ պատուիրանքը առնու առոնց՝ ինչպէս ըսաւ. Թէ որ ըսած ըլլար որ՝ “ Ձեզի կը հրամէմ որ մէկու մը չարիք չուզէք ,, , իրաւցընէ ան առներն իր հրամանն ըրած կըլլային, բաւական կըլլար ուրիշի չարիք չուզելդ։ Բայց Քրիստոս տէրն մեր առանկ չըսաւ, այլ որոշ առ խօսքերն ըսաւ. Ձեզի կը հրամէմ՝ որ ընկերներդ ձեր անձին պէս սիրէք, անոր բարիք ուզէք սրտանց՝ ներսէն ու դրսուանց ալ. ձեզի կը հրամէմ որ ամենուն բարիքն ուզէք, ու ձեռնդրկ եկածին չափ՝ պատրաստ ըլլաք իրենց կարօտութեանն օգնելու, ինչպէս կուզէք որ ուրիշները ձեզի ընեն։ Մանաւանդ Թէ ասկէց աւելի ալ ըսաւ. այսինքն կը հրամէմ որ բարիք ուզէք ու բարիք ընէք նաև անոնց՝ որ ձեզի չարիք կուզեն ու չարիք կընեն. կը հրամէմ որ ձեզ չարչարողներուն՝ ձեզ հալածողներուն համար աղօթք ընէք. “ Սիրեցէք զթշնամիս ձեր, օրհնեցէք զանիծիչս ձեր, բարի արարէք առելեաց ձերոց. և աղօթս արարէք ՚ի վերայ այնոցիկ որ ըլկենն զձեզ և հալածեն ,, . (Մտ. Ե. 44։) Ուրեմն յայտնի եղաւ որ հերիք չէ ուրիշի չարիք չուզելդ, պէտք է բարիք ալ ուզես իրեն։

Ուսան աղեկ մարկ դիր, եղբայրսիրութեան պատուիրանքովը ամէ երկու բան կը հրամէ մեզի : Առջինն է որ մէկու մը հետ առերեսութիւն չունենանք, մէկու մը չարիք չի բաղձանք, մէկու մը չուզենք ան բանը՝ որ իրաւունք ունինք չուզելու մեզի : Ասիկայ բացասական պատուիրանք կըսուի, որ զմեզ պարտքեան կրնէ միշտ մեր բոլոր կենացը մէջ, անանկ որ՝ ոչ երբեք կրնանք ուրիշի մը չարիք ուզել, իրեն չարիք ըլլալով : Խակ երկրորդն է որ ամենուն բարիք ուզենք, պատրաստ ըլլանք իրենց կարօտութեանն օգնելու, ինչպես իրաւունք ունինք ուզելու որ ուրիշները մեզի օգնեն . “ Ձամենայն որ միանգամ կամիջիք Թէ արասցեն ձեզ մարդիկ, այնպես և դուք արարեք նոցա ,, : Ասիկայ գրական պատուիրանք է՝ որ զմեզ պարտքեան կրնէ ուրիշները սիրելու, ու երբեմն երբեմն նեղութեան սիրոյ ընելու, և իրենց կարօտութեանը մէջ՝ ձեռնտուս եկածին չափ գօրձքով ալ ցցընելու իրենց մեր սէրը : Ուրեմն քանի որ գոն ուրիշի չար ուզելին միայն եա կը կենաս, եղբայրսիրութեան պատուիրանքը կես կը կատարես, չէ Թէ ամբողջ . ուրեմն հերիք չէ ըրածդ : Ամբողջ կատարելու համար՝ բայց՝ի չարիք չուզելէն ուրիշի , պարտքեան ես բարիք ալ ուզելու ամենուն , ու պատրաստ ըլլալու որ պէտք եղած պահուն օգնես ուրիշի , ինչպես որ իրաւամբ կուզես որ ուրիշը քեզի օգնէ : Տես ուրեմն ինչ անհաւանք պատասխան է տըւածդ , որ երբոր մէկն ղքեզ կը յորդորէ ուրիշն նեղելու , ես մէկու մը չարիք չեմ ուզեր կրսես : Հերիք չէ ուրիշի չարիք չուզելդ , պէտք է որ դրականապէս բարիք ալ ուզես իրեն . ապա Թէ ոչ , եղբայրսիրութեն պատուիրանքը չես կատարեր . խակ Թէ որ չես կատարեր , ինչ կըլայ քու բանդ . ինչպես կրնաս փրկուիլ երբոր Քրիստոս աչքի մեր ուրիշ ամեն պատուիրանք ներքին եւեւ ասիկայ կը պահանջէ . “ Այս է պատուէր իմ, զի սիրեսջիք զիմեանս ,, :

Ուրեմն քննենք մեր սիրտը , սիրելիք , տեսնենք Թէ իրաւցընէ կը սիրենք մեր ընկերը . վասն զի առ քննութիւնը , որ ամենէն հարկաւոր քննութիւններուն մեկն է , քիչ մարդ կայ որ ընէ : Թէ որ տեսնենք որ իրաւցընէ սրտերնիս ապէկ է ամենուն հետ , ամենքը կը սիրենք , ամենուն բարիքը կուզենք , Թէ որ պատրաստ

ենք օգնելու ուրիշի կարօտութեանը՝ ձեռքերնուս և կածին չափ, երջանիկ ենք, նշան է որ պիտ ալ կը սիրենք, նշան է որ Ճշմարիտ քրիստոնեայ ենք, ու արքայութիւնն ապահով է մեզի համար: Իսկ թէ որ ան անձնասէր մարդկանց պէս ենք, որոնց սիրտը պաղ անտարբեր ու անզգայ է ուրիշներուն վրայ, թէ որ աղէկ չէ արտերնիս ուրիշի հետ, թէ որ պատրաստ չենք օգնելու իր կարօտութեանը, վայ է մեզի, նշան է որ եղբայրսիրութիւն չունինք. երբոր եղբայրնիս չենք սիրեր, թէ և ուրիշ ամէն առաքինութիւն ունենանք՝ գէշ է բաներնիս. "Որ սէն սիրէ, անգէն ի մահուն մնայ ,, (ա. Յ-Հ. ե. 14.) երբոր եղբայրնիս չենք սիրեր, պիտ ալ չենք սիրեր. վասն զի սա երկուքը, այսինքն եղբայրսիրութիւն ու պիտ սիրութիւն, երկու օղակ են՝ կրակ մեծն Գրիգոր, որ մէկմէկու մէջ անցած՝ չըզ Թայ մը կը ձևայրնեն, ու անանկ անքաժանելի միացած են մէկմէկու հետ որ՝ մէկն առանց մէկալին չըլ լար. ուսան թէ որ եղբայրսիրութիւն ունինք, պիտ ալ կը սիրենք հարկաւ. իսկ թէ որ ընկերնիս չենք սիրեր, անկարելի է որ յայ սէրն ունենանք: Առիկայ Հոգւոյն սրբոյ խօսքն է, որ Յովհաննէս առաքելին բերնով կըսէ. "Եթէ ոք ասիցէ՝ եթէ սիրեմ զիմ, և զեղբայր իւր ատիցէ, սուտ է. որ ոչ սիրէ զեղբայր իւր՝ զոր տեսանէ, զիմ՝ զոր ոչն հասս զիարդ կարիցէ սիրել ,, (ա. Յ-Հ. ե. 20.) վասն զի թէ որ չես սիրեր ընկերդ՝ որ կը տեսանես ու միշտ աչքիդ դիմացն է, ինչպէս կրնաս սիրել զիմ՝ որ անհետևելի է, զինքը չես կրնար տեսնել: Ուրեմն թէ որ առանց եղբայրսիրութեան յայ սէրը չենք ունենար, ուրիշ ինչ բարիք կրնանք ունենալ, ինչ կայ աշխարքիս մէջ՝ որ մեզի կարենայ օգնել: Բան մը չկայ, կաղապակէ առաքեալը. "Եթէ սէր ոչ ունիցիմ, ոչինչ եմ, ոչինչ օգտիմ ,,:

Բայց կրնայ ըսել մեկը, Հայր սուրբ, աղէկ կըսես որ պէտք է սիրել զուրիշը, պէտք է ուրիշին բարիքն ուզել. բայց ինչպէս կրնամ վարուիլ անանց հետ, որ չար՝ անօրէն են, չարիք՝ ինսա կրնեն ինծի, ինչպէս կրնամ սիրել զնոսա, երբոր բարիքն ուզել: Կուգամ երբեմն սիրել զնոսա, կըսեմ որ բարիքնին ուզեմ, բայց ինծի կերևնայ որ չեմ կրնար, սրտէս միշտ խրճոց չար ուզել կու գայ:

Մարկ գիր, Թէ որ ձեռնայինք սիրել զամենքը, Աստուած մեզի չէր հրամիր սիրել. « Աստուած զանհնարինս ոչ հրամայէ »: Թէ որ հրամիր, ու բնաւին կրնայինք ընել. և Թէ որ չընենք, յանցաւոր ենք: Վերջի կերևնայ որ չես կրնար սիրել այնպիսի՝ նեղը, որուեդ միշտ իրենց չար ուզել կու գայ. այնպես չէ: Բայց դուն կամ իրաւցընէ ջրենք կասես, իրենց չարիք կուզես, իրենց չարեացը վայ կուրախանաս, կամ իրենց չարութիւնը միայն կասես, իրենց գէշութիւնները կը խորշիս: Թէ որ եաքինն է ըրածդ, ատոր մէջ մեղք մը չկայ, մանաւանդ ադեկ է ըրածդ, վասն զի ձեզ չուզեր որ գէշութիւնը սիրենք. իսկ Թէ ջերենք իրաւցընէ կասես, իրենց անձին չարիք կուզես, առիկայ մեղք է: Ես ալ գիտեմ որ խիստ գժուար բան է ոմանց հետ վարուիլը, որոնք միշտ կը կձեն զմեզ, կը նեղեն, կը հալածեն, չարիք ու վնաս կընեն մեզի: Բայց աստուածային ձեռքէն Թէ որ օրհնաւոր կերպով կընդունինք խաչերնիս՝ Թէ իրենցմէն և Թէ իրենց չարութիւնները, խաչերնիս զմեզ, ատ ուղղ ալ մեղք մը չկայ: Բայց Թէ որ չենք կրնար խաչերիս, այն ատեն ինչ սիրատ ընենք: Պէտք է մտածենք ու մտքերնիս գնենք, որ անոնք մեր խաչն են, ձեզ կը խրկէ մեզի, որպէս զի սիրով ու համբերութեամբ տանինք: Պէտք է արիանանք սիրտ ընենք ատ խաչերը տանելու ինչպան երբոր ձեզ կուզէ. համբերենք անոնց մեզի ըսածներուն, սիրենք զերեներ սրտանց, իրենց համար աղօթք ընենք, խնդրենք ամեն հոգեւոր ու մարմնաւոր բարիք՝ որ մեզի կը բաղձանք. սիրենք զերեներ, ոչ այնչափ իրենց համար՝ որչափ ձեզ համար, վասն սիրոյն ձեզ, ձեզ տանիկ հրամիրուն համար. սիրենք զերեներ, վասն զի ձեզ պատկերն են. անոնցմով զձեզ սիրենք: Սանոկով գիտէք ինչ մեծ տպաշխարանք Ձեռնուիլն կընենք, գիտէք ինչ մեծ արդիւնք կը գիջենք երկինքը: Սուրբ Փիլիպպոս կ'երեսան ատ մեծ արդիւնքը չկորսընցընելու համար, ջուրեզ ամենեին ելլել ան անէն՝ ուր որ երկու հոգի կային իրեն Թշնամի, որ միշտ կը հալածէին զինքը, ու չարութեամբ կընեին իրեն: Ա՛ս առջի գիտցեր է, որ ձեզի կը սորվեցընեմ տանելու Թեև խաչերնիս, ու եղբայրասիրութիւնները չկորսընցընելու համար:

Երկրորդ դէղն է սորվեցընել մեզի՝ որ մեր անձնասիրութեանը չսլթենք. վասն զի աս է մեր սրգելքը զձծ ու ընկերնիս սիրելու. միշտ կուզէ որ մենք զմեզ գոհ ընենք, չի թողներ որ մտածենք զձծ ու ընկերնիս գոհ ընել. ընդհակառակն շատ անգամ զմեզ գոհ ընելու համար՝ կը գրգռե զմեզ որ ոչ դէմ ընենք, ու բիշներուն վնասան ուզենք ու իրենց չարիք ընենք:

Երրորդ դէղն է մահացցընել զմեզ, չսլթել մեր կիրքերուն, մանաւանդ հպարտութեան, ագահութեան, բարկութեան, նախանձու. խոնարհ համբերող ու հեզ ըլլալ, մեր սիրան աշխրքիս բաներուն վրայ չի կպցընել: Վասն զի աս անիծած կիրքերն են՝ որ մեզի չեն թողներ զձծ ու ընկերնիս սիրել: Ասոնի առաքելքը կըսե որ սէրը համբերող ու հեզ է, հպարտ չէ, չի նախանձիր, վատաբի եռակ չըլլար, իր շահը չի փնտրեր. "Սէր երկայնամիտ է, քաղցրանայ, սէր ոչ նախանձի, ոչ հպարտանայ, ոչ խիզրէ զիւրն ,,. (ա. Կորնթ. ԺԳ. 4:) Ինչու՞ աստնկ կըսե առաքելքը. մեզի խնդրնելու համար որ՝ առանց մահացուցմանն, առանց մեր կիրքերը զսպելու, չենք կրնար սէր ունենալ, ոչ զձծ սիրելու և ոչ ընկերնիս:

Չորրորդ դէղն է ասկէ եղբայրսիրութեան նեղգործութիւն ընել, առաջադրելով սրտանց ուրիշներուն բարիքն ուզել՝ առանց մեկը դուրս հանելու, և ըսելով մաքերնուս. "Կը սիրեմ ընկերս Յիսուսի սիրուն համար, իմ անձիս պէս կը սիրեմ,,: Մասնաւորապէս դիտելով բարիք ուզելու և բարիք ընելու առնչոց՝ որ մեզի դէմ կերևնան. վասն զի աստնկով՝ ան ընդդիմութիւնն ու առելութիւնը՝ որ կըզգանք ներքնաւս՝ անկէց եռքն առելութիւն չըլլար, այլ վարձութիւն մը առելութեան:

Եռքի դէղն եղբայրսիրութեան՝ ալօթքն է. պէտք է խնդրենք Յմէ, ու սրտանց խնդրենք որ մեզի ուժ ու օգնութիւն ու շնորհք տայ ամենքը սիրելու, ամենուն բարիք ուզելու, աղէկներուն ալ դէշերուն ալ, բարեկամներնուս ալ թշնամիներնուս ալ. օր մը չմոռնալ որ անցնի առանց խնդրելու աս շնորհը, մանաւանդ սիրելու որոնց հետ որ ընդդիմութիւնը կըզգանք, խնդրելով իրենց համար ան ամեն բարիքը՝ որ մեզի կը բաղձանք. վասն զի սէրը, ձծ սիրութիւնն ու եղբայր-

սիրուԹիւնը, մանաւանդ պարգեւ մըն է ոյ՝ կրնաչ առաքեալը, որ Հոգին սուրբ չի տար մեզի սովորաբար՝ առանց խնդրելու ու սրտանց բաղձալու որ ունենանք։ ՚՚Ջի սէրն ոյ սիրեալ է ՚ի սիրոս մեր ՚ի ձեռն Հոգւոյն սրբոյ որ տուաւ մեզ,,։ (Հռոմ. Ե. 5։)

Ամէնք են հնարքները՝ սաՀմանուԹենէ խալըՀելու, և ելլայրաՀրուԹիւնը սրտերնուս մէջը պահելու։ Մեզի կը մնայ որ աս հնարքները բանեցընենք։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԻԶ։

ԹՂԹամիներուն սիրելու վրայ։

՚՚ Սիրեցէք զԹշնամիս ձեր ,,։ (Մտթ. Ե. 44։)

ԱմէնուԹիւն չի պուտիր, փախուստ չկայ, հաւատքի մասն է, պէտք է սիրել զամէնքը, մէկը դուրս չձգանել, պէտք է սիրել չէ ԹէՀ միայն որոնք որ զմեզ կը սիրեն՝ այլ նաև որոնք որ կատէն, չէ ԹէՀ միայն մեզի բարիք ընողները՝ հապա նաև չարիք ընողները, չէ ԹէՀ միայն մեր բարեկամները՝ այլ նաև Թշնամիները։ Հաւատքն է զուրցողը, գէմը չառնուիր. հաւատքի մասն է, պէտք է որ սիրենք զամէնքը, նաև Թշնամիներնիս։ Քարոզիչ մը չէ ըսողը, սուրբ Հարց խօսք չէ, ոչ սրբազանն է խօսողը և ոչ առաքեալներուն մէկը, այլ ինքն Քրիստոս սէրն մեր իր բերնովն ըսաւ՝ լեռան վրայ Ժողովրդեան քարոզ տուած ատենը. ՚՚ Լուաք թէ ասացաւ ընկերոջ քումմէ, և ատեացիս զթշնամին քո. այլ ես ասեմ ձեզ, սիրեցէք զթշնամիս ձեր, օրհնեցէք զանիծիչս ձեր, բարի արարէք ատելեաց ձերոց, և աղօթս արարէք ՚ի վերայ այնոցիկ որ լլկենն զձեզ և հալածեն ,,։ Գիտէք առջինները թէ պատուիրանք արուեցաւ, այսինքն սիրել իրենց ընկերը՝ բարեկամներնին, ու ատել Թշնամիները նին. բայց ես՝ որ ոյ որդին և նոյն ինքն ԱշխարհաՀրամայեմ եմ խակատիս, կըսեմ ձեզի ու կը Հրամեմ որ ձեր Թշնամիները սիրեք, բարիք ընէք որոնց որ կատէն զձեզ.

ու աղօթք ընէք անոնց համար՝ որ զձեզ կը չարչարեն ու կը հալածեն : Վասն զի թէ որ մինակ բարեկամիդ սիրելու որ ըլլաք, ի՞նչ վարձք ի՞նչ արդիւնք կունենաք . նաև մեղաւորները կառապաշտերն ու հեթանոսներն ալ նոյն բանը կընեն : “ Ձի եթէ սիրեցէք զայնոսիկ՝ որ սիրեն զձեզ, զի՞նչ վարձք իցեն . ո՞չ ապա քէն և մաքսաւորք զնոյն գործեն ,, :

Աչքափ չյայտնի ըսելէն եաքը , այսչափ ճիշդ բացատրելէն եաքը , ի՞նչ պատճառանք կրնան բերել ոխակալ առեցող մարդիկներըը՝ որ ամենևին անկրաւորութեան մը նախասէրքի մը ահաճաւթեան մը ներել չեն գիտեր , մաքերնին կը պահեն տարիներով , ու առիթ կը փնտրեն վրէժխնդիր հանելու : Ի՞նչ պատճառանք կրնան բերել անոնք՝ որ չեն գիտեր ամենևին ինչ ըսել է սիրել թշնամիները ու ով որ իրենց դէմ է , զիրենք կը հալածէ : Թող գան ըսեն ինչ պատճառանք որ ունեն թշնամիներնին չսիրելու , բարիք չընելու անոնց՝ որ իրենց չարիք ըրած են : Գիտեմ ինչ կրսեն . խիստ դժուար բան է քանի մը տեսակ նախասիրքներու և անկրաւորութեանց ներելը , դրեթէ անհնարին բան է , բնութեան դէմ է սիրել ու բարիք ուզել որոնց որ զքեզ կը չարչարեն , կը հալածեն , քեզի վնաս կրնեն , զքեզ գլխովը կը բերեն : Բայց խիստ մեծ սխալման մէջ են տասնակ ըսողները , ինչպէս կը տեսնեն պատասխաններէն որ պիտի տամ , աս օրուան յորդորակիս մէջը բոլոր աս բանիս վրայ խօսելով :

Առջի պատասխան աս կու տամ սուրբ Օգոստինոսին հետ , որ եթէ խիստ դժուար բան է թշնամիներնիս սիրելն ու բարիք ուզել անոնց՝ որ մեր չարիքը կուզեն , ուրեմն որչափ աւելի մեծ է՝ որչափ աւելի արդիւնաւոր է ըրած զոհերնիս , այնչափ աւելի մեծ վարձք կընդունինք յայմ : Վասն զի , ինչպէս նոյն սուրբ վարդապետը կրսէ , այնպիսի եղբայրսիրութենէն աւելի գեղեցիկ ի՞նչ գործք կրնանք ընել յաւլին . մեր բարեկամները սիրել , մեր բարերարներուն բարիք ուզել , դիւրին ու բնական բան է , անանկ որ՝ անհաւատներն ալ հեթանոսներն ալ գիտեն ընելը . “ Ո՞չ ապաքէն և մաքսաւորք զնոյն գործեն ,, : Մանաւանդ թէ աս բանը անաստուածներն ալ գիտեն ընելը , վասն զի անաստուածներուն մեծ մասն երախտագէտ են ընդունած բարիք-

նէրնուն, ու կը սիրեն բարեբարին։ Բայց Թշնամի-նէրնիս սիրել, բարիք ընել անոնց՝ որ մեզի դէմ են, կատէն զմեզ, չարիք կընեն մեզի, աս իրաւցնէ ազնուական ու գերազանց գործք մըն է, վեհանձնական ու գերբնական առաքինութիւն մըն է, և ամենէն բարձր ասոնցմէ՝ ուր որ հղեայրսիրութիւնը կընայ հասնիլ, անոր համար ալ ամենէն ծաձաձոյ և այ սիրելի գործք մըն է։ Իրօք ալ, ան սէրն որ ունինք մեր բարեկամացն ու բարերարացը վրայ՝ բնական սէր մըն է, մեր շահէն կամ ուրիշ անարդ ու երկրաւոր վախճանի մը առաջ եկած. անոր համար քիչ արժէք ունի, կամ ամենևին բան մը չարժեր. իսկ ան սէրն որ Թշնամիներնուս վրայ ունինք, զուտ սէր մըն է՝ ամեն շահասիրութենէ ազատ, ամեն երկրաւոր վախճաններէ մաքուր ու գերազանց, անոր համար ծաձաձոյ և արդիւնաւոր. "Պատուիրան դժուարին ,,, ինչպէս ասոր Օգոստինոս կըսէ, "այլ մեծոյ վարձուց առհասարակ ,,։

Երկրորդ պատասխանս աս է որ, եթէ դժուարին ու տաժանելի բան է ներել ու բարիք ուզել Թշնամինէրնուս, նոյնպէս դժուարին ու տաժանելի ու մեր բնութեանը դէմ է անէրնիս ուրանալ, կամքը-նուս հրաժարիլ, նեղութիւն կրել, զմեզ մահացընել, խաչ քաշել, ապաշխարանք ու ճգնութիւն ընել. բայց աս ամեն բանը հրամէց Քրիստոս տէրն մեր, ու կըրնանք ու պարտական ենք ընելու, թէ որ չէ՝ ապէկ քրիստոնեայ չենք, ու չենք կրնար փրկութեան հասնիլ։ Ուստի Քրիստոս տէրն մեր կըսէ որ արքայութիւնը ձեռք ձգելու համար՝ պէտք է որ բնութիւններնուս դէմ կռուինք. "Արքայութիւնն երկինից բռնագաւթի, և բռնաւորք յափշտակեն զնա ,,. (Մտթ. ԺԱ. 12։) Ասով մեզի կիմացընէ որ՝ պէտք է սիրա ընենք, ամեն դըժուարութիւններու յաղթենք, ամեն արգելք՝ որ այ պատուիրանքները պահելու դիմացնիս կելլեն՝ ոտքի տակ առնենք։ Ուրեմն թէ որ աս ամեն ընդդիմութիւն-նէրուն դէմ պիտոր արիանանք, ու այնչափ ուրիշ դըժուարին ու տաժանելի բաներ ունինք ընելու, յայտնի է հետևանքն որ անոնցմէ մեկն ալ պիտի ըլլայ նէրելը մեր Թշնամիներուն, զնրնք սիրելը, իրենց բարիք ուզելը, որչափ ալ դժուարին ու տաժանելի երևնայ մեզի։

Եթէ պատահանս ալ աս է, որ ոչ սէրն ամէն դէպ ժուռ ու թիւն կը վերցնէ, և անով դիւրին կըլլայ աս պատուիրանքն ալ պահել, սիրել մեր Թշնամինե րը, ու իրենց բարիքն ուզել: Սուրբ Ֆրանչիսկոս սա ղ ոչխարին ամենէն դժուարին չէր երևնար աս բանը, մանաւանդ կը դժուարէր առնելու իր Թշնամիները, չի ներելու անոնց. ու կրսէր որ եթէ մէկն իր մէկ աչքն ալ հանելու ըլլար, ինքը մէկալ աչքովն ալ կը նայէր անոր: Մեր անկարգ կիրքերն են որ աս դժուարու թիւնը կը հանեն, ու ծանր ու անտանելի կերևցընեն մեզի Թշնամիներին սիրելու պատուիրանքը. բայց թէ որ լաւ ինքնան նայելու ըլլանք կըսկ սուրբն Բեռնար դոս, ծանր ու դժուարին երևնալու առղ՝ շատ քաղցր ու անուշ պատուիրանք մը կերևնայ, խիստ բնական, խիստ խելքի յարմար ու արդար: Վասն զի Թէ որ մենք կամ չարութեամբ կամ անզգուշութեամբ մեկուն դէմ ըրած որ ըլլանք՝ չե՞նք ուզեր որ մեզի կարեկից ըլլայ ու ներէ, զմեզ չատէ, մեզմէ սիս չհհանէ, այլ սիրէ զմեզ, ու մեր բարիքն ուզէ: Ուրեմն ինչ որ բանաւո րապէս կուզենք որ ուրիշը մեզի ընէ, Թէ աւետարա նին առած կանոնովն և Թէ մարդկային խելքին, մենք ալ ուրիշներուն նոյնը սիրտ ընենք. ,, Ջամենայն որ միանգամ կամիջիք Թէ արասցեն ձեզ մարդիկ, այն պէս և դուք արարէք նոցա ,,: Ուրեմն բնական ու խել քի յարմար բան է սիրել Թշնամիներին, ու բարիք ուզել անոնց՝ որ մեզի չար կուզեն:

Ա՛ս ալ կըսեմ. դուն որ այդչափ կը դժուարիս նե րելու և սիրելու Թշնամիդ, ըսէ ինծի. քանի որ կա տես առ անձը, քանի որ սրտիդ մէջ քէն ունիս՝ առա ւելութիւն ոչ ունիս, սիրտդ միշտ պղտոր անհանգիստ ու վրդոված է, անանկ չէ՞. փուշ մը ունիս որ անդա դար կը խայթէ սիրտդ, որդ մը որ միշտ կը կրծէ, ին չուան երբեմն կեղտակոծ ալ չես կրնար ուտել, քուն ալ չես կրնար ըլլալ, անանկ չէ՞: Հիմա ըսէ ինծի, աս ազեկ բան է: Ընդ հակառակն Թէ որ մէկմը արիւարար ներես իրեն, ամեն ըրած անիրաւութիւնները մեկդի ձգես, ու զինքը սիրես, իրեն բարիքն ուզելու որ ըլ լաս, շուտ մը սիրտդ կը հանգչի, միտքդ կը հանդար ւի, բան մը չի մնար որ քեզ նեղէ: Մէկմը փորձէ, եր բոր սրտիդ մէջը բան մը ունիս մեկուն դէմ, գնա ըն

կիր խաչելութեան առջև՝ Յիսուսի ոտքը . իրեն նուի-
րե , իրեն զոհ ըրե , բայց սրտանց . “ Յիսուս , քու սի-
րուդ համար կը սիրեմ իմ թշնամիս՝ ,, ըսե իրաւցը-
նէ սրտանց , ու կը տեսնես որ մեկէն կը ցրուին ամեն
ամպերն որ քու միտքդ կը մթնցնէին , մեկէն խաղա-
ղութիւն մը կըզգաս սրտիդ մէջը , հանգիստ մը՝ ներ-
քին հանդարտութիւն մը՝ որ ղեկղ կը մխիթարէ : Ու-
րեմն տեսէք որ աւելի ազէկ՝ աւելի օգտակար ալ է
մեզի՝ թշնամիներնիս սիրելը , քան թէ ատելը վրէնք ,
ու իրենց չարիք ուզելը : Ուրեմն տեսէք որ թշնամի-
ներնիս սիրելու պատուիրանքը չէ թէ միայն ծանր դը-
ժուարին ու անտանելի բան չէ եղեր , այլ ընդհակա-
ռակն թեթև ու անուշ պատուիրանք մը :

Իրա՝ թէ որ ձեզ հրամեր որ՝ մեզի չարիք ընողներն
անոնկ քաղցր ու գորովալից սիրով սիրենք՝ ինչպէս
մեր սիրելի բարեկամներն ու որոնց հետ սրտերնիս ա-
ւելի կապուած է , շատ դժուար ու անկարելի կըլլար :
Բայց ինչպէս որ ձեզ չի հրամեր ատանկ մտանաւոր սէր
որ և իցէ ընկերներնուս հետ ունենալ , ատանկ ալ և ոչ
թշնամիներնուս հետ պարտական ենք ունենալու :
Միայն կը հրամէ որ իրենց բարիքն ուզենք , ու պատ-
րաստ ըլլանք օգնելու իրենց , չէ թէ միշտ՝ այլ միայն
երբոր կրնանք և երբոր իրենք իրաւցընէ կարօտութիւն
ունենան , ինչպէս որ կընդհնինք մեզի թշնամի չեզոնե-
րուն : Թէ որ ձեզ հրամեր մտանաւոր սիրով մը սիրել
թշնամիներնիս , ատ ալ դժուարին կրնար երևնալ .
բայց ձեզ ատ սէրն ընկերներնուս վրայ չի հրամեր ունե-
նալ , այլ միայն ընդհանրապէս սիրել զամենքը , ամե-
նուն բարիքն ուզել , առանց մեկը դուրս հանելու : Ուս-
ում թշնամիներնուս վրայ ալ պարտական չենք մտանա-
ւոր սէր ունենալ , այլ միայն ընդհանրապէս ամենուն
հետ սիրենք ալ սիրել , այսինքն դուրս չհանել զիրենք
ան եղբայրսիրութենէն՝ որ ամենուն վրայ ունինք :
Միայն երբեմն մեկուն հետ ատելութեան ծանր փոր-
ձութիւն մը ունեցած առներնիս , ան փորձութեանը
յաղթելու համար հարկաւոր է՝ որ մտանաւոր սիրոյ
ներգործութիւն ընենք ան անձը սիրելու : Թէ որ ձեզ
հրամեր ան սիրոյ ու բարեկամութեան մտանաւոր նը-
շաններն որ մեր սիրելի բարեկամացը կու տանք թշնա-
միներնուս ալ տալու , կրնար անտանելի երևնալ մեզի .

բայց ձեզ այսչափը չի պահանջեր մեզմէն, այլ միայն կը հրամէ տալ առողջական սիրոյ նշաններըը՝ որ քաղաքացի քաղաքացւոյն, դրացի դրացւոյն, աղգական իր ազգականին կու տայ. Թէ որ հարկ մը չըլլայ մանաւանդ սեր ցցընելու Թշնամիներնուս՝ մեծ դայթակղութիւն մը վերցընելու համար, կամ սրաբեկին առնելու և հաշտեցընելու, երբոր ուրիշ կերպով ձեռ չըլլար: Թէ որ ձեզ հրամէր նեբել մեր Թշնամիներուն նաև ան միտք՝ որ կրնեն մեր ունեցածին ու անուանը, կրնար խնամ երևնալ, բայց ձեզ ատ ալ չի հրամեր. կուզէ միայն որ նեբենք՝ ինչ անիրաւութիւն նախատինք ու անարգանք եղած է մեզի. բայց Թէ որ մեկը կամ մեր բանը գողնայ, կամ զրկէ, վնասուրէ, ու ինչ և իցէ կերպով մեզի միտաբերլու որ ըլլայ, ձեզ կը Թոյնէ որ արդար հատուցումը պահանջենք: Վերջապէս Թէ որ ձեզ հրամեր ուրիշի գէշութիւնները՝ Թշնամիներնուս մեզի գէմ ըրած չարութիւնները սրբել, կամ մեզի Թշնամի ըլլալնուն համար սրբել զրկենք, խնամ գժուարին ու անկարելի բան կըլար, ու բնութիւնին իրաւամբ կը խորշէր, վասն զի ախոր՝ ատելութիւնը՝ Թշնամութիւնը սրբել կըլար: Բայց ձեզ ատանկ բան չի հրամեր. միայն կուզէ որ մեր Թշնամիները սրբենք երբեք մեր ընկերները, իր արարածները, իր պատկերները, ու իր սիրոյն համար՝ իր կամքն ընելու համար՝ անոնց բարիքն ուզենք. կարճ ըսեմ, ինչպէս առաջ ըսի, կուզէ որ անոնցմով զինքը սիրենք. "Քանզի ոչ այլ ինչ սիրեմք յընկերս մեր, բայց զնոյն ինքն զձե,, (Ա-րէ Թովմա:)

Ասանկ ըլլալով ի՞նչ մեծ գժուարութիւն կայ եղեր Թշնամիներնիս սրբելու. ի՞նչ մեծ գժուարութիւն անոնց բարիքն ուզելու՝ այ սիրոյն համար, ու այ հաճոյքն ընելու համար: Ի՞նչպէս. այ սիրոյն համար, այ հաճոյքն ընելու համար բիւրաւոր մարթիրոսներ ու բախտաւեսմէ իրենց ամեն բանը տուին, ինչուան կեանքերնին ալ կրակի բոցերու մէջ, անողոք տանջանքներու մէջ, ու գուք չէք ուզեր համբերութեամբ նախատինք մը՝ զրկանք մը՝ հալածանք մը քաշել այ համար, որ ձեր սաեղծողն է, ձեր փրկիչն է, որ ամեն վայրկեան ձեր կեանքը պահողն է. ու Թշնամիներնուդ նեբելու՝ զրկենք սիրելու՝ իրենց բարիքն ուզելու սեղ, ան առնել կուզենք, վրէժ հանելու եաև կըլաք:

Ի՞նչպէս . ձեզ այնչափ նախատինք ու հազար կերպ անիրաւութիւն կը կրէ ձեզմէն , անանկ որ՝ չիկայ աշխըրհիս մէջ մեկը՝ որուն այնչափ անարգանք ու անիրաւութիւն ըլլաւ ինչպէս իրեն , ու ձեզ միշտ կը ներէ ձեզի ինչ որ իրեն դէմ ըրեր էք ձեր մեղքերովը , ու չէ թէ միայն կը ներէ՝ հապա նաև կը սիրէ զձեզ , ձեր բարիքը կուզէ , ու չի գադրիր ձեզի բարեթարուիթիւն ընելէն . " Զի զարեգական իւր ծագէ ՚ի վերայ չարաց և բարւոց , և ածէ անձրև ՚ի վերայ արդարոց և մեղաւորաց ,, . (Մթ . Ե . 45 ։) Իսկ գուք ասանկ բարի՝ ասանկ ողորմած ձեր սիրոյն համար չէք ուզեր ներել ձեր Թշնամիներուն ։ Ո՛հ , կարելի բան է որ քրիստոնեից մէջ անանկ անօրէն մարդիկ գտնուին , որ տարիներով սիւ պահեն սրտերնուն մէջ՝ առանց ամենեին հաշտուելու ։ Կարելի բան է որ անանկ կատաղի մարդիկ գտնուին , որ իրենց տա տասկալի կրքին մէջը՝ ինչուան երդում ընեն չինեբելու իրենց դէմ ընողին , մէյմըն ալ չհաշտուելու իրեն հետ ։ Ի՞նչպէս . Յիսուս խաչին կախուած , իր Թշնամիներն աչքին դիմացը էին գադրեր զինքը նախատելէն՝ հայհոյելէն՝ տանջելէն՝ ու իր արեանն հաքի կաթիլը հանելէն , ու ինքը կընայուէր իր վրէժը խնդրել՝ չէ Թէ միայն չինդրեց , " ջարդարեալ և ոչ պահէը սպառնալիս ,, . (ա . Պետ . բ . 23 .) չէ Թէ միայն սպառնալիք մը ջրաւ , հապա նաև ներեց սրտանց . ու չէ Թէ միայն ներեց , այլ և տղաչէց իր երկնաւոր Հայրը՝ որ ինքն ալ նեբէ անոնց . " Հայր Թող գոյա , զի ոչ գիտեն զինչ գործեն ,, . (Ղկ . իգ . 34 ։) Ի՞նչպէս . տասկ օրինակ մը աչքնուս դիմացն ունենալով , Յիսուսի մեր փրկչին , մեր վարդապետին օրինակը , գուք ով բարկացողներ գեռ կը գժուարիք Թշնամիներնուդ ներելու , տակնիներնիդ սիրելու , ու ձեզի չարիք ուզողներուն բարիքն ուզելու . գուք որ քրիստոնեայ ենք կրսեք , Քրիստոսի հետևողները , որ կուզէք իրեն նմանիլ , ինչու՞ չէք ուզեր ընել ինչպէս որ ինքն ըրաւ ։

Ոմանք ներէն մեկուն ձայնն անկըճիա կու գայ որ կրսէ . Իրաւ է , Հայր սուրբ , Քրիստոս աչքն մեր ներեց իր Թշնամիներուն . բայց ինքն ան էր , ու որովհետև ներեց , ան ալ ուզէց ներել . ու ինչ չարիք անիրաւութիւն ու տասկալի չարչարանք որ տուին իրեն իր

Թող տալով տուին, մէյմէն ալ որ ինքը մեզի պէս պա-
կասաւոր տկար չէր, կրքերը չէին տիրեր իրեն։

Ի՞նչ ըսել կուզես տա խօսքերովը. իրաւ է ըսածդ,
բայց տա ալ իրաւ է ու տարակուսիլ չըլլար, որ Փրիս-
տոս աչքին մեր ամենայն իրաւամբք ու խիստ գիւրաւ
կրնար իր վրէժը խնդրել, բայց անոր աչքը ներեց սի-
րեց իր Թշնամիները, զինքը խաչ հանողներուն բարիք
ըրաւ. ինչո՞ւ, մեզի օրինակ տալու համար, ինչպէս ինքն
իր բերնովն ըսաւ. "Օրինակ մի եռաւ ձեզ, զի որպէս
ես ձեզ արարի, և դուք առնիջիք ,,. (Յ-Հ. ԺԳ. 15։)
Օրինակին վրայ աւելցուց հրամանն ալ. "Սիրեցէք
զթշնամիս ձեր ,,։ Ուրեմն որչափ ալ տկար՝ որչափ ալ
ողորմելի ըլլանք, կրնանք ու պարտական ենք մենք ալ
նոյնը ընել. վասն զի թէ որ չկրնայինք, ձեռ չէր հրա-
մեր. "Աստուած զանհնարինս ոչ հրամայէ ,,։ Ա-
կեց 'ի զա նայինք մեզմէ, մինակ Փրկաստս տէրն մեր
եղաւ՝ որ ներեց իր Թշնամիներուն, սիրեց զանոնք, ու
բարիք ըրաւ իրենց։ Կարդանք առաքը գիրքն ու պատ-
մութիւնները, քանիներ կը գտնենք՝ որ մեզի պէս ալ
կար մարդիկ էին, մեր կրքերն ունէին, բայց ներե-
ցին ու բարիք ըրին իրենց Թշնամացը։ Ո՞վ քան զԴա-
ւիթ մարգարէն աւելի եռանդուն. բայց անյիշաչա-
րութեամբ ներեց Սիմէիին՝ որ զինքը կանիծէր, Սա-
ւուղին՝ որ զինքը մեռցնելու կը ջանար, ու Աբիսողո-
մայ իր չար ու ապստամբ որդւոյն։ Խակ պատմութեց
մէջ, այսինքն սրբոց վարքերուն, որ մեզի պէս մարմին
ունէին, իրենց երանելութեան մէջն ալ մերինին պէս ա-
րուն կը խաղար, իրենք ալ մեզի պէս կրքերու տէր
էին, մեկ հոգի մը չէնք գտներ որ ներած չըլլայ անյի-
շաչարութեամբ իր քաշած զրկանքներուն, անիրա-
ւութիւններուն, նախատանացը, հալածանացը, որ
չափ ալ ծանր ու ատելի էին, ու իր Թշնամիները սի-
րած չըլլայ, իրեն չարիք ընողներուն բարիքն ուզած
չըլլայ։ Կարդանք միայն առաքը Սաւփանոս նախատո-
մակին մարտիրոսութիւնը, որ առաքը գիրքը կը պատ-
մէ։ Ինչ ապշոր տեսնելու բան էր, կարծէ սարկաւագ
մը՝ որ այնչափ զարմանալի հրաշքներ կը գործէր, ա-
ռանց վախնալու Փրկաստս առաքը հաւատքը կը քարո-
զէր, Երուսաղէմի գիտուններուն ու իմաստուններուն
հետ վիճաբանութիւն կընէր, կը յաղթէր, բերանին

կը գոցէր, անանկ որ՝ չէին գիտեր ինչ պատասխան տան, ինչպէս գէմն առնէին իր խմաստութեանն ու հոգւոյն սրբոյ՝ որ անոր բերնովը կը խօսէր. "Եւ ոչ կարէին զդէմ ունել խմաստութեանն և զՀոգւոյն՝ որով խօսէր ,,: Ասոնի ինչ ըլլին. չար անօրէնները սովորական ըրածը, որ երբոր պատճառով չեն կըրնար յաղթել բանութեան ձեռք կը զարնեն: Չդադարեցին զինքը որ օրէնքի գէմ կը խօսէր, և ամենքը մեկտեղ կատղած վրան յարձակեցան, քաշեցին տարին զինքը քաղքէն դուրս, ու հոն զինքը քարկոծեցին, մեռուցին զինքը քարերուն տակը՝ որ կարկուտի պէս վրան կը թափէին: Բայց ինչ սիրտ չարժելու առաջին բացուելուն հոն, քարերը գուռի կը չարժէր. առաջնէս որ սուրբը պատանին հանդարտ սրտով զուարթ դէմքով՝ հրեշտակի պէս աղօթ, ծնկան վրայ ինկած, ձեռք ձեռքի բերած, աչքերն երկինքը վերուցած աղօթք կընէր: Որմէն համար. զինքը քարկոծողներուն, որպէս զի ձեռ անոնց ըրածն երեսնց մեղք չիսպէ. "Տէր մի համարիր դոցա զայս ի մեղս ,,: Ու առ չիմռայուելու խօսքը գէռ բերանն էր՝ երբոր հոգին աւանդեց, ու երկինք թռաւ: Ո՛հ սրչափ ախորժելի ձեռ առ ձեռ գործը, ո՛հ ինչպէս ընդունելի եղաւ ձեռ առ եղբայրսիրութեան գործը, ո՛հ ինչպէս ընդունելի եղաւ ձեռ առաջ եկած աղօթքը: Քիչ մը նաքը ցցուց ձեռ մեծ հըրաշքով մը Պօղոս առաքեալին վրայ, որ անառակներ գէռ Սաւուղ կը կոչուէր, ու սուրբ Սթեփանոսին թշնամի. Ներկն մեկն էր: Տեսեք ան աղօթքին ուժը. Սաւուղ՝ որ քրիստոնեից սաստիկ հալածողն էր, անանկ հրաշալի գարձ մը ունեցաւ որ՝ անոնց պաշտպանն եղաւ, ու Քրիստոսի առաքեալներուն մէջ ամենէն ջերմեռանդն ու նախանձաւորը: Ասոնի սուրբն Օգոստինոս կըսէ. "Թէ որ Սթեփանոսի աղօթքը չըլլար, սուրբ Եկեղեցին Պօղոս առաքեալը չէր ունենար ,,:

Ասրեմն սիրելիք, թէ որ այնչափ ուրիշները՝ որ մեզի պէս մարդիկ էին՝ կրցան Ներել ու սէր ունենալ իրենց թշնամեացը, թէ որ Քրիստոս աչքն մեր ասանկ յայտնի ու որոշ հրամայ թշնամիներնիս սիրել, ուրեմն մենք ալ կրնանք ու պարտական ենք սիրել ու Ներել: Ոչ մարդկային նկատմունք, ոչ աշխարհիս փառքը, ոչ պաշտօններս կորսընցնելու վախը կընայ զմեզ ա

պարաքէն խալըսել. կրնանք ու պարտական ենք ներել ու սէր ունենալ մեր թշնամիներուն : Չենք ուզեր ը-նել. ուրեմն քրիստոնեայ չենք, Քրիստոսի չենք հա-ւատիր՝ որ ներեց ու բարիք ըրաւ ինչուան նաև դիները խաչ հանողներուն : Չենք ուզեր ընել. ուրեմն այ որ. դիքը չենք, ու չենք կրնար ըլալ. վասն զի Քրիստոս աչքին մեր անոր համար կը հրամէ մեզի թշնամիներնիս սիրել, բարիք ընել զմեզ ատելագործներուն, որպէս զի այ որդիքն ըլլանք՝ անոր որ իր արևն սպիղիներուն ու գեղերուն վրայ ալ հաւասար կը ծագէ, ու իր անձրևը արդարներուն ալ մեղաւորներուն ալ կուտայ. "Սի-րեցէք զթշնամիս ձեր, բարի արարէք առելեաց ձե-րոց. զի եղիջիք որդիք հօր ձերոյ՝ որ յերկինսն է, զի զարեւգին իւր ծագէ 'ի վրայ չարաց և բարեաց, և ա-ծէ անձրև 'ի վերայ արդարոց և մեղաւորաց ,, : Չենք ուզեր ընել. ուրեմն մեկ խօսքով գատապարտուած ենք, մեղքերնուս Թողութիւն չկայ : Չեմ ուզեր որ ինծի հաւասար, Քրիստոս աչքին մեր ինքը կու ալ վը-ճիռը. իբրեն հաւատացէք. մտիկ ըրէք ինչ կըսե սուրբ աւետարանին մէջը. "Եթէ թողուցուք մարդկան զզ-յանցանս նոցա, թողցէ և ձեզ Հայրն ձեր երկնաւոր. ապա թէ ոչ թողուցուք մարդկան զյանցանս նոցա, և ոչ Հայրն ձեր թողցէ ձեզ զյանցանս ձեր ,, (Մտ. ՚Ի. 14 :) Ըսել կուզէ որ եթէ դուք ուրիշներէն կրած չա-րիքները ներելու ըլլաք, ձեզ ալ ձեր ըրած մեղքե-րուն կը ներէ. իսկ եթէ դուք չներէք ուրիշներուն ձեզի ըրած չարեացը, ձեզ ալ ձեր ըրած մեղքերուն չի ներեր : Չէ, չի ներեր. դուք ձեր ընկերներուն վրայ չէք գթար, ձեզ ալ ձեզի չի գթար, կը գտաւ գձեզ, և առանց ողորմելու կը գատապարտէ. "Ջի անո-ղորմ գատաստան վնասլոյ է այնմ, որ ոչ առնիցէ ող-որմութիւն ,, (Յակ. բ. 13 :)

Ա՛ս բանիս վրայ շատ պատմութիւններ գրուած կան հաւատարիմ պատմիչներէ, որ ինչպէս սխալիլ մար-դիկներ ուրիշի չներելնուն համար՝ չարաչար մահ ունեցան, և ձեզ ալ իրենց չներեց. բայց ամենուն տեղը կը բաւէ Քրիստոսի տեառն մերոյ սուրբ աւե-տարանին մէջը բերած չար ծառային պատմութիւնը : Ասոր աչքին իր ամէն ունեցած պարաքերը Թողեր էր. իսկ ինքն ա Թողութիւնն առած չառած, կեր-

Թայ կը գանէ իր ծառայակիցներուն մէկը՝ որ իրեն քիչ մը պարտք ունէր, վրէն կը բռնէ, կուզէ որ մէկէն հան տէղն իր պարտքը տայ. բայց որովհետև ան խեղճը չի կրնար իր պարտքը վճարել, բռնել ու բանտ դնել կու տայ զինքը: Երբոր տէրը կիմանայ անոր ասըրած անգթութիւնը, մէկէն կը կանչէ զինքն ու կըսէ. Չար անօրէն, ես քեզի քու ամէն պարտքդ Թողի, պէտքը չէր որ դուն ալ քու ընկերոջդ պարտքը Թողնէիր: Արդէ, գնա ուրեմն բանտը կեցիր ինչուան որ վերջի մանր ատակը վճարես ինծի: Ա պատմիչն եաբը Քրիստոս տէրն մեր խօսքը հոս կը կապէ: Ասանկ ալ ՚ձեզ կը զատապարտէ, Թէ որ սրտանց չի Թողնէք ձեր ընկերներուն յանցանքը. ՚՚Նոյնպէս և Հայր իմ որ յերկինս է՝ արասցէ ձեզ, եԹէ ոչ Թողուցուք իւրաքանչիւր եղբօր իւրում՚ի սրտից ձերոց զյանցանս նոցա՚՚: Ասանկ պիտի ըսէ Քրիստոս տէրն մեր ալ ան ոխակալներուն իր սոսկալի առեանն ելած առեննին. Չար անօրէն, ես քու վրադ ողորմեցայ, նեղութեցի ամէն անիրաւութիւններուդ՝ որ քու մեղքերովդ ինծի դէմ ըրիր, սիրեցի զքեզ ու քեզի բարիք ընելէն չխզգաստեցայ. ՚՚Ծառայ չար, զամենայն զպարտսն Թողի քեզ, վասն զի ապաչեցեր զիս՚՚: Իսկ դուն քարէն առելի սիրտդ եղար, չուզեցիր ներել քու ընկերոջդ պակասութեանը, ու սիրել զինքը. ՚՚Իսկ արդ ոչ էր պարտ և քեզ ողորմել ծառայակցին քում, որպէս և ես քեզ ողորմեցայ՚՚: Ուրեմն և ոչ դուն արժանի ես ողորմութեան, արժանի չես որ գԹամ վերադ. գնա սատանաներուն ձեռքն ընկիր, որ զքեզ քաշէն տանին դժոխքին բանտը, ու քու ոխակալութեանդ պատիժ՝ իրենց առելութիւնը վրադ Թափեն. ՚՚Եւ բարկացեալ տէրն նորա, մատնեաց զնա դահճացն՚՚:

Ա սոսկալի սպառնալիքը լսելէն ետքը, աս դառապարտութեան վճիռը դլխընուա վրայ տեսնելէն ետքը, գեռ չիսխրի կրնանք յայտնել մեր բնութեանը, սիրել մեր Թշնամիները, ու մեզի չարիք ուզողներուն բարիքն ուզել: Ո՛հ Թէ որ գեռ անանկ երևնայ մեզի որ չենք կրնար, խնդրենք Յմէ, սրտանց խնդրենք, որ մեզի պէտք եղած ուժը՝ օգնութիւնն ու շնորհը տայ. վասն զի կու տայ անտարակոյս. որովհետև զմեզ պարտական ընելով որ պահենք իր պատուիրանքը, ինքը զինքն ալ

պարտաւորեց մեզի օգնելու ու շնորք տալու : Ան ա-
տենն ալ շնորքովը ամեն գժտաւորութիւն կը վերնայ .
“ Ամենայնի կարօղ եմ այնու , որ զօրացուցչն ինձ ,, :

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԻՆ .

Ո-րիւնի պակասութեանը համբերելու վրայ :

Աստ եղբայրսիրութիւն է թշնամիներնուն ալ , ու մեզի չարիք ուզողներուն բարիք ուզելը . և ամենք նիա պարտական ենք առ եղբայրսիրութիւնն ունենալու , թէ որ կուզենք փրկուիլ , ինչպէս անցած հետևցուցի : Բայց ուրիշ մեծ եղբայրսիրութիւն մըն ալ է՝ ուրիշներուն պակասութեանցն ու գէշ բնաւորութեանը կարեկից ըլլալ , առաջ նեղութիւններն համբերութեամբ տանիլ : Թշնամւոց ներելու առիթ ամենուն չի պատահիր , վասն զի ամենքը թշնամի ու հալածող չունին . բայց ուրիշի պակասութեանց կարեկից ըլլալու , ուրիշի առաջ նեղութիւններուն համբերելու առիթ-
ներն սակաւ ու գրեթէ շարունակ կը պատահի ամենուս . անանկ որ՝ ուրիշներէն բան մը կրելը գրեթէ ամեն օրուան հացերնիս է : Ուրեմն սեռնենք այսօր մեր պարտականութիւնը ուրիշի կարեկից ըլլալու , ուրիշ-
ներուն պակասութեանցը համբերելու , որպէս զի եղ-
բայրսիրութեան գեղեցիկ առաքինութիւնն ի գործ դնենք , որ այնչափ հարկաւոր է փրկութեան հասնելու համար :

Ո՞վ կայ աշխարքիս մէջ որ պակասութիւն չունենայ . չիկայ մէկը , սիրելի որգիքս , մէկ հոգի մըն ալ չիկայ : Ամենէն առաքինի , ու Քրիստոսի սեռած մերոյ ամենէն սիրելի առաքեալը սուրբ Յոհաննէս կրսէ իր վրայ ալ մէկտեղ . “ Եթէ ասիցեմք՝ եթէ մեղս չունիմք , զանձինս խաբեմք , և ճշմարտութիւն ի մեզ ոչ գոյ ,, . (ա . Յոհ . ա . 8 .) այսինքն թէ որ պակասութիւն մը մեղք մը չունինք ըսելու որ ըլլանք , մենք զմեզ կը խաբենք , ու սուտ զուրցած կըլլանք : Յակոբոս առաքեալն ալ կրսէ , “ Բազումք ընչ յանցանիմք

ամենեքեան ,,· (Յակ· Բ· 2։) Ամենքնիս ալ կը սխալինք , ամենքնիս ալ մեր պակասութիւններն ունինք · որ չատ ալ աղէկ մարդ ըլլայ մեկը , ջերմեռանդ , երկիւղած , արդար , առաքինի , իր ամեն առաքինութիւնները մէջը՝ անկատարութիւն մըն ալ պակասութիւն մըն ալ կը գտնուի։ Մեկը քիչ պակասութիւն կունայ ունենալ՝ մեկալը շատ , մեկը մանր պակասութիւններ՝ մեկալը ծանր , բայց ունենալը՝ ամենքս ալ ունինք · ասոր համար աղէկ ըսած փիլիսոփային մեկն որ , մեծ մարդ՝ չէ թէ ան է որ պակասութիւն չունի , վասն զի ան անկարելի է , հապա ան որ մանր պակասութիւններ ունի։ Փորձով ալ կը տեսնենք՝ քիչ մը որ դիտելու ըլլանք , որ մեկը հպարտ է , մեկալը չափազանց խոնարհ՝ ինչուան իրեն չվայլածը կընէ · մեկը չանգուգն անելութ , մեկալը բոլորովին վախկոտ՝ բանի մը սիրտ չընեը · մեկը շահասէր ագահ , մեկալը շռայլ վատնող · մեկն իր պատուոյն չափազանց վրէժխնդիր , մեկալը գրեթէ ինքը զինքը կը մատնէ · մեկը չափազանց ուրախ զուարթ , մեկալը միշտ տրտում տխուր · մեկը ձանձրացընող նեղացուցիչ , մեկալը հետաքրքիր՝ ամեն տեղ քիթը կը խոթէ · մեկը սնդագուտ՝ խօսք չի հասկընար , մեկալն ամեն բան իր կամքին չարմար կուզէ · մեկն անքաղաքավար անշնորք , մեկալը անափսոս պարծենցող · մեկը չափազանց արտորացող՝ անհոգեմ , մեկալը դանդաղ ծոյլ անգործ ։ Կարճ խօսքով ամենքս ալ մեր պակասութիւնները ունինք , որերնիս մեկը՝ որերնիս մեկալը , որերնիս քիչ՝ որերնիս շատ , որերնիս մանր՝ որերնիս խոշոր · Թէ որ մարդուս ամեն պակասութիւնները համրել ուզեմ , լմընալիք չունի ։

Հիմա ըսէք · մեկմեկու հետ ապրելու չէ՞նք , մեկտեղ կենալու չէ՞նք , մեկզմեկու հետ վերաբերութիւն ունենալու չէ՞նք միշտ ։ Ցանը մէջ պէտք է որ անուշորնեբուն հետ կենանք խօսինք առնենք տանք · դուրսը դրսեցոց հետ , ասոր անոր հետ պիտի խօսակցինք , մեկուն մեկալին հետ առնենք տանք · սակայն ամենքս ալ , ու մենք ամենէն առաջ , մեր պակասութիւնները ու գէշ բնաւորութիւնները ունինք ։ Ուրեմն Թէ որ մեկմեկու հետ աղէկ ըլլալ կուզենք , Թէ որ խաղաղութեամբ ու սիրով մեկմեկու հետ կուզենք վարուիլ՝ ինչպէս Քրիստոս ուզեն մեր կը հրամէ , հարկաւ պէտք է որ մեկմե-

կու պակասութեանցը նեբնիք կարեկից ըլլանք համբե-
բենք. Թէ որ չէ՝ ոչ մէկմէկու հետ խաղաղութեամբ
կրնանք կենալ, և ոչ մէկզմէկ սիրել՝ մէկմէկու բարիքն
ուզել, միշտ մէկմէկու հետ կը առտոնինք, մէկզմէկ կա-
տեանք, մէկմէկու Հշնամի կըլլանք: Դուն ուրիշներուն
պակասութեանցը կարեկից պիտի ըլլաս, ուրիշները քու-
կինին. Թէ որ իրենք չըլլան ալ քեզի, դուն պէտք է
որ ըլլաս իրենց. դուն ուրիշներուն դէշ բնաւորու-
թեանը համբերես պիտոր, ուրիշներն ալ քու կինին.
Թէ որ իրենք չհամբերեն ալ քու կինին, դուն իրեն-
ցինին պէտք է համբերես. Թէ որ չէ՝ միջերնիս ոչ խա-
ղաղութիւն կըլլայ, ոչ սէր: Թէ որ կրնանք իրարու,
եղբայրսիրական ազգաբարութեամբով, անուշ կեր-
պով շնակիլ անոնց պակասութիւնը՝ որ մեզի նեղութիւն
ու վիշտ կու տան, ապէկ է. միայն Թէ մեր հանգըս-
տութեանը համար միայն չըլլայ ըրածնիս, հապա նաև
իրենց բարւոյն ու յոյսին համար: Մանաւանդ Թէ
որ պակասութիւնին ծանր բանի վրայ է՝ պարտքան
ալ ենք ազգաբարութիւն ընելու, ինչպես եղբը պի-
տի ըսէ՝ եղբայրական ազգաբարութեան վրայ խօ-
սելու առենս. մանաւանդ մեծաւորները պարտքան
են իրենց հպատակները, հայրերն ու մայ-
րերը զաւկընեբնին, ժողովրդապետներն իրենց հոգևոր
որդիքը, վարժապետներն աշկերտներնին, տէրերը ծա-
ռաներնին. չէ Թէ միայն իրատել, այլ նաև յանդի-
մանել ու պատժել ինչուան որ չըտկուին: Բայց Թէ
որ չկրնանք կերպով մը ուզել իրենց պակասութիւնը,
բժշկել իրենց հոգևոր հիւանդութիւնին ու նեղութիւն
քաշելին խալըսիլ, ինչ պիտի ընենք. պէտք է որ ա-
տեանք զերենք, կամ անհամբերութիւն ընենք, սրդո-
զինք ու կըբերու մէջ կրնանք: Չէ, վասն զի ան առե-
նը չենք ըլլար Աշմարիտ քրիստոնեայ, հետևող Քրիս-
տոսի՝ որ միշտ գութ ու կարեկցութիւն ունեցաւ ա-
մեներուն վրայ, միշտ ուրիշներուն օգտութեանը ողոր-
մեցաւ. պակասութիւններնուն համբերեց: Պէտք է ան
առենը ձեռք զարնենք եղբայրսիրութեան, համբե-
րութեան, հեզութեան. առանց խռովելու վարուինք
անանկներուն հետ, ու մեր սիրոյին ու առաքինութիւնը
շահենք իրենց ծուռութիւնն ու պակասութիւնը, ու կա-
տարեալ իւնին լեցընենք: Մենք որ պակասաւոր մար-

դիկ ենք, մենք ալ մեր պահանջմունքները չատ անգամ ուրիշներուն նեղութիւն ու համբերութեան առիթ կուտանք, չե՞նք ուզեր որ ուրիշները մեզի կարեկից ըլլան, զմեզ անմեղադիր ընեն, մեզի համբերեն։ Ուրեմն ինչ որ իրաւամբք կուզենք որ ուրիշները մեզի ընեն, պէտք է որ մենք ալ ուրիշներուն ընենք. ՚՚Ջանացէք որ միանգամ կամիջիք՝ թէ արասցեն ձեզ մարդիկ, այնպէս և դուք արարէք նոցա ,,. թէ որ չէ, անհնարին ձգտարիա չըլլար որ ընկերներս մեզի պէս կը սիրենք։ Ո՛հ, ինչ մեծ արդիւնք կը վաստկինք ՚ի դիմացը ուրիշներուն պահանջմունքը համբերելով, ուրիշներուն զէշ բնաւորութիւնը կարեկից ըլլալով, ՚ի նուիրելով ան ալ զոր կրնան որ արութիւնս մէջը կը շարժին երբոր մեկը մեզի ահաճութիւն մը առնդանք մը նեղութիւն մը անշնորհք պատասխան մը կուտան, կամ ապերախտութիւն մը կընեն։ Կը համարձակիմ ըսելու, ու մեծ մեծ վարդապետներու և սրբերու խօսքովը կըսեմ, ու դուք բարեպաշտ հոգիներ՝ որ կը բաղձաք առաքինութեան ու կատարելութեան ճամբուն մէջ առաջ երթալ, ապէկ մտքերնիդ պահեցէք ըսածս. կը համարձակիմ ըսելու որ ուրիշներուն պահանջմունքը կարեկցութիւն ունենալը, և իրենցմէ ընդունած նեղութիւններնուս ու ահաճութիւններնուս համբերելը, ամենէն մեծ արդիւնքներն են՝ որ կրնանք վաստկիլ ՚ի դիմացը, ժամը կհնալ աղօթք ընելէն մեծ է, պատարագները տեսնելէն մեծ է, ամեն օր սրբութիւն առնելէն ծոմ կեալէն, պահք պահելէն, ձգնութիւններ ընելէն, մզկիթներ հաստելէն, վշտաց գոալ կրնէն, ու ասոնց նման ուրիշ ապաշխարանքներէն ալ մեծ արդիւնք է. վասն զի ուրիշի պահանջմունքներուն համբերելով ու կարեկցութեամբ տանելով ինչ նեղութիւն որ մեզի կու տան ուրիշները իրենց գէշ բնաւորութեամբը, ան առաքինութիւնները կընենք՝ կըսէ սուրբ Ֆրանչիսկոս սալէզացին, որոնք որ աւելի հաճոյ ու սիրելի են Քրիստոսի աչառն մերոյ. այսինքն եղբայրսիրութիւն՝ որ առաքինութիւններուն թագուհին է, համբերութի՛ւն, հեզութիւն, ողորմածութիւն, խաղաղասիրութիւն ու միաբանութիւն. անոնք մենք զմեզ կուբանանք, մեր կամքէն կը հրաժարինք, Քրիստոսի համբերութեանը

հետևող կը լլլանք՝ որ անկէց ապէկ բան չի կրնար ըլլալ։ Եւ որովհետև ուրիշի պահպանութեանցը համեմատելու՝ ուրիշներուն նեղութիւն կրնալ առիթները խիստ յաճախ ու գրեթէ միջնորնաւոր են, ասանկ ալ յաճախ ու միջնորնաւոր կ՚ըլլայ մեր արդիւնքն որ ալքայ ուրիշուան համար կը վատաբկինք։ Ասոնի սուրբն Բեռնարդոս, անանկ ձեծ ամբաստ անձը, ինչուան ան ալ կ՚ըսէ որ "Եթէ գանուելը առն մը՝ կամ վանք մը, որ ուրուն մէջը գէշ բնաւորութիւն ունեցող անձ մը չըլլար, որ իր պահպանութիւններովը նեղութիւն տար ուրիշներուն, պէտք էր ձարել մէկ հոգի մը, ու սուղ վարձք վճարել իրեն ան մեծ բարիքն ընելուն համար՝ որ իրեն պահպանութիւններուն համբերողները կը վատաբկին"։ Սրբուհի Թերեզան ալ որ կատարելութեան ճամբուն մէջ խիստ հմուտ էր, կ՚ըսէ. "Ազէկ գիտցիք որ ձեզ գիմացն աւելի արդիւնք կը վատաբկուի մէկ օր մը համբերելով ան նեղութիւններուն՝ որ ձեզ կամ ընկերներնուս կ՚ըսեն կամ կ՚ընեն, քան թէ տասը տարի ձգնութիւններ ու հոգևոր կրթութիւններ ընելով ինքներնուս մեր կամքը"։

Խակ Պօղոս առաքեալն որ ապէկ գիտէր ինչ ճամբայ պիտի բանէ քրիստոնեայ մը ձեզ փառքն ընելու, և արքայութեան արժանի ըլլալու համար, միշտ եղբայրսիրութիւն կը քարոզէր, մանաւանդ մեկմեկու կարեկից ըլլալ, մեկմեկու պահպանութեանցը համբերել։ Կ՚ըսէր իր առնչի հաւատացեալներուն. Գութ ունեցէք, կարեկցութիւն տղօրմութիւն ունեցէք, խոնարհութիւն հեզութիւն երկայնմտութիւն ունեցէք, մեկմեկու համբերելով, մեկմեկի քաշած նեղութիւններնուդ ներելով, ինչպէս Քրիստոս ձեզի մեր ներեց ձեզի. "Ձգեցարուք այսու հետև զգեստ ողորմութիւն գթացողութիւն զխոնարհութիւն զհեզութիւն զերկայնմտութիւն, ներել միմեանց, ինչ որ հետ իրերաց եթէ ուրուք զումեքն արտունչ ինչ ելոյ, որպէս եւ Քրիստոսիս ընծրհեաց ձեզ"։ (Կող. Գ. 13։) Ուրիշ տեղ ալ առանկ կ՚ըսէ. Կաղաչեմ զձեզ որ իբրև Տէրմարիա քրիստոնեայ ձեր կոչմանը վայլած ճամբան բռնեք՝ խոնարհութիւն հեզութիւն ու համբերութիւն ունենալով, Տէրմարիա եղբայրսիրութեամբ ուրիշի պահպանութիւններուն ներելով. "Աղաչեմ զձեզ արժանի

գնալ կոչմանն՝ յոր կոչեցարուք, ամենայն խոնարհու-
թեամբ և հեզութեամբ և երկայնմտութեամբ, անսալ
միմեանց սիրով ,,· (Եփես· դ· 1:) Կաղաչեմ որ մեկ-
մեկու կարեկից ըլլաք, մէջերնիդ խաղաղութիւն ու
միաբանութիւն պահելու համար, որ ամեն բանէն
հարիւրապէս է ատ մը կամ քաղքէ մը մէջ. ,, Փութալ
պահել վմիաբանութիւնն հոգւոյն յօգիս խաղաղու-
թեան ,,: Ու ապէկ մը մեր մտքին մէջ տպաւորելու հա-
մար ատ մեծ խրատը՝ երրորդ անգամ նորէն ալ նոյն
բանը կը կրկնէ. Հեզ եղէք, մեկմեկու վրայ գութ ու-
նեցէք, ներեցէք մեկմեկու ինչպէս Քրիստոս մեզի նե-
րեց· ,, Լերուք ընդ միմեանս քաղցուցիք գթածք, չը-
նորհել միմեանց որպէս և Աստ Քրիստոսիւ շնորհեաց
մեզ ,,· (անդ· 32:) Ասով ալ գոհ չըլլար, և ուրիշ
անգամ ալ կը խրատէ որ այդ օրէնքը պահելու ու միը-
կութեան հանելու համար՝ մեկմեկու բեռը վերցը-
նենք, այսինքն ինչպէս որ ամենքնիս ալ պակսութիւն
ունինք ու մեր պակսութեամբը ուրիշներուն բեռ ենք,
տանկ ալ պէտք է կարեկից ըլլանք ուրիշին պակսու-
թեանը, ու մեկմեկու տուած ծանրութեանը համբե-
րենք· ,, Զմիմեանց բեռն բարձէք, և այնպէս կատա-
րեցէք զօրէնսն Քրիստոսի ,,· (Գաղատ· զ· 2:)

Հիմա վրանիս նայինք, սիրելիք· տեսնենք կրնե՞նք
առաքեալին ըսածը: Ո՛հ ուրչափ պէտք է որ ամբիշնանք
ու խոնարհինք այդ առջև· ուրչափ անհամբեր ենք, ու-
րիշի պակսութեանը նեղուել ինչ ըսել է՝ ամենեին չենք
գիտեր· ուրչափ հեռու ենք քրիստոնէական առաքի-
նութենէն: Ի՜նչ ամօթ բան, կը տեսնես երբեմն որ
մեկ տան մէջ մեկմեկու ըմտանիք չուզեն ու կատու կը
նայնին, ամեն պզտի բանի համար մեկմեկու հետ կիս-
նին, կամ քեն կընեն չեն խօսիր, կամ անշնորհք կեր-
պով կը խօսին, մեկմեկու ծուռ կը նային, մանաւանդ
կանայք· ամեն պզտի պակսութիւն մեկմեկու երեսը
կը զարնեն, կը տրանջան, կծու խօսքեր կըսեն· մեկը
կուզէ միշտ ամեն բանի մէջ իրաւունք ունենալ, մե-
կայն ամենեին բանի մը մէջ չուզեր ուրիշի իրաւունք
տալ· բան մը չեն ուզեր կրել, բանի մը չեն ուզեր համ-
բերել, ամենեին չեն գիտեր կարեկից ըլլալ: Կամ տա-
սիս գրացիներու մէջ, ի՜նչ ագէտ բան· կը տեսնես
կը լսես անանկ կռուարար անանկ անհամբեր անձինք,

որ շուտ մը կը սրդոլին, մէկէն քթերնին կը կախեն. պզտի պակասութիւն մը պզտի ինաս մը որ շատ անգամ նաև առանց դիտնալու եղած է, չհամբերելու բան կերևնայ իրենց. պզտի ահաձուռեական մը, պզտի նեղուռեան մը, պզտի ձանձրուռեան մը չեն կրնար համբերել: Յայտնի է որ եղբայրսիրուռիւն չունին. վասն զի թէ որ սէր ըլլայ սրտերնուս մէջը, կրսե սուրբն Փրանչիսկոս սալեզացին, չէ թէ միայն կը նեղնինք մեր թշնամեացն ու իրենց բարիքը կուզենք, այլ նաև կը համբերնինք ուրիշներուն դէշ ընաւորուռեանն ու իրենց պակասութիւններուն: Վասն զի ինչպէս առաքեալը կրսե, սէրը երկայնամիտ է, ամեն բանի կը դիմանայ, ամեն բանի կը համբերե. "Սէր երկայնամիտ է, ամենայնի տևէ, ամենայնի համբերե,,. (ա. Կոր. ԺԳ. 4:) Խնդիր մարդիկ. ասանկ ընելով է որ խաղաղուռիւն չի մնար, ոչ ձեր ընտանեացը մէջ, և ոչ դրացիներնուդ մէջը. անկէց եաքը կը յուսամ որ ձեզ հետերնիդ ըլլայ: Չէ, կրսե առաքեալը. վասն զի ձեզ խաղաղուռիւն կը սիրե, ուստի թէ որ կուզէք որ ձեզ հետերնիդ ըլլայ, ձեր տանը մէջ ըլլայ, անանկ ըրէք որ խաղաղուռիւն ըլլայ մէջերնիդ. "Ա յսուհետև եղբարք, խաղաղուռիւն արարէք, և ձեզ խաղաղուռեան և սիրոյ եղիցի ընդ ձեզ,,. (բ. Կոր. ԺԳ. 11:) Իսկ թէ որ անէրնուդ մէջը խաղաղուռիւն չկայ, ձեզ ալ չկայ. իսկ թէ որ ձեզ չկայ, ինչ կայ. բերանս առաջ չերթար ըսելու, սատանայ կայ՝ որ ուրախ զուարթ մէջերնիդ կը պարէ:

Բայց դիտեմ որ հիմա ամենքը վրաս կը թափին: Հարսը կրսե. հայր սուրբ, ինչպէս կուզես որ համբերեմ իմ ամբոհ կեսրոջս, որ ամեն բանի մէջ մեկ պակասութիւն մը կը գտնէ վրաս, միշտ բան մը կը գտնէ երեսս զարնելու, զիս բանսի մէջ պահելու պէս կը բռնէ, շարունակ ինծի դէմ կընէ: Կեսուրը կրսէ. ինչպէս կուզես որ համբերեմ հարսիս, որ հպարտասնալէն ուրիշ բան չի դիտեր, բանի մը չի գար, չուզեր հնազանդիլ ինծի, ամեն խօսքիս պատասխան կու տայ: Խորթ զաւակը կրսէ. ինչպէս կուզես որ համբերեմ մօրուս, որ զիս չի կրնար տեսնել, ամեն ահաձուռիւն կու տայ ինծի: Ծառան կամ աղախինը կրսէ. ինչպէս կուզես որ համբերեմ տիրոջս, ինչպէս խաթունիս, որ

ամենեքին դոհ չէն ըլլար. զիս անասունի պէս կը բանեցնեն: Էրիկը կըսէ. Ինչպէս կուզես որ համբերեմ կնկանս, իր այլանդակ բնութեանը, իր անհնազանդութեանը, իր ջարտատութեանը, իր մեկուն մեկալին հետ սէր կապելուն, իր ծուլութեանը, իր ամենեքին բանի մը չիգալուն: Կնիկը կըսէ. Ինչպէս կուզես որ համբերեմ էրկանս, անանկ բարկացող, անանկ իր ընտանեացը վրայ հոգ չունեցող մարդու մը, որ ունեցածը չունեցածը կերուխմամի ու խաղի կը վատնէ, որ խօսք մը ըսելու ըլլամ՝ մեկէն ձեռք կը վերցընէ վրաս: Դրացին կըսէ. Ինչպէս կուզես որ համբերեմ դրացիներուս, որ միշտ բան մը կը գտնեն եաէս խօսելու, ամեն օր նոր բան մը կըշնեն ինծի դէմ. Ինչպէս խաղաղութիւն պահեմ հետերնին, ինչպէս համբերեմ ըրած բանէրնուն. Ցոր երանելին համբերութիւնն ունենայի, կը լըսենաը:

Աղեկ որ Ցորը լեշերիր, ոմէ էր Ցոր երանելին. մեզի պէս կրքերու տէր մարդ մը: Բայց անանկ կարգէ դուրս համբերութեամբ իր բոլոր զաւկընեերը ամեն հարատութիւնը կորսընցընելէն ետքը, բորոտ՝ գտնելի՝ ամենուն երեսէն ընկած՝ աղբիւսի մը մէջ թողուցած, իր ամեն քաշածը բաւական չէր՝ իր իրեք բարեկամներն ալ որ գինքը տեսնելու եկեր էին, անուշ խօսքերով մխիթարելու տեղ սկսան մեղադրել գինքը, զրպարտել ու մահացուցմունք տալ իրեն: Խակ ինքը համբերելով աղօթք կընէր իրենց համար: Իր ջարտիա ու բարկացող կինն ալ գինքը մխիթարելու իր կարողութեանն օգնելու տեղը՝ սկսաւ յանդիմանել նախատել գինքը, ու իր մահն ուզել: Խակ ինքն անուշութեամբ խնացուց իրեն՝ որ խելացի կնկան խօսք չէր ըսածը. Թէ որ այ տուած բարիքն ընդունեցանք՝ պէտք է որ իր խրկած չարին ալ համբերենք՝ ըսաւ. "Իբրև գմի ի կանանց անզգամաց խօսեցար. եթէ զբարիսն ընկալաք ի ձեռանէ տեառն, չարեացն ոչ համբերիցուք ,, · (Յ·Բ·ի·10·) ու կարեկից ըլլալով իրեն՝ համբերեց, սէրը չիվերուց գայրին: Բայց Ցոր երանելին օրինակը Թէ որ ի բաւեր ձեղի, սրբոց վարքը ձեռք առէք: Անոնք ալ մեզի պէս մարդիկ էին. կը տեսնէք որ ամենքն ալ նեղութեան ձամբէն անցան, գրեթէ ամենքն ալ նախատինք անիրաւութիւն մահացուցմունք

ու Հալածանք քաշեր են ուրիշներէն, նաև սուրբ Թադէոսներն ու Թադուհիները: Բայց միանգամայն կը տեսնէք որ ամէնքն ալ համբերեր են միշտ, միշտ կարեկցութիւն ունեցեր են ուրիշի պահանջներուն ու գէշ բնաւորութեանը վրայ, ու չեն դադրիր զանոնք սիրելէն: Քանի՛ քանի տղոց օրինակներ կրնայի բերել հոս ձեզի, Թէ որ առիթը բաւէր: Սուրբ Ֆրանչիսկոս սալէզացին բնութեամբ հեզ ու ամենուն հետ անուշ վարուող մարդ մըն էր. բայց ի՞նչ նախատինք, ի՞նչ զրպարտութիւն մնաց որ մեկնէն մեկուկէս չիկրկէ. Թող որ եպիսկոպոս էր: Օր մը պարոնին մեկն եկաւ շնորք մը խնդրելու իրմէն. բայց ինդրածն ըլալու բան չէր, հաշմանդի՛ դէմ էր. ուստի սուրբն անուշ խօսքերով քաղաքավարութեամբ հրաժարեցաւ, յաւելով չիկրնալուն համար ընել ան բանը, ու զինքը պատրաստ ցցընելով ուրիշ առթի մէջ իրեն ծառայելու: Բայց պարոնը սկսաւ նախատել զինքը, անարգական ու ամէն տեսակ կծու և անիրաւ խօսքերով. իսկ սուրբը իր սովորական հեզութեամբը կարեկից ըլալով համբերեց, ու խօսք մըն ալ չըսաւ անոր դէմ: Հոն եղողներէն մեկը հարցուց որ դո՛ւնէ սրտէն բան մը չէր անցներ այնչափ նախատինքը լսելով: Պատասխան տուաւ սուրբն որ՝ ան նախատինքներն ըսողն ան անձը չէր, այլ իր կիրքն էր. անոր համար կարեկից կըլլայ իրեն՝ ըսաւ, չէ Թէ սրտէս խեղճին դէմ բան անցընել: Ուրեմն Թէ որ Յոր երանելին ու ամէն սուրբերը, ամէնքն ալ մեզի պէս մարդիկ ըլլալով, այնչափ բանի համբերեցին, ինչո՞ւ մենք ալ ուրիշներուն պահանջներուն չհնարանք պիտոյ համբերել:

Գիտե՞ք ինչու. վասն զի մենք քրիստոնեայ ենք՝ ըսաւ, բայց քրիստոնեայ ինչ ըսել է՝ և ոչ գիտենք. չունինք ծանօթութիւն՝ որ ճշմարիտ քրիստոնեան ինչպէս պիտի ըլլայ: Քրիստոնեայ ըսելը՝ ըսել է մարդ մը համբերելու համար եղած, նեղութիւն ու խաչ կրելու. Քրիստոսի պէս. Թէ՝ մեզի եկած խաչը՝ ձախորդութիւններով, հիւրընտրութիւններով և ուրիշ փորձանքներով, և Թէ մարդկանցմէ եկած խաչը՝ նեղութիւն անիրաւութիւն անարգանք հալածանք և ուրիշ տեսակ տեսակ մեր կամացը դէմ բաներ կրելով իրենցմէ: Իսկ մենք ամենևին չենք ուզեր նեղութիւն

մը քաշել, կուզենք որ ամեն բան մեր ուզածին պես յաջողի, կուզենք որ միշտ գոհ ըլլանք, ամենևին տհաճութիւն մը վիշտ մը չունենանք։ Բայց թէ որ ասանկ յաջողելու որ ըլլար, կարծէք որ աղէկ կըլար մեզի։ Գիշերն գէշը կըլար՝ կըսէ սուրբ Վ. Ինչենցիոս պաւլոյեցին. վասն զի նշան էր որ կամ դատապարտուելու վիճակի մէջ ենք, կամ մեռ ենք նոյն վիճակին մէջն ընկնելու։ Նոյն բանը կըսէ նաև սուրբ Օգոստինոս, սուրբ ոսկեբերան, սուրբ Փրանչիսկոս սալեզացին, սրբուհին Թերեզա, ու հոգիւոր կենաց ամեն երևելի վարժապետները. ամենքը մէկ բերան կը սորվեցընեն որ ամեն նեղութիւն, թէ հոգւով եղած ըլլայ, թէ ուրիշներէն, մեծ բաղդ է մեզի, և յոյժ մտանաւոր հնարքը. դանձ մը որ, եթէ ճանչնայինք՝ միշտ կը բաղձայինք անոր։ Ուրեմն ճանչնանք քիչ մը լինչ ըսել է քրիստոնեայ ենք ըսելը, և աս ծանօթութիւնը մոքերնիս հաստատ պահելով՝ վարժինք քիչ մը մեզմէն հրաժարել, կամքերնիս ուրանալ, յաղթել մեր անձնասիրութիւնը՝ որ ամեն նեղութենէ կը վախչի, ու զգալ մեր հայրաւութիւնը՝ որ մեզի դէմ զուրցուած պզտի խօսք մը, թեթև անարգանք մը, պզտի անյարգալաւորութիւն մը, մեր աչքին լեռ կերևցընէ. սորվինք քիչ մը յոյն սիրոյն համար խոչ քաշել. ան առնէր կը սեանենք որ այնչափ դժուար չէ եղեր կարենալ ըլլալ ու համբերել ուրիշի պակասութեանն ու գէշ բնաւորութեանը։ Պարարեան ենք, կըսէ առաքեալը, ուրիշներուն տկարութեանն ու ինչ նեղութիւն որ կուտան մեզի՝ համբերել, չէ թէ ամեն բանի մէջ մեր ուզածը փնտռուել. "Պարտ է մեզ... զտկարութիւն տկարացն բառնալ, և մի անձանց ևս թէ հաճոյ լինիմք... քանզի և Քրիստոս ոչ ևթէ անձին հաճոյ եղև,,. (Հռոմ. ԺԵ. 1։) Մեր վայ նայինք քիչ մը, մենք ալ պակասութիւններ ունինք, ու խոչը պակասութիւններ, բայց մեզի թեթև ներելի ու կարեկցութեան արժանի կերևնան։ Մենք ալ մեր պակասութիւնները ընդունիլ ու տկարութիւններովը շատ անգամ ուրիշներուն նեղութիւն կուտանք, ու առանց խմտալու կը ծանրանանք ուրիշներուն. բայց կուզենք որ ներուն մեզի, կարեկից ըլլան, ու անմեղադիր ընեն զմեզ. իսկ ուրիշի պզտի պակասութիւը մեզի լեռ կերևնայ, անմեղադիր ընել անտանելի ու չհամբերելու բան կը սեպենք, չենք գի-

տեր կարելիկ ըլլալ։ Յայտնի է ուրեմն, նորէն կրսեմ, յայտնի է որ եղբայրսիրութեթ չունինք։ վասն զի թէ որ ունենայինք, կարելիկ կըլլայինք ուրիշներուն, ինչպէս կուզենք որ ուրիշներն ըլլան մեզի ։ “ Խնա զմերձաւորն ի քէն ,, ։ (Սիրաք ։ Լե։ 18։) Մտածեցէք քիչ մը ասոնցմէ վեր, օրհնած հոգիներ, որ կերթաք կըխոստովանիք կը հաղորդուիք, եաքը ժամին կը դառնաք չէք դառնար՝ առնը կանչէ ըսաելով կը լեցընէք ։ Թէ որ բան մը ուզածնուդ պէս չըլլայ, պատասխան մը ալէկ չխօսուի, պղտի պակասութիւն մը պատահի ընտանեաց կողմանէ, չէք կրնար համբերել։ Թէ որ չէք դիտեր ասոնը մէջ խաղաղութիւն պահել, թէ որ չէք դիտեր կարե կից ըլլալ՝ ինչպէս որ ուրիշներէն կարեկցութիւն կը պահանջէք, ուրեմն եղբայրսիրութիւն չունիք ։ իսկ առանց եղբայրսիրութեան ամեն բրած չերմեռանդութիւններդ բան մը չաժէր ։ “ Եթէ սէր ոչ ունիցիմ, ոչ ինչ եմ, ոչինչ օգիմ ,, ։

Ես ալ գիտեմ, կան անանկ մարդիկ որ մարդուն պրուիը գլխէրը կը ցաւեցընեն ։ անշնորք կերպեր, կծու պատասխաններ, կամքը դէմ բաներ կընեն, որ անտանելի կերևոյ ։ Բայց պէտք է զմեզ բռնենք, բնութիւններնուս բռնութիւն ընենք, ու չխռովինք ։ մանաւանդ Պօղոս առաքեալին խրատը պահենք, երբոր պակասութենէն իրենց չար բնաւորութենէն չաղթուելու տեղ՝ մեր առաքինութեամբը մեր համբերութեամբը մեր հեզութեամբը չաղթենք անոնց ։ “ Մի՛ չաղթիր ի չարէն , այլ չաղթեա բարեաւ չարին ,, ։ (Հռոմ. ԺԲ. 21։) Ո՛րչափ անգամ կը պատահի որ շնորքով լռութիւն մը, մեկ անուշ պատասխան մը դիմացինին բարկութիւնը կինչեցընէ, ընդդիմութիւնը կը դադրեցընէ, վէճը կը կտրի, խաղաղութիւն կըլլայ ։ սուրբ գրքին խօսքն է ։ “Պատասխանի ողջ դարձուցանէ զբարկութիւն ,, ։ (Առակ ։ ԺԵ։ 1։) Ո՛րչափ անգամ կը պատահի որ համբերութեամբ, ուրիշն անշնորք կերպը չնեռնալուս զարնելով, չարիք ընողին բարիք ընելով բաները կը փոխուին, մենք ալ կը զարմանանք ։ Ով որ քէն դէմ է, կրսէ առաքեալը, թէ որ անօթի է՝ հաց տուր իրեն, թէ որ ծարաւի՝ ջուր տուր, կարճ խօսքով բարիք ըրէ իրեն ։ առանկ ընելով կրակ կը թափես գլխուն վրայ ։ “ Ձայս արա-

բեալ՝ կայծակուն հրոյ կուտեսցես ի գլուխ նորա ,, · (Հաւ. Ժբ. 20 ։) Ի՞նչ ըսել կուզէ սաւղ. պատասխանը սուրբ Օգոստինոս կուտայ ։ Կուզէ ըսել որ , քու բարուեցեամբդ իր սրտին մէջը զղջում ու ցաւ կը ձգես քեզի դէմ ընելուն համար , ու կըսկսի զքեզ սիրել , քեզի բարիք ուզել ։ Ասանկ պատահեցաւ չատ անգամ սուրբ Ֆրանչիսկոս սալէզացիին · իր համբերութեամբը՝ իր հեզութեամբը՝ իր թշնամացը հետ անուշ վարմունքովը անանկ սրտերնին կը վաստկէր որ գրեթէ ամենքն ալ կը զղջային Թողութիւն կը խնդրեին իրեն դէմ ըրած ու խօսած բաներնուն , ու իրեն բարեկամ կըլլային ։ Ասանկ եղաւ սուրբ Փիլիպպոս Ներեանին ալ · միշտ համբերութիւն բանեցընելով ու անուշութեամբ վարուելով , իր երկու թշնամիներն որ մկմկիկ աւելի չարիք կընէին իրեն՝ վաստկեցաւ , ու սիրելի եղաւ անոնց ։

Ա՛ս ալ ըսեմ. դուք ինչ կը կարծէք , որոնք որ իրենց պահանջութիւններուն ու դէշ բնաւորութեամբը ձեզի նեղութիւն կու տան՝ կարծէք որ իրաւցընէ իրենք են ձեզի վնաս քաշել տուողը ։ Չէ , սիրելիք , իրենք չեն · այլ ՝ն՛ծ է՝ որ անոնց ձեռքովը ձեզի վնաս ու նեղութիւն կը խրկէ ձեր բարւոյն համար , որպէս զի առիթ ունենաք ձեր մեղքերուն վրայ ապաշխարանք ընելու , և արքայութեան համար վարձք վաստկելու ։ Սուրբ Օգոստինոսին խօսքն է . “ Մի կարծէք որ դէշերն աշխըրքիս վրայ առանց պատճառի են , ու ՝ն՛ծ անոնցմէ բարիք մը չի հանեը . չէ , ՝ն՛ծ իրենց կեանք կու տայ՝ կամ իրենց ուղղութեանն ու դարձի գալուն համար , և կամ որպէս զի իրենց պահանջութիւններովը համբերութեան առիթ տան ուրիշներուն ,, ։ Ուրեմն թէ որ ՝ն՛ծ է որ անոնց ձեռքովը մեզի նեղութիւն քաշել կու տայ մեր բարւոյն ու մեծ բարւոյն համար , մեզի համբերութեան առիթ տալու համար՝ որ հարկաւոր է մեր փրկութեանն ու մենք չենք ըներ , ուրեմն ինչմը կը տրտնջանք ու կը սրդողենք ընկերներնուս դէմ , ին չմը մանաւանդ շնորհակալ չենք ըլլար ՝ն՛յ , չենք պատնեշ իր օրհնած ձեռքը՝ որ զմեզ մեր բարւոյն համար կը պատժէ ։ Սուրբերն ինքնին համբերութեան առիթ կը փնտռտէին , կու բանեցընէին երբոր առիթը կու գար . իսկ մենք և ոչ կը բանեցընենք ան առիթ-

Ներն որ ամէ մեզի կուտայ, զանոնք մեր օգտին գործածելու տեղը՝ մեր վնասին կը գործածենք: Մտքերնիս բերենք, սիրելիք, յիշենք որ քրիստոնեայ ենք՝ Քրիստոսի հետեւող. ինքը միշտ նեղութիւն քաշելով անցուց իր բոլոր կեանքը. սորվինք քիչ մը մեր անձն ուրանալ, վարժինք ուրիշի պակասութեանցն ու գեշ բնաւորութեանը կարեկից ըլլալ, համբերութեամբ քաշել ինչ նեղութիւն ինչ տհաճութիւն որ մեզի կուտան: Վասն զի ասանկով անասպակոյս ամենէն աղեկ ապաշխարանքը կընենք, ամենէն մեծ արդիւնքը կը վաստկինք, մեկ օրւան մէջը՝ տասը տարուան մեր կամքէն ըրած ապաշխարանքներուս և բարեգործութիւններուս վարձքը մեկտեղ կը վաստկինք. ու տարակոյս չի մնար որ ասանկով աքցայութիւնը մեզի համար կապահովենք: Խակ թէ որ մեզի անանկ երևնայ որ բաւական զօրութիւն չունինք համբերելու, խնդրենք զայն ամէն, սրտանց խնդրենք, սաեպ խնդրենք, տպահով է որ մեզի կուտայ. "Հայցեցէք և գտնիք. զի ամենայն որ խնդրէ՝ առնու": Ձի՞նք ուզեր տասնկ ընել, բայց գտնենք հարկ է որ նեղութիւն քաշենք. վասն զի աշխարքիս մէջ մարդ չկայ առանց խաչի, առանց նեղութեան. ու եթէ անդին ալ գուցէ յաւիտեան տանջուինք. տեսէք ինչ աղէկ վաստակ: Ուրեմն ալ աղէկ է հարկաւորը կամաւոր ընել, ու կարեկից ըլլալ մեկմեկու, համբերել ուրիշներուն պակասութեանցն ու տասնկով վաստկիլ յաւիտենական երանութիւնը. "Ջգեցարուք այսու հետև զգուշ զսղոմութիւն զքաղցրութիւն զհեզութիւն զերկայնմտութիւն, նեբել միմեանց, ընդհեր իրերաց":

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԻՐ.

Ողբմ-ի-ի ընդ-ն վրայ:

«Մի բանիւք և լեզուաք սիրեսցուք, այլ արդեամբք և ճշմարտութեամբ»:

Ձի բաւեր, Քրիստոս տէրն մեր Յոհաննէս առաքեալին բերնովը ըսաւ, չի բաւեր ըսելն որ ես ուրիշներն ամենքն ալ կը սիրեմ, չի բաւեր սոսկ սիրելն ալ ու արտանց անոնց բարիքն ուզելը, պէտք է իրաք ալ գործքով ալ մեր սէրը ցցընենք. այսինքն պէտք է՝ որ չափ ձեռքերնուս որ կու գայ օգնենք իրենց կարօտութեանն ու իրենց պիտոյիցը՝ ողբմութիւն ընելով:

Ինչ օգուտ կըլլար քեզի՝ թէ որ կարօտութեան մէջ ըլլայիր, ու ամենքը քեզ կը սիրենք քու բարիքդ կուզենք ըսէին, առանց ամենեին օգնելու քեզի: Ասսի մեծն Գրիգոր կըսէ որ՝ սիրոյ ճշմարիտ նշանը՝ գործքն է, օգնել ուրիշներուն, իրենց կարօտութիւնը լեցնել: Ուրեմն տեսնենք հիմա նախ որ պարտական ենք ողբմութիւն ընելու, և ետքը թէ ինչպէս ու երբ պարտական ենք: Իսկ թէ ողբմութիւն ընողը որչափ արդիւնք կը վաստկի, որչափ հոգևոր ու մարմնաւոր օգուտ, ասոնց վրայ չեմ խօսիր՝ որովհետև մեծ պաքին շատ կը լսէք ասանկը՝ քարոզիչներուն ողբմութիւն յանձնած առենը:

Ողբմութիւնն է գործք մը, որ կարօտ եղողին վրայ ցաւելով՝ ձեր համար բան մը կու տանք: Սուրբ Թոմասին առած սահմանն է ասիկա. ու ետքն մասը, այսինքն ձեր համար ընելը՝ կիմացուի որ ողբմութիւնը բնական կարեկցութեան համար միայն պիտի չըլլայ, այլ գերբնական վախճանի մը համար, այսինքն ձեր սիրոյն համար, ձեր հաճոյ բան մը ընելու, ձեր կամքն ընելու համար: Ախիկայ իմացընելէն ետքը, հիմա կըսեմ. չխաբուինք սիրելի որդիքս, չխաբուինք. ողբմութիւն ը-

նելը, ուրիշն կարօտութիւնն օգնելը, իր պէտքը լեցնելը, սոսկ խրատ մը չէ՝ ինչպէս ոմանք կը կարծեն, թերև Թէ ընելու որ ըլլաս՝ աղէկ բան է, բայց Թէ որ ընես՝ մեղք մը չկայ: Անանկ չէ, այլ հաւատքի մասն է որ ձեզ կը հրամչ ողորմութիւն ընելը, չընողին դատապարտութիւն սպառնալով. ով որ աս բանը չհաւատայ, հերեթիկոս կըլլայ:

Լսեցիք ինչպէս կը խօսի ձեզ սուրբ գրոց մէջը. "Ես պատուիրեմ, ընդարձակելով արձակեսցես զձեռն քո յաղքատս և՝ ի տառապեալ եղբայրս քո ,, . (Բ. օրին. ԺԵ. 11.) այսինքն ես եմ որ կը հրամեմ, ձեռքդ բաց, օգնէ աղքատին ու տնանկին: Աստուած ալ ուրիշ շատ տեղ նոյն բանը կը կրկնէ: Աստուածաբանին մէջն ալ կըսէ Փրիստոս տէրն մեր. "Ջարժանն իսկ տուք ողորմութիւն ,, . (Ղկ. ԺԲ. 41.) այսինքն ինչ որ կունայ ձեր վիճակին, ինչ որ հարկաւորէն աւելի է ձեզի, աղքատին տուէք: Պօղոս առաքեալն ալ Տիմոթէոսի իր աշակերտին կը գրէ. "Մեծատանց պատուէր տալիր... առատատ լինել, գանձել անձանց հիմն բարի՝ ի հանդերձեալս ,, . (ա. Տիմ. Զ. 17.) այսինքն մեծատուններուն հրամչ որ առատ ողորմութիւն ընեն, իրենց գանձ դիզեն երկինքը: Բոլոր սուրբ հարք ու եկեղեցւոյ վարդապետներն ալ նոյնը կը սորվեցնեն, ամենքը մէկ բան կըսեն որ ինչ որ հարկաւորէն աւելի է՝ աղքատին պէտք է տալ. ինչուան աս ալ կըսեն որ ով որ աղքատին չի տար, ուրիշին բանն իր քովը կը պահէ: Վասն զի Թէ և ամէն մարդ տէր է իրենին նկատմամբ ուրիշներուն, բայց նկատմամբ ձեր տէր չէ՝ հապա անտես. այսինքն ձեզ է բացարձակ տէրը մեր ունեցածին, ու երբև տէր հրաման տուած է՝ մեզի համար պահելու ինչ որ մեզի պէտք է. իսկ աւելին յայտնի կը հրամչէ ողորմութիւն տալ, մանաւանդ կարօտ աղքատներուն: Ուրեմն ողորմութիւն ընելը խրատ միայն չէ, այլ որոշ պատուիրանք ձեզ. կարծիք մը չէ՝ որուն վրայ կարենանք տարակուսիլ, հապա հաւատքի ՀՀմարտութիւն՝ որ առանց մոլորելու ուրանալ չըլլար:

Կը մնայ միայն որ տեսնենք ինչպես ու երբ կը պատուիրէ զմեզ, ինչպես ու երբ պարտական ենք ողորմութիւն ընելու: Ա՛ս բանս աղէկ մը հասկընալու համար՝ պէտք է գիտնալ որ իրեք տեսակ կարօտութեան

մէջ կրնայ գանուիլ մէկը · վերջին կարօտութիւն , ծանր կարօտութիւն , հասարակ կարօտութիւն : Վերջին կարօտութիւնն ան է՝ երբոր ուրիշն անանկ հարկաւորութեան մէջ կը գտնուի , որ եթէ մենք կրնանք ու չենք օգներ՝ ծանր ու մեծ վտանգի մէջ է կեանքը կորսընդունելու կամ անօթութենէն , կամ վերքէն , կամ հիւանդութենէն , կամ ծանր զրպարտութենէ մը և այլն : Ծանր կարօտութիւնն է՝ երբոր ուրիշն անանկ հարկաւորութեան մը մէջ կը գտնուի , որ եթէ կրնանք ու չենք օգներ իրեն՝ մեծ վտանգի մէջ է ծանր վնաս մը կրելու կամ առողջութեանը , կամ պատուոյն , կամ ունեցածին , անանկ որ՝ հարկաւորի պիտոր անկէց առքը իր վիճակին գէմ խեղճ ու թշուառ կեանք մը անցընելու : Իսկ հասարակ կարօտութիւնն ան է՝ երբոր ուրիշը խեղճ ու թշուառ կեանք կանցընէ իր վիճակին հարկաւորութենէն , ու կարօտ է ողորմութեան՝ ալ աւելի թշուառութեան մէջ չիյնալու համար : Այս եղքի ըսած կարօտութեանս մէջ կը գտնուին սովորաբար մուրացկան ազքատները :

Առանկ ալ իրեք տեսակ աւելորդ բան կրնանք ունենալ : Մէյմը կեանքերնուս հարկաւոր եղածէն աւելին , որ առանց անոր ալ կրնանք ապրիլ : Մէյմըն ալ մեր վիճակին հարկաւորութենէն աւելին , որ առանց անոր չենք կրնար պահել մեր վիճակը , մեր վիճակին յարմար կեանք չենք կրնար անցընել : Ջոր օրինակ տա կամ ան պարտքին վիճակը կը բերէ որ երկու ծառայ պահէ . թէ որ ուղէ զոյս պահել՝ ան երկուքին համար ըրած ծախքն իր վիճակին պէտք եղածէն աւելորդ կըլլայ , վասն զի առանց ան երկու ծառայներուն ալ կրնար ապրիլ իր վիճակին մէջը : Իսկ ուրիշ բաներ ալ կան՝ որ իւրաքանչիւրոյ վիճակին պատշաճ եղածէն ալ աւելի է , անանկ որ՝ առանց ան փառաւոր ու երևելի բաներուն ալ իր վիճակին վայլած փառքն ու պատուովը կրնայ ապրիլ :

Առնք գիտնալէն ետքը՝ հիմա մտիկ ըրեք : Ով որ ուրիշը կը տեսնէ վերջին կարօտութեան մէջ , պարտական է օգնել անոր՝ ան ամէն բաներուն որ իրեն ու իր ընտանեացն ապրելու համար հարկաւոր եղածէն աւելի են . այսինքն անոր օգնելու համար՝ պէտք է ղեկուի ան բաներէն՝ որ իր վիճակին հարկաւոր են .

վան զի ուրիշին կեանքը մեր վիճակին ամբողջ պահե-
լէն վեր պիտի սեպենք . ուստի եղբայրսիրութիւնը կը
պահանջէ որ մենք քիչ մը մեր վիճակին պէտք եղա-
ծէն ալ նուիրենք ուրիշի կեանքը պահելու համար :
Բայց ինչ որ մեզի ու մեր ընտանեացը հարկաւոր է
կեանքերնիս պահելու կամ մեր վիճակին չքնալուս ,
այսինքն հարստութենէ աղքատ ըլլալու , անոնցմէ
պարտքեան չենք զգուելու՝ ուրիշին վերջին կարօտու-
թեանն օգնելու համար . վասն զի ընդհանրապէս խո-
սելով պարտքեան չէ մէկին ուրիշի կեանքը պահելու
համար իր կեանքը կորսնցընել կամ թշուառացընել ,
վասն զի սուրբ գիրքն ալ կըսէ որ թշուառ կեանքը
մահուընէ ալ դէշ է . “Լաւ է մահ քան զդառն կեանս ,,.
(Սէր . Շ . 17 :)

Խակ ով որ կը տեսնէ ուրիշը ծանր կարօտութեան
մէջ , պարտքեան է մէկէն օգնելու իրեն անով որ իրեն
ու իր ընտանեացն իրենց վիճակին մէջը ծանրու համար
հարկաւորէն աւելի է . այսինքն պէտք է որ քիչ մը իր
վիճակին փառաւորութենէն կարճէ՝ անոր օգնելու հա-
մար . թէ որ չէ , ջսուիր որ եղբայրսիրութիւն ունի .
ինչպէս Յովհաննէս առաքեալը կըսէ . “ Որ ունիցի ըղ-
կեանս լինչ զաշխարհիս , և տեսանիցէ զեղբայր իւր կա-
րօտեալ իւիք , և փակիցէ զդուռն իւր առ ի նմանէ ,
զիարդ սէրն այ ի նմա բնակեալ իցէ ,, . (ա . Յով . գ .
17 .) այսինքն ով որ իր ապրուստն ունի , ու տեսնէ
իր ընկերը ծանր կարօտութեան մէջ՝ չօգներ անոր ,
ինչպէս կրնայ ըսուիլ որ եղբայրսիրութիւն ունենայ :
Սուրբ Յովհաննէս միւսիչն ալ կըսէ . “ Ոյր իցեն եր-
կու հանգերձք , տացէ զմին այնմ՝ որ ոչն գոյ էկ , և
որ կայցէ կերակուր , նոյնպէս արասցէ ,, . (Ղկ . գ .
11 .) այսինքն ով որ երկու հագուստ ունի , մէկ հա-
ղը տայ անոր՝ որ չունի ամենևին . ու ով որ հարկա-
ւորէն աւելի ուտելիք ունի , քիչ մըն ալ անոր տայ՝ որ
ամենևին չունի : Ըսել կուզէ որ քիչ մը ամիսուէ իր
վիճակին վայլածը՝ ծանր կարօտութեան մէջ եղողնե-
րուն օգնելու համար :

Ա՛ս վերջին ու ծանր կարօտութիւններըը թէև այն-
չափ յաճախ չեն , բայց կրնան պատահիլ մանաւանդ
աւելի , պաշարման , ու ասոնց նման ձախորդութեանց
մէջ . անանկ առեն պէտք է սիրտ ընել , և ուրիշի կա-

թոռութեանն օգնելու համար քիչ մը նեղութիւն քաշել: Սակայն ալ մարգասպանութեան կամ նաւակոծութեան վտանգ կրնայ պատահիլ. ու ով որ կրնայ ճար մը ընել առանց իրեն ծանր ելլաս մը հասցնելու և չըներ, եղբայրասիրութեան դէմ մահուչափ կը մեղանչէ՝ ուրիշի վերջին կարօտութեանը չօգնելով: Սակայն ալ թէ որ տանը մէջ ծանր հիւանդ մը պատահի՝ որ դեղով կրնայ մահէրնէ խալըսիլ, ու մէկն ապահովութեան համար բժշկի վերաբերմի դեղի ծախքը կը խնայէ, բարբարոսութիւն կրնէ եղբօրը վերջին կարօտութեանը մէջ, ու մահուչափ կը մեղանչէ: Սակայն ալ կրնայ կրակ մը պատահիլ՝ որ մեծ ելլաս բերէ. սակայն տունն ով որ առանց իրեն մեծ ելլաս մը ըլլալու կրնայ օգնել կրակը մարելուս և չօգներ, ծանր կերպով եղբայրասիրութեան դէմ կրնէ ուրիշի ծանր կարօտութեանը չօգնելով: Սակայն ալ ուրիշ տասնց նման դիպուածներու մէջ:

Աւելի յաճախ են սովորական կարօտութիւնները, որոնց մէջը կը դանուին հասարակօրէն մուրացկան աղքատները՝ որ յայտնի կամ ծածուկ ողորմութիւն կուզեն: Հասարակաց վճիռ է, որ տասնց ալ պարտական ենք օգնելու անոնք՝ որ մեր վիճակին հարկաւորէն, կամ գոնէ մեր տասիճանին վայլածէն կաւելցնայ: Սուրբ Ամբրոսիոսին խօսքն է. "Ինչ որ մեզի աւելորդ է, մերը չէ, աղքատինն է. քոկինէգ չէ տուածդ, այլ իրենն իրեն կու տաս": Նոյն բանը կրսե նաև սուրբն Օգոստինոս, և սուրբ Հարց մէջէն ուրիշներն ալ. "Ինչ որ հարուստին աւելորդ է, աղքատին հարկաւոր է. ուստի անիկայ չկուալը՝ ուրիշի բանն իր քովը պահել է": Ուրիշ տեղ ալ նորէն կրսե սուրբ Ամբրոսիոս. "Մեծ մեղք է, գիտալով որ ուրիշը կարօտութեան մէջ է՝ անօթի է՝ խեղճ է, ու կրնալով օգնել իրեն, չօգնելը": Ինչպէս չառաջը կրնէն՝ ձօ օգնէ ըսելով, կամ ժողովրդապետին վայ խաբելով կամ ուրիշներուն՝ որ չեն տանիր ամենուն օգնելու: Մանաւանդ, նորէն կրսեմ, սովի տարեն, պատերազմի, կրակի, ուրիշ ձախորդութիւններու տարեն պէտք է աւելի օգնել աղքատներու և կարօտութեան մէջ եղողներու: Նաև տարեն, կրսե սուրբ Ամբրոսիոս, արժան է ինչուան եկեղեցւոյ սուրբ սպասները, արծաթի սկիհնե-

ըը ծախել՝ աղքատներուն ողորմութիւն ընելու համար։ Ու պատմութիւններէն գիտենք որ իրօք ալ առանկ ըրին սուրբ Օգոստինոս, սուրբ Կեսար, սուրբ Հռոմբերտոս, սուրբ Ելիսեոս, և ուրիշ սուրբ հայկապոներ. վասն զի առանկ հարկաւորութեան առեն աղքատաց օգնելն աւելի մեծ պարտք է ու աւելի արդիւնք, քան թէ ժամերուն զարդերը պահել։ Մեկը դատապարտուած չէ, կրսկ սուրբ ոսկեբերանը, ժամերուն արծաթեղէն զարդեր չհատլուն համար. բայց շատերը դատապարտուած են աղքատներուն ողորմութիւն չհատնելուն համար։ Աղքատաց ողորմին առանկ հարկաւորութեան առեն աւելի պարտք է և աւելի արդիւնք՝ քան թէ քահանային հոգւոց համար ողորմութիւն տալ. վասն զի աղքատաց տրուած ողորմութիւնը կրնայ մեկը քահանային հոգւոց համար ընել, բայց քահանային հոգւոց համար տուած ողորմութիւնը չօգներ աղքատներուն։

Բայց պէտք է գիտնալ որ վերջին կամ ծանր կարօտութեան մէջ եղողներուն օգնելը՝ սովորական կարօտութեան մէջ եղողներուն օգնելէն տարբերութիւն ունի։ Որոնց որ վերջին կամ ծանր կարօտութեան մէջ են, որովհետև վտանգին մօտ է, ով որ կրնայ օգնել՝ մեկէն պէտք է որ օգնէ. վասն զի ուշանալովը՝ տանէնին չի հասնիր օգնութիւնը. առակին ըսածին պէս, ինչուան որ հարուստին կամքն ըլլայ՝ աղքատին հոգին կելլէ։ Իսկ որոնց որ սովորական կարօտութեան մէջ են՝ պարտական չենք մեկէն օգնելու, և ոչ ուղղին ընելու մեր ողորմութիւնը. հերիք է որ մեր հարկաւորութեն եւելցածն ողորմութիւն տանք որ աղքատին որ ըլլայ։ Մանաւանդ որովհետև քրիստոնէական եղբայրասիրութիւնը խոհեմութեամբ կարգով կանոնով պիտոր ըլլայ, շատ անգամ աղէկ է ուշացընելը՝ շատ անգամ ալ չհատլը՝ որոնց որ կուզեն, շատ անգամ ալ աւելի մեկուն քան թէ մեկալին տալը։ Ըսածս մեկնեմ։

Կան որ աղքատ չեն, ու աղքատ կը ձեւանան, կը մուրան առանց իրօք կարօտութեն ունենալու. ասանկներուն գող են, ձշմարիտ աղքատներուն իրաւունքը կը գողնան, ուստի պարտական են հատուցանել՝ թէ որ կուզեն փրկութեան հասնիլ։ Ասանկներուն պէտք չէ ամենևին ողորմութիւն ընել, թէ որ մեկը կը ձանչնայ

զերծնիք : Կան ալ որ իրաւցընէ աղքատ են ու կարօտ, բայց անանկ ըլլալնուն պատճառն իրենք են, վասն զի կրնան աշխատիլ իրենց ապրուստը գտնել, ու չեն ու զեր բանի գործքի հետ ըլլալ, պարապ կը կենան ու կուգեն ուրիշներուն կանընկէն ապրիլ : Ասանկներուն ալ ողորմութիւն ընելէն չընենք աղէկ է, որպէս զի ապրուստ չունենալով սկսին աշխատիլ, ու հացկերնին գտնել : Կամ գոնէ ողորմութիւն տալու առեն պէտք է նաև ողորմիլ ու խրատել զերծնիք՝ որ պարապ չկենան, բանի գործքի հետ ըլլան . վասն զի ծուլութիւնն ախտերուս մայրն է : Բայց գէշն ան է որ՝ բան մըն ալ ընելու ըլլաս, գժտրնին կու գայ, կը զայրանան, ու բերնէերնուն կու տան : Գիտեմ, իրաւ է, աղքատ հրապարակներ կան, սուրբ գիրքն ալ կըսէ, ու զերծնիք ձայ առէլն եղողներուն կարգը կը դնէ . " Երիս ինչ առեայ անձն իմ, զհալարտ աղքատ ,, և այլն (Օէրա . իե . 3 :) Անոնք ալ գիտեմ որ առած ողորմութիւնին խաղի գինիի և ասոնց նման բաներու կը ծախեն : Անոնք ալ գիտեմ որ առած ողորմութիւնէրնուինին գոհ չեն ըլլար, գողութիւն ալ կընեն ուր որ կրնան : Ան աղքատներն ալ գիտեմ որ ամենևին չերմեռանգութիւն և ձայ վախը չունին, ժամուն գանէն ներս ոտք չեն կոխեր, ոչ ծննի օր, ոչ լուր օրեր, ոչ պատարագ տեսնելու, ոչ քրիստոնէական վարդապետութիւն լսելու . Թերևս հաւատքի բաներն ալ չեն գիտեր, անբանի պէս ուտելիքնին միայն կը հոգան, իբրև Թէ հոգի չունենային փրկելու : Ասոնց ամենուն Թէ որ մէկը կը ձանձնայ զերծնիք, պէտք է որ քիչ ողորմութիւն տայ կամ ամենևին չտայ, կամ ուշացընէ ինչուան որ խելքնին գլուխնին ժողվեն, և ողորմի անոնց որ իրաւցընէ ողորմութեան արժանի են ու առած ողորմութիւնին չեն վատներ, անոնց որ կարող չեն աշխատիլ իրենց հացը գտնելու, անոնց որ իրենց կողմանէ կրցածնին կընեն՝ ուրիշներուն ինաս չհասցընելու համար, անոնց որ աղքատ են իրաւ՝ բայց խնարհ, ակնածող, բարեպաշտ, երկիւղած, ու բարի քրիստոնեայ : Ասանկներուն ողորմելու է, և ուրիշներին ալ : Իմ խոսքս չէ աս, սուրբ գիրքը կըսէ որ աղէկներուն ու բարեպաշտներուն ողորմինք, չէ Թէ գէշ ու ախտաւոր մարդկներուն, Թէ որ վերջին կամ ծանր կարօտութեան

մէջ չեն. "Ցուր բարեպաշտին, բարի սրտ խոնարհին, և մի տար ամպարշտին. խափանեա զՀացս քո, և մի տացես նմա,, . (Սիրաք. Ժէ. 6:) Վասն զի ով որ աղէկին ողորմութիւն կընէ, կրսէ Քրիստոս տէրն մեր, աղէկին արդիւնքը կուտենայ, աղէկին վարձքը կառնէ. "Ընդունի զարդար յանուն արդարոյ, զվարձս արդարոյ առցէ,, . (Մտթ. Ժ. 41:) Առով չեմ ուզեր ըսել որ՝ ողորմութիւն ընելէն առաջ քննութիւններ ընենք մուրացկաններուն, թէ արդեօք արժանի են ողորմութեան թէ չեն. միայն ան ըսել կուզեմ որ եթէ գիտենք մուրացկաններուն տալի կամ պակաս կարօտութիւնը, տալի կամ պակաս արժանի ըլլալնին, պէտք է որ գէշերին տալի աղէկներուն ողորմինք, աւելի կարօտ եղողներուն տանք ողորմութիւն, թէև այդ գիտցած միշտ արդիւնաւոր է որուն որ ըլլայ ողորմութիւն ընելը, հերիք է որ բարի գիտաւորութեամբ ըլլայ կարօտ եղբօրն օգնելու այ համար: Մանաւանդ որ, նորէն կրսեմ, չէ թէ միայն բարի ու արդիւնաւոր գործք է ողորմութիւն ընելը՝ հապա նաև խիստ պարտք մըն է ազքատաց տալն ինչ որ մէկն ու մէր ընտանեացը հարկաւորէն աւելի է. "Զարժանն տուք ողորմել,, :

Ուրեմն թէ որ ամենքն ալ պարտքեան են իրենց հարկաւորէն աւելին ողորմութիւն ընելու, հապա հարուստը՝ երկիրներու տէր եղողն ինչ պիտի ընէ, տալին ինչ պիտոր տայ իր պարտքն ընելու համար:

Ա՛ս անանկ խնդիր մըն է որ մեծ մեծ ճգնաւորները կը քրտինքնէ պատասխանը տալու. և այնչափ քրտներ ելեն եաքն ալ չեն կրնար որոշ ու ապահով կանոն մը տալ: Ընդհանուր ու լաւագոյն կանոնն է Տօրինիները՝ որ իր զաւակին տուաւ. (Ա. 8.) "Ցընչից քոյ առնիցես զողորմութիւնս . . . որչափ և իցէ քո,, . այսինքն որչափ որ կրնաս՝ ողորմութիւն տուր: "Որչափ և իցէ քո, ըստ նմին բազմութեան արասցես զողորմութիւնս. եթէ սակաւ իցէ քո, ըստ սակաւին,, . այսինքն թէ որ շատ ունիս՝ շատ ողորմութիւն տուր, թէ որ քիչ՝ քիչ տուր: Ա՛ս է ամենէն ապահով կանոնը, որ ամենուն ալ կը ծառայէ:

Խակ կընկալեալը, զաւկընկերը, ծառանեալը ինչ պիտի ընեն, իրենք ալ ողորմութիւն ընելու պարտք ունին: Ծառանեալն իրենց վարձքէն կրնան ողորմութիւն

ընել, և թէ որ իրենց կերակուրն ու ըմպելիքը չափով ունին իրենց սիրոջմէն, որովհետև ան չափը բոլոր իրենցն է, կրնան անկէց բաժին հանել աղքատին՝ իրենց բերնէն կարելով։ Անկէց դուրս ամէն բաներէն ուրիշ բան մը չէն կրնար տալ ողորմութիւն, առանց իրենց սիրոջը հրամանին։

Սմանաոկս զաւկընելը թէ որ մտանաւոր իրենց բանը ունին, չէ թէ միայն կրնան՝ այլ և պարտական են հարկաւորէն աւելին ողորմութիւն ընել։ Իսկ հօրեր նուն բանէն չէն կրնար, առանց անոց յայտնի կամ լռելեայն հրամանին։

Իսկ կընկակիք, խեղճ կընկակիք, մէկերնին ազէկ սիրտ ունեցողներ կան՝ որ սիրով կուզեն տալ կարօտութեամբ եղողներուն. բայց թէ սր խղճմտանքի կողմանէ տպահով ըլլալ կուզեն, պէտք է որ աս կանոնները պահեն։ Թէ որ իրենց օժիտին դուրս բան ունին՝ որ իրենցն է, երկինին վրան իրաւունք մը չունի, չէ թէ միայն կրնան անկէց ողորմութիւն ընել, այլ թէ որ հարկաւորէն աւելին ունին՝ պարտական ալ են համեմատաբար մաս հանել աղքատին։ Բայց թէ որ օժիտէն ի զատ բան չունին, անոր պատճէն իրենց երկանն իրաւունքին տակն է, չեն կրնար տանը բաներէն ողորմութիւն ընել առանց իրենց երկանը յայտնի կամ լռելեայն հրամանին։ Լռելեայն հրաման կեհեթազրուի, երբոր երիկը կը տեսնէ կամ գիտէ ողորմութիւն տալ ըրնին, ու բան մը չըսել. կամ թէ որ ըսէ ալ, գիտէն որ չափաւորելու համար է ըսածը։ Իսկ թէ որ երիկը հարուստ ըլլայ, բայց ան ագահներէն՝ որ տակ մը չեն ուզեր տալ աղքատին, տալընուն ալ կընաղու ըլլայ, ինծի կուգայ որ անանկ մարդուն կնիկը գէշ չընէր՝ թէ որ ծածուկ իր երկանը կամքին դէմ ալ քիչ մը ողորմութիւն ընէ։ Մեծ մեծ բարեսյականներու խօսք է ըսածս։

Բայց չըլլայ թէ ոմանք աս "աւելորդ" բառն ազէկ չհասկընալով, ողորմութիւն չիտալու պատճառանք ընեն։ Ասան զի կան որ կըսեն. ողորմութիւնն աւելորդէն ընելու է, իսկ ես աւելորդ բան չունիմ, բոլոր ունեցածս ինծի և իմ ընտանեացս համար պէտք է, ուրեմն ես պարտական չեմ ողորմութիւն տալու։

Կը հարցընեմ քեզի. աս աւելորդ ըսածդ ինչ բա-

նէն չափելու է, մեր կիրքերէն. Թէ որ առանկ է, ա-մենէն աւելորդ բան մը չենք ունենար. վասն զի մեր կիրքերը մեզի միշտ անհնարին կը ցցընեն որ աւնեցածնիս բաւական չէ. Թէ հարստութեան, Թէ իշխանութեան, Թէ պատուոյ, Թէ գիտութեան, Թէ նորելուկ բաներու, միշտ աւելին բաղձալ կու տան, միշտ չափազանցը կը տանին: Բայց աս չէ աւելորդը չափելուն կանոնը. պէտք է քրիստոնէական չափաւորութեամբ ինչ որ հարկաւոր է մեր վիճակին անոր վրայ չափել աւելորդը. ան տեղն ալ աղքատին տալու շատ բան կը գտնենք: Սուրբ Օգոստինոսը յայտնի կըսէ. "Աւելորդ բաներ շատ կունենանք՝ Թէ որ հարկաւորը միայն մեզի պահենք. իսկ Թէ որ ընդունայն բաներու համար ըլլանք, բան չի բաւեր մեզի":

Կսզէ՛ք որ մարդս անցածն ըսեմ. կը վախեմ ու շատ կը վախեմ որ շատերն ալ աղբի դատաստանին Քրիստոսի առակալի յանդիմանութիւնը լսելու տեղն՝ անօթի եղողներուն ուտելիք չհատցնուն համար, ծարաւի եղողներուն ջուր չհատցնուն համար, մերկ եղողներուն հագուստ չհատցնուն համար, չկրնան պիտոր ատ պատճառանքը բերելու որ՝ աւելորդ բան չունէին. վասն զի Քրիստոս տէրն մեր իրենց կրնայ ըսել. Ինչպէս, աւելորդ բան չունէիր հա՞, բայց ատակ գտար Թատրոններն երթալու, պար բռնելու համակերները, զբօսանքի տեղերն երթալու, խաղի մէջ գումարներ կորսընցնելու. տակ գտար քու տէն կամքդ կատարելու, տեղացներ տալու՝ օրոնց մէկ հատին ծախքը հարիւր աղքատ գոհ կրնար ընել. տակ գտար ուզած տեղդ պարկներ ընծանել տալու, նորելուկ բաներով տունդ զարդարելու, աւելորդ հագուստներու, ընդունայն փառաւորութիւններու. ու միանակ աղքատի տալու համար տակ չգտար: Ո՞վ կրնայ պիտոր պատասխան տալ աս յանդիմանութեանը. ո՛հ ինչ ամօթ պիտոր ըլլայ, ինչ սարսափ անանկ դատաւորի մը առջև՝ որ աքեն բաներնիս տեսեր է ու գիտէ:

Ասանկ է նէ, ուրեմն Թէ որ աքեն աւելորդ ու հարկաւորէն դուրս բան ողորմութիւն տալու է, մեկը չի կրնար ոչ տունն մը գնել, ոչ երկիր մը, ոչ պարտէզ մը, մեկը չի կրնար իր հարստութիւնն աւելցընել, իր վիճակն աղեկցընել:

Կամաց եկուր, հոն չեմ հասնիր. իմ միտքս ան չէ որ խղճահարութեան մէջ ձգեմ զձեզ, ձեզի խիստ բարոյականները սորվեցընեմ, չէ: Միայն սա կըսեմ, որ մեծնալու հարբասնալու և միշտ աւելի ունենալու չատ եւս կընաը՝ վտանգաւոր բան է, անկարգ յառաջումն ունենալ է աշխարքիս բաներուն. վասն զի Քրիստոս մեր ըսաւ որ աւելի դիւրին է հասա չուտան մը ասեղին ծակէն անցնիլը քան թէ մեծատուն մը արքայութիւն մտնելը: Ու հոգին սուրբ Բարոզք մարգարէին բերնովը կըսէ որ՝ արծաթ ոսկի Ժողովուրդները՝ ունեցածնուն վրայ գոհ չեզոզները, կը սասկին՝ գըԺոխք կը թափին. "Որ գանձէին արծաթ և ոսկի, և ոչ գոյր բաւ ստացուածոց նոցա . . . ապականեցան և ի դժոխս իջին ,, . (Ը. 18:) Բայց ես չըսի ու չեմ ըսեր՝ որ ամէն աւելորդ բան պէտք է աղքատին տալ, թէ որ եկեղեցական տուրկ չէ աւելցածը, վասն զի ան տուներն ողորմութեան ու բարեպաշտ գործքերու պէտք է բանեցընել անիկայ: Ա՛յլ կըսեմ մանաւանդ որ ձեր կամացը դէմ չէ ստացուածներ ունենալ, ինչ իր վրձական ազէկցընել, միայն թէ անկարգ յարաբերութիւն չունենալ մէկը, անոնց վրայ սիրտը չկըպցընէ, ու միշտ քրիստոնէական չափաւորութեամբ անոնց հետևէ ըլլայ. անանկ որ մէկ դիէն ստացուածք ունենալու բանեցընէ աւելցածը, բայց մէկալ դիէն ալ ողորմութիւն ընելու, և ամենեին չիպակեցընէ աւելցածէն ողորմութիւն ընել, սուրբ գրքին ըսածը հաստատ միտքը դնելով որ ողորմութիւն տալն ամենեին արգելք չըլլար հարստանալու, մանաւանդ կօգնէ. "Են որ ցրուեաց ետ տնտեսեն, և բազմապատիկ առնէն ,, . (Առակ. ԺԱ. 24:) Ասա թէ ոչ, որոնք որ հարստանալէն ուրիշ բան չեն մտածեր, ու միշտ աւելի ունենալու հետևէ են, աղքատին օգնելը բոլորովին մէկդի դնելով, ծանր մեղք կը գործեն ողորմածութեան դէմ, ու մեռնելու առենին բոլոր իրենց հարստութեամբը՝ ձեռքնին պարապ կը մնան. "Ինչ ոչ գտին ամենայն արք ի մեծութեան ձեռաց իւրեանց ,, . (Սղմ. ՀԶ. 6.) կերթան գԺոխքն ընկեր ըլլալու աւետարանին բան մեծատանը, որուն համար Քրիստոս ասէն մեր ուրիշ մեղք չըսեր որ ունէր, բայց միայն փառասէր հագնելը, աղէկ ուտել խմելը, և ողորմութիւն չընելը:

Ինչուան հիմա ըսի որ հարկաւորին աւելի ունեցողները պարտական են ողորմութիւն ընելու. հիմա բան մըն ալ ըսեմ՝ որ ձեզի այլանդակ խօսք մը կերևայ, բայց իրաւին իրաւն է: Ըսելիքս աս է որ ամեն մարդ, նաև հարկաւորին աւելին չունեցողն ալ, պարտական է ողորմութիւն ընելու: Գիտէք ինչու. վասն զի ողորմութիւնը հացով հագուստով սարկով միայն չըլլար, այլ հաղարաւմէկ կերպով. անանկ որ, չնկայ աշխարքիս մէջ խեղճ ու ողորմելի մարդ մը՝ որ չկրնայ ողորմութիւն ընել ուրիշին: Շէ կրնար տալ սակ կամ ուրիշ բան, որովհետև ինքն ալ չունի. բայց ուրիշ կերպով կրնայ ողորմիլ: Ինչպէս ով որ կօգնէ ուրիշը վտանգէ խալսեցնելու, կամ ճամբորդին փոսն ընկած գրատը հանելու, ողորմութիւն չէ՞ ըրածը: Ով որ իր մէկ բանն ուրիշի փոխ կու տայ, որ և իցէ շնորք մը կընէ, ողորմութիւն չէ՞ ըրածը: Ասանկ ալ բժիշկ մը ինչ բաբոյժ մը՝ որ ձրի կերթայ տեսնելու աղքատ մը և անոր հիւանդութեանը հոգ կը տանի, փաստաբան մը՝ որ աղքտին իրաւունքը ձրի կը պաշտպանէ, մեծ ողորմութիւն չէ՞ ըրածը: Ով որ չեղեցողին ճամբայ կը ցցընէ, ով որ ուրիշին ազէկ խորհուրդ մը խրատ մը կուտայ, ով որ վիշտ սնունցողինները կը մխիթարէ, հիւանդաց այցելութիւն կընէ, ագէնութիւն քրիստոնէական վարդապետութիւն կը սորվեցընէ, ով որ ուրիշի պակասութեանցը կարեկից կըլլայ կը համբերէ, կարճ ընեմ՝ ով որ ինչ և իցէ հոգևոր կամ մարմնաւոր գործք ողորմութեան կընէ, ողորմութիւն չէ՞ ըրածը: Ա՛ս առիթներն ամեն տեսակ մարդկանց չէ՞ն պատահիր. հերիք է ուրեմն որ ուրիշի բարիք ընելու կամք ունենանք, ուրիշի կարօտութեան օգնել ուզենք, ան ատենը թէ որ առիթ չպատահի ալ, ձեզ մեր կամքը գործքի տեղ կընդունի՝ իրօք ողորմութիւն ըրած պէս:

Ուրեմն ամենքս ալ, որքնիս աս կերպով, որքնիս ան, պարտական ենք ողորմածութեան մեծ պատուիրանքը կատարելու, ու վայ է մեզի՝ թէ որ չկատարենք: Զարհուրելու բան է մտածելն որ, աշխարքիս մէջը գործուած այնչափ մեղքերէն ան միայն, այսինքն կարօտութեց ողորմութիւն չընելը սիտոր ըլլալ Քրիստոսի տեառն մերոյ մեղաւորներուն դէմ տալու յա-

Աբաեղնական գաւառապարտութեանը սոսկալի վճռին հաստատութիւնը, սաոր վրայ հաստատ պիտի Քրիստոս աչքն մեր անոնց գաւառկնքը. աղքատներուն հետ անօթի էի՝ ինծի կերակուր չտուիք, ծարաւ էի՝ ջուր չտուիք, մերկ էի՝ հագուստ չտուիք. ուրիմն "Երթայք լմնէն, անիծեալք, ի հուրն յաւիտենից": Ըսել է որ, չողորմիլն ամեն մեղքէն աւելի անհաճոյ է ՅԻ. ըսել է որ, աս մեղքն ամենէն աւելի ընդհանուր է աշխարքիս վրայ, այսինքն ամենքն ալ ողորմածութեամբ պատուիրանքին դէմ կը մեղանչեն որ, Քրիստոս աչքն մեր մեղաւորներըը գաւառապարտելու առեն ամենուն մէկաեղ երեսնին պիտի տայ աս մեղքը, այսինքն ողորմութիւն չընեելնին:

Իսկ թէ որ մենք ողորմինք մեր կարօտ եղբարցը, թէ որ ձեռքերնուս եկած ողորմութիւնն ընենք ուրիշներուն, երանի մեզ. նոյն ողորմութիւնը՝ նոյն կարեկցութիւնը՝ որ մենք կընենք ուրիշներուն, ձեծ ալ մեզի պիտոր ընէ. "Նովին չափով, որով չափէք, չափվեսցի ձեզ": Դատաստանին օրն ինչ ուրախութիւն պիտոր ըլլայ մեզի Քրիստոսի բերնեն լսելն ան յաւիտենական փառաց ու երանութեան վճիռը. Անօթի էի, ու զիս կերակրեցիք. ծարաւ էի, ջուր տուիք ինծի. մերկ էի, հագցուցիք զիս. "Եկայք օրհնեալք Հօր իմոյ, ժառանգեցէք զպատրաստեալ ձեզ զարքայութիւնն ի սկզբանէ աշխարհի": Ուրուն ձեծ արժանի ընէ ամենքնիս:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԻԹ.

Եղբայրական աղաչաբարութեան վրայ։

«Եթէ մեղսիկ քեզ եղբայր քո, երթ յանդիմանեա զնա»։ (Մտթ. ԺԸ. 15։)

Ինչպէս որ երկու տեսակ կատարութիւն կրնայ ունենալ մեր ընկերը, այսինքն մարմնաւոր ու հոգևոր, ասանկ ալ երկու տեսակ է ողորմութիւնը՝ որ պիտի ընենք իրեն եղբայրասիրութեան մեծ պատուիրանքը կատարելու համար, այսինքն ողորմութիւն մարմնաւոր՝ մարմնոյն պէտք եղածը տալով, ու ողորմութիւն հոգևոր՝ հոգևոյն կարօտութիւնը լեցընելով։ Մարմնաւոր ողորմութեան վրայ անցած հերու խօսեցայ, այսօր հոգևորին վրայ պիտոր խօսիմ։ Ա՛յլևայլ կերպով կրնանք ուրիշներուն հոգևոր կարօտութեանն օգնել. կրնանք քարոզել նրանց Յ. խօսքերը, մեկնել քրիստոնէական պարտքերը, յորդորել զիրենք բարեգործութիւն ընելու, հաւատքի բանները սորվեցընել որոնց որ չեն գիտեր, ջանալ որ սուրբ խորհուրդներն ընդունեն՝ մանաւանդ հիւանդութեան առեն, ամենուն համար աղօթք ընել, ուասոնց նման ուրիշ բաներով օգնել։ Բայց մանաւանդ կրնանք ու պարտական ենք ուրիշներուն օգնելու եղբայրական ազդարարութիւն, որ է խրատ մը կամ անուշ կերպ յանդիմանութիւն մը ուրիշն ուղղելու իր գէշ ճամբէն, ու դարձի բերելու որ փրկութեան հասնի. ասոր համար է որ հոգևոր ողորմութիւն կըսուի։ Ասոնք սուրբն Թովմաս կըսէ. մեզաւորն յանդիմանելը՝ հոգևոր ողորմութիւն մըն է։

Բայց քանի՛ հոգի կը գանուի որ աս հոգևոր ողորմութիւնն ընէ։ Թշուառ բան, շիկայ աշխարքիս վրայ եղբայրական աղդարարութենէն քիչ եղած ողորմութիւն մը. ինչո՞ւ, գիտէ՞ք. վասն զի ՀՀմարիա սէր ՅՅ, ՀՀմարիա եղբայրսիրութիւն չէ մնացեր։ Ըսուհետև

քրիստոնէից մեծ մասը ոչ պատուոյն ու փառացը հա-
մար փոյթ չունին, անոր համար ալ մեկը մեկալն ոչ
դէմ ըրեր են չէն ըրեր՝ փոյթերնին չէ. որովհետև
քրիստոնէից մեծ մասն իրենց հոգւոյն ու յաւիտեան
կան փրկութեանը վրայ հոգ չունին, ևս առաւել ու-
րիշներուն հոգին փրկուելը կ՚ չէ փրկուելը՝ հոգերնին
չէ: Ջարմանք բան մըն է. որչափ հետաքրքիր անձինք
կան, որք և կանայք, որ ամեն բանի մէջ կը խառնուին,
ամեն բան ինչ որ կըլլայ կամ կը խօսուի՝ կուզեն գիտ-
նալ, ևս առաւել փոյթ ունին ուրիշին բաներն իմանալ քան
թէ իրենցը. իսկ երբոր կու գայ մեծ չարիք մը արգի-
լելու՝ որ առաջքը գիտեն, սիրով ազգարարութիւն
մը ընելու ուրիշին՝ որ առաջքնին ետ կենայ, թըշ-
նամութիւնը մեկզի դնէ, ան տունէն հեռանայ, գայ-
թակղութիւնը վերցնէ, ան ախտին՝ ան մահուշտի
մեղքին մէջը չմնայ, մեկէն կը պատասխանեն որ ուրիշի
բանին խառնուելն աղէկ չէ, ամեն մարդ իր վրայ պէտք
է մտածէ: Ա՛ս ծուռ խօսքին դէմ, ու մեր պարտքը
սորվելու համար, տեսնենք այսօր ինչ կերպով ու երբ
մեկմեկու ազգարարութիւն ընելու պարտական ենք,
ու մեկզմեկ ուղղելու մեր պատասխանատուութիւնները:

Եղբայրական ազգարարութեան պարտքին ըլլալ-
նիս յայտնի է սուրբ գրոց խօսքերէն. ՚՚ Եթէ յան-
կարծ ըմբռնեսցի մարդ ի ձէնջ յինչ և իցէ յանցանս,
դուք որ հոգևորքդ էք՝ հասատատեցէք զայնպիսին հո-
գւով հեզութեան ,,. (Գաղատ. Ը. 1.) այսինքն թէ
որ յանկարծ ձեր մէջէն մեկը յանցանքի մը մէջ ինա-
լու ըլլայ, դուք զինքն անուշութեամբ խրատեցէք:
՚՚ Մի իբրև զթշնամի համարիջիք, այլ խրատեսջիք իբ-
րև զեղբայր ,,. (Բ. Թես. Գ. 15.) այսինքն մեղք
գործողին վրայ թշնամիի պէս մի նայիք, այլ եղբօր
պէս զինքը խրատեցէք: Ասոնք Պօղոս առաքեալին խօս-
քերն են. բայց աւելի յայտնի իմանալու որ ատ պա-
տուիրանքն ամենուն համար արուած է, լսենք ինչպէս
որոշ կը հրամէ Քրիստոս ասոր մէր. ՚՚ Եթէ մեղիցէ
քեզ եղբայր քո, երթ յանդիմանեա զնա յորժամ
դու և նա միայն իցէք. եթէ լսիցէ քեզ, շահեցար
զեղբայր քո ,,. (Մատ. ԺԸ. 15.) այսինքն երբոր ը-
ատյդ գիտես որ ընկերդ ծանր մեղք մը գործեց, գնա
անուշութեամբ խրատէ զինքը միմակ. եթէ որ խօսքդ

մոխիկ ընէ, երանի քեզի, հոգի մը շահեցար։ Բայց այս պատուիրեցէն ի զատ, բնական խելքն ալ կը ցցընէ առ պարտականութիւնը. վասն զի թէ որ եղբայրսիրութիւնը կը պարտաւորէ զձեզ ուրիշի մըրմնաւոր կարօտութեան օգնելու երբոր կրնանք, որչափ աւելի պարաքներնիս սիրոյ ըլլայ օգնել ուրիշի հոգեւոր կարօտութիւնը, որովհետեւ առանց համեմատութեան աւելի մեծ է հոգին քան զմարմինը։ Ուրեմն տեսդ է՝ տարակոյս չկայ որ եղբայրական ազգարարութիւնը պարտք է, ու պարտական ենք պահապաւոր եղբայրնիս խրատելու. ուստի ով որ ծանր բանի մէջ առ իր պարտքը չընէր, ոյ հրամանին դէմ ծանր կը մեղանչէ։ Կը ձեայ որ աեսնենք առ պարտականութեն ինչուան ուր կը հասնի, երբ ու ինչ կարգով ինչ կերպով ալիսի ընենք։

Եղբայրական ազգարարութեան պարտքն երկու տեսակ է, այսինքն արդարութեան ու սիրոյ։ Արդարութեան պարտքով պարտական են մեծաւորները իրենց հպատակները խրատելու. ու չէ թէ խրատելու, հապա նաև դիտելու քննելու որ իրենց վարքին մէջը խրատելու և յանդիմանելու բան մը ունին, ու զգուշութեամբ աչք ունենալ վրանին՝ ինչպէս առաքեալը կսէ, վասն զի անոնց հոգւոցը համար պատասխան պիտի տան ոյ. "Ձի նոքա աքնին վասն ոգւոց ձերոց, որպէս թէ համարս տալոց իցեն ընդ ձեր,, (Եբր. ժԳ. 17։) Մեծաւոր ըսելով՝ կիմացուին անոնք, որոնք որ իրենց պաշտօնին պարտական են ուրիշներու վրայ հոգ ունենալ. չէ թէ միայն եպիսկոպոսները, ժողովրդապետները, առաջնորդները, վանահայրերը, որ իրենց ձեռքին տակը բազմութիւն ունին հոգալու, այլ նաև ան աշխարհականներն որ ուրիշներու կը հրամայեն։ Ինչպէս ամեն տանուտէր՝ որ իր ընտանեացը պարտական է հոգ ունենալ, ամեն էրկի մարդ՝ որ իրեն կընկալը պէտք է որ հոգ ունենայ, ամեն ծնողք՝ որ իրենց զաւկրներուը պիտի հոգան, ամեն տէր՝ որ իր ծառաներուն վրայ հոգ պիտի ունենայ, ամեն վարժապետ՝ որ իր աշկերտներուն վրայ պարտական է հոգ ունենալ, ամեն իշխան՝ որ քաղքի մը կամ էրկրի մը վրայ կիշխէ։ Այ ամենքն ալ չէ թէ միայն եղբայրսիրութեան կողմանէ պարտականութիւն ունին, այլ նաև արդարութեան պարտքով պարտական են իրենց ձեռ-

քին տակին եղողնիերը խրատել, ու վրանին աչք ու
նենալ. աս տարբերութեամբ միայն, որ իշխաններին
իրենց պաշտօնին կողմանէ ան պակասութիւնները պար-
արկան են ուղղելու՝ որ հասարակաց բարւոյն ու իրենց
հպատակացը ժամանակաւոր երջանկութեանը վնասա-
կար են: Իրենց պաշտօնին կողմանէ բսլ. վասն զի եղ-
բայրասիրութեան կողմանէ անոնք ալ պարտական են,
ինչպես ամենքը, ուրիշներուն ինչ և իցէ պակասութին
որ հոգիներնուն ու հոգւոյ բարւոյն վնասակար է՝
խրատել և ուղղել: Ազէկ մը հասկընալու համար որ
ինչ բանի վրայ հիմնած է աս արդարութեան պարտ-
քը, ու անոր զանազանութենէն առաջ եկած բաները.
ենթադրեցէք որ դուք մէկուն վարձք տայիք՝ հանգստ-
նիդ կամ անելրնիդ կամ այգինիդ պահպանելու հա-
մար: Այս բանած պահապանիդ իր պաշտօնէն պար-
արկան է պահպանութիւն ընելու. անանկ որ, եթէ
արեւուն կենալու և իր պահպանութիւնն ազէկ ընե-
լու տեղը՝ քնանայ, ու գողերը գան տունը կամ խա-
նութը կամ այգին կողոպտեն, ինչ կրսէք իրեն: Կը-
սէք որ՝ բոլոր քաշած վնասնուդ ինքն է պատճառը,
պարարկան է հատուցանելու. անանկ չէ: Բայց ինչ
չարիք րրաւ ինքը. քնանալէն ուրիշ բան չըրաւ, քնա-
նալը մեղք է: Պատասխան կու տաք որ, քնանալը մեղք
չէ՝ բայց իրեն պարտքն էր արեւուն կենալը, պահպա-
նութիւն ընելը. ուստի քնանալուն համար, ու ան
միջոցին գողերը վնաս ընելնուն համար, ինքն է պատ-
ճառն ամեն եղած վնասուն, ուստի պարարկան է վճա-
րելու. և թէ որ չվճարէ, պատժոյ արժանի է: Ա-
մեն բանը ճշմարիտ է, տարակոյս չկայ: Ինչպես
նաև ուանդ մը քովը պահողը թէ որ իր անհոգութիը
կորնչցընելու ըլլայ, վնասն իրենն է, պէտք է որ վը-
ճարէ. վասն զի իր պաշտօնէն պարարկան էր հոգ ու-
նենալու և ազէկ պահելու առած ուանդը:

Թէ որ աս ամեն բանը ճշմարիտ է, ուրեմն ինչ կըս-
լայ ան եպիսկոպոսին՝ ան ժողովրդապետին՝ ան խոս-
տովանահօրը՝ ան քարոզիչին՝ ան որ և իցէ մեծաւորին
վիճակը, որ իրեն յանձնուած հոգիներուն վրայ հոգ
չտանի, չի խրատեր զիրենք. իրենց պակասութիւնները
չի յանդիմաներ, չի ջանար ուղղելու զիրենք: Վայ ի
իրեն. և աս մտածութիւնն է որ զիս կը սոսկացընէ:

Ի՞նչ կըլլայ իմ վիճակս՝ Թէ որ իմ սրտիքս չխրատեմ. Թէ որ չկրնայով զբրենք առանձին մեկիկ մեկիկ խրատել, որովհետև շատ ուր են, ու կան ալ որ՝ գժտութեն կու գայ մարկ չեն ըներ ինծի, ամենը մեկտեղ ամպիոնէն չխրատեմ. Թէ որ իրենց անաւերն անկարգութիւնները չկանգիմանեմ. Թէ որ իրենց սուղութեանը վրայ չոյս ալ չտնեմ, գոնէ ազէկներուն օգնելու, ազէկներէն անոնց անկարգութիւններէն պահելու, գայթաղութեան դիմացն առնելու համար, որ չըլլայ Թէ անոնցմէ խաբուին: Թէ որ իմ աս պարտքս չկատարեմ, վայ ինծի, այնչափ հոգիներու համար պատասխան պիտի տամ, այնչափ գործուած մեղքերուն համարն ինծմէ կը պահանջուի, իրենց յաւիտենական դատապարտութեանը ես կըլլամ պատասխտ. ու չկրնալով վճարել, ես ալ իրենց հետ յաւիտեան կը դատապարտուիմ: Ցեսէք ուրեմն, սիրելի որդիքս, իրաւունք ունի՞ն անոնք որ գժտութեն կու գայ՝ Թէ որ երբեմն քիչ մը խիստ կը խօսիմ հետերնին, Թէ որ մարգկային նկատումներով ձգմտիլնը չեմ ծածկեր, Թէ որ քաղքիս մէջն եղած անկարգութիւններուն դէմ կը պոռամ կը կանչեմ, Թէ որ գէշ ու անկարգ եղողները կը յանդիմանեմ որ խելքերնին գլուխնին ժողվեն: Ուրեմն, խնդրէմ մարդ, ինչ ընեմ. լռեմ իրենց գործերը չքերելու համար, այ պատուիրանքը չընեմ, եզբայրսիրութեան ու արդարութեան պարտքս չկատարեմ, զբրենք չկանգիմանելու համար գժտիք երթամ:

Թէ որ աս ամեն բանն իրաւ է, ինչ ըսելու է այն չափ հայրերուն ու մայրերուն՝ որ զաւկընեբնուն բերնէն Ճամբուն վրայ արթուն չեն կենար, չեն խրատեր զանոնք, ախտերնին ու պակասութիւններնին չեն շիտկեր: Ի՞նչ ըսելու է մանաւանդ ան մայրերուն՝ որ իրենց աղջիկ զաւկընեբնուն չափազանց համարձակութիւն կու տան, աչքերնին անոնց վրայ չըլլար, կը թողնեն որ ասդիս անդին երթան, պատուհաններէն պարսին, ասոր անոր հետ մենակ աեւնուին. և աս ամեն բաներէն չտեսնելու կը զարնեն, բան մը չեն խօսիր: Ինչ ըսելու է այնչափ աչերուս և ականջ մեծերուն, որ իրենց ընտանեացը՝ ծառաներուն ու աղախիններուն վրայ արթուն չեն կենար. հերիք կը սեպեն որ իրենց ծառայութիւնն ընեն, ուրիշ ամեն անկարգու-

թեանց վրայ աչք կը դոցեն : Ի՞նչ ըսելու է այնչափ մեծաւորներուն որ իրենց յանձնուած հպատակներուն վարքը չեն դիտեր , անոնց պակասութիւնները չեն ուզեր , զանոնք չեն խրատեր : Ամեն մեղքերուն՝ որ կը գործուին , ամեն անկարգութեանց ու գայթակղութեանց՝ որ իրենց ան հոգութենէն առաջ կու գան , իրենք են պատճառ , անոնց պատասխանն իրենք պիտի տան ։ այ , անոնց պատիժն իրենք պիտի քաշեն դըժոխքը . իրենք՝ որ պէտք էր աչալրջին բանային , ու դոցեցին . իրենք՝ որ պարտական էին խօսելու , և լռեցին . իրենք՝ որ պէտք էր խրատէին ու յանդիմանէին ըստ առղային ու ժամանակին , ու անհոգ եղան , թողուցին որ չարն առաջ երթայ , ձայն չի հանեցին , պապանձեցան , անզգայ եղան , քնացան : “ Ոչ ննջէ ,, , կըսէ Դաւիթ մարգարէն ։այ Համար , “ և ոչ՝ի քուն երթայ պահապանն Իսրայէլի ,, . (Սղմ . ՃԻ . 4 ։) Մեծաւորները՝ որ ։այմէ պահապան դրուած են ուրիշներուն՝ պէտքը չէ որ քնանան , պարտական են արթուն կենալու , խրատելու , յանդիմանելու իրենց հպատակները . Քանալու որ ախտերն , անկարգութիւնները , մեղքերը , որչափ որ ձեռնհասնուն կու գայ՝ խափանեն , թէ որ չեն ուզեր որ իրենց սեպուի :

Բայց ուրիշները խրատելու պարտական եղող միայն մեծաւորները չեն . ամենքնիս ալ , նորէն կըսեմ , ամենքնիս ալ պարտական ենք մեկզմեկ խրատելու , բարեկամ ղբարեկամը , դրացի ղդրացին , ազգական զազգականը , ճանչցող իր ճանչցողը : Բոլոր տարբերութիւնն ան միայն է որ՝ մեծաւորները պարտական են իրենց պաշտօնէն , այսինքն թէ եղբայրսիրութեան և թէ արդարութեան համար , իսկ ուրիշները սոսկ եղբայրսիրութեան համար , այսինքն ուրիշներուն հոգևոր կարօտութեանն ողորմելու , և իրենց յարմեռնական փրկութեանն օգնելու . “ Պատուիրեաց ամէն իւրաքանչիւրոց յաղագս մերձաւորին ,, . (Սիրաք . ԺԷ . 12 ։) Այս եղբայրսիրութեան պարտքէն մէկն ազատ չէ , և ոչ իշխաններն ու թագաւորները . և ասիկա է ան եղբայրական ազդարարութիւնն որ Ջրհեղեղն ամէն մեր կը հրամայէ . “ Եթէ մեղեցէ քեզ եղբայր քո , երթ յանդիմանեա զնա ,, :

Ուսանի թէ որ ան պատուիրանքին բուն միտքը կու-

զէք հասկընալ ու գիտնալ որ ինչուան ուր կը հասնի, երբ և ինչպէս կը պարտաւորի, ազէկ մանկ ըլլէք։ Թէ որ գիտէք որ ուրիշը մահճակալի մեղքի մէջ ընկերը է կամ կ'ընալու վրայ է, ու կրնաք յուսալ որ ձեր ազգարարութիւնն օգտակ իրեն, Թէ որ զինքն ուրիշ խրատող չկայ, Թէ որ կը կասկածիք որ առանց խրատուելու խելքը գլուխը սիրտը չփոդվի, ան ատենը՝ Թէ որ յայտնի ատենն է՝ խղճմտանքով պարտքին էք զինքը խրատելու և յանդիմանելու. անտեղի որ՝ եթէ չընդունի, կըսէ սուրբ Թոմաս, ծանր կը մեղանչէք եղբայրսիրութեան դէմ։ Մէկիկ մէկիկ մեկնեմ բանծնելու։

Նախ ըսի որ եթէ գիտէք որ եղբայրնիդ մեղքի մէջ ընկերը է։ Վասն զի Թէ որ ալգի Թէ որ ուրիշն անարգանք ընէք՝ անմեղ սեղը յանցանք դնելով վրան. կամ Թէ որ ծանր վնաս մը կրնայ առաջ գալ ուրիշին կամ հասարակաց, ան ատենը Թէութեամբ պէտք է խրատէք՝ ըսելով. Թէ որ իրաւ է ատ բանը՝ որ ես չեմ հաւատար, ազէկ նայէ, զգուշացիր, և այլն։

Ըսի ալ որ եթէ մահճակալի մեղքի մէջ ընկերը է կամ կ'ընալու վրայ է։ Վասն զի Թէ որ նեբելի մեղքի վրայ է բանը, հաւատակօրէն եղբայրական ազգարարութիւն պարտք չկայ, միայն Թէ որ ծանր գայթակղութիւն մը չըլլայ, կամ վնաքի կանոններու ծանր վնաս մը, կամ նեբելի մեղքին մահճակալը կ'ընալու վտանգ։ Թէ որ ատ վախերը չըլլան, միտակ նեբելի մեղքի համար ազգարարութիւն ընելու պարտք չկայ. վասն զի Քրիստոս ատ աէրն մեր ըսելովին որ եթէ խրատդ օգտելու ըլլայ՝ եղբայրդ վաստակեցար, "շահեցար զեղբայրն քո", կ'ըսէ։ Ծանր մեղքի վրայ է խօսքը։ Մէկմէկու ալ՝ նեբելի մեղքն այնչափ չաշխատ կը պատահի որ, ազգարարութիւն ընելէն դադրելու չէր. ատանկով օգտակար ըլլալու ատեղ՝ ձանձրալի կըլլար ուրիշին, բայց եթէ մեկը Ճանչնայ ընկերոջը բարի ու համբերող բնութիւնը։

Ըսի ալ որ եթէ յոյս կայ որ ձեր ըրած ազգարարութիւնն օգտակ իրեն։ Վասն զի կան ատենք որ խրատն չէ Թէ միայն օգուտ չեն առներ, այլ նաև կը գրգռուին ալ գէշն ընելու, կամ կը խնաման Թէ խրատ

տին և թէ խրատողին վրայ. ամեն բան կարհամարհէն, ինչ ըսես՝ փոյթերնին չէ: Առանկներուն ամենէն պարարքան չէ մեկն ազդարարութիւն ընելու. վասն զի երբոր նպատակի մը հասնելու յոյս չկայ, փուճ է ճամբայ բռնելը. երբոր մեկը ջուրը որ օգնես իրեն, պարարքան չես օգնելու: Ուստի սուրբ գիրքը կըսէ. (Սիրաք. Լե. 6.) "Ուր ունկնդրութիւն ոչ է, մի լայներ վասն ,,. այսինքն պարապ է խօսելը, ուր որ մարդ չկայ: Աւրիշ տեղ ալ կըսէ. (Առակ. Թ. 8:) "Մի յանդիմաներ զարս, զի մի ատեսցեն զքեզ,,: Վասն զի յանդիմանութիւնը՝ եղբայրական ազդարարութիւնը՝ հայրկի մը պէս կը ցցըն մարդուն իր մոլութիւններուը, իր հոգւոյն ապերջութիւնը. ուստի անոնք որ հոգւին ապերջ է, ու չեն ուզեր տեսնել իրենց հոգւոյ ապերջութիւնը, հայրկին մեկէն կը ձգեն, յանդիմանութիւն չեն ուզեր լսել, չեն ուզեր որ մեկն իրենց ազդարարութիւն ընէ, կաւն խրատողն ալ, իր տուած խրատն ալ, ու շատ անգամ նորէն խրատ չլսելու համար՝ անշնորք պատասխաններ կուտան. "Դուն քեզի նայէ,,, կըսեն. "ինծի ինչ կը խառնուիս,,: Տեսէք ինչ հպարտութիւն: Իսկ քարողն, հոգւոյ բան լսելու, ամենևին չեն զարթ իրենց պակասութիւնները չնկատելու համար: Բայց շատ դէշ նշան է տակայ. ըսել է որ վարքերնին չեն ուզեր շտկել, կուզեն միշտ մեղքի մէջ մնալ. անպարկեշտան իր անպարկեշտութեանը մէջ, ծոյլն իր ծուլութեանը, խաղի եասկ եղողը խաղալէն չդադրիլ, գինովը խմելէն ետ չկենալ, ասանկ ալ ուրիշ ամեն ախտաւորները: "Ուր ատ դյանդիմանութիւն,,, կըսէ սուրբ գիրքը, "ի շաւիղս մեղաւորաց գտանի,,. (Սիրաք. իե. 7.) կամ ինչպէս մեկինիչ մը կը բացատրէ, "ի շաւիղս դիւաց գտանի. այսինքն ով որ չուզեր յանդիմանութիւն լսել՝ իր պակասութիւնները շտկելու, նշան է որ սատանային ճամբան կերթայ, ու եաքը եաքը դժոխք կը հասնի: Վասն զի անոնք որ իրենց ախտերուն ու պատկառելիութեանը մէջ գեռ այ վախն ունին, ու կուզեն շտկել զիրենք, չէ թէ միայն խրատ ու յանդիմանութիւն լսելու կը համբերեն, այլ նաև կօրհնեն զիրենք խրատողներն ու յանդիմանողները. "Ուր երկնչի՝ ի տեառնէ, գոբձցի առ նա սրտիւ,,. (անդ:) Սուրբ գիրքն երկուքին օրինակն ալ բերեմ:

Դաւիթ մարգարէն Բեթսաբէի հետ մեղք գործեց, անոր ելնին Ուրիա մեռցնել տուաւ, բոլոր հպատակները գայթակղեցուց, ու սաստիկ կրքէն կուրցած՝ առանց մտածելու ինչ մեծ մեղք էր ըրածը, այնպէս առաջ կերթար։ Մէկը չէր համարձակեր որ իրեն աղդարարութիւն ընէ։ Նաթան մարգարէն՝ այ վտանգին ու հոգւոյ փրկութեն սիրովը վառուած՝ համարձակեցաւ սիրտ ըրաւ գնաց, ու անուշ կերպով իրեն ազդարարութիւն ըրաւ, զինքը յանդիմանեց ըրած ծանր մեղքերուն համար։ Դաւիթ մարգարէն՝ որ աղէկ սիրտ ունէր, հեզ էր բնութեամբ, գիւրաւ կը զղջանար, ու դեռ իր հոգւոյն բարիքը կը սիրէր, մեկէն ճանչցաւ իր յանցաւոր ըլլալը, խոստովանեցաւ իր ըրած մեծ մեղքերը, ու սաստիկ զղջումի գալով Թողութիւն խնդրեց այմէ, ըսելով. "Մեղայ տէառն, մեղայ,, (բ· Թագ· ժբ· 13·) ու չէ թէ միայն գժարը չեհաւ Նաթան մարգարէին ըրածին վրայ, հապա նաև շնորհակալ եղաւ իրեն, ու անկէց ետքն ամէն բան անոր խորհրդովը կընէր։

Հերովդէս Թագաւորն ալ իր եղբօրը Փիլիպպոսի կնոջը հետ մեղք գործեց։ Սուրբ Յոհաննէս մկրտիչը սիրտ ըրաւ գնաց յանդիմանեց զինքը, ըսաւ համարձակ՝ որ օրինաւոր բան չէր ուրիշի կնիկը յափշտակել, մանաւանդ իր եղբօրը կնիկը։ "Ոչ է օրէն քեզ ունել զկին եղբօր քո,, (Մարկ· ը· 18։) Բայց ծրաքարութիւն Հերովդէսի ու Դաւթի մէջ։ Դաւիթ՝ որ դեռ այ վախն ունէր, ու կուզէր զինքը շահիլ, սիրով ընդունեցաւ լսած յանդիմանութիւնը։ Իսկ Հերովդէս՝ որ այ վախը չունէր, ու չէր ուզեր զինքը շրջիլ, մերժեց լսած խրատը, հայրեն մեկիդ նետեց՝ իր ագեղութիւնն ու անօրինութիւնը չտեսնելու համար, ու իր խրատիչը բանտը դնել տուաւ։ Կը Ճանչնար որ սուրբ մարդ է, վրան համարմունք ունէր, կը սիրէր զինքը։ այսու ամենայնիւ վրնտեց զինքը, գնաց գնաց, Թող բանտն երթայ քարշէ, իր քարշողները պէտքը չէ ինձի։ "Կամեցայ զնա և եդ ի բանտի վասն Հերովդեայ կնոջ Փիլիպպոսի եղբօր նորա,,։ Քանի՛ քանի՛ տասնկ Հերովդէսներ կան հպարտութեամբ լեցուած, որ չեն ուզեր խրատ լսել, չեն ուզեր որ իրենց պակասութիւնները յանդիմանեն։ Աստուծոյ սիրոյն համար

ըլլայ, սիրելիք, նայինք որ մենք ալ անոնցմէ չըլլանք։ Քանիներ կան որ չեն ուզեր լսել՝ "ոչ է օրէն քեզ,,, հրամայեն չկայ, չես կրնար ընել սա բանը. դժարնին կուգայ լսելու "ոչ է օրէն քեզ,,, կը առաջին կելլեն կերթան չեն ուզեր երեսը տեսնել իրենց բարիքն ուզողին՝ որ իրենց կողմէն, եղբայրական աղգասիրութիւն կընէ։

Ուրիշ մը, նորէն մեր խօսքը դառնալով, որանք որ խրատ չեն ուզեր լսել, դժարնին կուգայ աղգասիրութիւն լսելու, օգուտ մը ջըլլար անկէ իրենց, պարտականութիւն չի մնար զիրենք խրատելու, եղբայրական աղգասիրութեան պատուիրանքը կը գոհրի։ Ասանկ զի մինակ ան առենը պարտական է մարգս իր ընկերը խրատելու, երբոր յոյս ունի որ առած խրատն օգուտ ընէ անոր։ Ուրիշ բան է թէ որ ուրիշներուն գիմացը գործելու ըլլայ մեղքը. ինչպէս թէ որ մեկին ուրիշներուն առջին սկսի հաւատքի ու բարի վարուց դէմ բերնին տալ. ան առենը թէ և անօգուտ ըլլայ աղգասիրութիւնը, այսու ամենայնիւ ընելու է դէմն առնելով. չէ թէ իր օգտին համար, այլ գոնէ գայթաղութիւնը խափանելու՝ որ հոն եղողները չկայթաղին. "Որ մեզանչէնն առաջի ամենեցուն՝ յանդիմանեա, զի և այլքն երկիղն,,. (ա. Տիմ. Ե. 20.) ապա թէ ոչ, պէտք էր առանձին յանդիմանել որ ուրիշներուն գայթաղութիւն չըլլայ։

Բայց թէ որ սաղակոյս ըլլայ որ խրատն օգտէ պիտոյ թէ չէ, ան առենն թէևչ ընելու է։ Թէ որ մեկն պահով է որ իր աղգասիրութիւնը վնաս մը չհասցէ պիտոյ ընկերոջը, բայց միայն օգտելուն վրայ կը տարակուսի, պարտական է ընելու. ինչպէս բժիշկ մը որ սաղդ գիտէ տալու դեղին վնաս չընելը՝ բայց օգուտ ընելուն վրայ կը տարակուսի, երբոր անկէց ալկ դեղ մը չունի՝ պարտական է ան դեղը տալու. վասն զի պէտք է որ ամեն հնարք ընէ՝ ինչ որ կրնայ օգնել հիւանդին առողջութեանը։ Մանաւանդ որ ընկերին սիրով խրատելու համար՝ պէտքը չէ որ այնպէս դիւրաւ դառնայ ու յուսահատինք իրեն դարձի գալուն վրայ. վասն զի շատ անգամ մեկէն դառնալու յոյս չըլլայ նէ ալ, ատեն անցնելէն ետքը գարձի կուգայ։ Շատ անգամ որսորդը կը կարծէ որ նապաստակը չէ զարնուած, ա-

նանիկ կրակին պէս գիմացէն կանցնի · բայց եաքը քիչ մը անդին մեռած ընկած կը գտնէ զինքը · ասանկ ալ, կրսէ սուրբ Օգոսթինոս, կը կարծես որ մեկին մեկալին ըրած ազգարարութիւնդ օգուտ մը չէղաւ, մանաւանդ թէ զիրենք աւելի դրդռեց, սրտզղեցան Թագաւորին դնացին · բայց երբեմն ան առած բարի խրատներդ նորէն մոքերնին կու գայ, սրտերնուն կապդէ, կը հալմազուին, ու քիչ առնէն խելքնին գլուխնին կու գայ, զիրենք կը շահէն :

Եաքն ըսի ալ որ մեկը պարտական է իր ընկերը խրատելու, երբոր ուրիշ խրատող չկայ, կամ առանց խրատի խելքը գլուխը չիժողվէ պիտոր : Վասն զի թէ որ ուրիշ խրատողներ կան՝ որ նոյն օգուտը կրնան ընել, կամ թէ որ յայս կայ որ առանց խրատի ալ զինքը շահկ պիտոր, որովհետև ան առներնը կարօտ չէ հոգևոր հարկաւորութիւն մը չունի, ուստի մենք ալ պարտական չենք ըլլար իրեն ազգարարութիւն ընելու, իրեն օգնելու, իրեն հոգևորապէս ողորմութիւն ընելու, ինչպէս պարտական չենք մարմնաւոր ողորմութիւն ընելու որոնց որ կարօտ չեն, կամ ուրիշ օգնողներ ունին :

Հիմա տեսնենք ինչ կարգաւ պէտք է ընել եղբայրական ազգարարութիւնը : Քրիստոս տէրն մեր ինքը սորվեցուց ասոր կարգը · " Եթէ մեղնչէ քեզ եղբայրը քո, երթ յանդիմանեա զնա յորժամ դու և նա միայն իցէք · եթէ լուիցէ քեզ, շահեցար զեղբայր քո · ապա թէ ոչ լուիցէ քեզ, առ ընդ քեզ միւս ևս կամ երկուս · իսկ եթէ նոցա ոչ լուիցէ, եղիցի քեզ իբրև ըզհեթանոսն և զմաքսաւոր ,, · (Մտթ · ԺԸ · 15 ·) Թէ որ եղբայրդ դիտես որ ծանր յանցանք մը ըրած է, գնա յանդիմանէ զինքն առանձին · Թէ որ մտիկ ընէ նէ, հոգի մը շահեցար · իսկ Թէ որ մտիկ չընար, ուրիշ մը հետ գարձիր խրատէ զինքը, եաքն երկու հոգւոյ հետ · Թէ որ անոնց ալ մտիկ չընէ, գնա յայտնէ ժիժաւորներուն · իսկ Թէ որ անոնց ալ մտիկ չընէ, անհաւատ անկրօն մարդկանց կարգը սեպէ զինքը : Եղբայրական ազգարարութեան մէջ սա կարգը չպահողը մահու չափ կը մեղանչէ, կրսէ սուրբ Թովմաս ագուինացին · պատճառն Թէ որ յանցանքը ծածուկ է, մեկին ուրիշներուն առջին ազգարարութիւն ընելու չէ յանցաւորին,

և ոչ մեծաւորներուն ամբաստանելու է, այլ առանձին ծածուկ անունը ձեռնարկելու համար։ Աւելիշ բան է թէ որ մեկը վախ մը ունենայ, կամ գիտնայ որ իր ըրած ազգարարութիւնն այնչափ ազդու պիտի ըլլայ, կամ թէ անանկ յանցանք մըն է՝ որ մեկին եպիսկոպոսին խմացընելու է, կամ ուրիշներուն ձեռս կայ ծայրը՝ որ առանձին ազգարարութիւնը չարգելուիր. վասն զի ան առեներ մեկին մեծաւորներուն խմացընելու է որ հոգան գործն ընեն։ Իսկ թէ որ յանցանքը հրապարակական է, ազգարարութիւնն ալ կրնայ յայտնի ըլլալով, կամ մեկին մեծաւորներուն խմացընել։

Հիմա կը մնայ որ բացատրեմ ձեզի ինչ կերպով ընելու է եղբայրական ազգարարութիւնն որ օգտակար ըլլայ։ Բայց որովհետև ատ բանիս վրայ շատ բան կայ ըսելու, եկած անգամ կը բացատրեմ. եկէք որ լսէք, շատ հարկաւոր բաներ կը սորվիք։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ Լ.

Ազգարարութիւնն ինչ կերպով ընելու է որ օգտակար ըլլայ։

Որովհետև Քրիստոս մեր այնչափ խնամով կը հրամէ յանցաւոր եղբայրնիս խրատելու, ինչպէս ուսանիք անցած հետս, յայտնի է որ եղբայրական ազգարարութիւնը շատ օգտակար բան պիտի ըլլայ։ Ո՛րչափ մեծ բարիք կրնայ ընել մեկ ազգի խրատ մը, եղբայրական ազգարարութիւն մը, անուշ խօսք մը տեղն ու տեղին։ Չկնուորի մը վրայ կը պատմեն որ երբոր ընկերներուն մէջը գեշ խօսակցութիւն մը կը լսէր կամ չար գործք մը կը տեսնէր, անուշ կերպով մը կըսէր. Ներեցեք ինծի իմ ընկերակիցներս. Երբ ես Թագաւորին ընկերն եմ, բայց նաև Քրիստոսի ընկեր եմ. ուստի իբրև Քրիստոսի ընկեր՝ պէտք է իր պատուին պաշտպանեմ. ինչպէս անանկ սիրելի անանկ արժանապատիւ տերը կանարգեք։ Ու անպատմելի օգուտ կրներ ատ պզտիկ ազգարարութեամբը։ Փիլոպատր Կլերեանն երբոր կը տես-

Նէր որ մէկը գէշ բան մը կընէ կամ ընէ պիտոր, սովո-
րաբար ասկէ երկու բաները կըլլէր։ Հապա ետքը։ Ու ըսել
կուզէր որ ատ մեղքն ընելէն ետքը բանդ ինչ կըլլայ
անգին։ Ան երկու բառովը քանի՛ քանի՛ մեղքեր կը
խափանէր, ու ոչչափ բարիք կընէր։

Բայց բոլոր բանը հոն է որ եղբայրական աղդարա-
րութիւնն աղեկ ըլլայ, և անանկ կերպով որ օգտա-
կար ու պատուէստ ըլլայ յանցաւորին։ Բժիշկներն ա-
մէն հիւանդ մէկ կերպով չեն դարմաներ. այլ ամէն
մէկուն բնութեանը խառնուածքին ու կազմուածքին
յարմար այլևայլ կերպ կը բռնեն դարմանելու։ Նոյն
զգուշութիւնն ընելու է նաև եղբայրական աղդարա-
րութեան մէջ. պէտքը չէ ամենուն նոյն կերպը բանե-
ցընել, վասն զի բնութեան՝ վէճակի՝ կրթութեան տար-
բերութիւնը կը պահանջէ որ աղդարարութեան կերպն
ալ տարբեր ըլլայ։ Տեղ կայ որ՝ քիչ մը սաստիկ աղ-
դարարութիւն պէտք է ընել, ու թէ որ մէկը մեղմ
ընելու ըլլայ՝ անօգուտ կըլլայ. տեղ ալ կայ որ մեղմ
պէտք է ընել, քիչ մը աւելի ուժ տուս նէ՝ վէրքը գո-
յացնելու տեղն աւելի կը բանաս։ Մէկուն ձեռ պէտք է
որ կակղցընես, մէկալին կրակ որ այրէ, ուրիշին եր-
կաթ որ կարէ։ Կարճ խօսքով՝ շատ զգուշութիւններ
կան բանեցընելու, որ աղդարարութիւնը չայրողի և
օգտակար ըլլայ. տա զգուշութիւններուն վրայ պիտի
խօսիմ այսօր, թէ որ ամենուն վրայ ալ չկրնամ, գո-
նէ գլխաւորներուն ու հարկաւորներուն։

Նախ և առաջ աղդարարութիւնն ուղիղ գիտաւո-
րութեամբ ընելու է, այսինքն բարի վախճանաւ ուրի-
շին օգնելու, անոր շահուելը չանալու, անոր հոգւոյն
բարիքը փնտռտելով, չէ թէ ուրիշ երկրորդական վախ-
ճաններու համար, այսինքն անձնասիրութեան, շա-
հասիրութեան, բարկութիւնը կամ ուրիշ կիրքերը
թափելու համար։ Ջոր օրինակ թէ որ հայր մը խրա-
տէ չանդիմանէ խաղն զբօսանքներու եւաև եղող որ-
գին. չէ թէ անոր հոգւոյը բարւոյն համար, այլ որ-
պէս զի սարկէ չելլէ. ինչան կրնէն չկդալէ. տղան ու-
րիշ անտեր ալ ունի, անոնց վրայ բան մը չի խօսիր։ Ա-
նանկ ալ ան խաթռունը քանի որ երկիրը զինքը կը պերէ,
իր ուզածը կընէ, որչափ ուրիշ գէշութիւններ ունե-
նայ՝ փոյթը չէ. բայց քիչ մը իրեն հետ պաղի, ուզա-

ծը չընէ, ան առեները կըսկսի խրատել ազգարարու-
թիւնները ընել, զինքն ալ սուրբ ձեռածնայ յանձնել,
լալով ժողովրդապետին դիմել, որպէս զի երկան խել-
քը գլուխը ժողվել ասայ։ չէ թէ անոր հոգեւոր բարւոյն
համար, այլ անձնասիրութեան, որպէս զի իր ուզածն
ընէ։ Ասոնք եղբայրական ազգարարութիւն չեն, կըսկ-
սուրբ գիրքը։ "Ի յանդիմանութիւն՝ որ ոչ է բարի"։
(Սիր. ԺԷ. 28.) ուստի ինչ զարմանք որ օգտակար ու
պարտաւոր չեն ըլլար։ Ամանապէս ան չարաչերշ մար-
դիկները՝ որ միշտ մեկուն մեկալին գէմ բան մը կը գըտ-
նեն մեղադրելու՝ ծաղրելու՝ երեսին զարնելու, չէ
թէ եղբայրսիրութեան համար, այլ զիրենք կձելու։
Ամանապէս որոնք որ ազգարարութիւն կընեն չէ թէ
ուրիշի պակասութիւնները չակչակելու համար, այլ իրենց
կիրքը գոըս թափելու՝ որերնին առնելու՝ սրտերնին
պաղեցընելու համար՝ ուրիշի վրայ կը քալեն, յան-
ցանքն երեսին կը զարնեն, անարգական բառեր ալ
կրսեն, ու հաքը կը պարծին ալ ըսելով։ ազէկ մը գլու-
խը լսացի։ Ազէկ ըրիր։ ազգարարութեան տեղ՝ վնէժ
խնդրութիւն ըրիր, եղբայրսիրութեան տեղ՝ թշնա-
մութիւն։ Եղբայրին ձամբայ բերելու համար պիտի
ընենք ազգարարութիւնը, կրսէ սուրբն Օգոստինոս,
չէ թէ զինքն ոքթի տակ առնելու։ մեր կիրքը թափե-
լու համար պիտի չընենք, այլ մինակ բարի վախճանու-
իր պակասութիւնը շակչակելու և իրեն բարիք ընելու հա-
մար։ Ինչուան որ մէկն ապահով չըլլայ որ մինակ եղ
բայրսիրութենէ կը շարժի, պէտքը չէ որ ձեռք զարնէ
ազգարարութեան։ վասն զի անանկ ազգարարութիւն-
ները սովորաբար աւելի գէշ կընեն քան թէ ազէկ։
"Ի յանդիմանութիւն՝ որ ոչ է բարի"։

Երկրորդ՝ պէտք է որ ազգարարութիւնը չափաւոր
ըլլայ։ Ըսէք ինծի։ անձրևն ազէկ բան է երկիրներուն
համար, անանկ չէ։ վայ եր բանէրնիս՝ թէ որ անձրև
չիգար, երկիրը էր պաղաբերէր, սովէն կը մեռնէինք։
Բայց թէ որ անձրևը շարունակէ չիգադրի չափէն ա-
ւելի գայ, վնասակար կըլլայ ու գէշ կընէ քան թէ ա-
զէկ։ Ասանկ ալ ազգարարութիւնը երբոր չափով ըլ-
լայ առեն առեն, ազէկ է, օգուտ կընէ. բայց եր-
բոր շարունակ կըլլայ ի գադրիր, ինչպէս կան հայրեր
մայրեր տէրեր մեծաւորներ՝ որ շարունակ կը սըտ-

առան, միշտ կը պոռան կը կանչէին, մէկը պակասութիւն մը որ ընէ՝ բոլոր օրը բերաննին է, ան առեւտուր ազդարարութիւնը քիչ կամ շչնչէ կազդէ, ու հասարակութեան աւելի միտս կրնէ քան թէ օգուտ: Ասանկ ալ չէ թէ միայն կը ձանձրացնէ ու լսողին համբերութիւնը կը հատցնէ, այլ նաև վարժելով օրն ի բուն ան պոռալ կանչելնուն՝ ան յանդիմանութիւնները ընելու՝ անկաշկը կաշկ կը կատէ, ու ալ բանի տեղ չի դներ լսածը. ինչպէս որոնք որ զանգակատան մը քով կերթան կը բնակին, առջի օրերը զանգակներուն ձայնէն խիստ կը նեղուին, բայց հետզհետէ վարժելով՝ ամենևին բան չեն զգար: Ուրեմն ազդարարութիւնը չափով ընելու է, առեւտուրն առեւտուր, երբոր իրաւունքնէ հարկաւոր է, ու քիչ մը խօսելէն հետը պէտք է ըմբռնցնել գադրիլ, չէ թէ բոլոր օրը նորէն նորէն կրկնել. ապա թէ ոչ, միտսակար ալ ջղայ ըրած ազդարարութեգ նէ՝ անօգուտ կըլլայ:

Երրորդ պէտք է վարպետութեամբ ընել ազդարարութիւնը, անձին կատարութեանն ու բնաւորութեանը յարմար: Ըսի առաջ որ ամեն հիւանդ մէկ կերպով չի գթամտուիր. ասանկ ալ ամեն պակասաւոր մարդ նոյն կերպով չի խրատուիր: Կան անանկ ըզգայուն ու հլու անձինք՝ որոնց ազդարարութիւն ընելու համար հերիք է մէկ նայուածք մը. և երբոր նայուածքը կը բաւէ, կըսէ սուրբ Օգոստինոս, պէտքը չէ խօսք եւ եւ ընել, ժանաւանդ ուրիշներու առջին, որ պակասութիւն ընողը ջամբնչնայ չիկարմրի: Ասանկ ըրաւ Քրիստոս տէրն մեր Պետրոս առաքեալին զինքն ուրանալու առեւտրը Կայիափային բակին մէջ. անուշ նայուածք մը ըրաւ, ու անիկայ հերիք եղաւ որ սուրբն Պետրոս զգաստանայ ու սկսի լալ օղիկ օղիկ գալ ըրածին վրայ: Կան ալ որ ծանր գէմք մը ցցընելէն իրենց բաւական ազդարարութիւն է: Երբեմն ափիղձիղ խօսքերը խափանելու համար՝ բաւական է չիլսելու զարնելը, ձանձրութիւն ցցընելն ու պաղ կենալը: Երբեմն ալ պէտք է խօսել, ձայնը բարձրացընել, ու խօսքը կտրել: Ամանց ազդարարութիւն ընելու համար հերիք է իրենց պարտքը սիրելցնել, իրենց պակասութիւնն առջնին գնել. իսկ ոմանց պէտք է պատճառներով մտքերնին համոզել, խելքերնին պահկեցնել. Ոմանք անուշութեամբ խրատուելու է, ոմանք սաստիկ կերպով.

իսկ Թէ որ պահապետին ընդդէմ մեծապարծ է կամ տա-
րեց մարդ, պէտք է իր պատիւը պահելով աւելի ա-
պահել զինքը քան Թէ բաց բաց յանդիմանել. "Ձծերն
մի պատուհասեցներ, այլ մխիթարեսջիր իբրև զհայր,,.
(ա. Տիմ. Ե. 1:) Ասոնք են աղքատարուեստին ընելու
դանդաղ կերպերը, որ Պօղոս առաքեալը կը տրվեցը-
նէ. "Ցանդիմանեա, առաւել, մխիթարեա ամենայն
երկայնմտութեամբ և վարդապետութեամբ,,. (Բ.
Տիմ. Դ. 2:) Վասն զի "յանդիմանելը,, չէ Թէ միայն
աղքատարուեստին ընել մեղադրել ըսել է, այլ մանա-
ւանդ յանցանքը առջին դնել, ցցընել խելքը պահկե-
ցընել որ ըրածն ազէկ չէ: "Պատուէր,, չէ Թէ միայն
չեմեալ ըսել է, այլ և ձայնը բարձրացընել: Իսկ "Մը-
խիթարել,, ըսելը մեծարանքով խօսիլն է՝ ազաչելու
պէս քան Թէ յանդիմանելու: Երբեմն ալ աղքատա-
րուեստին ընելու համար անանկ մարդիկներու որ ըզ-
գայուն են, գոռոզ բնաւորեստին ունին, վատօրէն պէս
կը բռընկին, կամ պատուաւոր երևելի անձինք են,
ուղղակի իրենց խօսելու տեղը՝ ուրիշի խօսելու է ի-
րենց խնայընելու համար. ինչպէս առակ է, "Ընկերիկ
քեզի կըսեմ, Հարմնուկ գուն լսէ,,: Ա՛ս գեղեցիկ ըզ-
գուշաւորեստիւնն ու սուրբ վարպետութիւնն է որ սուր-
բերը կը բանեցընէին օգտակար ընելու համար իրենց
աղքատարուեստիւնը: Ա՛ս վարպետութիւնը բանեցուց
նաև Նաթան Դաւիթի մարգարէին: Պիտոր խնայընէր
իրեն երկու ըրած մեղքերը, շնուեեան ու սպանու-
թեան. բայց ինչպէս կարելի էր Թագաւորի մը երե-
սին տալ իր ըրած յանցանքները, ով կրնար ուշնեալ
առ Հասարակաւորեստիւնը: Նաթան մարգարէն այր այ՝
սիրա ըրաւ, զինքն առ վտանգին մէջը դրաւ. բայց մը-
տիկ ըրեք ինչ վարպետութիւն բանեցուց: Դեռ չայա-
նապէս չըսած իր մեծ յանցանքը, անանկ ըրաւ որ՝
Դաւիթ ինքիրեն առանց խմանալու ինքը զինքը դատա-
պարտեց, իրեն դէմ վճիռ տուաւ: Վասն զի Նաթան
երբոր Դաւիթ դխնայն եկաւ, առանկ սկսաւ ըսել.
Հրամանքեդ առ դիպուածիս գատաստանը կը խնդրեմ:
Հարուստ մարդ մը շատ անասուններ ունէր, ոչխար-
ներու այծերու կովերու որեներու տէր էր. որ մե-
ղան տալու համար Ճամբորդի մը որ յանկարծ հասեր
էր, իր անասուններէն մէկը մորթելու տեղը՝ գնաց ա-

ռաւ ալքատ գրացիին մէկ հատիկ ձեռատուն գառ-նուկը՝ որ իր զաւկին պէս կը սիրէր, մըթնեց եփել տուաւ, ու սեղան բերաւ։ Դաւիթ՝ որ իրաւունքէն ազէկ կը հասկընար, աս անգութ զրկանքը լսածին պէս՝ կրակ կարեցաւ, ու ըսաւ. Աստուած վկայ, աս անիրաւութիւնն ընողը մեռնելու արժանի է. ՚՚կենդանի է տէր, ղև որպէս մահու է այրն՝ որ ա-րար զայն ,,։ (Բ. Թագ. Ժբ. 5։) Ան առիւծը մարգա-րէն խօսքը տեղը դրաւ. Ով Թագաւոր, թէ որ ինծի կը ներես ըսելու նէ, դուն ես աս անիրաւութիւնն ընողը, որ խեղճ Ուրիային մէկ հատիկ սիրելի հարսը յափշտակեցիր. ՚՚Դուն ես, դուն ես այրն՝ որ արարեր զայն ,,։ Ան խօսքէն Դաւիթ կանկ առաւ, յաղթուե-ցաւ, բերանը խօսք չհմնայ. ու արտին ցաւէն գոչեց, վայ ինծի, իրաւ ես եմ աս անգութ մարդը, աս անի-րաւութիւնն ընողը, ՚՚Մեղայ, մեղայ տէառն ,,։ Բայց թէ որ Նաթան մարգարէն աս սուրբ Ճարտարութիւնը բանեցուցած չըլլար, համոզելու տեղը՝ դարձի բերե-լու տեղը՝ գուցէ աւելի կը զայրացնէր զԴաւիթ։ Ես-սեք որչափ հարկաւոր է վարպետ ու զգուշաւոր կեր-պով ընել աղդարարութիւնն որ օգտակար ըլլայ։ Ո-մանց համար, որ խօսք մը չեն կրնար լսել, հերիք է երբեմն երկու բառ միայն, կարճ վէրնա մը մարգերնին ձգել՝ որ մտածեն. զոր օրինակ անցաւոր աշխարք, անստոյգ կեանք, սոսկալի յաւիտենականութիւն, ուատոնց նման խօսքեր. վասն զի ասկէց աւելին երբեմն օգտին տեղը վնաս կրնէ։

Ուրիշ երկար հարկաւոր բան ալ կայ ըսելու, որպէս զի աղդարարութիւնն օգտակար ու պտղաբեր ըլլայ։ Առջինն է յարմար առնելն ընել. երկրորդը՝ որ գրե-թէ միշտ անուշադրեամբ ըլլայ, քիչ հեղ սասակի. երրորդը՝ որ աղդարարութիւն ընողը գործքով ալ բա-րի օրինակ ծայ։

Աղդարարութիւնն առնելն ալեաք է ընել. յարմար առիթը գտնելով։ Բրնատաս տէրն մեր չըսաւ որ ըն-կերդ պակսութիւն մը ըրածին պէս՝ մէկէն հան տեղը յանդիմանէ զինքը, այլ թէ ՚՚Երթ յանդիմանեա զնա ,,։ ըսել կուզէ որ յարմար առնելն գնա յանդի-մանէ զինքը. թէ որ պարագաները չուտով կը պահան-չեն, զոր օրինակ թէ որ ընկերդ մահուան վտանգի

մէջ է , շուտով պէտք է շարժիս . իսկ Թէ որ պարա-
գաներդ շուտով չեն պահանջեր , քիչ մը ուշացուր ,
առէնին ապասէ : Ընձեռնը Թէ որ առէնին գալու ըլ-
լայ՝ մեծ օգուտ կրնէ , իսկ առէնէն գալս՝ չիապահար
է . ապանի ալ ազդարարութիւնն առէնին որչափ օգ-
տակար է նէ , առէնէն գալս այնչափ անօգուտ ու
երբեմն չիապահար ալ է : Ա՛ս սխալմունքին մէջը կիյ-
նան առաւօտուան խաղն կամ գինիի սէր ունեցող երիկ
մարդկանց կենկիրը : Խրատ կարելի՛ չըլլալու բան է .
իրիկուն կըլլայ , խեղճ կինիկը կըսպասէ երկանը . մէյ
մըն ալ կը տեսնես ուշ առէն առուն կը հասնի՝ գլուխը
տաքցած , կամ գինիէն , կամ խաղի մէջ կորսնցուց-
ուած ապրիկէն : Կնիկը սիրտն էրած՝ վրան կը յարձակի ,
կը յանդիմանէ զինքը , կը գանգատի , յանցանքն երեսը
կը զարնէ , կը չեխէ , այնչափ բան կըսէ որ՝ էաքը էա-
քը ըրած ազդարարութեանը պատուղ՝ ապրիկ ծեծ մը
կուտէ : Խե՛ղճ կնիկ , խելքը գլուխը չեղող ու խօսք չի-
հասկցող մարդուն ազդարարութիւն ընելու առէնն
էր . անանկ առէն խրատելը , կըսէ սուրբ Օգոստինոս ,
զինքը չակէլու տելը՝ առելի սուրբ է : Կաւռնելիոս
Կելսոս բժշկին խօսքն է որ՝ ապառիկ ջերմի մէջ եղած
հիւանդէն արիւն առնելը զինքը մեռցընել է , պէտք է
ապասէլ որ ջերմն իջնայ սկսի : Ըսյն բանն է խրատելը
որոնք որ ապառիկ կրքի մէջ են , որ հոգւոյ ջերմ մըն
է , ինչպես բարկութիւնը՝ առելութիւնը՝ և ինչ և
իցէ ուրիշ կիրքերը . ապ կիրքերուն ապառկութեան ա-
տենը մարգս խօսք չի հասկընար , ուսոի անօգուտ է
խրատելը . մանաւանդ Թէ առելի զայրացընել է զինքը ,
գլուխը տաքցընել՝ որ առելի յամառի , չարիք ընել է
իրեն քան Թէ բարիք : Սպասելու է որ ջերմն իջնայ ,
կիրքն եռալն անցնի , սիրտը հանդարտի , միտքը խա-
ղաղի , կարենայ խրատ լսել , ազդարարութիւնդ ըն-
դունիլ . ան առէնը յոյս կըլլայ որ օգուտ ընէ : Մար-
գուն մէկը կիրք եղած՝ անհաւատի խօսքեր գժտոխային
անէծքներ բերնին կուտար . սուրբ Ֆրանչիսկոս սա-
լեզային ալ հոն էր . սրտոր ձայնը կարել տուր՝ ըսաւ
մէկին իրեն : Իսկ սուրբը պատասխան տուաւ որ առէնը
չէր , զինքը խրատելն ուրիշ բան չէր՝ բայց հրել որ ա-
ւելի գէշ կերպով դէրի հնայ : Սպասեց քիչ մը , Թո-
ղուց որ կիրքն իջնայ , ու էաքն իրեք չորս ծանր ու

անուշ խօսքով շահեցար զինքը, խելքը գլուխը ժող-
վել առաւ։

Ազգարարութիւնն օգտակար ըլլալու համար մէյ-
մըն ալ քաղցրութիւն պէտք է և անուշ կերպ սովո-
րական։ Մէկուն սիրտը շահելու համար ինչ կրնենք.
խիստ՝ անշնորք ու թեժու կ՚երթայ կը բանեցընենք. չէ.
պէտ քաղցրութիւն հերթելի անուշ կերպ։ Սուբբ գիրքն
ալ կըսէ որ անուշ խօսքը՝ լսողին սիրտը կը շահի, հո-
գին կըռնցընէ. „ Խորխոխ մեղու բանք բարիք, և
քաղցրութիւն նորա բժշկութիւն հոգւոց „. (Առակ
ԺԶ. 24։) Ընդ հակառակին խիստ ու թեժու խօսքերը՝
որ բարկութեան կերթայ առաջ կու գան, օգուտ մը չենն
կրնար ընել. „ Ջի բարկութիւն մարդոյ զարդարու-
թիւն ոչ գործէ „. (Յակ. ա. 20։) Կորչին կըսէ մ.
ազգարարութիւնն անձրև կը նմանի. թէ որ անձրևը
կամաց կամաց քիչ քիչ կու գայ, կը թափանցի ու կը
պարարտացընէ երկիրը. իսկ թէ որ սաստիկ կու գայ
կարկտաի հետ, աւերն ալ շատ կընէ քան թէ օգուտ։
Սանկ ալ ազգարարութիւնը թէ որ անուշութեամբ
մէմ կերպով ըլլայ նէ, լսողին սիրտը կը թափանցի
և օգտակար կըլլայ. իսկ սաստիկ կերպով անարգա-
կան խօսքերով եղածը՝ սովորաբար օգուտ ընելու տեղը
կը գրգռէ կը զայրացընէ. „ Բան խիստ յարուցանէ
զբարկութիւն „. (Առակ. ԺԵ. 1։) Ցեսէք որ քաջա-
խով Ճանճ մըն ալ չի բռնուիր, կրսէր սուրբ Ֆրանչիս-
կոս սալեզացին, այլ մեղրով և ուրիշ անուշ բաներով.
անոր համար ինքն անանկ անուշ կերպ ունէր, ու իր
շնորհալի ազգարարութիւններուն այնչափ օգուտ կը-
նէր ուրիշներուն, որ աներևոյթին կը շահէր։ Արդ ու մե-
ղուաւոր՝ երկու մեկմեկէ տարբեր բաներ են, կրսէ սուրբն
Օգոստինոս. մեղուաւորը պէտք է յանդիմանէ, բայց
որովհետև մարդ է՝ մարդուն պիտի ողորմի։ Ասոր
համար Դաւիթ մարգարէն կրսէր. „ Խրատեսցէ զիս
արդարն ողորմութեամբ „. (Սաղմ. ՃԽ. 5։) Թող ար-
դարը զիս յանդիմանէ, թող խրատէ զիս. բայց ողոր-
մելով ընէ, կարեկից ըլլալով։

Ազգարարութիւնն օգտակար ըլլալու համար անու-
շութիւն պէտք է ըսի սովորաբար. բայց երբոր անանկ
պնդագլուխ յամառասէր մարդկանց հետ է բանեցնելու,
որ անուշութիւնը չգտնելէն ի զատ՝ իրենց տեղէք կու-

ասոյ աւելի գէշ ըլլալու, ան սաեէնն անուշութեան հետ խաղութիւն ալ պէտք է, կըսէ Մեծն Գրիգոր, անուշին հետ թեթու ալ խաղնելու է, խիտ խօսելու է, մանաւանդ երբոր յանդգնքը հրապարակական է, որպէս զի դայթակղութիւն չըլլայ սրբիչներուն: Անոր համար առաքեալը չըսեր միայն որ խրատուէ յանդիմանել պէտք է, այլ երբեմն նաև չեխել, ձայնը սաստկացընել, "յանդիմանեա սաստկա ,, , բայց միշտ եղբայրութիւնը ձեռքէ չձգելով: Ուսան Տիտոսի իր աշխէրհին ալ կը յանձնէ որ խիտ կերպով չեխէ իրենց պակասութեանը մէջ յամառածալ կեցողները. "Կըշտամսեցես զնոսա խստագոյնս ,, . (Տիտ. ա. 13:) Ու ինքն ալ օր մը սաստիկ քարկ Եղիմաս մոգին վրայ, որ հաւատացելոց մէջն որսնացանութիւն ընելէն չէր գադրեր, ու ըսաւ իրեն. "Ով լի ամենայն նենգութեամբ և խորամանկութեամբ որդի սատանայի ,, . (Գործ. ժէ. 10:) Սատանաորսակս հայրերը՝ մայրերը՝ սանը մեծերը՝ պարտական են հեզութեան հետ խստութիւն ալ խառնել, անուշութեան հետ սաստկութիւն, չեխել, ձայնէրնին բարձրացընել զակըռնէրնին խրատելու, ծառանէրնին ու իրենց ձեռքին տակն եղողները յանդիմանելու համար, երբոր զանոնք յամառածալ կը տեսնեն իրենց պակասութեանը մէջ. ու թէ որ ան ալ չօգտէ, պէտք է սպառնան, ու պատժի ապաշխարանքի ձեռք զարնեն: Թէ որ սատնկ չընեն, իրենց կըլայ ինասը. Հեղինէն պէս կըլան: Սուրբ գիրքը կը պատմէ որ Հեղի չափազանց անուշութեամբ կերմեար իր զաւկներուն հետ, անոնց պակասութիւնը խստութեամբ յանդիմանելու տեղը՝ սատնկ միայն կըսէր. "Ընդհէր առնէք ըստ բանին զոր ես լսեմ, մի որդեակք ,, . (ա. Թագ. բ. 24.) այսինքն ինչո՞ւ սատնկ բան կընէք՝ որդիք, մընէք սա բանն որ կը լսեմ: Ան իր չափազանց կակղութեանը համար սոսկալի պատժուեցաւ այմէ, և իր որդւոցը հաքն ալ գէշ եղաւ: Անոր համար ով որ հարկաւոր եղած տեղը չի պատժէր իր զաւկները՝ իր հպատակները, կրսէ սուրբ գիրքը, չէ թէ կը սիրէ զանոնք՝ այլ կատէ. "Որ խնայէ ի գաւազան, ատեայ զորդի իւր ,, . (Առակ. ժէ. 24:) Քրիստոս աչքին մէջ ալ մեղի օրինակ տալու համար, երբոր տեսաւ որ հեզութիւնը անուշութիւնը չէր օգ-

տեր տաճարն անարգողներուն, խստութիւնը ձեռք առաք, խարազանով զրկինք անկէ վտարեց. (Յհ. բ. 15:) Ուրեմն հաւատար եղողներու մէջ գրեթէ միշտ հեզութիւն ու անուշութիւն պէտք է խրատելու, բայց մեծաւորի ու հպատակի մէջ չատ անգամ խրատութիւն կը պահանջուի, ու նաև պատիժ, միայն թէ չըլլայ որ կիրք մտնէ մէջը, այլ միշտ եղբայրսիրութենէ առաջ գայ:

Ազգարարութիւնն օգտակար ու պաղաբեր ըլլալու համար՝ մէկ հարկաւոր բանն ալ ան է որ, աղգարարութիւն ընողը բարի օրինակ ալ տայ: Ձիմաբանութիւնը սիրելիք, մանաւանդ գուք հայրեր մայրեր ու որ և իցէ կերպով մեծաւոր եղողներ՝ չիմաբանիք. ձեր խօսքերը, ձեր խրատները, ձեր սպառնալիքը, ձեր տուած պատիժները, ամենևին չեն օգտեր ձեր զաւկըներուն ու հպատակներուն պակասութիւնները չակելու և զգուշութիւն ընելու, թէ որ իրենց բարի օրինակ ալ չտեսնէ: Ինչ է որ խրատ լսողը խրատողին պակասութիւնները տիտի չնայի, այլ անոր սէրը՝ որով զինքը կը խրատէ իր բարւոյն համար, ու պարտաը չիհանի առած խրատը: Բայց փորձը կը ցցընէ որ սանկ չըլլար. գիտիք ինչու. վասն զի օրինակը մէկ ծածուկ ու զարմանալի զօրութիւն մը ունի անզգալի կերպով դէպ ի չարը ձգելու: Օրինակը, կըսէ մեծն Գրիգոր, և մանաւանդ չար օրինակը, անհամեմատ աւելի ուժ ունի քան զխօսքը: Ասոր պատճառն ալ սորբ Բեռնարդոս կոչ տայ. վասն զի խօսքը ձայն մըն է՝ որ անկըճին կը զարնէ, իսկ օրինակն օրոտում մը՝ որ իր սաստիկ հնչմամբն ինչուան մարգուն սրտին մէջը տպաւորութիւն կընէ: Ուստի գրեթէ անկարելի է որ անոնց խրատը տեղիք ընէ, որոնց որ խօսքերնին ազէկ՝ բայց գործքերնին գէշ է. որոնք որ ուրիշներուն պակասութիւնները կը յանդիմանեն, ու իրենցինները չեն շակեր: Ասանկներուն խրատաւորները սովորաբար խրատաղներուն վայ կը ծիծաղին. ու թէ որ բերնով ալ չըսեն, մաքերնուն կըսեն՝ "Բժիշկ բժշկեա զանձն քո ,, · (Ղկ. դ. 23.) դուն քեզի նայէ, քու հիւրհատութիւնդ նախ բժշկէ: " Հան նախ գերանդ յականէ քումէ, և տպա հայեացիս հանել ջիւղ յականէ եղբօր քո ,, · (Ղկ. է. 42.) նախ քու աչքիդ միջի եղած գերանը հանէ,

ու հաքը վտրձէ ընկերոջդ աչքին մէջ եղած ծիլը հա-
նելու : Ի՞նչ օգուտ մարդ կը յուսայ վաչխ առնողի մը
խրատէն , որ ուրիշը վաչխ չառնելու կը խրատէ : Ի՞նչ
օգուտ է երբոր հպարտ դէպարտը խրատէ , ագահ զա-
գահը , երբոր անպարկեշտ մարդ մը ուրիշն անպար-
կեշտութիւնը յանդիմանէ , սխալական մարդ մը ուրիշի
վրէժխնդրութիւնը , չարախօս մարդ մը ուրիշի բամբա-
սանք ընելը : Ի՞նչ օգուտ թէ որ հայր մը յանդիմանէ
իր որդին քրիստոնէական վարդապետութեան չհպա-
շման համար , երբոր ինքն ալ չի գար ամենևին . կամ
խոստովանանք չընդունուն համար , երբոր ինքը զաւակին
ալ չընդար . կամ չերկիւղած երկիւղած չընդունուն հա-
մար , երբոր ինքն ամենևին ժամը ոտք չի կոխեր : Պա-
րապ տեղը կը խրատէ որ ուսումնասիրվի , աշխատի , ա-
տենը պարապ չանցընէ , երբոր ինքը բոլոր օրը խա-
ղի գբօսանքի կանցընէ , անէ տունն կը պարտի , ժամը
հանդէս կըլլայ՝ ինքը գինետունը նստեր թմրելի կը
խաղայ : Ի՞նչ օգուտ յուսալու է մօր մը իր աղջիկը
խրատելէն որ շատ հագուելու կապուելու՝ երևնալու
տեսնուելու սեր չունենայ , երբոր ինքն ամէն նորա-
լուկ անվայել հագուստներու հաւէս կերթայ , ու բո-
լոր օրը պատուհանները կը պարսի : Անկարելի բան է ,
օրինակը միշտ աւելի զօրաւոր է քան վասքը . Կիկե-
րոնին խօսքն է որ եղած աղտոտ ձեռքով բիծ չի մաք-
րուիր : Սուրբ Օգոստինոս ալ կըսէ որ ան մարդը մի-
այն կրնայ օգուտ ընել խրատովը , ով որ նոյն պակ-
սութիւնն ինքը չունի : Ուրեմն յայտնի եղաւ որ ազ-
գարարութիւնն օգտակար ըլլալու համար՝ պէտք է որ
ազգարարութիւն ընողը բարի օրինակ ալ տայ :

Բայց թէ որ մենք ասանկ ղգուշութիւններն ը-
նենք , ասանկ բանէ կերպերս բանեցընենք , Քրիս-
տոսի տեսան մերոյ տուած կանոնովը վարուինք , ու
այսու ամենայնիւ ուրիշներուն պատուղ մը չըլլայ , ծաղր
ընեն զմեզ , խրատներնուս վրայ ծիծաղին նէ , ինչ պի-
տոյ ընենք : Բան չի մնար ընելու , պարապ է խօսքն
անմիտ մարդուն . “ Որ ատեայ դանդիմանութիւն՝
անմիտ է ,, , կըսէ սուրբը գիրքը . (Առակ ԺԲ . 1 .) պա-
րապ է խօսիլ անոնց որ չեն ուզեր մտիկ ընել՝ կըսէ
նորին սուրբ գիրքը . “ Ուր ունկնդրութիւն ոչ է , մի
լայներ վասս ,, . (Սիր . ԼԲ . 6 :) Ուրիշ բան չի մնար

ընելու, վասն զի Քրիստոս աչքն մեր կըսէ որ անանկ ները կորսուած հոգիները պիտի սեպենք. "Եղիցի քեզ իբրև գհեթանոս և մաքսաւոր ,, : Թէ որ բան մը կը մնայ ընելու նէ՝ աղօթքն է, որ ամէ իրենց լոյս տայ Ճըշմարտութիւնը Ճանչնալու, սրտերնին շարժէ որ դարձի գան՝ քրիստոնեան հասնին : Ապա թէ ոչ, ջնկարծած տեղնին կը հասնի մահը, ու վերինք դժոխքը կը դանեն : Աստուած խղճուկ զմեզ ամենքիս տանէ վերջ ունենալէն :

ՅՕՐԴՈՐԱԿ ԼՈ.

Աթէնացիներ վրայ, որ ուղղափառ հերոս դէմ է :

Երկան խօսելոյ սերոյ գերազանց առաքինութեան վրայ՝ թէ աստուածախրութեան և թէ եղբայրսիրութեան, բացատրեցի ինչ կերպով պէտք է սերոյ առաքինութիւնը կատարել, ցցուցի ինչ հնարքներով ինչ զգուշութիւններով մեր սրտին մէջը վառ պահենք պետուր սէրը. հիմա կը մնայ որ ցցրնեմ անոր դէմ եղող կիրքերը, որ ամենքը գիտնան զգուշանալ անոնցմէ : Թէպէտ ամեն մեղութիւն ամեն մոհացու մեղք ընդհանրապէս սիրոյ դէմ են, վասն զի կը մարին առիկայ մեր սրտին մէջ ու ինչուան անոր ներկութիւնն ալ կորսընցընել կու տան մեզի, բայց անոնցմէ մէկ քանին մասնաւոր կերպով այ սիրոյն ու եղբայրսիրութեան դէմ են, և անոնց գործքերը կը խախտենէն. ինչպէս առեղծութիւնը, ծուլութիւնը, նախանձը, անմիաբանութիւնը, կռիւը, գայթակղութիւնը : Ծուլութեան ու նախանձու, անմիաբանութեան ու կռիւ ընելու վրայ պիտի խօսիմ Եօթը մահու չափ մեղքերու վրայ խօսած ատենս. գայթակղութեան վրայ ալ՝ տասը պատուիրաններուն մէջը պիտի խօսիմ. ուրեմն հոս առեղծութեան վրայ կը մնայ որ խօսիմ: Ընդհակառակ անգամ ները վեր ի վերոյ ըսի ձեզի առեղծութեանն ինչ ըլլալը, ու ցցուցի իր նշանները որոնք են. բայց հիմա մանաւոր կերպով ասոր վրայ կը խօսիմ, ու կը բացա-

սրեմ՝ քանի մը հարկաւոր գիտնալու բաներ, որ մեզի կանուն ալեաց ըլլան։

Առեւտրութիւնն է մաքի կամ կամքի նեղդործութիւն մը, որով ուրիշի մը դէմ կըլլանք, ուրիշէ մը կը խորշինք, զինքը չենք սիրեր։ Երկու կերպ առեւտրութիւն կայ. մէկը թշնամութեան, երբոր անանկ դէմառեւտրութիւն մըն է՝ որ ուրիշին չարիքը բաղձալ կուտայ, կամ անոր չարեացը վրայ ախորժել։ Մէկալն անանկ դէմառեւտրութիւն մըն է՝ որ ուրիշին բարքէն կը խորշինք, ըսած ինքեան դէշ կամ մեզի ձեռնտական ըլլալուն համար, կամ ուրիշ ինչ և իցէ պատճառաւ։ Առիթ ի պատ, ինչպէս այ սէրը եղբայրասիրութենէն տարբեր է, առանձին ալ այ և ընկերոջ առեւտրութիւնը մեկմեկի տարբեր բաներ են։

Առաւօտյ առեւտրութիւնը, թէ թշնամութիւն ըլլայ՝ իրեն չարիք բաղձալով, և թէ սոսկ խորշիլ մը ըլլայ իր սրբասութենէն ու կառաբելութիւններէն, սոսկալի մեղք է՝ զարհուրելի սրբապղծութիւն է, անանկ որ բերանս առաջ չերթար ըսելու։ Ինչպէս։ Մեկ անարգ արարած մը ան առաքեան հասնի որ իր առեղծոյն առէ, անոր ուղղակի դէմ ելլէ, անոր չարիք բաղձայ, իր կառաբելութիւններէն խորշի։ Ա՛ս անանկ մեղք մըն է՝ որ մարդ բերանն առնելու կը սոսկայ, անանկ մեղք մըն է՝ որուն նման ուրիշ մեղք չի կրնար ըլլալ, ոչ առաքութեան կոմմանէ, ոչ այլանգակութեան, և ոչ չարութեան։ Վասն զի թէ որ ամենաբարիին դէմ ելողն ամենաչար է՝ ինչպէս Արիստոտել կըսէ, որով հետև ձեռնտեղութիւնն ուղղակի դէմ է ձեռնհասութեան՝ որ ամենէն գերազանց առաքինութիւնն է, ուրեմն ամենէն դէշ մեղքն ան է, ու ինչ մեղք որ կրնայ գործուիլ աշխարքիս վրայ՝ անոնց մեկին ալ ան մեղքին գեղեցկութեանը չի հասնիր։ Ա՛ս սոսկալի մեղքին մէջը գիւրաւ կրնան որոնք որ անկարգ կեանք կանցընեն՝ իրենք զիրենք զգայական կրքերու տալով, ու չեն ուզեր որ մեղքերնուն չարխեղական պատիժ մը ըլլայ. ուստի կառեն այ արգարութիւնը, կը խորշին իրմէ, չեն ուզեր որ ըլլայ ան՝ որ զիրենք պատժէ, իր ըլլալը կամ քերնուն դէմ է։ Համառօտիւ գիւրաւ կրնան անանք՝ որ այ կամայը հետ համակերպութիւն չունին, ծանր վնաս մը հանդիսելու ըլլայ նէ իրենց՝ չեն համբերեր, մանաւանգ իրենք զիրենք խաղալ առուղներն՝ երբոր շատ

սակ կը կորսընցնենն , կամ կը տեսնեն որ ուրիշները կը վաստկին ու իրենք կը մնասուին միշտ , անանկ կը կասկնին՝ որ երբեմն ալ դէմ կը յարձակին , ու թէ որ կարենային՝ զնոքը կը փճացընէին , սրտերնին իրմէ կը հանեին . կը հայհոյեն իր սուրբ անունը , կը նախատեն իրեւ անիրաւ ու կողմ բռնող : Որը ալ դէմ եղած մեղքերուն ու անպզտանքներուն վրայ կուրախանայ . որը կատաղութենէն ամէն կերպով կը ջանայ իրեն դէմ ընել . քանի խաղացողներ ալ կան , որ անմիջապէս իրեն դէմ նախապէնք չկրնալով ընել՝ իր պժակերնուն գէմ կրնեն , խաչը գետինը զարնելով , ոտքի տակ առնելով , և ուրիշ անարգանքներ ընելով : Զարհուրելի բան , սատանաներէն ահագին հոգիներ : Բայց ան իր անհուն ողորմութեամբը՝ անոնց ատ ատոիճանի աւետութեանն առեւն ալ զիրենք ձեռքէ չի թողներ , իր շնորհովը կօգնէ իրենց որ զգաստանան գարձի գան , ինչպէս քանիներն եկան :

Խակ ընկերոջ հետ եղած աւետութիւնը՝ թէ որ սուտ խորհիլ մըն է ուրիշին , կըլլայ որ մեղք է , կըլլայ ալ որ մեղք չըլլալին ի զատ՝ գովելի ալ է : Թէ որ ուրիշի մէկ գովելի բանն առնիք , մեղք է . ինչպէս թէ որ մէկը գաղտնօրէն արգարութիւնն առէ , վախնալով որ զնոքը կամ ուրիշներն իրենց յանցանքին համար պիտոյ պատժէ . վասն զի ասիկայ՝ առաքինութիւնն առել է , և ուղել որ գէշութիւնն անպատիժ մնայ : Խակ մեղք չէ , ու մանաւանդ գովելի բան է , թէ որ մէկն ուրիշին գէշութիւնները առէ՝ այ գէմ ըլլալուն համար , կամ ուրիշներուն ձեռնակոր ըլլալուն համար . վասն զի ասիկայ՝ գէշութիւնն ու մեղքն առել է , որ ազէկ մարգկանց յատկութիւնն է , ինչպէս սուրբ գիրքը կըսէ . "Պիղծ է արգարոյ այր անօրէն ,, (Առակ . իե . 27 :) Բայց ազէկ պէտք է նայել , որ իրօք գէշութիւն ըլլայ առած բանէրնիս , ու չըլլայ որ ան գէշութեան հետ ընկերնիս ալ առնիք :

Խակ թէ որ ընկերոջ հետ եղած աւետութիւնը Թըշնամութեան աւետութիւն է , միշտ մեղք է : Ան աստակ աւետութիւնը , ազէկ միտ գրէք , ան բնական հակակրութիւնը չէ՝ որ երբեմն կըզգայ մարդ ոմանց վրայ , ինչպէս կարծես որ չի կրնար տեսնել դանոնք առանց արիւնը դառնալու : Ան բնական զգացմունքը՝

երբոր ակամայ է, ու մինք չենք հաւանիր, առեւտրութիւն չէ՝ այլ փոքձառութիւն մը առեւտրեական. որուն համար կ՚ըսեմ որ դէմ կենանք՝ առ ոչ դիմելով, ու եղբայրսիրութեան ներդործութիւն ընելով, չէ թէ միայն մեզ չքաւոր՝ այլ և մեծ արդիւնք կը վաստակինք: Բոլոր ու իրաւունք առեւտրութիւն ան է, երբոր կամաք ու մրցքով խելքը վրան ըլլալով մեկին ուրիշին չարիք կուզէ, ու կը ջանայ ընելու, կամ կախարժէք ուրիշի չարեացը վրայ, իրաւունք իրեն անոր չարիքը: Առանկ առեւտրութիւնը մահուչափ մեղք է, երբոր ծանր է ուզած կամ ըրած կամ ախորժած չարիքը. իսկ թէ որ թեթեւ չարիք է, կամ կատարեալ հաւանութեամբ եղած չէ, նեղուելի մեղք է: Ուրիշի չարիքը՝ իրաւունքն իրեն անոր չարիքն ուզել ու ախորժել ըսի. վասն զի թէ որ մեկին ուրիշի չարիք մը ուզէ, չէ թէ գեշութեան համար՝ այլ անոր ճշմարիտ բարւոյն, առեւտրութիւն չըլլար ըրածը՝ այլ սեր: Ինչպէս թէ որ հայր մը բաղձայ որդւոյն ծեծ ուտելը կամ վիասի մը հանդիպելը, որպէս զի իրեկոնը չուշանայ տուն դառնալու, չէրթայ անկարգութենէն եւս ընկալուելու. կամ մեկին ուրիշի քիչ մը առնէն բանա մանելն ուզէ, որպէս զի գողութիւն ընելէն եւս կենայ՝ խելքը գլուխը ժողվէ. սոսկալի առեւտրութիւն չէն, ինչու որ ուզած չարիքը՝ անոր բարւոյն համար է. ինչպէս մեկ անկարգ մարդու մը հիւանդութիւն ուզելն ալ առեւտրութիւն չէ, որպէս զի զգուշանայ՝ զգաստանայ՝ վարքը շտկէ:

Բայց օրինաւոր բան է արդեօք՝ ուրիշի չարիքը բաղձալ, որպէս զի անկէց մեզի մեծագոյն բարիք մը ըլլայ: Ըսոր օրինակ, կրնայ մեկը ծերու մը կամ պառաւի մը մահն ուզել՝ անոնց ունեցածը ժառանգելու համար: Ըե, օրինաւոր բան չէ. Խնդովկենտիոս ԺԱ սրբազան պապը գաղտապարտեց զանոնք՝ որ սա բանն օրինաւոր կը համարեին: Ինչու որ թէ սա բանիս և թէ ուրիշ սոր նման բաներու մէջ՝ թէպէտ ամեն մարգուն միտքն աւելի իր բարիքն ուզելն է քան թէ ուրիշի վնասը, բայց միշտ ուրիշի վնասն ալ իբրև անոր չարիքն ուզելն ալ մեկտեղ է: Բայց արդեօք չի կրնար մեկը գտնել ուրախանալ առանց ժառանգութեանը վրայ, որ ուրիշի մեռնելովը իրեն կինայ: Թէ որ մեկն առանց կամ առնելու ժառանգութեանը վրան միտակ ուրախանայ, ա-

անոց ուզելու կամ ախորժելու սովորութիւնը մեռնելը՝ ո-
րուն ունեցածն իրեն կվնասէ , մեղք չէ . ինչու որ անոր
վնասը չուզելը , անոր չարեացը վասն չէ իր ախորժելը ,
հապա մինակ իր բարւոյն համար : Այսու ամենայնիւ
վտանգաւոր է ասանկ բան ուզելը կամ ախորժելը , ա-
նոր համար պէտք չէ ասանկ մտածմունքներ մտքերնիս
ուշացընել . վասն զի շատ դիւրին է մեր բարկութեան ուզե-
լէն՝ անցնիլ ուրիշի վնասն ուզելուս , ուրիշի մահը բաղ-
ձալուս :

Հիմա ուրիշ սեւելի բարձր ու սեւելի հարկաւոր խըն-
դիր մը ընենք : Օրինաւոր բան է արդեօք ուզելն որ
մեկը մեռնի , որպէս զի անոր մեռնելովը մեծ բարիք մը
ըլլայ աշխարքիս կամ կրօնքի կամ ուղղափառ եկեղե-
ցւոյ : Խօսք հասկընալու համար . թէ որ իշխան մը մեծ
վնաս կրնէ տէրութեան կամ կրօնքի կամ ուղղափառ
եկեղեցւոյ , կրնա՞յ մեկը բաղձալ անոր իշխանութենէ
ելնելը , կամ թէ որ աս անկարելի է՝ իր մեռնելն ու-
զել հասարակաց կամ սուրբ կրօնքին օգտին համար :
Սուրբ Թոմաս պատասխան կու տայ որ կրնայ . ինչու
որ ամեն կեղծով հասարակաց բարիքը պէտք է առանձ-
նականէն վեր դնել , այսինքն մեկու մը կեանքէն . ուս-
ում ասանկ բանի համար անոր մահը բաղձալը՝ հա-
սարակաց բարիքն անօրինէն վեր դնել է . միայն թէ
այնպիսւոյն մահն իբրև իրեն չարիքը չնբաղձացուի ,
այլ իբրև հասարակաց բարիք : Ասոր ապացոյցն ան է
որ Պօղոս առաքեալը կըսէ գաղատացւոց . Ո՞վր էր որ
արմատէն ջնջուէին՝ որոնք որ ձեր մէջը խռովութիւն
կը ձգեն , որոմ կը ցանեն . “ Երանի թէ մատակուր
իսկ լինէին որ զձեզ խռովեցուցանեն ,, . (Գաղ . Ե .
12 :) Յովհաննէս առաքեալն ալ կըսէ առ ՅՀ . մինչև
երբ մեր արեանը վրէժը չխնդրես սխտոր աշխարքի բնա-
կիչներէն . “ Մինչև յե՞րբ , տէր , ոչ դատիս և խնդրես
զվրէժ արեան մերոյ ՚ի բնակեալս երկրի ,, . (Յայտ . Զ .
10 :) Ուստի թէ որ մահապարտ մը բաղձայ բանտէն
խլըտնելու՝ որ մեկ մը սպան հանէ , մեկուն ապաննէ ,
մեղք չէ ուզելը որ դատաւորը զինքը մեռցընել տայ՝
որ սուրբ անմեղներուն կեանքը խլըտի . ինչու որ ա-
մեն մարդ առանց մեղայ բաղձալ ինչ որ դա-
տաւոր մը արդարութեամբ ու օրինաւոր կերպով կըր-
նայ ընել : Սուրբ Թոմասին խօսքն է . “ Որովհետև

պէտք է որ սէրը կարգաւորեալ ըլլայ, ու պարտական ենք մենք զմեզ աւելի սիրելու քան զուրիշները, մեր ազգականները աւելի սիրելու քան թէ օտարները, բարեկամները աւելի սիրելու քան զձեռնամիները, հաստարակաց օգուտն աւելի ուզելու քան զմիսունը, ուստի օրինաւոր է՝ եղբայրսիրութիւնը ձեռքէ չձգել մեկուն ինսան ուզել կամ ախորժիլ, չէ թէ իբրև իրեն ինաս՝ այլ արդէք սուրհներուն չարեաց, կամ հաստարակաց վնասուն, կամ սուրբ կրօնքին, որոնք իր մեն աւելի պարտական ենք սիրելու ։ Բայց պէտք է շատ զգուշանալ որ չըլլայ թէ ատ անօգուտ բաձանքները ուն հետ՝ հաստարակաց կամ կրօնքի բարիքն ուզելու առեն՝ վրէժխնդրութեան հոգի մտնէ. վասն զի ան առները մեղք կըլլայ։

Ուրեմն թէ որ մեղք չէ աշխարքիս վնասակար մարդուն մահն ուզել, կրնայ ալ մեկը սպաննել զինքը։ Ասիկայ չէ. վասն զի առանձնական մարդ մը չի կրնար ամենուն ուրիշը սպաննել, մարդասպանութիւն կըլլայ՝ ըստ ինքեան ապօրինաւոր։

Ուրիշ պզտիկ խնդիր մըն ալ ընենք. արդեօք մեկը կրնայ իր մահն ուզել աշխարքիս խեղճութիւններէն խալըսելու համար։ Չէ, չի կրնար. վասն զի որովհետև ան է մեր կեանքը առաջը, իրեն կինայ վերցընելն երբոր կուզէ նէ. ուստի օրինաւոր բան չէ որ մեկն իր մահը բաղձայ, բայց եթէ ոյ կամքին ձգելով. ինչպէս մեկը կրնայ ըսել. "Թէ որ ան կեանքս առնել կուզէ նէ՝ սիրով կը մեռնիմ. չէ՝ թէ որ չուզեր նէ, իր կամքը ըլլայ"։ Կամ թէ որ մեկն իր մահը բաղձայ՝ շուտով զանձ ան առնելու համար, ինչպէս Պօղոս առաքեալը կը բաղձար. "Ձգանիկալն եղանել և ընդ Քրիստոսի լինել՝ առաւել լաւ համարիմ"։ (Փիլ. ա. 23։) Ասոնց մէ գուբս մեր կամ ուրիշի վնասը՝ խելքնիս վրանիս ըլլալով բաղձալը՝ միշտ իրական առելութիւն մըն է, ու ծանր մեղք՝ թէ որ ուզած վնասնիս ծանր է։

Ո՛չ ինչ անիծած սխա է առելութիւնը, երբոր մեկ մը արմատ ձգէ սրտերնուս մէջ՝ ինչպէս գժուար է խլելը. ո՛չ ինչ մեծ վնաս կրնէ հոգիներնուս, որչափ մեղքերու պատճառ է. ո՛չ ինչպէս անկէց հաքը դժոխքին մեղն խալըսում չկայ։ Սուրբ Օգոստինոսին խօսքն է որ ինչպէս ամեն դէղ անօգուտ է վէրքն ը-

ռբնացընելու՝ երբոր դեռ երկաթին սմբոլը կամ երկրքին մէկ կողը վէրքին մէջը մնացած է, սասանկ ալ անօգուտ է աղօթքը՝ քանի որ առելուածները սրտին մէջը կեցած է, ուստի ուրիշ ամեն բարեգործութիւններն ալ անօգուտ են։ Անոր համար Յոհաննէս առաքեալը կըսէ. Ով որ իր ընկերը կատէ, որովհետև ոչ պատկերը կատէ՝ անով ձեզ ալ սատած կըլլայ, ու թէ որ զձեզ կը սիրեմ ըսէ նէ՝ սուտ է ըսածը. "Եթէ ոք ասիցէ թէ սիրեմ զԱստուած, և զեղբայր իւր ատիցէ, սուտ է ,, (ա. Յհ. դ. 20։) Ուրիշ տեղ ալ կըսէ որ՝ ընկերն առեցողը մարգասպան է, վասն զի իր հոգին կը մեռցընէ, և ուրիշին մահը բաղձալն ալ խիստ դիւրին է իրեն. "Ամենայն որ առեայ զեղբայր իւր մարդասպան է ,, (ա. Յհ. դ. 15։) Մեծն Բարսեղ մատենագրով Յոհաննէս առաքեալին ատ խօսքին վրայ. "Որ կայ ի սէրն՝ բնակեալ է յԱստուած ,, այսինքն ով որ սէր ունի՝ Աստուած անոր հետն է միշտ, ասանկ կը հետևցընէ. Ուրեմն ով որ սէր չունի, ով որ սրտին մէջ առելութիւն ունի, ասանկուն սրտին միշտ իր հետն է։ Խակ երբոր ատանկուն մէկուն սրտին մէջն է, կըսէ ատոր ոսկեբերանը, անոր միտքը միշտ պղտոր է, սիրտը խռոված, խղճմտանքը խաւարած. ուստի ամեն մեղք ամեն չարիք ընելու ընդունակ է, ինչուան հաւատքն ալ ուրանալու։ Եկեղեցական պատմութեան մէջ ատկալի դիպուած մը կայ ատ բանիս վրայ։

Սապրիկիոս անունով առջի քրիստոնեաներէն մէկին իր հաւատքին վրայ հաստատ էր, թէ և ան տեսնը քրիստոնեից դէմ սաստիկ հալածանք կար։ Ատ մարդը Նիկէփորոս անունով մէկէն ջուտ մը կրեր էր, և անանկ առելութիւն ունէր հետն որ՝ բարեկամներն ալ մէջ մտնելով չէին կրցեր զինքն անոր հետ հաշտցընել։ Ասկից քրիստոնեայ ըլլալուն համար ամբաստանուեցաւ, ու իր հաւատքը չուրանալուն համար՝ դատաւորը վճռեց որ գլուխը կարեն։ Երբոր մեռցընելու կը տանէին զինքը, Նիկէփորոս խոնարհութեամբ եկաւ ոտքն ընկաւ, թողութիւն խնդրեց ըրածին վրայ։ Բայց Սապրիկիոս պաղ դէմքով մը ընդունեցաւ զինքը, ըսելով միայն որ իրեն համար աղօթք ընէ։ Ցսկէ որչափ գժուար է առելութիւնը սրտէն հանելը, և ուր կը տանի զմարդը։ Երբոր դվնասուելու տեղը

հասաւ, գահիճը սուրը հանեց որ գլուխը կտրէր պիտոր, սկսաւ խեղճ ողորմելին դողալ՝ յոյն ընդքէն զուրկ ըլլալով, ու խաղաղեալ Ճամբան փնտռուելէ: Ըսին իրեն որ հաւատքն ուրանալէն ուրիշ Ճամբայ չկայ, ու ա՛նկով ուրացաւ զՔրիստոս: Ան որ տեսաւ Նիկեփորոս, բարձր ձայնով Քրիստոնեայ եմ ըսաւ. ու պատրաստ եմ կեանքս տալու Քրիստոսի սուրբ հաւատքին վրայ: Մեկէն զինքը գլխատեցին, և ան մարտիրոսութեան պսակն որ Սպարիկիոս իր առելութեանը համար կորսընցուց՝ վաստակեցաւ Նիկեփորոս իր խոնարհութեանը համար:

Ա՛յնչափ ալ կամայը դէմ է աս առելութեան ախտը, որ ա՛ն աչքըդբխս վրայ ալ պատիժը կուտայ, առեցողին վրայ խրկելով ինչ չարիք որ ուրիշին կը բաղձայ: Ի՞նչ եղաւ Ամմոնի Դաւթի որգւոյն, որ իր քոյրը Թամար բռնի պղծելէն ետքը՝ ան ատելութեամբ զինքը. (ա՛. Թագ. ժգ. 15.) ինքն ալ իր եղբօրմէն Աբիսողոմէն սպանուեցաւ: Ի՞նչ եղաւ Համանին՝ որ այնչափ առելութիւն ունէր խեղճ Մուրթաքէին հետը. ան փայտը՝ որ պատրաստեր էր Մուրթաքէին մահուանը համար, ինքն անոր վրայ կախուած մեռաւ. (Եսթեր է. 10:) Բայց ասոնք յատկութենական մահուանը քովը բան մը չեն, որ ա՛ն կուտայ անդին՝ առելութիւն ունեցողներուն: Զգուշանանք ուրեմն, սիրելիք, ասոնկալի ախտէն. կրզգանք չենք ղգայ սրտերնուս մէջը մեկուս մը հետ ընդդիմութիւն կամ քէն, շուտ մը դուրս ձգենք, ա՛յ յանձնենք զմեզ, ներենք ուրիշներուն կրած վնասնիս, ու չէ թէ միայն չարիք չուզենք իրենց՝ այլ նաև իրենց բարիքը բաղձանք. թէ որ չէ, վայ է մեզի, հազար վայ. վասն զի ա՛ն որ ամէն բան իրեն դէմ ըրած յանցանքներնուս. "Ա՛յո թէ ոչ թողուցուք մարդկան զյանցանս նոցա, և ոչ Հայրն ձեր թողցէ ձեզ զյանցանս ձեր ,, . (Մտթ. զ. 15:)

Հոս հիմա տեղն էր որ անէծքին վրայ ալ խօսէի, որ սկսայ դէմ ու ինչուան հիմա ըսած առելութեանս ընկերն է. բայց ասոր վրայ ա՛յ տասը պատուիրանները բացատրելու ատենս պիտի խօսիմ. ուսկի հոս կը վերջացնեմ ասոր օրուան յորդորակս յիշեցընելով ձեզի սուրբ առաքելոյ առեպտուած խրատները խոնարհութեան համբերութեան հեզութեան ու եղբայրութու-

թեան. "Զգեցարուք այսուհետեւ զգուեթ զողորմութիւն զքաղցրութիւն զնոնարհութիւն զհեզութիւն զերկայնմտութիւն, ներելով միմեանց, ընդհակ իրերաց,,. (Կղոս. Գ. 12:) Ա՛ս խրատները պահելով, ամենեւին մէկ սիրտ մէկ հոգի կըլլանք, ու աշխարքիս մէջն ալ քան կարի երջանիկ կըլլանք. Քրիստոսի խաղաղութիւնը մեր մէջ բնակելով:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ Ա.Բ.

Ո՞րէ՛ն վերայ լար մարգելու, փարախոյս խափան ու-
դարձողութեան ընելու վերայ:

"Սէր ոչ խորհի զչար,,. (Ա. Կորնթ. ԺԳ:)

Աղբայրասիրութեան հրամմած բաներէն առջի ձեզի բացատրելէն եաքը. անցած հեզու սկսայ խօսել քանի մը բաներու վերայ՝ որ եղբայրսիրութիւնը կարգիլէ: Հիմա նոյն բաներն չարունակութիւնն ընելով պիտի խօսիմ որ ուրիշի վերայ չար մտածելը չէ թէ միայն եղբայրսիրութեան դէմ է՝ այլ նաև արդարութեան. եաքն ուրիշ հեզու կը պահեմ ասոր նման քանի մը բաներու վերայ ալ խօսիլը:

Թէ որ եղբայրսիրութիւը կարգիլէ ուրիշի վնաս չընել չընել ուրիշի ինչ որ իրաւամբ չունինք ուզեր որ ուրիշները մեզի ընեն, ուրեմն կարգիլէ նաև չար չմտածելն ուրիշի վերայ: Վասն զի չար մտածելով ուրիշի վերայ, ինչպէս կրսէ սուրբն Թոմաս, իրեն չարիք կընենք՝ վնաս կը հասցընենք, անունը կտարեկով մեր սրտին մէջը, իր համարմունքը իր պատիւը կորսընցնել տալով մեր դիմացը, որ սուրբ գրքին ըսածին պէս՝ աշխարքիս ամեն հարստութիւններէն վեր է. "Լաւ է անուն բարի քան զմեծ ութիւն բազում,,. (Ա—ի. իբ. 1:) Ուստի մեզի իրաւամբ չուզած բաներնիս որ ուրիշի ընենք, կրնանք ըսել որ եղբայրսիրութիւն է ըրածնիս: Չէ, կրսէ առաքեալը, եղբայրսիրութիւն չէ. վասն զի

սերն ուրիշի վրայ չար չի մտածեր. "Սեր ոչ խորհի զչար ,,:

Երբեք կերպով մեկը կրնայ չար մտածել ուրիշի վրայ. այսինքն չար կարծիք ընդհուպ, չար կասկած ընդհուպ, չար դատողութիւն ընդհուպ: Չար կարծիք ընել է՝ երբոր մտքերնուս կանգնի որ ուրիշը սա անան ունի, ու գէշութիւնն ըրեր է, բայց տարակուսի մէջ կը թողնենք բանը, ոչ կը հաւատանք մեղն երևցածը, ոչ ալ չենք հաւատար: Չար կասկած ընել է՝ երբոր ուրիշի վրայ մտքերնուս անցած գէշութիւնը ուղիղ կը հաւատանք քան թէ չենք հաւատար. բայց չենք ալ վճռեր, գեռ քիչ մը կը տարակուսինք: Խակ չար դատողութիւն ընելն ան է՝ երբոր իրօք կը գաւանինք ուրիշը, մտքերնուս մէջը կը վճռենք որ ուրիշն անտարակոյսն ան գէշութիւնն ըրած է, ան ախտին տէրն է, չանցաւոր է: Կշիռքին վրայ ադեկ կիմացուի ըսածս. դնենք որ մտքերնիս կշռոք մըն է, ուրիշն դործքը կշռե սիտոր. թէ որ ցուցակը շիտակ մէջը կը կենայ՝ առանց մեկդին կամ մեկալ դին ծռելու, սա է տարակոյսը. թէ որ քիչ մը մեկդին կը ծռի քան թէ մեկալ դին, սա է կասկածը. իսկ թէ որ բոլորովին մեկդին կենայ կը պատկի, սա է դատողութիւնը:

Ա՛ս որ ադեկ հասկցաք, հիմա տեսնենք երբ մեզ կըլլայ տարակուսելը կասկածելն ու դատողութիւն ընելը, ու երբ մեզ չըլլար: Մեզ չըլլալու համար պէտք է նախ որ թէ տարակոյսը թէ կասկածը և թէ դատողութիւնը յանդուգն ըլլայ, այսինքն առանց պատճառի առանց բաւական հիմ մը ունենալու, մինակ քանի մը թէ թևնշանների անտոյգ գուշակութիւններէ առաջ եկած, անանկ որ շատ վանդ ըլլայ խաբուելու սխալելու: Խօսք հասկընալու համար. մեկը կը տեսնէ բարեպաշտ մարդ մը որ պարկեշտ կնկան մը հետ կը խօսի, կամ անար հետ կերթայ, կամ անոր այցելութիւն կընէ, ու շուտ մը կրսկսի գէշ մտածել վրանին. ասիկայ յանդուգն մտածութիւն մըն է, վասն զի պատճառ մը չկայ, բաւական հիմ չկայ գէշ մտածելու վրանին. անոր համար տարակոյս ըլլայ ըրածը, կասկած ըլլայ, դատողութիւն ըլլայ, միշտ մեղք է: Բայց թէ որ տարակոյսը կասկածը դատողութիւնը հիմ ունի, և անանկ հիմ՝ որ ադեկ մտածելով խելացի ու խոհեմ

մարդ մը կրնայ տարակուսիլ կասկածիլ ու գաղափար, ան առանց յանդուգն չըլլար ըրած տարակոյսը կասկածն ու գաղտնութիւնը, ուսոր մեղք չէ։ Խօսք հաստատելու համար. մեկը կը լսէ որ ուրիշները հաւատքի դէմ, բարի վարուց դէմ, պարկեշտութեան դէմ խօսակցութիւն կընեն, ու իրենց վրայ դէշ կը մտածէ. կամ կը տեսնէ որ մեկը հշիւքին չափին մէջը խորհրդաւորութիւն կընէ, անիրաւ շահ կառնէ, ու կու գայ խոստովանանք կըլլայ անոնց վրայ չար մտածելը, մեքէն անցընելէն որ անոնք դէշ կընեն։ Միամիտ մարդ, երբոր կը տեսնէ ու կը լսէ որ ըրածներն դէշ է, ինչպէս կրնաս մտածել որ ալ-ի կընեն, սուտ կըլլայ մտածածդ. ուրիմն և ոչ մեղքին շուքը կայ մտածածիդ մէջը, վասն զի չայտնի է ըրածնուն դէշութիւնը։ Բայց թէ որ չայտնի ալ չըլլայ, հերիք է որ բաւական հիմ մը ըլլայ դէշ մտածելու, ան առանց յանդուգն չըլլար մտքերնուս անցածը, ուսոր և ոչ մեղք կըլլայ։ Ինչպէս թէ որ տեսնեմ որ գիշեր առեն մեկը կամացուկ ուրիշի տանը պատուհանէն ներս կը մտնէ, ու մտքէս գաղափար որ գողութեան կամ ուրիշ դէշութեան համար է մտնելը, ըրած գաղտնութիւնս յանդուգն չէ, վասն զի բաւական նշան է տեսածս, բաւական պատճառ ունիմ անանկ գաղափար։ Բայց ալ թէ որ տեսնեմ որ մեկն ամեն օր անունը կոպրած տուն մը մտնէ, ու մտքէս անցնի որ գէշութիւն ըրած է հոն կամ ընէ պիտոյ, մտածածս յանդուգն գաղտնութիւն չէ. վասն զի ամեն խոհեմ ու ակնկիտ մարդ նոյնպէս կը գաղափարէ, ուրեմն մեղք չէ՝ թէև կարգէ դուրս պատահմամբ սուտ ալ ելլէ մտածածս. վասն զի գէշ մտածելուն մեղք ըլլալը մտածածիս սուտութեանը վրայ չէ, այլ միայն մտածածիս յանդուգն ըլլալուն վրայ, այսինքն առանց բաւական պատճառի ու հաստատուն հիման գէշ մտածելուս վրայ։

Բայց երբ բաւական պիտի տեսնենք ունեցած պատճառներ՝ ուրիշի վրայ գէշ տարակոյս կամ կասկած կամ գաղտնութիւն ընելու։ Դժուար է այս բանն որոշելը. վասն զի տեղւոյն առնելին անձին պարագաներէն կը կախուի։ Այս բանիս մէջն առելի տպաւորեալ կանոն է՝ բաւական պատճառ այն տեսնել, որն որ ամեն խոհեմ ու խելացի ու բարեպաշտ մարդու ա-

նանկ մտածել կու տայ։ Ուրիշ կանոն մըն ալ է՝ գէշ դատողութիւնն որոշել գէշ կատածանքէն, կատածանքն ալ տարակուսէն։ Վասն զի որովհետեւ գատելը կատածելէն գէշ է, կատածելն ալ տարակոյսէն, անոր համար գէշ գատողութիւնը յանդուգն ջլլալու համար աւելի հաստատուն հիմ պէտք է ունենայ քան զկատածը, կատածն ալ քան զտարակոյսը. անանկ որ ուրիշն վրայ չար բան մը տարակուսով կարծելու համար հինչ հիմ պէտք է նէ, նոյն բանը կատածելու համար աւելի հաստատուն պիտի ըլլայ հիմը, ու շատ աւելի՝ գատելու համար։ Բայց միշտ անանկ որ՝ ով և իցէ խելացի խոհեմ ու լաւ մարդ ան հիմանը վրայ կարենայ մեր ըրած տարակոյսը կամ կատածը կամ գատողութիւն ընել։ Մէյմըն ալ յանդգնօրէն գատողութիւնը կատածն ու տարակոյսը մեղք ըլլալու համար՝ հերիք չէ մտքերնուս անցնիլը, պէտք է նաև խելքերնիս վրանիս ըլլալով կամքերնիս հաւանի անոնց։ Խօսք հակրնալու համար. միայն մեկուն վրայ գէշ կատած մը գէշ գատողութիւն մը կու գայ, ու ինծի մեկին կերևնայ որ միտքս եկածն անանկ պիտոր ըլլայ։ Մտքիս աս առջի շարժմունքը, թէ և գէշ կը մտածեմ ուրիշի վրայ, բայց գեռ մեղք չէ. վասն զի գեռ կամք չունիմ մտածածիս վրայ։ Մինայն թէ ջլլայ որ սորված ըլլամ միշտ ուրիշի վրայ առանց պատճառի գէշ մտածելու, և աս չար սովորութիւնս չակելու ամենեւին հոգս եղած ջլլայ. վասն զի ան առենն ան ըրած գատողութեանս պատճառը կամաւոր եղած կըլլայ։ Ուրիշին աս դիպուածէս գուբս՝ թէ որ անգրագիտութիւն ու հաւանութիւն ջլլայ, մտքերնուս անցած գէշ կատածն ու գատողութիւնը մեղք չէ, վասն զի կամաւոր չէ։ Բայց երբոր կիմանամ որ գէշ կը մտածեմ ուրիշի վրայ, ան ալ կիմանամ որ բաւական հիմ չունի մտածածս և վասնզ է որ խաբուիմ, ու այսուամենայնիւ՝ կը հաւանիմ ինծի եկած կատածանացն ինծի եկած գատողութեանը, ու խելքս վրաս ըլլալով կուզեմ կատածել կուզեմ չար գատել, ան առենը մեղք կը գործեմ, վասն զի կամքս կայ մէջը։

Իսկ ծանր կամ թեթեւ մեղք ըլլալն ըրած տարակոյսնիս կատածնիս կամ գատողութիւննիս՝ ինչ բանի վրայ էն նէ՝ անկէց կը կախուի։ Թէ որ ըսա ինքեան ծանր

բան է , կամ անանկ անձի մը վրայ է՝ որ բանը կը ծան-
բայընէ , ու մէկը մաքէն կը հաստատէ ու կը հաւատայ
առանց բաւական հիմ ունենալու , տարակոյս չկայ՝
որ մահուամբ մեղք կը գործէ : Ինչպէս Թէ որ մէկը
յանգուցեալն գառաղուելիւն ընէր ուրիշի վրայ գաղու-
Թեան չնուէլեան կամ մարգասպանուելեան . վասն զի
ինչպէս ասանկ բան ըսելը մէկու մը վրայ՝ ծանր անուն-
կոտրուելիւն կը լլար ու բռնկերուն առջին կը կորընչ-
ցնէր իր համբաւնէրը , նմանապէս ասանկ բան մտա-
ծելն ու գառելը՝ ուրիշին անունը մեր մաքին մէջը կոտ-
րել է , և իր համբաւնէրը կորընչցնել մեր առջին .
ինչու որ ամեն մարդ իրաւունք ունի պահանջելու որ
անիրաւ տեղն իր անունը չկոտրենք . “ Մի գառէք ,
զի մի գառիցիք ,, . (Մ*Ե . է . 1 :) Դառաղուելիւնը մա-
հացու մեղք է ըսի՝ Թէ որ ծանր բանի վրայ է , կամ
անանկ անձի մը վրայ՝ որ բանը կը ծանրացընէ . վասն
զի բան կայ որ ըստ ինքեան ծանր չէ , բայց անձին ան-
պէշ ծանր զանիկայ կը ծանրացընէ . զոր օրինակ Թէ որ
մէկը յանգուցեալն գառաղուելիւն ընէ եպիսկոպոսի մը
վրայ սուտաղուց ըլլալու , Թէ և սուտ զրպարտելը Թէեթև
մեղք է , բայց եպիսկոպոսի մը վրայ ծանր անունկոտ-
րուելիւն է : Իսկ Թէ որ ըրածը յանգուցեալն տարակոյս
մըն է կամ կասկած , աւելի հաւանական կարծիքն ան
է որ ծանր նիւթի մէջ մահուամբ մեղք կըլլայ : Վասն
զի ամեն մարդ իրաւունք ունի պահանջելու՝ որ առանց
բաւական պատճառի մէկին իր ազէկութիւնը տարակու-
սի տակ չձգէ . մէկուն ալ որ չարուելիւնը նէրսէն ըլ-
լայ՝ գրպէն ըլլայ՝ նոյն բանն է . ուստի ինչպէս մէկը
ծանր կը մեղանչէ Թէ որ ազէկ համբաւնէր ունեցող
անձի մը վրայ հարցուէլով , առանց գիմնալու ըսէ Թէ
կը տարակուսիմ՝ որ շնացող կամ հերետիկոս մարդ ըլ-
լայ , վասն զի ծանր անիրաւութիւն կրնէ իրեն , տասնակ
ալ ծանր մեղք կը գործէ ով որ իր նէրսէն նոյն տա-
րակոյսը կամ կասկածը կրնէ ուրիշի վրայ : Ակռեց ի
զաս յանգուցեալն կասկածն ու տարակոյսը տեսակ մը
գառաղուելիւն է . վասն զի անոնցմով ուրիշ անիրա-
ւութիւն ալ չընենք նէ՝ գոնէ ան անձին ազէկութիւնն
անտարդ ու տարակուսական կը գառնենք : Բայց Թէ
և իրենք ալ մահացու մեղք են , այսինքն Թէ գառա-
զուելիւնը Թէ կասկածն և Թէ տարակոյսը , երբոր

ծանր բանի վրայ ու յանդգնութեան առանց բաւական պատճառի կըլլան, բայց ուրիշ կողմանէ հաւասար դիպուածի մէջ միշտ դատողութիւնն աւելի ծանր է քան զգայականը, ու կասկածը քան զառարկայը. վասն զի աւելի մեծ անիրաւութիւն կըլլայ ան անձին դատելով քան կասկածելով, ու կասկածելով քան թէ առարկաբանելով:

Ա՛ս ուրիշի վրայ դէշ մտածելը, մանաւանդ ծանր բաներու մէջ առանց բաւական պատճառի, անանկ մեծ մըն է որ՝ թէ որ կարենայի սրտերնուդ մէջէն կը ջնջէի. վասն զի խիստ դէմ է եղբայրսիրութեան ու արդարութեան, ու սիրելը է ամենուն վրայ, մեծին ու պզտիկին, աղնուականին ու ռամկին, լայն խղճմտանք ունեցողին ու երկիւղածին՝ մանաւանդ թէ երեսին երկիւղածներն աւելի կասկածներ ու տարակոյսներ կրնան ուրիշներուն վրայ: Ջարմանք բան. կան ոմանք որ յանկարծ ուրիշը վրանին դէշ մտածելու որ ըլլայ, կրբերնուն ըրածնին չեն գիտեր. իսկ իրենք ամենուն վրայ մուր մը կը քսեն, ամենուն վրայ դէշ կը մտածեն: Ի՞նչ եղբայրսիրութիւն, ի՞նչ արդարութիւն, ի՞նչ օրէնք է սա. "Ո՛ կացցէ զքեզ դատաւոր,". (Եսէ. ը. 14:) Ո՛վ առաւ իրենց սա իշխանութիւնն ուրիշները դատելու. խօսք մը չես կրնար բերնէդ հանել, մէկէն մէկնիչ մը կը գտնուի որ չար մտքի կը սանի. գործքի մը չես կրնար ձեռք զարնել, մէկէն դէշ կը մեկնէ: Կան ոմանք, կըսե մեծն Գրիգոր, որ կարծես թէ չեն կրնար կենալ առանց դէշ մտածելու ամենուն և ամեն բանի վրայ: Թէ որ մէկը խոնարհ ըլլայ, կեղծաւոր է կըսեն. թէ որ բարեպաշտութեան տայ զինքը, կուզէ կըսեն որ մատով ցոյց տան զինքը. համբերող ըլլայ, վախկոտ է՝ վատասիրտ է կըսեն. պարզ շուտակ սիրտ ունենայ՝ անկիւնծ ըլլայ, գլուխը պարապ է՝ խելք չունի կըսեն. խոհեմ զգուշաւոր ըլլայ, ազուէս է՝ խորամանկ է՝ կեղծաւոր է կըսեն. եղբայրասէր ողջմտած ըլլայ, ի ցոյց մարդկան է՝ իր շահուն համար է կըսեն. բարեգործութեան համար տակ թողնէ, անիրաւութիւն համարձակութեան համար է կըսեն. այցելութեան համար առն մը երթայրը ըլլայ, հոն սիրական մը ունի կըսեն. քիչ մը հարստանայ, անիրաւ վաստակներէն

է կըսեն. խեղճ քահանային հոգին կելլէ խոտովանանք ընելէն, կան մարդիկ որ կըսեն Թէ հեռաբերքրութեան կամ ուրիշ բանի համար է ըրածը. առողջութիւնը կը կորսընցընէ քարոզ տալէն, փառասիրութեան ու շահու համար է կըսեն. իսկ Թէ որ խոստովանանք չընէ, քարոզ չիտայ, ծոյլ է՝ պարապ կենալ կը սիրէ կըսեն: Կարճ խօսքով, ընդհանրապէս ամէն բանի վրայ, ամէն տեղ, ամէն տեսն չար մտածողները պակաս չեն՝ որ աշխուրը նսեին դառն ու դառապարտն մէկը մեկալը. ինչուան կըսէ տերը Յոհաննէս Կլիմաքոսն որ տառապան չի դադրիր զմեզ փորձելէն, որ կամ դէշութիւն ընենք, և կամ ուրիշի վրայ գէշ մտածենք: Մեծ անկարգութիւն. կուզենք ամենքս ալ ուրիշի դատաւոր ըլլալ, Թէ և ամ յայտնի բան որ ինքն է միայն ու ինքը կուզէ ամենուն դատաւորն ըլլալ. "Մի է օրէնսդիր և դատաւոր ,,. (Յակ. դ. 12:) Աստանելի յանդգնութիւն. Աստուծոյ պատուհաս իշխանութիւնը կը յափշտակենք, մեզի կառնենք. ինչպէս Յոր երանելին բարեկամներուն իր վրայ յանդգնաբար դատողութիւն ընելուն համար գանգատեցաւ ու ըսաւ. "Դուք ամենեքեան դատաւորք եղերուք ,,. (Յոբ. ժգ. 8:)

Բայց գիտէք ուսկից առաջ կուգայ ուրիշներուն վրայ գէշ մտածելը. վասն զի եղբայրսիրութիւն չունցեր կամ խիստ քիչ ունցեր է: Փորձով ալ յայտնի է. երբոր մէկն իրաւցընէ կը սիրենք, չենք կրնար զան գէշ մտածել, միշտ բարիք կը մտածենք. "Սէրը ոչ խորհի զչար ,,: Գիտէք ինչու այսպէս դիւրաւ ուրիշի վրայ չար կը մտածենք. վասն զի կիրքերը վրանիս տիրեր, զմեզ կուրցուցեր են, ձերմակը սև կերևցընեն մեզի: Ցեսեք Թէ իրաւ չէ ըսածս. Սաւուղ Թագաւորը Դաւիթի հետ ունեցած նախանձէն առելութենեն կուրցած ըլլալով միշտ չար կը մտածէր վրան, մահապարտ կը սեպէր զինքը, Թէ և Դաւիթ անանկ լաւ ու առաքինի անձ էր՝ որ Յովնաթան Սաւուղի որդին իր սրտին պես կը սիրէր զինքը, ու չէր դադրեր զինքը գովելէն: Ներսէս կայսրը հպարտութեամբ լեցուած ըլլալով խնամացող մը որ տեսնէր, կը կարծէր որ իր վրայ կը խնամայ, ու մեկին կը պատժէր. մեկը տրամած որ տեսնէր, կը կարծէր որ իր վրայ ժպտոհ է, ու մեկին

ծեծել կուտար զինքը · անանկ որ մեկը չէր ուզեր անդ-
նել իր պալատին առջևէն , որ չըլլայ թէ ծեծ ուտէ :

Մէյմըն ալ գիտէք ինչու ասանկ շուտ մը ուրիշներն
սխտառար կը կարծենք · վասն զի մենք սխտեւրով պակ-
սութիւններով լեցուն ենք : Սուրբ Հերոնիմոս երբոր
իմացաւ որ սուրբն Պաւլինոս իր վրայ խիստ ազէկ հա-
մարմունք ունէր , ասանկ գրեց իրեն . " Ով Պաւլի-
նոս , դուն առաքինի ըլլալուդ համար , զիս ալ անանկ
կարծես · քու վրադ կը չափես զիս ,, : Իրաւ ալ աս ա-
սանկ է · որոնք որ արդար են անիրաւութիւն չեն ը-
ներ , կը կարծեն որ ուրիշներն ալ անանկ են . ընդ
հակառակն գէշերը կը կարծեն որ ուրիշներն ալ իրենց
պէս գէշութիւն կընեն , ուստի դիւրաւ ալ ծուռ դա-
տողութիւններու կ'երթան , ինչպէս առածն ալ կըսէ .
" Յորոց կրէ ոք , ի նոյն և զայլս կարծէ ,, · այսինքն
ամէն մարդ ուրիշն իրեն պէս կը կարծէ : Կայէն իր
եղբայրն Աբէլը սպանած ըլլալով , կը կարծեր որ ա-
մէն դիմացն եղողը զինքը սպանելէ պիտոր . " Ամենայն
որ գտանիցէ զիս , սպանցէ զիս ,, · (Ծն · դ · 14 :) Տո-
թիտոս Թագաւորն որ շատ կը գինովնար , երբոր տե-
սաւ սուրբ Կասիոս եպիսկոպոսը կարմիր պայծառ ե-
րեսով կարծեց որ իրեն պէս գինեսէր էր : Ասանկ ալ
հալարանները կը կարծեն որ ուրիշները հալարտութիւն
կընեն . նախանձոտները կը կարծեն որ ուրիշները կը
նախանձին . անպարկեշտ եղողներն ուրիշներն ալ ան-
պարկեշտ կը կարծեն : Մեկ խօսքով , ամեն մարդ ա-
վսրաբար ուրիշներն իրեն պէս կը կարծէ : Ով որ լաւ
ու առաքինի է , ամեն բան աղէկ կը մեկնէ , ամենուն
վրայ բարի կը մտածէ , թէ որ ծանր պատճառ մը չըլլայ
չար մտածելու · ով որ գէշ է պակասաւոր է , ամեն բան
չար կը մեկնէ , ամենուն վրայ գէշ կը մտածէ , նաև առանց
պատճառի : Ուրեմն թէ որ անկարգ կիրքերնիս են ,
մեր պակասութիւններն են , որոնց վրայ կը չափենք ու-
րիշներն ու կը դատենք , ինչպէս կարելի է որ ուղիղ
դատաստան ըլլայ երբեմն · ինչպէս կրնայ ըլլալ որ
այնչափ չար դատողութիւններուն մէջը չխթաբունք :
Ո՛հ որչափ յանդուգն դատողութիւններով ծանր ծանր
մեղքեր կը գործուին , առանց ամենևին խղճմտանք ը-
նելու :

Շատ անգամ մեր դատողութիւնը մէջ չխոխալելու

համար պէտք էր որ ուրիշն սիրոյ տեսնէինք, գիտնայինք որ կամքը ըրաւ՝ թէ խելքը վրան չըլլալով առանց մտածելու, յարուցմամբ ըրաւ՝ թէ տիրաւթեամբ, տղէկ վախճանի համար՝ չէ նէ գէշ. վասն զի անմտածութիւնը՝ տիրաւթիւնը՝ բարի գիտաւորութիւնը՝ որ կրնայ ունեցած ըլլալ, շատ անգամ անմեղադրելի կընէ զմարդը: Բայց ո՛վ կայ՝ որ ուրիշի սիրոյ տեսնէ, Աստուած է միայն. «Խորին է սիրտ քան զամենայն, և ո՛վ ծանիցէ զնա. Ես սէր քննեմ զսիրտս ,,. (Երեմ. ԺԷ. 10:) Շատ անգամ նաև մեր սիրտը չենք ճանչնար, չենք գիտեր որ արդեօք աս կամ ան բանը մտածելով ըրինք՝ թէ առանց անդրադարձութեան, արդեօք մոքերնուս անցածին կամք ունեցանք թէ չէ, արդեօք դիտաւորութենիս աղէկ էր թէ գէշ. թէ որ աս մըր սրտին բաները շատ անգամ չենք գիտեր, ինչպէս կրնանք գիտնալ ուրիշի սրտին մէջինը՝ որ կարենանք դատել:

Բայց կան որ կրսեն. Ես գատողութիւն մը կընեմ նէ՝ օգուս մէջ չեմ ըներ, հիմ մը ունիմ ընելու: Թէ որ բաւական հիմ ունիս, անանկ հիմ մը՝ որ նաև խելացի ու խոհեմ մարդու մը նոյն գատաստանն ընել կուտայ, քու գատողութիւնդ յանդուգն չըլլար ան տատնը, ուստի և ոչ մեղք կըլլայ: Բայց քանի՛ քանի՛ անգամ կը պատահի որ բաւական երևցած հիմը՝ իրօք սըկար է, խաբէական նշան մըն է, ուրեմն գատողութիւն: Դուք ալ շատ անգամ փորձն առած էք, գատողութիւններդ ծուռ ելլելով. որչափ անգամ կը կարծեիք որ աս կամ ան է ձեզի դէմ ընողը՝ ձեզի դէմ խօսողը՝ ձեր բանը գողցողը, ու երբեմն իմացաք որ ան չէ եղեր, խաբուեր էք: Կրնայն ցցընել ձեզի աս բանը շատ պատմութիւններով. բայց խօսքս չերկընցընելու համար, և սրտէս դի խելքնիդ աղէկ պահեք, սուրբ գրքին պատմութիւններէն ցցընեմ, որոնց վրայ չէք կրնար տարակուսիլ:

Ով որ տեսնէր Յուդիթի պէս չնորհքով որբևարիմ՝ որ դեռ հասակն ալ առած չէր, հագուստ կապուած՝ մինակ մէկ ալախիոով մը ելլել երթալը զինուորներուն մէջէն զօրավարին բնակարանը, ու հոն իրեն քովը գիշեր տանն ուշանալը, անտարակոյս կըսեր մոքէն որ գէշ վախճանի համար էր անոր հոն եր-

Թագը, ու կերևնար երեն որ բաւական հիմ ունի ա-
նանկ գաւաթլու։ Բայց Յուդիթին անանկ պարկեշտ ու-
ջահոհ և երկիւղած ըլլալը նայելով բաւական չէր ատ
հիմը, և իր գաւաոզուհթիւնը ծուռ ու յանդուգն կը-
լար. վասն զի անոր հոն երթալը այ ազգեցուհթեամբը
խիստ բարի և ուղիղ վախճանի մը համար էր, որպէս
զի իր հայրենիքը Թշնամիներուն ձեռքէն խալսէ՝ հո-
ղեփեռնեսին գլուխը կարելով, ինչպես որ Աստուծով
յաջողեցաւ։ Ով որ տեսնէր որ Դաւիթ գեռ տղայ
հովիւ մը՝ իր ոչխարներն արածելը Թողուցած՝ ելեր
կերթար մինակ, Գողիաթին պէս հսկայի մը հետ կը-
ռուելու՝ որ բոլոր Հրեաներուն բանակը կը դողացը-
նէր, երեն բաւական պատճառ կերևնար գաւաթլու՝ որ
Դաւիթ խիստ յանդուգն ու ինքնահաւան տղայ մըն
էր, և ինքը զինքը յայտնի վտանգի մէջ կը դնէր։ Բայց
նայելով իր ուժը՝ որ արդիւնաւորուն հետ
վարժած էր կռուելու և խղդելու զրահնը, բաւական
չէր ան պատճառը, ու գաւաոզուհթիւնը ծուռ ու յան-
դուգն կըլլար։ Մէյմըն ալ որ այ հրամանաւը կերթար
Գողիաթին դէմ, այմէ ուժ ու սիրտ առած, վստահ
իր յաղթուհթեանը վրայ, ինչպես երբք ալ յաջողեցաւ,
ու առջի ձգելուն իր պարսպակիը՝ շնահաւ հսկային ձակ-
ատն կըպուց նետած քարը, ու զինքը գետինը պառ-
կեցուց։ Ով որ տեսնէր Յուդ երանելին ան խեղճ ողոր-
մելի վիճակին մէջը, բոլոր մարմինը գանակի վէրքերով
դաջուած, ամենուն երեսէն ընկած աղբիւսի մը մէջ,
կը կարծէր որ բաւական պատճառ ունի գաւաելու ա-
նոր ծանր մեղքի մը տէր ըլլալը, և անոր համար ալ
այմէ անանկ ծաստիկ կերպով պատժուելը, ինչպես ե-
րեն երբք բարեկամները գաւաոյին։ Բայց ոյսհետև
Յուդ " Ջմարիտ անարատ արդար ,, ու ամբաստանող
մըն էր, (Յհ. ա. 1.) ու այ գաւաոտանը մեր խելքէն
մաքրն վեր է, բաւական չէր ատ պատճառը, ու գա-
ւաոզուհթիւնը ծուռ ու յանդուգն կըլլար, ինչպես ե-
րաւ ան երբք բարեկամներուն ըրածը։ Վասն զի ամ
ան խիստ խեղճուհթիւնն ու ձախորդուհթիւնները Յու-
դին վրայ խաբեց չէ մեզ զինքը պատժելու համար, այլ
երեն համբերուհթեան առիթ տալու՝ որ աւելի ար-
ժինք դիպ երկինքը, աւելի վարձք վաստկի։

Ուրեմն մեզ որ կուզենք չմնալ այնչափ մեղքերու

մէջ՝ որ ուրիշն վայ դէշ մտածելէն առաջ կուգան, թէ որ կուզենք խոլըսիլ նաև ամէն նեղութիւններէն՝ որ սովորաբար դէշ կասկածներէն ծուռ դատողութիւններէն առաջ կուգան, սա է պահելու կանոնը: Միշտ երբոր հաւանական մտածել կայ խոբուելուս ուրիշն վայ դէշ մտածելէն, չիգտանենք զրկենք, մեկդի ձգենք մոքերնուս՝ չկհաւնինք մոքերնիս եկածը, ուրիշ տեղ գարձընենք մոքերնիս. որպէս զի, ինչպէս Քրիստոս սէրն մեր կրսէ, մենք ալ եղբն իրմէն չիգտտուինք ու չկտտաժուինք. "Մի՛ դատէք և ոչ դատիցիք, մի պատժէք և ոչ պատժիցիք,, (Ղ.-Ի. ին. 37:) Հարանց վարքին մէջը պատմութիւն մը կայ որ կարդինալ Բարոնիոսն ալ իր եկեղեցական պատմութեանը մէջ կը պատմէ. կրօնաւորներուն մեկը, թէև խիստ առաքինի ճգնաւորներէն էր, բայց մեռնելուս առեն ամենեին վախ չունենալէն՝ի զատ՝ ուրախ զուարթ էր: Երբոր քովի եղող ուրիշ կրօնաւորները հարցուցին իրեն որ ինչ էր իր այնչափ ուրախ ըլլալուն պատճառը, պատասխանեց. բոլոր կենացս մէջը ընտրելու եղ մեկը չեմ դատեր, ուստի ապահով եմ որ Քրիստոս սէրն մեր ալ զիս չիգատէ ու չիպատժէ պիտոր: Ա բանս Աստուած իրեն տեսիլքով մըն ալ յայտներ էր, ուրտարանին խօսքը հաստատելու համար. "Մի՛ դատէք, և ոչ դատիցիք,,: Մենք ալ սա կրօնաւորին հետևինք. ինչ օգուտ մեկուն մեկալին վայ դէշ մտածելով դշուխնիս Ճանեցընելէն. պարապ առեն անցընել է՝ կրսէ մեծն Թոմա գեմբացի, ու վատնգչատ մեզքերու մէջ ընտլու: Մեր վայ մտածենք, մեր կրքերուն, մեր պակասութիւններուն. մենք քեզ դատենք, որ այնչափ հարկաւոր է. ատանկով առեննիս ալ ալէկ կանցընենք, մեծ օգուտ ընելով մեր հոգւոյն:

Ուրիշ բան է որ երբեմն չկխոսահինք ուրիշի վայ, մեր հարկաւոր զգուշութիւնները ընենք՝ չարիք մը կամ վնաս մը խափանելու՝ դիմացնին առնելու համար, բայց առանց չար դատողութիւն ընելու: Ինչպէս տէր մը առանց չար դատողութեան կրնայ չկխոսահիլ իր ծառային իր պաղնոյն վայ, զգուշանալ դիտել ինչուան որ ապահով ըլլայ իրենց հաւատարմութեան վայ: Ատանկ ալ հայր մը մայր մը կրնան մանաւանդ երբ պարտական են չկխոսահելու՝ աղջկան զաւկրնեբնուն

հետ տեսնուլով պատանիներուն վրայ, պէտք է զգուշանան որ վտանգ մը չհասնի իրեն. վասն զի ինչպէս առակը կըսէ՝ չիվատահիլն ապահովութեան մայրն է: Մէկ խօսքով, ամենուն վրայ պէտք է ազդէ մտածենք. բայց (անոնցմէ ի զատ՝ որոնք փորձուած անձինք են) մէկու մը վրայ չիվատահինք, առանց գաղեալու զերծինք՝ երբոր բաւական պատճառ չունինք: Չէ նէ՝ վայ է մեզի, նոյն կանգուններն ալ չափէ զմեզ ՚ուն՝ որով որ մենք ուրիշները կը չափենք, նոյն խստութեամբը գտան պիտի զմեզ՝ որով որ մենք ուրիշները կը գտանենք ու կը գտատպարտենք: "Ձի որով գտատպատանեաւ գտատէք, գտատերայ էք. և որով չափով չափէք, չափեսցի ձեզ,,. (Մտթ. է. 2:) Մանաւանդ թէ, ինչպէս Պօղոս առաքեալը կըսէ, մենք զմեզ կը գտատպարտենք՝ ուրիշը գտատլով. "Ձի որով գտախս զընկերն, զանձն քո գտատպարտես,,: (Հռ. բ. 1:) Ան տեսնն որ կը կօրընչցընենք ուրիշները դիտելու գտատելու և գտատպարտելու՝ թէ որ գործածէինք զմեզ քննելու և պակսութիւնները չտեսնելու, ապահով կըլլայինք յայտնի գտատպարտութենէն խալըսելու. "Եթէ զանձինս քննեաք, ասէ ոչ գտատպարտեաք,,. (ա. Կորնթ. ժա. 31:)

ՅՕՐԴՕՐԱԿ ԼԴ.

Ո՛րքան նախապէս և ծաղր ընելս վրայ:

"Ձոր դու տեսես, ուժեք մի առնիցես,,. (Տիտ. գ. 16:)

Աղբայրսիրութեան դէմ է ուրիշի ընկերն ինչ որ իրատամբք չենք ուզեր որ ուրիշներն ընեն մեզի. և ինչպէս չենք ուզեր որ մեզի զմեզ անիրաւ տեղը նախատեն և անարգեն, տասնակ ալ մենք ուրիշը չնախատեենք չանարգենք պիտոյ: Ուրեմն սա երկու ախտը, այսինքն նախատել ու ծաղր ընել ուրիշը, որոնց վրայ պիտի խօսիմ այսօր, չէ թէ միայն եղբայրսիրութեան դէմ են, այլ նաև արդարութեան:

Նախատեղ կըսուի ուրիշը խօսքով կամ գրով իր է-
ըեսին անարգելը կծու և անարգական բառերով. ո-
րոնք կամ բարոյական պակասութիւններ կը նշանա-
կեն, ինչպէս հպարտ նախանձոտ գող կանչելը՝ որ ի-
րական նախատինք է. և կամ բնական պակասութիւն-
ներ կը նշանակեն, ինչպէս ոգեղ անմիտ կոյր կաղ կուզ
կանչելն որ միշտ անարգանք է: Սուրբն Թոմաս կրսէ
որ ասանք աւելի գէշ են քան զբամբասանքը. վասն զի
բամբասանքով իրաւ ուրիշին անունը կը կոտրենք,
բայց գոնէ երեսն ի վեր ասշամբութիւն չենք տար,
զինքը կերք չենք հաներ, չի լսեր իրեն դէմ բանծներս:
Խակ նախատինքն ու անարգանքը չէ թէ միայն իր պա-
տուոյն կը դպչի, այլ նաև արտին խաղաղութիւնը կոր-
սընցընել կու տայ. վասն զի ինքը հոն ներկայ ըլլալով,
երբոր կը լսէ ան կծու անարգական խօսքերը՝ անկա-
րելի է որ չխարամի, կերքը չիշարժի: Ուստի աւելի մեծ
կըլլայ ըրած անիրաւութիւնին, կրսէ նոյն սուրբ վար-
դապետը, ինչպէս աւելի մեծ կըլլայ մարդու մը վրայ
յարձակիլ ունեցածը գողնալ քան թէ ծածուկ գող-
նալ. վասն զի թէ և ըրած գողութիւնը նոյն է, բայց
վասն յարձակելով աւելի անիրաւութիւն մըն ալ ըրած
կըլլայ, անոր անձին վրայ բռնութիւն ընելով:

Ուրեմն արգելօք միշտ մեղք է ուրիշի կծու անարգա-
կան ու մահացուցմունք տուող խօսքեր զուրցելը:

Երբեմն մեղք է, երբեմն չէ. երբեմն մահացու մեղք
է, երբեմն ալ նեղրելի: Թէ որ զուրցողը մեծաւոր մըն է
որ կրսէ իր հպատակներուն, ժողովրդապետ մը իր որ-
դւոցը, վարպետ մը իր աշկերտներուն, հայր մը կամ
մայր մը իրենց զաւկներուն, տէր մը խաշտուն մը իրենց
ծառաներուն, կընան երբեմն առանց մեղաց սասիկ
խօսքերով անոնց պակասութիւնները երեսնին զարնել,
մահացուցմունք տալ իրենց: Վասն զի թէ որ մեծա-
սրնեըը պէտք եղած ատենը կընան ալ պատժել ի-
րենց հպատակները. և առաւել խօսքով կընան մա-
հացընել զիրենք, հերքելք է որ բարի վախճանաւ ընեն
զանոնք ուղղելու, անոնց օգտակար ընելու համար որ-
ւած իրաւանին, չէ թէ առելութեան վրէժխնդրութեան
ու կրքերնին թափելու համար. և ինչպէս սուրբ Օ-
գոստինոս կրսէ, հերքելք է որ չափաւոր կերպով ու
զգուշաւոր բառերով ըլլայ տուած մահացուցմունք-

նին . չէ թէ ինչպէս կան մեծաւորներ տէրեր խաթուն-
ներ՝ որ կարծես թէ հպատակներնուն ու ծառաներ-
նուն հետ չեն կրնար խօսիլ առանց անարգական ա-
նուն մը տալու . առանց գէշ խօսքեր ղրկելու՝ որ ա-
նոնց պատուոյն ու անուանը կը դպչին , որ ամեն մար-
գու աւելի վգայուն կողմն է : Արհամարհոտ ա զգու-
շութիւններն ընելով ու բարի վախճանաւ մէկ մեծա-
ւոր մը կամ հայր մը գործածէ առ մանկացումնք
առած խօսքերը նէ , մեղք չեն . կը տեսնենք որ Քրիս-
տոս տէրն մեր իր աշկերտներուն ըսաւ . “ Ով անմիտք
և հեղգասիրտք ,, . (Ղ։ . իբ . 25 .) այսինքն անխելք ու
անդասիրտ մարդիկ : “ Թերահաւատ ,, կանչեց Պետ-
րոս առաքեալը . (Մթ . ԺԴ . 31 :) Իսկ փարիսեցիները
“ կեղծաւոր ,, կոչեց , ու նէրսէի դինին գաբշելի
դրսէն միայն ձերմկցուցած գերեզմաններուն նմանցուց .
“ Օ՜ի վորձէք զիս կեղծաւորք ,, . (Մթ . իբ . 18 :) “ Օ՜ն
նման էք գերեզմանաց բռեղոց ,, . (Մթ . իդ . 27 :)
Սուրբ Յոհաննէս Մկրտիչն ալ , “ Օձք ծնունդք իժից ,,
ըսաւ Հրեաներուն . (Ղ։ . գ . 7 :) Պօղոս առաքեալն
ալ “ անմիա ,, կոչեց դաղատացիները . (Գաղ . գ . 1 .)
ու “ որդի սատանայի ,, Եղիմաս մոգը . (Գործ . ԺԳ .
10 :) Բայց միշտ իրենց ուղղութեանը համար ու բարի
վախճանաւ :

Իսկ ոլոմիկը մեծին կրնայ երբեմն պակասութիւնն ե-
րեսին ըսել , բայց քաղաքավարութեամբ շնորքով ու
պատիւը պահելով , մխիթարելու ապաշխելու կերպով
ինչպէս Պօղոս առաքեալը կրսէ՝ քան թէ յանդիմանե-
լով . “ Ջծերն մի պատուհասեցներ , այլ մխիթարես-
ջիր իբրև զհայր ,, . (ա . Տիմ . Ե . 1 :)

Հասասար հասասարի ալ սասիկ ու ծանր խօսք
կրնայ ըսել անոր բարեյոյն համար , որպէս զի ամենչ-
նայ ու զինքը շահի , երբոր յոյս կայ օգտի : Սուրբ ա-
կեբերանին խօսքն ըսի ձեզի ուրիշ անգամ , որ պար-
կեշտ կանանց ձեռք վերցնելու ալ հրաման կու տայ
անոնց գէմ՝ որ իրենց պարկեշտութիւնը փորձել կու-
զեն : Բայց թէ որ մէկը բարկութեամբ առակութեամբ
կնիքը թաթխելու և սին առնելու համար ան խօսքերը
ղրկեց նէ , տարաձոյս չկայ որ ան առնելը կը մեղանչէ :

Բայց սա մեղքը կրնայ մահուհասի ըլլալ . կրնայ ալ
նէրելի ըլլալ : Նէրելի կըլլայ՝ թէ որ մէկն առանց մե-

տագրութեան բերնէն փախցընէ, կամ թէ որ ըսած խօսքերն անանկ թեթեւ բաներ ըլլան՝ որ ոչ ըսո՝ ինքեան, և ոչ լսողին ատոնք նայելով, կրնան ծանր կերպով ահաձուագիւն մը կամ անարգանք մը հասցընել անոր: Բայց թէ որ խօսքերը ծանր են ըսո՝ ինքեան, կամ լսողին ատոնք նայելով, տարակոյս չկայ որ մահացու մեղք կըլլայ. "Լսողին ատոնք նայելով ,, ըսի, վասն զի ոմանց մը սուտզուտ ըսելը՝ նեղելի մեղք կըլլայ, բայց մեծաւորի մը կամ արժանապատիւ անձի մը ըսել՝ մահացու կըլլայ, ծանր անարգանք ընելով իրեն: Քրիստոս սէրն մեր ուրիշի անարգական խօսքեր ըսելուն մահացու մեղք ըլլալը ցցնելու համար, այսինքն երբոր ան խօսքերովը ծանր նախատինք կըլլայ ուրիշին ու կիրք թափելու համար կըսուին, ուրիշը խնդրել կամ անխելք կանչողին համար ալ ըսաւ որ ծանր դատաստանի տակ կինայ ու գժոխք կերթայ. "Որ ասիցէ ցեղբայր իւր յիմար, պարտաւոր լինի առնել. և որ ասիցէ ցեղբայր իւր մոռա, պարտաւոր լինի ի գեհեն հրոյն ,, (Մտթ. Ե. 22:)

Բայց ինչպէս կը վարուին մեկմեկու հետ քրիստոնեայք, ինչպէս կը խօսին երբեմն մեկը մեկալին հետ, մանաւանդ երբոր վէճ մը ունին, մանաւանդ երբոր ատ մը մէջ կամ դրացի դրացիի հետ, երկիկ կնկան, հարսի ու կեսրոջ, տալի ու հարսնի, մօրուի ու խորթ որդւոց մէջէն խաղաղութիւնը վերցած ըլլայ նէ: Երկան կըլլայ մեկիկ մեկիկ ըսելն՝ ինչ անշնորք կերպեր կը բանեցընեն, ինչ անարգական խօսքեր կրսեն մեկմեկու. դլուխնին տաքցած՝ մեկմեկու ըսածնին չեն գիտեր, ամեն անուն մեկմեկու կու տան, ամեն պախտութիւն մեկմեկու երեսը կը զարնեն՝ թէ իրենն ըլլայ, թէ իր ընտանեացը, թէ սուտ ըլլայ, թէ իրաւ, գայթակղութիւն ամեն լսողներուն. կարծես թէ մեկմեկու յաղթել կը ջանան որ ոմն աւելի դիմացինին գլուխը կրնայ լուալ. "Դուն ան չէս որ ամենքը ձեռքէդ վայ վայ կը կանչեին, հարս ըլլալդ կըսպասեին որ անէն ելլես կօրսուիս: — Դուն ան չէս որ աս տունը հարս եկողն ելլու փախար ձեռքէդ: — Ձեր տունը չէ որ ամենքը խնդրելու բոյն կը կանչեն: — Քու աղ բարդ չէր որ բանս մտաւ: — Մեր տանը մէջէն գող չէ ելած ինչպէս ձերինին մէջէն, փառք ,, ու

ասոնց նման անչնորհք խօսքեր այնչափ կըսեն մէկմէկու, ինչուան երբեմն կռուռը կռուրն ալ կուգան, թէ որ կանայք են՝ մէկմէկու մազերը բզկբտելով կը լմընցայ, խակ թէ որ երիկ մարդիկ են՝ արիւնով։ Ու զարմանքն ան է որ՝ ոմանք չեն կրնար յիշել քարոզն ու քրիստոնէական վարդապետութիւնէ մէկ լսածներին, գժուարաբաւ մնքերնին կը պահեն խոստովանահօր դրած ապաշխարանքը. խակ երբոր ուրիշի պակսութիւններն երեսին տալու կուգայ նէ, անանկ սուր յիշողութիւն ունին որ անցած գացած չատոնցուան բաներն ալ կը յիշեն, քան երսուն տարուան բաները մնքերնին կուգայ, մեռելները գերեզմանէն կը հանեն։ Ա՛լ գէշն ան է որ՝ ասանկ չար լեզուս ունեցողներն ասանկ անարգական կծու խօսքերն ըսելէն եառը, խոստովանանք ըլլալու կերթան առանց հաշտուելու առաջ օրոնց հետ աւրուեր են, ինչպէս Փրիստոս ասէն մը կը հրամ, "Երթ նախ հաշտեաց ընդ եղբօր քումմ,,. առանց նախ չնիելու կտրած անուններն, առանց նախ թողութիւն խնդրելու, կամ գոնէ համարմունքի մեծարանքի ու սիրոյ նշան ցցնելու՝ ինչպէս արդարութիւնը կը պահանջէ. ու ըրած նախատինքներնին անիրաւութիւն նին խոստովանելու տեղը, "արդարացայ անհամբերութիւն ըրի կըսեն,,. անհամբերութիւն մինակ ըրիր. հապա ուրիշը նախատելդ, ուրիշն հետ ունեցած աւելութիւնդ, ըրած վրեժխնդրութիւնդ անեծքդ, սբ. ւած ծանր գայթակղութիւնդ մահացու մեղք չէ՞։ Կամ իրենց մեղքերը խոստովանելու տեղը՝ ուրիշներուն ըրածը կը պատմեն, ըրած մեղքերնուն վրայ ցաւելու տեղը՝ իրենց ուրիշն գէմ ունեցած աւելութիւնը նըսելն տեղը կուտան։ Ասանկով ապէկ խոստովանանք մը ըլլալու և զղրնիք յանգստոր Ճանչնալու տեղը՝ ուրիշները կը բամբասեն զղրնիք արդարացընելու և անմեղ ցցնելու համար. ու թէ որ խոստովանահայրն իրենց իրաւունք ջնայ զղրնիք յանդիմանելու որ ըլլայ՝ ինչպես իր պարքն է, գրեթէ իրեն հետ ալ կաւրուին ու ժգոհ կելլեն խոստովանարանէն։ Ցէր ողորմած. ինչ իրաւունք կուզես որ տայ քեզի խոստովանահայրդ, երբոր մեղք է ըրածդ, ոյ գէմ ըրեր ես. որչափ պատճառներ ալ ունենաս, երբոր առ անարգական խոսքերովդ ուրիշը նախատելդ ոյ գէմ ըրեր, գէշ է ը-

բած դ, իրաւունք չունիս: — "Բայց ես առջինը չեղայ ատ խօսքերն ըսելու. ինքն ալ զիս նախատեց ,, : — Ազեկ է, թէ որ առջինը չեղար, դուն չդնահատ, ինքն ալ քեզ նախատեց, ատ այնչափ կօգնէ քեզի որ պարտական չես ըլլար իրմէ ԹծուռԹիւն խնդրելու, իր անարգանքին հատուցում ընելու, որովհետև իր քեզի ըրածովը հաւասար կըլլաք, անարգանք անարգանքի հատուցում եղած կըլլայ· բայց ոչ երբէք անովը քու ըրած մեղքդ, քու ըրած անարգական խօսքերդ, քու ըրած նախատինքդ կարդարանան. վասն զի ՚ձ կը հրամէ համբերել ու ներել, կարգիլէ ուրիշն ատել, ուրիշէն վրէժ խնդրել, ոչ խօսքով և ոչ գործքով: — "Ուրեմն նախատական խօսքերը լսելու և լռելա կենալու է ,, : Ո՛հ ինչ ըսեմ, ատանկ պէտք էր ընել, լսել, չխօսիլ, ամէն բանի համբերել սիրով· երանի անոնց որ ատ գերաշխարհիկ առաքինութիւնը կընեն, Յիսուսի կատարելապէս նմանող կըլլան, որ ինչ որ ըսին իրեն դէմ, ինչ որ ըրին իրեն դէմ, ոչ երբէք չարախօսող, ներուն դէմ չարախօսութիւն ըրաւ, ոչ երբէք չարիք ընողներէն վրէժ խնդրեց, ամէն բանի սիրով համբերեց առանց ձայն հանելու. "Որ բամբասած և ոչ փոխարէն բամբասէր, չարչարած և ոչ պահէր սպառնալիս ,, · (ա· Պետ· բ· 22:) "Եւ նա առ վշտին ոչ բանայ զբերան իւր ,, · (Եսայ· ծգ· 7:) Ան մեկ անգամն ալ որ պատասխանեց իրեն ապտակ զարնողին, ամէնայն հեզութեամբ իր յանցանք չունենալը ցցնելու համար բաւ. "Եթէ չար ինչ խօսեցայ, վկայեա վասն չարին· իսկ եթէ բարի, ընդէր հարկանես զիս ,, · (Յովհ· ժը· 22:) Բայց ատ միշտ լռած կենալու գերաշխարհիկ առաքինութիւնը, պէտք է որ ըսեմ ատրը Օգոստինոսին ու ատրը Թոմասին հետ, պատուիրանքի տակ չի կրնար լինալ· հերիք է որ մեկը բարկութենէ առաջինութիւնը վրէժ խնդրելէն ետ կենայ, ամէն բանի համբերելու պատրաստ ըլլայ՝ նաև առանց խօսելու ատր որ ՚ձ փառքն՝ իր հոգևոր օգտին ու եղբայրասիրութիւնը կը պահանջէ: Ուստի ատ ատրը վարդապետները կըսեն որ մեղք չէ սովորաբար պատասխան ատլը, ուրիշներ պաշտպանել մեր պատիւն օրինաւոր կերպով, ինչպէս որ մեղք չէ մեր կեանքը մեր ունեցածը պաշտպանելը՝ մեր վրայ անիրաւ յարձակողին դէմ: Խօսք հաս-

կընալու համար. մեկն որ մեզի նախատինք ու թշնամութիւն կընէ, կրնանք ըսել իրեն որ իրաւունք չունի անանկ խօսելու և ընելու. կամ թէ որ ըսածն իրաւ չէ, կրնանք ըսել որ կը խաբուի, սխալ է ըսածը, ու տպագրյոյը տանք: Սուրբն Թոմաս կըսէ ալ որ պէտք է երբեմն ուրիշի ըրած անիրաւութեանն ու նախատինացը գէմն առնել, ու քիչ մը սաստիկ պատասխանատալ, մանաւանդ ուր որ եղբայրսիրութիւնն ու հաւատոյ բարիքը կը պահանջէ. զոր օրինակ բերնին տուող մարդուն՝ իր օգտին համար, այսինքն իր յանդգնութիւնը զսպելու, լեզուն բռնելու և խելքը գլուխը ժողվել տալու համար, ինչպէս սուրբը գիրքը կըսէ. "Ցուր նմա պատասխանի ըստ անզգամութեան նորա, զի մի խնամանեագային երևեսցի յանձն իւր,,. Առակ. իզ. ՅՀ.) ևս առաւել՝ երբոր նախատուողն հարկաւոր է իր պատիւն ու համարմունքը պահել ուրիշներուն օգտին ու շինութեանը համար: Ինչպէս ժողովրդապետի մը հարկաւոր է իր պատիւն իր անունն իր համարմունքը, որպէս զի ուրիշներն իրեն մխիկ ընեն հաւատան հնազանդին, ու անոնց հոգւոյն կարեկայ բարիք ընել. սաւոի թէ որ մեկը զինքը նախատէ և անունը կոտրէ զպարտութիւններ ընելով վրան, չէ թէ միայն կընայ՝ կրնէն սուրբ Օգոստինոս՝ սուրբ Թոմաս և սուրբն Գրիգոր, այլև պարտական է պատասխան տալու, պատանձեցընելու նախատողը, զինքը պաշտպանելու և արդարացընելու. վասն զի թէ որ մէկը կորսընցընէ իր բարի անունը, ալ չի կրնար բարիք ընել, ու անով ամենուն վնաս կըլլայ: Աւաւ կըսէր սուրբ Օգոստինոս. "Ինձի կհանգիստ հարկաւոր է, ուրիշներուն համարմունքն,,: Բայց բարեվութեամբ ու աւելութեամբ կխզբը Թափելու համար նախատինքն դէմ նախատինք ընելը՝ միշտ մեղք է, ծանր կամ թեթև՝ նիւթոյն ծանրութեանը կամ թեթևութեանը համեմատ: Բայց քանիներ չէ թէ միայն չեն համբերեր անարգական խօսքի մը առանց աւելի մեծն ընելու, այլ նաև կը պատճառան ալ ազէկ մը վերէն ի վար լսելուն համար գիմացինին: Ինչ կուրութիւն, ըսած մեղքերնուն վրայ կը պարծին. ազէկ է, պարծեցէք ձեր քաջութեանը վրայ, մանաւանդ թէ ձեր չափսուութեանն որ առանկ ազէկ գիտէք չարին չար

հաստատում ընել. բայց մաքսավորք բերէք որ օր մը ոչ առեւտուր պիտի ելլէք, ու դժոխքին կրակը պիտի ըլլայ ձեր պատիժը. "Որ ասիկա ցեղբայր իւր մորուս, պարտաւոր լինի ի գեհենի հրոյն":

Մեկ ուրիշ ախտ մըն ալ եղբայրասիրութեան դէմ՝ ուրիշը ծաղր ընելն է: Խրիք կերպ ուրիշը ծաղր ընել կրնայ ըլլալ. մէկը խօսքով ուրիշն պակասութիւնները մէջ քաշելով, վրան խնամալով ու խնամաբերելով. մէկ մըն ալ աչքի շարժմունքներով, քիթ բերան ծռմռելով, ուրիշն վրայ ծիծաղելու և ծիծաղել տալու համար. իսկ ուրիշ գեղացիակ անվայել կերպ մըն ալ կայ գործքով, ինչպէս ուրիշը նստելու առեն՝ աթոռն առնէն վերցընել որ կտնայ, կռնակը գրուածք կախել՝ որ տեսնողները ծիծաղին վրան, մատն երեսին մօտ բռնել ու անունը տալ՝ որ գարձած առեն քիթը մատին հանդիպի, և տասից նման կողիտ կատակներ:

Ինչ կերպով ալ մէկը ծաղր ընէ ուրիշը նէ, թէ խօսքով, թէ շարժմունքով, և թէ գործքով, դիւրին է մեղքի մէջ կտնալը. վասն զի շատ դժուար է անանկ ծաղր ընելն որ գխմացկինն անարգութիւն մը, խաղք ընել մը, ամբնչցընել մը, ու կիրք հանել մը չըլլայ: Սուրբ գրքին մէջը սոսկալի պատմութիւն մը կայ ուրիշի վրայ խնամացողներուն դէմ, որ ծաղր ընելը որչափ գէշ բան ըլլալը կը ցցընէ անոնց որ խղճմտանք չեն ըներ ուրիշի վրայ խնամալուն: Եղիսէ մարգարէն Սամարիայի մտաւն օր մը իր մարգարէական հագուստովը դուրս ելեր էր, գլխուն առջեւի մազերն ալ թափած ըլլալով, հոն մը խէս տղաք սկսան ծիծաղել վրան ու "ել կնասակ ել կնասակ" կանչել. (Գ. Թագ. բ. 23:) Երբոր լսեց Եղիսէ որ զինքը ծաղր կընեին, աչքը մէկմը վրանին դարձուց, ու ոյժ աղաչութեամբն անիծեց զնոսա. "Անէծ զնոսա յանուն տեառն": Խօսքը դեռ բերանն էր՝ մէկմէն ալ մտի անտառէն երկու արջ փրթան վրանին, ու բովք բովք բերին զինքնք քառասունուերկու հոգի: Ա՛ս սոսկալի պատմութիւնը լսելէն հաքը կրնայ ըլլալ մէկն որ դեռ չհասատայ ուրիշը ծաղր ընելուն մեղք ըլլալը, մանաւանդ եկեղեցական՝ ոյժ պաշտօնեայ՝ ու մեծաւոր մարդկիկներու վրայ խնամալը, երբոր ասանկ սոսկալի պատիժ տեսան տղոց՝ որ կատարեալ խելք ալ չունին: Ես թէ որ ինչ

և իջեւ մարդ անարգելու համար ծաղը ընելը մեղք է նե, որչափ աւելի ծանր մեղք կըլլայ Ջերմեռանդ բարեպաշտ անձինքները ծաղը ընելը, իրենց Ջերմեռանդութեան ու բարեպաշտութեանը վրայ խնամալը, ու ծիծաղիլը որ առէպ խոսաովանանք կըլլան սրբութիւն կառնեն, քարող լսելու կու գան, քաշուած կեանք կանցընեն, մեղքի առիթներէն կը փախչին։ Խիստ ծանր ու խիստ վնասակար ծիծաղմունքներ են սոնք, կըսէ սուրբ Թոմաս ազուինացին, որ ուրիշները բարեգործութենէ կը հեռացընեն, բարեպաշտութէ կը դադրեցընեն։ Քանի տկար վախկոտ անձինք սիրտ չեն ըներ զերծնք բարեպաշտութեան տալու, կամ տալէն ետքը ետ կը կենան, որպէս զի վրանին խնամացողներէն խալըսին։ Կը կարծէք որ բարեպաշտութեան ու բարեպաշտներուն վրայ սոսկալի սասիկ պատիժ պիտի չընդունի՞ն. ես չեմ կարծեր, վասն զի փորձը կը ցցընէ որ ամենքն ալ գէշ վախճան կունենան։ Ինչ եղաւ Մեղքոյ Թագուհիին, որ երբոր Դաւիթ իր երկիրը վերարկուն հանած՝ սանթուսը ձեռքը՝ սասպանդարապետ, անոր վրայ խնամց նէ։ Դաւիթ իրեն արժանի յանդիմանութիւնը սալու համար՝ ըսաւ. Հապա, սասիճանէս վար ինձայ, պարեցի՞ այ առջևը՝ որ ինս քոս հօրմէդ Սաւուղէն աւելի ընարեց, ու այ սիրոյն համար՝ սակեց եաքն ալ կը խաղամ ու կը պարեմ։ Ո՞ւր եր որ ամենքն ալ իրենց վրայ խնամացողներուն սասիկ պատասխան սալին։ "Խաղացիչ և կապաքանեցիչ առաջի տէառն, և եղէց անպիսան յաչս քո ,,։ (ը։ Թագ։ ը։ 22։) Մեղքոյ սա յանդիմանութիւնը լսելէն ետքը, կըսէ սուրբ գիրքն որ՝ պատժուեցաւ այմէ, ու ամենևին զաւակ չունեցաւ։ Այսոնկով իր երկիրը բարեպաշտութենը վրայ խնամալուն համար, չկրցաւ ուրախանալ՝ զաւակ մը ունենալով. մանաւանդ որ Հրեից մէջն ամենէն մեծ նախատինքն ու թշուառութիւնն սա կը սեպուէր։

Թէ որ սասիկ ծանր մեղք կը գործէ և սասիկ կը պատժուի այմէ ով որ բարեպաշտ անձանց վրայ կը խնամայ, հապա զնե՝ սուրբերն ու սրբազան բաները ծաղը ընողին մեղքը որչափ աւելի ծանր կըլլայ։ Ինչպէս այ ու սուրբերուն վրայ խնամալու խոսքեր զուր-

ցնել, սուրբ դերին խօսքերուն ծաղրական մեկնութիւն ներ տալ, եկեղեցական արարողութիւններուն խնամալուս համար ձեացընել, սուրբ պատարագին վերաբերեալ օրհնած բաներուն կամ քահանայական ու կրօնաւորական հագուստներուն աշխարհական հանդէսի կամ թատրոններու մէջ բանեցընել: Առաւօտուց հետ խաղալ չըլլար, սիրելիք. ձեզ ուսոյ վերաբերեալ բաներուն ծաղր ընել՝ ծանր մեղք է, կըսե սուրբ ագուստինոս: Կօրագանդ խաչմուճին մէկը սատակ մրկի առեն գետ մը գանուեցաւ, ուր որ գետացիք կայծակէն կարկուտէն խալսելու համար՝ ժամը սուրբերու մասունք դրեր ու աղօթք կընեին, ու խնամոց վրանին՝ միամիտ կանչելով վերնիք: Խօսքը բերանը ձեզ, կայծակ մը ինչաւ, զինքը զարկաւ, առանց ուրիշն ալաս մը ընելու, և ասնոր խնամալը՝ յաւիտենական լայն փոխեց: Կօրագանդ պարոն մըն ալ՝ մէկ աչքը կոյր ձիու մը համար սուրբ ձեռածնոյ պատկերներուն մէկուն ըսաւ ծաղր ընելով, որ հրաշք ընէ, աչքը բանայ: Ըսաւ չըսաւ՝ ձիուն աչքը բացուեցաւ, բայց իրենը կուրցաւ: Առանց նման շատ բաներ ունիմ պատմելու՝ որ մեր օրերը թուռնին, Աղեքսանդրիա, և ուրիշ քաղքներու մէջ նոր հանդիպեցան, բայց խոհեմութեան համար կը լռեմ զանոնք, հինները հերիք ըլլան:

Ուրեմն ամեն ծաղրածութիւն ամեն կատակ մեղք է, կրնայ ըսել մեկը. կը հասկընամ որ քանի մը բանի վրայ խնամալ չըլլար. բայց ուրիշ բաներու վրայ մեկը նիս քիչ մը խնամամ ընելէն ի՞նչ ալաս կայ եղեր, միշտ սրամամ տխմար կենալու է:

Կամաց եկուր, հոն չեմ հասնիր. կրսեմ ու կուգամ ալ որ ուրախ զուարթ ըլլաք, բայց առանց ոյ դէմ ընելու: Ուսան նախ մեղք չէ, մանաւանդ թէ բարեգործութիւն է երբոր մէկին ուրիշի օգտին համար, զինքը ձանձրոյ բերելու համար, վրան կը ծիծաղի: Ասանկ ձեռ ալ Ադամայ վրայ դրախտին մէջը ծիծաղելու միտքը գնելուն համար որ արգելած ծառին պտուղը ուտելով ոյ նման պիտոր ըլլար, ու զինքը զգաստացընելու համար ըսաւ. "Ահա Ադամ եղև իբրև զմի ի մէնջ,,. (Ծն. Գ. 22.) այսինքն գուն ալ մեղի պէս ձեռ եզար գնաց: Ասանկ ալ Ք. բրիատաս տէրն մեր Նիկոդեմոսին խնամատարութիւնը խոնարհեցընելու համար,

ծաղը ընելով ըսաւ. "Դուն ես վարդապետ Իսրայէլի, և զայդ ոչ գիտես,, (Յովհ. գ. 10.) այսինքն քու ազգիդ վարդապետը սխալ ըլլաս, ու դեռ աւազափ բանը չէս գիտեր: Երկրորդ երբոր բանին մէջը հասարակաց օգուտը կայ, օրինաւոր է ծաղը ընելն ուրիշը: Ասանկ սուրբ Օգոստինոս, սուրբ Հերոնիմոս, Տերտուղղիանոս, և ուրիշ սուրբ հարք ծաղը ըրին հերետիկոսներն ու անոնց մոլորութիւնները, որպէս զի ձանչցը. նեն որ իրենց խօսքերը բանի տեղ գնելու և պատճառներով տեղը բաներ չեին: Երրորդ երբոր մէկու մը վնաս չըլլար խնայելէն՝ մեղք չէ չափաւոր ծաղածորութիւնը զուարճանալու համար: Կան խելացի զուարճախօսութիւններ, անուշ կատակներ, որ երբոր մէկը շնորհով ու բարի վախճանաւ՝ առանց մէկուն գըպելու կամ վշտանալու, միայն զուարթութեան ու ընկերութիւնն ուրախացընելու համար ընէ նէ, չէ թէ միայն մեղք չէ՝ հապա նաև գովելի բան է: Կը տեսնենք որ բարեպաշտ ու երկիւղած անձինք ալ կընեն քիչ մը հանգչելու և միխիթարութեան համար: Բայց կան չարամիտ ու հպարտ մարդիկ որ իրենք ուրիշը կը ծաղրեն, ուրիշն վայ կը խնամեն, ու իրենց վայ չեն ուզեր որ խնամուղ խօսք մը զուրգուրի. ասիկայ վատագաւոր է, ու սովորաբար գէշ կը լըմընայ. ուստի ասանկներու հետ կատակ ընելու չէ: Իսկ երբոր մէկն ուրիշն անարգելու համար կը ծիծաղի, ու կերբ կը հանէ զինքը, ու ծաներ կերպով կը վհատցընէ, չէ թէ միայն կը մեղանչէ՝ կրսե նոյն սուրբ վարդապետը, այլ և մահու չափ մեղք կը գործէ: Ու չարդարանալ ըսելով որ կատակի համար էր ըրածը, սէկաքը չէր որ ընկերն ատնուէր. վասն զի երբոր մէկն անշնորք կատակ կընէ ուրիշն անարգելու՝ քան թէ զուարճութեան համար, ու կը տեսնէ որ ընկերը խիստ կառնուի ու կը վհատնայ, եղբայրսիրութիւնն ու արդարութիւնը կը պահանջէն որ կարեկից ըլլայ, կերբ վիհանէ զինքն ու չիտայ երեն ան վիշտն ու ամեծը՝ որ չուզեր ուրիշ. ներէն ընդունիլ:

Ուրիշ անվայել բան մըն ալ կայ, որուն վայ խիստ կը զգուշանամ, ու քանի որ կը տեսնեմ ու կը լսեմ նէ՝ վիշտ կըլլայ ինծի: Շատ գիտեր ինչ համ կառնեն ոմանք խեղճ միամիտ ու վախկոտ մարդկանց հետ ես-

նալէն՝ որոնք չեն կրնար զերծնիլ պաշտպանել, ու սիրտ ալ չեն ըներ խօսելու։ Շեմ գիտեր ինչ համ կառնեն ուրիշներուն բնական պակասութիւններէն ծաղր ընելէն, կուրին կալնի կուզնի վրայ խնամալէն, ու խեղճերն ամբնչցընելէն ու կիրք հանելէն։ Ինչ մեծ կարիճութիւն, անանկ մարդկանց վրայ ելլել՝ որ ուժ չունին. ինչ եղբայրսիրութիւն, ինչ սիրտ, խեղճ կուրին չնեխելուն՝ խեղճ խուլին չնսեղնուն վրայ խնամալ։ Ամէկայ ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ ուրիշի խեղճութեանը վրայ ծիծաղիլ. ամէկայ անգթութիւն ու բարբարոսութիւն է՝ կրսէ նաև Կոնֆուչիւսիոս հեթանոս իմաստունը։ Ուրեմն երբոր մէկն ուրիշի առնուելուն՝ կիրք ելլելուն՝ տրամելուն պատճառ կըլլայ՝ խօսքով կամ շարժմունքով կամ գործքով առանց տրդար պատճառի, միշտ կը մեղանչէ. ու թէ որ ծանր բանի մէջ ծանր կերպով կիրք կը հանէ, մահուընափ մեղք կը գործէ։ Ասոնք թէ աս և թէ ասոր նման ուրիշ մեղքերէն եա կենալու համար, սկզբ է սուրբ գրքին առած կանոնը պահենք, չընել ու չընել ամենևին ինչ որ չենք ուզեր ուրիշները մեզի ընեն կամ ընեն. "Զոր դուս առես, ումիք մի առնիցես"։

ՅՕՐԴՈՐԱԿ Լ.Դ.

Բանակռուութեան վրայ։

Եղբայրսիրութեան դէմ եղող կիրքերուն վրայ շարունակելով, այսօր բանակռուութեան ու քսութեան սխալին դէմ խօսիմ ձեզի, որունց վրայ գժուարաբար կըլլայ որ խօսին քարոզիչները, թէև հարկաւոր քարոզմըն է. վասն զի աս եղբայրսիրութեան դէմ ըլլալով, աղէկ է որ գիտնան ամենքը զգուշանալ սոնցմէ։

Բանակռուութիւնն որ խիստ գիւրաւ եղբայրսիրութեան դէմ մեղանչել կու տայ՝ է անկարգ վիճաբանութիւն մը, ամին մարդ իր խօսքն իր կարծիքն ուրիշներուն խօսքին ու կարծեացը դէմ պաշտպանելու։

Ա՛ա ախտը հպարտութենէ առաջ կու գայ, վասն զի հպարտն իր մտածածն ամենուն մտածածէն վեր կը դնէ, ու զինքն ամենէն խելացի կը սեպէ։ Հոս չեմ ուզեր խօսիլ ան վհճաբանութեանը վրայ, որ մեկը ճշմարտութիւնը պաշտպանելու համար կընէ. ասոր վրայ երբը խօսիմ պիտոր ձեզի՝ հպարտութենէ ու անապատութենէ առաջ եկած կրքերուն վրայ խօսելու առեն։ Հոս բաւական ան վհճաբանելու հոգին է, որ ամենը ունին ամեն բանի դէմ խօսելու, ինչ որ լսեն ու տեսնեն՝ իրենց խելքին դէմ կու գայ, կը կարծեն որ միշտ իրենցն է իրաւունքը. մէյմէն ալ ան գէշ սովորութիւնն որ շատերն ունին՝ ամեն պզտի բանի վրայ խօսք հանելու, ամեն ոչինչ բանի վրայ վէճ բանալու. ու շատ անգամ գլուխնին կը տաքնայ, կրակ կը կարին մէկզմէկու դէմ, ինչպէս նախատական ու կծու խօսքեր կրսկսին զուրցել մէկմէկու։ Որչափ ատանկ բանակռուութիւններ կըլլան տներու մէջ, ընտանեաց մէջ, կենցաղավարութեան խօսակցութեան մէջ, ոչինչ բանելու վրայ. չէ թէ մինակ երկիմաբգկանց մէջ, հապա նաև կնիկ մարգկանց։ Մեկը միտքը գրեր է որ մեկալէն աւելի գիտէ (երկուքն ալ մեկմեկէ տգէտ են), մեկալը կը կարծէ որ աւելի խելք՝ աւելի փորձ՝ աւելի կարողութիւն ունի. և սա ինքնահաւանութեամբը՝ մեկը հա ձեռմակ է կրսէ, մեկալը չէ սև է. մեկն իրաւունքն իմն է՝ կրսէ, մեկալը՝ չէ իմն է. մեկը կուզէ յաղթել, մեկալը չուզեր յաղթուիլ։ Ասանկով կը տաքնան կրսկսին մեկզմեկ նախատել, եղբայրսիրութեան դէմ ընել, քիչ կը մնայ որ մեկզմեկու մազերը չխփեստեն։ Սարեկ Թռչունին պատմութիւնը գիտէք. ասիկայ ձմեռ առեն փետրվարի առջի օրը՝ ցրտէն փախչելու համար գնաց ծխնելուղի մը մէջ մտաւ, ադէկ մը սեգաւ։ Դուրս Թռչելու առեներ՝ երկիկ կնիկ տեսան սա Թռչունը. երկին ըսաւ՝ սարեկ է Թռաւծը, կնիկն ըսաւ՝ չէ ագռաւ է. հա, չէ, կռիւը տաքցաւ, կնիկը լեզուով երկուքը ձեռքով սկսան մեկմեկու հետ սա փուճ բանին համար կռուիլ։ Ա՛ա ալ հերիք չէ, ամեն տարի փետրվարի առջի օրը տաբեգարձ կըլլար սա վէճին, ու կնիկն որ միշտ ագռաւ է կըսէր՝ միշտ ալ ծնծը կուտէր։ Ուիծադելու բան, բայց տասվկերնայ ըսածիս ճշմարտութիւնն որ ոչինչ բանի մը

վայ վէճ ընելէն՝ չատ անգամ մեղք կը հեռանի , բարկութենէն , առեղծութենէն , թշնամութենէն , նախատականն խօսքեր , եղբայրսիրութեան դէմ գործքեր , լսողներուն ու տեսնողներուն գայթակղութենէն : Անոր համար Պօղոս առաքեալը վէճաբանութենէ ընելէն կը զգուշացնէ , ուրիշ բանի չի ծառայեր՝ կըսէ , բայց եղբայրսիրութեան դէմ ընելու և ուրիշներուն գայթակղութենէն ատելու : « Մի՛ բանակռիւ լինել յոչինչ պէտս՝ ի կործանումն լսողացդ » . (ք . Տիմ . ք . 14 :)

Ուրեմն ատ պիտի ըլլայ մեր կանոնը . երբոր խօսքն անանկ բանի վրայ է որ ծայրն օգուտ մը չունայ , ոչ ալ գառքը , և ոչ հոգևոր բարիք մը , երբոր պզտի ու օչինչ բաներու վրայ է , վիճաբանութենէն ընելու տեղը՝ պէտք է խոնարհինք , տեղի տանք , լռենք , թողնենք որ ուրիշն ըլլայ իրաւունքը : Գիւղ մը խիստ բան կ'ելլեն՝ նայ լռելն ու տեղիք տալն ուրիշի երբոր իրաւունքը մերն է , և ուրիշն անիրաւ տեղը կը պահպանի իր անմիտ խօսքն ու կարծիքը . բայց կարդնալ Բելարմինոս՝ ան սուրբ անձը՝ իր խոստովանողներուն կըսէր որ , աւելի կաժէ մեկ տրամ եղբայրսիրութենէն ու խոնարհութենէն քան զհազար քաշ իրաւունքը : Բայց տանկ եղեր է՝ տանկ եղեր է՝ իմ փոյթս չէ , կրնայ ըսել մեկը . հապա չեմ ուզեր որ ուրիշն խոստահութենէն ընէ , Պղատոն ձեռնայ , կուզեմ որ ձանձնայ իր ազիւռութենէն : Ազէկ է , բայց աւելի կաժէ մեկ տրամ եղբայրսիրութենէն ու խոնարհութենէն քան զհազար քաշ իրաւունքը : Ըսէ ընդբով ու քաղաքավարութենէ քու կարծիքդ . Թէ որ գիմացինդ կուզէ հակընալ նէ՝ Թող հակընայ , իսկ Թէ որ միշտ ինքը կուզէ ունենալ իրաւունքը՝ Թող առնէ բարով վայել է . դուն փուճ տեղը վիճելու և եղբայրսիրութեան դէմ ընելու տեղը՝ խոհեմութենէն ըրէ , հանդիսատ նայէ : Հա , Թէ որ անանկ բանի վրայ է վէճը , որ մէջը ոչ գառքը կայ , մեր օգուտը կամ վնասը կայ , ան տեղը կրնանք խօսիլ , և ուժով խօսիլ , ամեն օրինաւոր եղած հնարքը բանեցընել , Ճշմարտութիւնը պաշտպանելու և մեր վնասը խափանելու համար : Բայց պարապ բանի վրայ վիճելէն ինչ կելլէ . հա որ ագահ է եղեր , հա որ սարեկ , անկէց ինչ օգուտ : Անմտութենէն է ըրածդ , կըսէ Սենեկա . վասն զի կամ քեզմէ պզտիկին հետ է

վէճդ, կամ հաւասարիդ հետ, և կամ քեզմէ մեծին։ Թէ որ քեզմէ պզտիկին հետ է, վատութիւն է ըրածդ. Թէ որ հաւասարիդ հետ, վտանգ է որ յաղթուիս. իսկ Թէ որ քեզմէ մեծին հետ է, անմտութիւն է ըրածդ։ Իրաւ անանկ է, մանաւանդ երբոր մեզմէ մեծին հետ կ՚վէճաբանուիննիս. վասն զի երբոք պատճառ չունենան նէ, ուժ ունին, միշտ իրաւունքն ուժովվինը կըլայ, մենք տակը կը մնանք։ Ընոր համար երբոր ծայրէն օգուտ մը կամ վնաս մը չկայ, ալ լաւ է համբերութիւն ու խոհեմութիւն ընել ու լռել. վասն զի, նոյն Սենեկային խօսքն է, "Թէ որ իրաւունք ունի՝ արգարութեանը տեղիք տուր, իսկ Թէ որ իրաւունք չունի՝ զօրութեանը"։ Այս խօսքը կուզէի որ միշտ մտքերնին պահէին, մանաւանդ պատկառելի իրենց ծնողացը հետ չվիճաբանելու համար, ծառաներն իրենց տէրերուն հետ, ու ամեն հպատակներ իրենց մեծերուն հետ։ Թող ըսեն իրենց կարծիքը շնորհով ու մեծարանքով. բայց իրաւունք տրուի չտրուի իրենց, պէտք է համբերեն խոհեմութիւն ընեն լռեն. Թէ որ չէ, վիճաբանելովնին ատոր խօսակցութիւնը հանգիստը կորսընցնելէն եաքը, եղբայրսիրութեան ու իրենց սրտի խաղաղութիւնը կորսընցնելէն եաքը, միշտ աւելի վնաս ալ կրնան քան Թէ շահ։

Հիմա գանք Մկիալ ախային, որ խիստ վնասակար է եղբայրսիրութեան, այսինքն՝ քաւութիւնը։ Քաւութիւն կըսուի խօսք խառնելը, ասկէց հոն՝ անկէց հոս՝ խօսք տանել բերելը, ինչ որ Մկիէն կը լսէ՝ աւանց արդար ու օրինաւոր պատճառի ուրիշի պատմելը։ Առանց օրինաւոր պատճառի ըսի. վասն զի կընայ ըլլալ որ երբեմն եղբայրսիրութեան համար հարկաւորինք լսածնիս ուրիշի խնայելով. ինչպէս Թէ որ գիտնամ որ երկու կամ երեք հոգի միացեր են երթալու գողնալու մէկուն ունեցածը, կամ մեղցնելու զինքը, բարեգործութիւն կրնամ իրեն խնայելու։ Վասն զի անզգամները խրատելը՝ անօգուտ է, յաւտահաւատ մարդիկ են. ուրեմն ինչ կը պայ ընելու. պէտք է չուտ մը երթալ խնայելու իրեն որ զգուշանայ ապահովի իր ինչքն ու կեանքը։ Ասիկայ քաւութիւն ընել չէ, այլ մանաւանդ եղբայրսիրութեան պարտք։

Խակ եղբայրսիրութեան դէմ քաւութիւն ան է, երբեմն մէկն առանց օրինաւոր պատճառի՝ ոչ կամ նախանձ ունենալով ուրիշի հետ, կամ գոնէ բացթերան ըլլալով, մէկէն մէկալին խօսք կը տանի. ինչպէս շատերը կընեն, աքլ և կանայք, որոնք կարծես թէ նեղսրտին բան չեն կրնար պահել, կը ճաթին՝ թէ որ գիտցածնին ուրիշի չիզուրցեն նէ: Ոչ ոեւէն քաւութիւն է տեսակ մը բամբասանք, որ ուղղակի կամ անուղղակի ուրիշներուն հանդիսաը խաղաղութիւնը կը վրդովէ՝ խրատ կամ սուտ պատմութիւններով բանսարկութիւն ընելով, ու մէկին մէկալին մէջը թշնամութիւն պատճառելու ու տարաձայնութիւն ձգելով: Ան չարաչեզոք երկու երեսանց անգամ մարդիկը, որոնք սովը չեն իմանար գժոխքին ելած լեզուներ կը կոչէ, որոնց ախան է տեսածնին ու լսածնին մէկէն մէկալին տանել, սատանային պաշտօնը կընեն. մանաւանդ թէ իրենք մարմնաւոր սատանաներ են՝ կըսէ սուրբ Ամբրոսիոս, չէ թէ բնութենէ անանկ սատճուած՝ այլ նմանութեամբ, վասն զի իրենց ըրած բանսարկութիւններովը անոր ընկերութիւններ վերիվար կընեն, որոմ կը ցանեն, սատկութիւն թշնամութիւն տարաձայնութիւն անէծք վրէժխնդրութիւն կը դրդռեն, ինչպէս սատանային բան որոմնացան սատանան՝ որ գնաց ցորենին արանց մէջն որոմ ցանեց. “Եւ թշնամին, որ վարեաց զայն, սատանայ է,,. (Մտթ. ԺԳ. 39:)

Երկիկ կիկլ սիրով խաղաղութեամբ կապրին մէկտեղ, չարաչեզ մարդուն մէկը կերթայ բանսարկութիւն կընէ, կիկիդ սեսայ որ ասոր անոր հետ կը խօսէր կը խնամը կըսէ: Ասկէպ հերիք է անոնց խաղաղութիւնը կորսընցընել տալու, և սանը մէջ վայնասուն խոթելու: Խեղճ հարսը կեսրոջը հետ աղէկ կերթայ, բայց օր մը սկզիկ գանգատ մը կընէ անոր վրայ. բանսարկու մարդուն մէկը կը լսէ ջլէսեր՝ կերթայ կեսրոջը կը պատմէ. մէյմըն ալ տեսնես պատճութիւն խօսք խօսթա՛ թա է՝ կըսկսի մէջերնին, որ երբեմն ամիսներ կը քշէ: Աւանկ ալ մէկը հանդիսա խաղաղ ուրախ զուարթ կեցեր է. բանսարկուներուն մէկն առանց պատճառի կերթայ կը տառապ իրեն որ սա կամ ան մարդը քու վրադ սա ըսաւ, քեզի դէմ սա ըրաւ: Մէյմըն ալ տեսնես խեղճը կիրք կելլէ, կը զոսմի, կը գրգռուի, կըս-

կըսի պրանչալ անոր դէմ, առջի հանգիսակըսուն՝ կիրքը կը թափէ, վրան կը քալէ, ոխը կը հանէ. ուսկից այնչափ չարիք ալ կը հետևին, կռիւ առկըսութիւն թշնամութիւն անհաշտելի: Այս ամենուն պատճառը մի կըլլայ. ան չարաչեզոք մարդն որ գնաց բանասիրութիւն ըրաւ. վասն զի թէ որ միկին գնացած պատմած ջուլլար նէ, ան մարդը չիգիանալով իրեն դէմ եղած խօսքը կամ գործքը՝ կիրք չէր ելլեր, միկալ չարիքներն ալ չէին հետևիր: Տան մը մէջ, գրացիներու մէջ, վանքի մը մէջ, գիւղի մը մէջ, սասնկ բանասիրականերէն միկը որ գտնուի, կարելի բան է որ հոն խաղաղութիւն սէր ու միաբանութիւն ըլլայ: Անկարելի է. ըրած քննութիւնները լսողին գլուխը կը սաստկըցնեն, կիրքը կը շարժեն, առկըսութիւն անհնգք ոխակալութիւն քէն վրէժխնդրութիւն կը գրգռեն, ամեն բան վերուվար կընեն, խաղաղութիւն չի մնար: Փիչ մը խղճմտանքին Թող քննեն, մանաւանդ Կնիկ մարգիկ, որ ամեն բանի հետաքրքրութիւն կընեն, ու ամեն պզտի բան որ կը տեսնեն ու կը լսեն՝ կիրթան միկին կը պատմեն կռսուրը հարսին դէմ, հարսը կեդրոնը. տալը հարսին, հարսը տալոնը. գրացի գրացիի, ազգական ազգականի դէմ. բոլոր օրն ալ բուսական չեն սեպեր ան օրհնած կնկանները, գիշերը գլխընուն տակի բարձին ալ խօսակ կու տան. ու իրենց խօսք խառնելովը պատճառ կըլլան որ խաղաղութիւն չըլլար ընտանեաց մէջ, գրացիներու մէջ, ինչուան քաղքին մէջ: ու անկէց առաջ եկած ամեն չարեացը յանցանքն իրենց կըլլայ: Ա՛լ գէշն ան է որ երբեմն բանասիրութեան համար ալ կընեն ասանկ բանը, որպէս զի կրակ բռընկըցընեն՝ ու էրքն ուրիշներուն վրայ ինտան, ինչպէս Կիբրեն կայսրը Հռոմ կրակի տուաւ որ ինքը զուարճանայ: Կամքը ան պատառ ըլլալիքը քսութիւն կրնէ զաւկին, որպէս զի հարսին հետ ձգէ զինքը: Երկու քոյր կը միանան իրենց հարսին դէմ, այնչափ բան կը խօսին մերինէն, այնչափ բան քաշել կու տան խեղճին որ հարկ կըլլայ եղբայրներին առնէ զինքն ուրիշ տուն քաշուի, որպէս զի հարսը մայրիքոստութենէ խոյսել, ինքն ալ մօրը հետ չաւրըւի: Գանէ իրաւ ըլլալ ըսածնին, չատ անգամ սուտ խօսքեր կը խառնեն, բանը կը մեծցընեն, կամ քովինուն պարագաներ կեւելցընեն

կը պակսեցընեն, ինչ որ է իրը՝ ան չէն պատուիր, ուրիշ ձևի մէջ կը խոթեն. ուսոի դործած մեղքերնին՝ մինակ քսուԹիւն բանսարկուԹիւն չըլլար. հապա նաև պսպաուԹիւն՝ որ պարտական են չակելու եւ կանչելու, ապա Թէ ոչ՝ ձայնի ԹողուԹիւն չեն դաներ։ Բայց այսչափ մեղքերու պատճառ եղողները՝ խղճմտանք կրնեն արդեօք. և ոչ կը յիշեն խոստովանանքնուն մէջը. բայց օր մը ձայ առեանն եղած առեններին՝ առնք բոլորն ալ դիմացնին պիտի դայ։

Սուրբ Թոմաս ադուինացին կըսէ որ բանսարկուԹիւնը բամբասանքէն ու նախատական խօսքեր ըսելէն դէշ է. վասն զի բանսարկուԹիւն ընողը՝ ուրիշին չէ Թէ միայն պատիւը հանդրմնելքն ու խաղաղուԹիւնը կը վերցընէ, այլ նաև բարեկամները միղմիկու հետ կաբրէ, ու մէջերնին տարաձայնուԹիւն առելուԹիւն ու ԹշնամուԹիւն կը ձգէ։ Սուրբ գրքին խօսքն է. «Ան որ մեղաւոր խռովեցնէ զբարեկամս իւր, և՛ի մէջ այնոց՝ որ խաղաղուԹեամբ էին՝ արկանէ բանսարկուԹիւն»։ (Սիր. իը. 11։) Մակիկ ըրէք եաքն ալ ինչ կըսէ. «Չքսուն և զերկիսուն առհասարակ անիծանելիք, զի բազում խաղաղակեացս կորոյս»։ այսինքն բանսարկու և երկու լեզու ունեցող մարդը նզովքի արժանի է, վասն զի իր ըրած քսուԹիւններովը շատերուն խաղաղուԹիւնը կորսընցընել կու տայ։ Նոյն սուրբ վարդապետն ասոնց խօսքերը բացատրելով՝ կըսէ որ բանսարկուն երկու լեզու ունեցող կըսուի, վասն զի երկու տեսակ լեզու կը բանեցընէ մեկուն մեկալին մէջը ԹշնամուԹիւն ձգելու համար, ասոր բանը անոր՝ ու անոր բանն ասոր պատմելով։ Եաքն ասոնց ալ կըսէ. «Բանսարկու մարդուն բանները կարծես Թէ պարզ խօսքեր են, բայց լսողին սիրտը խորունկ կը վիրաւորեն»։ Ահիկսի ասոնք է բանսարկուԹիւն ընողին պատճառ ըլլալը ԹշնամուԹիւններու կուԹիներու՝ որ սուրբ գիրքը զերծնեք կրակ բռնկցնող փայտի կընմանցընէ. ինչպէս փայտը վերցուածին պէս՝ կրակը կը մարի, ասանկ ալ բանսարկուն վերցուածին պէս կուԹն ու հակառակուԹիւնը կը դադրի. «Կրակարանը կայծականց և փայտ հրոյ, և այր բանսարկու առ՛ի յօժղել զկռիս»։ (Առակ. իը. 21։)

Թէ որ կարելի ըլլար, պէտք էր ասանկ ընել. պէտք

էր մարդկանց ընկերասիրեն դուրս վռնտել բանսարկուներն ընողներն որ խօսք խառնելէն չեն դադրիր. պէտք էր դուրս ընել անոնք քաղաքներէն միաբանութիւններէն ու բոլոր աշխարհքէս, վասն զի արժանի ալ չեն ընկերասիրեան. բնաւորութիւնին գէշ, ով որ ըլլայ կը մատնեն, այսօր ուրիշի բանը լեցնէ կը պատմեն, վաղը իմինս անոր։ Գտնէ պէտք էր պատժել զանոնք. խակ թէ որ մեզի չկրնար պատժել, գտնէ երեսնիս դարձընեն ամանկներէն, յանդիմանենք զանոնք, ըսենք որ գէշ բան է ըրածնին, մէյմըն ալ չկրկնդնին գալու խօսք խառնելու, երբոր կը տեսնենք որ անոր ըրեր են իրենց՝ առանց արդար պատճառի մը ուրիշներուն ըսածն ու ըրածը գալ պատմել մեզի։ Ասանկ ըրաւ մեկ բարեպաշտ խաթուն մը. աղախինին ամէն պզտի բան ինչ որ կը տեսնէր հարսին վրայ՝ կերթար իր անկաճը կը դնէր, ու պատճառ կըլլար որ մէկմէկու հետ սիրով չեին կրնար ապրիլ։ Սրբակաց խաթունը երբոր իմացաւ իրենց մէջն եղած խաղաղութիւնը կորսընցընելու պատճառը, մեկէն վերուց զանիկայ. կանչեց աղախինը, յանդիմանեց անոր ունեցած խօսք խառնելուն գէշ բնութիւնը, սպառնացաւ իրեն որ մէյմըն ալ գալու հարսին վրայ բան մը ըսելու ըլլայ նէ՝ զինքը կը վռնտեմ։ Անկէց հետը մէյմըն ալ մէջերնին պաղութիւն չեղաւ, սիրով ու խաղաղութեամբ կապրեին մեկտեղ հարս ու կեսուր։ Ինչ օգուտ կելլէ չեմ գիտեր, ասանկ բանսարկու խօսք խառնողներուն անկաճ տալէն. իրաւ, հետաքրքրութիւն մը կու գայ մարդուս գիտնալու ինչ որ կըսուի ու կըլլայ իրեն դէմ. բայց սովրեալ աս հետաքրքրութիւնէ ուրիշ բան չի վտասը կիր մարդ, բայց անհանգստութիւն կիրը ու մեղքի առիթ։

Խօսքս լմընցընեմ աս դիտելու արժանի բանովը։ Ամէն քրիստոնեայ՝ որ խղճմտանքը չէ կորսընցուցած ու դեռ Աստուծոյ վախն ունի, կրկդուշանայ՝ ինչպէս պատարիան ալ է զգուշանալու՝ ամէն տեսակ մեղքերէ, ինչպէս, գողութիւն ընելէն, անպարկեշտութիւն անկարգութիւն սուտ երդում ընելէն, ծամը պաքն ուրելէն, ու ասոնց նման ուրիշ մեղքերէն։ Ասոնք ալ ազէկ է. բայց շատերը բանի տեղ չեն դներ, խղճմտանք չեն ըներ, չեն զգուշանար եղբայրասիրութեան դէմ եղած մեղքերէն, այսինքն նախատական

կծու խօսքերէն, բանակռուածութիւն ծագը ու բանասիրութիւն ընելէն, որոնցմէն այնչափ ուրիշ մեղքեր ալ առաջ կու գան, ու մահացու մեղքեր։ Բայց պէտք է դիտնան որ Թէ սէրը մեկալ ամէն առաքինութիւնէն մեծ է, հաւատքէն ալ, յոյսէն ալ. "Բայց արդ ինան հաւատք յոյս սէր, սոքա երեքեան, և մեծ քան զսոսա սէր է,,. ուրեմն սիրոյ դէմ եղած մեղքերն ուրիշ մեղքերէն աւելի ծանր են, ու աւելի սէքէք է ըզգուշանանք անոնցմէն, ինդրելով միշտ Յիսուսէ որ օգնէ մեզի, որպէս զի իր շնորհքովը կարենանք զգուշանալ նիս ընել։ Վասն զի Թէ որ սէր ունենանք, ամէն բան ունինք. իսկ Թէ որ սէր չունենանք, բանի մը չի գար ուրիշ ունեցածնիս. "Եղէ սէր ոչ ունիցիմ, ոչ ինչ եմ, ոչ ինչ օգտիմ,,։ Ուրեմն Քանանք սէր ունենալ, ծածկութիւն ու եղբայրսիրութիւն, չէ Թէ գործքով միայն, այլ և խորհրդով և բանիւ. որուն արժանի ընէ ձեզ ամենքնիս։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԼԵ.

Շար խրատ պատուհերուն դէմ։

Մեծ անօրէնութիւն ու մեծ մեղք է եղբայրսիրութեան դէմ ան շատերուն ունեցած սխան ալ՝ չար խրատ կամ դէշ խորհուրդ տալու ուրիշի, երբեմն նաև առանց հարցուելու, չարութեամբ ու կրքով, կամ լեզուին չիբռնելով, այ երկիւղը խղճմտանք ու եղբայրսիրութիւն չունենալնուն համար։ Մ'հ որչափ ուժ ունի դէշ խրատը գէպ ի չարը ձգելու զմարդ, որչափ մեղքերու պատճառ է, որչափ նաև մարմնաւոր վնասներ կրնէ ուրիշի, անանկ որ՝ ծանր պարտքի տակ կրնայ դէշ խրատ կամ խորհուրդ տուողը՝ հատուցանելու ան վնասները։ Այնչափ հարկաւոր է առ բանիս վայ խօսելն որ պէտք կըլլայ առ օրուան յորդորակս բոլոր առոր վայ ընեմ, որպէս զի խնամեք ինչ վտանգի մէջ կը դնէք անով չէզ ալ ուրիշներն ալ, ու զգուշանաք ուրիշի դէշ խորհուրդ տալէն, քանզի բա-

բի խրատները տալու, կամ ամենևին խորհուրդ չհատցնելու՝ որպէս զի դէպը տալու վտանգէն խալըսիլ։

Մեծն Գրիգոր բարի խրատներուն որչափ հարկաւոր ըլլալը ցցընելու համար՝ տան մը պատուհանին բուն կը նմանցնէ զանոնք։ Խիտ ապակ է նմանութիւնը, ու շատ աղեկ կը բացատրէ ըսած հարկաւորութիւնը։ "Ինչպէս որ տունն մը առանց պատուհանի նելու մութ ու անբնակելի կըլլայ, տասնկ ալ մարդ մը որչափ ալ խելացի ըլլայ, երբոր պէտք եղած տեղը բարի խորհուրդ տուողմը չունի՝ մութի մէջ կը քալէ, շատ սխալմունքներու մէջ կ'ինայ,,։ Անոր համար սուրբ Տօրոթէոս կըսէ. "Որչափ ալ խելացի ըլլաս, որչափ ալ աչքաբաց ըլլաս, մարդ ես, սխալական ես, ուստի բարի խորհուրդ տուողի կարօտ ես, ձեծ միայն ուրիշի կարօտ չէ,,։ Այսու ամենայնիւ կան մարդիկ, նաև կնիկ մարդկանց մէջ, որ կըսեն. Ես ուրիշի խորհուրդին կարօտ չեմ, ատակ տուր ինծի՝ չէ թէ խորհուրդ։ Ինչ հպարտութիւն, ինչ ագիտութիւն։

Բայց որչափ որ դժուար է բարի խորհուրդներ ըլլաղ գտնելը, ինչուան սուրբ գիրքը կըսէ որ մէկ հոգի մը գտնելու համար՝ հազար հոգի պիտի փնտռուէս, "Խորհրդակից քո մի՛ լիներ հազարից,,։ (Սիր. Ը. 6.) այնչափ գիւրին է չար խորհուրդ տուողը գտնելը։ Ու ինչպէս որ բարի խորհուրդ տալը՝ մեծ եղբայրսիրութիւն ու գործք ողորմութեան է, ուստի զի նոյն բանն է որ կուրին ձեռք տալիր փոսը չկնալու համար, ասանկ ալ դէշ խորհուրդ տալը՝ մեծ չարութիւն է ու անգթութիւն, ուստի զի նոյն բանն է որ մէկը հրեխը ձգիլը անդունդի մը մէջ։ Ուստի վայ անոնց՝ որ պատրաստ են ծուռումուռ ու դէշ խորհուրդներ տալու. խնդրողորմելիները, որչափ մեղքերու, որչափ չարեաց, որչափ մարդկանց կործանմանը պատճառ կըլլան։

Առաւած որոշեր էր որ Դաւիթ խրայէլացւոց թագաւորն ըլլայ. Սաւուղ այ կամքին դէմ եաւէ ընկեր էր որ սպաննէ զԴաւիթ. իսկ Դաւիթ կեանքը խալսելու համար՝ լեռան մը վայ փախեր էր։ Սաւուղ շատ զօրքերով եաւէն հատաւ. Դաւիթ քանի մը հոգի ունէր հետը, ու սեմնելով ան յայտի վտանգը՝ պահպանեցաւ այրի մը մէջ, որ ան քարէ լեռան փորը բնական խորունկցած էր։ Սաւուղ չիգիանալով որ Դա-

ւթե նեբան էր, միևնակ առանց զինքը հոն մնաու։ Դաւ-
ւթե իր ընկերներովը մուտ տեղ կեցած խորհունկին
զինքը կը տեսնէին, ինքը զանոնք չէր տեսներ։ Ան ա-
տենը Դաւթի հետ եղող բարեկամներն ըսին իրեն.
հիմա է առենը, շուտ ըրէ, մեռցուր քու անգուեթ
թշնամիդ, մեկ զարնելով մը կապահովես կեանքդ ալ
թագաւորութիւնդ ալ. շուտ ըրէ, ետ տուաւ քեզի
աս ազեկ առիթը։ "Ահա այս օր է՝ զորմէ ասաց տէր
ցքեզ, մատնել զթշնամիս քո ի ձեռս քո,, (ա. Թա-
կի. 5։) Ո՞վ կրնար դէմ կենալ ատանկ խրատի մը՝ որ
այնչափ իր սրտին ուզածին յարմար ու արդար կերև-
նար։ Ո՞վ կրնար կարծել որ Դաւթի այնչափ սրտոտ,
այնչափ ուժով ու ճարպիկ ըլլալով, իրենց խորհուր-
դին չհետեւէր պիտոր։ Բայց Դաւթի ճանչնալով որ
ան խորհուրդը գէշ էր, անանկ խորհուրդ մըն էր որ
իր հոգւոյն կործանում էր, ըսաւ. Չէ, ետ պահէ որ
իր օժանդին արուեստը մանեմ, թող տպրի ինչուան ե-
բոր ետ ուզիր է, թող իս հալածէ որչափ որ ետ ի-
րեն կը թողնէ. ետ որ զինքը թագաւոր ըրած է, ե-
բոր կուզէ նէ՝ ան առենը վերցընէ. "Քաւ լիցի ինձ՝ ի
սեռանէ՝ թէ արարիչ զբանդ զայդ սեռան իմում օ-
ծելոյ սեռան, մնել՝ ի նա զձեռս իմ, զի օծեալ սեռան
է նա,, ։

Բայց քանի՞ հոգի կը գտնուի քրիստոնէից մէջ, որ
կարենայ գէշ խրատներու դէմ կենալ ինչպէս որ կե-
ցաւ Դաւթի, որուն համար սուրբը գիրքը կըսէ որ ետ
սրտին ուզած մարդն էր՝ արդար ու շիտակ։ Իսկ մենք
խելօք ոգորմելի տկար մարդիկ ենք, գէշ ի գէշն է յա-
ժարութիւննիս, մեր անհարդ կրքերը միշտ իրենց ու-
զածը կը փնտռտեն՝ չէ թէ ետ. ուսոի երբոր չար խրատ
ալ կը հրէ զմեզ եսանուս, ինչպէս կրնանք ատոի վրայ
կենալ չգլորիլ մեղայ անգուեթը։ Ջոր օրինակ. բարի
գաւակ մը ունիս, քեզի հնազանդ, տուները քաշուած,
տանեներն խաղերու ընկերութիւններու թատրոններու
մէջ չերևնար։ Գէշ ընկերներուն մեկին իրեն սատանայ
կըլլայ, անկանձը կը փչէ. Ծօ, խե՜նեթ ես, մարտպէնա
պիտի ըլլաս. Թող հայրդ ուզածն ընէ, դուն քու բանդ
նայէ. քիչ մը հանդչէ զուարճացիր. ինքը հասակը չա-
ւած՝ չէր զուարճանար. ամենուն բանած ճամբէն մե-
լէր։ Մէյ մըն ալ սեռանէ՝ ան հրեշտակի պէս բարի

զաւակը, դէշ խրատէն կը խաբուի, սանձը մէկդի կը ձգէ, ալ ջուղեր հնազանդիլ, քիչ քիչ անկարգութեան կրակին, կըլլայ խեղ անհնազանդ զաւակ մը: Հիմա ասոր ամեն գործած մեղքերուն, հօրը մօրը տուած ամեն վիշտերուն, պատճառն ով է: Ան դիւական լեզուն, որ ան չար խրատները տուաւ: Խարի զաւակ մը կուզէ նշանուիլ աղջկան մը հետ՝ որ իր տասիճանէն շատ վար է. բայց տեսնելով որ ծնողքը չեն հաճիր, չի համարձակիր իր կամքն առած տանելու: Չար խրատիչ մը կու գայ անկըճէն վար կը փչէ. Քեզի պէս միամիտ՝ որ հօրդ մօրդ անկաճ կը կախես. իրե՞նք կարգուին պիտոր, չէ նէ դուն. դուն քու բանդ նայէ, Թող ըսեն ինչ որ կուզեն. քիչ մը տանն կը տատասան, եաքը եաքը պէաք է որ լռեն: Մէյմըն ալ տեսնես ան խեղճ զաւակը, ան հնազանդ որդին, ծնողացը կամքին դէմ հարս կը բերէ, ու հազար խօսք խօրտիմա վայնասուն կրակի տանը մէջ, ինչուան երբեմն տանը կործանման պատճառ կըլլայ. ուրիշ հետաւոք մըն ալ Թէ որ չունենայ, ան պատկներէն մէկը կըլլայ՝ որուն եաքը դէշ կը լծընայ, վասն զի այ օրհնութիւնը չկայ վրան: Հիմա աս ամեն անկարգութիւններուն պատճառն ով եղաւ. ան չար խրատը տուողը: Պետրոսը Պօղոսը բաբի սովորութիւն ունին քրիստոնէական վարգապետութեան երթալու, քարոզ լսելու. մէյմըն ալ տեսնես չար խրատ տուողին մէկը կըսէ. Ո՞ւր կերթաս, տղայ ես, ան քարոզչիները մարդուն խրատ միայն կու տան՝ հաց չեն տար: Կամ Թէ որ խոստովանանք ըլլալու՝ պրոտեսթիւն տանելու կերթան՝ կըսէ. Ջառիկ է ի՞նչ է որ խոստովանանքի կերթաս, Թող տուր, տաքին մէջ մը բաւական է, մարդապե՞ս պիտի ըլլաս: Ասանկով բարի զաւկներ, ջերմեռանդ աղջիկներ կը խաբուին, բնականապէս իրենց կրքերնուն աւելի յարմար ըլլալով ան չար խրատները, ու հոգիտր լսելին՝ տուրբ խորհուրդներէն հեռու կը կենան. ուստի հոգինին տանից հոգիտր կերթայ մեռելով, մեղքի մէջ կ'ինան, ու միշտ դատապարտութեան վտանգի մէջ կապրին: Ասանց պատճառն ով է. դիւական լեզուն, որ ան չար խրատը տուաւ: Խեղճ հարսը չարամիտ ու նեղացուցիչ կնոջ ձեռք ընկած՝ ամեն բանի կը համբերէ կը հետանգի, տանը խաղաղութիւնը կը պահէ. չար լեզուի

մը կը հանդիսի որ կրսկսի անկածը փոփսալ. Համբերութիւն չէ ըրածդ՝ անհեթեթութիւն է. ես քու տեղդ ըլլայի, կեսուրդ կը տեսնէր որ համբերելն ու հնազանդելը չափ ունի. քիչ մը զքեզ ցցուր, զուրցկ պատճառներդ, մի թողներ որ զքեզ ոտքն տակ առնէ, տանկ ըսէ, անանկ ըսէ: Խեղճ հարսն որ առաջ գառնուկ մըն էր, չար խրատէն կը խաբուի. կրսկսի բբռուկը վեր վերցընել, կեսուրը կոցել. մէյմըն ալ տեսնես՝ խաղաղութիւն չի մնար տանը մէջ, տեղութիւն քէն տարաձայնութիւն կը մտնէ, ու տարիներ կը քշէ: Ո՞վ եզաւ պատճառը. չար լեզուն: Աղջիկդ պարկեշտ անէն գուրս ելլել չուզեր, ոչ թատրան կերթայ, ոչ տեսնուելու տեղւանք. չար լեզուն կը հասնի, կրսկսի անկածը փչել. Խեղճ աղջիկ, տանկ ընելու ըլլաս նէ՝ քեզ առնող չըլլար, պէտք է որ ուրիշներուն պէս ընես, երթաս, խնամուածքներս ցցընես ամենուն, թատրան երթաս, տեսնուես, ճանչցուածնաս: Խեղճ աղջիկը կը խաբուի, բարի խրատներն որ ժողովրդապետին խոստովանահօրմէն լսեր էր՝ մէկդի կը ձգէ, ալ չի հաւատար որ ան է հարս ու փեսայ մէկմէկու տուողը, ինչպէս սուրբ գիրքը կըսէ. "Ի տեսանել պատշաճի կին առն", կրսկսի աշխարհասէր ուսոյցներ ըլլալ. աչքը տնէն դուրս է, կը թողնէ իր տնային համեստութիւնն որ զինքը բաղձալի կընէր, խղճմտանքը կը վիրաւորէ, սրսոն հանգարտութիւնը կը կորսընցնէ՝ որ զինքն այնչափ սիրելի կընէր դէմքին վայելուչով, ու եաքը եաքը կամ զինքն առնող չըլլար, կամ անանկ երկան մը կը հանդիսի այ թողտուութիւնը որ բոլոր կենսացը մէջ թշուառ կրլլայ: Ո՞վ եզաւ ասոնց ամէն չարեաց պատճառը. ան անօրէն լեզուն, որ ինչպէս երևելի հեղինակ մը կրսկ՝ հարիւր սատանային ըրածէն աւելի կընէ:

Առաջ երթանք, վասն զի առանց օրինակի՝ բանն աղէկ չի հասկցուիր: Կնիկդ աղջիկդ այ շնորքովը նորելուկ աշխարհային բաներուն եաւէ չեն երթար, պարկեշտ կը հագուին, չեն ուզեր ուրիշներու գայթակղութիւն տալ, լաչակով ժամ կու գան ինչպէս ամէն պարկեշտ կանայք: Բայց բարեկամ կրնկատցմէ ըսող կրլլայ. Աղեկ չէ ըրածդ, ծգրած սովորութիւն է, մտանաւորութիւն է, աչքն կը զարնէ ըրածդ, պէտք

է ուրիշներուն յարմարիս , հիմակուան սովորութիւնն աս կը բերէ , գեռ սուրբ ըլլալու առեն ունիս , ամեն բան իր չափն ունի , բանած ձամբադ ուրիշները վար գարնել է , վազդ խօսել կու տաս և այլն : Խելօք խա- Թումնը , խելօք աղջիկը , կը խաբուին աս գէշ խրատներն , կրսկսին ունայնամիտութեան եւեւէ ըլլալ , նո- րելուք հագուստներու սովորութիւններու յարմարիլ , ընդունայն ծախք , տանը կործանում , իրենց անուն կտորութիւն , և ուրիշներուն գայթակղութիւն կու տան : Ո՛վ եղաւ տանից պատճառը . ան Թուռնաւոր լե- զուն՝ որ վիրենք մոլորցուց : Աւանկ ալ մեկը Թատրոն չուզեր երթալ , պար բանելու՝ հանդիսանելու մէջ չի մտներ , գիտէ որ վատնդաւոր գործառնքներ են , հո- գւոյն վնաս կրնեն : Բայց ուրիշը կրսէ իրեն . Թող տուր , խղճահարութիւն է ըրածդ , ինչ կայ եղեր Թատրոն երթալէն , պար բանելէն , գործնք ընելէն . այսչափ մարդիկ կերթան , տանից ամենն ալ գժնիք պիտի երթան : Ա՛ս չար խօսքերովը զինքը կը մոլորցը- նէ , հոգին վտանգի մէջ դնել կու տայ , մեղքերու առ- Թիւ մէջ կը ձգէ զինքը : Ո՛հ որչափ չար խրատ տուող- ներ կան աշխարքիս մէջը , ո՛հ որչափ գիւրին է չար խրատ տալը , ո՛հ որչափ վնաս կրնէ հոգիներու չար խրատը . անկարելի է ըսել ու համրել ամեն ըրած չա- րիքները :

Ա՛լ գէշն ան է , երբոր չար խրատն ուրիշի ունեցա- ծին վնաս ալ կը բերէ . ան առեն ինչպէս ազատ կըր- նայ ըլլալ ան չար խրատ տուողը հատուցում ընելէն : Խօսք հանկրնալու համար . մեկը տհաճութիւն մը ան- արգանք մը նախատինք մը ընդուներ է , ու կը համբե- րէ . անօրէնին մեկը կու գայ զինքը կը գրգռէ . վատու- Թիւն է ըրածդ , հատուցում չկրսանկնես , չէիր կըր- նար աս կամ ան պատասխանը տալ , չէիր կրնար իր չափն իրեն սորվեցընել . ինծի ընելու էր տա բանն որ իր բաժինն առնէր : Ու այնչափ կըսէ , այնչափ կը գրգռէ իր չար խրատներուն որ վրէժխնդրութիւն ընել կու տայ անոր : Մեկը պարտք ունի , սիրաը չա- ղէր վճարել . կը գանէ սուտ բարեկամ մը՝ որ խոր- հուրդ կու տայ իրեն . Թէ որ չես ուզեր վճարել՝ ճամ- բան քեզի սորվեցընեմ , պարտքդ ուրացիր , ըսէ որ արդէն վճարեր ես , Թող դատաւորին դիմէ : Ուրիշ

մը անկրաւ գատաստան առաջ կը տանի, կը գանէ գէշ խրատիչներ՝ որ իրեն խարդախութիւն կը սորվեցընեն գատաստանն երկրնցընելու և դիմացինը յոգնեցընելու համար. ինչպէս խրատ կուտան սուտ զրուցելու՝ սուտ երդմունք ընելու: Ուրիշ մըն ալ ապրուստ չունի, բայց նեղութիւն կրելն աւելի կը նայի քան թէ գողութիւն ընելը. բայց չար խրատ առողներուն մեկը կըսէ իրեն. Առանկով էշ մարթիրոս կըլլաս, սատկը ապրողներուն համար եղած է, ուր որ կը գանես նէ առ, խաշմանիք մըներ. հարկն լուծանէ զօրէնս: Առանկով խեղճ մարդը գող կընէ: Ո՛հ ինչ անօրէն խորհուրդներ, ինչ չար խրատներ, որ չէ թէ միայն սըլտողին հոգւոյն ալ՝ առնողին հոգւոյն ալ սոսկալի չարչարանքն ալ կընեն, այլ նաև ուրիշի ծանր վնաս ժամանակաւոր: Ինչպէս ուրեմն առ չար խորհրդականներն ազատ կրնան ըլլալ վճարելու պարտքէն, երբոր բուն վնաս ընողը վճարէ նէ: Զոր օրինակ՝ մեկը կը յորդորէ ուրիշն որ գողութիւն ընէ, կամ թըշնամիին տունը հանէ, գարնէ կամ սպաննէ, կամ սուտ դատադրութիւն ընէ, անկրաւ գատ ընել տայ, ու ասոնց նման բաներ, ուսկից ուրիշի ծանր վնաս կըլլայ, ով պիտի վճարէ առ վնասը: Թէ որ բուն վնասն ընողը վճարէ նէ, ամեն օրինք՝ թէ բնականը, թէ քաղաքականն և թէ եկեղեցականը կըսեն՝ որ չար խրատ տուողը պարտական է վճարելու, հատուցումն ընելու: Բայց ով է որ առ վճարքը՝ առ հատուցումն ընէ. տեսէք ինչ դժուարութիւններու մէջ կը ձգեն զիրենք չար ըզգա ունեցողները, որ այլ չեն վախնար, ու պատրաստ են չար խրատ տալու: Ասկից՝ ի զատ՝ առնելիք որ իրենց պաշտանէն պարտական են բարի խորհուրդ տալու, և չար խրատ կամ գէշ խորհուրդ կուտան. ինչպէս խոստովանահայրերը ժողովրդապետները փաստաբանները բժիշկները և այլն, կամ անոնք որ խորհուրդ տալու չափ խելք ու գիտութիւն չունենալով իրենք զիրենք զրկնց խորհրդականի տեղ կը դնեն, ու ապիտութեամբ ծուռ խորհուրդներ կուտան, պարտական են՝ չէ թէ միայն ուրիշն եղած վնասը հատուցանելու, այլ նաև ինչ վնաս որ կընեն խրատնին ընդունողներուն:

Անոր համար, սիրելիք, շատ զգայր ըլլալու է ուրիշ

չի խորհուրդ տալու , կամայ ու շատ կամայ պէտք է քալել: Երբոր արդարութեան վերաբերեալ բան է , առանց օրէնքը գիտնալու՝ պէտք չէ խորհուրդ տալ , կամ գոնէ պէտք է գիտնալ որ օրէնքը դիտցողներն ինչ որոշմունք կընեն ան բանին վրայ : Իսկ թէ որ բարի վարուց վերաբերեալ բան է , ապէկ մտածելը պիտոյ ըսածնուս վրայ , պէտք է զգուշանանք անանկ խորհուրդ մը չտալու՝ որ ուրիշն անով այլ դէմ ընէ , մեղք գործէ : Թէ որ կըզգուշանանք ուրիշն մեղք մը հրամցնելէն , թէ որ կըզգուշանանք մանաւանդ նոյնը գործելէն , ալ աւելի պէտք է զգուշանանք նոյնը խորհուրդ տալէն . ինչու որ չար խրատն աւելի ուժ ունի ուրիշը մեղքի մէջ ձգելու քան թէ հրամելը , և ձեռ շատ անգամ աւելի սաստիկ կը պատժէ մեղքին խրատողը քան թէ գործողը : Ո՛րչափ մեղք , որչափ անօրէնութիւններ գործեց Աքաաբ մարգարէներուն ու այլ ժողովրդականը դէմ . բայց սուրբ ոսկեբերանը կըսէ որ Յեզաբէլ Թագուհին Աքաաբէն աւելի սաստիկ պատժուեցաւ ասոնց , ինչուան իր մարմինը շնելը կէրան՝ ինչպէս Եղիա մարգարէն առաջուց ըսած էր : Ինչու . վասն զի Թէ և Աքաաբ էր ան մեղքերն ընողը , բայց Յեզաբէլն եղաւ իր խրատիչը՝ որ չարասրտութեամբ զինքը յորդորեց ան մեղքերն ընելու , ինչուան զպարտաւ ու քարկոծել տուաւ զՆաբովթէ , որպէս զի անոր այգին ու բոլոր ունեցածը ձեռքէն առնէ : Ո՛հ , ինչ սաստիկ կըճկաւիք կան՝ որ իրենց էրկանը չար խրատներ կուտան , չընելու բաներ ընել կուտան : Անհարկի է բացատրելն ինչ ուժ որ ունի չար խրատը . մարդուն գլուխը կը սաքցընէ , կիրքը կը շարժէ , կը գրգռէ , կը համոզէ , կրնամ ըսել ալ որ կրսատիկ չարիք ընելու . իսկ անկ առաջ եկած չարիքներուն Թիւ չկայ . “Լեզու երեկին զբաղումս սաստնեաց . . և զառունս մեծամեծս աւերեաց ,, : (Սիրա . իը . 16 :) Սալոմեհանոս գիտուն ու սուրբ եկեսիոպոսը կըսէր որ ինչպէս գայեակը սովորաբար կաթին հետ իր ագէկ կամ գեշ բնութիւնն իր սանին կը հաղորդէ , սանկ ալ գեշ լեզուն սնեցողները չար խրատներնուն հետ իրենց չար բնութիւնը մէկուն մէկալին կը հաղորդեն : Դիր զանկերնուդ մէկն անանկներու քով , որնց բնաւորութիւնքն ու բարի վարուց դէմ գեշ խօսքերով կը հոսի . քիչ

առնէին Ժանտախտի պէս կը սպրշարկէի կաւթուխ զաւակդ անոնցմէ լսած չար խրատներովը. սասը անկարդ խօսք մը կը լսէ, վաղը բարի վարուց դէմ, մեկնելուօր հաւատաքի բանեբուս և առաքինութեան վրայ ծաղր ընէլ, ուրիշ օր մըն ալ աշխարհային բանեբուս ու մոլութեան վրայ դովեստ. սասնկով սարին չիլմընցած, մանաւանդ Թէ ամիսը, զաւակդ չես Ճանչնար, սպրկիդ նոյն սպրկիկը չէ, բոլորովին փոխուած կը տեսնես զինքը, մտածելը խօսելը գործերը նըմանած իր լսած խօսքերուն ու խրատներուն, նըմանած իր խրատիչներուն վրայ տեսած օրինակներուն: Ի՞նչ բանէն կը կարծէք որ առաջ կուգայ, որ շատերն ինչուան հաւատքնին օրէնքնին կորսընցուցած՝ անասունի պէս կապրին. գէշ խօսքերէն, չար խրատներէն, որ քանի մը գժոխային լեզուներէ կը լսեն: Ո՛հ որչափ ինսս կընէ չար խրատը, ինսս Թէ մարմնաւոր և Թէ հոգևոր, Թէ ընտից և Թէ յաւիտենական փրկութեան: Ասիկայ ցցընելու համար՝ սուրբ գրքին պատմութիւն մըն ալ պատմեմ:

Սողոմոնի որդին Րոբովամ իր հօրը մեռնելէն ետքը Թագաւորեց: Ժողովուրդն իրեն ըսաւ որ՝ հօրդ գրած սուրբերը խիստ ծանր են, սակը կը Ճղմըսինք կոր, անասնելի կրած լուծերնիս, քիչ մը Թեթևցուր զանոնք, Թէ որ կուզես որ միշտ հաւատարիմ ու հնազանդ ըլլանք քեզի: Րոբովամ ալ ըսաւ՝ որ երեք օրէն եկէք, պատասխանը կուտամ ձեզի. ու մեկնէն բոլոր ծերերը խորհուրդի կանչեց: Անոնք փորձ ու խոհեմ մարդիկ ըլլալով իրեն խրատ տուին սուրբերը քիչցընելու որ ժողովուրդը չունչ առնէ. սասնկով սանի բան աղեկ կը յայտնի, ըսին, Թէ քեզի և Թէ ամենուն: Բայց Թագաւորը ծերերուն խորհուրդը հերիք չսեպելով, իր հասակակից բարեկամներուն ալ հարցուց՝ որ անփորձ կարիճներ էին, խոհեմութիւնին պակաս: Անոնք գլուխնին տաքցած, կրքերնուն քան Թէ մըտքերնուն հետևելով, հպարտութիւն քան Թէ խելք բանեցընելով, Թագաւորին աչքը մեծնալու համար՝ երբ Թէ իր շահը փնտրուելով, ըսին իրեն որ ժողովրդեան ըրածն անկարգութիւն էր, ու անոր համար՝ սանր կեցիր, ըսին, խիստ Թեժու պատասխանէ, ըսէ որ աւելի պիտի ծանրացընես իրենց լուծը, հարըդ զիրենք գաւազանով կը ծեծեր նէ՝ դուն փշոտ գաւազանով

ծեծես սիրտ զերենք. “Հայր իմ խրատեաց զձեզ գաւազանօք, և ես խրատեցից զձեզ կարճօք ,,. (ԵՒ. Ա՛. 11։) Բոբովամ ինքն ալ դէռ անփորձ պատանի մը ըլլալով անձնասիրութեամբ լցուած՝ այ վախն առ նենին չունենալով, ընկերներուն շողոքորթութենէն խաբուելուա, ծերերուն խոհեմ ու արդար խորհուրդը մեկդի ձգեց, ու ժողով ծուռ ու գէշ խորհուրդին հետևեցաւ. “Եթող զնորհուրդ ծերոցն, և խօսեցաւ ընդ նոսա ըստ խորհրդոյ մանկանցն ,,։ Ականջ լինչ հետևեցաւ. հետևանքն ան եղաւ որ՝ ժողովուրդն աս խիստ պատասխանէն գրգռուելով գլուխ վերուց, ու Յերոբովամ անունով մեկն իրեն թագաւոր ըրաւ. ա նանկ որ՝ խրայէլացւոց տասուերկու ցեղէն, որ այն չափ շատուր էին, մէկ ցեղ մը միայն մնաց Րոբովամին։ Ա՛ս մեկ ցեղոյն ուզեց պատերազմիլ Յերոբովամին դէմ, մեկալ տասնըմէկ ցեղին վրայ ալ նորէն տիրելու համար. բայց ած մարգարէներուն մեկուն ձեռքովն իրեն հրամեց՝ որ դադրի եւ կենայ պատերազմելէն, վասն զի ան բաժանմունքը պատիժ էր իրեն՝ որ ծերերուն բարի խորհուրդը մեկդի ձգելով, ժողոյ գէշ խորհուրդին հետևեցաւ։ Ասանկով զինքն ալ՝ իր թագաւորութիւնն ալ կործանեց։

Ո՛րեմն զգուշանանք, սիրելիք, զգուշանանք խօսելու սաւնելնա, ազէկ չափենք ըսածնիս, ազէկ մտածենք ըսելիքնիս։ Շար խրատ՝ գէշ խորհուրդ չիսանք ուրիշին, որ ջըլայ թէ իրենց մեղք գործելու պատճառ ըլլանք։ Թէ որ խորհուրդ տալու կարողութիւն չունինք, ամենևին չիսանք. իսկ թէ կրնանք տալ, ազէկը չիսակը սանք։ Վասն զի կամ չարութեամբ կամ մեղադրելի ազիտութեամբ կամ շատախօսութեամբ կամ մեղն չիվերաբերած բանէրու մէջ մտնելով թէ որ գէշ խորհուրդ մը տալու ըլլանք նէ, անկէց առաջ եկած ամեն չարիքը մեր վրայ կկենայ, մենք կըլլանք պարարկան ան ամեն մեղքերուն՝ որ ուրիշները մեր խորհրդովը կընեն. մեր հոգին ալ կը կործանենք, ուրիշներունն ալ, որոնք եաքը յաւիտեան զմեզ այ վրէժխնդրութեան տակը կը ձգեն։

ՅՈՐԴՈՐԱԿ Լ.Զ.

Բամբասանքի վրայ։

" Մի բամբասէք զմիմեանս ,, . (Յակ . գ . 11 ։)

Աստուածահայելները կը յորդորեն խրատելէն , ժողովրդապետութեան շունչը կը կոթի . քարոզիչները կը պոռան կը կանչեն որ պէտք է լեզուին բռնենք , լեզուին սանձենք , բերանին գոց պահենք , զգուշանանք խօսելու աստեն , աղէկ կշռենք ըսելիքնիս , քիչ ու աղէկ խօսինք ։ Բայց անօգուտ . լեզուն միշտ կը շարժի , ամենքը խօսել կուզեն , օրն ի բուն ինչ որ բերաննին կու գայ՝ աղէկ գէշ՝ գուբս կու տան ։ Յակոբոս առաքեալն ըսածին պէս , լեզուն ալրակի անգամ մըն է " Լեզու փոքր ինչ անդամ է ,, . (Յակ . գ . 5 ։) Բայց խիստ գժար է զնիքը զսպել . ամեն տեսակ գազաններ ու նաև օձեր կը զսպենք , բայց մէկը չկայ որ լեզուն կարենայ զսպել առանց յոյ մանաւոր շնորհքին , " Բայց զլեզու մարդկան ոչ ոք կարէ հնազանդել ,, ։ Ինչուան կրսէ նոյն սուրբ առաքեալն որ լեզէ մէկն իր լեզուն գիտնայ անանկ զսպել որ ամենևին խօսքով մը չսխալի , տարակոյս չկայ որ ան մարդը կատարեալ է . " Եթէ ոք բանիւ ոչ յանցանիցէ , նա է մարդ կատարեալ ,, ։ Ո՛հ որչափ մեղքեր կը գործուին լեզուով ու խօսքով . անարգանք , նախատինք , ծաղրաբանութիւն , բանսակաւութիւն , բանսարկութիւն , չար խրատ , ինչպէս ասոնց վրայ խօսեցայ տակի առջի յորդորակներուս մէջը ։ Ասոնցմէ ի զատ գէշ ու անկարգ բաներ խօսել հրամել սովրեցընել գովել ու անանց կերպը ցցընել ։ Որչափ մեղքեր ալ յոյ ու սուրբերուն դէմ , ընկերոջ դէմ , մենք մեղի դէմ կը գործենք . մէկ խօսքով , այնչափ անթիւ տեսակ մեղքեր կը գործուին լեզուով որ՝ նոյն սուրբ առաքեալը լեզուին համար չէ թէ միայն մահացու թռունով լեցուն է կրսէ , " Լի թռունօք մահաբերին ,, , այլ նաև ամեն չարիք լեցուղ , ա-

մեն անօրէնութիւններու բամանգակութիւն կը կոչէ Լեզուն, աշխարքը մը անիրաւութեամբ լեցուն. "Զարդ անիրաւութեան,,:

Բայց Լեզուով գործուած մեղքերուն մէջն ամենէն շատն է բամբասանքը. ինչուան Պաւլինոս սուրբ Հոգւոյն կոչնակը կըսէ որ բամբասանքը հասարակաց ախտ մըն է, ամեն տեղ կը մտնէ, նաև բարեպաշտ անձերը ու վանքերը. ամեն տեղ կը ծիրկ, ամեն մարդ կը պղծէ զանիկ, նաև բարեպաշտ ու Քրիստոնեայ անձինք, նաև այն պիսիները՝ որ ուրիշ ախտերէ ազատ են: Ասոնք սուրբ Հոգւոյն ցոյց տուին որ բամբասանքը բոլոր աշխարքը դատապարտութեան վտանգի մէջ կը ձգէ: Ամեն անձերու խանութներու մէջ ինչ է եղած խօսակցութիւնը, ուր տեղ որ քանի մը հոգի մէկտեղ կը ժողովին ինչ է խօսածնին, մանաւանդ կընկատոց երբոր երկու իրարը մէկտեղ կու գան: Դիտեցէք ու կը տեսնէք որ միշտ ուրիշն կռնչելին հագուստ է կրոտածնին, գրեթէ միշտ մէկուն մէկալին վրայ բամբասանք է ըրածնին: Ինչ անկարգ բան, ինչ դանելի ախտ, չէ թէ միայն եղբայրսիրութեան դէմ, այլ նաև արդարութեան:

Այս ախտին դէմ պիտոր խօսիմ ձեղի այսօր, չէ թէ յուսալով որ բոլորովին արմատէն ջնջիմ՝ որ անկարելի է. "Ձէ զոր մարդկան ոչ ոք կարէ հնազանդեցոյց, այլ գոնէ քիչցընել աս ախտը՝ որ չըլլայ թէ ատով ձեր մէջէն չատերը դատապարտուին: Բայց կարգաւ ու պարզ խօսելու համար, որպէս զի ամենքն ալ հասկընան առանց ծուռումուռ բաներ մտքերնին դնելու, որովհետև չատ բան կայ զուրցելու աս նիւթին վրայ, նախ տեսնենք թէ ինչ է բամբասանք ըսածնիս. երկրորդ՝ թէ երբ մեղք է բամբասանքն ու երբ չէ. երրորդ՝ երբ մահուընչափ մեղք կըլլայ ու երբ ներելի: Այսօր այսչափը խօսիմ ձեղի, յաջորդ յորդորանքնիս պահելով բացատրելն ինչ և քանի կերպով կըլլայ սովորաբար բամբասանքը, ուրչափ պղտիկ ու դանելի ախտ է բամբասանքը, և ինչպէս պարտկան է բամբասողն ուրիշի ատրած անունը շինելու:

Բամբասանքն է, ինչպէս գրեթէ ամեն ձաձանանքը սուրբ Հոգւոյն հետ կը սահմանեն, չարախօսել ուրիշի հանգն առանց պատճառի. կամ ուրիշի

եանէն գէշ խօսելով անիրաւ անէն իր անունը բոլո-
բովին կամ քան մասին աւրել։ Վասն զի Թէ որ եանէն
չըլայ գէշ խօսէն՝ այլ իր առջևը, ան առանը բամբա-
սանք չըլար՝ այլ նախատինք ու չանդիմանութիւն,
որոնց վրայ խօսեցայ առաջուց։ Խօսք հասկընալու հա-
մար. մէկն աղէկ անուն ունի ու պատուական անձ մը
կը համարուի. չար լեզուներուն մէկն առանց արդար
պատճառի կելլէ կը պատմէ անոր ըրած մէկ մեծ անի-
բաւութիւնը կամ զրկանքն ուրիշի։ Որոնք որ կը լսեն
նէ՝ մէկէն մոքերնին կաւրուի վրան, գէշ համարմունք
կառնեն, առջի աղէկ համարմունքը չեն ունենար վը-
րան. սասնկով ան անձն իր անունը իր պատիւը կը
կորսընցընէ։ Խաղտուն մը կամ աղջիկ մը համեստ ու
ամօթխած ամենուն բարի օրնեակ կը տեսուին. չար լե-
զուներուն մէկն առանց հարկաւորութեան իրենց մէկ
ծածուկ պակասութիւնը կելլէ կը պատմէ. լսողները
մէկէն կաւրուին վրանին, զերծնիք անպարկեշտ կնկան
տեղ կը դնեն. սասնկով անոնց անունն ալ կոտմանի
կաւրուի։ Ա՛ս է բուն բամբասանքը։

Ուրիշն ամէն անգամ որ մէկին ուրիշի վրայ գէշ կը
խօսի, ուրիշի մէկ ախտը կամ պակասութիւնը կը պատ-
մէ նէ, մէկէն բամբասանք կըլլայ, մեղք կը գործէ։

Թէ որ վերի ըսածիս աղէկ միտ դրիք նէ, կրնաք
դուք ձեզմէ ասոր պատասխանը տալ։ Ըսի որ երբոր
ուրիշի վրայ բամբասանքն այսինքն չարախօսութիւնն
առանց պատճառի կըլլայ. ուրեմն Թէ որ արդար և
օրինաւոր պատճառ մը ունենանք ուրիշի վրայ չար խո-
սելու, իրեն պակասութիւնները ախտերը յայտնելու
նէ, ինչպես չարիք մը խափանելու համար կամ հար-
կաւոր խորհուրդ մը առնելու, ան առանը բամբասանք
չէ, մեղք չէ։ Օրինակներով բացատրեմ. ծառայ մը
կամ ազախին մը սիրօջմէն բան գողնալու սխտ ունի,
մէկը կիմանայ կերթայ կը յայտնէ սիրօջը կամ խա-
թեուհին. ըրածը բամբասանք է, մեղք է։ Չէ, մեղք
չէ. վասն զի պատճառ ունի անոնց վրայ չար խօսելու,
այսինքն խնայելու սիրօջն որ արթուն կենայ, ինչան
արգիլէ, գողութիւնը խափանէ. ուրեմն աղէկ է ը-
րածը, մանաւանդ եղբայրսիրութիւն կընէ խնայելով
լավը։ Բայց ասով տերը զերծնիք կը վարնաէ, հայեցնին
կը կորսընցընէն, ինչան կըլլայ իրենց։ Համբերութիւն,

Թող գողութիւն չընէին, իրենք են իրենց չարեացը պատճառը. երբոր մէնա մը կամ անուղին կամ յանցաւորին վրայ պիտոյ եղայ, արժան է որ յանցաւորը քաշէ քան Թէ անմեղը: Ուրիշ օրինակ մը. գեղի մը կամ հասարակութեան մը մէջ մեկը կայ, որ իր գեղ խօսքերովը կամ չար օրինակովը կաւրէ ուրիշները. ուրիշ մը կիմանայ կերթայ կը պատմէ մեծաւորին կամ ով որ գեղը կրնայ ընել. հիմա սա մարդը բամբասանք ըրաւ, մեղք է ըրածը: Չէ, մեղք չէ. վասն զի պատճառ ունի չար խօսելու անոր վրայ, որպէս զի ինքը խրատուի, և ուրիշներուն չկրաւ չըլլայ: Աանկ ալ բարեպաշտ կարիճ մը կուզէ կարգալ. ուրիշ մը բանտէն գիտնալով որ նշանածն անկիրթ հպարտ ունայնասէր ծոյլ չարաչեզոտ աղջիկ մըն է՝ որ առնը գժոխք պիտի դարձնէ, կերթայ փեսայացուին կրսէ՝ աղէկ նայէ ընեղիքդ, սա աղջիկը սա ու սա ախտերն ունի: Ա՛ն բանտովը բամբասանք կրնէ, կը մեղանչէ՞ Չէ, չի մեղանչեր. ինչու որ պատճառ ունի չար խօսելու ան աղջկան վրայ, որպէս զի ան խեղճ կարիճը յուսահատութեան մէջ չիյնայ, առնը գժոխք չդառնայ: Բայց մեծ չըլլայ աղջկանը, պակը կարգելուն: Համբերութիւն, ինքն է պատճառն արգելուելուն: Խրատ չարիք է, ու մեծ չարիք, աղջկան մը կարգուելուն արգելք ըլլալը. բայց ան առնը՝ երբոր մեկը նախանձու կամ հակառակութեան համար արգելք ըլլայ, կամ անիրաւ ակռը, սակրով, զրպարտութիւններ ընելով, ծածուկ պակասութիւնները յայտնելով, որոնք կրնայ շահած ըլլար կամ կրնայ ալ շահել հարստացուն աղջիկը: Բայց երբոր արդար պատճառաւ արգելք կըլլայ, իրաւն ըսելով, ծանր և ունակական ախտերը յայտնելով Թէ բարոյական ըլլայ և Թէ ֆիզիքական, և ան ալ բարի վախճանաւ՝ փեսայացուին ու անոր ընտանեացը չիասը խափանելու համար, ան առնը չէ Թէ միայն չարիք չէ ըրածը՝ այլ մանաւանդ եղբայրասիրութիւն է: Վասնզի փեսայացուն մը ծանր և ունակական պակասութիւնները յայտնելը մեղք չէ, որպէս զի խեղճ հարսնացուն ու անոր ընտանիքն աչքը նին բանան, ազէկ նային ինչ կընեն: Այնպէս հայր մը զաւկին կասկածուի որ քանի մը ընկերներէն եա կենայ, ինչու որ խեռ անկարգ ու չար օրինակ են. բամ-

բաւական կրնէ ասով։ Չէ, այլ կրզգուշացընէ իր զաւակին անոնց դէշութիւնները սորվելէն։ Կը տեսնենք որ Պողոս առաքեալն ալ կը խրատէ Տիմոթէոս իր աշակերտը հեռու կենալ Ալէքսանդր դարբինէն, գէշ մարդ ըլլալուն համար. "Ալէքսանդրոս դարբին բազում չարչարանս եցոյց ինձ... յորմէ և դու անձնապահ լինիջիր ,, . (բ · Տիմ. դ · 14։)

Ուրիշ տեսակ օրինակ մը. մեկը կը հարկաւորի ուրիշի պահպանութիւնը խոհեմ անձի մը յայտնելու, և անուն ալ ըսելու, որպէս զի խորհուրդ տայ իրեն ծանր բանի մը մէջ. մեղք է ըրածը։ Չէ, մեղք չէ. ինչու որ բաւական պատճառ է իր հարկաւորութիւնը խորհուրդ խնդրելու։ Բայց թէ որ ինչ և իցէ արուեստաւոր մը իր արուեստը ազէկ չիգիտնայ, և ուրիշ մըն ալ մեկուն մեկալին ըսէ որ ան արուեստաւորը վարպետ չէ, ոգէտ է իր արուեստին, բամբասանք է ըրածը։ — Թէ որ իրաւ ոգէտ է, բամբասանք չէ։ Բայց արուեստաւորի մը անունը կտրելը՝ եղբայրսիրութեան դէմ չէ։ — Եղբայրսիրութեան դէմ է՝ երբոր սուտ ու անիրաւ տեղը կտրէ նէ. բայց երբոր իրաւցընէ չի գիտեր իր արուեստը, ազէկ է որ ուրիշն ալ ճանչնայ, որպէս զի չխնայեսուի իրմէն. ուստի մեղք չէ ըսելը, բաւական պատճառ ըլլալուն համար։ Իսկ արուեստաւորին անունը կտրուելուն պատճառն ինքն է, որ չի գիտցած արուեստը կը բանեցընէ։ Ուրեմն երբոր մեկն ուրիշի վայ բարի վախճանաւ չար կը խօսի, բաւական պատճառ ունենալով, ինչպես (ազէկ մարկ ըրէք) մեկ չարիք մը խափանելու համար, մեկու մը խրատուելուն համար, խորհուրդ խնդրելու համար, կամ գաւառի մը պատասխան տալու համար՝ որ իրաւունք ունի հարցընելու, բամբասանք չէ, չի մեղանչեր. միայն թէ ճշմարիտ ըլլայ ըսածը, միայն թէ հարկաւորին եւել բան չիպատրաստ, միայն թէ անոր կամ անոնց միայն զուրցէ՝ որոնց որ հարկաւոր է, միայն թէ իր անձնական շահը կամ ուրիշ մէկը մը խառնուած չըլլայ մէջը։

Ուրիշ դիտելու բան մըն ալ կայ, զուրցուածը բամբասանք է թէ չէ՝ ճանչնալու համար. պէտք է դիտել որ յայտնի ու շատերուն գիտցած բաներն է զուրցուածը, թէ ծածուկ է, ուրիշները չեն գիտեր։ Բան մը ծածուկ է՝ երբոր ուրիշները չեն գիտեր, կամ քիչ

մարդ գիտէ անիկայ, այսինքն երկու իրէք հոգի։ Յայտնի է ան բանը երբոր ամենքը գիտեն, կամ գոնէ ան աեղն կամ քաղքին մարդիկներէն շատերը։ Ա՛ս ալ պէտք է գիտնալ որ մէկ բան մը իրէք կերպով յայտնի կրնայ ըլլալ։ Մէկմը գաւառացրին վճռովը, որ յանցաւորին թէ ըրածն և թէ պատիժն ամենուն կը յայտնէ։ Մէկմին ալ բուն բանին յայտնի ըլլալովը, այսինքն շատ մարդկանց առջին գործուած ըլլալուն համար, որով անկարելի է որ ծածուկ մնայ։ Մէկմին ալ բերնէ բերան հռչակուած ըլլալովը, այսինքն մէկը մէկալին պատմելով ձայնն ամեն տեղ տարածուած ըլլալուն համար։ Աանք գիտնալնիգ եաքը, հիմա կրսեմ.

Ինչ և իցէ կերպով բան մը յայտնի ըլլալէն եաքը, թէ գաւառացրն վճռով ըլլայ, թէ բազմաբեթեան առջևը գործուած ըլլալուն համար ըլլայ, և թէ բերնէ բերան հռչակուած ըլլալուն համար, բամբասանք չէ ուրիշն պատմելը՝ նաև առանց պատճառի, նաև անտեղ՝ ուր դէռ յայտնի եղած չէ ան բանը, նաև մոռցուելէն եաքը երբոր ալ չէ խօսուիր ան բանին վրայ։ Կրնայ գաւառակաքանութեան մեղք ըլլալ, գայթակղութեան ըլլալ լսողներուն, բայց բամբասանքի մեղք չըլլար։ Ասոր պատճառն որ ամէն մարդ իր անուանն ու պատուոյն վրայ ունի, կը պահանջէ որ մէկն անոր չվնասէ սուտ պախարէթիւն մը դնելով վրան, կամ ծանր պախարէթիւնը յայտնելով։ Բայց երբոր մէկուն ըսածն իրաւ է ու յայտնի, չի կրնար ըսուիլ որ ուրիշ անունն ու պատիւը կորսընցնել կու տայ, վասն զի ան մարդն առաջուց ալ կորսընցուցած էր պատիւն ու անունը՝ յայտնի ըլլալով իր պախարէթիւնը, և ալ իրաւունք չունի անոնց վրայ։ Ուսոի մէկալին ըրածը բամբասանք չըլլար. մանաւանդ որ ինչպէս ամէն մարդ իրաւունք ունի գիտնալու յայտնի բանը, այնպէս ալ ամէն մարդ իրաւունք կունենայ պատմելու նոյն բանը. Թէ որ չէ, պէտք էր մեղադրել ու ծանր յանցանք սեպել ամէն պատմագիրներուն, նաև եկեղեցական պատմութիւն ու սուրբ գիրքը գրողներուն, որ այնչափ անուն կոտրելու գործքեր կը պատմեն, որ միայն քանի մը տեղ հռչակուած էին, կամ բոլորովին մոռցուած էին, ու մեղք սեպելու էր ան պատմութիւնները կար-

դալն ալ. բայց ոչ սուբբ եկեղեցին, և ոչ մկկը, մեղք կը սեպէ զանոնց կարգալը։ Ուրեմն երբոր մկին սպանուելիւն մը կը գործէ կամ դողուելիւն մը կամ որ և իցէ յայտնի գայթակղական գործք մը, կամ անպարկեշտ վարք ունի, մեղք չէ ուրիշ չկիպացողնեբուն պատմելը՝ նաև առանց պատճառի, վասն զի յայտնի գործուած բաներ են։ Այսու ամենայնիւ՝ բոլորովին մոռցուած բաներուն համար՝ կան երեւելի ճշմարտաներ, որ վանդակաւոր կը սեպեն առանց բաւական պատճառի նորէն դուրս հանելը։

Բայց պէտք է շատ զգուշանալ որ պատմած բաներնիս իրաւցընէ յայտնի եղած ըլլայ, այսինքն գոնէ շատերը գիտնան ան բանը. վասն զի մէկ որ յայտնի եղած չըլլայ նէ, անիկայ դուրս հանել ու չկիպացողնեբուն պատմելը՝ տարակոյս չկայ որ բամբասանք կըլլայ։ Անոր համար երբոր բանի մը յայտնի ըլլալը տարակուսական է նէ, պէտք է տպահով ճամբան բռնել ու լռել, չպատմել ան բանը չկիպացողնեբուն առանց բաւական պատճառի, ու զգուշ վանդակի մէջ չկիպնել բամբասանք ընելու և ուրիշն անուշն անիրաւ տեղը կոտրելու։

Մէկ գիտնալու խնդիր մը ընեմ հոս տեղը։ Մէկին որ արդէն անունը կոտրած է, և իր պատիւը յայտնի գործքով մը կորսընցուցեր է, անոր ուրիշ մէկ ծածուկ պակասութիւնն ալ կրնայ պատմուիլ։ Պէտք է ըսուիլ որ ան ծածուկ պակասութիւնն իր յայտնի պակասութեանը հետ վերաբերութիւն ունի՞ թէ չունի. թէ որ ունի նէ՝ կրնայ պատմուիլ, բամբասանք չէ։ Ինչպէս մէկին ամենքն ալ գիտեն որ կը գինովցնայ, թէ որ ուրիշ մը անոր վրայ պատմէ որ առուր կնկանը հետ կռիւ կընէ, կը ծեծէ կնիկը, ասիկայ բամբասանք չէ. վասն զի կռիւ ընելը՝ գինովութեան հետ շատ վերաբերութիւն ունի, ու ամենքը գիտեն որ գինով մարդը կնկանը հետ կը կռուի ալ, կը ծեծէ ալ զնիքը։ Այսինքն ալ ով որ հաւատք կրնայ չունեցող ճանչցուած է, թէ որ մէկին անոր ծածուկ պակասութիւնները յայտնէ նէ՝ բամբասանք չըներ. վասն զի յայտնի է որ կրնայ չունեցող մարդն ամէն մեղք կրնայ ընել, ուստի անունն անանկ կոտրած է որ աւելի չի կոտրուիր։ Բայց թէ որ ծածուկ պակասութիւնը՝ յայտնի եղած պակասութեանը

հետ վերաբերութիւն ջունի նէ, առանց բաւական պատճառի յայտնելը բամբասանք է: Վասն դի մէկը տեսակ տեսակ բաներու մէջ կրնայ անուն ունենալ, անանկ որ՝ մէկ բանի մէջ անունը կորսընցընէ նէ ալ, մէկալ բանին մէջ կրնայ պահել. ուստի առանց բաւական պատճառի ուրիշ բանի մէջ ալ անոր անունը կոտրելը՝ առանց մեղայ չի կրնար ըլլալ: Խօսք հասկնալու համար. մէկը յայտնի անպարկեշտ գործքով մը կը կորսընցընէ իր պարկեշտութեան անունը, բայց ար դարութեան կողմանէ դեռ չէ կորսընցուցեր իր պատիւը՝ թէ և ծածուկ դողութիւն մըն ալ ըրած ունենայ, դեռ ամենքն իր հաւատարմութեանը վրայ համարմունք ունին: Ուստի թէ որ մէկն անոր ծածուկ ըրած գողութիւնը գիտայ, ու առանց պատճառի յայտնելու ըլլայ նէ, բամբասանք կընէ, մեղք կը գործէ. վասն զի անոր հաւատարմութեան համարմունքն ալ կորսընցընել կու տայ, ու առջինէն շատ աւելի կաւրէ անոր անունը:

Ուրեմն ատ կանոնը բռնելով որ ան առներն միայն բամբասանք կըլլայ՝ երբոր մէկն անկրաւ տեղն ու յայտնի չէղած բանը կը յայտնէ, հիմա դուք ինծի կը հարցընէք որ ինչ մեղք է բամբասանքը, ներթալը թէ մահուընչափ: Ես ալ ձեզի կը հարցընեմ. ինչ մեղք է գողութիւնը, ներթալը թէ մահուընչափ: Դուք ինծի կը պատասխանէք որ գողութիւնը ներթալի մեղք կըլլայ՝ երբոր գողցածը պզտի բան է, քիչ մնաս կը բերէ սիրտը, ինչպես թէ որ մէկը դահեկան մը գողնայ. բայց թէ որ գողցածը մեծ կակ բան է, ծանրըկէկ մնաս կը հասցընէ սիրտը, ան ատներն մահուընչափ մեղք կըլլայ. ինչպես թէ որ մէկը տաս տասնըհինգ դահեկան գողնայ: Խնամ ալէկ. ես ալ ձեզի նոյն պատասխանը կու տամ որ բամբասանքը ներթալի մեղք կըլլայ, երբոր մէկը պզտի ու թերեւս բանի մէջ գէշ կը խօսի ուրիշի վրայ, քիչ մնաս հասցընելով անոր անունը. ինչպես թէ որ մէկն ըսելու ըլլայ որ Պետրոսը զինքն արգարացընելու համար սուտ մը ըրաւ: Բայց մահուընչափ մեղք կըլլայ՝ թէ որ մէկը գէշ խօսի ուրիշի վրայ ծանր բանի մէջ, որ անոր մեծ անունկոտրութիւն կըլլայ. ինչպես թէ որ մէկն ըսելու ըլլայ որ Պետրոսը սուտ երդում ըրաւ, չնութիւն ըրաւ. վասն զի ատոնք անանկ պակ-

սուէթհէններ էն որ անոր անունը կը կոպարէն, լսողնե-
ներուն առջին իր համարմունքը կարծնցնել կուտան։

Աստուծոյ շնորհքին ու հոգիներուս բարիքին համը,
որն է ամենէն մեծ բանն որ աշխարքիս վրայ կրնանք ու-
նենալ։ Ագահները կրսեն որ ստանին է, հարստութիւնն
է. բայց խելացին ու առաքինի մարդիկն ամենքը մէկ
բերան կրսեն որ աշխարքիս վրայ բարի անուանէն՝ ապէկ
համարմունքին մեծ բան չկայ։ Մարքը դիրքն ալ կրսէ.
"Լաւ է անուն բարի քան զմեծութիւն բազում"։
(Առակ. իբ. 1.) այսինքն ապէկ անունը քան զամէն
հարստութիւն վեր է։ Ու կը յորդորէ ալ զմեզ որ ա-
մէն հարստութիւններէ եւել ապէկ անուն ունենալու ե-
ւեթ ըլլանք. "Հոգ տար վասն անուան. զի այս մնայ
առ քեզ քան զհազար մեծամեծ գանձս ոսկւոյ"։
(Սիրաք. խա. 15։) Ուրեմն խիստ յայտնի բան է որ՝
եթէ մէկին ուրիշի հարստութեանը ծանր ըլլալս հասկը-
նալով մահուընէ կը մեղանչէ նէ, ևս առաւել կը մե-
ղանչէ ծանր ըլլալս հասկընալով ուրիշի անուանը՝ որ
շատ աւելի մեծագին է քան զամէն հարստութիւն։
Անոր համար Պօղոս առաքեալը բամբասանքն ալ ան
մեղքերուն կարգը կը դնէ, որոնք զմարդն արքայու-
թիւնէ կը զրկեն. "Ոչ բամբասողք և ոչ յափշտակողք
զարքայութիւնն ոչ ժառանգեն"։ (Ա. Կ-ն. զ.
10։) Ըսել կուզէ որ բամբասանքը բուն իր տեսակէն
մահացու մեղք է։ Բայց քրիստոնէից մեծ մասը, ո՛ւ,
ինչ մեծ սխալանաց՝ ինչ մեծ խաբէութեան մէջ են.
քանիներըդ, մանաւանդ աղնուականներէն, մենծ ա-
մօթ կը սեպեն պզտիկ բան մը դողալը, կը սարսափին
դողութիւն ընելէն՝ իսկ բամբասելէն՝ ուրիշի անունը
դողալն որ աշխարքիս ամէն հարստութիւններն վեր է՝
բանի տեղ չեն դներ, խղճմտանք չեն ըներ։ Ա՛ս բա-
նիս վրայ ուրիշ անգամ աւելի երկար խօսիլ պիտոր.
իսկ հոս մէկ երկու մանաւանդ դիտելու բան ալ ըսեմ
ձեզի՝ ապէկ հասկըցնելուս համար։

Երբոր մէկն առանց բաւական պատճառի անանկ
խօսք մը կըսէ՝ որ անկէց ուրիշի անուանը ծանր ըլլալս
կը հասնի, սովորաբար մահուընէ կը մեղանչէ. բայց
եթէ որ անզգուշութեամբ չէ ըսածը՝ առանց մտա-
ծելու բերնէն փախչի նէ, այն տեսակը նէրելի կըլլայ,
ինչու որ կատարեալ կամք չունի ըսածին վրայ։ Ուրիշ

բացառութիւն մըն ալ. Թէ որ մէկուն ըսած բամբասանքն անանկ բաներ վրայ է, որ ան անձին կամացը դէմ չէ իր վրան ան բանը զուրցուիլը, ան առներ մահուընչափ մեղք չըլլար: Ինչպէս զինուորականի մը վրայ ըսել որ սուր քաշեր է ուրիշի դէմ, կամ մենամարտուընչ Թէ՛ն ըրեր ու վիրաւորեր կամ սպաններ է գիմացինը. ասանք Թէ և ծանր բաներ են, և ամէն օրինքի դէմ, բայց զինուորականները չէ Թէ միայն իրենց պատուոյն դէմ չեն սեպեր՝ այլ նաև մեծ վտանգի տեղ կը դնեն, Թէ և մեծ սիրալ է մոքերնին դրածնին: Առնցմէ՛ի զատ՝ ինչպէս որ երբեմն ուրիշի վրայ ծանր բաներ ըսելը ներելի մեղք կըլլայ, ասանկ ալ ընդ հակառակին երբեմն Թէեթև բաներ ըսելն ալ մահուընչափ մեղք է, երբոր ան Թէեթև բաները բաւական են ուրիշին անուընը կտորելու: Ինչպէս ազեկ անուն ունեցող քահանայի մը կամ ժողովրդապետի մը համար ըսել որ սուտ զրուց է. վասն զի ան բաւական է անոր անուընը կտրելու և ունեցած համարմունքը կորսընցընել տալու:

Ա՛ս հարկաւոր բաները գիտնալնէդ ետքը, եկած կիրակի սիրտ խօսիմ ձեզի քանի կերպով բամբասանք կընայ ըլլալ: Եկէք որ լսէք, շատ լաւ կառնէք:

ՅՕՐԴՈՐԱԿ ԼԻ.

Քանի՛ կերպով բամբասանք կընայ ըլլալ, որչափ ծանր մեղք է բամբասանքը, ու ինչպէս պարտքիան է բամբասողը կորած առնանը վճարելու:

Ընցած հինգ շաբթի ձեզի ինչ է բամբասանքը, այսինքն ուրիշի հանդէպ անիրաւ տեղը գէշ խօսիլ, ու անով իր անուընը կամ բոլորովին կամ կէս մը կտրել: Հակիրճութեան ձեզի երբ մեղք է բամբասանքը, երբ մեղք չէ, ու ըսի որ մեղք է՝ երբոր մեկին ուրիշի վրայ առանց բաւական պատճառի գէշ կը զուրցէ, յայտնելով անոր ծածուկ պակասութիւնները, Թէ և ճշմարիտ ըլլան. իսկ մեղք չէ ըսի, երբոր մեկը բաւական ու օրինաւոր պատճառ ունի ուրիշի պակասութիւնները յայտ-

նէլու , որպէս զի չարիք մը խափանէ , կարևոր հարցնէ , դատաւորի կամ մեծաւորներու օրինաւոր հարցմունքին պատասխան ապայ . մէկին ալ երբոր ըսած պակասութիւններն արդէն յայտնի են , կամ շատ մարդկանց առջին եղած գործք ըլլալով , կամ բերնէ բերան հռչակուած ըլլալով , կամ վրանին դատաստան եղած ըլլալով : Ասոնք զի որ բանն որ յայտնի եղած է , ամեն մարդ իրաւունք ունի դիանալու , ուսանիլու ալ : Բացատրեցի ալ ձեզի երբ ծանր մեղք է բամբասանքը , երբ թեթև . ու ըսի որ երբոր մէկը կամք ուրիշի անունը ծանր կերպով կը կտրէ , մահուընչի կը մեղանչէ . իսկ թէ որ ըրած բամբասանքէն ուրիշի անուանը հատած վնասը պզտիկ է կամ թեթև , նէրելն կը մեղանչէ : Հիմա պիտի մեկնեմ քանի տեսակ բամբասանք կրնայ ըլլալ :

Նախ գիտցած ըլլաք որ բամբասանքը խօսքով միայն չըլլար , այլ և գրով ու նշաններով : Զոր օրինակ գրով բամբասանք ընել է , երբոր մէկն ուրիշի վրայ նախատական գիրք մը՝ գրուածք մը՝ ոտանաւոր մը՝ պատմութիւն մը կը հանէ , որոնց մէջն իրաւ կամ սուտ անոր պակասութիւնները կը յայտնէ , անունը կը կտրէ , ուրեցած համարմունքը կորսընցնել կուտայ : Ասանկ գրուածքները թէ եկեղեցական և թէ քաղաքական օրէնքներէն արգիլուած են . եկեղեցական օրէնքն՝ բանադրանքով , իսկ քաղաքականն՝ պատիժներով : Նշաններով բամբասանք կըլլայ՝ ուրիշն պատկերը քաշել իր պակասութիւններուն նշաններովը , անունը կոտրելու համար՝ եղծիւներ քաշել գրանը վրայ , կամ ուրիշ նշաններ՝ մէկուն մէկալին պակասութիւնները ցցնելու և անուննին կտորելու համար : Ասանք ալ դիանալնէդ ետքը , հիմա կրսեմ .

Ամենէն տեսակ բամբասանք կայ , որ շատ դժար է ամենքն ալ ըսել . բայց սովորականները եօթը տեսակ են :

Առջի տեսակն է՝ ուրիշի վրայ սուտ յայտնելը մը կամ պակասութիւն մը դնել , կամ անմեղ մարդն անիրաւ տեղը յանցաւոր ընել : Այս տեսակ բամբասանքը , որ զպարտասութիւն կըսուի , անհնի գարշելի այլանդակ ու չար սրտի առաջ եկած ախտ մըն է՝ որ մեզիս անցրնելն ալ սարսափ կը բերէ հոգի : Անկարելի կե-

բնական քրիստոնեի մը ան ատելիճան հանիլը որ ուրիշը զզպարտե, ուրիշի վայ անիրաւ տեղը պահատնել դնէ, անմեղ մարդը յանցաւոր ընէ. բայց կարելի կըլլայ, ու երանի թէ ջըլլար: Քանինէր ղիրենք արդարացը-նելու համար յանցանքնին ուրիշի վայ կը ձգեն, ես չեմ ընողը՝ ան է ըսեղով: Քանինէր չարասրտութիւ կը զզպարտեն ուրիշը, չունեցած յանցանքը վրան կը դնեն, զինքը հալածելու և իրեն չարիք հասցընելու համար: Պատմութիւնները լեցուն են ատանկ զզպար-տութիւններով. ամենքնիդ գիտէք ան չար ծերերուն ըրած զզպարտութիւնը պարկեշտ Շուշանին վրայ, Քրիստոսի դէմ հրէաներուն ըրած այնչափ զզպար-տութիւնները, մարգարէներուն, առաքեալներուն ու մարտիրոսներուն դէմ անթիւ զզպարտութիւննե-րը: Հիմա ալ ինչ զզպարտութիւններ չեն ըլլար ե-կեղեցականաց դէմ, զանոնք տեղի ընելու համար, անուններնին կոտրելու համար, զիրենք հալածելու հա-մար: Քանի՛ շահասէր մարդիկ իրենց արուեստակից-ները կը զզպարտեն, սուտ տեղն անոնց համար՝ խա-բեբայ են խարդախ են արուեստներին չեն գիտեր կը-սեն, զանոնք վար ձգելու ու զիրենք վեր վերցընելու համար, որպէս զի իրենք վաստկին, ամենքն իրենց գան: Ո՛րչափ նախանձոտ ու չարասիրտ մարդիկ, թէզ մարդ մը կամ կնիկ մը՝ կարեձ մը կամ աղջիկ մը կամաք կը զզպարտեն, որպէս զի պատուոյ կամ պաշտանի չի հասնին, չկարենան կարգուիլ կամ հարստանալ: Ա-նօրէն ու անզգամ մարգիկ, ուր է եղբայրսիրութիւն-նին, ուր է արդարութիւնին. գարշելի բնութիւն, անարգ անգութ բարբարոս սիրտ: Ա՜ս չարաչար ախ-տին մէջը գիւրաւ կրնան որոնք որ ուրիշի վայ գէշ գատողութիւնները ընելու պատրաստ են: Գէշ գատո-ղութենէ կրսկսին, ու երբոր մէյմը կը գատեն՝ չեն կրնար բանէր զիրենք, ըրած գատողութիւններնին ատոյգ բանի մը պէս կըսեն կը պատմեն. և որովհետև շատ անգամ գատումներնին ծուռ կելլէ, ուրեմն առանց ի-մանալու՝ ուրիշի վայ չունեցած պահատութիւնը չու-նեցած յանցանքը կը դնեն, եղաւ զզպարտութիւն գնաց: Դիւրաւ կրնան նաև մեկին մեկալին վայ ան-պարկեշտ բաներ պատմողները, որ այնչափ սիրով կը պատմեն՝ իրենք ալ ան բաներուն սիրելնուն համար:

Մեկը կրակի կնկան մը վրայ բան մը պատմելու, մեկալն ալ իր միտքն եկածն ուրիշի մը վրայ կը պատմէ, ու շատ անգամ վեր ի վերոյ լսած չիգիտցած բաներընին մեկուն մեկալին վրայ կը պատմեն, աս խաթունը սանկ է եղեր, աս աղջիկը նանկ է եղեր ըսելով, բոլորն ալ չինծոու սուտ մուտ բաներ. եղաւ զրպարտութիւն գնաց: Կան ալ որ երբոր աղէկ վարք չունենալուն համար չուզեր աղջիկ մը իրենց հարս ըլլալ, խեղճին անունը կը կտրեն՝ որ ուրիշն ալ չառնէ զինքը: Ասանք անանկ զրպարտութիւններէ են, անանկ ծանր մեղքեր, որ ձեռ չինեբեր ինչուան որ ըրած զրպարտութիւնին եա չիգարձնեն:

Երկրորդ տեսակ բամբասանքն է՝ ուրիշի պակասութիւնն ուրիշի մեղքը մեծցընել, չիւղը գերան ընել: Մեկը սովորականէն քիչ մը աւելի խմեր զուարթացեր է, մեկէն գինովի անուն դնել վսան, ըսել որ անոր սովորութիւնն է միշտ կանխեղնները վառած պահել: Մեկուն բերնէն չանկարծ սուտ մը կը փախչի, մեկէն ունայութիւն սեպել ըրածը, ըսել որ սուտզուց է, իրաւ խօսք մը չելլեր բերնէն: Մեկը ոտաբուխեամբ չանկարծ փորձառութեան մը մէջ կիյնի, մեկէն բանը մեծցընել, ըսել որ գուբ չէք ճանչնար ան մարդը, չէք գիտեր ինչ որ ես գիտեմ նէ անոր վրայ: Տան մը մէջէն, վանքի մը գղերի մը մէջէն մեկը պակասութիւն մը կրնէ, մեկէն ըսել որ ան տանը բոլոր ընտանեքն անպիտան են, ան վանքին բոլոր կրօնաւորները, ան գղերին բոլոր քահանաներն ան պակասութեանը աէրն են: Ասոր նման գիզգաբարգուհիներով շատ անգամ անմեղներուն մեղքը կը մնանի:

Երրորդ տեսակ բամբասանքը, որ ամենէն շատ կը պատահի, ուրիշի պակասութիւնները յայտնելն է, որ թէ և իրաւ ալ են՝ բայց ծածուկ են, այսինքն կամ մեկը չի գիտեր, կամ խիստ քիչ մարդ գիտէ: Պեարտոը սա պակասութիւնն ունի, Պօղոսը սա ախտին աէրն է, Պետրոսը սա ըսաւ, Պօղոսը սա ըրաւ. մեկուն մեկալին խօսածն ու ըրածը մէջ տեղը կու գայ, ամենքը կիմանան: Վայ ան կնկանը, վայ ան աղջկանին որ պակասութեան մը մէջ ընկեր են, վայ Թէ որ տան մը մէջ անկարգութիւն մը եղած է, երկու օր չանցնիլ՝ բոլոր դրացիները կիմանան, ձայնը բոլոր քաղքին մէջ կը

տարածուի՝ ամենուն գայթակղութիւն, ան կնկանը՝ ան աղջկանը՝ ան տանը անուսնկոտրութիւն: Ինչո՞ւ. վասն զի կան անանկ չար լեզուներ, որ կարծես թէ իրենց պարծանք կը սեպեն ուրիշներուն պակասութիւնները պատմելը, կարծես թէ կը բաղձան ուրիշներու վայ գէշ խօսիլ, ուրիշներուն անունն աւրել: Սիրով մը բաղձանքով մը աւետիս տալու մը պէս կըսեն մէկ մէկու. Չէք գիտեր աս առաւօտ ինչ եղեր է քովս տեղի. բան մըն ալ ես պատմեմ որ զարմանաք. ալ անուշն իմ քովս է: Ասանկով կըսկսին մէկուն մէկալին պակասութիւնները դուրս հանել, պատմել ինչ որ գիտեն նէ՝ առանց ամենեին խղճմտանք ընելու, առանց նայելու որ ինչ մենծ վնաս կրնեն ուրիշի պատուոյն, ինչ անուսնկոտրութիւն, ու երբեմն ալ ինչ վնաս ուրիշի շահուն: Շատ սարքուելով առաջ եղած՝ անցած գնացած մոռցուած բան է, բայց նորէն յիշատակը կընեն՝ չիգիացողներուն չիլսողներուն խմաչքներնուս համար: Մեռած է ան անձն որ ան պակասութիւնն ըրեր է. բայց երբ թէ մեռելներուն վայ գէշ խօսիլն օրինաւոր բան մը ըլլար, գերեզմանէն կը հանեն խեղճ մարդը, իր յիշատակն ալ կը չարչըրկեն: Չէ, օրինաւոր բան չէ վախճանածներուն վայ գէշ խօսիլ, ու առանց արդար պատճառի մը իրենց ծածուկ մնացած պակասութիւնները յայտնել. վասն զի մեռնողներն իրենց յիշատակը դեռ կենդանի կը սեպուին, ու իրենց ազէկ անուանը վայ իրաւունք ունին ինչպէս կենդանի եղողները. անոր համար սուրբը գիրքը կըսէ. "Ի մեռելոյ մի արգելուր զնորհս". (Սիրաք. ը. 37:) Իրաւ է որ նաև երկիւղած՝ նաև սրբազան պատմիչները մէկուն մէկալին ըրած գեշութիւնները կը պատմեն, ինչպէս Դաւիթ մարգարէին մեղքը, Պետրոս առաքեալին զՔրիստոս ուրանալը, Թոմաս առաքեալին թերահաւատութիւնը, և ասոնց նման բաներ. բայց ասոնք ամենուն յայտնի եղած բաներ ըլլալէն զատ, նաև հարկաւոր պատճառ ալ կայ պատմելու:

Թէ որ քիչ մը ուշիս խրատելու աս չար լեզուները, կամ մտիկ չեն ըներ՝ առջինէն աւելի չար կը խօսին, կամ վրէնիը կարդարացընեն որ իրաւ է ըսածնին: Բայց ամեն իրաւ բան ըսելու է. մէկը քեզի ըներ նէ՝ կախորժիր. "Խմա զվերձաւորին ի քէն". Դուն որ

այդչափ պատրաստ ես ուրիշն ծածուկ սխալը պակասութիւնները յայտնելու, ըսէ ինծի, թէ որ յանկարծ մեղքի մը մէջ ինծայիւր ուշիկը դանէը քու մեղքդ, ժպրդ չէը գար թէ որ անիկայ երթար ասգիա անդին պատմէր նէ ամենուն: Ուրեմն ինչո՞ւ դուն ուրիշինը կը պատմես առանց հարկաւորութեան. ամէ՛ն եղբայրսիրութիւնդ:

Բայց հոս քիչ մը պէտք է որ կանգ առնեմ, երկու սխալ բան դուրս հանելու համար, որոնցմէ բարի և առաքինի մարդկին ալ կը խոչընդոտի ու բամբասանքի մէջ կ'ինկնան: Առջինն է՝ կարեկցութիւնը ցաւելու պրտմելու պատճառանքներով ուրիշի պակասութեանցը վրայ խօսելը: Կը տեսնես որ, երբ սուրբն Բեռնարդոս, կրսկսին ոմանք հառաչանքներ ընել, ու սխալը դէմքով, վար նայելով կրսէն. Ախա՛ն, ինչ ցաւելու բան, որ ան խեղճ աղջիկը սա պակասութեանը մէջ ընկեր է. մարդուն սիրտը կը կոտրուի, ան բարի մարդն ասանկ բան ընէ. խեղճ խաժուռը, երանի թէ իրաւ չըլլար վրան ըսուածը, բայց ափսոս որ իրաւ է: Առանց նման խօսքերով մէկուն մէկալին պակասութիւններն առանց հարկաւորութեան կրսկսին պատմել, որ կըլլայ քուն բամբասանք, և ուրիշին վրայ ցաւելու համար՝ վրան դէշ կը խօսին. "Ի կարեկից չըթանց ելանեն առնէծք,,: Ա՛ռ ինչ ցաւել է, ինչ կարեկցութիւն է, կըսէ ոմն սուրբ վարդապետ. անդրադարձ սիրտ ունեցողն ցաւ, անգութի կարեկցութիւն՝ որ եղբօրն անուշը կը կտրէ, համարմունքը կաւրէ, պատիւը կորսընչել կու տայ: Թէ որ իրաւ վրան կը ցաւիս նէ, ջանա կրցածիդ չափ իր պակասութեանը դէղ ընել, թէ որ չես կրնար ալ նէ՝ աղօթք ըրէ որ Տէր անոր դէղն ընէ: Ասիկայ է եղբայրսիրութիւն, ասէ է կարեկցութիւն. իսկ երբոր մէկուն մէկալին առանց պատճառի պատմելէն ինչ օգուտ, բամբասանք ընել, եղբօրդ վնասել: Բայց երբոր մէկը ծանր անիրաւութիւն զըրկանք նախատինք կը կրէ ուրիշէն, չկրնայ պիտոր գոնէ իր բարեկամին պատմէ՝ քիչ մը մխիթարուելու համար: — Չէ, չի կրնար, սա պատճառը միայն բաւական չէ՝ որ մէկին իր եղբօրը պակասութիւնն ուրիշի յայտնէ. վասն զի ինչպէս որ մէկը քեզի ապտակ մը

պարհելուն համար՝ չես կրնար դուն ալ իրեն զարնել, ատանկ ալ անոր քեզի անիրաւութիւն մը ընելուն համար՝ չես կրնար դուն ալ իրեն ընել բամբասելով զինքը: Ուստի անանկ առեն Քրիստոսի առաքեալ մերոյ նմանելնիս պիտոյ ըլլայ մեր մխիթարութիւնը՝ որ այնչափ բան քաշեց մեր սիրոյն համար, առանց բերան բանալու. մեր մխիթարութիւնը պիտի ըլլայ առ Աստ դիմելը, որ ամեն նեղութիւններնուս մէջը զմեզ կը մխիթարէ. "Որ մխիթարէն զմեզ յամենայն նեղութիւնս մեր,,. (Բ. Կորնթ. ա. 4:)

Մէկալ սխալն ալ ան է որ ոմանք օրինաւոր կը կարծեն ուրիշի ծածուկ պահառութիւնները յայտնել մեկու մը, ապաստրելով որ իր քովը ասոր պէս մը ունիմ ըսելու, բայց քովդ ասայ, գիտեմ որ բացթողուն մարդ չես, ուրիշի չես ըսեր: Ինչ մեծ խոհեմութիւն. սուրբ սակրեբերանը՝ անխնայ խոհեմութիւնն ու ծաղրելի եղբայրսիրութիւնն կը կոչէ աս խօսքը: Երբոր եղբօրդ պահառութիւնը ծածուկ է, առանց հարկաւորութեան չես կրնար և ոչ մէկու մը յայտնել, և ոչ երկի կնկան կամ կնկի իր երկանը կրնայ պատմել՝ կըսէ նոյն սուրբ սակրեբերանը: Թէ որ ան մարդը՝ որուն որ կը վստահիս՝ պարարկան է ուրիշի չկայտնելու, ուրիւն դուն ալ պարարկան եիր իրեն չկայտնելու. Թէ որ անիկայ դէշ կընէ քու ըսածդ ուրիշի պատմելը, ուրեմն դուն ալ դէշ ըրած կըլլաս իրեն պատմելդ: Ասկէց ի զատ՝ ինչպէս կրնաս ապահով ըլլալ որ ան անձը ծածուկ պահէ, ըսածդ ուրիշի չկայտնէ. սովորաբար կը տեսնենք որ մէկը մէկալին վրայ վստահելով, խօսքը բերնէ բերան անցնելով, ինչ ծածուկ բաներ քիչ առենի մէջ ամենուն յայտնի կըլլան:

Ջորրորդ տեսակ բամբասանքն է՝ չարամիտ ու նախանձոտ մարդկանց ըրածը, որ ուրիշի բարի գործքը՝ ուրիշի անաարբեր խօսքը՝ չար կը մեկնեն, դէշ մտքի կը տանին: Մէկը ջերմեռանդ է, ամեն անգամ հոգևոր բան լսելու կու գայ, սակայ կը հաղորդուի. տեսնես որ ծուռ կը մեկնեն, կեղծաւորութեան համար է ըրածը կրսեն: Բարիք մը կընէ մեկուն. իր շահուն համար է կրսեն, մէյմը կու տայ որ տասն առնէ: Կաղօրդի աղքատին. ի ցոյց մարդկան կընէ, անապարձու-

Թեան համար է ըրածը կըսեն։ Կատկով ողորմութիւն մը կը ձգէ. խղճմտանքը չխակէլու համար է կըսեն, որ գիտէ ինչ անիրաւ շահով վաստկած ստակ է։ Տուն մը կերթայ իր բանին գործքին համար. որ գիտէ ինչ ունի ան տանը մէջ կըսեն։ Խրատչին կան տանդ չար մարգիկ, որ չկրնալով ուրիշի գործքը բանբասել՝ անոնց միաքն ու դիտաւորութիւնը կը բամբասեն. որ աս ալ բուն բամբասանք է։

Հինգերորդ տեսակ բամբասանքն է՝ ուրիշի ունեցած առաքինութիւնն ու ըրած բարի գործքերն ուրանալ կամ վար զարնել։ Մեկուն համար կըսես որ ինչ աղէկ մարդ է. մէյմըն ալ տեսնես մեկալը կելլէ կըսէ. Չա, աղէկ մարդ է, գրսուանից. բսել կուզէ որ ներսուանց գէշ մարդ է։ Պետրոսը ինչ ողորմած եղբայրասէր մարդ է կըսես. մեկալը կը պատասխանէ՝ Չա, ուրիշին անօթութենէ մեռնիլն ալ տեսնէ՝ ստակ մը չի տար։ Մեկուն համար կըսես որ խոհեմ արդար երկիւղած մարդ է. մեկալը մեկին կըսկսի վար զարնել՝ ամէն վայրէն բան ոսկի չէ ըսելով. ան մարդն աղէկ բաներ ունի՝ բայց իր պակասութիւններն ալ ունի, աւրը է՝ բայց թեւի ալ ունի, ինծմէն աւելի գինքը չի ճանչնաս։ Ի՞նչ աղէկ եղբայրսիրութիւն, գովելով ուրիշին անունը կոտրել, որ բամբասանքին մեծն է։

Վեցերորդ տեսակ բամբասանքն է՝ երբոր մեկին առանց խօսելու ուրիշը կը բամբասէ, այսինքն լռելովը պատճառ կուտայ՝ ուրիշներուն մտքին անոր վրայ չար անցընելուս։ Կը լսէ որ մեկուն վրայ գէշ կը խօսին, կը դատեն կը մեղադրեն զանիկայ անանկ բանի մէջ որ իր լռելն անոնց խօսքը հաստատել է, ու ինքը կը պապանձի, ձայն չի հաներ. կամ կը լսէ որ մեկը կը գովեն, վրան բարիք կը խօսին, ու ինքն ամենևին բերանը չի բանար, ձանձրանալ կը ցցընէ, քիթը բերանը կը ծռմռշտկէ՝ իր ներհակ կարծիք ունենալն իմացընելով։ Ամենը ալ աւելի խղճմտանքաւոր ըլլալով, բամբասանք ընել չեմ ուզեր կըսեն՝ բայց ազէկը կըսեն. Թէ որ գիտնայիք անոր ըրածը, չէի կարծեր իր վրան, չեմ ուզեր ըսել՝ եղբայրսիրութեն դեմ կըլլայ, բամբասանք չընելուս համար՝ Թող տանք։ Ի՞նչ փախուկ խղճմտանք. չէս տեսներ որ չըսելովդ՝ աւելն ծանր բաներ մտքերնուն կանցնի, ու եղածէն մեծ բան կարծել կուտաս

իրենց. չէ՞ս տեսներ որ ջրսեղմողք՝ սեվելի կրսես, սեվելի ծառը բամբասանք կընես, ընկերոջդ անունն սեվելի կը կոտրես՝ քան թէ ելաջը պատմելով։

Եօթնեերորդ տեսակ բամբասանքն է՝ երբոր մեկին ուրիշը գովել կը ձեացընէ, բայց անանկ պազ, անանկ բերնէն թամելով, կամ անանկ այլաբանական կերպով գովեսամը կուտայ, որ ներհակը կիմացուի. կամ իրօք կը գովէ, բայց մեկ բառով մը բոլոր առաջ գովեսաը կաւրէ, այսինքն ետյո մը ըն ու մը սեվելցընելով որ լսողներուն մտքին շատ գէշ տպաւորութիւն կընէ. Ան ազան խելացի է, բայց... Ան մարդն ուղղամած է, բայց... Ան խաթունն աղէկ տանտիկին մը կըլլար, թէ որ... Ան աղջիկը խաթուն աղջիկ մը կըլլար, թէ որ... Ինչ ըսել կուզես սա ետյոցովը՝ սա ըն ուրներովը. ըսել կուզես որ սա անձինքն աղէկ բաներ ալ ունին նէ, գէշ տեսեր պակսութիւններ ալ ունին. և որովհետև գէշութիւնները նին չես ըսեր, տասով պատճառ կուտաս որ լսողներն կզազին գէշ բաներ կարծեն. ուրեմն բամբասանք եղաւ գնաց։

Հիմա որ ձեզի մեկինեցի տեսակ տեսակ սովորական բամբասանքները, ինչ ըսեմ անոնց վրայ՝ որ լեզուներնին միշտ շարժելու հետ է, շարունակ մեկուն մեկալին վրայ գէշ կը խօսին։ Պէտք է ըսել որ անուշով միայն քրիստոնեայ են. չէ թէ միայն եղբայրսիրութիւն չունին, այլ և կրօնքնին պահած է, ունեցած կրօնքնին բան նի չի գար. սուրբ գրքին խօսքն է. "Եթէ ոք ոչ սանձահարեայցէ զլեզու իւր, այնպիսւոյն վայրապար է կրօնաւորութիւն"։ (Յակ. ա. 26։) Պէտք է ըսել որ ատանց բերանը՝ բացուած գերեզմանի մը պես գարշահոտ է. "Գերեզման բաց է կոկորդ նոցա"։ (Սաղմ. Ե. 11։) Պէտք է ըսել որ անոնց լեզուին տակն օձի թոյն ծածկուած է. "Եւ թոյնիք խփից ի նեքբոյ շրթանց նոցա"։ (Հռոմ. Գ։) Պէտք է ըսել որ բամբասողները նման են Դանիէլ մարգարէին տեսած ահեղ գազանին՝ որ իրեք կարգ ակռայ ունէր բերնին վերի ու վարի դին, անանկ որ մեկ խածնելով իրեք տեղ վերը կը բանար. վասն զի բամբասողներն ալ մեկ խօսքով մը իրեք տեղ կընեն. մեկը իրենց հոգւոյն, անիծած մեղքին մրոտը հոգիներին տեղը լե-

մէյմէն ալ լսողներուն հոգւոյն, անոնց ալ բամբասանք ընելու պատճառ ըլլալով կամ գայթակղութիւն առլով իրենց. ՚՚Ասանկ զեղծուրծ քաւմէն չարախօսիր, և՛ վերայ որբւոյ մը քո դնելիր զգայթակղութիւն,,. (Ղեւ. 20։) Երբորդ մեղաւ մէն ալ ընելով անոնց ա-րածոց վերայ է ըրած բամբասանքներին. վասն զի անոնց ա-նուանը կը կարծեն ու համարմունքներն կորսընցընել կու տան, որ աշխըրքիս ամէն հարստութենէ վեր է. ՚՚Լաւ է անուն բարի քան զմեծութիւն բազում,,։

Ընդ համար մը կրնայ բամբասողներն ազատիլ ուրիշի ըրած ծանր մեղաւներուն հաստատանելու և ապրած անուններն չնկնելու պարտկանութենէն։ Թէ որ ուրիշի բանը գողցողը պարտկան է հաստատանելու, որչափ աւելի պարտկան կըլլայ ուրիշի անունը կոտրողը՝ որ ամէն հարստութենէ վեր բան է գողցածը։ Բայց Թող երթան հաստատանեն ըրած մեղաւներն՝ Թէ որ կրնան նէ, Թող չնկնեն ապրած անուններն. անկէց դժուար բան չկայ։ Ձերմակ լաթ մը կըրնին է սև ներկելը. բայց մէյմը որ սև ներկեցիր, կրնաս նէ՝ նորէն ձերմկցնել, ոչ երբէք առջի ձերմկութիւնը կը գտանայ։ Եր-բոր մէկը բամբասեցիր, կամ իրաւ էր իր վերայ զրպ-ցած պահատութիւնդ կամ սուտ, Թէ որ սուտ էր, հար-կաւորապէս պէտք է որ ետ առնես ըսածդ, չէ նէ՝ Աս-տուած չի ներեր քեզի. բայց ոմն է ետ առնողը։ Պըղ-ատի պատմութիւն մը պատմեմ։ Պարտին մէկը սուտ յանցանք մը գրեր էր պարկեշտ խաՀճուհի մը վերայ. խոստովանահայրն ըսաւ իրեն որ՝ գնա, հոգիդ գո-տատարատուած է։ Գնաց ուրիշ խոստովանահօր մը, և առջի խոստովանահօրն անխոհեմութեանը վերայ պատմելէն ետքը՝ խոստովանեցաւ իր ըրած մեղքը։ Խոստովանահայրը մէկէն ըսաւ իրեն. Պարտն, պէտք է որ խօսքդ ետ առնես, չէ նէ՝ արձակուիմ չեմ կրնար տալ քեզի։ Ո՞նչպէս կրնամ ըսածս ետ առնել ըսաւ պարտնը, պտիւս կը կորսընցնեմ, զգպարտուն անուն կը դնեն վրաս։ Այն առնը խոստովանահայրն ալ ը-սաւ. Հասկըցայ ինչու առջի խոստովանահայրդ քեզի ան խօսքն ըսեր է. ինքն ինծմէ աւելի ճանչցեր է զքեզ, ու իմացեր է որ խօսքդ ետ առնելուս պէս չես, ու ա-նոր համար Թաքն ըսեր է խօսքն առաջ ըսեր է։ Գնա ապրիմն, ես ալ նոյն խօսքը կըսեմ քեզի։ Աս պատ-

մուԹենէն կիմանաք որ որչափ գԺուարին բան է խօսքը էտ առնելը։ Ըստ չատ՝ երբեմն ամենք ալ ձակատ առնելու համար կը խոստանան, բայց եաքը կամ չեն կատարեր խոստմունքնին, և կամ վեր կ՚ելլանց կը կատարեն։ Խոկ Ըէ որ իրաւ է ուրիշի վայ ըսած պակասելիւնգ, էտ չէս կրնար առնել խօսքդ. չէս կրնար ըսել որ իրաւ չէր ըսածդ, վասն զի սուտ կըլլայ, ու ոչ երբէք սուտ կրնայ զուրցուիլ։ Լսողներուն ըսել որ չհիասան ըսածիդ, ան ալ օգուտ մը չունի, մանաւանգ Ըէ շատ անգամ լսողներուն միաքն ասելի կը հասատաւոի առջի ըսածիդ վայ։ Ակէց կ՚ելլայ բամբասանքը սովորաբար բերնէ բերան կանցնի, անէ տուն, քաղաք քաղաք. գնա նայիմ ամենուն միաքը շինէ, չնճանչցած մարդկինէդիգ խօսքդ էտ առ. հովին ցրուած փետուրներդը ժողվէլ ուզելուս պէս բան մըն է։

Ուրեմն իրաւ բանի վայ բամբասանքը ընողներդ՝ որ ալ չեն կրնար կտրած անուններին չինելուս, յանախ պիտոր։ — Չէ. Ըէ որ չեն կրնար նէ, անկարելի ըլլալը զիրենք անմեղապիր կընէ. բաւական է որ զրպարտեան ըրած մեղքերնուն վայ ու խոստովանին, ու եաքն ալ ուրիշ ինչ բանի մէջ կրնան նէ՝ գովելն ան անձն որ բամբասեր էին, իրեն վայ համարմունք ցցընեն, որպէս զի կերպով մը հատուցում ըրածի պէս ըլլան, ան առեն Աստուած կողոպի իրենց։

Բայց Ըէ որ բամբասանքով ուրիշին ունեցածին ալ մեաս հատուցել ենք նէ, ինչ պէտք է ընել։ Խօսք հատկընալուս համար. Ըէ որ անկրաւ տեղը մեկուն անուն կատրելէն՝ պարտական մը կամ առուտուր մը կորսընցուցած ըլլայ նէ, ոնց պիտի հատուցանէ իր մեաս։ — Բամբասողը։ Աղջկան մը վայ անկրաւ տեղը գեղ զուրցելէն՝ փեսացուն չառնելը զինքը, ու ազգէկ բանտ մը կը կորսընցընէ նէ, իրեն ու իր ընտանեացին եղած մեասը ոնց պարտական է հատուցանելու։ — Բամբասողը, ան չար լեզուն որ անկրաւ տեղն անոր անունը կտրեց, կամ ծածուկ մնալուս պակասելիւնը չյայտնեց։ Ասանկ կը վճռէ Ըէ եկեղեցական և Ըէ քաղաքական օրէնքը։ Բայց ատ հատուցումը լսեր ենք, կարգացեր ենք տեղ մը որ ըլլալ։

Ուրեմն սիրելիք, Ըէ որ բամբասանքն այսչափ եղքայրասպանեան ու արդարասպեան դէմ մեղք է, Ըէ

որ այսչափ ծանր վիճաս կը հասցընէ ուրիշին, ու վիճասն ալ այսչափ դժար է հատուցանելը, սորվինք քիչ մը բերաննիս դոց պահել՝ զսպել լեզուներս, սորվինք քիչ ու աղէկ խօսիլ. լաւ, կրսէ սուրբ սահեբերանը, երբոր լռելէն օգտակար բան մը չունիս խօսելու: Բայց որովհետեւ շատ դժար է աղէկ դատուշանալ որ լեզուներնուս թեթեւ բանի մէջ վիճաբանի, "Զլեզու մարդկան ոչ ոք կարէ հնազանդել,, ուրեմն աս է կանոնը՝ դունէ մտածափ մեղքի մէջ չկրնալու համար ծանր բամբասանք ընելով, նախ խնդրել Աստուծմէ որ մեզի շնորհք տայ քիչ ու աղէկ խօսելու. երկրորդ ուրիշի եւսէն աչքերնիս բան մը չիզուրցել, երբոր չենք կրնար ան բանին իրաւամբք իր առջին ալ ըսել. երրորդ չջսել ամենէն ուրիշի վրայ ինչ որ իրաւամբք չենք ուզեր որ ուրիշը մեր վրայ ըսէ. չորրորդ դէմ կենալ ու չկրնեւիլ ուրիշներուն չար սովորութեանը մեկը մեկալը բամբասելու: Չէ նէ՝ վայ է մեզի, խիստ սոսկալի է Աստուծոյ սպառնալիքը բամբասողներուն դէմ, սարսափելի են պատիժներըը՝ որոնցմով կը պատժէ զանոնք. վճռոնին արդէն արուած է, "Բամբասողք զարքայութիւնն Աստուծոյ ոչ ժառանգեն,,: Ինչ եղաւ Հրեաներուն, երբոր անապատին մէջը Մովսէսի դէմ բամբասանք ըրին. թող լսեն անոնք որ այնչափ դիւրաւ եկեղեցականներն իրենց մեծաւորներըը կը բամբասեն. Ասաւած անոնց վրայ թիւնաւոր օձեր խրկեց, որ զանոնք խածնեն մեռցընեն. "Առաքեաց տէր ի ժողովուրդն օձս կոտորիչս,, (Թիւ. իա. 6:) Ինչ եղան Կորհ Դաթան ու Աբիրոն՝ Մովսէսի դէմ բամբասանք ընելնուն համար. գետինն ոտքնուն տակը բացուեցաւ, աղէ աղէ գետինն տակն անցան, դժոխքն ընկան. "Իջին նոքա կենդանեայն ի գժոխս,, (Թիւ. ժէ. 33:) Ուրեմն կամ լեզունիս սէկաք է բռնենք, կամ դատապարտութիւնը. կամ ամենէն ուրիշի վրայ առանց հարկաւորութեան սէկաք չէ որ գէշ խօսինք, և կամ յանախան գժոխքին մէջը տանջուինք. "Բամբասողք զարքայութիւնն ոչ ժառանգեն,,:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ ԼԸ.

Բամբասանք մարդի ընելու և բամբասողներուն վերաբերեալ
ըստ ասացս Վրոյ։

Հետաքրքրական խնդիր մը պիտոյ ընեմ այսօր ձեզի, սիրելի ոգիքս. կուզեմ որ ըսեք ինծի, ինչ՞ն է որ այսչափ բամբասողներ կան աշխարքիս վրայ, այսչափ չար լեզուներ՝ որ մեկուն մեկալին վատ գէշ կը խօսին։ Ինծի պատահական կու տար որ անկարգ կրքերին առաջ կու գան, հպարտութեան, նախանձու, աչերւթեան, չարամտութեան ախտերին. կամ գոնէ շատախօս ըլլալին, բերնին եկածը խօսելին։ Ա՛ս պատահականը որչափ ալ ապիկ ու ձշմարիտ է նէ, բայց հերիք չէ միայն հանդիսցնելու. ինծի կերևնայ որ թէ և ատ անկարգ կրքերն ու շատախօսութիւնը կը շարժեն մարդս բամբասանք ընելու, բայց բամբասող չէր ըլլար՝ թէ որ ուրիշ մանաւանդ բամբասել առտղ պատճառ մը չըլլար նէ։ Ո՞րն է ատ մանաւանդ պատճառը. Թող եմ աւելցնէ Պաւլինոս առաքեալ ասկէ. "Ո՛չ նոր համար շատերը բամբասանք ընելու ախտն ունին, վասն զի գրեթէ ամէնքն ալ ատոր ժէտլով մարկ կը դնեն բամբասանքը,, ։ Իրաւ, որո՞ն կրնայինն խօսել բամբասողներէն՝ թէ որ իրենց բամբասանքը մարկ ընող չըլլար նէ. պատերազմն հետ սկսաք կըլլար խօսել։ Կայն պատահականը առաւ խմասաւորին մկիր լեզուի ուրիշ մը որ զինքը բամբասող մը եղեր էր։ Ձեր կըսեմ նոր անկեայ գլխ բամբասել, ըսաւ, թէ որ գուն իրեն տեղիք առած չըլլայիր, սիրով իր բամբասանքը մարկ չընեիր նէ։ Անոր համար սուրբն Բեռնարդոս կըսէ. "Ձեմ կրնար որոշել ով աւելի կը մեղանէ, բամբասողը թէ բամբասանքը մարկ ընողը,, ։ Երկուքին մէկմէկէ տարբերութիւնն ան է միայն, որ բամբասողը լեզուով կը մեղանէ, իսկ բամբասանք լսողը՝ անկարող։ Գող մը որ սանդուխով վեր կելլէ, պատուհանէն կը մտնէ ուրիշի տունն գողութիւն ընելու, ինչ տարբերութիւն ունի իր գողակից ընկերոջմէն՝ որ վա-

րը կեցած ատգաւթը կը բռնէ, կօգնէ անոր վեր ելլելուն։ Ինչ ատրճանակահարութիւն ունի պատուհանին բանելը գաւթս ձգող գողն անկէց՝ որ վարը կեցեր անոր գողցած բանելերը կը տանի։ Երկուքն ալ հաւասար կը մեղանչեն, երկուքն ալ օրինաց առջին միակերպ յանցաւոր են, երկուքն ալ գողն պատիժ կը կրեն, երկուքն ալ պարտական են հատուցանելու ուրիշի եղած վնասը։ Նոյնը պէտք է ըսենք բամբասողին ու բամբասանքը մարդ ընողին վրայ. հոյլին պէս նմանութիւն ունի օրինակս։ Ա՛սան ալ թէ որ բամբասողն ուրիշին անունը կը կոտրէ, համարմունքը կորսընցնել կուտայ նէ, բամբասանքը մարդ գնողն ալ կօգնէ գործակից կըլլայ անոր ըրածին։

Բայց միեւնոյն ժուռ չհիասկընաք. գործակից ըլլալու համար՝ նպատակս միայն լսելը հերքիչ չէ, երբոր մէկուն կամաքը դէմ է լսածը, ու ամենևին հաւանիլ մը չի ցցըներ լսածին, չախորժիր լսել։ Երկու կերպով մասնաւորապէս գործակից կրնայ ըլլալ մէկը բամբասանք ընողին։ Մէկը գրգռելով պնդելը, այսինքն հարցմունքներ ընելով, հետաքրքրելով ուրիշներուն վրայ։ Ասանկ հետաքրքիրներ որչափ կան աշխարքիս վրայ. կարծես որ գաղտնի են քննիչ են, պէտք է գիտնան ամէնուն ըրածը. կարծես որ ուրիշ բան գործ չունին՝ բայց ուրիշներուն ըրածն իմանալ, Պօղոսն ինչ ըրեր է, Պետրոսը ինչ, ան տանը մէջ ինչ բան անցեր է, մեկալ տանը մէջ ինչ։ Վայ է՝ թէ որ պղտի կասկած մը ունենան որ տան մը մէջ պղտի անկարգութիւն մը պատահած է, անհամբեր կըլլան աեղիեակ ղբը գիտնալու. քանիերին չի տանիր ինչուան որ ամէկ մը բոլոր պարագաներն իմանան։ Մէկուն հանգիստանուն պէս որ կրնայ գիտնալ ան բանը՝ մեկին հարցմունքի կրակին մանուանդ թէ չեն սպառեր հանգիստելու, իրենք կերթան կը փնտռեն ան անձը, կը խուզրեն կը հանչնան՝ հետաքրքրութիւններն հանգչեցնելու համար։ Մէկ աեղը խօսք կը ձգեն. Հապա աս կամ ան մարդն ինչպէս է, աս կամ ան տանը վրայ ինչ լուր ունիս, բան մը անհաճոյ հասաւ, գուն պզիկը պիտի գիտնաս։ Ու այնչափ հարցմունք քննութիւն հետաքրքրութիւն կընեն որ՝ եաքը եաքը պատմութիւնը աեղիեակ կիմանան, ինչպէս սկսեր է եղած ան-

կարգութիւնը, ով էղեր է բուն պատճառը, ով ով մէջ մտեր է, եաքն ինչ էղեր է, բանը ուր հասեր է. անանկ որ՝ ինչուան ան խօսքը լմընայ նէ, մէկուն մէկալին վրայ հազար բամբասանք կըլլայ: Բայց արդեօք աս քննիչները խղճմտանք կունե՞ն ըրած հարցմունքներնուն վրայ, որոնցմով պատճառ կու տան բամբասանք ընելու. և ոչ կը մտածեն, պղտի հետաքրքրութիւն մը կը սեպեն: Իրաւ հետաքրքրութիւն մըն է, մեզմէ չհասկցուելիւն, անանկ հետաքրքրութիւն մը՝ որ մեզ է, ու այնչափ ծանր մեղք՝ որչափ որ ծանր մեղք կը հասցնէ ուրիշի անուանը, բամբասանքի պատճառ ըլլալով: Ա՛լ գէշն ան է որ՝ շատ անգամ մէկ մեղք մը միայն չէ գործածներն, այլ շատ մեղք մէկէն: Դարձեալ հակառակութիւն, վատ գի իրենց հարցմունքներուն ու հետաքրքրութեամբը պատճառ կըլլան բամբասանքի: Եաքն ան գէշ ախորժը՝ որ հասարակօրէն կունենան լսածնուն վրայ, ուրիշի դէմ եղած բամբասանքին վրայ: Անկէց եաքն ուրիշ մեղք մըն ալ՝ որ նաև իրենք կրսկսին բամբասանք ընելու, պատմելով ինչ որ ուրիշներէն լսած են: Ցեսէք որչափ վատագաւոր բան է աս հետաքրքրութիւնը՝ որ իրենք բանի տէր չեն դներ. տեսէք որչափ մեղքերով իրենց խղճմտանքը կը բեռնաւորեն աս հետաքրքիրներութը. տեսէք որչափ նիւթ կը պատրաստեն խոստովանանքի, մանաւանդ թէ յանախ անանկան դատապարտութեան:

Ո՞նչ խելք, կրսէ սուրբ ոսկեբերանն աս բանիս վրայ խօսելով. ուրիշի դէմ ըլլալը գիտալէդ ինչ օգուտ քեզի, ինչ կը շահիս գիտալով որ մէկին աս անան ունի՝ մէկալն ան պակասութիւնը: Ես ալ նոյնը կրսեմ աս հետաքրքիրներուն, որ կարծես թէ ուրիշ բան գործք չունին՝ բայց եթէ մէկուն մէկալին ըրածը գիտնալ, ինչ կը վաստկին իրենց հետաքրքրութենէն. թէ որ անկէց օգուտ մը ըլլար նէ իրենց, ինչ որ է. բայց եաքը եաքը ուրիշ բան չեն վաստկիր, բայց աւելն կորսընցնել, գէլբնին անօգուտ բաներով լեցընել, իրենց և ուրիշներուն հոգին մեղքերով բեռնաւորել. ինչ ազէկ վաստակ: Ուրեմն ինչ բանի կը ծառայէ այդչափ հետաքրքրութիւններին, այնչափ ըրած քննութիւններն ու հարցմունքներին՝ իրենց չվերաբերած բաներուն համառալուս: Ո՛չ թէ որ իրենց խղճմտանքը քննեն, թէ

որ իրենց սիրտը՝ իրենց կրքերը պակասութիւնները քըն-
նիչն ճանչնային ու չակէ չանային նէ, ան էր մենծ
վատտակ, անկէց կըլար իրենց մենծ օգուտ:

Երկրորդ կերպ գործակից ըլլալն է՝ ախորժանօք և
ուշադրութեամբ մարիկ դնել բամբասանքը, բամբասո-
ղին խնամուժերես ցցընել, հաւնիլ բանին, խօսքով
ալ օգնել որ երկննայ բամբասանքն ու կատարեալ
ըլլայ: Խօսք հասկընալուս համար. մէկն ուրիշի վայ
խօսք մը կը փախցընէ բերնէն. հետաքրքիրին մէկն ալ՝
որ իեղճ է ուրիշին ըրածը գիտնալուս՝ վայ կուտայ
որ խօսքը լմընցընէ, քիչ մըն ալ տեղեկութիւն ցցընե-
լով ան բանին. Հա, գիտեմ, սա խաղուներին ան պա-
րոնին վայ է բանտդ, բանն ինչպէս լմընցեր է: Ասան-
կով մէյմը խօսքն սկսել տալէն ետքը՝ ուշի ուշով աչ-
քընէրն ու անկրծնելը բամբասողին անհամ մարիկ կը-
նէ, վանկ մը չկորսընցընելուս համար: Անոր այսչափ
ուշադրութենէն սիրտ կառնէ բամբասողը, մէկ բամ-
բասանքէն մէկալը կանցնի, ու ժամերով կը շարունա-
կէ մէկուն մէկալին վայ դէզ խօսելուս: Հիմա պէ կըր-
նայ ըսել որ ան հետաքրքիրը գործակից ջլլար լսած
բամբասանքներուն, ու ինքն ալ բամբասողին հաւա-
սար մեղք չի գործեր: Մէյմը լաւ՝ երբոր երկու իրեք
բան գործք չունեցող մարդիկ կամ կանայք մէկտեղ
կու գան խօսակցելուս: Մէկը մկրատը ձեռքն առած՝ ա-
սոր անոր կտրելին հագուստ կը կտրէ. մեկալնոնք ասֆ-
ձուրթիւն ցցընելուս տեղն անոր եղբայրսիրութեան
դէմ ըսած խօսքերուն՝ ինչ կընեն: Մէկը գլուխը
շարժելով մեկալն աչքին շարժմունքներովը՝ կը հաս-
տատեն լսածնին. մէկ ուրիշն ալ քթին տակէն կը ծի-
ծաղի, մեկալն ալ անդիէն խօսք մը կաւելցընէ քովէն:
Ասանկով մէկը բամբասել կըսկսի, մեկալնոնք անոր
գործակից կըլան, ու ամինքը մեկտեղ կը մեծանչին.
մէկը սեղանը կը պատրաստէ, ապուրը խաշածը վրան
կը դնէ, մեկալնոնք ալ սեղան կը նստին կուտուն կը
խմեն կուբախանան, կերածնին մեկուն մեկալին միսն
է: Ալեկ է, խնամացէք ուրախացէք, բայց գիտցէք որ
բամբասողին հետ նոյն մեղքը կը գործէք՝ իր բամբա-
սանքը լսելով. գիտցէք որ անոր հետ մեղսակից ըլլա-
լով անոր պարբերականութիւնն ալ վրանիդ կինայ ու-
րիշին անունը շինելուս, երբոր բամբասողը շինելուս չըլ-

լայնէ. ինչ ինաս որ կըլլայ մեկուն մեկալին պատուհասն, պիտի հատուցանէք: Բայց ատ հատուցումն ընող կայ. ամեն տեղ բամբասանք ընողներ, ամեն տեղ բամբասանք մտիկ ընողներ անպակաս են, բայց ուրիշին անուանն եղած վնասը հատուցող խոստ քիչ լսուած բան է: Աւելի սուտ կամ բերոյն ինձի ատ բանիս վրայ ան է, որ մանաւանդ ծնողքներ զաւկրնեբուն ըրած բամբասանքն ախորժելով մտիկ կընեն. զաւակներն ատեն կու գայ, մեկուն պակասութիւնը տեսեր է՝ մեկալին գէշութիւնը լսեր է՝ կը պատմէ. իսկ հայրը կամ մայրը զինքը յանդիմանելու տեղը, ըսելու տեղն որ բամբասանքը մեղք է՝ ուրիշի վրայ գէշ պէսքը չէ խօսիլ, մտիկ կը դնեն, ախորժ կը ցցընեն յանծնուն վրայ: Թէ որ յանդիմանեն նէ ալ՝ անօգուտ, վասն զի իրենք են անոնց առջի չար օրինակ տուողները, միշտ անոնց առջին մեկուն մեկալին վրայ գէշ խօսելով: Ամենք պիտի ըլլան հայր ու մայր, զաւկրնեբուն ամպարշտութիւն սորվեցընող:

Բայց ամենք ատանկ կը պատասխանեն. ազէկ է ըսածդ, վարդապետ, որ բամբասանք պէսքը չէ ընել, և ոչ ալ մտիկ դնել, վասն զի եղբայրսիրութեան ու արդարութեան դէմ է. բայց երբոր մենք ուրիշներուն վրայ բան մը կը խօսինք կամ կը լսենք նէ, ամենևին մեղքի տեղ չենք դներ, մանաւանդ մահացու մեղքի. վասն զի բամբնելս յայտնի բաներ ալ են, ամենքը գիտեն. կամ պզտի բաներ են՝ որ ծանր անուանկոտրութիւն չեն ըներ ուրիշի:

Թէ որ իրաւ յայտնի բաներ են, ու ամենքը կամ գոնէ շատերը գիտեն, իրաւցընէ մահացու մեղք չըլլար՝ ոչ պատմելը և ոչ ալ լսելը, շատ շատ՝ ներելի մեղք կըլլայ դատարկաբանութիւն ըլլալուն համար: Նմանապես թէթև բաներու վրայ եղած բամբասանքը՝ որ ուրիշի ծանր անուանկոտրութիւն չի բերեր՝ ներելի կըլլայ, թէ ընողին և թէ լսողին: Ա՛ս ամենն ազէկ են. բայց ո՛րչափ անգամ կըլլայ, որ յայտնի և ամենուն գիտցածը կը սեպուին ինչ որ հազիւ քանի մը հոգւոյ գիտցած բաներն են. հերիք է որ երկու իրեք հոգի բան մը գիտնան, մեկէն ամենուն գիտցած բանին պէս կը քարոզուի: Ո՛րչափ անգամ ալ պզտի ու թէթև բանի տեղ կը գրուին անանկ բաներ՝ որ կամ ըստ ինքեան և կամ բամբասուած անձին արժանապատուու-

Թեանը համար մեծ ու ծանր են։ Զոր օրինակ. մէկ արժանապատիւ յարգելի անձի մը որ երկիւղած ու առաքինի կը համարուի, ինչպես մեծաւորի մը կամ եպիսկոպոսի մը անունկոտրուքեան համար՝ հարկ չկայ ծանր պակասութիւններ ըսելու վրան, հերիք է ըսել որ առաղքուց է, կամ ասոր նման պակասութիւններ. որ թէ և թեթև են, բայց արժանապատիւ անձի մը ասանկ պակասութիւններու մէջ ունակացած ըլլալը՝ մեծ կը սեպուի, ու հերիք է իր անունը կոտրելու։ Մէյմըն ալ՝ աս ըսէք ինծի. աս պզտի ու թեթև սեպած բաներնիդ մէկը ձեր վրայ ըսեր նէ՝ կը սեպէ՞ք պզտիկ ու թեթև. անտանելի անիրաւութիւն՝ հայհոյանք կերևնար աչքնուդ. ուրեմն ասանկ մտածէք պիտոր ուրիշի վրայ ալ. "Խմա զվերաւորին ի քէն,, ինչ որ իրաւամբք չենք ուզեր որ ըսուի մեր վրան, մեր կանոնը պիտոր ըլլայ որ ուրիշի վրայ ալ չըսենք նոյն բանը։ Քանի որ ուրիշի վրայ է խօսքը, ամեն չարիք պզտի կերևնայ մեզի. բայց երբոր մեր վրայ ըլլայ նէ, ամեն պզտի բան մեծ կերևնայ։ Եարը եարը աս ալ կըսեմ. թէ և իրօք պզտի ու թեթև ըլլան ուրիշի վրայ ըսած բաներնիս, պէտք է որ բարի քրիստոնեայ մը բանի տեղ չդնէ այնչափ ներելի մեղքերը՝ որ եղբայրասիրութեան դէմ կը գործէ ան բամբասանքներովը. պէտք է որ բարի քրիստոնեայ մը գտատարկաբանութիւն ընելով իր դաշնմանքն այնչափ տարակոյսներու մէջ ձգէ՝ թէ արդեօք ներելի էր ըրած բամբասանքը թէ մահացու։ Ո՛հ, բարի քրիստոնեայ մը մեղքին չուքէն ալ կը վախնայ. կարդանք սրբոց վարքը, ու կը տեսնենք որ սուրբերն անանկ մեծ բան կը սեպէին զնոյն որ բանէ մը այնչափ չէին վախնար ինչպես յայտնի մեղքի մը տալէն. կը տեսնենք որ մահուընէ խալըսելու համար ալ ներելի մեղք մը չէին ըներ։ Ասանկ պիտոր ըլլայ ճշմարիտ քրիստոնեան, մեղքին չուքէն ալ պիտոր վախնայ, և աս վախումը չէ թէ միայն մահացու մեղքէն՝ հապա նաև ներելիէն պիտոր զգուշանայ, ու չանայ որ խղճմտանքը իրեն բարի վկայութիւն տայ։

Հիմա առջի խօսքերնիս դառնալով նորէն կըսեմ որ բամբասանք մտիկ դնողը, բամբասանքի պատճառ եղողը, բամբասողին հետ հաւասար մեղք կը գործէ։ Ասոնի այնչափ անկէց առաջ եկած մեղքերէն վախ-

ելլու համար, ասոնք են կանոններն որ պէտք է պահենք։ Նախ հեռաբերուելիճնիս զգալ, հալցմունքներ ջընել ուրիշներուն ըրածը գիտնալու, մանաւանդ անանկ բան չխարցընել որոնք որ չասախօս են ու լռելուններ։ Երկրորդ որջափ կարելի է նէ հեռու կենալ անոնցմէ՝ որ կարծես թէ բերաններնին չեն կըրնար բանալ առանց մէկը մէկելը բամբասելու, առանց ուրիշի վրայ գէշ ըսելու։ Սուրբ Օգոստինոս այնչափ կը փախչէր անոնցմէ, որ սեղանատունը վրայ տասնակ գրել տուաւ. "Համբաստողը հոս սեղանի չնստայ"։ Ու այնչափ աւելի պէտք է հեռու կենալ բամբասողներէն, որջափ որ բնուելիճնին ալ գէշ է անանկներուն. քանի հետ խօսած ատեննին՝ ուրիշները կը բամբասեն, իսկ երբոր ուրիշներուն հետ կը խօսին՝ զքեզ կը բամբասեն. անոր համար քովերնին մտնելու մարդիկ չեն։

Բայց որովհետև աշխըրքէս չենք կրնար ելլել, ու Տարկ ըլլալով որ ամեն տեսակ մարդկանց հետ տեսնուելինք՝ դժուարին է չխօսիդիսիլ անունց որ բամբասանք ընելու գէշ սխան ունին, մանաւանդ կանոններն ասոնք են որ պիտի պահենք։ Նախ չխօսուտալ ամեն բանի որ իրենցմէ կը լսենք, վասն զի շատ անգամ իսրաւ չէ ըսածնին. պզտի նշան մը, կէս կատած մը որ ունենան բանի մը վրայ, մէկէն իրենց տոյգ կը պատմեն. իրենք ծուռ գաղտղութեամբ կը խաբուին, ու հաքն ուրիշներն ալ կը խաբեն։ Իրաւ ալ է նէ ըսածնին՝ կեւեւցընեն կը պահանջենեն, անանկ կը խառնափընթռուրեն որ՝ բոլորովին կը փոխուի ուրիշ բան կը դառնայ. ուրեմն պէտք չէ հաւատալ ըսածնուն։ Երկրորդ կանոն է որ երբոր ուրիշներուն վրայ ծածուկ պահանութիւն մը կը լսենք իրենցմէ, մարդու չի յայտնենք, նէ րսերնիս թաղուած ձնայ, սեպենք որ և ոչ լսեր ենք, ինչպէս սուրբ գիրքը կը խրատէ. "Լուար ինչ բան, մեռցի անդրէն ի սրտի քումմ. պինդ կաց, ոչ հերձու և երանէ արտաքս"։ (Սիրաք. ԺԹ. 10.) պահենք ուրիշի վրայ գէշ բան մը լսեցկը, մեռնի սրտիդ մէջը. մի վախնար, չի պատռեր ու դուրս ելլեր։ Երրորդ կանոն է՝ չուզել ամենուն որ բամբասանք լսենք, որ ախաճինք լսելու, ինչու որ ոյ գէմ է, ուրիշի անունկոտրուելիճն է։ Ան բանիս ալէկ միտ դնե-

լու է. վասն զի բարի մարդիկ ալ բամբասանք լսելու առեներ դիւրաւ ախորժ մը կըզգան, կարծելով որ ուրիշներուն պակասութիւնն իրենց ալէկութիւնները աւելի գոյա կը ցաճկեցնէ։ Բայց սա ախորժն առանց մեղայ չի կրնար ըլլալ, վասն զի ծածուկ հպարտութիւն մը առաջ կու գայ, ու եղբայրսիրութեան դէմ է։

Անոր համար սա գեղեցիկ խրատը կու սայ սուրբ գիրքը. "Ամբացո զլեզիս քո փչովք, զդայլ լեր՝ գուցէ անկանիցիս առաջի գարանակալի,,. (Սիրաք. իը. 28.) այսինքն փչերով ցանկ մը քաշէ անկըճնեղութ, որ չըլլայ թէ ուրիշի եղբայրսիրութեան դէմ ըսած խօսքերովը բռնուիս։ Սա ցանկը կրնանք չինել՝ որչափ կարելի է նէ՝ հեռու կենալով բամբասողներէն։ Կըրնանք չինել՝ դիմացինները ըրած բամբասանքը վարպետութեամբ մը կարելով, խօսքը մեկէն ուրիշ տեղ գարձընելով, ինչպէս որ կրնան բարեպաշտ ու երկիւղած անձինք։ Կրնանք չինել նաև եղբայրական ազդարարութիւն ընելով անոնց՝ որ մեր առջևն ուրիշներուն վայ գէշ կը խօսին, թէ որ յոյս կայ որ ազդարարութիւնն օգուտ մը պիտի կարենայ ընել իրենց։ Սա ազդարարութիւնն երկու կերպ կրնայ ըլլալ. մէյ մը յայտնի ըսելով բամբասողին՝ որ ուրիշի վայ գէշ չխօսի, մեղք է։ Սա յայտնի ազդարարութիւնն ընելու, ու նաև յանդիմանելու պատժելու պարագան են մանաւանդ մեծաւորներն իրենց հպատակներուն, ծնողք իրենց զաւկներուն, որպէս զի ան գէշ սովորութենէն դադրին։ Ազդարարութիւնը կրնայ ըլլալ նաև լուռ կենալով, խօսքին մտադրութիւն չընելով, ահաճութիւն ցցընելով լսածին, պաղ դէմք ցցընելով բամբասողին։ Բայց թէ որ սա ամէն զգուշութիւնները չկրաւէն, ու դեռ բամբասողն իր խօսքն առաջ տանելու ըլլայ նէ, ի՞նչ պէտք է ընել։ Թէ որ կրնանք նէ, կանխակալ գարձընելու ձգելու երթալու է. վասն զի թէ որ վախկոտութեամբ, մարդկային նկատմունքներով, ամբնչնալով կամ անհոգութեամբ չենք ազգիլեր բամբասանքն ու չենք խրատեր բամբասողը նէ, գոնէ ներելի մեղքէն ազատ չենք ըլլար՝ կըսէ սուրբ ագուինացին. միայն թէ ուրիշի պակասութիւնը պատմողը խելացի ու բարեպաշտ մարդ որ ըլլայ, կըրնանք ենթագրել որ արդար պատճառ մը ունենայ պատմելուն, կամ յայտնի բան ըլլայ պատմածը։

Ուրեմն առօրեայ ու անցած անգամին յորդորա-կիս հանդերձ պատուիրես առ ըլլայ, սիրելի որդիքս. առաքը դէքին խօսքը բառնենք, որ երկու խրատս կու տայ. առջինը՝ լեզուներնուս պահպանուելիւն ընել, բերանը նիս գոց պահել, շրթունքներնուս դուռ ու կղպակ դնել՝ որպէս զի ոչ և եղբայրսիրուելեան դէմ խօսք մը չելլէ բերնէրնուս. "Բերանոյ քո արա դուռն և նիգ ,,. (Սէրաք. իշ. 29:) Ասոր համար Դաւիթ մարգարէն ալ կը խնդրէ ասմէ՝ իր բերնին դուռ դնել որ դէշ խօսք մը չհնանէ բերնէն. "Դիր աէր պահապան բերանոյ իմոյ, և դուռն ամուր շրթանց իմոց, զի մի խոտորեսցի սիրտ իմ բանիւ չարուելեան ,,. (Սղմ. ճիե. 3:) Փորձով ալ կը տեսնենք որ քիչ խօսելով շատ խղճմտանքներէ ազատ կըլլանք, ոչ սակաւ պատասխան նիս քիչ կըլլայ: Շատ անգամ կը զղջանք խօսելնուս վրայ, կըսէ Կատոն խմսատունը, բայց լռելնուս վրայ խիստ քիչ անգամ: Ուրեմն դէքին մէկալ առաջ խրատն ալ ան է որ անկըճնիս պահպանենք, գիտցին ապէկ ցանկ մը քաշենք, դէշ խօսքեր չելսելու համար. "Ամբաց զանելիս քո փշովք ,,: Ասանկով կը խալսինք շատ մեղքերէ, որ բերնով ու անկըճով կը գործուին. մանաւանդ կը խալսինք բամբասանք ընելէն ու լսելէն, ուսկից այնչափ մեղքեր առաջ կու գան, և անոնց մով այնչափ հաւատացեալներ յաւիտենական երանելութենէն կը զրկուին. "Բամբասողք զարքայութիւնն ոչ ժառանգեն ,,:

ԱՒԱՆԻ ՀԱՏՈՐԻՆ ՎԵՐՋԸ

ՅԱՆԿ

Ա. Հոգևոր խրատ լսելու հարկաւորութիւնն ու Աստուծոյ խօսքերուն ուժը 7

Բ. Ինչ պատճառաւ հոգևոր խրատները անպտուղ կը ձգան, ու ինչ կերպով պէտք է լսել զանոնք՝ որպէս զի պտղաբեր ըլլան 19

Գ. Աստուծոյ գոյութիւնն ու իր կատարելութիւնը վրայ 32

Դ. Աստուծոյ նախախնամութիւնը վրայ 44

Ե. Ողջախոհաւ կրօնքին հիմունքը, և նախ հրաչքներու վրայ 57

Զ. Ողջախոհաւ հաւատքին հաստատութիւնը համար եղած հրաչքներուն վրայ նորին պեղեխութիւնը . 72

Է. Մարգարէութիւններուն վրայ 82

Ը. Կուրքն մարգարէութեանց վրայ 96

Թ. Կախուդիկ եկեղեցւոյ և կրօնքին միութեանն ու սրբութիւնը վրայ 109

Ժ. Սուրբ եկեղեցիին ընդհանրական ու առաքելական ըլլալուն, ու հրաշքով իր հաստատ ձգուելուն վրայ . 122

ԺԱ. Հաւատքին հարկաւորութիւնը վրայ, և թէ ինչպէս պէտք է որ ըլլայ հաւատքնիս 134

ԺԲ. Կուրքն մեր սուրբ հաւատքին հարկաւոր օրպիսութիւնը վրայ 146

ԺԳ. Ինչ կերպ պիտի բանենք ու ինչ պիտոյութիւնք ընենք հաւատքնիս պահպանելու համար . . . 160

ԺԴ. Որչափ բարիք ու ընծոյ կը բերէ մեզի սուրբ հաւատքը 172

ԺԵ. Յուսոյ վրայ 184

ԺԶ. Յուսոյ դէմ ինչ փորձութիւններ կրնայ բերել սատանան, ու ինչ ճղճիմ կրնան փորձել մարդիկ . 196

ԾԷ. Սիրոյ վերայ, և ինչ ինչպէս պիտուր ըլլայ և որչափ հարիւրերբ բան է սէրը 208
ԾԸ. Աստուածաբերութենան համար պէտք եղածի բանէրուն վերայ, ու ինչ բաներով որ իշխերութինք պիտի սիրելու 219
ԾԹ. Աստուծոյ սիրոյն ապացոյցները, պատճառները և նշանները. 230
Ի. Անիմաստութենան վերայ, որ այ սիրոյն ընծայինէ րէն մէկն է 242
ԻԱ. Մարդկային նպաստման վերայ, որ այ սիրոյն ընծայէ նէրէն մէկն է 254
ԻԲ. Աստուծոյ սիրոյն իրէք ուրիշ ընծայինէրուն վերայ, որ են ալլաթք փորձութիւնները ու ներողութիւն. 266
ԻԳ. Եղբայրութենան վերայ, և ինչ ուրն է բուն եղբայրութենին և որչափ հարիւրերբ . . . 278
ԻԴ. Ինչ ներպով, ինչ կարգաւ, ու որչափ պիտի սիրենք ընկերնիս. 291
ԻԵ. Առելութենան նշաններըը, անոր դեղը, ու ինչ ներպով եղբայրութինքը կը պահուի . . . 301
ԻԶ. Թշնամիներնիս սիրելու վերայ 313
ԻԷ. Ողորմելի պահուելնուցը համբերելու վերայ . . 324
ԻԸ. Ողորմութենան ընելու վերայ 337
ԻԹ. Եղբայրական ալեւարարութենան վերայ . . . 350
Լ. Ալեւարարութենան ինչ ներպով ընելու է որ օգտակար ըլլայ 361
ԼԱ. Առելութենան վերայ, որ ոչղալի սիրոյ դեմ է . 372
ԼԲ. Ողորմի վերայ լար մտածելու, պարկեշտ խոհեմ ու տպաւորութենան ընելու վերայ 380
ԼԳ. Ողորմը նախապելու և ծաղր ընելու վերայ . . 391
ԼԴ. Բանախոսութենան վերայ 402
ԼԵ. Շար խրապ պատահներուն դեմ 410
ԼԶ. Բամբասանքի վերայ. 420
ԼԷ. Վրանի ներպով բամբասանք երևնայ ըլլալ, որչափ ծանր վեղ է բամբասողը, ու ինչպէս պարտի եան է բամբասուղը խոթքի անունը չինելու . 429
ԼԸ. Բամբասանք մտքի ընելու և բամբասողներուն վեղ ասիլ ըլլալու վերայ 441

30000

I
590
591